Длъжноститѣ и правата

на

свещенницитѣ.

Съ подробно изложение на исповѣдьта, брака и степенитѣ на сродствата.

Пасите еже въ васъ стадо Божіе, посыщающе не нуждею, но волею, и по Бозѣ: ниже неправедными прибытки, но усердно (1 Петр. 5, 2).

СЪСТАВИЛЪ

† Митрополитъ Мелетий.

СОФИЯ.
Печатница на Ив. Г. Говедаровъ и С-ie.
1897.

Издава Св. Синодъ, съгласно „завѣщанието на покойний Митрополитъ Мелетия, изъ лихвения доходъ на оставения отъ него капиталъ, за душевно негово и на родителитѣ му спасение“.

† Митрополитъ Мелетий.

Бѣлѣжки за живота на покойнаго Митрополита Мелетия.

Покойний Митрополитъ Мелетий се е родилъ на 1832 г. въ г. Струмица. Въ монашество билъ постриженъ на 1851 г. у Светогорския Зографски монастирь. Тамъ, подъ ржководството на чича си Иеромонаха Антима, поченжлъ да учи гръцки езикъ и наскоро заминжлъ за Атини, гдѣто постжпилъ въ тамошната семинария съ чинъ диаконъ. Като такъвъ и като запознатъ съ славянския езикъ, билъ назначенъ да служи въ Руската посолска църква у Атини. Слѣдъ свършване семинарията постжпилъ въ университета, нъ го напуснжлъ отъ втория курсъ и се прибралъ въ Зографъ. Не слѣдъ много прѣзъ Виена и Берлинъ заминжлъ за Петербургъ и постжпилъ тамъ, като стипендиантъ, въ Духовната Академия. На втория или трети курсъ, прѣзъ 1865 или 1866 г., по болѣзни, билъ принуденъ да напусне Петербургъ и отишълъ въ Киприановския монастирь, подвѣдомственъ на Зографската Св. обитель. Тукъ прѣвелъ отъ русски езикъ на български и съ иждивение на послѣднята издалъ „Догматическо Богословие“ отъ Антония. Прѣзъ 1867 г. билъ произведенъ въ чинъ иеромонахъ.

Подиръ нѣкое врѣме отива въ Цариградъ и тамъ попада въ най-голѣмия разгаръ на Българския църковенъ въпросъ. Наскоро слѣдъ това биде назначенъ писарь при канцеларията на Прирѣменния Смѣсенъ Български Съвѣтъ. Прѣзъ 1872 г. биде

произведенъ въ архиерейски чинъ и прогласенъ за киріархъ на Софийската епархия. Прѣзъ 1891 год. се поминѫ въ г. Кайръ, Египетъ. По завѣщанието на покойния, останѫхѫ подъ разположението на Св. Синодъ близу 70,000 лева, находящи се въ Бълг. Н. Банка, съ лихвитѣ на които се издаватъ книги съ религиозно и религиозно-нравствено съдържание.

Освѣнъ Догматическото Богословие на Антония, покойний е списалъ, прѣвелъ и издалъ много и разни книги, отъ които по-важни сѫ: 1) Българската правда и Гръцката кривда, Цариградъ, 1872 год.; 2) Отговори на най-главнитѣ възражения противъ истинната вѣра, София, 1880 г.; 3) Анти-енкиклика или братско слово отъ единъ православенъ славянинъ къмъ католицитѣ славяне по поводъ издадената отъ Папа Лъвъ XIII булла за празднуването паметьта на Свв. Кириллъ и Методий, София, 1884 год.; 4) редъ проповѣди и др., печатани въ разни вѣстници и списания.

СЪДЪРЖАНИЕ.

Стр.

Прѣдисловие . . . . . I—VII

Длъжноститѣ и правата на свещенницитѣ.

Съставъ на съчинението 1

ЧАСТЬ ПЪРВА.

Свещенството.

Понятие за него и неговото Божествено установление . 2

ГЛАВА ПЪРВА.

Свещенството въ Ветхозавѣтната Църква 4
Божественото установление на свещенството въ Ветхозавѣтната Църква и тритѣ негови степени 5
Качествата и длъжноститѣ на Ветхозавѣтн. свещенници 6

ГЛАВА ВТОРА.

Новозавѣтното свещенство и Божественото негово установление. 8
Естествената и свърхестествената страна въ свещенството 10
Божественото установление на тритѣ степени на свещенството 13
Установлението на по-низкитѣ чинове на църковнослужителитѣ 16
Отношенията на различнитѣ тия членове къмъ епископа и между себе 19
Зависимостьта на свещенника отъ неговия епископъ . 21
Взаимнитѣ отношения на енорийскитѣ свещенници между себе 30
Отношение на енорийскитѣ свещенници къмъ причта и мирянетѣ, които сж тѣмъ подчинени 31
Разграничение на мирянитѣ и на духовенството . . . 33

Стр.

ЧАСТЬ ВТОРА.

Потрѣбнитѣ качества за встѫпването въ свещенническия санъ 40

ГЛАВА ПЪРВА.

Безусловно необходимитѣ качества и тѣхното раздѣлепие 41
Безусловно необходими качества 42
Необходими качества. Здраво тѣло и законна възрасть 44

ГЛАВА ВТОРА.

Умственитѣ качества 47
Качествата на възпитанието 51

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Качеството на вѣрата 54
Новокръстенитѣ 55
Клиницитѣ 56
Които още не сѫ направили всички въ дома си православни християне. 57

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

Нечестие 57
Клетвопрѣстѫпничество и лжесвидѣтелство 58
Магесничество, баяние и прорицание. 59
Лихоимство. 60
Плътски грѣхове. 62
Человѣкоубийство, изуродяване 63
Качество на добро свидѣтелство или мнѣние 66

ГЛАВА ПЕТА.

Встѫпване въ свещенническия санъ.

Избирание своето състояние и бѫдѫщата си жена . . 69
Начинъ на избирание въ свещенически чинъ . . . 72
Приготовление за посвещението и неговото приемание. 74
Първо встѫпване въ прихода 76
Нравствената отговорность възлагаема върху свещенника 77

Стр.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

Отношение на свещенника къмъ самаго себе, или изложение на неговитѣ добродѣтели въ частния и обществения неговъ животъ.

Нуждата и раздѣлението тѣхно 79

ГЛАВА ПЪРВА.

1) *Добродѣтели въ положителенъ смислъ.*

Непороченъ 81
Единыя жены мужъ 81
Трѣзвенъ 84
Цѣломудръ 85
Благоговѣенъ 86
Честенъ 93
Страннолюбивъ 102

ГЛАВА ВТОРА.

Изложение на пороцитѣ.

Непияница 103
Небийца 105
Несварливъ 106
Некористолюбецъ 107
Несребролюбецъ 109
Недвоезиченъ 110

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Добродѣтели, противоположни на горѣизложенитѣ пороци.

Въздържателенъ 111
Кротъкъ 112
Свой домъ добрѣ правящъ, чада имущий въ послушаніи со всякою чистотою: аще же кто своего дому не умѣетъ правити, како о церкви Божіей прилѣжати возможетъ 118
Подобаетъ же ему и свидѣтелство добро имѣти отъ внѣшныхъ, да не въ поношеніе впадетъ и въ сѣть непріязнену 120

Стр.

ЧАСТЬ ЧЕТВЪРТА.

Отношението на свещенника къмъ паството, или неговитѣ длъжности, като учитель и духовенъ възпитатель.

Раздѣление на тия длъжности 123

ГЛАВА ПЪРВА.

Длъжностьта на свещенника като учитель 124
Вѫтрѣшнитѣ свойства на проповѣдника-свещенникъ. . 126
Видоветѣ на ученията 129
Нѣколко бѣлѣжки върху начинитѣ на проповѣдването 135
Особеноститѣ въ наставлението на различни лица . . 136
Какъ трѣбва да се наставляватъ лицата, различни по своя полъ: а) мѫжьетѣ, и б) женитѣ? 136
Какъ трѣбва да се наставляватъ лицата, различни по възрасть: а) дѣцата, б) юношитѣ, в) възрастнитѣ, и г) старцитѣ? 137
Какъ трѣбва да се наставляватъ лица, различни по външното имъ състояние: а) здравитѣ и болнитѣ, б) виднитѣ, богатитѣ или поне отъ срѣдне състояние, и отъ долния разредъ, сиромаситѣ? . 141
Какъ трѣбва да се наставляватъ лица, различни по умственото свое състояние 143
Какъ трѣбва да се наставляватъ лица, различни между себе по нравственото състояние 145
Какъ трѣбва да се наставляватъ лицата, различни по сърдечното настроение 147
Мѣстото и врѣмето за проповѣдване 149
Наставление на свещенницитѣ относително учителството 152
Свързката на словото съ дѣлата на свещенника. . . 154

ГЛАВА ВТОРА.

Длъжноститѣ на свещенника, като на духовенъ ржководитель или възпитатель.

Мѣрки за прѣдвардване отъ грѣхове 157
Прѣдпазване отъ суевѣрни обичаи и повѣрия . . . 162
Суевѣрието и неговото сѫществование у насъ . . . 165

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Отношението на свещенника къмъ паството, като свещенослужитель.

Приходътъ 169

Стр.

Поведението на свещенника наспроти възнагражденията на трудовѣтѣ му 171
Правила за поведението на свещенника въ служебнитѣ отношения съ прихожанетѣ 172

ЧАСТЬ ПЕТА.

Длъжноститѣ на свещенника, като свещенослужитель,

Съставътъ на Богослужението.. 179

ГЛАВА ПЪРВА.

Мѣстото за Богослужението 179
Направата и прѣимуществата на църквата и нейнитѣ принадлежности 180
Принадлежноститѣ на църквата. 184
Благолѣпието и чистотата на църквата. 186
Църковний имотъ, правата и длъжноститѣ на свещенника и на епитропа относително този имотъ . . . 189

ГЛАВА ВТОРА.

Врѣмето за Богослужението и неговото раздѣление . . 191
Денонощното Богослужение 192
Седмичното Богослужение и празднуването на св. недѣля 193
Годишното Богослужение и праздницитѣ. 201
Длъжноститѣ на свещенника относително врѣмето на Богослужението 204

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Отношенията на свещенника къмъ Богослужението.

Благоговѣнието на свещенника къмъ Богослужението . 206
Молитвата на свещенника , . , ... 209

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

Тайнството на светото кръщение.

Понятие за него и божественото негово установление 211
На кого принадлежи правото и длъжността да кръщава? 212
Различнигѣ възгледи върху кръщението, по нужда извършено отъ мирянинъ. 214

Стр.
Кръщаемитѣ лица и веществото на кръщението . . . 216
Мѣстото и врѣмето на кръщението 220
Молитви въ първия день, егда жена родитъ отроча. . 222
Четение молитва, когато жена изметне 225
Наречение името въ осмия день 226
Правилний начинъ за извършване св. кръщение . , 228
Извършване кръщението по църковното чиноположение 230
Кръщение, когато е извършено вкратцѣ, и допълнението му, когато е извършено не отъ свещенникъ . . 231
Възприемницитѣ и тѣхната длъжность 233
Нѣколко допълнителни бѣлѣжки по извършване кръщението на възрастни иновѣрци 235

ГЛАВА ПЕТА.

Тайнството на миропомазанието.

Понятие за него и Божественото негово установление. 237
Кои лица иматъ право и длъжность да извършватъ миропомазанието?. 238
Начинътъ на миропомазанието 239
Миропомазанитѣ лица, присъединението чрѣзъ миропомазанието къмъ Православната Църква и негозата неповтаряемость 240
Начинътъ на присъединението чрѣзъ миропомазание . 241
Омовението, постриженето, въцърковлението на новопокръстения и нѣкои случаи съ него 244

ГЛАВА ШЕСТА.

Тайнството на причастението, или литургията.

Понятие за него и божественото негово установление 247
Кой има право и длъжность да извършва Божествената литургия? 249
Потрѣбното приготовление на свещенослужителитѣ за извършване тайнството на литургията 250
Благоговѣйното настроение на свещенника при литургията 253
Мѣстото за извършване литургията 257
Врѣмето. 259
Названия на литургията и врѣмената, въ които се извършва 260
Веществото. 262
Нѣколко необходими забѣлѣжки върху извършването на литургията 265
Причащающитѣ се лица и начинътъ на причащението 273

Стр.
Начинътъ на причащавание болнитѣ и умиращитѣ . 281
Приготовление на запасни св. дарове 284
Наставление върху различни случки, които могатъ да се срѣщнатъ съ св. дарове прѣди и послѣ освещението имъ 287
Наставление върху случки, които могатъ да се срѣщнатъ съ свещенника въ врѣме на литургията . 289

ГЛАВА СЕДМА.

Прѣждеосвещена литургия.

Редътъ на нейното извършвание 290

ГЛАВА ОСМА.

Тайнството покаяние или исповѣдьта.

Понятие за него и божественото негово установление . 297
Кой има право и власть да приема исповѣдьта на съгрѣшаващитѣ, да имъ прѣподава или не прѣподава разрѣшение отъ грѣховетѣ 298
Качеството и длъжноститѣ на духовника 302
Исповѣдаващитѣ се лица и качеството на исповѣдьта . 305
Видоветѣ на грѣховетѣ 308
Причинитѣ за пораждането на тия грѣхове 314
Наставления на духовника при самата исповѣдь . . . 318
Въпроситѣ 323
1) въпроси, отправени къмъ исповѣдаващитѣ се мѫжье 324
2) въпроси, отправени къмъ кающи се жени . . 327
3) въпроси, отправени къмъ исповѣдающи се дѣца 329
4) въпроси, отправени къмъ исповѣдающи се свещенници 331
5) въпроси, отправени къмъ исповѣдающи се иноци 336
Първа заповѣдь 339
Втора „ 340
Третя „ 340
Четвърта „ 341
Пета „ 342
Шеста „ 343
Седма „ 345
Осма „ 346
Девета „ 347
Десета „ 348

Стр.
Увѣщания къмъ исповѣдающитѣ се 348
Възвзванието и развързването на грѣшника, и различаването на видоветѣ и качествата на грѣховетѣ 351
Епитемиитѣ 353
Опрѣдѣление на епитимиитѣ споредъ тяжестьта на различнитѣ видове грѣхове 357
1) За мѫжье 357
2) За жени. 361
3) За свещенници 363
4) За иноци 366
Крайтъ на исповѣдьта. 370
Тайната на исповѣдьта 371
Исповѣдь на желающитѣ да се ръкоположѫтъ въ свещенически санъ. 372
Свидѣтелно писмо 373
Исповѣдание на архиерей. 374

ГЛАВА ДЕВЕТА.

Бракътъ.

Понятие за него и божественото негово установение 376
Кой има право и власть да извършва тайнството бракосъчетание 377
Необходимость отъ църковното благословение на брака 378
Условията за встѫпване въ брачень съюзъ 380
Понятие за сродството и неговитѣ видове 386
Какъ се памиратъ и опрѣдѣлятъ степенитѣ въ сродствата 387
а) Въ еднокръвното сродство.
1) По нисходящата (права) черта 392
2) По възходящата черта. 393
3) По косвенитѣ черти. . . . . „
б) Въ двоекръвното сродство 395
в) Въ духовното сродство. 399
г) Въ сродството на осиновяване. . . . . „
Различнитѣ названия на родственитѣ отношения въ приведенитѣ сродства:
а) Въ еднокръвното сродство 400
б) Въ двоекръвното сродство. 401
в) Въ троекръвното сродство. 402
г) Въ духовното сродство 403
Прѣдѣлитѣ на сродствата, въ които се забранява и отъ които навѣнъ се дозволява бракътъ 403
а) Въ еднокръвното или ед ородното сродство . 405
б) Въ двоекръвното или двоеродното сродство . 406

Стр.

г) Въ троекрѫвното или троеродното сродство . 408
г) Въ духовното сродство 409
Примѣри на четиретѣ сродства. Прѣдварително разяснение на употрѣбляемитѣ знакове 410

А. *Изложение на примѣри на еднокрѫвното сродство.* 413

а) Лицата, които съвпадатъ на *втора степень* въ еднокрѫвното сродство и които не могѫтъ да се вематъ 413
б) Лицата, които съвпадатъ на *третя степень* въ еднокрѫвното сродство и които не могѫтъ да се вематъ 413
в) Лицата, които се намиратъ на *четвърта степень* и които не могѫтъ да се вематъ 414
г) Лицата, които съвпадатъ на *пета степень* и които не могѫтъ да се вематъ. 415
д) Лицата, които съвпадатъ на *шеста степень* и които не могѫтъ да се вематъ 416
ж) Лицата, които съвпадатъ на *седма степень* и които не могѫтъ да се вематъ 418
з) Лицата, които съвпадатъ на *осма степень* и които могѫтъ да се вематъ 420

Б. *Изложение на примѣри на двоекрѫвното или дверодно сродство.*

а) Лицата, които съвпадатъ на *първа степень* въ двоекрѫвното сродство и които не могѫтъ да се вематъ 421
б) Лицата, които съвпадѫтъ на *втора степень* въ двоекрѫвното сродство и които не могѫтъ да се вематъ 422
в) Лицата, които съвпадатъ на *третя степень* въ двоекрѫвното сродство и които не могѫтъ да се вематъ 424
г) Лицата, които съвпадатъ на *четвърта степень* въ двоекрѫвното сродство и които не могѫтъ да се вематъ 431
д) Лицата, които съвпадатъ на *пета степень* въ двоекрѫвното сродство и които не могѫтъ да се вематъ 441
ж) Лицата, които съвпадатъ на *шеста степень* въ двоекрѫвното сродство и отъ които едни не мо-

Стр.

гжтъ да се вематъ, а други могжтъ да се вематъ:

а) Лицата, които съвпадатъ на *шеста степень* въ двоекръвното сродство и които не могжтъ да се вематъ 452

б) Лицата, които съвпадатъ на *шеста степень* въ двоекръвното сродство и които могжтъ да се вематъ . . . . , ... 467

з) Лицата, които съвпадатъ на *седма степень* въ двоекръвното сродство и отъ които едни не могжтъ да се вематъ, а други могжтъ:

а) Лицата, които съвпадатъ на *седма степень* и които не могжтъ да се вематъ . . . 476

б) Лицата, които съвпадатъ на *седма степень* и които могжтъ да се вематъ 483

к) Лицата, които съвпадатъ на *осма степень* въ двоекръвното сродство и които безразлично на смѣсване имената могжтъ да се вематъ . . 489

В. *Изложение на примѣри на троекръвното, или троеродното сродство.*

а) Лицата, които съвпадатъ на *първа степенъ* въ троекръвното сродство и които не могжтъ да се вематъ . . . . . , ... 490

б) Лицата, които съвпадатъ на *втора степенъ* въ троекръвното сродство и които не могжтъ да се вематъ . . . . . , ... 491

в) Лицата, които съвпадатъ на *трета степенъ* въ троекръвното сродство и които не могжтъ да се вематъ 493

г) Лицата, които съвпадатъ на *четвърта степенъ* въ троекръвното сродство и които могжтъ да се вематъ 503

д) Лицата, които съвпадатъ на *пета степень* въ троекръвното сродство и които могжтъ да се вематъ 513

ж) Лицата, които съвпадатъ на *шеста степень* въ троекръвното сродство и които могжтъ да се вематъ 517

Г. *Изложение на примѣри на духовното сродство.*

а) Лицата, които съвпадатъ на *първа степенъ* въ духовното сродство и които не могжтъ да се вематъ 518

б) Лицата, които съвпадатъ на *втора степень* въ

Стр.

духовното сродство и които не могжтъ да се вематъ 519
в) Лицата, които съвпадатъ на *трѣтя степень* въ духовното сродство и които не могжтъ да се вематъ 521
г) Лицата, които съвпадатъ на *четвърта степень* въ духовното сродство и отъ които едни не могжтъ, а други могжтъ да се вематъ:
1) Лицата на четвърта степень, които не могжтъ да се вематъ 522
2) Лицата, на четвърта степень, които могжтъ да се вематъ 523
Сродствата отъ осиновявание и побратявание. Тѣхнитѣ степени 528
Границитѣ на сродствата. Четвъроредно и петородно сродства 530
Лошавитѣ сетнини отъ бракове, сключени при близки сродства 533
Испълнявание условията за встжпванието въ бракъ, прѣди неговото извършвание 535
Врѣмето, въ което може да се заключи тайната на брака 538
Мѣстото, гдѣто тайната на брака трѣбва да се заключи 538
Обручението 540
Извършванието тайнството на брака 544
Празднуванието на брака или свадбата 547
Встжпванието въ втори, трети бракъ и съвършеното забранение на четвъртия 548
Могжтъ ли да се полагатъ вѣнци на второбрачни и трето брачни? 550
Кои лица се вѣнчаватъ на послѣдованію вѣнчанія, и кои по чину вѣнчанія второбрачныхъ? 551
Може ли да се повтори вѣнчаванието надъ едни и сжщи лица? 551
Може ли свещенникътъ тайно или принудително да извърши бракосъчетание? 551
Кои бракове се наричатъ пристойни, кои непристойни, кои незаконни и кои прѣстжпни? 552
Браковетѣ на православни съ иновѣрни 553
Прѣкжсновението и расторжението на браковетѣ и причинитѣ за това 556

ГЛАВА ДЕСЕТА.

Елеосвещение.

Понятие за него и божественото негово установление . . 560

Стр.
Кой има право да извършва тайнството на елеосвещението? 561
Извършване елеосвещение 561
Приемлющитѣ тайнството на елеосвещението 563
Къмъ това тайнство присъединени исповѣдьта и причащението 564

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА.

Длъжноститѣ на свещенника по извършване другитѣ свещени трѣби.

Обща бѣлѣжка за еднитѣ и другитѣ. 565
Напутствование на болнитѣ и умиращитѣ 566
Подкрѣпително и утѣшително наставление къмъ болнитѣ и умиращитѣ 567
Погребални обичаи и обреди 574
Опѣването на усопшитѣ. 577
Видоветѣ на опѣването и лицата, които не могатъ да се удостоятъ съ опѣване безъ прѣдварително прѣглеждване, и онія, които съвършено се изключаватъ 578
Врѣме и мѣсто на погребението 579
Поминовението на умрѣлитѣ. 581
Задушници. 587
Молебни, водосвети, панагия и литии 593
Привеждание къмъ клетва 594

ЧАСТЬ ШЕСТА.

Правата на свещенницитѣ и тѣхното раздѣление . . 599
1) Духовнитѣ права. 599
2) Нравственитѣ права. 600
3) Веществените права 603
Вещественото право на свещенницитѣ въ Ветхия Завѣтъ 604
Вещественното право на свещенницитѣ въ Новия Заветъ 606
Вещественото право на свещенницитѣ въ първоначалната Църква 608
Какъ се е осѫществлявало това право въ църковния животъ на християнетѣ 612
Расподѣлението на доходитѣ между духовенството и постепенното образуване на приходитѣ (енориитѣ). . 614
Длъжността на християнетѣ да отдаватъ веществепото и нравствено право на свещенницитѣ 615

ПРѢДИСЛОВИЕ.

Всѣки свещенникъ, като приставникъ и строитель на Божиитѣ тайни, мислж, отдавна е усѣтилъ нуждата отъ едно ржководство, отъ което да може да почерпува нужднитѣ познания за пастирския образъ на своя животъ, за разумното поведение въ високото и трудно прохождение на свещеническото свое служение, за точното и съзнателно испълнение на своитѣ длъжности, така каквото да се види, че той е истински продължитель на Христовото дѣло връхъ земята, а не простъ извършитель на свещеннитѣ трѣби и *наемникъ*, който не се грижи за своитѣ овци (Іоан. 10, 12—13), и, най-сетнѣ, за разбиране свойството на веществените свои права за възнаграждението на своитѣ трудове. Тази нужда и самитѣ св. Апостоли при земния си животъ сж усѣтили, и за това изъ нихъ св. Апостолъ Павелъ е написалъ по този прѣдметъ три пастирски свои послания: двѣ до Тимотея и едно до Тита. Слѣдъ нихъ още въ първитѣ вѣкове на Христианската църква мнозина отъ св. отци, като сж счели за нуждно да раскриjтъ тия апостолски прѣдписания, написали дълги ржководителни съ-

чинения за пастирското служение. Такива сѫ, напримѣръ: св. Амвросий Медиоланский, Григорий Богословъ, Иоаннъ Златоустъ, Ефремъ Сиринъ и други. Въ послѣдне врѣме тия светоотечески трудове бидохѫ допълнени и разяснени отъ различни богослови, особенно въ православна Россия. Сѫщата тази нужда у насъ отдавна сѫ почувствували нѣкои досвоуважаеми личности и сѫ се притекли да ѝ спомогнѫтъ поне съ прѣводи на нѣкои рѫководства. Такива сѫ: 1) *Монахъ Натанаилъ Атонозографский* (сегашний Високопрѣосвещений Натанаилъ), който е прѣвелъ отъ русски на български езикъ „*Святителско поучение*“ въ полза на българското духовенство, а послѣ сѫщото това поучение е прѣпечаталъ на свое иждивение бивший Ловчански епископъ, а послѣ Кюстендилски митрополитъ, покойний *Иларионъ*, въ Новий садъ на 1856 год. „За полза и поправление на българското духовенство.“ 2) *Зиновий И. Петровъ* и *Иорданъ С. Наумовъ*, които сѫ прѣвели и издали *една наръчна свещенническа книга*, напечатана въ Бѣлградъ прѣзъ 1874 г. Почтеннитѣ издатели на тази хубава книжка не сѫ намѣрили, види се, за нуждно да забѣлѣжѫтъ отъ кой езикъ сѫ ѫ прѣвели; отъ споменуванията, обаче, въ нея на нѣкои сърбски подобни рѫководства може да се заключи, че тя е прѣведена отъ сърбски, а като ѫ сравнимъ съ находящето се на русски езикъ подъ заглавие: „*Практическое изложеніе церковно-гражданскихъ постановленій въ руководство священнику въ случаи совершенія важнѣйшихъ требъ церковныхъ* (Санктпетербургъ 1870), съставено и издадено отъ протоиерея Парвова, — ще намѣримъ, че, като сѫ се исключили изъ него църковно-гражданскитѣ наставления на русската църква, е прѣведена отъ русски на сърбски. 3) Когато вече бѣхъ свършилъ настоящия си трудъ ненадѣйно се научихъ, че Негово Високопрѣосвещенство Сливен-

ский митрополитъ г-нъ Серафимъ ималъ пастирската грижа да прѣведе отъ русски и издаде *Книга за длъжноститѣ на енорийскитѣ свещенници* (Сливенъ 1887). Тази книга е съставена по поручението на русския св. Синодъ отъ двама иерарси: Могилевския архиепископъ Георги Конискій (умрѣлъ на 1795 г.) и Смоленский епископъ Партеній Сопковски (умрѣлъ на 1775 г.), и първо е напечатана въ Петербургъ на 1776 год. При всичката, обаче, красота на мислитѣ, които съдържатъ тия съчинения, азъ не ги намѣрихъ достатъчни за нуждитѣ на българския свещенникъ, както и други още подобни ржководства много по-богати по съдържание отъ първитѣ, на русски езикъ, като напр.: *Памятная книжка для священника* (Москва 1860 г.), *Православный священникъ при постели больныхъ и умирающихъ* (Москва 1862 г.), *Что можетъ сдѣлать священникъ для благосостоянія своего прихода?* (С.-Петербургъ 1866). *Пастирское Благословіе* отъ архимандрита Кирилла (Петербургъ 1853 г.). *Практическое руководство для священнослужителей при совершеніи святыхъ таинствъ* отъ протоіерея А. Ѳ. Хонницкаго (Москва 1883 г.). *Права и обязанности пресвитеровъ по основнымъ законамъ христіанской церкви и церковно-гражданскимъ* постановленіямъ руской церкви въ 3 части, составилъ П. П. Забѣлинъ (Кіевъ 1884 г.). *Практическое руководство для священнослужетелей, или систематическое изложеніе полнаго круга ихъ обязанностей и правъ*, составилъ Петръ Нечаевъ (Петербургъ 1884 год.) тоже по църковно-гражданскитѣ постановления на Русската църква. Тия, обаче, постановления у насъ нѣматъ званично свойство, каквото има Екзархийский Уставъ. Ако да бѣхъ прѣвелъ нѣкое отъ тия съчинения, за да не се сбъркватъ българскитѣ свещенници, непрѣмѣнно трѣбваше да исключа изъ него постановленията на мѣстнитѣ устави, а съ това исключение, само по

себе се разбира, то щѣше да се развали и не щѣше да отговаря на всички нужди на нашитѣ свещенници. За да ги снабдѭ, прочее, съ едно ржководство, което по възможности да е пълно и да удовлетворява всичкитѣ нужди на българскитѣ свещенници, азъ, като взехъ прѣдъ видъ всички горѣприведени и много други подобни ржководства, извлекохъ изъ нихъ общитѣ мисли, които сѫ основани върху прямото ученіе на св. писаніе, на църквата, на св. отци, върхъ църковнитѣ правила, църковната дѣятелность и църковния уставъ, и като взехъ прѣдъ очи още и нашия Екзархійский Уставъ, съставихъ прѣдлагаемия трудъ подъ заглавието: *Длъжноститѣ и правата на свещенницитѣ.*

Може би, нѣкой отъ почитаемитѣ читатели да ми възрази, че тъй като нашитѣ свещенници не сѫ дотолкось учени и при днешното хладнокръвіе къмъ вѣрата и умноженіето на разврата, като не сѫ веществено обезпечени, тѣ по-вече иматъ нужда отъ хлѣбъ, отколкото отъ подобни съчиненія. На това възраженіе азъ ще отговорѭ, че, както ще види почитаемий възразитель въ прѣдлагаемото ржководство, неученіето по никой начинъ не може да освободи свещенника отъ страшната отговорность прѣдъ Бога, църквата и прѣдъ общото мнѣніе на пасомитѣ за прѣстѫпленията му противъ длъжноститѣ къмъ примѣрния свещенически животъ и исправното извършване възложенното нему служеніе. Ако и да не сѫ дотолкось учени нашитѣ свещенници, никой, обаче, изъ нихъ, не вѣровамъ, да въспріеме да му се прилѣпи укорителната Спасителева притча: *еда можетъ слѣпецъ слѣпца водити? Не оба ли въ яму впадутъ* (Лук. 6,39?), или като соль, която си е изгубила вкуса и е станѫла безсилна, за да се осоли съ неѭ ястието, като непотрѣбна, да се исхвърли на бонището (Мат. 5,13; Лук. 14,34)! Ако за рус-

ското и други учени духовенства сѫ нуждни подобни рѫководства, то колко по-вече е неизбѣжно такова едно рѫководство за нашитѣ свещенници, които, по исторически причини, не сѫ били честити да получѫтъ образованието си въ нѣкоя духовна семинария! Житейското благоразумие и ползата изискватъ, щото человѣкъ най-напрѣдъ да испълнява онова, което е въ неговитѣ рѫцѣ, което зависи отъ неговата воля, а послѣ да очаква и да търси онова, което не е въ неговитѣ рѫцѣ и не зависи отъ неговата воля, а е въ властьта и расположението на другиго. Нашитѣ свещенници сѫ длъжни най-напрѣдъ да съобразяватъ домашния и обществения свой животъ съ учението на Словото Божие и цѣрквата, да се пазѫтъ строго да не даватъ никакъвъ поводъ за хула противъ тѣхния санъ, точно и благоговѣйно да испълняватъ своитѣ обязанности, като добри пастири, най-прилежно да се грижѫтъ за духовната отхрана на повѣренитѣ тѣмъ пасоми, — така като живѣѭтъ и вършѫтъ, иматъ право да очаковатъ, а и само по себе ще дойде, и веществено расположение, което зависи отъ нравственното расположение на признателнитѣ християне, и което самъ Богъ е обѣщалъ: *ищите прежде царствія Божія и правды его, и сыя вся приложатся вамъ* (Мат. 6,33). Никой не оспорява справедливостьта на оплакванията на духовенството и на благомислещитѣ синове на отечествената наша цѣрква за днешното хладнокръвие къмъ подобаѭщето почитание и благоговѣние на вѣрата и на нейнитѣ служители; никой не отрича несправедливото и оскудно вещественo състояние на свещенницитѣ: но прѣдъ това плачевно състояние длъжни сме дълбоко да поразмислимъ да не би негли отчасти и ний да сме станѫли причина на неговото проявление. За да се избавимъ отъ отговорностьта, прочее за това прискърбно състояние, ние сме

длъжни, колкото зависи отъ насъ, да потръсимъ цѣлесъобразни лѣчебни срѣдства противъ развитието на тая духовна нравствена рана; нека да станемъ на здрава нога и самостоятелно да почнемъ да дѣйствуваме противъ нея, и на мѣсто да отваряме вратата на това зло съ нашето небрѣжение, нека се запретнемъ и задружно да го изгонимъ изъ овчий дворъ на Църквата съ прилежна молитва къмъ Пастиреначалника, съ приличния на сана ни животъ и съ точното извършване на своитѣ длъжности. Когато, прочее, свещенникътъ остане до смъртьта си вѣренъ на своето звание, на което е повиканъ (Мар. 1,17) отъ божествения основатель на Църквата (Мат. 5 2), отъ Неговитѣ св. Апостоли (Петр. 5,2), отъ вселенскитѣ и помѣстни св. Събори да стои, като неугасимъ свѣтилникъ (Мат. 5,15), да бѫде непогрѣшимъ указатель на словесното свое паство къмъ небесното Христово царство, искренъ ржководителъ въ душевното и умствено негово просвѣщение, освещение и спасение, — тогава непрѣменно само по себе ще се подобри и вещественото негово положение, особенно като усѣтѭтъ християнетѣ великитѣ духовни благодѣяния за нихъ, които проистичатъ отъ пастирското негово въздѣйствие и отъ спасителното влияние на Христовата вѣра върху сърдцата, ума и съвѣстьта имъ.

За да спомогна, прочее, отчасти въ този великъ и свещенъ подвигъ на благоговѣйнитѣ свещенници, азъ се наехъ да съставя прѣдлагаемия трудъ съ подробно изложение на тайнството на покаянието и на брака, както и съ приложение на едно небивало досега у насъ голѣмо число примѣри съ чертежи за степенитѣ на сродствата, и да го направя най-евтино и достѫпно за всѣкого. Погрѣшкитѣ въ изложението оставямъ да поправи благосклонний читатель, като му кажа, че подобни трудове излизатъ до извѣстна степень съ-

вършени исподъ перото на мѫжье, които почти прѣзъ всичкия си животъ подобни науки непрѣ-ривно разработватъ и прѣподаватъ въ нѣкое ду ховно учебно заведение и при огромни книгохра-нилища, отъ които иматъ възможность да се пол-зуватъ. Отдалеченъ отъ такива книгохранилища-при Божията помощь, могохъ толкось да направѭ, а за по-вече и по-съвършено въ право се считамъ да учаковамъ отъ по-вѣщи пера, отъ перата на нашитѣ богослови.

Съставитель: † *М. Мелетий.*

Длъжноститѣ и правата на свещенницитѣ.

§ 1. Съставъ на съчинението.

Съществените и главни длъжности на свещенницитѣ се относятъ до ученето и свещенодѣйствията. За да може, обаче, свещенникътъ, както и всѣки, който се приготовлява да приеме свещенническия санъ, достойно да оцѣнява светостьта и важностьта на тоя санъ, непорочно и Богоугодно да испълнява възлагаемитѣ отъ него обязаности, длъженъ е да има широко понятие за Божественото негово установление, за качествата, които сж потрѣбни за встжпването въ него, за свещенническия животъ, или за свещенническитѣ добродѣтели, за отношението на свещенника къмъ паството, като духовенъ водитель, или въспитатель, като свещеннослужитель, и, най-сетнѣ, за неговото право на възнаграждение за трудоветѣ. Слѣдователно, съставътъ на прѣдлагаемия трудъ ще състои отъ слѣдующитѣ части: 1) свещенството; 2) потрѣбнитѣ качества за встжпване въ пего; 3) отношението на свещенника къмъ себе, или изложение на неговитѣ добродѣтели въ частния и обществения му животъ; 4) отношението на свещенника къмъ паството, или неговитѣ длъжности, като учитель и духовенъ въспитатель; 5) неговитѣ длъжности като извършитель на тайнствата и на всичкитѣ свещенодѣйствия; и 6) неговитѣ права.

ЧАСТЬ ПЪРВА.

Свещенството.

§ 2. Понятие за него и неговото Божествено установление.

Свещенството е тайнство, въ което Духъ Светий, чрѣзъ архиерейско ржкоположение, съединено съ молитва, поставя правилно избрания да извършва тайнствата и да пасе Христовото стадо. Св. апостолъ Павелъ ясно изображава това поставяние съ слѣдующитѣ думи: *всякъ бо первосвященникъ отъ человѣкъ пріемлемъ, за человѣки поставляется на службы, яже къ Богу* (Евр. 5, 1; срав. 8, 3—4), т. е. всѣки законно ржкоположенъ свещенникъ се поставя да приноси Богу служби, или да извършва Богослужението, и въ това пастирско свое служение, като посрѣдникъ между Бога и человѣцитѣ, като орждие на Св. Духа, за да раздава благодатнитѣ Божии дарове на человѣцитѣ, искупени съ Божествената кръвь на Спасителя (Еф. 1, 7); — като прокарова животъ, съобразенъ съ Евангелието и съ званието си. (1 Тим. гл. 3. Тит. гл. 1), свещенникътъ е поставенъ да пасе Христового стадо, като му проповѣдва словото Божие, като го укрѣпява въ вѣрата и въ светия животъ, и, по тоя начинъ като го въспитава и освещава, да го приведе въ вѣчния животъ, въ небесното Христово царство (Евр. 4, 11. Дѣян. 20,18). Свещенникътъ, прочее, като продължитель на служението на примирението (2 Кор. 5, 18), като строитель на Божиитѣ тайни (1 Кор. 4, 1), въ които желаятъ да проникнятъ и самитѣ ангели (1 Петр. 1, 12), облеченъ е съ такава свещена власть, каквато, по думитѣ на Св. Златоуста (за свещ. слово 3), Богъ не е далъ нито на ангелитѣ, нито на архангелитѣ, за това и Свещ. Писание, съобразно съ важностьта на това светѣйше служение и висока власть, усвоява му високи наименования. Тъй то нарича свещенството: *слу-*

жение на духа (2 Кор. 3, 8), *на правда* (3, 9·5, 18), а самитѣ пастири на Църквата —: *ангели на църквитѣ* (Откр. 2, 1.8. Срав. Малах. 2, 7) (особенно епископитѣ) въ смислъ на провъзвѣстници на Божията воля; *свещенници* (Евр. 5, 7, 1, 8, 3), понеже сами тѣ освещаватъ съ благодатьта на Св. Духа, и на други, чрѣзъ извършването на тайнствата и на различнитѣ свещенодѣйствия съобщаватъ *освещение*; *пастири* и *пресвитери* на Христовото стадо (1 Петр. 5, 1. Дѣян. 14, 23·1 Тим. 5,17), или *старѣйшини*, въ смислъ на тѣхното прѣимущество прѣдъ другитѣ членове па Църквата; *отци* (1 Кор. 4, 15. Гал. 4, 19) въ смислъ на духовното рождение и въспитание на християнетѣ; *слуги Божии, спосѣшници Божии, архитектори на Божието здание* (1 Кор. 3, 9. 4, 1); *свѣтъ мира* (Мат. 5, 14—16), *соль на земята* (Мат. 5, 13), въ смислъ на прѣдпазване и лѣкуване на человѣчеството отъ нравствена зараза.

Този свещенъ огънь, тая благодать на свещенството, единъ пѫть прѣподадена отъ Иисуса Христа на Св. Апостоли и чрѣзъ нихъ на тѣхнитѣ законни приемници, светитѣ отци и прѣосвещенни архиереи, въ течение на цѣли вѣкове непрѣкѫснѫто и прѣемствено доднесь се прѣподава въ Църквата, и вѣчно въ неѫ ще се прѣподава и ще ѫ съгрѣва. Но тъй като Свещенната история свидѣтелствова, че и прѣди Иисуса Христа, во всичкитѣ врѣмена на Божията Църква, свещенството въ неѫ е съставлявало особенно служение, усвоявано само на особенни нѣкои лица, то, за да имаме пълно понятие за него, длъжни сме въ настоящата часть да кажемъ: а) за свещенството въ патриархалната и въ подзаконната ветхозавѣтна църква, за неговитѣ степени и длъжности, и б) за свещенството въ новозавѣтната църква, за неговитѣ степени, за поставлението на низкитѣ чинове, и за взаимното тѣхно отношение между себе, както и за разграничението на мирянетѣ и на духовнитѣ.

ГЛАВА ПЪРВА.

§ 3. Свещенството въ ветхозавѣтната църква.

Още при сътворението на человѣка Богъ е вложилъ въ неговото сѫщество чувството на благоговѣние, на любовь и на благодарность къмъ Себе, а человѣкътъ отъ своя страна още отпървомъ е почувствовалъ въ себе свещения дългъ да изражава това си чувство къмъ своя Творецъ не само съ дѣла, но и чрѣзъ външкашни знакове на словесното и духовно свое служение Нему. А подиръ паданието си, человѣкътъ, освѣнъ тоя свещенъ дългъ, създалъ и необходимостьта да умилостивлява разгнѣвения Богъ съ жертвоприношения, и за тая цѣль нуждни сѫ били особени лица, само на които се е дозволявало да иматъ достѫпъ къмъ Него, да бѫдѫтъ посрѣдници между человѣцитѣ и Него.

Слѣди на такива посрѣдници, или свещенници намираме въ патриархалската църква у домочадието на Адама: Авелъ и Каинъ приносятъ Богу жертва (Бит. 3, 4—5. Евр, 11,4), и *Ное созда жертвенникъ Господеви и .взя отъ всѣхъ скотовъ чистыхъ, и отъ всѣхъ птицъ чистыхъ, и вознесе во всесожженіе на жертвенникъ* (Быт. 8, 20, 22); Подобно на Ное Авраамъ (Быт. 22,1 — 19) и Иаковъ (—28, 5—22) испълняватъ свещенническа длъжность въ кржга на своитѣ домочадия и отдѣлно. Освѣнъ тия лица, до учрѣждението на нарочито свещенноначалие, срѣщаме жреци *юноши сыновъ израилевыхъ*, които пристѫпватъ къмъ Бога, за да Му приносятъ всесожжения, както и първороднитѣ (отъ мѫжкия полъ) опрѣделени били да принасятъ жертви, които послѣ били замѣнени отъ Левиното плѣме (Исх. 19, 22; 24, 5). При това още срѣщаме нѣкои лица съ името на свещенници и вънъ отъ истинната църква; като напримѣръ Мелхиседека въ историята на Авраама съ право да благословлява *именемъ Бога Вышняго* (Быт. 14, 18—12, срав. евр. 7, 1—7), Иоѳора, свещенникъ

Мадиамский, тъстъ Мойсеевъ (Исх. 2, 16; 18, 12) и праведний Иовъ, като началникъ на домочадието си, тоже е приносилъ жертва за опрощение на грѣховетѣ на синоветѣ и дъщеритѣ си (Нов. 1, 5). Така е било въ патриархалната църква, догдѣто е било нужно да се въспитае цѣлъ народътъ еврейски въ истинната вѣра въ Бога и догдѣто самъ Богъ явно и тържествено не установи особено свещенническо съсловие.

§ 4. Божественото установление на свещенството въ ветхозавѣтната църква и тритѣ негови степени.

Когато Богъ чудеснимъ образомъ изведе изъ Египетъ еврейския народъ, прѣведе го прѣзъ Червеното море и го отведе въ Синайската пустиня; когато чрѣзъ писменъ законъ опрѣдѣли на този народъ редъ въ обществения животъ, както и състава на общественото Богослужение; когато, по Божия воля, Мойсей устрои и тържествено освети *скинията свидѣнія*, тогава Богъ заповѣда на сѫщия да Му отдѣли и посвети особени лица за свещенници: *да приведеши Аарона и сынове его предъ двери скинія свидѣнія и измыеши ихъ водою: и да облечеши Аарона въ ризы святия и помажеши его и да жретъ мнѣ. И сыны его да приведеши, и облечеши я въ ризы. И да помажеши я якоже помазалъ еси отца ихъ, да жрутъ мнѣ: и будетъ, еже быти имъ помазанію жречества во вѣкъ въ роди ихъ. И сотвори Мойсей вся, елика заповѣда ему Господь, сице сотвори* (Исх. 40, 12—16. По тоя начинъ Аарокъ билъ посветенъ въ свещеноначалническия чинъ, а синоветѣ въ свещеническия. Освѣнъ тия двѣ степени Богу било угодно, да отдѣли цѣлото Левиино колѣно отъ цѣлия израилски народъ за третя степень на свещенството, за да помага на свещенницитѣ при жертвоприношенията: *Се Азъ, казова Богъ, взяхъ отъ среди сыновъ израилевыхъ вмѣсто всякого первенца, отверзающаго ложесна, отъ сыновъ израилевыхъ: искупления ихъ будутъ, и да будутъ Мнѣ Левиты* (Числ. 3, 12—13; 8, 5—22. И Мойсей по показания начинъ посвети Левититѣ тържествено и ги

прѣдаде на Аарона и на неговитѣ синове, за да имъ помагатъ.

§ 5. Качествата и длъжноститѣ на ветхозавѣтнитѣ свещенници.

Светостьта на служението изискувало е честенъ и непороченъ животъ отъ ония, които сж се посвещавали въ свещеническия чинъ. Тъй, по опрѣдѣлението на пророка Мойсея, трѣбвало е *първосвещеникътъ* да има слѣдующитѣ качества: да происхожда отъ Ароновия домъ; да е непороченъ, да нѣма никакъвъ недостатъкъ тѣлесенъ и да е чистъ (Лев. 21, 17; 22, 1—9); да не е ожененъ нито той, нито другъ нѣкой отъ свещенницитѣ на бесчестна, или распущана жена, но само съ дѣвица (Лев. 21, 7). Неговитѣ длъжности били свещенни и сждебни. Архиерейската своя длъжность той е испълнявалъ въ деня па умилостивлението, когато е и приносилъ Богу жертва, а въ гражданското общество, като пръвъ законоучитель, сждилъ е по-голѣмитѣ сждебни работи; тълкувалъ е на народа Божията воля чрѣзъ *Уримъ и Тумимъ*. Като глава на духовенството, първосвещенникътъ еималъ у народа велика почеть.

Свещенницитѣ трѣбвало е да иматъ 25 и нагорѣ, до 50 години, когато пристжпвали къмъ ржкоположение, и всички били длъжни да происхождатъ отъ Ароновия домъ, и да бждатъ непорочни отъ всѣкакъвъ тѣлесенъ недостатъкъ и по поведение цѣломудренни (Лев. 21, 16). Тѣхната работа е: да се грижжтъ за вънкашното Богослужение, а понеже то е състояло главно въ жертви и очищения, то длъжни били да извършватъ всѣка сутринь и вечерь жертви и да очистватъ нечиститѣ; да запалватъ сутрина и вечерь тимиама въ светилището, да възлагатъ хлѣбоветѣ на прѣдложението и всѣка сжбота да ги промѣняватъ; да напълватъ свѣтилника съ елей и да пазжтъ огъня му винжги горящъ; да трубятъ съ труби въ врѣме на опрѣдѣленитѣ праздници (Числ. 10, 9, 10); да благословляватъ народа (Второ 3. 21, 5), да се испитватъ нечиститѣ, особено прокажен-

нитѣ и да ги обявяватъ за здрави отъ нечистотата (Мат. 8, 5. Мар. 1, 44); да тълкуватъ закона и да сѫдятъ народа (Втор. 17, 8—12; 21, 5. Лев. 10, 11. 2 Парал. 17, 9. 19, 8); да пазятъ стража въ тритѣ вѫтрѣшни части на храма. Въ сѫдебнитѣ дѣла на свещенника принадлежало и изслѣдването чрѣзъ жива вода дали осѫждаемата въ прѣлюбодѣяние жена е виновна или не (Числ. 5, 11—31).

Левититѣ се ржкополагали на 25 годишна възрасть и трѣбвало да бѫдятъ тоже чисти и непорочни отъ всѣкакъвъ тѣлесенъ недостатъкъ. Тѣхната работа е била: когато пѫтували израйлтяпетѣ да носятъ скинията свидѣния и свещеннитѣ нейни съсуди (Числ. 1,50—531), да служатъ на свещенницитѣ при Богослужението, да отварятъ и затварятъ скинията, а послѣ храма (1 Парал. 9, 21; 26, 1. 2 Парал. 8, 14 и 23. Неем. 10, 28); да се грижятъ за чистотата на светитѣ съсуди, да приготовляватъ хлѣбоветѣ на прѣдложението и другитѣ припадлѣжности за жертвоприношенията, и, въ врѣмето на царь Давида и послѣ него, да пѣятъ въ храма, чрѣзъ гласпа и органическа музика, свещеннитѣ пѣсни (1 Парал. 25, 1. 2 Парал. 20, 19; Неем. 12; 27); да прѣписватъ първобитния законъ и да го прочитатъ и тълкуватъ на народа всѣка седма година (Втор. 31, 9—13); да учятъ и въспитаватъ богослови, законоучители, сѫдии, прѣписвачи на закона, прѣдстоятели на гражданското благочиние, лѣкари и други потрѣбни за граждански служби мѫдреци, и да сѫдятъ (Втор. 21, 5. 1 Парел. 23, 4. 2 Парел. 19, 8. Иез. 44, 24).

Забѣлѣжка. Освѣнъ горнитѣ три степени имало е още една най-низка степень подъ име *свещенни слуги*, които били дължни да помагатъ на Левititѣ при Богослужението въ най-тежкитѣ работи: да сѣкятъ дърва, да носятъ вода и други подобни работи. (Втор. 29, 11. Иис. нав. 9, 17—29).

ГЛАВА ВТОРА.

§ 6. Новозавѣтното свещенство и Божественото негово установление.

Свещенството отъ ветхозавѣтната църква, за което горѣ става дума, бѣше *времень грядущихъ благъ*: то бѣше отредено, за да въспитава израйлския народъ чрѣзъ многосложнитѣ обреди и жертвоприношения въ вѣрването и въсчакването бждщия искупитель. Когато се испълни прѣдрѣченото отъ св. пророци врѣме, дойде прѣвѣчний Синъ Божий на земята въ человѣческа плъть къмъ грѣшното человѣчество, основа Своята църква върхъ камена на вѣрата, и като глава и Пастиреначалникъ на новооснованата църква, установи въ неж новозавѣтното свещенство. Така св. Апостоли непосрѣдствено получихж отъ Него власть и право да свещеннодѣйствоватъ, да управляватъ църквата и чрѣзъ тайнственото ржкоположение да прѣподаватъ пастирскитѣ свои права и власть на ближайшитѣ свои приемници — епископи и пресвитери за да продължаватъ искупителното Негово дѣло, като распространяватъ Неговата Църква, извършватъ въ неж св. тайнства, да поучаватъ народа и го ржководжтъ къмъ вѣчното спасение, а тѣ пъкъ на ближайшитѣ свои достойни приемници да прѣподаватъ смщата власть и право. Тъй, евангелското повѣствование ни казва, че Спасительтъ избралъ и приготвилъ отбранитѣ свои ученици за особено служение: *егда же бысть день*, повѣствува св. Лука, *призва* (Іисусъ) *ученики свои: и избра отъ нихъ дванадесяте, ихъ же и апостоли нарече* (Лук. 6, 13), и за това имъ каза: *не вы Мене избрасте, но азъ избрахъ васъ* (Иоан. 15, 16), възложи върху имъ обязаностьта да проповѣдватъ учението за кръщението (Мат. 28, 19. Мар. 16, 15) да приобрѣтавятъ учепици и да извършватъ евхаристията (Лука 22, 19), да отпущатъ грѣхове (Иоан. 20, 22. Срав. Мат. 16, 19) и тъй да распространяватъ осно-

ваната отъ него църква и да ѭ управляватъ. Това служение, което Иисусъ Христосъ е повѣрилъ на Апостолитѣ, и, въ тѣхното лице, на всички тѣхни приемници, води своето начало отъ самаго Бога Отца, понеже то е установено по неговото прѣдопрѣдѣление: *жатва убо многа*, казва Спаситель, *дѣлателей же мало Молитеся убо Господину жатвы, да изведетъ дѣлатели на жатву свою* (Мат. 9, 37, 38). Подиръ възкръсението изъ мъртвитѣ, като вручавалъ на своитѣ ученици апостолското служение, казалъ имъ така: *якоже посла Мя Отецъ, и Азъ посилаю вы. И сіе рекъ, дуну и глагола имъ: пріимите Духъ Святъ: имъ же отпустите грѣхи, отпустятся имъ.* (Иоан. 20, 21, 23). *Шедше научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца и Сына и Святаго Духа, учаще ихъ блюсти вся, елика заповѣдахъ вамъ*, като притуря, че онъ неотстѫпно ще да се намира съ нихъ, догдѣто свѣтътъ сѫществува: *и се Азъ съ вами есмь во вся дни до скончанія вѣка* (Мат. 28, 19 и 20).

Така Христосъ, по волята на небесния Отецъ, искарва работници за жатвата, и, когато ги испраща на работа, напѫтствува ги за подвигъ на това служение съ дара на Светаго Духа, съ такава, сирѣчь, сила, съ която тий ставали способни да низвождатъ спасителната благодать и върху други и да управляватъ църквата. Че отъ Бога е установено и произлѣзло свещенството, това и св. апостоли сѫ учили. Тъй, апостолъ Павелъ писалъ: *всяческая отъ Бога, примиривша насъ себѣ Іисусъ Христомъ, и давша намъ служеніе примиренія* (2 Кор. 5, 18. срав. Рим. 1, 1. 10, 14 и 15. Евр. 5, 4). *Той далъ есть овы убо апостолы, овы же пророки, овы же благовѣстники, овы же пастыри и учители, къ совершенію святыхъ, въ дѣло служенія* (Еф. 4, 11 и 12). *Тако насъ да непщуетъ человѣкъ, яко слугъ христовыхъ и строителей тайнъ Божіихъ* (1 Кор. 4, 1). Когато давалъ на ефескитѣ пастири послѣднето си наставление, говорилъ: *внимайте убо себѣ и всему стаду, въ немъ же васъ Духъ Святый*

постави епископи, пасти Церковь Господа Бога, юже стежа кровію своею (Дѣян. 20, 28).

Божественото установление на свещенството ясно можемъ да видимъ и отъ самия начинъ, по който е било извършвано отъ св. апостоли: виждаме, какъ христовитѣ ученици, като приехѫ дара отъ Господа, прѣподавахѫ го и на други, не като свое собствено установление, а като тайнство, което имъ е било прѣдадено отъ божествения имъ учитель: защото въ това врѣме, когато тий сѫ извършвали вънкашни дѣйствия, Духъ Божий е испращалъ невидимо своята благодать и е дѣйствувалъ свърхестествено. Въ това още по-вече можемъ се увѣри слѣдъ като прѣгледаме слѣдующия параграфъ.

§ 7. Естествената и свърхестествената страна въ свещенството.

Що съставлява въ тайнството на свещенството естествената страна? Отъ начина, съ който сѫ извършвали св. апостоли свещенството, а послѣ и отъ дѣйствията на вселенската Църква ясно можемъ да видимъ, че естествената страна на свещенството съставлява рѫкоположението, съединено съ молитва. Книгата на апостолскитѣ Дѣяния ни прѣдставлява не единъ примѣръ, че апостолитѣ сѫ извършвали това тайнство чрѣзъ възлагание рѫцѣтѣ си съ молитва. Тъй, за постановлението на седемьтѣ диакони, св. Лука повѣствува, че когато, по прѣдложението на апостолитѣ били избрани седемь мѫжье, испълнени съ Духъ Светий и прѣмѫдростъ, тий били посвещени въ диаконско звание чрѣзъ възлагание рѫцѣтѣ съ молитва: *ихъ же поставиша предъ апостолы; и. помолившеся, возложиша на ня руцѣ* (Дѣян. 6, 6). Въ Антиохийската църква, но свидѣтелството на св. Лука, имало подобенъ случай. Когато тамъ словото Божие растѣло и се умножавало, и тамъ имало нѣкои пророци, учители и други—*служащимъ имъ Господеви и постящимся, рече Духъ Святый: отдѣлите ми Варнаву и Савла на дѣло, на неже призвахъ ихъ. Тогда постившеся и помолившеся и возложше руки на ня,*

*отпустиша их*ъ. (Дѣян. 13, 2, 3). При извършване ржкоположението, съ молитвата се съединява постъ, но той не е принадлѣжность на тайнството, а на молитвата, която чрѣзъ поста се усъвършенствова. Когато апостолитѣ Павелъ и Варнава ходили по малоазийскитѣ градове: Листра, Икония и Антиохия, и укрѣпявали своитѣ ученици въ вѣрата, давали имъ пресвитери за всѣка църква, които се посвещавали по сжщия начинъ въ това звание чрѣзъ ржкоположение: *рукоположше же имъ пресвитери на вся церкви, и помолившеся съ постомъ, предаша их*ъ *Господеви, въ негоже увѣроваша.* (Дѣян. 14, 23). Въ първото послание на апостола Павла до Тимоѳея четемъ такова наставление: *не нерад*и *о своемъ дарованіи, живущемъ въ тебѣ, еже тебѣ дано бысть пророчествомъ съ возложеніемъ рукъ священничества* (1 Тим. 4, 14). Тука апостолскитѣ думи показватъ, че епископъ Тимоѳей получилъ дара на епископството чрѣзъ възлагание апостолскитѣ ржцѣ. За сжщото свидѣтелствува и друго едно наставление, дадено светому Тимоѳею, като на епископъ: *руки скоро не возлагай ни на когоже* (5, 22. Срав. 2. Тим. 1, 6).

А що съставлява въ свещенството свръхестествена страна? — Свръхестественото дѣйствие, сирѣчь, кога при естественото дѣйствие, съединено съ молитва и ржкоположение, по Божие устроение, се съобщава на свещенството благодать на Светаго Духа, която дава право и сила на ржкополагаемото лице да извършва тайнствата и да управлява членоветѣ на Христовата Църква.

Иисусъ Христосъ, като обличалъ своитѣ ученици съ власть, прѣдалъ имъ дара на Св. Духа и заедно съ тоя даръ — право и сила да извършватъ тайнствата и да управляватъ Църквата. Той имъ казалъ: *якоже посла Мя Отецъ, и Азъ посилаю вы, — дуну и глагола имъ: пріимите Духъ Святъ. Имъ же отпустите грѣхи, отпустятся имъ; имъ же держите, держатся* (Иоан. 20, 21. 23). Когато апостолътъ говори: *овыхъ убо положи Богъ въ церкви первые апостоловъ..... потомъ же силы,*

таже дарованія исцѣленій и пр. (1 Кор. 12, 28) и именува апостоли, пророци и учители, св. Павелъ разбира мѫжье, които приехѫ особени дарове на благодатьта, за това и туря тия звания редомъ съ другитѣ дарове на благодатьта, каквито сѫ: сила, даръ за исцѣлявание и различни езици. Въ първото послание до Тимоѳея апостолъ Павелъ ясно говори за свърхествения, или благодатния даръ, който се съобщава чрѣзъ ржкоположението на свещенството: *не неради о своемъ дарованіи, живущемъ въ тебѣ, еже дано тебѣ бысть съ возложеніемъ рукъ священничества* (1 Тим. 4, 14). Подобно и во второто си послание внушава апостолътъ св. Тимоѳею да пази и храни дара на благодатьта, който го е получилъ чрѣзъ тайнството на свещенството: *еяже ради вины воспоминаю тебѣ возгрѣвати дар: Божій, живущій въ тебѣ возложеніемъ руку моею* (1, 6).

Христовата Цѫркѣа като прие това ясно учение на Св. Писание за Божественното происхождение на свещенството, за неговото естествено и свърхестествено дѣйствие, неизмѣнно го съхранява и учи за него сѫщо тъй, както е училъ Христосъ и както сѫ го прѣдали просвещенитѣ отъ Духа Светаго апостоли и духовнитѣ мѫжье отъ апостолскитѣ врѣмена доднесь. Св. Григорий, напримѣръ, казва: силата на словото прави свещенника важенъ и досточтимъ чрѣзъ новото благословение, като го отдѣля да има съобщество съ народа. Довчера билъ единъ изъ простия народъ, днесь изведнъжъ се явява наставникъ, прѣдстоятель, учитель на благочестието и началникъ на съкровенитѣ тайни; и това прави, безъ да се е измѣнилъ външно нито най-малко. По вънкашния видъ онъ остава сѫщий, какъвто е билъ; а се е прѣобразилъ къмъ по-добро въ душата отъ невидима нѣкаква сила.

Св. Амвросий учи: кой дава благодатьта на епископството — Богъ или человѣкъ? Безъ съмнѣние ще отговоримъ: Богъ. Человѣкъ възлага ржка, а Богъ дарува благодатьта; свещенникътъ (епископътъ) възлага смирената десница, а Богъ благословлява съ могѫщата

Си ржка; епископътъ посвещава въ санъ, а Богъ присвоява достойнството (за свещ. достойнство). Св. Левъ Великий е писалъ: „Освѣнъ важностьта на обичая, който, както знаемъ, дошелъ е до насъ чрѣзъ апостолско прѣдание, и Свещеното Писание открива, че, когато по повелението на Св. Духа апостолитѣ испращали Павла и Варнава да проповѣдватъ Евангелието на езичницитѣ, *тогава постившеся и потолившеся возноложиша руки на ня* (Дѣянь 13,3). Оттукъ ще разберемъ съ какво благоговѣние сме длъжни да се грижимъ ний, даящитѣ и приемлящитѣ, щото тайнството на такова благословение да не се извършва небрѣжно. И така, благочестиво и достохвално повиновение ще покажешъ на апостолскитѣ постановления, ако по тоя начинъ отреждашъ свещенници по църквитѣ, надъ които Господь те е поставилъ началникъ (Сл. Л. Посл. 81 до Дион. чл. 1)“.

И тъй, по учението на Вселенската Църква, естествената страна на свещенството съставлява ржкоположението съ молитва, а свърхестествената — благодатьта на Св. Духа, която прѣдава на ржкополагаемитѣ власть и сила да извършватъ тайнствата и да се грижатъ за благоустроението на Църквата.

§ 8. Божественото установление на тритѣ степени на свещенството.

Благодатьта, обаче, на свещенството, по Божие съизволение, се прѣдава въ църквата не въ еднаква степень. Като четемъ Евангелската история намираме, че степенитѣ на свещенството сѫ три: първата и висшата степень принадлежи на епископа; втората и подчинената на епископа степень е пресвитерската или свещеническата; третята и още по-низката е диаконската.

1) Божественото установление въ Църквата на епископската степень и нейното прѣвъсходство не само прѣдъ диаконската, но и прѣдъ пресвитерската, ясно се вижда въ Св. Писание. Ако и несъмнѣнно да е, че названията пресвитеръ и епископъ, съобразно съ буквалното значение на тия думи, Св. Апостоли естествено

сѫ могли да употрѣбляватъ, и, наистина, понѣкогажъ сѫ употрѣблявали безразлично*), като сѫ отдавали споредъ врѣмето това или друго название както на епископитѣ, тъй и на пресвитеритѣ и даже на сами себе-си (1 Петр. 5,1; 2 Иоан. 1; 3 Иоан. 1); обаче на нѣкои отъ тия лица они прѣдоставлявали особено прѣимущество и власть да ржкополагатъ други пресвитери (2 Тит. 1, 5; 1 Тим. 5, 22), да ги сѫдятъ (1 Тим. 5, 19), да ги награждаватъ (— ст. 17) съ прѣимущество и власть. „Не е възможно, бѣлѣжи Св. Епифаний, щото епископъ и пресвитеръ да сѫ едно и сѫщото; Божественото Писание ни научава кой е *епископъ* и кой е *пресвитеръ*, когато казва на Тимотея: *Старца* (пресвитера) не укоряй... Защо е било нуждно наставлението, щото епископътъ да не укорява пресвитера, ако първий нѣмаше прѣимущество прѣдъ послѣдния? Споредъ това казва още: *на пресвитеря хули не приемли*, развѣ при двою или тріехъ *свидѣтелехъ* (Епиф. противъ Ерес. кн. 3, Посл. 75). Тъй сѫ разбирали и всички апостолски приемници и отци още отъ първитѣ врѣмена на Църквата: Климентъ Римский, Игнатий Богоносецъ, Ириней, Тертуллианъ и други.

2) Божественото установление на пресвитерската власть въ Църквата се вижда първо отъ това, гдѣто Апостолитѣ сами *рукополагали пресвитери на вся церкви* (Дѣян. 14,23) и повелявали на епископитѣ да устрояватъ *по всѣмъ градомъ пресвитери* (Тит. 1,5); второ отъ свидѣтелствата на древнитѣ учители, напримѣръ: 1) на Св. Игнатий Богоносецъ, който казва, че „сѫ учредени по волята на Иисуса (Посл. до Филип.); 2) на Св. Ириней, по словата на когото, пресвитеритѣ съ благословението на Отца чрѣзъ приемството на епископството получаватъ непрѣложното дарование на истината (противъ ерес. 4, гл. 43); 3) на Блаж. *Иеронимъ*: апостолитѣ по всички области отреждали пресвитери и епи-

*) Епископъ значи надзиратель, наблюдатель, а пресвитеръ — старецъ, старѣйшина.

скопи, и други. Отличието на пресвитеритѣ отъ епископитѣ се утвърждава и отъ 15, 31 и 39 апостолски правила, отъ 56 и 67 правила на Лаодийския Съборъ, както и отъ 13 и 14 на двукратния.

3) Божественото установление на диаконитѣ се вижда отъ Дѣянията и Посланията на апостолитѣ. Неудобството да се съвмѣщава служението на словото Божие съ грижата за сиромаситѣ, накарало апостолитѣ да посвещаватъ диакони; апостолитѣ казвали: *неугодно есть намъ оставльшимъ слово Божие служити трапезамъ* (Дѣян. 6,2), които трапези били учрѣдени за сиромаситѣ. Но главното тѣхно назначение, по устроението на Божия Духъ, било не да иматъ грижата само за сиромаситѣ, а да помагатъ на епископитѣ и пресвитеритѣ при Богослужението и въ проповѣдването на словото Божие. Апостолъ Павелъ, като привѣтствова Филипписийската църква заедно съ нейнитѣ служители пише: *всѣмъ святымъ о Христѣ Іисусѣ сущимъ въ Филиппѣхъ, съ епископи и діакони: благодать вамъ и миръ отъ Бога Отца нашего и Господа Іисуса Христа* (— 1,2). Подобно въ първото послание до Тимотея, като изобразява качествата на лицата, които встжпватъ на църковна степень, говори за епископа и диаконитѣ (3,2.8).

И тъй, като изключимъ извънреднитѣ служения въ църквата, които сж били само на врѣме, въ Св. Писание се споменуватъ само тия три степени. Това сжщото можемъ видѣ и отъ учението на нѣкои апостолски мжже и учители църковни. Напримѣръ, *Св. Игнатий Богоносецъ* казва: „Потщитеся, возлюбленнии, да се повинявате на епископитѣ, пресвитеритѣ и диаконитѣ, защото който на нихъ се повинява, той слуша Христа, който ги е учрѣдилъ; а който имъ се противи, той се противи на Христа Иисуса, а който се противи на Сина, нѣма да види животъ, нъ грѣхъ Божий прѣбивава врѣхъ него (посл. до Филип.). Климентъ *Александрийский*: — „Сжществующитѣ въ Църквата степени на епископитѣ, пресвитеритѣ и диаконитѣ, по мое мнѣние, сж подобие на ангелския чинъ“ (Стром. 6, 13). *Оригенъ*: — „Павелъ

говори къмъ пресвитеритѣ и началницитѣ на църквата, т. е. къмъ ония, които сѫдѣтъ находящитѣ се въ църквата, именно къмъ епископитѣ, пресвитеритѣ и диаконитѣ“ (Кн. 11, на посл. до Рим.). *Евсевий Кесарийский*: — „Три чинове сѫ: първий чинъ на прѣдстоящитѣ, вторий — на пресвитеритѣ, а третий на диаконитѣ (Евсев. Еписк. Виниц. бесѣда 31. Догм. Б. Макария. Т. 3. § 173).

§ 9. Установлението на по-низкитѣ чинове на църковнослужителитѣ *).

Освѣнъ горѣупоменатитѣ три степени на свещенството Христовата Църква за различнитѣ нужди и служения е установила и други по-низки чинове, на които е дала и съотвѣтствующитѣ на тѣхното звание имена; тѣ сѫ:

Чтецъ. Нѣкои списатели намиратъ неговото установление въ първия, други — въ третия вѣкъ, или по-послѣ. Неговата длъжность, както показва и самото название, била е, въ врѣме на Богослужението въ църквата, да чете прѣдъ народа опрѣдѣленитѣ псалми и правила. На тази степень се произвеждали, кога лицата сѫ достигали 18-годишна възрасть. Има, впрочемъ, примѣри на произвеждание и въ по-ранна възрасть, даже и на 8-та година, както ще видимъ по-долѣ. Причината на това е била, че родителитѣ на производимитѣ желали още въ младенчеството да посвещаватъ на Бога

*) Служението на по-долнитѣ чинове се парича *църковно служение*, а сами тѣ — *църковнослужители* въ отличие отъ *свещеннослужението*, което се отдава само на тритѣ степени, и които за това се наричатъ *свещенослужители*; освѣнъ това послѣднитѣ собствено се наричатъ *клиръ* (*по-гръцки значи*—жрѣбие или, споредъ изяснението на Блаж. Иеронима, значи лице, което е достояние на Господа или самъ Господь за него е достояние), а по-низкитѣ — причетници, като причислени къмъ сѫщия клиръ, за да му помагатъ, и въ помаганието да се обучаватъ и приготовляватъ за по-висока степень.

соноветѣ си, за да можели още въ младинитѣ си да навикнѫтъ въ низкитѣ дължности и, въ сѫщото врѣме, като изучаватъ Богословскитѣ науки, да могѫтъ да станѫтъ способни за по-високитѣ степени.

Иподиаконъ. Тази степень първоначално е станѫла извѣстна въ III вѣкъ, а въ апостолскитѣ постановления се възвожда къмъ апостолскитѣ врѣмена. Длъжностьта на иподиакона първо е била да приготовлява и нази свещеннитѣ съсуди и утварь, да ги принася и отнася въ съсудохранителницата и да ги прѣдава на диакона или свещенника (Вал. и Зонора, тъл. на 21 пр. Лаод.); второ, въ врѣме на Богослужението да стоѭтъ при олтарнитѣ врата и да въвеждатъ и извеждатъ отъ църквата оглашенитѣ и находящитѣ се въ покаяние (Вал. Зонор. и Слав. Кормч., тъл. на 22 прав. Лаод.); трете, вънъ отъ църквата, испращани бивали отъ прѣдстоящитѣ имъ епископи, особенно въ врѣме на гоненията до другитѣ църкви съ писма и разни поржчения. Запрѣщавало имъ се, обаче, да се докоснуватъ до Св. Чаша и и дискозъ, когато тѣ се намирали на Св. престолъ съ св. дарове (Вал. тъл. на 21 пр. Лаод.) и да раздаватъ чашата и тѣлото Христово на християнетѣ и да носѭтъ ораръ (Лаод. 22 и 25).

За да може человѣкъ да стане иподиаконъ, непрѣмѣнно трѣбва по-напрѣдъ да се произведе въ чтецъ (анагностъ), а за да стане диаконъ, непрѣмѣнно трѣбва отъ чтецъ да се произведе по-напрѣдъ въ иподиаконски чинъ.

Заклинатели. Тѣ сѫ били мѫжье съ необичайна и чудесна власть да изгонватъ бѣсоветѣ. Тѣ се срѣщатъ още въ първитѣ три вѣка. Първитѣ заклинатели сѫ били епископитѣ и пресвитеритѣ. По 26 правило на Лаод. Съборъ заклинателитѣ не сѫ могли да извършватъ тази дължность както въ църквата, тъй и въ частни домове, нито сѫ могли да се произвеждатъ на тази дължность безъ волята на прѣдстоящия епископъ (Ант. 10). Освѣнъ молитвитѣ, които извършвали въ храма епископътъ, пресвитеритѣ и народътъ за бѣсноватитѣ, заклинателитѣ

16852 / 1939

продължавали да се молѫтъ за тѣхъ и да ги занимаватъ съ безврѣдни занятия, напримѣръ, съ метение църквата и съ други подобни работи, каквото да прѣдотвращатъ отъ тѣхъ жестокитѣ мѫчения на сатаната и искушенията на лукавия въ врѣме на бездѣйствие. При това заклинателитѣ били длъжни да носѫтъ на бѣсноватитѣ ежедневно потрѣбната храна.

Псалмисти (псалтове) или *пѣвци*. Тъй като още въ апостолскитѣ врѣмена псалмопѣнието е съставлявало часть отъ Богослужението и въ него сѫ взимали участие всички богомолци, то псалмиститѣ били учрѣдени, за да управляватъ пѣнието. Псалмиститѣ минѫли, като особена степень на причетничеството въ началото на III вѣкъ (Ефрем. Сир. слово за второто пришествие. Лаод. 15), вслѣдствие народното небрѣжение къмъ църковното пѣснопѣние, което станѫло причина да губи силата си този прѣкрасенъ обичай, всенародното пѣние при Богослужението*). Тѣ отъ това и начали да се наричатъ *канонически пѣвци*, именовали се още и *канонарси*, или *уредници на устава* (типикари), защото въ тѣхната длъжность влизало да прѣдварятъ съ пѣсеньта си пѣнието на народа, както и доднесь правѫтъ нашитѣ пѣвци, когато нагласяватъ сприпѣважщитѣ имъ да държѫтъ *исонъ* —равнение въ пѣнието. Въ нѣкои мѣста пѣвцитѣ обикновено почевали псалма или пѣсеньта, като испѣвали сами половината на стиха, а народътъ имъ отговарялъ съ испѣването останѫлата половина на стиха. Този начинъ на пѣнието се наричалъ *припѣвъ*.

Копатели на гробове или носачи на мъртвитѣ до гробищата. Нѣкои писатели ги наричатъ *копиати* — труженици, отъ гръцката дума — трудѫ се. Тѣхната длъжность е била да гледатъ, щото всички умиражщи благоприлично и съ подобажща честь да се погребватъ. Особено били длъжни да погребватъ сиромаситѣ, безъ да изискватъ отъ роднинитѣ имъ нѣкакво възнаграждение за труда си.

*) Ползата отъ всеобщото пѣснопѣние е велика; отскоро почнѫ да се ввожда въ нѣкои мѣста у Россия.

Параболани. Тѣхната длъжность била е да прегледватъ и да лѣкуватъ болнитѣ и особено опасно страждущитѣ. Тѣ не сж били особенъ нѣкой чинъ, а се избирали изъ причетницитѣ и изъ доброжелателитѣ благочестиви християне, и се намирали подъ главния надзоръ на мѣстния архиерей.

Огласители или *наставници.* И тѣ не сж съставлявали особенъ чинъ, а се избирали изъ всички чинове на причетницитѣ. Тѣхната длъжность била да наставляватъ оглашенитѣ въ началнитѣ основания на вѣрата, и тъй да ги приготовляватъ за достойно приемание на светото кръщение. Въ тази длъжность сж взимали участие и самъ епископътъ, пресвитеритѣ и диаконитѣ (Пам. др. хр. цер. кн. 3).

§ 10. Отношенията на различнитѣ тия членове къмъ епископа и между себе.

Епископътъ въ частната своя църква, или епархия е *мѣстоблюститель Христовъ* (прав. испов. чл. 1. отв. на вопр. 85) и, слѣдователно, началникъ както надъ всичката подвѣдомственна на него иерархия, тъй и надъ паството (посл. на патр. за правосл. вѣра чл. 10), защото само той е приелъ отъ апостолитѣ исключително право да ржкополага за своята църква всичкитѣ по-низки слѣдъ неговия чинъ пастири. Въ частности той е главний учитель въ своята епархия както за проститѣ вѣрующи, тъй и за пастиритѣ (посл. на вост. патр. за правосл. вѣра. 1 Тим. 4, 16; 5, 17, 6, 12. 2 Тим. 4, 2—3. Апост. пр. 58. Апост. пост. кн. 2, гл. 26 и прулск. пр. 19). При това епископътъ, по силата на Духа Светаго, е *първий свещенодѣйствователь и совершитель* на св. тайнства въ своята частна църква (посл. на вост. патр. за правосл. вѣра чл. 10). Така, той има право да ржкополага въ свещеническитѣ и други църковни чинове, врѣхъ основание на Божието слово (Тит. 1, 5. 1 Тим. 5, 22. Апост. пр. 2. Антиох. 9) за това, по единодушното учение на св. църковни учители, които наричали това право най-важно прѣимуще-

ство на епископа прѣдъ свещенницитѣ, говорили: „Чинътъ на епископитѣ прѣимуществено е назначенъ за да ражда отци; защото на него принадлежи да умножава въ църквата духовнитѣ отци; другий чинъ, пресвитерский, който не може да ражда отци, ражда само на църквата съ банята на пакибитието дѣца, но не отци и учители. Какъ е възможно, щото пресвитерътъ да поставлява пресвитера; когато за неговото поставление нѣма никакво право на хиротония? Или по кой начинъ пресвитерътъ може да бѫде названъ равенъ съ епископа? Освѣнъ това само епископътъ има право да освещава мирото и църква съ прѣстолъ, или антиминсъ (Карт. 6. Правосл. исповѣд. чл. 1. от. на вопр. 105. Посл. на вост. патр. за правосл. вѣра чл. 10); и свещенникътъ получава св. миро отъ своя архиерей за миропомазание на кръщаемитѣ, а не може да извършва св. литургия врѣхъ прѣстолъ, или антиминсъ, които не сѫ осветени отъ епископа), на диакона не е дадено отъ епископа право да извършва изобщо свещенодѣйствие I Весл. соб. 18. Игнат. посл. до Магнез.), тъй като той е назначенъ да слугува на епископа и да спомага и съслужава на пресвитеритѣ при извършвание свещенодѣйствията. Най-сетнѣ, епископътъ е *главний управитель* въ частната своя църква. (Дѣян. 20, 28. Срав. посл. на восточ. патр. за правосл. вѣра чл. 10), и за това той има власть надъ подчинената нему иерархия и причтъ, слѣдователно, всички свещено-църковно-служители сѫ длъжни да се повиняватъ на неговитѣ постановления, и безъ неговото разрѣшение нищо въ църквата не може да се извършва (ап. 39, Лаод. 57. Карт. 6, 42. 52. Ант. 25. Халк. 8. Сард. 14), и тѣ подлежатъ на неговия надзоръ и сѫдъ (1 Тим. 5, 19. Ан. 15, 32. 55. Халк. 18. Трул. 34). Освѣнъ клира и причта подъ духовната властъ на епископа подлежи и всичкото ввѣрено нему паство. Той има право и власть да наблюдава какъ се испълняватъ въ неговата епархия Божественитѣ закони и църковнитѣ заповѣди (Клим. рим. посл. до Коринт. Кипр. посл. 69); той има прѣимущества

власть да вързва и развързва (посл. на вост. патр. за прав. вѣра чл. 10. Ап. пр. 31. Карт. 6). И пресвитеритѣ иматъ власть да вързватъ и развързватъ, и изобщо да пасѫтъ порученото имъ стадо Божие (1 Петр. 5, 1. 2); но тази власть тѣ получаватъ вече отъ своя архипастирь чрѣзъ тайственото рѫкоположение (Посл. на вост. патр. за прав. вѣра чл. 10. Догм. Бог. М. т. 6. § 174).

§ 11 Зависимостьта на свещенника отъ неговия епископъ.

Отъ горѣказаното явно става, че свещенникътъ зависи отъ своя епископъ: 1) *по мѣстото на служението*, 2) *поученето*, 3) *по свещенодѣйствието*, 4) *по сѫда и* 5) *по надзора на църковното имущество*. 6) *по мѣстото на служението*. Казахме, че свещенникътъ получава своята власть само отъ епископа, като отъ единъкъ източникъ (ап. 2). Който, слѣдователно, не е получилъ рѫкоположение отъ епископа, по правилата на Църквата, не може нито да свещенодѣйствова, нито да поучава народа въ църквата, нито даже да възлиза на амвона, за да чете въ църквата; а ако дързне да свещенодѣйствова безъ рѫкоположение, то, както самъ онъ, тъй и всичкитѣ, които го числѫтъ въ званието на свещеннослужитель, осѫждатъ се за това, като за самочиние, като за расколъ, и се подвергаватъ на отлучение (1 всел. 19. 6 всел. 33. 7 всел. 14. Гангр. 6. Лаод. 26). Поради това, за доказателство на законното свое рѫкоположиние свещенникътъ е длъженъ да има отъ своя епископъ каноническо свидѣтелство. Въ това свидѣтелство трѣбва да е забѣлѣжено врѣмето на рѫкоположението (годината и мѣсецътъ) и подписано отъ рѫкоположившия го епископъ (Карѳ. 100). Законноизбраний и рѫкоположений свещенникъ се задължава да служи само при оная църква, която му назначи епископътъ (4 всел. 6), и която при това е направена и осветена врѣхъ св. мощи отъ епископа, или поне въ която ще бѫдѫтъ положени частици отъ св. мощи, съ обичнитѣ епископски молитви при нейното освещение (Карт.

94. 7 всел. съб. 7). По пастирския дългъ свещенникътъ трѣбва да вразумлява и своя народъ да не се събира около поставенитѣ кръстове и камени въ полетата, или въ лозята, въ честь ужъ на нѣкои св. мжченици, когато въ сжщность това се върши по нѣкой суевѣренъ обичай, введенъ по сновидѣния и суетни откровения на нѣкои си человѣци. Да се почита паметьта на мжченицитѣ въ извѣстни мѣста дозволява се само съ такова условие, ако въ тѣхъ се намиратъ мощитѣ, или части тѣхни, или, по старо достовѣрно прѣдание, тия мѣста сж били жилища или страдалища на мжченицитѣ, и пакъ не иначе, освѣнъ съ благословението на епископа (7 Всел. 7). Колкото за домашни църкви, направени отъ частни лица, поржчено е да се правжтъ непрѣмѣнно съ знанието и разрѣшението на епископа, а на свещенослужителитѣ се дозволява да свещенодѣйствоватъ въ такива църкви сжщо съ дозволението на епископа (Трул. 31, 7 всел. 10. Двукр. 12); изключение се допуска за тайнството кръщение въ случай на крайна нужда, напр при тежка болесть на кръщаемия. Назначенъ веднъжъ да служи въ нѣкоя църква, свещенникътъ не може безъ особно писмо отъ епископа да прѣхожда къмъ друга църква, а още по-вече въ друга епархия; въ противенъ случай, той се лишава отъ прѣдставеннитѣ нему права и прѣимущества (ап. 15. 1 всел. 15 — 16. 4 всел. 5, 10, 20. 6 всел. 17 и 18. Ант. 3. Сард. 16 и друг.) Картагенский съборъ простира тази строгость дори дотамъ щото, ако нѣкой клирикъ само единъ пжть е служилъ при църквата, за която е ржкоположенъ, принадлежи вече къмъ нейния клиръ, и нито самъ произволно, нито по покана отъ други епископи, безъ съгласието на своя епископъ, не може да бжде приетъ между духовенството на друга църква (Карт. 101). А когато свещенникътъ се прѣвежда отъ една църква къмъ друга по изволението, или распорежданието на епархиалния архиерей, тогава вече той не трѣбва да се числи при двѣ църкви и не трѣбва да взима участие въ работитѣ на прѣжнята църква и на причисленитѣ къмъ неж мж-

ченическси храмове, находящи се при богоугодни заведения (4 всел. 10). Впрочемъ 7-й вселенский съборъ (пр. 15) не распространява силата на това изисквание и върху ония мѣста, дѣто не достигатъ клирици, и дѣто е невъзможно да се отреди особенъ клиръ къмъ всѣка домашна, или причислена къмъ друга църква. На свещенника се възбранява, безъ разрѣшение отъ епископа, не само да прѣминува отъ една епархия въ друга или да се прѣмѣства отъ една църква къмъ друга, ако ще и въ сѫщата околия, или окржгъ да бѫде, нъ подъ страхъ да бѫде лишенъ отъ правата и прѣимуществата си, и да пѫтува произволно. Да тръгне на пѫть свещеникътъ може, нъ само съ писмо отъ епископа, и то по нужда и на кратко врѣме (Леод. 41—42. Срав. Апост. 12, 33. 4 всел. 13. Серд. 16 и 11—12), и само въ такъвъ случай свещеникътъ, като отива въ чужда епархия, може да се ползува съ пълно почитание: на него, като на почетенъ гость, могли сѫ приевшитѣ го да прѣдоставятъ право да извърши литургия и да каже поучение, изобщо да му покажѫтъ братско общение и знакове на почитание, както сѫ правѣли тази честь на пѫтешествуѫщитѣ епископи (Апост. 33. 4 всел. 13 и други). Особенно строго се забранявало, щото клирици и монашествуѫщи безъ припрѣна нужда и безъ дозволение отъ епископа да не ходѫтъ въ столичнитѣ градове. Относително такива клирици имало е дори постановено, да се отдалечаватъ изъ града чрѣзъ особени дължностни лица, наричани екдици, на които край другото се възлагалъ надзорътъ надъ благочинието на мѣстното духовенство (4 всел. 23).

б) *Зависимостьта на свещенника отъ епископа по ученіето.* Църковнитѣ правила изискватъ отъ всичкитѣ свещенници да учѫтъ паството, и на небрѣжнитѣ въ испълнение този свой дългъ опрѣдѣляватъ достойни наказания (ап. пе. 58.6 всел. 19). Но, като помощници на епископа — главния учитель, свещенницитѣ се ползуватъ отъ правото на учителство съ нѣкои ограничения. Тъй, на свещенницитѣ не се дозволява да проповѣдватъ

въ епископската църква въ присѫтствие на епископа и безъ негово позволение. А тамъ, дѣто свещенницитѣ застѫпватъ неговото — на епископа, мѣсто, тий се явяватъ първи и непрѣмѣнни проповѣдници, ако и само отъ себе да се разбира, че и въ приходитѣ, и въ отдѣлнитѣ отъ главната катедрална църква градски храмове, не могѫтъ да проповѣдватъ, освѣнъ пакъ съ изволението на епископа, и всѣкогажъ въ своето учение подлежѫтъ на неговия надзоръ и сѫдъ (1 Тим. 5, 17. Ап. Пр. 39). Споредъ това епископътъ, въ случай на нужда, има право и съвършенно да забрани на свещеника да проповѣдва. Тъй постѫпилъ, по свидѣтелството на Сократа и Созомена, и Александрийский епископъ, като забранилъ на свещенницитѣ на своята епархия да тълкуватъ Св. Писание, по случая на Ариевата ересь (Сокр. Цер. ист. кн. 4. Гл. 22. Созом. цер. ист. кн. 3. Гл. 19).

в) *Зависимостьта на свещеника отъ епископа по свещенодѣйствието.* Заедно съ правото да учителствоватъ свещенницитѣ получаватъ отъ епископа, чрѣзъ тайнственото ржкоположение, и правото да свещенодѣйствоватъ. Както въ обязанностьта на учителството, тъй и въ правото на свещенодѣйствието свещенникътъ подлежи на надзора, на властьта и на сѫда на своя епископъ. При това, при извършването на свещенодѣйствията, свещенникътъ зависи отъ своя архиерей. Тая зависимость се исказва прѣди всичко въ това, че свещенникътъ може да извършва Богослужението само въ църква, която е направена съ дозволението на епископа и е освещена отъ него, както горѣ казахме. Независимо отъ самото мѣсто на свѣщенодѣйствията, нѣкои отъ нихъ, или съвсѣмъ не могѫтъ да бѫдѫтъ извършени отъ свещенника, или съ извѣстни ограничения. Тъй, свещенникътъ, както казахме, нѣма право да освещава миро (Карт. 6), нѣма право да приема отъ нѣкого тържествено всенародно покаяние, или да подвергава нѣкого на такова покаяние, освѣнъ въ крайни случаи, когато на всенароднокаѫщитѣ се прѣдстои смъртна опасность, и когато самъ епископътъ не е мо-

гълъ да приеме всенародно явно покаяние отъ паднжлитѣ и да имъ даде разрѣшение: въ такива случаи и свещенникътъ, съ дозволението на епископа, може да примири съ Църквата открито кажщитѣ се (1 Всел. 13. 4 всел. 16. Карт. 6, 7, 52 и друг.). Възбранява се па свещеницитѣ, безъ дозволение на епископа, да извършватъ и обреда на иноческото пострижение (Карт. 6. Срав. 7 Всел. 14). Въ знакъ на своята зависимость отъ епископа и на уважение къмъ него свещенникътъ е длъженъ, при извършване Богослужението, „да споменува неговото име въ молитвата“ (Двукр. 13. Срав. 14 и 15 на сжщ. съб.). Въ врѣме на свещенодѣйствията свещеницитѣ изъ почитание къмъ епископския санъ немогжтъ да влизатъ въ светилището на олтаря и да сѣдатъ на своитѣ сѣдалища прѣди епископа. При влизанието на епископа въ църквата, или въ олтаря тѣ сж длъжни да го съпроваждатъ и подиръ него да възлизатъ на горнето мѣсто (Лаод. 56).

г) *Зависимостьта на свещенника отъ епископа по сжда.* Свещенникътъ, като лице, подчинено на епископа, само отъ него получава своитѣ права и власть въ размѣри, опрѣдѣлени отъ правилата. А епископътъ има право и да лиши свещенника отъ всички даровани нему пълномощия; ако той се покаже недостоенъ за тѣхъ, може да отдалечи виновния и недостойния свещенникъ отъ извършване свещенодѣйствията и даже съвършено да го извъргне изъ сана, тъй щото подиръ това свещенникътъ не може да бжде приетъ въ качество на свещенослужитель отъ никой другъ епископъ, освѣнъ само, кога отлучивший го епископъ умре, и ако отлучението се покаже несправедливо (Ап. 32. 1 Всел. 5. 2 Всел. 6. Ант. 6. Сард. 13 и др.). Епископский сждъ разглежда не само църковни дѣла, но и гражданскитѣ дѣла на свещеницитѣ и другитѣ клирици (4 Всел. 9). Сждъ между тѣхъ произвежда епископътъ или избранитѣ съ негово дозволение и отъ двѣтѣ страни сждии (4 Всел. 9). Наистина, Картагенский съборъ поржчва, сждътъ надъ свещенникъ да се състои не по-малко отъ 6 епи-

скопа, освѣнъ епархиалния, който и прѣдсѣдателствува и ржководи сѫда, и произноси приговора (Кар. 12 и 29). Рѣшението на епископския епархиаленъ сѫдъ остава въ всичката си сила, додѣто висший сѫдъ не го измѣни, и лицето, което се подвъргне на отлучение отъ църковното общение, или отъ свещенослужението, нѣма вече право да се докосва до свещенодѣйствието, ако ще и да счита такова рѣшение несправедливо (Сард. 14. Кар. 38 Срав. 11 и 12 па сѫщ. съборъ). Въ противенъ случай, осѫдений за всѣкогажъ се лишава отъ надежда да се възвърне на прѣжния си чинъ и отъ правото да се оправдае прѣдъ висшия църковенъ сѫдъ (Ант. 12). Ако свещеникътъ остане недоволенъ отъ рѣшението на своя епархиаленъ епископъ, той има право да се обърне съ жалба къмъ по-високия сѫдъ на областния съборъ, особено ако намира несправедливо рѣшението на епархиалния сѫдъ. Епархиалний епископъ отъ своя страна не трѣбва да заявлява неудоволствие и да прѣпятствова, когато се апелира противъ неговото рѣшение (1 Всел. 5. Ант. 6, 12 и 20. Карт. 121. Сард. 14). Апелативната (въззивната) жалба противъ рѣшението на епархиалния епископъ може да се подаде само на мѣстния областенъ съборъ, защото сѫдебнитѣ дѣла не могатъ да се прѣпасятъ отъ една църковна область въ друга (Карт. 37. 39. 139. 2 Всел. 2). Срокъ за подаване апелативна жалба се дава до една година. Който не е успѣлъ да подаде подобна жалба прѣзъ тоя срокъ признава се, че е произнесълъ сѫдъ самъ на себе си (Карт. 78, 29, 90). Но не всѣка апелативна жалба, подадена на мѣстния областенъ съборъ, ако и въ узаконенъ срокъ, може да бѫде приета. Не се приема въззивна жалба противъ едно рѣшение, направено отъ сѫдии, избрани отъ самитѣ тяжащи се страни по взаимно тѣхно съгласие, ако даже тия сѫдии да сж по-малко, отколкото е опрѣдѣлено отъ правилата (Карт. 17, 107). Ако нѣкой изъ сѫдившитѣ се при такива сѫдии не се покори на тѣхното рѣшение, тогава епископътъ на първия прѣстолъ е длъженъ да разгласи съ окржжно писмо до

епископитѣ, че такъвъ не бива да се приеме въ общение. (Карт. 136).

На свещеника се прѣдоставлява право не само да подава въззивна жалба на областния съборъ противъ рѣшението на епархиалния си епископъ, но и самъ да се явява на сждъ въ качество на обвинитель на епископа, когато послѣдний допуща противозаконни нѣкакви дѣйствия. Доноситѣ противъ епископа се прѣдставляватъ на митрополита, или на епископа на главния прѣстолъ, който е длъженъ да свика опрѣдѣленото число епископи за съборно сждебно изслѣдование на отдавапитѣ епископу обвинения*). Обвинительтъ на епископа е длъженъ да поддържа на сжда обвинението си съ точни доводи. Ако ли, подиръ испитване отъ сжда неговитѣ обвинения, тѣ се покажжтъ несправедливи, и той ще пожелае да прѣнесе дѣлото въ по-високия сждъ (къмъ по-голѣмъ съборъ), това му се дозволява не иначе, освѣнъ съ задължение да понесе наказанието, на което щѣше да се подвъргне обвиняемий отъ него, въ случай че обвинението му се покаже лъжливо и прѣдъ най-високия сждъ (2 всел. 6). Доброволното избирание на сждии по-обоюдното съгласие на тжжущитѣ се страни се допущало съ неизмѣнно условие да не се позволяватъ въззивни оплаквания противъ постановеното отъ тѣхъ рѣшение. Въ всичкото продължение на сждебното разгледване обвинението противъ епископа си, свещеникътъ се задължава да не прѣкжснува съ него общението и да му въздава подобажщата честь и повиновение (да възноси името му въ молитвитѣ и пр.) до когато окончателно сждътъ не рѣши, правилно ли е, или не, неговото обвинение и подозрѣние. (Двук. 13. Срав. 14—15 пр. на сжщия съборъ). Само въ единъ изключителенъ случай свещенникътъ може да прѣкжсне общението съ епископа и да не му се покорява даже прѣди сждебното рѣшение,

---

*) Поредъкътъ на сждопроизводството по обвиненията, отдавани противъ епископа, е показанъ въ слѣдующитѣ правила: Ап. 74, 75. Карт. 12, 29, 90. 4 всел. 9.

ако епископътъ се уклони въ ересь, или расколъ, и явно начене да проповѣдва учение, което не е съгласно съ истинитѣ на Христовата вѣра (3 Всел. 3. Двук. 15). Законно извержений отъ санъ свещенникъ (както и другитѣ клирици) завсѣкогажъ вече губи надежда за възстановление на правата да се докоснува до служението, което нѣкогашъ му е било поржчено; дързнувшия на това подвергава се на анатема (Ап. 28). Свещенникътъ, който се отрече отъ църковния сѫдъ и се обърне къмъ свѣтския (по каквито и да е дѣла, — църковни, частни, или тѫжебни*) лишава се отъ мѣстото, и това по обвинително дѣло; а по тѫжебно, лишава се и отъ това, което е спечелилъ по рѣшението на своето дѣло, ако не желае да изгуби своето мѣсто (Карт. 15 Ант. 12. 2 всел. 6. 4 всел. 9).

Изобщо свойството на отношенията на свещенника къмъ епископа състои въ подчинение и почитание на подчиненъ къмъ началствующъ. Въ всѣка отдѣлна епархия има единъ за всѣкъ правитель — епископътъ, на него сѫ повѣрени людието Господни (Ан. 39), на него е прѣдоставено началствованието надъ клира и мирянетѣ, и за това само той може да се нарича „правитель“ (2 всел. 6) и „священопачалствующий“ (Окруж. посл. на 3 всел. съборъ. Трул. 37). Апостолското (55) правило за неприлично и неуважително обръщение съ него наказва (съ извържение изъ сана) сѫщо тъй като да е било сторено на князя (Ап. 84). Свещенникътъ самъ по себе, ако и да е даже старѣйши, или началствующи въ своя окржгъ или околия, не може да направи никакво административно разпореждание, напр. да испраща канонически послания, освѣнъ когато нѣкои клирици отиватъ въ съсѣднитѣ епархии, той може да имъ дава отъ себе частни свидѣтелства, въ видъ на прѣпоржчителни писма (Ант. 8 и тълк. на това пр. отъ Валамона, Зонаря, Аристина и въ Кормч.); и ако се забѣлѣжи, че

*) Освѣнъ углавни и за дѣла, които има свещенникътъ съ свѣтско лице, или послѣднето съ първия.

има небрѣжение и надмѣнность къмъ епископската власть, то трѣбва съ нѣколко сурови и тежки слова да се привика къмъ поредъкъ, покорность и повиновение, защото, както епископътъ е длъженъ да являва къмъ подчиненитѣ си любовь и расположение, тъй и служащитѣ сѫ длъжни непритворно да испълняватъ дълга на служението си на епископа (Сард. 14). Църковнитѣ правила на строго осѫждение — на лишение отъ санъ, подвергаватъ свещенникъ, който би начененлъ да прави козни противъ своя епископъ (4 всел. 18. 6 всел. 34). Свещенникъ (както и всѣки клирикъ), който по какъвъто и да е начинъ отхвърля отъ себе зависимостьта отъ епископа, става възмутитель въ Църквата и похититель на не принадлежаща нему власть. Напримѣръ, ако единъ свещенникъ, безъ да обличи своя епископъ чрѣзъ сѫдъ за нѣщо, противно на благочестието и правдата, прѣзрѣ неговата власть и поиска да управлява самъ себе, събере около себе си отдѣлно паство, и почне да свещенодѣйствова въ нѣкое отдѣлно мѣсто безъ епископско разрѣшение и проч., то той подлежи на осѫждание за това, като за расколъ (Ап. 31. Ант. 5. Карт. 10. Двук. 13). Не само свещенникътъ, който, тъй или иначе отхвърля отъ себе зависимостьта отъ епископа, подлежи на строгъ сѫдъ и осѫждание, но даже, ако би неговитѣ енориоти се възмутѭтъ противъ епископа, а той не употрѣби мѣрки, за да ги вразуми и успокои, и тогава той подлежи на сѫдъ и осѫждание, защото въ такъвъ случай тоя се явява като съчувственикъ на смѫтпята, а главно — неспособенъ да управлява повѣреното нему паство, като не е научилъ енориотитѣ си на повиновение, което длъжѫтъ на законната власть (Ап. 36). Безъ да говоримъ за безпричинното неповиновение на свещенника и за несправедливото прѣзрѣние на властьта, ако свещенникътъ и справедливо можеше да осѫжда своя епископъ за нѣщо, по служба, или по нѣкои частни дѣла, то и тогава църковнитѣ правила не позволяватъ на свещенника самоволно да се отдѣля отъ епископа прѣди да бѫдѫтъ испитани дѣлата му отъ висшата власть

и законния сѫдъ. Който, напр. счита себе си обиденъ, има право да се оплаче прѣдъ събора и, както горѣ забѣлѣжихме, длъженъ е да чака съборно рѣшение, но нѣма право да не испълнява опрѣдѣленията на свещеноначалника, и всѣко нарушение на подчинение прави виновния отговоренъ прѣдъ сѫда (Двук, 13).

д) *Зависимостьта на свещенника отъ епископа по управлението на църковния имотъ.* Въ качество на помощникъ на епископа, енорийский свещенникъ се разпорежда съ църковнитѣ имоти, отредени за издържание църквата,, служащитѣ при църквата и всички сиромаси, болни, странни, които сѫ прибрани за гледание при църквата. (Ап. 4. Теоф. Алек. 8. Гангр. 7 и 8). Но и въ дѣлото на управлението църковния имотъ свещенникътъ подлежи на провѣрявание отъ своя епископъ;— безъ неговата воля свещенникъ и тука нищо не може да направи (Ап. 38, 39 и 41), напр. да продава недвижимата църковна собственность (ниви, ливади и пр.) (Анк. 15. Срав. Карт. 42), или произволно да се разпорежда съ приношенията отъ страна на вѣрнитѣ въ пари и въ натура (Ап. 41, срав. Ант. 25. Гангр. 7 и 8 и др.) като обръща тия приношения въ своя полза, съ притѣснение нуждаящитѣ се изъ клира. съ обиждание сиромаситѣ и съ причинявание безславие на църковното домостроителство (Ант. 25. Заб. 7. 2. стр. 3).

§ 12. Взаимнитѣ отношения на енорийскитѣ свещенници между сѫбе.

Понеже мѣстопрѣбиванието и служението на свещенницитѣ сѐ ограничава отъ енориитѣ, които имъ сѫ възложени (Ап. 15), то енорийскитѣ свещенници не могѫтъ да простиратъ правата и властьта си вънъ отъ границитѣ на своитѣ енории. Всѣки свещенникъ въ енорията си е до извѣстна степень самостоятеленъ разпоредитель, който е длъженъ да се подчинява въ църковнитѣ работи само на указанията и разпорежданията на епископската власть. При такова равенство на правата на енорийскитѣ свещенници, всички тий въ взаимнитѣ

си отношения сѫ длъжни да показватъ единъ къмъ други почитание: никой отъ тѣхъ не трѣбва да се стреми да се наложи като по-горенъ надъ подобнитѣ си; да се намиса въ дѣйствията на другитѣ енорийски свещенници; да подкопава по какъвъто и да е начинъ авторитета и значението на своитѣ събратья въ дѣлото на управление тѣхнитѣ енории. Отъ това, дѣто църковнитѣ правила строго забраняватъ на епископитѣ всенародно да учѫтъ, да извършватъ рѫкоположение и проч. за чужди епархии, безъ надлежно съгласие отъ мѣстнитѣ епископи (Ап. 35. Ант. 22. Сард. 15. 2 всел. 2. 6 всел. 20 и др.), можемъ да разберемъ, че и енорийский свещенникъ нѣма право да се явява въ чужда енория въ качество на учитель и на свещенослужитель, безъ съгласието за това отъ мѣстния свещенникъ. Освѣнъ това отцитѣ на Неокесарийския съборъ (пр. 13) ясно сѫ изразили тази мисъль, че служението на всѣки свещенникъ се ограничава въ ввѣрената нему църква и въ опрѣдѣлената му енория, че селскитѣ свещенници не могѫтъ да свещенодѣйствуватъ въ градскитѣ църкви въ присѫтствието на мѣстния епископъ и клиръ, т. е. безъ дозволението на първия и безъ съгласието на послѣдния. Само когато отсѫтствуватъ градскитѣ свещенници, по покана на енориотитѣ съ знанието на началството, да извършѫтъ свещенодѣйствие въ тѣхнитѣ църкви (глед. пъл. изл. на 13 пр. на Неокесар. съборъ въ книгата прав. и опитъ курса цер. Закон. Иоан. т. 1 стр. 370).

§ 12. Отношение на енорийскитѣ сещенници къмъ причта и мирянетѣ, които сѫ тѣмъ подчинени.

Свещенникътъ, като се явява лице подчинено еднакво съ другитѣ клирици на своя епископъ, въ сѫщото врѣме е първата подиръ него иерархическа степень и висшата по отношение къмъ другитѣ членове на клира, облечена съ извѣстна степень на власть надъ тѣхъ и съ прѣимущества. Въ енорийскитѣ църкви, както и въ домоветѣ, при които нѣма епископъ, свещенницитѣ го замѣняватъ. 12-то правило на Сардикийския съборъ на-

право дава на енорийската църква названието на пресвитерска, въ отличие отъ катедралната епископска. Като лице, което замѣнява епископа, енорийский свещенникъ има право на пастирство и учителство относително къмъ клира и мирянетѣ (Ап. 52. Анк. 1). Само той има право да извършва всичкитѣ тайнства, съ исключение на хиротония и освещение на църква. Само на него подиръ епископа се прѣдоставлява правото да извършва общественото Богослужение. Клирицитѣ или мирянетѣ, които би дързнѫли да извършѫтъ обществено Богослужение безъ свещенника, се осѫждатъ, като лица, които произвождатъ расколъ или самочинно сборище (Гангр. 6). Клирицитѣ (въ това число и диаконитѣ) само служѫтъ при извършване църковнитѣ тайнства, но да извършва самитѣ тайнства може само свещенникътъ (подиръ епископа) (Анк. 1 — 2). Свещенникътъ прѣподава св. Причастие и на диакона, и на по низкитѣ клирици, и на мирянетѣ (1 всел. 18 и др.). Служебната дѣятелность на диакона и на другитѣ клирици се намира подъ надзора на свещенника (1 всел. 18 и др.), и всѣко правителствено распореждание, което излиза отъ епархиалното началство и се относи отдѣлно до прихода, се произвожда чрѣзъ свещенника и на негово име. Въ отсѫтствие на епископа и съ негово разрѣшение, свещенникътъ може да приема каѫщитѣ се въ общение съ Църквата, да възбранява на по-низкитѣ клирици да не участвуватъ въ свещенодѣйствието и въ молитвитѣ съ вѣрнитѣ — миряне (Теоф. Алекс. 6,14). Въ всичкитѣ свои отношения къмъ свещенника клирицитѣ (въ това число и диаконитѣ) сѫ длъжни да иматъ почитание и да му въздаватъ подабаѫща честь. Въ свещенослужението тази обноска се исказва съ това, гдѣто диаконътъ приема св. Причастие отъ свещенника и не може да седи редомъ съ него (Лаод. 21. 1 всел. 18). Първото мѣсто при седение свещенникътъ държи и вънъ отъ храма, въ частнитѣ кѫщи, и диаконътъ не седи безъ дозволение отъ свещенника (Лаод. 20. срав. 1 всел. 18. 6 всел. 7). За непочитание къмъ свещенника, и за ос-

кърбление, клирикътъ се отчислява отъ службата или длъжностьта (Ап. 56. глед. тълк. Валсамона на сжщ. пр.). Злоумишляжщитѣ противъ своя свещенникъ, които крожтъ козни противъ него, подлежжтъ на съвършенно извержение отъ своята степень (4 всел. 18. 6 всел. 34). Но това, което дава на свещенника власть и честь прѣдъ другитѣ клирици, не му позволява надмѣнно да се относи къмъ послѣднитѣ, или да ги обижда, напр. въ раздѣлението на църковнитѣ доходи (Ап. 59. срав. 4 и 41 апост. правила).

§ Разграничение на мирянетѣ и на духовенството.

Видѣхме, че по примѣра на Спасителя Св. апостоли ржкополагали епископи, свещенници и диакони не всички вѣрующи и не безразлично, когото и да е, но достойно избранитѣ изъ между вѣрующитѣ, и колкото сж били нужни, и давали сж духовна власть и право само на тѣхъ, за да свещенодѣйствуватъ и да пасжтъ Христовото стадо, като заповѣдвали на послѣдното да се покорява на ржкоположенитѣ отъ тѣхъ. За това нѣщо утвърждава историята и Св. Писание.

1) Историята ни увѣрява, че вѣрнитѣ, въ отличие отъ клира, всѣкогажъ се наричали *миряне*, людие *мирски* и *частни*. Това наименование *миряне* било е въ най-голѣмо употрѣбление още въ апостолскитѣ врѣмена на Християнството и се срѣща въ съчиненията на Оригена, Киприана. Тертулиана и други писатели на древностьта. Миряне и духовенство или клиръ, като два различни разреда бѣхж и въ Ветхозавѣтната Църква. Тъй, Климентъ Римский (на 1 посл. до Корин.) за домостроителството на Ветхозавѣтната Църква казва: „Архиерейтъ има свои обязанности, свещенницитѣ занимаватъ своето мѣсто и Левититѣ испълняватъ своето служение. На мирянина сж отредени мирски правила“. Климентъ Александрийский за Евангелиста Иоанна казва, че, когато той подиръ смъртьта на мжчителя Домициана се върнжлъ въ Ефесъ отъ острова Патмосъ, тогава съсѣднитѣ народи дохождали до него съ молба

да постави на едни епископи, на други да устрои цѣли църкви, на трети да ржкоположи въ клиръ ония, които Духъ Святий е назначилъ. Отъ това ясно се вижда, че отъ най-първитѣ врѣмена на Християнството всѣкогажъ е сжществувала разлика между имената на *клира* и на *мирянетъ*. Мирянетѣ се различавали отъ клира не само съ наименованието, но и съ самитѣ длъжности. Извѣстно е, че длъжноститѣ на свещенницитѣ и Левититѣ били различни отъ длъжноститѣ на народа, по повелѣнието на Самого Бога. Сжщото е било и у християнетѣ отъ най-първитѣ врѣмена на Християнската Църква. Щомъ се появлявало достатъчно число новообращени, изъ които е могло да се образува църква, веднага имъ се поставялъ епископъ, или пресвитеръ съ диаконъ, по свидѣтелството на Епифания (Ересь 75). За това Игнатий Богоносецъ въ всичкитѣ свои послания грижливо увѣщава народа: нищо да не прави безъ епископитѣ, пресвитеритѣ и диаконитѣ; а Неронимъ (Том. 2 стр. 145) казва, *че не припознавали онази община за църква, у която нѣмало законно ржкоположени свещенници. Ония, които сж били миряне и въ сжщото врѣме сж били епископи, не сж имали никакво почитание.*

Мирянетѣ, както казахме, се наричали *мирски людие*. Съ това наименование тий се отличавали не само отъ клира, но и отъ аскетитѣ (подвижницитѣ), които уединено живѣжтъ. Освѣнъ това *частни людие* се наричали мирянетѣ за това, че водѣли частенъ животъ и не сж извършвали открити длъжности въ Църквата. Напротивъ, който испълнявалъ нѣкоя обществена длъжность въ Църквата, той изобщо се наричалъ *духовенъ свещенъ чинъ*, защото само тий имали право да влизатъ въ олтаря.

2) Въ Св. Писние виждаме, че самъ Спасительтъ, непосрѣдствено изъ всичкитѣ Свои послѣдователи избра само дванадесеть, които нарѣче свои апостоли — испратеници. *Егда бисть день*, расказва Св. Лука, *призва* (Иисусъ) *ученики своя: и избра отъ нихъ дванадесяте ихъ же и апостоли нарече* (Лук. 6,13); че само на

тѣхъ даде заповѣдь и власть да учѫтъ всичкитѣ народи, да извършаватъ за тѣхъ Св. Тайнства, и да управляватъ вѣрующитѣ къмъ спасението (Мат. 28,19; Лук. 22,19; Мат. 18,18); че тази власть той прѣподаде на Св. апостоли точно тъй, както самъ ѭ билъ приелъ отъ Отца: *дадеся Ми всяка власть . . .; шедше убо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца и Сына, и Святаго Духа* (Мат. 28,18.19); *яко же посля Мя Отецъ, и Азъ посылаю вы, и сіе рекъ, дуну и глагола имъ: пріимите Духъ Святъ, имъ же отпустите грѣхи, отпустятся имъ; и имъ же держите, держатся* (Иоан. 20, 21,22,23). И освѣнъ тия дванадесеть, Той присъвокупилъ още седемдесеть опрѣдѣлени ученици, които испрати на сѫщото велико дѣло (Лук. 10,1 и нат.). Като прѣподавалъ на своитѣ дванадесеть ученици особеното Свое послание, Той самъ желалъ, щото отъ тѣхъ непосрѣдствено то да прѣмине не на всѣкого изъ вѣрующитѣ, а само на законнитѣ тѣхни приемници, а отъ тия послѣднитѣ, като прѣминува отъ рода въ родъ, да се запази въ света до самото свършване на свѣта. Това се вижда отъ слѣдующето: като казалъ на Апостолитѣ: *шедше въ міръ весь, проповѣдите Евангеліе всей твари* (Мар. 16,15), непосрѣдствено присъвокупилъ: *и се Азъ съ вами есмь во вся дни до скончанія вѣка* (Мат. 28,20). Слѣдователно, въ лицето на Апостолитѣ Той испрати на сѫщото дѣло, и обпадежди въ Своето присѫтствие всичкитѣ тѣхни бѫдѫщи приемници, и въ точенъ смислъ Самъ даде на Цѣрквата не само *апостоли, пророци и благовѣстници, но и пастири и учители* (Еф. 4,11). Най-сетнѣ, като облече Своитѣ Апостоли съ божествената власть, твърдѣ ясно и съ страшни заплашвания задължи всички человѣци и бѫдѫщи християне да приематъ отъ тѣхъ ученията и тайнствата, и да се повиняватъ на тѣхния гласъ: *слушаяй васъ, Мене слушаетъ: и отметаяйся васъ, Мене отметается: отметаяйсея же Мене, отметается пославшаго Мя* (Лук. 10,16). *Шедше въ міръ весь, проповѣдите Евангеліе всей твари. Иже вѣру иметъ и крестится, спасенъ будетъ: а иже не иматъ вѣры*

осужденъ будетъ (Мар. 16.15.16 срав. Мат. 10,14; 18,15—19).

Разгледованата истина става по-ясна отъ дѣйствията на Св. апостоли: тъй, сами тий удържали правото на свещенството, и испълнявали тия негови обязанности, които имъ завѣщалъ Господь (Дѣян. 5,42;6,1—5. 1 Кор. 4,1;5,4,5;9,16), безъ да обръщатъ внимание на никакви прѣпятствия отъ страна на враговетѣ, които се силѣли да отнематъ отъ тѣхъ това Божествено право. Като распространявали Евангелието и като основавали въ различни мѣста многобройни църкви, за всички тия сѫ ржкополагали *пресвитери*, а дѣто сѫ намирали за нуждно и *епископи* (Дѣян. 14,23;20,28). Ето на тия, нарочито избрани лица, като на свои намѣстници и приемници (Тит. 1,5), а не на всѣкиго, чрѣзъ тайнството на ржкоположението, прѣдавали онази божествено власть, която сами приели отъ И. Христа, като ги удостовѣрявали, че тѣхъ поставлява въ Църквата Самъ Духъ Святий (Дѣян. 20,28). а въ частности само на тия свещенни лица прѣдавали собственото право и длъжность да учѫтъ християнетѣ (1 Тим. 6,20; 2 Тим. 1,16;4,2: Тит. 2,1.16. да свещенодѣйствуватъ (1 Кор. 2, 12. 16. 1 Тим. 2, 1. 2)и да. пасѫтъ Христовото стадо (Дѣян. 20,28· 1 Петр. 5,12) Най-сетнѣ, Св. апостоли на непосрѣдствено избранитѣ и ржкоположени отъ тѣхъ епископи заповѣдали да прѣдаватъ, чрѣзъ тайнствено ржкоположение божествената своя власть и на други, нарочито избрани и приготвени мѫжье (2 Тим. 2,2. Тит. 1,5), като посочвали на особенитѣ свойства, съ които трѣбва да се отличаватъ онния мѫжье, които призоваватъ на такова едно високо служение (1 Тим. 3,1—10. Тит. 1,6 и нат.). Постановлявали особени правила за сѫдението имъ (1 Тим. 5,19), и повелявали да награждаватъ онния, които се показвали *прилежни* въ своето служение (1 Тим. 5,17;6,17. Тит. 1,5). Разграничението на миряпетѣ отъ духовнитѣ очевидно става и отъ това, че Апостолитѣ строго сѫ зап рѣщавали да си присвояватъ тази власть онния, които

не сѫ дарени съ законната власть да свещенодѣйствоватъ: *како проповѣдятъ, аще не послани будутъ?* пита великий учитель на езичницитѣ (Рим. 10,15), *еда вси пророци, еда вси учители* (1 Кор. 12,29)? и отговаря на друго мѣсто: *никтоже самъ себѣ пріемлетъ честь, но званый отъ Бога, якоже и Аароиъ,* тъй щото даже и *Христосъ не себе прослави* (не самъ си присвои славата), *быти первосвященникъ, но глаголавый къ нему: Сынъ Мой еси ты, азъ днесь родихъ тя* (Евр. 5,4.5). А въ сѫщото врѣме задължавали и увѣрявали вѣрующитѣ да се *повиняватъ на своитѣ наставници и да имъ се покоряватъ: тіи бо бдятъ о душахъ вашихъ* (Евр. 13,17); *молимъ вы,* братіе, *знайте* (почитайте) *труждающихся у васъ и настоятелей вашихъ о Господѣ, и наказующихъ вы, и имѣйте ихъ по преизлиха въ любвп за дѣло ихъ* (1 Сол. 5,12.13. Срав. Лук. 10,16. Мар. 10,15 и 16. Догм. Бог. Мак. т. 3. § 172).

При всичкото това ясно и очевидно учение като за отдѣлно звание на духовенството отъ мирянетѣ, имало е въ старо врѣме, както и сега, еретически общества които въпрѣки Св. Писапие учѫтъ, че ужъ Спасителтъ и Св. апостоли не били учреждавали отдѣлно отъ мирянетѣ свещенство. За опровержение на това възражение, освѣнъ горнето, ще противопоставимъ и слѣдующето. Казахме, че въ Ветхозавѣтната Църква не сѫ били всички свещенници, а само Левииното плѣме, и въ него само Ааронъ, неговитѣ синове и потомцитѣ му: *и будетъ Ми,* е казано, *свещенство Мнѣ во вѣки* (Исх. 29,3); но евреетѣ бѣхѫ свещенъ народъ, *языкъ святъ,* сравнително съ езичницитѣ, които не знаехѫ истинния Богъ; понеже първитѣ бѣхѫ избрани отъ Бога и получили бѣхѫ отъ Него законъ, за да се покланятъ и служѫтъ само на него, и въ този именно смисълъ Богъ, чрѣзъ Мойсея, говорилъ на израйлтянетѣ: *и нинѣ аще слухомъ послушаете гласа моего, и сохраните Завѣтъ Мой, будете Ми люди избранни изъ всѣхъ языкъ, будете Ми царское священіе и языкъ Святъ* (тамъ же). Еврейский народъ *бѣше образъ* на новия Израйль, т. е. на вѣру-

жщитѣ въ Иисуса Христа, които при самото встжпване въ съжзъ съ Христа чрѣзъ тайнството на кръщението се задължаватъ да служатъ Трiединому Богу като се кръщаватъ *во имя Отца и Сына и Св. Духа.* Ето въ тъзи именно смисълъ и Апостолъ Петръ е писалъ не до свещенницитѣ, а изобщо до християнетѣ: *вы родъ избранъ, царское священіе, языкъ святъ, люди обновленія, яко да добродѣтели возвѣстите изъ тьмы васъ призвавшаго въ чудный свой свѣтъ* (1 Петр. 2, 9). Сжщо и въ откровението на Иоанна се говори: *искупилъ еси Богови насъ кровіею Своею отъ всякаго колѣна и языка и людей и племенъ: и сотворилъ еси насъ Богови нашему цари и Іереи* (Откр. 5, 9, 10) *). Тука вѣрующитѣ се наричатъ свещенство и свещенници, или иереи, не въ собственъ смисълъ, а въ този, че въ кръщението и другитѣ тайнства като сж осветени съ благодатьта на Христовия Духъ, тий, а не невѣрующитѣ, езичницитѣ, иматъ дързновение да пристжпватъ къмъ прѣстола на благодатьта, да възносятъ Богу молитви, прошения, благодарения, славословия, и да приносятъ на Него сами себе, чрѣзъ Иисуса Христа, въ жъртва жива и благоугодна. Тъй Ап. Петръ самъ изяснява това свещенническо служение, което се прѣдава на всичкитѣ християне: *и сами, яко каменіе живо зиждетеся въ храмъ духовенъ, святительство свято возносити жертвы духовни блогопріятни Богови Иисусъ Христомъ* (1 Пет. 2, 5). Тъй е писалъ и Ап. Павелъ: *молю убо васъ братіе, щедротами Божіими, представити тѣлеса ваша жертву святу, благоугодну Богови* (Рим. 12, 1), и въ друго мѣсто: *тьмъ же убо приносимъ жертву хваленія, выну Богу, сирѣчь, плодъ устенъ исповѣда-*

*) Лютеръ само отъ ненавистьта си къмъ римскитѣ патери е могълъ да се ослѣпи дотамъ, щото да не види несправедливостьта на своето умозаключение, че всичкитѣ християне сж свещенници. Като е така, тогава и ние можемъ да направимъ подобно глупаво умозаключение: всичкитѣ християне сж царье, споредъ Апостола; слѣдователно, други царье, освѣнъ християнетѣ, нѣма.

ющихся имени Его. Благотворенія же и общенія не забывайте: таковыми жертвами благоугождается Богъ (Евр. 13. 15. 16).

И тъй неуспоримо е, че Господь е учредилъ въ Църквата Си особено съсловие отъ человѣци, отъ които състои Иерархията, и че тѣхъ и само тѣхъ упълномощилъ да се разпореждатъ съ онія срѣдства, каквито Той дарува за нейната цѣль: т. е. упълномощилъ ги е да сѫ въ неѭ учители, свещенослужители и духовни управители, а никакъ не е прѣдоставилъ това право на всички вѣрующи, като заповѣдалъ на послѣднитѣ само да се повиняватъ на пастиритѣ (Прав. Испов. чл. 1. отв. на въпросъ 109. Послан. на вост. патр. за прав. вѣра чл. 10). А у онія, казва Св. Василий, които сѫ се отдѣлили отъ Църквата, отдавна е оскудѣло прѣподаването на благодатьта, защото се е прѣкъснѫло законното приемство. Първитѣ, прѣди да отстѫпѭтъ, бѣхѫ посветени отъ Отцитѣ и чрѣзъ възлагание на тѣхнитѣ рѫцѣ приехѫ и имахѫ духовно дарование. Но, откато се откѫснѫхѫ отъ Църквата, станѫхѫ миряне, и за това нѣматъ вече власть нито да кръщаватъ . . . нито да рѫкополагатъ нито да прѣподаватъ на други благодатьта на Св. Духа, отъ която сами отпаднѫхѫ (Вас. Вел. Канонич. посл.).

ЧАСТЬ ВТОРА

§ 15. Потрѣбнитѣ качества за вступването въ свещенническия санъ.

За да продължи искупителното Свое дѣло връхъ земята, Господь нашъ Иисусъ Христосъ, както видѣхме, благоволилъ да облече съ извънредна власть и право Св. апостоли, опълномощилъ ги вмѣсто себе да прѣподаватъ тази власть и право на други лица чрѣзъ ржкоположение на избрани мжже, за да свещенодѣйствуватъ, учжтъ и управляватъ въ Църквата вѣрующитѣ (Лук. 10, 10. Мат. 4, 19). За да отговаря, обаче, на високото свое призвание, вступающий въ свещенически санъ е длъженъ да има такова съвършенство (Лев. 11, 44. 19, 2. Мат. 5, 48), което въ всичкия неговъ животъ постоянно да свѣти прѣдъ пасомитѣ му (Иоан, 5, 35); и нравственій му животъ трѣбва да бжде очевиденъ примѣръ и образъ за пасомитѣ, които ще му сж вручжтъ, и да имъ служи като оня свѣтълъ облакъ, който се прѣдносѣше прѣдъ израйлтянетѣ въ врѣме на пжтуването имъ къмъ обѣтованата земя. Но тъй като високо съвършенство изведнжжъ не се достига, а постепенно въ течението на живота, то на каква степень съвършенство трѣбва да се намира вступающий въ свещенството, сирѣчь, като какви качества трѣбва да има той за ближайше служение Богу, *емуже не преселится лукавнуяй* (Т. 5, 5), — това Църковата, а отчасти и гражданскитѣ правителства съ особени закони

сѫ опрѣдѣлили. Тия закони изискватъ да се испита желаѫщий да встѫпи въ свещеннически санъ, дали е достоенъ да въспитава человѣка въ добродѣтелитѣ и благочестието, достоенъ ли е да бѫде прѣдставитель на Божието благоволение въ Църквата, истински продължитель на Христовото дѣло врѣхъ земята и свето орѫдие за раздаване благодатьта и дароветѣ на Св. Духа чрѣзъ извършване Св. тайнства; желаѫщий да спечели и употрѣби духовната власть на свещенника природно способенъ ли е да свещенодѣйствува, съзнава ли точно цѣлта на властьта, която ще му се вѫрчи, имали потрѣбното за неѫ умствено и въспитателно развитие; има ли изискванитѣ качества на права вѣра, свободенъ ли е отъ порочни нравствени качества, най-сетнѣ, признаватъ ли се добритѣ негови качества отъ общото мнѣние. Бѫдѫщий свещеникъ, имайки тия качества и способности, и непрѣмѣнно желаейки да подеме този свещенъ яремъ, длъженъ е, прѣди да се подложи на него, да избере едно отъ двѣтѣ житейски състояния: въ брачно или въ безбрачно състояние се рѣшава да приеме и упражнява свещенническото достойнство. Слѣдователно, въ тази часть трѣбва да прѣгледаме: а) безусловно необходимитѣ качества; б) умственитѣ и въспитателнитѣ качества; в) качествата на правата вѣра; г) нравственитѣ качества и д) изборътъ на състоянието.

ГЛАВА ПЪРВА.

§ 16. Безусловно необходимитѣ качества, тѣхното раздѣление.

Има качества, безъ които ржкоположението се счита недѣйствително и прѣдаването свещеннически власть — уничтожена. Тия качества сѫ *безусловно необходими*. Има качества и отъ такъвъ видъ, отсѫтствието на които ако и да възбранява ржкоположението, но, ако то е извършено, не се уничтожава него-

вата дѣйствителность, а подлежи на канонически изслѣдования. Тия качества наричаме просто *необходими* качества.

§ 17. Безусловно необходими качества.

Безусловно необходимитѣ качества сѫ двѣ: рѫкополагаемий трѣбва да е *кръстенъ* и да е *мѫжъ*. Който желае безъ друго да се рѫкоположи, трѣбва непрѣмѣнно да се е кръстилъ. Рѫкоположението на некръстенъ се счита незаконно и съвършенно безсилно, защото при такова рѫкоположение не му се прѣдава безусловно или съвършено никаква свещенническа власть. Причината на това е, че некръстений се намира още въ праотеческия грѣхъ, а догдѣто стои въ него всѣко отношение отъ негова страна къмъ Бога е невъзможно, и, слѣдователно, още по-малко е възможно той да дойде въ непосрѣдствено сношение съ Духа Светаго и да бѫде негово орѫдие въ Църквата.

Древнята църква е гледала на еретическитѣ рѫкоположения като на съвършено недѣйствителни, както и кръщението имъ е считала недѣйствителни. Напротивъ, на много, особено на расколницитѣ, на които кръщението считала като дѣйствително, считала е и рѫкоположението имъ. Тъй, първий вселенский съборъ (8 пр.) прие рѫкоположенията на Новацианцитѣ (срав. 2 всел. 7), Картагенский (78 пр.) рѫкоположенията на Донатиститѣ, и седмий на иконоборцитѣ, съ условие, ако се раскаѫтъ и се присъединѫтъ къмъ православието (Манеи Т. 22. Стр. 1808—52).

Друго безусловно необходимо качество на рѫкополагаемия е да е *мѫжъ*. Рѫкоположението на жена, или прѣдаването свещенническа власть на жена се счита безусловно недѣйствително. Причината, по която Църквата безусловно не признава рѫкоположението на женитѣ, е тая, че въ него жената е лишена отъ всѣка истинска власть и това по апостолска заповѣдь *). Самъ апостолъ

*) Когато дирѫтъ мѫжье, казва Св. Златоустъ, които

Павелъ изрично е запрѣтилъ на женитѣ да проповѣдватъ въ общитѣ църковни събрания и да господствуватъ надъ мѫжьетѣ (1 Кор. 14. 34. 1 Тим. 2, 12). Че Църквата гледа прѣдаването на свещенническа власть на женитѣ по начало невъзможно, слѣдователно, и ржкоположението имъ недѣйствително, свидѣтелствуватъ и самитѣ отци на Църквата, които сѫ гледали на женското свещенодѣйствие като свойствено на езичницитѣ и на еретицитѣ и като противно на Христовата воля (Епиф. ер. 79). Истина е, че Църквата отпървомъ употрѣби жени въ църковни нѣкои вънкашни служби, особено при жени, и такива бѣхѫ тъй наречените диакониси, които се казвали *вдовици* и *прѣдсѣдящи*, а по-старитѣ отъ тѣхъ — *старици* (ап. постанов. 15). Но тѣ сѫ нѣмали никаква свещенническа власть и право, а испълнявали сѫ само нѣкои външни служби и съ такава цѣль сѫ били прѣдизбирани съ нѣкакво ржкодопирание (хиротесия). Това се вижда отъ тѣхнитѣ служби, които въ древнята Църква извършвали, каквото: 1) да служѫтъ при кръщавание жени; 2) да посѣщаватъ и да служѫтъ на болни и страждущи жени, 3) да наглеждатъ оглашаемитѣ жени и да ги поучаватъ на словото Божие; 4) да пазѫтъ въ църквитѣ влизането на жени и да опрѣдѣляватъ на всѣкоя приличното ѝ мѣсто, и 5) да служѫтъ на мѫченицитѣ и и исповѣдницитѣ въ затворитѣ. Ако и да запрѣтилъ Лаодикийский съборъ съ 11-то свое правило постановлението на диакониси, обаче, тѣхното сѫществование се срѣща до края на XII вѣкъ въ Цариградъ.

Забѣлѣжка. Къмъ тия качества нѣкои относятъ и незаконността на рождението. Впрочемъ, древнята Църква е обръщала по-вече внимание си не на рода и происхождението на посвещаемия, но върху личнитѣ негови качества и достойнства. (Трулск. 33 пр.).

могѫтъ да управляватъ Църквата, и да вземѫтъ подъ свое попечение толкось много души: тогава цѣлий женскии полъ се показва неспособенъ за такъво едно важно порѫчение, както и голѣма часть отъ мѫжския полъ. (За свещен. слово 2). Църквата запрѣщава на женитѣ да влизатъ въ Божието светилище, като на лица, които нѣматъ никакво право на свещено служение (Лаод. 44).

§ 18. Необходими качества. Здраво тѣло и законна възрасть.

Необходимитѣ качества сѫ природнитѣ свойства, именно здравието на тѣлото и законна възрасть.

1) *Здраво тѣло.* Новозавѣтната църква счита нравствената нечистота като оскверняваща человѣка и, слѣдователно, като прѣпятствие за да му се прѣдаде духовна власть, и 77 ап. правило, въ противоположность на Мойсеевия законъ, който, въ свое мѣсто видѣхме, обръща внимание по-вече на тѣлесното съвършенство и чистотата на бѫдащия свещенникъ, заповѣдва: *аще кто лишенъ ока, или въ ногахъ поврежденъ, но достоинъ быти епископъ: да бубетъ**), *ибо тѣлесный недостатокъ его неосквернятъ, но душевная скверна.* Но, ако и да не се считатъ тия тѣлесни недостатъци за нѣкакъвъ нравственъ порокъ, тий, обаче, се вематъ прѣдъ видь, когато прѣпятствуватъ на правилното извършване свещенодѣйствията, като напримѣръ (78 ап.): глухота, слѣпота. При подобни недостатъци никой не бива да се допуща въ свещеннически санъ. Слѣдователно, по смисла на приведеното правило, не само слѣпитѣ и глухитѣ, но и всички други съ тѣлесни недостатъци, които би прѣпятствували на правилното извършване църковнитѣ дѣйствия, не бива да се допущатъ до рѫкоположение.

Къмъ тѣлеснитѣ недостатъци можемъ да отнесемъ и тъй наречените *душевни болести.* Като сравнимъ тия болести съ горнитѣ, ще намѣримъ, че и тѣ съставляватъ каноническо прѣпятствие за встѫпване въ свещеническия чинъ. Защото при другитѣ тѣлесни недостатъци се посрѣщатъ прѣпятствия само въ вънкашни дѣйствия, а при послѣднитѣ никакво дѣйствие не може да се извърши, щомъ извършителтъ се лишава отъ истинната

---

*) Църковото правило говори за тѣлесни недостатъци на бѫдащия епископъ, но тъй като никой не може да стане епископъ, прѣди да се произведе постепенно въ по-низкитѣ чинове, то трѣбва да приемемъ, че казаното тука за епископа се относя и къмъ бѫдащия свещенникъ.

воля въ проявлението на която безъ друго да се прѣдполага пълно съзнание за себе и за вънкашнитѣ работи. Подробности въ църковнитѣ правила не срѣщаме. 79 ап. правило изключава изъ клира само бесноватитѣ, а древнитѣ тълкователи на това правило: Зонаръ, Валсамонъ и Властаръ причисляватъ къмъ тази болесть и лудитѣ и изобщо всички душевно болни исключаватъ отъ честьта да встѫпатъ въ свещен. чинъ. Подобни болни, ако по погрѣшка или по измама сѫ се ржкоположили въ свещеннически чинъ, извергаватъ се отъ него, щомъ се открие болестьта.

2). *Законна възрасть.* Природно неспособенъ за да извършава свещенодѣйствия се счита не само имѣющий нѣкоя важна тѣлесна болесть, но и неимѣющий законна възрасть; защото свещенитѣ дѣйствия не сѫ нѣкакъ механически, а изискуватъ здравъ разсѫдъкъ и мѫдрость, които никакъ не се намиратъ у дѣцата. Не еднаква степень мѫдрость и разумность се изисква за всѣка свещена степень. Свещенитѣ дѣйствия на по-низкитѣ степени, като сѫ по-прости, могѫтъ да се извършватъ и отъ по-млади по възрасть; напротивъ, епископската длъжность изискува не само зрѣлъ разумъ и възрасть, но и всестраненъ опитъ. По тази поичина църковнитѣ правила не поставихѫ еднакво мѣрило за възрасть на всички свещенни степени, но споредъ важностьта на степеньта опрѣдѣлихѫ и възрастьта, която бѫдѫщий свещенникъ трѣбва да има. Споредъ постановленията на Източната Църква възраститѣ на различнитѣ степени сѫ както слѣдва:

Първо, по апостолскитѣ постановления (Кн. 1) *бѫдѫщий епископъ* небива да е по-младъ отъ 50 години, и само въ случай на рѣдкость и за отличнитѣ нравствени и умствени прѣимущества на прѣдизбрания може да се ржкоположи и по-младъ. Тъй по 123 неара на Юстиниана се опрѣдѣлява за епископа 35-та година, а послѣ съ 137 неара се опрѣдѣли да се ржкополагатъ и подиръ свършване 30-та година. Съгласно съ послѣднето постановление и наший Екзархийски Уставъ

опрѣдѣлява, щото избираимий за Екзархъ архиерей *да има възрасть поне 40 годишна.*

Второ. Неокесарийский съборъ съ 11-то свое правило постановлява възрастьта на бѫдѫщия свещенникъ да не е по-долня отъ 30 години, и той не може по-рано да се ржкоположи, ако ще и да има отлични качества. Това постановление императоръ Юстинианъ подтвърди съ 123 своя неара, и 6-й Вселенский съборъ съ 14-то свое правило, а Екзархийския нашъ Уставъ (Чл. 69) опрѣдѣлява бѫдѫщий свещенникъ да е на възрасть 25 годишна.

Трето. Картагенский съборъ съ 22-ро свое правило опрѣдѣлява възрастьта за диакона да е 25 годишна. Това опрѣдѣление послѣ подтвърдихѫ Юстинианъ съ 123-та си неара, а 6-й Вселенский съборъ съ 14 свое правило.

Четвърто. За възрастьта на иподиакона въ 15 правило на 6-я Всел. съборъ е казано, че и въ иподиаконска степень се поставятъ лица не по-млади отъ 20 год. възрасть. А 28 глава, 1 титулъ отъ III книга на Васил., като говори за причисляванието на четеца къмъ клира, опрѣдѣлява, че той не бива да се поставя помладъ отъ 18 год. възрасть.

Прѣстѫпленията на правилата прѣдизвикватъ низложение отъ свещената степень (Трул. 15. Неок. 11 пр.). Икономията на ржкополагание лица и съ по-малка възрасть могла е да се допусне само кога е имало голѣма рѣдкость отъ достойни мѫжье.

ГЛАВА ВТОРА.

§ 19. Умственнитѣ качества.

Не стига клирикътъ природно да е способенъ, да испълнява установенитѣ свещенодѣйствия и да съзнава какво извършва, но длъженъ е да разбира какъ да употрѣблява духовната си власть. За тая цѣль се изискватъ цѣлесъобразни познания, добивани чрѣзъ многостранно учение. Като какви, прочее, познания е длъженъ да има свещенникътъ? Най-първо той е длъженъ да има достатъчни познания, за да може да извършва свещенодѣйствията, които принадлежатъ на неговата степень, безъ които, само по себе се разбира, не е възможно никакво дѣйствие. Но не стига да знае само да извършва нѣкакъ възложенитѣ върху него отъ чина му свещенодѣйствия, а длъженъ е да ги испълнява съзнателно и както прилича. Чрѣзъ ржкополаганието той получава законна свещенническа власть и заедно съ неж длъжность и права да учи вѣреното му паство, и да прѣдставлява нѣкакъ Църквата въ своята енория, и за това да дава властно (авторитетно) извѣщение за нейното учение прѣдъ вѣружщитѣ и прѣдъ всички противници, и да знае да се бори съ послѣднитѣ: *да силенъ будетъ и утѣшати въ здравомъ ученіи и противящіяся обличати. Суть бо мнози непокориви, и суесловци и умомъ прельщени . . . ихъ подобаетъ уста заграждати* (Тит. 1, 9.11). Съгласно съ тая апостолска заповѣдь Отцитѣ на Църквата искатъ отъ бждщия свещенникъ първомъ точно знание на здравото учение на Църквата, за да може да поучава и наставлява вѣрнитѣ, да имъ разрѣшава съмнѣнията и да отговаря на питанията нему отправяни или отъ просто любопитство, или отъ лукаваго духа подсторени. Освѣнъ здравого учение на Църквата той е длъженъ да знае и ереситѣ на другитѣ вѣроисповѣдания, и въобще противнитѣ вѣрвания на всѣко вѣроисповѣдание, за да може и тѣхъ да изобли-

чава и да отблъсва нападенията противъ Християнството и Църквата. Споредъ вишеприведената апостолска заповѣдь и съгласно съ даденото отъ Отцитѣ нейно разяснение трѣбва да се опрѣдѣли като какви науки е длъженъ днесь да изучи бѫдещий пастирь. И днесь той е длъженъ да бѫде снабденъ съ такива познания, съ които да може всички нападения на вѫтрѣшнитѣ и вънкашни врагове на Църквата да разрѣшава и всички словомъ и убѣждениемъ да укрѣпява въ здравото учение. Но колкото е по-трудно днесь това дѣло, толкосъ по-вече той има нужда отъ познания. Ако отпървомъ доволно бѣше да може да се бори нѣкой противъ иудеетѣ и езичницитѣ, а послѣ и противъ тогавашнитѣ ереси, днесь несамо противъ тѣхъ, но трѣбва и противъ по-силни и по-злобни врагове. Бѫдещий служитель и споборникъ на Църквата трѣбва да е обезпеченъ откъмъ познания, защото днесь противнитѣ учения сѫ много по-вече и много по-научни, а тѣхнитѣ нападения съ по-голѣмо и по-добро приготовление стават противъ всички части на зданието на Църквата. И въ старо врѣме се е изисквало пастирьтъ да се бори противъ еретицитѣ, но тогава не сѫ отричали подлинностьта на источницитѣ, отъ които се черпи учението на Църквата, защото и еретикътъ е признавалъ за такива Св. Писание и Св. Прѣдание; и тогава се е изисквало да се бори противъ иудеетѣ, но имало е Ветхий Завѣтъ, отъ който можеше да ги изобличава; изисквало се е да се бори противъ езичницитѣ, но тий вѣрвахѫ въ битието живаго Бога и припознавахѫ силата на вѣроисповѣданието; борили сѫ се и противъ всичкитѣ невѣрници, но тѣхното нападение е било повърхностно. А днесь какъ стоѫтъ работитѣ? Днесь съ всевъзможно историческо, критическо и философско приготовление докача се самий авторитетъ на изворитѣ на Християнското учение, отхвърля се свещеното прѣдание, напада се авторитетътъ и подлинностьта на Св. Писание, уборватъ се и самитѣ първи начала на Християнството както и на всѣко вѣроисповѣдание, както и битието личнаго Бога и самата

разлика между веществото и духа. Ето противъ такива и тъй приготвени врагове има да се бори днесь истинский пастирь на Църквата, и длъженъ е да се бори, за да запази и паството си въ безопасность и заблуждающитѣ се, ако е възможно, да приведе въ пжтя на истината. Борбата трѣбва той да възприеме съ дързновение, ако наистина е увѣренъ въ истинностьта на Християнството. Но за да излѣзе изъ тая борба и побѣдитель, има нужда прѣдварително да се приготви съ широки познания и мисли. За да се подвизава противъ оногозь, който взема изъ Св. Писание и Св. Прѣдание, или изъ едно отъ тѣхъ своитѣ доказателства, длъженъ е и той тоже точно да ги знае, съ сжщия точенъ критически и исторически методъ да може да ги изслѣдова, както и неговий противникъ; за да се бори противъ оногось; който привожда изъ историята или философията и физиката противъ Църквата или Християнството своитѣ доказателства, длъженъ е и той тоже да знае добрѣ тия науки, за да може и той изъ тѣхъ да отговаря. Въ кратцѣ да кажемъ, днесь за да е истинно учителенъ свещенникътъ трѣбва систематически да познава учението на Църквата, догматитѣ, Нравственото Богословие, да знае точно църковната история, да разбира, както слѣдва, Св. Писание, църковното право, да изучи философията, естественитѣ науки, и изобщо историята. Ето такива и подобни тѣмъ науки трѣбва да знае бжджщий пастирь, за да може и паството си да укрѣпява въ здравото учение и противоглаголющитѣ да изобличава. Църквата всѣкогажъ е задължавала бжджщитѣ нейни служители да се приготовляватъ съ достатъчни познания по Св. Писание и други богословски науки, нуждни тѣмъ споредъ врѣмето. Тъй въ врѣмената на иконоборството, когато велико невѣжество бѣше се въдворило въ Църквата 7-й Вселенский съборъ съ 2-то си правило опрѣдѣли, щото бжджщий пастирь най-първо да разбира псалтиря и второ грижливо да се испитва *имѣетъ ли усердіе съ размишленіемъ*, а не мимоходомъ, *читати священныя правила и святое Евангеліе, книгу Божественнаго апостола*, и

изобщо Св. Писание. Който тъй не прави и не учи, правилото заповѣдва, такъвъ да се не допуща до ржкоположение въ свещеникъ. А въ по-послѣднитѣ врѣмена, когато изобщо наукитѣ твърдѣ много напрѣдижхж въ развитието си, самостоятелнитѣ църкви, възъ основа на приведената апостолска заповѣдь и горнето правило на Вселенския съборъ, се погрижиха да опрѣдѣлжтъ списъка на богословскитѣ и философски науки, които готовящитѣ се за свещеннически санъ сж длъжни да изучаватъ. Тъй, въ Россия има три вида богословски или духовни учебни заведения: окржжни духовни училища въ всѣкой окржгъ, на епархията, въ всѣка епархия по една духовна семинирия, и четире духовни академии. За да може тамъ да стане нѣкой архиерей, протоиерей, или катедраленъ свещеникъ въ нѣкой градъ, трѣбва съ отличие да свърши нѣкоя отъ духовнитѣ академии и да добие голѣмъ опитъ въ учителското си звание, или управление на нѣкое духовно учебно заведение; за да се ржкоположи нѣкой въ свещеннически, или диаконски чинъ за нѣкое село, или малъкъ градецъ, обязанъ е да свърши образованието въ нѣкоя отъ семинариитѣ; а за да получи нѣкой причетническо мѣсто при нѣкоя църква като чтецъ, нѣвецъ или клисарь, дължен е да прѣдстави свидѣтелство, че е свършилъ прѣподаваемитѣ науки въ духовно училище.

Съобразно съ практиката на Руската църква и другитѣ православни църкви: Цариградската, Еладската, Влашката, Сърбската, Иерасулимската и Антиохийската сж учрѣдили семинарии и се стараѫтъ по-възможности да не допущатъ въ свещенически чинъ оногози, който не е свършилъ въ тия духовни заведения.

Когато нашата църква се готвѣше да поеме управлението на българското православно испълнение, въ крайно невѣжество се намираше нашето духовенство. За да се тури край на това невѣжество, въ Екзархийския Уставъ се опрѣдѣли за бждщия свещеникъ, освѣнъ знанието на българския езикъ, да има нѣкое учение, и точно, макаръ и първоначално, знание на Православ-

ната Христианска вѣра и църковнитѣ ѝ обреди, а за архиереитѣ — да иматъ учение въобще, и най паче църковно, или да иматъ отпустително (писмо) отъ свещено или богословско познато училище.

Че такова едно тѣсно учение е недостатъчно за истинския пастирь, особено въ сегашно врѣме, когато и у насъ почнахѫ да напрѣдватъ свѣтскитѣ науки, отдавна сѫ разбрали нашитѣ архипастири: блаженния памяти Търновский митрополитъ Иларионъ, щомъ пристигнѫ въ епархията си, веднага се погрижи и основа Петропавловското духовно училище издържано съ остатъка отъ епархийскитѣ доходи. Слѣдъ врѣме това духовно училище се възвиси на духовна семинария.

§ 20. Качествата на въспитанието.

Такива приблизително познания сѫ нуждни за бѫдѫщитѣ пастири. Но, за да намира Църквата всѣкогажъ, когато ѝ потрѣбватъ мѫжье не само имѣѫщи тия познания, но и въспитание, съобразно съ свещеническия санъ, длъжна е заблаговрѣмено да ги приготви съ такова едно истинско въспитание. Такова прѣдприятие отъ страна на Църквата всѣкогажъ е нейнъ дългъ, но въ настояще врѣме, когато у насъ и домашното въспитание се намира въ твърдѣ низко състояние, неизбѣжно е да взема най-строги мѣрки, и неотложно по-скоро, за да въспитае достатъчно число момци за бѫдѫщи пастири. Въ старо врѣме, когато ревностьта къмъ вѣрата и Църквата бѣше твърдѣ тепла, когато чинътъ на клира бѣше поводъ за слава и честь, можеше тогава Църквата да се надѣе, че всѣкогажъ ще намира достойни мѫжье, които иматъ нужднитѣ качества на въспитанието, за да сѣ рѫкоположѫтъ, когато е нужно, въ свещеническия чинъ. Още въ старо врѣме по-долнитѣ свещенически чинове бѣхѫ истински достойнства, и бѫдѫщий да се произведе въ нѣкоя по-голѣма степень трѣбвало е по извѣстно правило да послужи първомъ въ тѣхъ; това служение за него е било училище, въ което е добивалъ по-цвърсто въспитание и по-точни познания за църков-

нитѣ работи. И тъй, въ старо врѣме донѣгдѣ и безъ прѣдварителна грижа за особено приготовление било е възможно да се намиратъ достойни клирици, които сѫ имали качества на добро възпитание и на нужднитѣ познания, и само въ изключителни случаи сѫ се срѣщали недостатъци (Кар. 55). Но днесь, когато нито подолнитѣ степени не сѫ истински достойнства, нито тѣхното служение е нуждно за нихъ като мѣсто на училище, днесь, когато и къмъ Църквата и къмъ вѣрата ревностьта не е твърдѣ топла, а достойнството на свещенника много пѫти е поводъ на прѣзрѣние и даже на подигравка, днесь прѣдварително трѣбва да се промисли за възпитанието и образованието на клира, ако Църквата желае да се избави отъ скърбната нужда, да произвожда, за да ѝ служѫтъ, неспособни и недостойни.

Какво трѣбва да е възпитанието на бѫдѫщия пастирь, това е въпросъ твърдѣ важенъ, и неговото рѣшение по-вече принадлежи на началницитѣ на Църквата, които, ржководими отъ обстоятелствата и настроението на народния духъ, могѫтъ да наредѣтъ съобразни съ тѣхъ правила за възпитанието. Ние тука ще кажемъ само, че въ всѣко образование, а особено въ първоначалното не трѣбва никогажъ да се дири добиването само сухи познания, нъ съврѣменно и едно благонравно поведение и стремежъ къмъ добритѣ нрави при постепенното развитие на възрастьта. Безъ благонравно поведение образованитѣ клирици може да бѫдѫтъ по-врѣдителни отъ необразованитѣ, „защото, споредъ думитѣ на Св. Златоуста, опасна е неправдата, когато е въоружена“. Благонравното поведение на клирицитѣ може въ живота много да стори. Ако за другитѣ запемарението на поведението всѣкогажъ е врѣдително, то за духовното лице е още по-врѣдително. Но не стига клирикътъ да се грижи за доброто си поведение, — той трѣбва съврѣмено да се упражнява и въ благочинието, постоянно да навиква въ него, както и да слѣди да не би да се отклони отъ вѣрата; защото недостатъкътъ на

благочестието и на теплата вѣра, както и нравственитѣ недостатъци могжтъ да го направжтъ тоже недостоенъ и неспособенъ за пастирското достойнство.

Църквата е призвана главно да приучи человѣка да познае истинското си прѣдназначение и да помогне да се осжществи това му прѣдназначение. Това свое призвание Църквата не може иначе да испълни, освѣнъ прѣобразувайки и осъвършенствовайки нравствената и вѣроисповѣдната съвѣсть на человѣка. Нравствената и вѣроисповѣдна съвѣсть е вжтрѣшна увѣреность на человѣка за нравственото свое прѣдназначение и съ това тѣсно свързаното свое отношение къмъ Бога. Това вжтрѣшно увѣрение може да се затъмни, може и по-остро, по-точно и по-ясно да стане, но не въ всички еднакво; наопаки, различно, споредъ различното състояние, поведение или природата на человѣка. И клирикътъ, прочее, който е повиканъ въ името на Църквата да подобри и усъвършенствова нравствената и вѣроисповѣдната съвѣсть на человѣцитѣ отъ различно състояние, не ще може да достигне тази света цѣль, освѣнъ чрѣзъ словото и свободното убѣждение. Ето защо, освѣнъ познанията, които ще получи чрѣзъ изучвание различнитѣ богословски и философски науки, иска се още: 1) да има опитъ и познание за человѣцитѣ и человѣческитѣ дѣла, за да може и въ съвѣстьта на всѣкиго да проникнува и лѣкарство, тъй потрѣбно всѣкиму, да умѣе да нахожда и цѣлесъобразно да го употрѣблява; 2) да има самъ той първо своята съвѣсть най-точно и най-съвършено развита, защото, иначе, вмѣсто други да утвърждава въ истината, той ще има нужда отъ помощь; 3) да е въспитанъ тъй, щото, когато се яви въ обществото между человѣцитѣ, да не ги съблазнява съ дивитѣ си обхождения и съ ограниченитѣ си понятия, или съ гордостьта си. За да може да постигне тия три нѣща, необходимо е бжджщий пастирь въ врѣме на обучението си: 1) да не бжде ограниченъ съвършено отъ всѣко съобщение съ человѣци; 2) да му се съобщаватъ понятия и за противнитѣ мнѣния по наукитѣ, както и

тѣхнитѣ здрави опроверженія; защото неговата увѣреность не трѣбва да е увѣреность отъ незнание на противното, но да е испитана и слѣдствие на вѫтрѣшно съчувствие и съзнавание лъжливостьта на чуждитѣ мнѣпия. А испитва се вѣроисповѣдната и нравствена съвѣсть на человѣка не чрѣзъ избѣгвапие на противното, но чрѣзъ постепенното негово побѣждавание; и 3) да се има прѣдъ видъ, щото клирикътъ не само по общото образование да не остава надирѣ отъ твърдѣ добрѣ образованитѣ членове на обществото, но и самъ той, тъй да речемъ, да е опровержепие на безумното порицание, че Христианството и вѣрата приличали само на дивацитѣ и бабитѣ.

Най-сетнѣ, изисква се отъ бѫдящия свещенослужитель да има гореща ревность къмъ вѣрата и Църквата, и точно да съзнава важностьта на достойнството и длъжноститѣ на сана, за който се готви; и освѣнъ това трѣбва често да се обръща съ молитва къмъ Бога, който е едничкий учитель и рѫководитель на человѣцитѣ. Той самъ по своето непрѣложно обѣщание, съ благодатьта на Св. Духа, наставлява ученицитѣ си на *всяку истину, и дава Духа премудрости и откровенія въ познаніе Его* (Евр. 1, 17).

ГЛАВА ТРЕТА.

§ 21. Качеството на вѣрата.

Нито дѣлата безъ вѣрата, нито вѣрата безъ дѣлата спасява, по учението на Църквата, человѣка; защото у които дѣлата не вървѣтъ съгласно вѣрата, или не свидѣтелствуватъ за вѣрата, тий трѣбва да ѫ иматъ несъвършена и недостатъчна, а които се отклоняватъ отъ правата вѣра, тѣ нито дѣла съвършени, колкото е възможно за человѣка, могѫтъ да сторѫтъ. И клирикътъ, прочее, който се приканя и въ вѣрата да бѫде образецъ и водитель на вѣрнитѣ, безъ друго трѣбва

не само да не е съ недостатъчна вѣра, но да е и непоколебимъ въ неѭ.

Понеже бѫдѫщий пастирь чрѣзъ рѫкоположението получава, край другото, власть и право да учи, като строитель на тайнитѣ Божии, то Църквата изисква, щото бѫдѫщий нийнъ служитель да е съ достатъчна и непоколебима вѣра, като необходимо условие за встѫпване въ свещеническия чинъ. Защото въ противенъ случай, ако би се допусиѫлъ нѣкой съ недостатъчна вѣра, могли би да произлѣзѫтъ отъ такова рѫкоположение твърдѣ важни загуби за паството, и освѣнъ опасностьта за вѣрата и нравственностьта на паството, щѣше съ това да се даде и съблазнь за прѣдположение, че Църквата посрѣдствено припознава недостатъчната вѣра и, слѣдователно, нѣма добрата воля да споспѣшествува на спасението.

Църквата, прочее, за да прѣдпази чистотата на вѣрата и паството си отъ пастири съ недостатъчна и слаба вѣра, всѣкогажъ е изисквала и изисква за пастири само мѫжье съ достатъчна и непоколебима вѣра. Но тъй като не може да се докаже вънкашно, дали нѣкой е твърдъ въ истинната вѣра, или дали непоколебимъ стои въ неѭ, то Църквата исключва изъ реда на клира онія, за които мисли, че не сѫ приели отъ произволение вѣрата, или, като сѫ се кръстили, не сѫ дали още доказателство за своето постоянство въ неѭ.

§ 22. Новокръстенитѣ.

Рѫкоположението на новокръстенигѣ още Св. Апостолъ Павелъ е запрѣтилъ: *не новокрещенну, да не разгордѣвся въ судъ впадетъ діаволъ* (1 Тим. 3, 6). Но кои сѫ новокръстени? Това опрѣдѣлява първий Вселенский съборъ съ 2-то си правило, отъ което излиза, че, за да е нѣкой новокръстенъ, трѣбва да е 1) отъ езически животъ, 2) да се е кръстилъ веднага, слѣдъ твърдѣ кратко оглашение, и 3) слѣдъ кръщението да не е получилъ по-вече испитание въ вѣрата. Отъ това могълъ би нѣкой да дойде до заключение, че новокръстенитѣ

отъ иудеи и еретицитѣ могли би да се допуснѫтъ до рѫкоположението. Но, като вземемъ прѣдъ видъ общата заповѣдь на Апостола (тамъ же), 80-то апостолско правило, 3-то на Лаодикийския и 19-то на първия Вселенский съборъ дохождаме до заключение, че подъ име *новокръстенъ* се подразумѣва всѣкий, който отъ нехристианска вѣра и отъ извѣстни видове ереси, като, напримѣръ, послѣдователитѣ на Павла Самосатскаго, и, който безъ да е седѣлъ дълго врѣме между оглашенитѣ се кръщава и, слѣдователно, не е далъ доказателства за твърдостьта на вѣрата си. И тъй, правилата запрѣщаватъ да се произвеждатъ въ пресвитерски чинъ новокръстенитѣ, като лица, които малко сѫ опитни въ християнската вѣра, които малко сѫ се просвѣтили съ вѣроисповѣдната свѣтлина и, слѣдователно, още не сѫ заявили опитность въ дѣлото на учителството. Впрочемъ, и новокръстени сѫ могли и могѫтъ да занемѫтъ даже висши иерархически степени, ако извънредно, по Божие указание, на това се повикатъ, па което и 80-то апост. правило посочва. Тъй, Св. Амвросий Медиоланский скоро подиръ кръщението си билъ произведенъ въ епископъ, защото призванъ билъ на това чудеснимъ образомъ.

§ 23. Клиницитѣ.

Подъ това название се разбиратъ покръстенитѣ, и то съ обливание, когато сѫ се намирали болни на постеля. Такова прѣбързано кръщение въ врѣме на болестьта произлѣзло е отъ слѣдующия обичай. У мнозина въ древнята Църква е имало обичай да отлагатъ кръщението и да стоѫтъ въ реда на оглашаемитѣ дълго врѣме, и едвамъ при края на надлежащата смъртъ да се кръщаватъ. Този обичай се породилъ отъ грижата и страха, да не би, откато се кръстѫтъ, да се окалятъ пакъ съ грѣхове, и тъй да докаратъ върху себе си поголѣмо осѫждание. За това и най-благочестивитѣ пс-вече пазѣхѫ този обичай, като, напримѣръ, Св. Григорий Богословъ, който слѣдъ свършвание наукитѣ се

кръстилъ и побързалъ това да стори по причина на една страшна буря, отъ която безъ малко щѣлъ да стане жертва на вълнитѣ. Тъй като въ такова прѣбързано кръщение подобни болни званично сж приели Христовата вѣра, то естествено може да се прѣдполага, че кръстивший се по този начинъ не съ пълно съзнание, не отъ произволение е приелъ вѣрата и, слѣдователно, тя не е непоколебима. По тази причина Неокесарийский съборъ съ 12-то си нравило не допуща да се ржкополагатъ клиницитѣ въ свещеническия чинъ.

§ 24. Които още не сж направили всички въ дома си православни христиане.

Св. апостолъ Павелъ е счелъ за нуждно да прѣпоржчи на клирицитѣ, добрѣ да управляватъ своитѣ дѣца и домове, и тази си прѣпоржка отновава върху причината, че *аще кто своего дому неумѣетъ правити, како о Церкви Божіей прилежати возможетъ* (1 Тим. 3, 5)? По тази прѣпоржка на Апостола, Църквата счете за нуждно да исключи отъ клира всѣкиго, който прѣди ржкоположението не е успѣлъ да приведе въ православието всички свои домашни. Писмено узакони това запрѣщение първий Картагенски съборъ съ своето 53 правило (виждъ Пидалионъ), което, като тълкува Зонаръ справедливо казва: който домашнитѣ си да научи и да ги приведе отъ злославието въ православието не може, или не иска, какъ ще може той други да научи? Съмнително е, прочее, дали той се грижи за вѣрата.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

§ 25. Нечестие.

Благочестието не означава само вѣра и почитание на Бога и на Божественитѣ дѣла, но то е и добродѣтель; за това неговийнедостатъкъ е и недостатъкъ на нравъ и, като такъвъ,тука се разгледва. Недоста-

тъчната вѣра може да има, като мисленна причина на недостатъка, заблуждението; тогава, обаче, не съставлява нравствено прѣпятствие, но е недостатъкъ на друго качество, на качеството на вѣрата. За да се спре нѣкой съ недостатъчна вѣра отъ ржкоположението, трѣбва този недостатъкъ да може да се отдаде на неговата зла воля. Въ длъжноститѣ си къмъ Бога человѣкътъ е недостатъченъ двояко, непосрѣдствено и посрѣдствено. Непосрѣдствено отричатъ на Бога приличното почитание: безбожницитѣ, прѣстжпницитѣ, еретицитѣ, а посрѣдствено: — клетвопрѣстжпницитѣ, лъжовно заклѣвшитѣ се, послѣ и суевѣрцитѣ и вѣружщитѣ баяния, прорицания, и, изобщо да речемъ, които отдаватъ на тваритѣ, или на человѣческитѣ дѣяния божествена сила и божествено достойнство.

§ 26. Клетвопрѣстжпничество и лжесвидѣтелство.

Чрѣзъ клетвопрѣстжпничеството человѣкъ клетвено отхвърля даденото обѣщание, а чрѣзъ лжесвидѣтелството утвърждава нѣщо като истинно, за което самъ съзнава, че е лъжливо. И чрѣзъ двѣтѣ много нечествува на Бога; защото чрѣзъ клетвата вика Бога за свидѣтель, за че искрено говори или пази своето обѣщание, а чрѣзъ отхвърлянието клетвата показва, че прѣдпочита да не устои на обѣщанието си, или да лжесвидѣтелствува, отколкото да се ползува съ Божията благодать и благоволение.

За клетвопрѣстжпничеството Св. Василий прѣдвижда въ 64 правило десеть годишно покаяние; въ 82 пр. обаче той прави една разлика между прѣстжпницитѣ на клетвата поради насилие и нужда отъ онія които безъ нужда сж прѣстжпили клетвата си и безъ нужда сж прѣдали своята вѣра; едницитѣ наказва съ 6-годишно отлучение, а другитѣ съ 7-годишно. Че безъ нужда прѣстжпивший клетвата трѣбва да се не допуска до ржкоположение се заключава отъ 82 правило на Св. Василия, който налага такова наказание, съ каквото наказва и блуда сирѣчь съ 7-годишно отлучение, както и онова

клетвопрѣстжпничество, което безъ нужда става; и двѣтѣ, слѣдователно, канонически се сматрятъ равни по тежестьта. За клетвопрѣстжпничество, станжло отъ нужда и насилие, не можемъ да кажемъ сжщото. Иоаннъ Постникъ изравни наказанието за отъ нужда станжлъ клетвопрѣстжпникъ съ оногось, който това с сторилъ безъ нужда, но у него наказанието и за двѣтѣ е по-малко отъ онова за блуда налагаемо, защото той отлучава блудника отъ св. Причастие на двѣ години, а клетвопрѣстжпника безразлично на една година.

Трѣбва, обаче, да забѣлѣжимъ, че прѣстжплението на клетвата, чрѣзъ която нѣкой си се закълне да стори нѣкое зло, не е клетв прѣстжпничество, ако не направи злото, както и пазението на подобна клетва не е благочестие. Онзи, който е далъ подобна клетва, трѣбва да се накаже споредъ 29 прав. на св. Вас. Велики. За клетвопрѣстжпничество се сматря въ древнята църква кога се закълне нѣкой да стори нѣщо, къмъ което поне е ималъ нравствена нѣкоя длъжность, и послѣ прѣстжпи клетвата (Васил. 10).

§ 27. Магесничество, баяние и прорицание.

Магесницитѣ (вражалцитѣ) убѣждаватъ человѣцитѣ, че чрѣзъ нѣкакви баяния, или шепнения и магии могжтъ да подѣйствуватъ върху другиго, както си искатъ; при това употрѣбяватъ и билки, на които отдаватъ свръхестествени дѣйствия; прорицателитѣ пъкъ отъ случайни нѣкакви явления прѣдсказватъ за бждещата участь и за онова, което има да се случи занапрѣдъ. И тритѣ тия видове легковѣрие, което води происхождението си отъ езическитѣ врѣмена и е плодъ на болни умове, се сматря въ Църквата като недостатъкъ на благочестие. Главното прѣстжпление на магесника, на баяча и на прорицателя собствено се относи къмъ ония, които съ вѣра приематъ слѣдствията на суевѣрието; тѣ сж просто да речемъ, които нечествуватъ, а вражалецътъ, баячътъ и прорицательтъ сж просто лъжци, които точно съзнаватъ простотата и глу-

постьта на своитѣ дѣйствия. Тия послѣднитѣ се наказватъ отъ правилата обикновено по-тежко, отколкото ония, които прихождатъ къмъ тѣхъ да си баятъ; защото не само сж съдѣйци на нечестието на други и за главно дѣло иматъ занятието да заблуждаватъ другитѣ въ нечестието, нъ заедно съ това заблуждаватъ и оненравдаватъ напраздно прости человѣци.

Третето правило на св. Григория Ниски заповѣдва да се отдалечаватъ отъ Св. Причастие до послѣдния часъ на живота имъ ония, които отъ прѣзрѣние къмъ вѣрата, прибѣгватъ до демонитѣ, а на ония, които по нужда и по малодушие испаднжтъ въ такова нечестие, опрѣдѣля наказание, което се налага върху блудницитѣ. Анкирский съборъ и Св. Василий, обаче, като наричатъ тия прѣстжпления „езическо обикновение“, наказватъ ги: Анкирский съборъ съ петгодишно (24 пр.), а св. Василий съ шестгодишно (83 пр.) отлучение отъ Св. Причастие. Неоспоримо е, че вторий случай, който различава Св. Григорий, прѣпятствува на рѫкоположението, защото когато до край на живота нѣкой се отлучава отъ Св. Причастие, той самоправно не се допуща до свещенството. Св. Василий наказва магесницитѣ, баячитѣ и прорицателитѣ наравно съ убийцитѣ (61 пр. срав. 7 и 72); слѣдователно, не остава никакво съмнѣние, че на тѣхъ се забранява встжпването въ свещенническия санъ.

§ 28. Лихоимство.

Человѣкъ почита Бога не само чрѣзъ вѣрата въ Него, или чрѣзъ благодарение и молитвитѣ къмъ Него, но по-вече и по-главно чрѣзъ пазение Божествената Негова воля. Нечествува, слѣдователно, къмъ Него не само кога не вѣрва право за Него, но и кога отвърля Божествената Негова воля. И Божествената воля отвърля и къмъ Самого Бога нечествува ненаситний користолюбецъ, който иска да взима или да има по-вече отколкото има право. Защото чрѣзъ неправдата отхвърля Божествената воля, а чрѣзъ служението, което отдава на вещитѣ (паритѣ) и по което той ги сматря като попрѣдпочтителни отъ самото право, сирѣчь отъ самата

воля Божия, нечествува къмъ самия Богъ. Билъ е правъ, слѣдователно, Св. ап. Павелъ като нареклъ лихоимството идолопоклонство (1 Кор: 5,10) и още по-право е казаното въ Евангелието: „никтоже можетъ двѣма господинома работати“, и „не можете Богу работати и Мамонѣ“ (Мат. 6,24).

Отцитѣ църковни гледатъ, като достойни за наказание отъ лихоимството само кражбата, гробокопателството и светотатството (Гр. Ниск. 6 пр.). Истинското гробокопателство поставихѫ въ правилата наравно съ простия блудъ (тогоже, 7); а светотатството по-тежко отъ блуда, по-легко, обаче отъ прѣлюбодѣянието (тогоже 8). Сѫщий подраздѣля кражбата на обиръ и зидокопателство: обира наказва наравно съ человѣкоубийство, а за зидоразбивателството нищо опрѣдѣлено се не казва, освѣнъ, че който си е присвоилъ чуждо нѣщо чрѣзъ тайно похищение, и, при исповѣдване грѣха си, е изявилъ на духовника, той трѣбва да лѣкува неджа си съ противоположно на своята страсть упражнение, сирѣчь съ раздаване имѣнието си на сиромаси (6. пр.). Св. Василий наказва гробокопателя съ 10 годишно (66 пр.), а простия разбойникъ съ едногодишно отлучение отъ Св. Причастие, ако самъ исповѣда кражбата си, а на двѣгодишно, ако се изобличи (61 пр.). Отъ тия епитимии се заключава, че разбойницитѣ, гробокопателитѣ и светотатцитѣ трѣбва да не се допущатъ до рѫкоположение като творци на работи, които 61 ап. правило гледа като прѣпятствующи на рѫкоположението. За проститѣ, обаче, крадци нѣмаме основание да кажемъ сѫщото.

Съ това заключение нека се съгласява и рѣшението на Постника, по което главнитѣ кражби не допускатъ до свещенството. Подъ главнитѣ Постникътъ не разбира друго, освѣнъ кражби углавно наказуеми, както право сѫ забѣлѣжили издателитѣ на гръцкото Кормчие (Иоан. 88 пр.).

§ 29. Плътски грѣхове.

Нито нашето тѣло, нито сами ний принадлежимъ на себе; не можемъ, слѣдователно, нито тѣлата си ,нито сами себе да употрѣбимъ за каквото и да е. Нашитѣ тѣла сѫ членове на Христа и Храмъ на Св. Духа, а пий на Христа (1 Кор. 6,15); поради това длъжни сме да прѣдставимъ тѣлото си като истински Храмъ Божий и да не го употрѣбляваме въ страсти, иначе нечествуваме и грѣшимъ.

Само едно плътско употрѣбление, по Божие разпореждание, е допростено на человѣцитѣ: на мѫжа съ законната му жена за чадорождение.

Тѣсното отношение, въ което человѣкъ дохожда съ душа и тѣло къмъ Божеството, е причината, поради която Цѫрквата още отъ начало е имала грижа да забрани всички плътски отклонения.

Отъ плътскитѣ отклонения по-легкий случай е бракътъ съ вдовица, распущена, испѫдена, блудница или недѣвица; послѣ иде двоебрачието или троебрачието и, изобщо да речемъ, многобрачието, и, най-сегнѣ, наложничеството. По-тежъкъ е блудътъ, подъ който се разбиратъ всички съ жена плътски общения вънъ отъ брака, и ония, които сѫ вънъ отъ истинския законенъ бракъ, както и прѣди свързването на брака. По-тежко е прѣлюбодѣянието, сирѣчь, плътското общение съ чужда, омѫжена жена; то се гледа като по-тежко и отъ блуда, защото, освѣнъ прѣстѫплението, происходяще отъ плътско отклонение, и мѫжътъ се онеправдава и самий бракъ се докача. Най-тежки отъ всички сѫ плътскитѣ отклонения противъ природата съ мѫжье или животни. Всички тия случаи и по-легкитѣ съставляватъ прѣпятствие за ржкоположението. На онзи, който съ вдовица или испѫдена или съ друга подобна дойде въ брачно общение, не се позволява отъ 18 апост. прав. да бѫде ржкоположенъ; сѫщото се запрѣщава отъ цѫрковната практика и отъ Юстиниановия граждански законъ (Нeара 6, гл. 5) и на онзи, който иде въ брачно общение

съ распустена жена или недѣвица. Второбрачнитѣ и троебрачнитѣ, и въобще многобрачнитѣ сѫ запрѣтени отъ Ап. Павелъ (1 Тим. 3, 2. Тит. 1, 6), 17-то Ап. правило и 12-то на Св. Василия, а живущий съ наложница се запрѣщава отъ 12-то апостолско правило. 61-то апост. прявило изрично запрѣщава на блудника да не постѫпя въ свещенство. Четецъ, който прѣди брака се е съобщилъ съ своята сгодеиица, споредъ 63 Василиево правило се упраздпява на една година, послѣ може да бѫде приетъ, но да не напрѣдне въ свещеннический чинъ. На онзи, който къмъ незаконенъ или запрѣтенъ бракъ, макаръ и по незнаяние, се е доближилъ, се запрѣщава да встѫпи въ свещенство отъ 27 правило на Василия Великий. На прѣлюбодѣеца изрично се запрѣщава отъ 61-то ап. правило; а на оногось, жената на когото прѣлюбодѣйствова, се запрѣщава отъ 8-то правило на Неокесарийския съборъ. Чрѣзъ мѫжеложеството става недостоенъ за рѫкоположение въ свещенство не само дѣйствуѫщий, но и пострадавший, споредъ Постника (6 пр.). И други противоестествени прѣстѫпления сѫ причини, които забраняватъ рѫкоположението.

§ 30. Человѣкоубийство, изуродявание.

Всѣки человѣкъ има на земята особено прѣдназначение и за тая цѣль е снабденъ съ съразмѣрни естествени сили и дарове. Нито живота, нито прѣдопрѣдѣлението върху земята на извѣстно лице може нѣкой самопроизволно да уничтожи, безъ да нечествува къмъ самого Бога, или безъ да бѫде врагъ или поругатель на Божието творение, както казватъ правилата (Ап. 22. Двук. 8). Врагъ на Божието творение е не само който самопроизволно уничтожава живота на другиго, или тѣлесно твърдѣ много го повръѫда, (осакатява), но равно и онзи, който самоубива или изуродява самъ себе-си; за това и двамата канонически се наказватъ, и двамата се сматрятъ недостойни за свещенство. Че не само своеволно, а и неволно който нѣкого убива, не е достоенъ

за рѫкоположение, това нѣкакъ изрично се казва у Григорий Ниски (пр. 5), а се заключава, че налагаемитѣ наказания за тежестьта на самоволното убийство, сѫ или равни, или по-тежки отъ блуда. Григорий Ниски съ приведеното си 5 правило наказва го наравно, както и блуда, а Василий Великий съ 57 правило наказва го на десеть години, когато съ 59 пр.— блудника само на 7 години. Самоубийството не се испитва никѫдѣ като прѣпятствие на рѫкоположението, защото, както по-горѣ казахме, когато покушението не съставлява особено прѣстѫпление, обикновено нѣма законни послѣдствия въ правилата.

За осакатяването и изуродяването въобще твърдѣ малко се говори въ правилата. За осакатяване и изуродяване, които нѣкой прави върху другиго, почти никаква дума не става, нито за какъ трѣбва да се наказватъ, пито доколко могѫтъ да прѣпятствоватъ за рѫкоположението. Напротивъ, има за много правила, които говорѫтъ за скопяването, а за основа на това заключение служи слѣдуѫщето. Вехтий Завѣтъ забраняваше скопцитѣ отъ свещенство просто като съ тѣлесни недостатъци, безъ да разгледва причината на недостатъцитѣ (Лев. 21, 17). Този възгледъ, както и въ правилата вече се каза (77 и 78 пр. ап.) по-горѣ за естественитѣ недостатъци, Църквата никакъ не може да го усвои; за това отъ тѣлеснитѣ недостатъци тя счита като прѣстѫпление само ония, които прѣпятствуватъ за рѫкоположението, които наистина правѫтъ нѣкого неспособенъ да испълнява длъжности, принадлежащи на духовно лице; на скопяването, обаче, което е станѫло по вънкашенъ натискъ или отъ болесть, само по себе се разбира че не гледа като на прѣпятствие за рѫкоположението, освѣнъ когато скопяването може да се вмѣни на желаѫщия да се рѫкоположи като негово прѣстѫпление. Въпросътъ като доколко трѣбва скопцитѣ да се спиратъ отъ рѫкоположението се види, да е подигнѫтъ въ III столѣтие съ голѣма важность, и на това поводъ даде Оригенъ. Той още като билъ младъ,

скопилъ себе-си, като се измамилъ за това отъ буквалния смислъ на Евангелското изречение: *„суть бо скопци, иже скопиша себе ради небеснаго царствія* (Мат. 19, 12). Когато, прочее, той се ржкоположи свещенникъ на 278 год. въ Кесария, неговий епископъ Димитрий Александрийски обяви това негово ржкоположение като противоканоническо, и свика съборъ, въ който го и низложи. Едно отъ главнитѣ противъ него обвинения бѣше, че не можеше противъ правилата да се ржкоположи, защото по-напрѣдъ самъ себе-си бѣше скопилъ. Споредъ заповѣдитѣ на първото правило на първия Вселенски Съборъ, свързано съ 21, 22 и 23 апостолски правила, скопяването само по себе не е прѣпятствие за ржкоположение. Скопецътъ може да стане свещенникъ и епископъ, когато се отрѣже отъ врачове или отъ варвари, или, както казва 21 ап. правило, когато подъ влиянието на человѣци или гонения му се отнемжтъ дѣтороднитѣ членове, стига само инакъ да е достоенъ и способенъ за ржкоположение. Скопяването само тогава е прѣпятствие за ржкоположение, когато нѣкой здравъ самъ се изуродява, защото тогава прави прѣстжпление и е самоубийца на себе и врагъ на Божието творение, както казва 22 ап. правило.

Двукратний Съборъ съ 8 свое правило прямо забѣлѣжва, че, когато нѣкой изуродява себе-си, но 22 и 23 ап. правило се сматря като самоубийца, другиго когато изуродява е убийца, и за това наказва ония, които самопроизволно или по заповѣдь изуродяватъ други, духовни били, или мирски. Но не говори изрично, че ония, които изуродяватъ другиго, биватъ недостойни за ржкоположение, освѣнъ ако искаме така посрѣдствено да заключимъ отъ това, гдѣто ги сматря като равни съ убийцитѣ, както и 22 и 23 ап. правила уравняватъ изуродявшитѣ сами себе съ самоубийцитѣ.

Забѣлѣжка. Не се допущали къмъ ржкоположение и ония, които чрѣзъ влияние на свѣтски людье и чрѣзъ подкупничество (симония) настояватъ да си присвожтъ свещенническия санъ (Ап. 29.4 Всел. 2.6 Всел. 22.4 Всел. 2. Висил. 90 и други), и ония, които иматъ немиренъ и възмутителенъ

духъ, които прѣдставляватъ на народа обществени игри и зрѣлища (театри) и бирницитѣ на общитѣ доходи на държавата, и изобщо человѣци, които прѣдъ общественото мнѣние за нѣкои работи сж се опорочили и се считатъ такива (глед. Памят. Древ. Хр. Ц. 264 и 272 стр.).

§ 31. Качество на добро свидѣтелство, или мнѣние.

За да може человѣкъ благополучно да испълнява своето прѣдназначение, което е обществено и нравствено, не стига да има изискуемата за тая цѣль природна и умствена способность, непоколебима вѣра, добри нравствени качества, да е непричастенъ отъ нѣкой порокъ, който му прѣгражда пжтя къмъ свещенническия санъ, но има нужда и отъ друго едно важно качество, а именно доброто свидѣтелство или мнѣние на человѣцитѣ за себе, на които се призовава да бжде пастирь и върху които нравствено да въздѣйствува се повиква. Защото, когато се лишава отъ това качество, когато вмѣсто да получи добро мнѣние, е изложенъ на прѣзрѣние отъ человѣцитѣ, тогава не само за него ще има пагубни послѣдствия, но и за человѣцитѣ той ще е поводъ за съблазнь и развратъ. Това прѣдвидѣ Св. Ап. Павелъ, за това и опрѣдѣли, щото бжджщему пастирю: *„подобаетъ и свидѣтелство добро имѣти отъ внѣшнихъ* (1 Тим. 3.7).

Доброто мнѣние, което имжтъ человѣцитѣ за нѣкого, е вѣрно изображение на неговото поведение, но, за зла честь, не всѣкогажъ. Нерѣдко лошави и злонравствени человѣци се ползуватъ въ обществото съ прѣвъсходно добро мнѣние, а напротивъ добрѣйши люди, ако не съ най-лошавото, но пито съ добро мнѣние. Качеството на общественото мнѣние никждѣ не се испитова, ако, било добро или лошаво, се основава върху непогрѣшими събития.

Но, пита се, кога може нѣкой да се гледа като лишенъ отъ качеството на доброто мнѣние и, слѣдователно, неспособенъ за ржкоположение? На западъ властно се е рѣшилъ този въпросъ, като се опрѣдѣлило, че, колчемъ нѣкой по гражданскитѣ закони се гледа бесчестенъ, трѣбва да се гледа като лишенъ отъ качеството на доб-

рото мнѣние. Такова едно рѣшение справедливо трѣбва да се гледа за правилно; защото, ако правителството счита за нужно да исключи нѣкои изъ служебнитѣ свои чинове, като лишени отъ доброто мнѣние, като бесчестни, толкось по-вече има право и трѣбва Църквата да стори това касателно свещенството. Църквата нѣма нито основание, нито полза да умножава или умалѣва причинитѣ на бесчестието, защото общественото мнѣние само по себе се поражда и нито има нужда, нито приима да се урежда отвънъ.

18-то ап. правило забранява ржкоположението на оженения за вдовица, испждена, или блудница, и робиня или позорищна. Това правило е съставено по постановленията на Ветхия завѣтъ и по Юлевия законъ. Ветхий завѣтъ забранява на свещенницитѣ да взиматъ за жена блудница, развратница, или испждена отъ своя мжжъ; въ Юлевия законъ се забранява на сенаторитѣ, на тѣхнитѣпотомци, или на свободнитѣда встжпватъ въ бракъ съ блудници или съ позорищни (Ulpiani Fr. tit. XIII). 6-й Вселенский съборъ съ 24 свое правило заповѣдва на клирицитѣ подъ страхъ на извержение изъ сана „неходити на конскія ристалища, или присутствовати на позорищныхъ играхъ.“ Сжщий съборъ съ 86 правило подлага на отлучение и низложение клирицитѣ, които душепагубно съдържатъ блудници, а отъ римското граждапско право е извѣстно, че докарвахж бесчестие на всички, които извършвахж просто или по звание тия работи (гор. забѣлѣж.).

Въ частности. Въ римското право бесчестието е слѣдствие: а) на осжждение въ общественото сждилище за хищничество, кражба. злословие, измама, или за злоупотрѣбление на опекунство, дружество, поржчка и залогъ. б) Бесчестие докарвали още нѣкои работи или звания, като подвеждание или скотоложство, обществени сценически прѣдставления и ловитбата на животни. Послѣднето не се срѣща вече никждѣ въ Източната Църква. Другитѣ, обаче, безъ всѣко съмнѣние и днесь се считатъ

като прѣпятствие на ржкоположението. в) Бесчестието по римското право било слѣдствие и на други нѣкои работи, като: 1) двубрачието или двойнообручение, или бракъ съ една и обручение съ друга, 2) бракътъ на опекуна или на неговия синъ съ находящата се подъ негова опека, станжлъ прѣди давание смѣтка, 3) бракътъ съ вдовица въ течение на десетьтѣ жалебни мѣсеци, 4) противоестественъ развратенъ животъ. Обстоятелствата на третята тази категория въ практиката на Църквата днесь никакъ не се испитватъ, като лишажщи нѣкого отъ качеството на добро мнѣние, но само защото сж прѣстжпни и съставляватъ нравствени недостатъци. Въ врѣмената на римскитѣ императори се относятъ г) и слѣдующитѣ причини на бесчестие: неопазването спогодба или опрощаването дългъ, клетвенно станжли, прѣстжпления по служба на сждии или адвокати, злоупотрѣбление правото на въззивъ (апелация), съискателство или разширение на царски правдини или лихвозимание. Всички тия обстоятелства днесь не лишаватъ отъ качеството на доброто мнѣние. Но нѣкои отъ нихъ и днесь се считатъ като прѣпятствие за ржкоположение въ свещеннически санъ. При това Църквата не се доволствува съ тия опрѣдѣления на римското право, но отиде и по-натамъ. По римското право бракътъ съ бесчестна не прави нѣкого бесчестенъ, но само има други юридически послѣдствия, между тѣмъ Църквата, като има прѣдъ видъ лошавитѣ нравствени послѣдствия за домочадието на бракосъчетавшия се и за паството съ 18 ап. правило счита подобенъ бракъ, като едно отъ прѣпятствията за встжпление въ свещенническия санъ (Иоанна Палалука ст. 175).

ГЛАВА ПЕТА.

Встжпване въ свещенническия санъ.

§ 32. Избирание своето състояние и бжджщата си жена.

Снабденъ съ горнитѣ качества, непричастенъ на нѣкой нравственъ порокъ и като иматъ человѣцитѣ добро мнѣние за добродѣтелния неговъ животъ, за умственитѣ и нравствени негови способности, съ Бога напрѣдъ, може да встжпи въ свещенническия санъ. Но прѣди да пристжпи къмъ приемание това велико тайнство бжджщий священникъ е длъженъ здрѣло да поразмисли върху избора на състоянието, въ което той трѣбва да прокара живота си. Въ Църквата сж приети двѣ състояния: безбрачно и брачно, и бжджщий свещенникъ е длъженъ непрѣмѣнно и прѣдварително да избере едно отъ двѣтѣ тия състояния. Ако избере да прѣкара живота си въ безбрачно или иноческо състояние, то е длъженъ да помни, че слѣдъ ржкоположението не може вече да промѣни това състояние съ другото; ако ли пакъ избере второто, — брачното, длъженъ е да помни, че този браченъ животъ трѣбва да почне прѣди ржкоположението, подиръ което не му се дозволява да встжпя въ браченъ животъ и слѣдъ смъртьта на първата му съпруга. (Ап. 26. 6 Всел. 6 *).

Този въпросъ за бжджщия свещенникъ е твърдѣ важенъ, защото отъ обмисленото и благополучното му рѣшение зависи щастието или нещастието на неговия животъ. Да приемемъ, че той избра да прѣкара, като

*) Раздѣлението на бѣло и черно духовенство е съвсѣмъ неумѣстно и даже оскърбително за свещенническото достойнство. Църквата е приела двѣ състояния: брачно и безбрачно, или иноческо, слѣдователно, както тя сама го е раздѣлила по състоянието на брачно и безбрачно или иноческо духовенство, така и ние сме длъжни да се изразяваме.

свещенникъ, живота си въ безбрачно състояние. Въ тоя случай той е длъженъ да встжпи въ нѣкой монастирь и тамъ, откато се испита въ иноческия животъ и го намѣри сходенъ съ характера си, може да се постриже въ иноческия чинъ, и послѣ вече, по монастирския обичай, откато се удобри това негово желание отъ прѣдпоставления настоятель, ведно съ братството, може да бжде ржкоположенъ въ свещеническия санъ, за да извършва свещенодѣйствия въ монастиря. Да допуснемъ, че избира въ брачно състояние да е свещенникъ. Православната Църква допуща това състояние на лицата, които занимаватъ пресвитерска и диаконска степени, съ условие, обаче, както казахме, да го избержтъ прѣди ржкоположението, не защото тя счита брака като нѣщо, унизително за свещенството, (срав. 5 и 51 ап. правила), но защото свещенникътъ единъ пжть като се свърже тайнствено съ Христа и Църквата, чрѣзъ ржкоположението, не е прилично да свързова себеси съ мира още и съ плътски свързки. И тъй, като избере брачното състояние, длъженъ е това да направи прѣди ржкоположението и да помни, че не само не може да има двѣ жени въ едно и сжщото врѣме, но и приемствено, една подиръ друга (ап. 17. Вас. Вел. 12), и че това постановление на Църквата се основава върху понятието за цѣломудрения животъ на духовнитѣ лица, които при правилността на брака сж длъжни да се отличаватъ съ висока нравствена чистота. Тая е причината, гдѣто църковнитѣ правила строго запрѣщаватъ да се произвеждатъ на тия степени лица, които сж встжпили въ бракъ съ *вдовица*, защото отъ християнска гледна точка вдовицата съ встжпване въ новъ бракъ изявила би недостатъкъ на въздържание и покорность къмъ Божия промислъ и унизила би съ това себе си въ мнѣнието на християнското общество и могла би да урони и достойнството на лицето, съ което е встжпила въ бракъ. Длъженъ е да знае и това, както се каза и на друго мѣсто, че не може да се ожени съ *извержена отъ съпружестсво* (Мат. 19, 9) нито съ *блудница* (I кор. 6, 16),

нито съ *позорищница* (18 ап. 3 на 6 Всел. соб.), нито съ *прълюбодѣйца* (Неок. 8), нито съ *еретичка* (4 Всел. 14 срав. 6 Всел. 72) и, най-сетнѣ, нито съ такава, която се намира въ близко сродство съ него (ап. 19).

Въ важния въпросъ за бѫдѫщатад ругарка прѣзъ живота на бѫдѫщия свещенникъ иде на помощь за разрѣшението му Св. ап. Павелъ. Като има прѣдъ видъ твърдѣ важното нравствено значение на свещенническата жена въ дѣлото на пастирското служение, Ап. Павелъ изисква отъ нея нѣкои особени нравствени качества. Като показва добродѣтелитѣ, съ които трѣбва да е украшенъ свещенникътъ, опрѣдѣлява и качествата на пресвитеритѣ: *женамъ такожде чистымъ, неклеветивымъ, (неѣвестныцамъ) трезвенымъ, вѣрнымъ во всемъ* (1 Тим. 3, 11), сирѣчь, и женитѣ на свещенницитѣ и на диаконитѣ трѣбва да сѫ честни, неклеветници, трезвенни и вѣрни въ всичко. Споредъ това прѣдписание на Апостола, слѣдователно, бѫдѫщий свещенникъ е длъженъ да обръща вниманието си при избора на бѫдѫщата си съпруга прѣди всичко върху умствената и нравствена нейна развитость, тъй щото, нека кажемъ съ думитѣ на единъ отъ най-даровититѣ руски архипастири, покойния Иоаннъ Смоленский (слово печат. въ Смол. епарх. вѣд.) жената не само съ въпкашното съжитие, но заедно съ ума и сърдцето да сподѣля тежкотията на живота на свещенника, и като сподѣля съ него радостьта и горестьта, да не му дава да усѣща осамотявание както въ собственния неговъ домъ, тъй и въ окружаѫщата го срѣда. Жената на свещенника трѣбва да бѫде добрѣ въспитана, образована и благопастроена майка, която да се занимава и съ умѣние да ржководи домашното въспитание на дѣцата, и съ своето майчино попечение и влияние да довърши онова, което не може тука да стори самъ бащата. Тя е длъжна да е запозната съ всички дреболии на домашното домакинство и, като обича своето домочадие, не трѣбва да прѣдпочита прѣдъ него всѣкакъвъ видъ суетни обществени развлечения и увеселения. Скромностьта, съединена съ пълно съзнание

на своето достойнство, добротата и привѣтливостьта трѣбва да съставляватъ отличителнитѣ нравтсвени особености на жената на свещенника.

Като изучи бждящата си невѣста откъмъ умствена и нравствена страни, като се увѣри за че неговитѣ и нейнитѣ възгледи върху живота и другитѣ прѣдмети си приличатъ, бждящий свещенникъ е длъженъ да обърне голѣмо внимание върху взаимнитѣ свои сърдечни отношения другъ къмъ други. Ако между жениха и невѣстата нѣма чиста любовь, която да ги свързва, то брачний тѣхенъ животъ малко ще заключава въ себе якъ залогъ за домашното имъ щастие. Най-сетнѣ, при избора на невѣстата не трѣбва да прѣнебрѣгва и нѣкои външкашни условия като: домашната срѣда и кржга на сродницитѣ на жената, понеже свойството на първата и складътъ на живота на послѣднята малко или много слагатъ неизгладимъ печатъ върху младата особа, която постоянно се намира въ тѣхната срѣда. Много добрѣ щѣше да е, ако встжпажщитѣ въ бракъ ще се схождатъ даже въ обикновенитѣ навици на живота. Но при женитбата *главното* е да не дири богатство, знатность на родство и тѣлеспа красота на невѣстата, защото това щѣше да значи, че чисто външкашнитѣ условия прѣдпочита прѣдъ нравственото достойнство на человѣка и исказва собствената своя нравствена неразвитость.

§ 33. Начинъ на избирание въ свещеннически чинъ.

Въ първитѣ вѣкове на Христианството при избирание лица на църковни длъжности участвувало е всичкото паство, и тия избори отпървомъ се извършвали толкось чинно и честно, щото езический императоръ Александръ Северъ (222—235 год.) посочвалъ ги като образецъ при избирание римскитѣ граждански чиновници. Този добръ, обаче, поредъкъ дълго не се продължавалъ: при избранието, по свидѣтелството на Зонара, наченжли, „да стават смятения“, и за това Лаодикийский съборъ запрѣтилъ „сборищу народа да взима участие въ избора имѣющихъ произвестися во священство

(13 пр.); а Св. Василий посочва на слѣдующия обичай като на „издревлеводворившійся въ церквахъ Божіихъ“: ищущий свещенство се подвергалъ първоначално на испитание отъ упълномощеннитѣ отъ епископа пресвитери и диакони, а тѣ посрѣдствомъ хорепископа прѣдавали своитѣ отзиви за него на епархиалния архиерей (пр. 89). Църковнитѣ правила запрѣщаватъ и паказватъ ония, които, за да получѫтъ свещеннически санъ, прибѣгнуватъ къмъ ходатайство на свѣтската власть, както и къмъ подкупване (7 Всел. съб. 3. апост. 30). Не се допущало и послѣдствено замѣстявание на църковнитѣ длъжности: *нѣсть праведно,* казва апостолското (76) правило, *творити наслѣдниковъ епіекопства и собственность Божію даяти въ даръ человѣческому пристрастію. Не должно бо церковь Божію подъ власть наслѣдниковъ* поставляти“. А Трулский съборъ (33 пр.) порицавалъ арменската църква, за гдѣто допускала въ клиръ *токмо тѣхъ, кои суть изъ священническаго рода.* като отцитѣ на събора наричали тоя обичай *Иудейски.* Подиръ това първоначално испитване мѣстний архиерей подвергавалъ избрания на лично свое изслѣдване прѣдъ народа: 1) като испитавалъ неговата вѣра, за да има достатъчни доказателства не само за неговитѣ знания на догматитѣ и обредитѣ, но и за внѫтрѣшното духовно негово настроение, и дали въ своята душа тъй разбира и исповѣдва правилата на вѣрата, както изяснява и проповѣдва самата Църква; 2) — неговата нравственость съ цѣль да узнае брачния неговъ животъ съ дѣвица отъ православно исповѣдание и неговото безукоризнено поведение съ нея, домашнитѣ и ближнитѣ и дали това му поведение утвърждаватъ показанията на разни почетни християне, и 3) прѣжния начинъ на неговия животъ. Щомъ такъвъ испитъ дадѣлъ благоприятно заключение, архиерейтъ, по 25 правило на Картагенския съборъ, извършвалъ посвещението на избрания въ пресвитеръ, по чина на рѫкоположението чрѣзъ молитва на призиванието Св. Духа, възложението на рѫ-

цѣтѣ върху посвещаемия и пр. Това ржкоположение поставляемий не е могълъ и не може да приеме отъ другъ архиерей, освѣнъ отъ своя епархийски, или, ако го приеме отъ другъ, то не иначе освѣнъ съ писменото съгласие на своя (ап. 35. 1 Всел. 16. Сард. 15). Ржкоположението трѣбвало се да извършва не тайно, но посрѣдъ църква и въ присѫтствие на народа и при възглашение на епископа (Теоф. Алек. 3), както и сега това става. Освѣнъ това никой не трѣбвало да се ржкоположи, безъ дъ има енория, въ противенъ случай ржкоположений не се допущалъ до свещенодѣйствие (6 Всел. 6).

Съгласно съ това каноническо нареждание и наший Екзархийски Уставъ не допуща да се ржкополага свещенникъ безъ енория; и избора на бѫдщия свещенникъ подлага на избирателенъ съборъ подъ прѣдсѣдателството на архиерейския намѣстникъ въ енорийската църква. Съборътъ е длъженъ да състои изъ клирици, изъ всички сѫществуѭщи свещенници, а изъ мирскитѣ първенци, имотнитѣ и ученитѣ мѫжье на сѫщата енория. Избираемий, освѣнъ вишеизложенитѣ качества, край друго длъженъ е да има и слѣдуѭщитѣ: да има извѣстно образование, и точно, макаръ и първоначално, знание на православната християнска вѣра и на църковнитѣ ѝ обреди, а споредъ приспособлението на Устава въ Княжеството — да носи свидѣтелство, че е свършилъ образованието си въ едно отъ свещенитѣ духовни училища; да се отличава съ прави мисли за православната вѣра; да има умъ и разумъ и поведение непорочно; да се почита за добъръ и почтенъ человѣкъ между християнетѣ и нехристианетѣ. Изборътъ писмено се долага на мѣстния архиерей, който, ако го удобри, пристѫпва къмъ ржкоположението на избранника.

§ 34. Приготовление за посвещението и неговото приемание.

Ако самъ Господь нашъ Иисусъ Христосъ, когато се приготвювалъ за Божественото служение, постилъ и се

молилъ, а Неговия примѣръ послѣдовали и Св. апостоли (Дѣян. 6, 6. 13. 2 и 3): то толкось по-вече постътъ, молитвата и вънтрѣшното самоуглубление сѫ необходими за постѫпающия въ свещенството, за да се приготви достойно да приеме високото пастирско звание. Прѣдъ самото рѫкоположение той е длъженъ чистосърдечно да се исповѣда прѣдъ духовника. Покаянието въ тоя случай трѣбва да бѫде принесено *пълно*, т. е. не само за ония грѣхове, които сѫ направени въ врѣме отъ послѣднего исповѣдание досега, но и за всички ония грѣхове, които е сторилъ прѣзъ цѣлия си животъ, защото църковнитѣ правила, като искатъ отъ бѫдѫщия свещеникъ извѣстни нравствени качества, иматъ прѣдъ видъ не само нѣкое кратко врѣме на живота, а всичкия неговъ животъ, въ който никогажъ и никакъвъ поводъ да не дава за съблазни и нарекания за свещенническия чинъ. А при самото рѫкоположение новопоставляемий е длъженъ да бѫде проникнѫтъ отъ най-дълбоко чувство на благоговѣйно размишление за великата важность на тайнството, което приима, най-вече же когато рѫкополагажщий светитель прѣподавайки му *Светия Агнецъ* му произноси слѣдующитѣ достозабѣлѣжителни и достопаметни за цѣлъ животъ канонически думи: *Прiими залогъ сей, и сохрани его цѣлъ, и невредимъ до послѣдняго твоего издыханiя, о немже имаши истязанъ быти во второе и страшное пришествiе, великаго Господа Бога и Спаса нашего Iисуса Христа!* За спокойно и разумно отношение къмъ вънкашнитѣ обреди на рѫкоположението поставляемий прѣдварително трѣбва да се запознае съ самия чинъ на рѫкоположението въ свещенникъ. Подиръ посвещението новий свещенникъ, както Ааронъ седемь дни останѫ при Скинията слѣдъ посвещението си за благоговѣйно размишление върху Божията благодать, съ която Богъ бѣше го удостоилъ (Лев. 8, 33), длъженъ е да се прѣдаде Богу съ гореща молитва, за да го удостои да съхрани въ всичкия си животъ цѣлъ и неврѣдимъ вражения му свещенъ залогъ при посвещението, да се

вдаде, подъ ржководството на опитенъ свещенникъ, за да изучи правилно да извършва всички изобщо църковни служби, свещенодѣйствия и трѣби, и тъй да води себе си въ всичкия си животъ съ пълно благоговѣние, щото никогажъ да не оскърби живущето въ него благодатно дарование (2 Тим. 1, 6). Като изучи всичкия поредъкъ на църковното свещенослужение, като получи отъ ржкоположившия го светитель редовното си свидѣтелство и благословение, длъженъ е да отиде въ повѣренната нему енория.

§ 35. Първо встжпване въ прихода.

Български народъ благочестиво почита духовенството, и това свое почитание той изявлява съ тържествено посрѣщание на новия свой пастирь — попъ, и при това посрѣщание всички се притискатъ около него и всѣкий съ надваряние благоговѣйно цѣлува десницата и иска благословението му; а подиръ посрѣщанието му всички го канжтъ въ домоветѣ си да имъ свети вода и ги благослови. Това народно благоговѣние задължава новия свещенникъ всячески да се старае, щото съ пастирското свое поведение не само да не го истудява, но и да усилва и подгрѣва въ него любовьта къмъ Бога, Църквата и къмъ себе. За това още при първото си встжпване длъженъ е да се отнесе съ величайша пастирска смиреность и кротость къмъ всички безразлично, тъй щото всѣки да се увѣри отъ неговото благоразумно отношение и обращение, че наистина благодатьта на Св. Духа много отъ немощитѣ му е уврачевала, много нѣщо въ него е промѣнила. Щомъ встжпи въ енорията, първата му работа е да почне пастирското свое служение съ принасяние бескръвната жертва въ честь и благодарение Господу, Който го удостои съ това високо звание на свещенството. При служението трѣбва да произнесе едно прилично встжпително слово къмъ енорийцитѣ си. Понеже първото впечатлѣние надълго остава подиръ себе си слѣди, то първитѣ опити на па-

стирската дѣятелность трѣбва да се отличатъ съ особено внимание и прѣдпазване отъ страна на младия пастирь, врѣхъ когото се обрѣщатъ внимателнитѣ погледи на всичкото негово паство. Твърдѣ добрѣ трѣбва да помни, че нищо не унижава обществения дѣятель толкось, колкото студенината между словото и дѣлото, и отсѫтствието на постоянство и прѣданность въ неговитѣ дѣйствия.

§ 36. Нравствената отговорность възлагаема върху свещенника.

Чрѣзъ рѫкоположението свещенникътъ получава власть и право да осветява, поучава и изобщо да рѫководи паството си къмъ истинското негово прѣдопрѣление, къмъ вѣчното душевно спасение. Той се поставя отъ Бога като ангелъ водитель на пасомитѣ въ тоя тука свѣтъ, като Мойсея върху новия Израйлъ, за да проведе чрѣзъ пустинитѣ на тоя свѣтъ, като го храни съ тѣлото и кръвьта Христова, къмъ обѣтованната отъ Господа Иисуса Христа земя въ Неговото небесно царство. Високо е, слѣдователно, служението на свещенника, широки сѫ неговитѣ власть и право; но колкото тѣ сѫ широки, толкось е велика и неговата отговорность прѣдъ Бога. Всѣки обикновенъ человѣкъ въ дѣлото на извършване своето спасение отговаря само за себе, а свещеникътъ е длъженъ да даде смѣтка прѣдъ Божия сѫдъ не само за себе, но и за врѫченото нему отъ Бога паство. За тая именно велика отговорность и напомнева Апостолъ Павелъ въ своето послание до Тимотея, като убѣждава послѣдния, и чрѣзъ него всѣки пастирь, вѣрно да испълнява пастирскитѣ обязанности, съ слѣдующитѣ думи: *Заклинавамъ те прѣдъ Бога и Господа нашего Иисуса Христа, който ще сѫди живитѣ и мъртвитѣ въ Неговото явление и въ Неговото царство: проповѣдвай словото, настоявай благоврѣмено и безврѣмено, обличи, запрети, умоли съ всѣко долготърпѣние и учение* (2 Тим. 4, 1 и 2). И на друго

мѣсто сѫщий казва: *горко е за мене, ако неблаговѣствувамъ* (1 Кор. 9, 16).

Като сѫ съзнавали всичката тяжесть на нравствената отговорность, която се възлага върху свещенника, много велики и свети мѫжье, надарени съ богати сили на духа, чувствували себе си недостойни за това високо звание и се грижили да избѣгнуватъ неговото приемание (Григорий Неокесарийский, Ефремъ Сиринъ, Амвросий, Августинъ и други). Св. Златоустъ, като е желалъ да избѣгне свещенството, написалъ е за свое оправдание шесть слова за трудностьта на пастирското служение; а равно и Св. Григорий Богословъ въ една изъ своитѣ проповѣди казва, че мисли за великата отговорность, съединена съ пастирското звание, не го оставятъ день и нощь, да изсушава въ него мозъка си, да изнурява плътьта си, лишаватъ го отъ бодрость, не му позволяватъ да ходи съ подигнѫти на високо погледи, и го принуждаватъ да мисли не за началство, не за исправление и назидание на други, — нѣщо, което изискува избитъкъ на дарования, — но за това какъ самъ да избѣгне грядущия гнѣвъ (слово 3). Сѫщий забѣлѣжва, че да умѣе нѣкой добрѣ да управлява повѣреното му паство е наука най-висока отъ всички науки и искуства.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

Отношението на свещенника къмъ самаго себе, или изложение на неговитѣ добродѣтели въ частния и обществения неговъ животъ.

§ 37. Нуждата и рѣздѣлението тѣхно.

Отъ казаното досега видѣхме каква душевна и тѣлесна чистота, какво умствено и въспитателно развитие е длъженъ да има свещенникътъ; видѣхме и това, че тая чистота, това умствено и въспитателно развитие, и отсѫтствието на пороци въ неговитѣ нрави,— служѫтъ като необходимо условие за встѫпване въ свещенническия санъ; видѣхме най-сетнѣ и отговорностьта, която има свещенникътъ прѣдъ Бога за спасението на пасомитѣ. Но, както обработеното, добрѣ истриено и изгладено до свѣткавость желѣзо, оставено безъ употрѣбление и безъ постояно избърсване и истриване, губи свѣткавостьта си и може да хване ръжда, тъй и свещенникътъ, при встѫпването си въ тоя високъ санъ, ако и да е снабденъ съ изискуемитѣ качества, обаче, ако не продължава въ живота си постояно да усъвършенствова тия добри качества съ упражняването си въ високи добродѣтели, свойствени на неговия санъ; ако

усърдно не се стреми къмъ почеститѣ *вишняго званія Божіе о Христѣ Иисусе* (Филип. 3, 14); ако той въ този си стремежъ се старае да достигне онова съвършенство, въ което да е кадъренъ на всѣкиго да каже: *кто отъ васъ обличаетъ мя о грѣсѣ* (Иоан. 8, 46)? — то тия качества, оставени подъ влиянието на покварената наша природа, която обикновено е наклонна къмъ тъмни дѣла, лесно тѣ могжтъ да изгубжтъ своята свѣтла страна и потъмнѣжтъ . . . и въ тоя случай свещенникътъ вече не може да бжде рѣшителенъ работникъ въ Христовия виноградъ, неговий свѣтилникъ не ще гори, и, ако гори, то не ще може да испуща достатъчна свѣтлина, чрѣзъ която да могжтъ пасомитѣ да виджтъ грѣховното свое състояние. За да бжде, прочее, способенъ и добъръ дѣлатель въ Божия вертоградъ, образъ и примѣръ за християнски животъ на пасомитѣ, длъженъ е постоянно да усъвършенствува въ себе си високитѣ християнски добродѣтели, които, ако и да ги е ималъ и прѣди встжпването въ тоя санъ, сега, въ качеството на пастирь, непрѣмѣнно и неуклонно е длъженъ въ живота си да ги прилага и упражнява.

Тия добродѣтели Св. ап. Павелъ ги е изложилъ прѣимущественно въ двѣтѣ свои пастирски послания: въ първото до Тимотея (гл. 3) и до Тита (гл. 1). Споредъ прѣдписанието на Св. апостола свещенникътъ е длъженъ да бжде: 1) Непороченъ, единия жени мужъ, трезвенъ, цѣломудръ, благоговѣенъ, Боголюбецъ, честенъ, странолюбивъ и учителенъ; 2) не пияница, непобойникъ, не сварливъ, недвоезиченъ, не сквернострежателенъ, не сребролюбецъ, и 3) но кротъкъ, праведенъ, прѣподобенъ, въздържливъ, имѣющи добро свидѣтелство отъ внѣшнихъ, свой домъ добрѣ привящъ, чада имущъ въ послушание со всѣка честность.

Добродѣтелитѣ раздѣляме на три разреда: у първия се излагатъ въ положителенъ смислъ, у втория —въ, отрицателенъ у третия въ противоположенъ смислъ на втория. При това длъжни сме да забѣлѣжимъ още

отсега, че думата „учителенъ“ оставяме за особено разглеждание, защото този предметъ е обширенъ, а думата новокръщенъ отпущаме тука защото за новокръщение говорихме въ свое мѣсто (глед. § 22).

ГЛАВА ПЪРВА.

1) Добродѣтели въ положителенъ смислъ.

§ 38. Непороченъ.

Св. Иоаннъ Златоустъ ето какъ тълкува думата *непорочень*. Непороченъ или имѣющий всѣка добродѣтель, началникътъ трѣбва да е по-свѣтлъ отъ всѣки свѣтилникъ, и да има такъвъ неопятненъ животъ, щото, като го гледатъ всички да могжтъ съ него да съобразаватъ своя. Сжщи той въ 3-то си слово за свещенството казва: думата ни не е за войнство или царство, но за прѣдметъ, който има нужда отъ ангелска добродѣтель; защото душата на свещенника трѣбва да е почиста и отъ съльничнитѣ лжчи, за да не го оставя празенъ Духъ Светий и да може да казва, че азъ вече не живѣж, но живѣе въ мене Христосъ. А Теодоритъ, като тълкува тази дума, казва, че *непороченъ* означава такъвъ свещенникъ, който не дава на никого никакъвъ справедливъ поводъ и причина за укоряване.

§ 39. Единыя жены мужъ.

Съ тия думи Св. апостолъ изисква отъ свещенника да има само една жена, съ която той е встжпилъ въ браченъ съжзъ прѣди ржкоположението си, и, въ случай на нейна смъртъ той остане вдовецъ, да не встжпа вече въ втори бракъ съ друга, а и въ живота си съ нея да се обхожда като да нѣма жена (1 Кор. 7, 29). Като иска това отъ свещенника, Апостолътъ не законополага, че безъ друго трѣбва той да е женень, за-

щото самъ той казва на друго мѣсто, че желалъ би всички человѣци да бѫдѫтъ като него дѣвственици: *хощу бо, да вси человѣци будутъ якоже и азъ*, а въ случай, че не може да е съвършено дѣвственикъ свещенникътъ, иска отъ него да има въ живота си поне само една жена, и брачний му животъ съ нея да е непороченъ. Това прѣдписватъ и църковнитѣ правила. Тъй св. Василий казва (12 пр.), че апостолското правило (17) съвсѣмъ е забранило на двубрачнитѣ църковното служение. Двоебрачие, въ смисълъ на двоеженство, или на съпружеска свързка съ двѣ жени въ едно и сѫщото врѣме, е прѣстѫпление, противно не само на духа на църковното служение, но и изобщо на духа на Вѣрата, която показва правилния видъ на брака въ свързка само на двѣ лица (Мат. 19, 5 — 6. 1 Кор. 7. 2 — 5). Правилата забраняватъ на свещенникъ да встѫпа въ други бракъ подиръ смъртьта на съпругата му (ап. 26), защото съ вторий бракъ може да унизи и самия свой високъ и свещенъ санъ (6 Всел. 6.), а главното е, че той може съ тая постѫпка да каже, че не се грижи нито най-малко да се възвишава надъ своитѣ пасоми въ нравственото свое състояние. Ако свещенникътъ, по Божията воля, се освободи отъ брачнитѣ свързки съ смъртьта на съпругата си и пожелалъ би пакъ да се свърже съ нихъ, когато, напротивъ, мнозина отъ благочестивитѣ християне, като се покоряватъ на Божия промислъ, ползуватъ се съ уединението на вдовственото състояние и съ свободата отъ житейскитѣ попечения *къ благообразію и благоприступанію Господеви безмолвну* (1 Кор. 7. 35): не щѣще ли съ това да заяви, че, ако и Божий служитель да е той, но волята Божия не съставлява за него единствено начало на неговата дѣятелность, — че служението на Бога и на Църквата още не занимава неговата душа и не съставлява прѣдметъ на всичкитѣ негови грижи, и че, слѣдователно, той не е съвсѣмъ вѣренъ и надѣженъ слуга Божий?... Не само второбрачието не е извинително за свещенника, но и

нравственитѣ недостатъци на неговата съпруга правѧтъ го недостоенъ за свещенослужение. Въ този случай църковнитѣ правила забѣлѣжватъ (6 Всел. 26), че не подобава да благословлява други, когато той е длъженъ да лѣкува своитѣ язви, подъ които разбиратъ оня укоръ, който, по духа на християнския браченъ съюзъ, пада върхъ мѫжа по причина на жената, която съставлява съ него една плъть, и каквато не прилича особено на служителя на Божия прѣстолъ, прѣдъ който *непорочно* е длъженъ да прѣдстои. Ако нравственитѣ недостатъци на съпругата правѧтъ свещенника недостоенъ да се доближава до свещенослужение, то що можемъ да кажемъ за прѣстѫпленията противъ чистотата на тѣлото и душата му, които правѧтъ позоръ на всѣки християнинъ? Какво Божие достояние може да бѫде оня свещенникъ, който е обладанъ отъ страсть, и отъ страсть, която е една отъ най-отвратителнитѣ человѣчески страсти? Какъвъ довѣренъ слуга Божи може да бѫде оня, който разваля най-свещенитѣ Божии закони? Какъвъ посрѣдникъ между Бога и человѣцитѣ може да бѫде оня, който забравя не само Бога за человѣцитѣ, но и повѣренитѣ на него люди, и самъ себе си, по причина на страстна привързаность къмъ едно недостойно лице? Какъвъ учитель е този свещенослужитель и ржководитель въ живота на другитѣ, който не знае и не може да запази себе си отъ най-грубитѣ пороци? Църковнитѣ правила като ограждаватъ чистотата и съпружската непорочность, и изобщо домашния животъ на свещенослужителитѣ, порѫчватъ имъ да избѣгватъ всичко, което може да даде поводъ за съблазнь и да прѣдизвиква нарекание противъ нихъ. Тъй тѣ, правилата, запрѣщавали на клирицитѣ всѣкакви близки непосрѣдствени отношения съ чужди жени. Въ частности запрѣщаватъ на нежененитѣ и вдовствующитѣ свещенослужители да държатъ при себе жени въ качество на икономки или въспитателници на дѣцата, освѣнъ майка, сестра, тетка и други, чужди отъ всѣкакво подозрѣние (1 Всел. 3. 6 Всел. 5. 7 Всел. 18. Вас. Вел. 88).

§. 40. Трезвенъ.

Трезвенъ человѣкъ означава человѣкъ който бодрствува. Апостолътъ употрѣбява сѫщата дума и на друго мѣсто (Тит. 2, 1—2). Както тука, така и тамъ, тя се приема въ послѣдния смислъ, че Божий служитель подобава да бѫде бодръ. А това именно Апостолътъ иска отъ пастиря на Църквата, като казва, че той *подобаетъ быти трезвену?* — Иска отъ него постоянно бодрствующи умъ, всѣкогажъ ясно съзнание, внимателность и благоразумие въ всички дѣйствия. Св. Златоустъ тъй изяснява думата *трезвенъ:* Служителтъ Божи е длъженъ да е зорькъ, който има много очи отъ всички страни, да има остро зрѣние, да не затваря окото на ума си... Трѣбва да е неусипенъ, който не само за себе си се грижи, но и за другитѣ; трѣбва да бодрствува и да живѣе съ духа, и, тъй да се каже, огънь да дише, и по-вече отъ военачалникъ, който денонощно наблюдава надъ войската, да бди и служи, и за всичко да има грижа и попечение (на 1 Тим. слово 3). Блажений Теодоритъ и други сѫщо така се изразяватъ, сирѣчь, *трезвенъ* да бѫде нѣкой ще рече человѣкъ, който бодрствува и може да прѣдвижда напрѣдъ, що е нуждно да прави (на Тим. 3, 2), Такъвъ, наистина, трѣбва да бѫде пастирътъ на Църквата. Това изискува отъ него и Божий законъ, който дири въ него *мудрость: кто есть строитель вѣрный и мудрый, егоже поставитъ Господь надъ челядію своею* (Лук. 12, 42). Това изискува отъ свещенника и самото негово служение: 1) като най-близко служение Богу: нравственното служение Богу въ всѣки християнинъ трѣбва да е *разумно* (рим. 12, 1), а толкось по-справедливо това се изискува отъ служението на пастиря, който е длъженъ да дѣйствува въ църквата въ качество на прѣдстоятель на человѣцитѣ и на Божий приставникъ; 2) като служение многострадно и страшно отвѣтствено: единствената надежда за спасението въ това служение, при благодатната помощь сви-

ше, се заключава въ това, ако свещенникътъ всѣкогажъ ще има ясно съзнание, всѣкогажъ ще внимава върху себе си и върху дълга, ще съразмѣрява своитѣ срѣдства съ своето назначение (Лук. 14, 28), ако, като си разясни всичкия пѫть на живота и ясно прѣоумѣе цѣлта на своето служение, ще приспособлява къмъ неж всичкия свой животъ, ще съображава съ неж всѣко дѣйствие, безъ да прави нищо както му скимне, нищо нѣма да извършва безъ внимание и обсѫждание, подобно на роба, който не знае *что творитъ Господь его* (Иоан. 15, 15).

§ 41. Цѣломудръ.

Цѣломудръ, както Св. Златоустъ тълкува въ 2-та си бесѣда върху посланието до Римлянетѣ, означава человѣкъ, който има ума си здравъ, цѣло мѫдрование, има цѣлъ разумъ, съ нищо неразваленъ, неоскуденъ, но въ всичко достатъченъ, а споредъ Василия Великий (изяс. на 11 ст. гл. 1. пророка Исаия), — неопятненъ отъ никаква страсть изобщо, но особено отъ плътската страсть, която по-силно помрачава ума, като увлича по-вече отъ всичко сърдцето, — властьта надъ страстнитѣ движения, чистотата на сърдцето отъ помислитѣ, пожеланията и нечиститѣ привързаности. При плътското въздържание трудно щѣше да е на свещенника всѣкогажъ да пази трезвеностьта на ума, ако той сѫщеврѣмено не щѣше да очиства своето сърдце отъ страстнитѣ движения, ако не щѣше да ги подчинява на здравия разумъ, и не щѣше да вземе вь всичката негова власть чувствата на сърдцето. За това, подиръ трезвеностьта и въздържанието, Апостолътъ наржчва на свещенника цѣломѫдрие, или господство на здравия умъ надъ сърдечнитѣ увлечения, или другъ внѫтрѣшенъ видъ на въздържание: *подобаетъ строителю Божію быти цѣломудру* (Тит. 1,8.). Въ този смислъ учителитѣ на Църквата, възъ основа Божието слово, искатъ отъ всѣки христианинъ, както въ брачно, тъй и въ дѣвствено съ-

стояние, свобода отъ непрѣсмѣтнѫтитѣ увлечения и слѣпо пристрастие, искатъ власть надъ всички движения на сърдцето, която да ги насочва къмъ угождение Богу. „Древнитѣ праведници, казва Климентъ Александрийски, ползувахѫ се съ удоволствията на природата съ благодарение Богу, като раждали дѣца въ въздърженъ бракъ“. Такъвъ трѣбва да е по прѣимущество бракътъ на християнина: „нищо да не правимъ, продължава той, по прищѣвка, като желаемъ само това, което трѣбва. Ние не сме чада на похотьта, но на волята: За това, който се е ожечилъ, за да има дѣца, той е длъженъ да се подвизава въ въздържанието, щото да не взирава съ (противозаконно) въжделение на жена си, която е длъженъ да обича, като ражда дѣца по чистата цѣломѫдрена воля (Педаг. 1,11). Непрѣрекаема е светостьта на тия изисквания за всѣки християнинъ: а още по-вече обязателни за себе трѣбва да ги счита свещенникътъ, като най-ближайший слуга Божий, който особено е длъженъ да е прѣдаденъ на Бога отъ сърдце и за пасомитѣ да е образецъ на цѣломѫдренъ животъ. Когато той ще отдаде Богу самитѣ движения на сърдцето, тогава, — и само тогава, — неговий умъ ще бѫде чистъ, волята твърда, служението Богу достойно.

§ 42. Благоговѣенъ.

Подъ тази дума се разбира человѣкъ, който има страхъ и почитание къмъ Бога, а такъвъ непрѣмѣнно, трѣбва да прѣдположимъ, че има и вѣра или вѣрность и любовъ къмъ Него (Дѣян. 10,2). Тия добродѣтели всѣки християнинъ е длъженъ да има, а главно Божий служитель. И тъй,

а) Благоговѣнието къмъ Бога, както видѣхме, е свързано съ понятието за Божия страхъ, или подъ това име можемъ да съберемъ и двѣтѣ думи и това ще значи богобоязненость, или почтителенъ страхъ къмъ Бога. Тия добри чувства отъ свещенника ги изисква:

1) Самъ Господь съ особена заповѣдь: *нынѣ Заповѣдь сія къ вамъ священницы: аще не услышите, и аще не положите на сердцахъ вашихъ, еже дати славу имени моему, глаголетъ Господь Вседержитель, послю на вы клятву и проклену благословеніе ваше, и оклену е: и разорю благословеніе ваше, и не будетъ въ васъ, за не вы не влагаете въ сердца ваша. И уразумѣете, яко азъ Господь послахъ къ вамъ заповѣдь сію, еже быти завѣту моему къ левитомъ, глаголетъ Господь Вседержитель. Завѣтъ мой бѣ съ нимъ жизни и мира, и дахъ ему боязнію боятисе мене и отъ лица имене моего устрашатися ему* (Малах. 2,1—5). *Да будутъ*, казва Спасителтъ на св. апостоли, като на избрани приставници на Божия домъ, *да будутъ чресла ваша препоясана и свѣтилници горящіи, и вы подобни человѣкомъ чающимъ Господа своего* (Лук. 12,35—36).

2) Самото свѣщество на свещенническото служение, е служение високо и страшно отговорно. Само онзи, може би, който не разбира висотата на свещенството, като ближайше служение на Бога, *„страшно и самымъ небеснымъ силамъ* (Молит. на мит. прѣдъ хер. пѣня), дързнълъ би да прѣдстои прѣдъ Бога безъ страхъ и трепетъ. Само той, може би, който не знае страшната отговорность, каквато лежи върху всѣки изъ свещеницитѣ, който нѣма понятие за ония страшни наказания, на които всѣки отъ нихъ може да се подвъргне въ случай на невнимателность къмъ себе и къмъ своя дългъ (Зах.1 1,15.16. Осия 4,6. Иезек. 34,1—10. 33,7—8 и др.), моглъ би да не трепери отъ страхъ прѣдъ Бога *отъ лица имене его не устрашатися* (Мат. 2,5).

3) Най-сетнѣ, значение о на самия страхъ Божи въ живота на християнина. Свещеникитъ по добрѣ, отъ всѣки другъ трѣбва да знае и да помни, че Божий страхъ е основание на всички наши отношения къмъ Бога (Прит. 1,7), подпорка на вѣрата и на надеждата (Сир. 2,8—9), ограда на молитвата (17,48), источникъ на дързновението въ исповѣданието на вѣрата, прѣграда на грѣховнитѣ увлечения (Прич. 15, 27. Сир. 1, 21),

начало и край на всичкия изобщо благочестивъ животъ (Прит. 14,27; Сир. 25,14). А като знае и помни всичко това, самъ той ще разбере, че най-първо и най-много той е длъженъ да се държи о Господния страхъ съ тщание (Сир. 27.3).

б) Любовь къмъ Бога. Ако Божий страхъ е естественъ въ свещенника, като плодъ на съзнанието за своето недостоинство и отговорността прѣдъ Бога, за него е необходимъ, като ограда отъ падения, обязателенъ е за него, като дългъ, прѣдписанъ отъ Бога: то се разбира, колко повече е задължителна за него, естествената въ него и необходимата за него любовь къмъ Бога.

Любовьта къмъ Бога се изисква отъ пастиря, като най-необходимо условие за приемание отъ него високото и важно служение. *Симоне Іонинъ, любиши ли мя?* — троекратно попиталъ Господь Св. Петра, отново, подиръ неговото падение, като го въстановлявалъ въ апостолското служение, и, подиръ троекратното вече негово увѣрение за любовьта, повѣрилъ му своитѣ овци: урокъ, най-поучителенъ за всѣкиго изъ пастиритѣ на Църквата! Въ това призвание на св. ап. Петра свещеницитѣ сѫ длъжни да видятъ образецъ за своето призвание, като се поучатъ отъ него да пристѫпватъ къмъ служението на свещенството не инакъ, освѣнъ по настоятелното взирание на книгата за длъжноститѣ на енорийскитѣ пресвитери (стр. 9), като испита сърдето си чувствува ли онъ Христа, Който говори: *Любиши ли? Паси овцы моя*, — и отговаря на това питание съ св. Петра нелицемѣрно: *Господи, ты вѣси яко люблю тя* (Иоан. 21,15).

Това изискване е толкось по-справедливо, колкото: а) по-строго и по-настоятелно се иска любовьта къмъ Бога и отъ всѣки простъ вѣруящи (1 Кор. 16,22); б) колкото по-удобно е за свещенника да ѫ въспитава въ своето сърдце — 1) съ внимателно размишление за ония особени дарове на беспрѣдѣлната Господня благость, съ които той се удостоява въ особеното свое призвание и освещение; 2) съ благоговѣйно съзерцание на беспрѣ-

дѣлнитѣ Божии съвършенства, отъ което се възбужда вложеното въ насъ отъ природата чувство на любовь къмъ Бога и къмъ което свещенникътъ има толкось много случаи въ свещенитѣ служби, особено въ свещенодѣйствието на литургията, като неволно нѣкакъ извиква исповѣданието на любовьта: *возлюблю тя, Господи, крѣпосте моя* (глед, лит. прѣди чт. на *вѣрую* 1); 3) съ изучване на живота на прославленитѣ отъ Бога църковни пастири и на св. апостоли, които показахж на дѣло, съ каква любовь може и е длъженъ пастирьтъ на Църквата да се въодушевлява къмъ Бога.

Любовьта къмъ Бога е *необходима* за пастиря на Църквата, като първо условие, за да приеме и достойно да прохожда пастирскитѣ обязаности. Необходима е, като първо условие за приемание свещенството; само една искрена и жива любовь къмъ Бога, при твърдата вѣра въ Него и упованието на вседѣйствужщата Негова благодать, „*немощная врачующая и оскудѣвающая восполняющая*“, може да ободри прѣдназначаемия за свещенство и да му даде дързновение *внити во святая* (Евр. 10,19). Само тя е въ състояние да побѣди въ не го потресажщия страхъ (Злат. 6 сл. за свящ), който естествено възниква въ него, като си прѣдстави висотата на свещенническото призвание (Тамже сл. 2). Съзнанието въ себе за най-добритѣ естествени дарования, за най-внимателното прѣдварително приготовление къмъ най-безукоризненъ животъ до встжпването въ Божия домъ, не може да побѣди този страхъ; защото съзнанието за всичко това не ще да намали въ прѣдназначаемия за свещенство мисъльта за неговото недостойнство, и не може въ собственитѣ негови очи да оправдае неговата рѣшимость да влѣзе въ светилището Божие като ближайши слуга Божий, прѣдстатель за человѣцитѣ. А покорната любовь на Божието призивание съ радость избира подвига на ближайше служение Богу, и бърза да се възползува отъ призиванието къмъ Него, като извънредна, ако и незаслужена, Божия милость (1 Кор. 8,4). Отъ друга страна, лю-

бовьта къмъ Бога е необходима за пастиря на Църквата, като условие за достойно испълнявание своето звание. Нуждно е много трудове да подеме во славу Божию; много затруднения е принуденъ да посрѣщне и да надвие въ многостранното свое служение Богу; и нуждно е за собственото свое благо, щото всичкитѣ му трудове да бѫдѫтъ чисти, търпѣнието му Богоугодно. А кое ще поддържа въ него живата и постоянната ревность за Божията слава, ако не любовьта, безъ която не може да има ревность (Пѣс. пѣс. 8,6)? Съ какво той ще поддържа въ себе духа на търпѣнието посрѣдъ разнообразнитѣ затруднения при испълнение нелесния дългъ, ако не съ любовьта къмъ Бога, отъ която не би могли да го отлучѫтъ нито *смъртъ, нито животъ* (Рим. 8, 35—38)? Съ какво трѣбва да е одушевено всичкото негово служение, за да бѫде угоденъ Богу, ако не съ живата любовь къмъ Бога, която изобщо е условие за точното испълнение на Божиитѣ заповѣди (Иоан. 14,23)?

в) Вѣрность къмъ Бога. Божий страхъ съвсѣмъ не трѣбва да е въ свещенника само боязливость на лукавия рабъ, който постоянно прѣминува отъ страхъ къмъ своеволие и отъ погрѣшки къмъ опазванис. И любовьта у него не трѣбва да бѫде само на езика. Като най-близъкъ и най-довѣренъ слуга Божи, той е длъженъ въ чувството на всестранната зависимость отъ Бога да се огражда съ страхъ никакъ да не злоупотрѣблява съ своето служение, и толкось да обича Бога, щото, както е свойствено на любовьта, „да скърби и се мѫчи, кога любимий търпи несгоди, както и да се радва и се труди за ползата на любимия (Васил. Вел. вопр. на от. 175). Това изисква отъ него и Божий законъ, който му прѣдписва *вѣрность къмъ Бога: кто есть строитель вѣрный и мудрый, егоже поставитъ Господь надъ челядію своею, даяти имъ во время житомѣріе* (Лук. 12,42)? *еже прочее ищется въ строителѣхъ, да вѣренъ кто обрящется* (1 Кор. 4,2). Сѫщностьта и силата на това изискванис е изяснена въ поучителната за строителитѣ на Божия домъ притча, въ която говори Спа-

сителътъ за лукавия приставникъ. Въ неж е изложено какъвъ трѣбва да е служителътъ на Божията Църква — относително лицата, надъ които той е поставенъ. Като осжжда невѣрния рабъ, който *речетъ въ сердцы своемъ: коснитъ господинъ мой, и начнетъ бити рабы и рабыни* (Лук. 12,45), притчата Спасителева съ сжщото това внушава на приставника на Божия домъ, щото той: да не се гордѣе съ даденитѣ нему правдини и да не дързае да прави себе си поради нихъ властитель върху своитѣ пасоми; но да помни, че даденитѣ нему дарове, безпорно, сж важни и свещени, но тий не сж негови, че неговото призвание е високо, но, отъ друга страна, то заедно съ това е и най-тежката, най-отвѣтствената и важна обязаность, — и като помни това, всѣкогажъ да е *подобенъ человѣку, чающему Господа своего* (ст. 35); 2) да не си позволява да прави насилия на повѣренитѣ нему человѣци отъ *ревность не по разуму*, даже и поради ввѣренитѣ нему дарове па благодатьта; но да помни, че послѣднитѣ сж такива и съ такова назначение сж съобщени на Църквата, щото трѣбва да се възприематъ своборно, да се усвояватъ у съ любовь, да се прилагатъ въ дѣло съ сърдие. Като помни това, да дѣйствува както е прилично на приставника, който нѣма пълна независима власть надъ своето паство, съ мѣрки на любовь и убѣждение, които дѣйствуватъ върху съвѣстьта и привличатъ сърдцето 3) *Въ отношение къмъ дароветъ каквито му сж ввърени*. Притчата прѣдпазва по-нататъкъ служителитѣ на Божията Църква и отъ грѣха и отъ страшното паказание на злочестия рабъ, който, като забрави за господаря, наченжлъ *ясти же и пити, и упиватися*. Давно Богъ ни запази отъ грѣха и участьта на злочестия *лукавъ рабъ*, който, като се грижилъ повече за спокойствие, скрилъ дадения му талантъ и заслужилъ вѣчно осжждение (Мат. 25,30)! Нѣщо по-вече: Давно Богъ пи запази отъ грѣха на *злитъ приставници*, които незаконно употрѣбляватъ чуждото достояние въ своя полза, и да ни избави отъ страстьта да диримъ само

своята слава, да свещенодѣйствуваме само за печалба, да употрѣбляваме властьта за ржководение другитѣ въ живота, като срѣдство за земнитѣ свои ползи. За най-извинителенъ, повидимому, изъ тия грѣхове, може да се счита желанието да добие славата на проповѣдникъ, но по строгия вече сѫдъ на Отцитѣ на Църквата това е немаловажно прѣстѫпление въ свещенника: „врагъ е на Искупителя, казва Св. Григорий Двоесловъ, онзи, който дири, ако и съ добри срѣдства, да бѫде любимъ отъ Църквата вмѣсто Него: това щѣше да е сѫщото, като ако нѣкое момче, по което единъ женихъ испраща подаръци на своята невѣста, прѣдателски помисли да привлѣче къмъ себе нейното сърдце". Като встѫпа въ Божия домъ като най-близъкъ, най-довѣренъ служитель, свещенникътъ е длъженъ да помни, че той цѣлъ, съ всичкитѣ си дарования и права, принадлежи на Бога, на когото е длъженъ да служи дѣятелно, постояно, щото всѣка минута отъ неговото врѣме, въ която той може да послужи на Бога за спасението на душата на своя пасомъ, всѣко дѣйствие, което той извършва, като служитель Божи, трѣбва да ги обръща въ угождение Богу. 3) *Въ отношение къмъ употрѣблението на даденитѣ нему дарове во благо на пасомитѣ.* Вѣренъ и почтенъ слуга на Бога, свещенникътъ съ своята довѣреность е длъженъ да се грижи *вся яже въ сердци его и яже въ души его сотворити* (1 Цар. 2,35), като не се задоволява само съ външната исправность въ испълнение на нѣкои само обязаности на своето служение. Усърдието и исправността въ службата ще свидѣтелствуватъ, че благоговѣнието и страхътъ въ него не сѫ безсилни, и любовьта къмъ Бога е гореща, — че той е вѣренъ, благоговѣйнъ и достоенъ служитель.

Забѣлѣжка. Бидейки отговоренъ прѣдъ Бога, Божий приставникъ, свещенникътъ, въ сѫщото врѣме е отговоренъ и прѣдъ Църквата, като църковенъ приставникъ. На Църквата собствено е повѣрилъ Господь всички благодатни срѣдства за спасението на человѣцитѣ, и заедно съ това далъ е право да избира най-достойнитѣ и най-надежднитѣ мѫжьѣ и да ги поставлява да служѫтъ Богу, като орѫдия, за да съоб-

щаватъ на частни лица повѣренитѣ ней дарове на благодатьта (Тим. 1, 5. 1 Тим. 5, 22. 2 Тим. 2, 2), — а послѣ и право да сѫди избранитѣ, да наказва погрѣшаѫщитѣ противъ своя санъ и длъжность (1 Тим. 5,17,19,20). Всѣки отъ тия отговории приставници на Църквата, като е длъженъ да бѫде вѣренъ Богу, като приставникъ Божи, естествено се задължава да бѫде вѣренъ и на Църквата, — като се напълно подчинява ней въ ржководството ѝ къмъ вѣрата и живота, и на нейната власть, като постояна въ нейнитѣ правила и устави и прѣходяща приемствено отъ единъ къмъ други въ лицето на иерарситѣ (Блаж. Иер. писмо до Неп).

§ 43. Честенъ.

Честенъ, означава вънкашно благопристоенъ мѫжъ, който пази приличие на чина си въ всичко: въ обноскитѣ, въ облеклото, въ вънкашното поведение и въ избѣгвание отъ занятия неприлични на сана (срав. книг. за дълж. на енор. свещен. и тълкуванието на Теодорита). Всѣко отъ тия качества на добродѣтелта *честность* отдѣлно тука ще изслѣдваме както слѣдва:

а) Вънкашната благопристойность.

Свещенникътъ е длъженъ всѣчески да пази благоприличие въ обноскитѣ. Тая добродѣтель по-вече е отрицателна и състои въ това, щото да не се показва нѣкакъ неблагоприятенъ съ своята вънкашность и да не произвежда въ окржаѫщитѣ го недобри впечатлѣния. Именно: свещенникътъ е длъженъ да не си допуща никакви странни особености въ своитѣ приеми. Тия особености въ него сѫ зло даже и тогава, когато пикого не оскърбляватъ и не възбуждатъ явно недоволство въ неговитѣ пасоми. Лошаво е, ако, намѣсто да гледатъ на него като на Божий служитель и да внимаватъ въ назидателното негово слово, пасомитѣ съ изумление бѫдатъ принудени да гледатъ на него като на причудливъ человѣкъ и да се замислюватъ надъ неговитѣ недостатъци. Освѣнъ това той трѣбва да избѣгва рабската боязливость и празнословието. Има два вида вънкашни приличия: — едни съставляватъ принадлежность на всѣки человѣкъ и състоятъ въ лишението му отъ присторени,

неестествени и стѣснителни, или, кажи, неблагопристойни положения и движения на цѣлото тѣло, а въ частности на лицето, очитѣ и ржцѣтѣ; другитѣ състоятъ въ условнитѣ приеми на свѣтско обхождение и съставляватъ отличителна принадлежность на лица отъ извѣстенъ кржгъ, които привикватъ къмъ тѣхъ отъ малолѣтство. Напраздно свещенникътъ би помислилъ, че отъ него се иска приличие отъ послѣдния видъ, и да заема онова, къмъ което не е призванъ. Въ този случай могли би да го осждятъ, както за погрѣшноститѣ противъ приличието, така и за желанието му да заема чужди и ненуждни за него начини на свѣтско обращение. Та и отъ друга страна справедливо би го осждили и тогава, когато си допусне груби нѣкои приеми. Ето що му подобава: естествено положение на цѣлото тѣло, прямъ и отворенъ погледъ, непристорени, спокойни движения на ржцѣтѣ, ходение равно, небързо, но не и прѣкалено полегка, хладнокръвно исправление на случайни погрѣшки, поради които никакъ не трѣбва да се смущава въ врѣда на своето дѣло; рѣчьта му, и тя, сжщо тъй, трѣбва да е благородна и чужда отъ непристойни изражения, одушевена отъ искреность и доброжелателство. Ето приличия, о които свещенникътъ е длъженъ да се държи. Движението, казва Св. Амвросий, трѣбва да се управлява отъ самата природа. Ако и нѣкой недостатъкъ се намира въ природата, той трѣбва да се исправи съ тщание, щото да не бжде при това наука и искуство, а да бжде само исправление.

б) Външенъ видъ на свещенницитѣ и на другитѣ клирици относително облеклото.

Сжщо и въ облеклото свещенницитѣ, както и другитѣ клирици, сж длъжни да съблюдаватъ приличие, простота и скромность, и да избѣгватъ всичко, което може да служи за прѣдметъ на излишество, и да изявлява легкомислие и суетность. По 27 правило на 6 Вселенски съборъ клирицитѣ сж длъжни да носятъ прилично облекло, прѣдназначено за находящитѣ се въ клира, а по

16 правило на 7 Всел. съборъ забранявало се на клирицитѣ да носѫтъ мод но и пишно облекло отъ разноцвѣтни копринени и друг и скѫпоцѣнни платове, както и облекло съ разноцвѣтни въскрилия, поли (сандѫфи). Думитѣ на 6 всел. съборъ (27 пр.): *никой отъ клира да не се облача въ одежда, която не е свойствена на неговия санъ; всѣкой изъ клира е длъженъ да носи одежда, отредена вече за онія, които се числѫтъ въ клира*, — не могѫтъ да се разберѫтъ въ този смислъ, че ужъ клирицитѣ трѣбва да пазѫтъ въобще приличие въ своето облекло, да се съобразяватъ съ вкуса на врѣмето и изискванията на съврѣмената мода, защото така ще трѣбва да се допусне прямо извращение на тия думи.

Като наряѫватъ отцитѣ църковни благоприлично и скромно да се облачатъ клирицитѣ, само по себе се разбира, че послѣдни тѣ сѫ длъжни да пазѫтъ това облекло въ потрѣбната чистота. Въ облеклото, казва свят. поучение (стр. 18), да пазимъ чистота и благопристойность. Но каква благопристойность може да се види у този свещенникъ, когато кѫсачето, расото и полурасото си украшава отвѫтрѣ по политѣ съ червеникави подплатки и сандѫфи, или притуря скѫпоцѣнни кожи по крайщата на кожуха си и по начинъ да стърчѫтъ и се гледатъ извънъ, или съ червенъ поясъ се прѣпасва и се накичва съ скѫпоцѣнни верижки, привързани о часовника му? Може ли да се каже, че пази чистота онзи свещенникъ, у когото облеклото и капата сѫ лъснѫли отъ киръ и потъ, и при това, нека прибавимъ, у когото пръститѣ отвѫтрѣ и по крайщата сѫ пожълтѣли отъ често употрѣбление на тютюнъ, по брадата му се виждатъ нечистотии отъ страстно смъркание емфие, и, по причина на такова злоупотрѣбление, изъ устата му излиза отвратителенъ дъхъ? Свещенникътъ е длъженъ да избѣгва всѣкакво вънкашно неприличие и занемареность: облеклото си да държи въ потрѣбна чистота, да избѣгва ако не съвършеното употрѣбление на тютюна, то излишното, а най-вече употрѣблението на цигари прѣдъ человѣци и по пѫтя ходейки; ржцѣтѣ, и лицето да държи

въ изискуемата чистота, ноктитѣ обрѣзани, космитѣ сресани и т. н.

в) Приличната на сана важность.

Не стига да е улюденъ вънкашно свещенникътъ, да му е чисто облеклото, да не е пристрастенъ къмъ излишно кичение и употрѣбление излишни нѣща, като тютюна и пр., — той е длъженъ при това да има положителна, прилична на сана му степенность и важность. Бидейки почетенъ съ свещенния санъ, пресвитерътъ е длъженъ да се относи съ християнска величавость и чрѣзъ неж да прави другитѣ да го почитатъ. За свещенника, не стига да не унижава себе си прѣдъ очитѣ на другитѣ человѣци, а нуждно е и да е почетенъ отъ нихъ. А срѣдство за това, край другото, може да му служи всичката негова вънкашность: въ неж той може да изрази своето уважение къмъ сана си своето съзнание за собственото си достойнсто, и по този начинъ да поддържа онова почтение къмъ себе, което само по себе възниква въ всѣки, който вижда въ него свещенника, и което може да се ослаби само тогава, когато ще забѣлѣжатъ, че той стои по-низко отъ своя санъ. Спокоенъ и отворенъ, кротъкъ и испълненъ съ доброта и участие приятенъ погледъ; движенията, тоже равни и спокойни, които изражаватъ нѣкаква увѣреность въ себе; ласкаво обхождение съ человѣцитѣ не до унижение на себе, и безъ да достига до нѣкоя студенина и прѣнебрѣжение къмъ другитѣ; такава улюдность на дома му, щото да се вижда въ неж свещеннически домъ; изобщо, такъвъ начинъ на поведение, който всѣкогажъ и всѣкждѣ да показва въ свещенника — свещенникъ, лице на духовенъ санъ, и възвишаемо съ своето служение, особено сближаемо съ человѣцитѣ, — ето що особено може да се съвѣтва на свещенника, колчемъ му се напомнева за добродѣтелта да се обнася *честно!*

г) Вънкашно поведение въ нравствено отношение.

Въ нравствено отношение свещенницитѣ по самото обществено свое положение, като църковни свещеннослужители, сѫ длъжни да служатъ за образецъ на добродѣтелитѣ, на строгъ християнски животъ (Мат. 5,14—16). Споредъ това църковнитѣ постановления внушаватъ на клирицитѣ да се държатъ въ своето поведение съ особено внимание и осмотрителность, — изискуватъ, щото тѣхното поведение да не съблазнява другитѣ къмъ порочни работи и да не навлекава нарекание върху нихъ и върху Църквата. Отъ друга страна Църквата гледа на клирицитѣ като на человѣци, всецѣло посвещени на служение Богу, и като на прѣдставители на Християнската вѣра и на себе, както по-горѣ се каза; за това тя наряжва на свещенницитѣ да живѣятъ и да дѣйствуватъ тъй, щото въ всичкия тѣхенъ животъ и въ поведението имъ да се изражава духътъ на вѣрата, щото тий да се отдалечаватъ отъ противовѣроисповѣдни дѣйствия и постѫпки, щото всѣка крачка, всѣка тѣхна постѫпка да е приникнѫта отъ духа на вѣрата, да изражава, че тий сѫ Господна часть. Като излиза отъ такъво възрѣние върху клирицитѣ, Църквата изисква, щото тѣхното поведение да не противорѣчи на вѣроисповѣдното имъ назначение и да не служи като съблазнь за другитѣ, запрѣщава на свещенницитѣ и на другитѣ клирици нѣкои *удоволствия и развлечения*. Тъй, тя не позволява да посѣщаватъ общественитѣ игри и зрѣлища — театри (6 Всел. 24), защото тия игри и зрѣлища сѫ имали противовѣроисповѣдно свойство — езическо (глед. Тертулиана за зрѣлщ.) и сѫ показвали гибелно влияние върху нравственостьта на обществото (Чит. напр. словото на Св. Злат. противъ зрѣлищата). Църквата въ никой случай не позволява нито на клирицитѣ, нито на миряпетѣ да се кѫпятъ наедно съ жени на баня (6 Всел. 77; Лаод. 30), а влизанието въ кръчми се позволява на клирицитѣ само въ крайна нужда, когато, напримѣръ, се намиратъ въ пѫть (ап. 54, Карт. 49. Лаод. 24).

Разбира се, че посѣщението на такива мѣста отъ клирицитѣ, безъ всѣкаква нужда, съблазнявало би други и върху тѣхъ би навлѣкло подозрѣние и унижавали би ги въ очитѣ на обществото. При това Църквата забранява на духовнитѣ лица и нѣкакви игри на случай, напримѣръ, като въ кости и други (ап. 42 и 43. 6 Всел. 50). Такива игри противорѣчатъ на понятието за пастирската духовна трезвеность или бдителность и, освѣнъ това, ставатъ и сж били безнравствени, защото се съединяватъ съ неправедна печалба. Такива игри Църквата счита равни съ кражбата и съ низко заграбване въ своя полза запазеното състояние на други.

Като съзнава, че условията на общежитието искатъ отъ свещенницитѣ, както и отъ другитѣ клирици, да участвуватъ понѣкогажъ въ пиршества, Църквата не имъ забранява да участвуватъ въ нѣкои отъ тѣхъ. Но, като наблюдава строго върху безукоризненото тѣхно поведение, на сжщитѣ забранява да правятъ пиршества съ събрани за тая цѣлъ пари (ерфене), защото такива пиршества служатъ като причина на гощавки и пиянство (Лаод. 55 и тълков. върху него на Валсамона и Зонаря), запрѣщава присжтствието на клирици при пиршества на брака на двуженцитѣ (Неок. 7), защото на втория бракъ тя гледа като на снисхождение къмъ человѣческата немощь, и двуженеца подвергава на епитимия (Васил. 4). Не съизволява на духовнитѣ да взематъ участие не само въ пиршества на брака на второженцитѣ, но и на първоженцитѣ, щомъ при тия бракове и пиршества се наченжтъ неприлични пѣснопѣния и позорищни прѣдставления: „не подобава на свещенницитѣ или на причетницитѣ, — постановили отцитѣ на Лаодикийския съборъ, — да гледатъ позорищни прѣдставления при свадбитѣ и пиршествата, но, още прѣди влизанието на позорищнитѣ лица, да ставатъ и да си отиватъ отъ нихъ (Лаод. 54. срав. 6 Всел. 24). Позорищнитѣ лица, които се покапватъ на свадба, съ своитѣ прѣдставления и игри, които понѣкогажъ се придружаватъ съ пѣсни не отъ скромно съдържание, раз-

веселявали пируващитѣ. Попятно е, такива прѣдставления, като груби и съблазнителни сж прѣдосждителни не само за духовнитѣ лица, но и за всѣки вѣрующи (7 Всел. 22. срав. 6 Всел. 51). Пѣснитѣ прѣимуществено на жени съ свирение на кимвали, съ свободно кършение и прививание на тѣлата си, игритѣ и нескромнитѣ разговори се считали и се считатъ за неприлични и за всички християне (Лаод. 53 и толк. у Валсамона и Зонаря). Забранява се на свещенницитѣ и на другитѣ клирици да присѫтствуватъ на-единѣ съ жени, — забранява се това, разбира се, съ цѣль да се отстрани съблазнъта и подозрѣнието, които сж възможни при подобни обстоятелства. Какъ строго се относи Църквата къмъ поведението на духовенството, за да не служи то по никакъвъ начинъ за съблазнь на другитѣ, може да се сѫди по това, че тя забранява не само пиянството, пиршествата и другитѣ груби удоволствия, по самото имъ свойство унизителни за всѣкиго (ап. 42 и 43), но и въ отношение къмъ безразлични вещи въ религиозно и нравствено отношение изисква осмотрителность и внимателность. Умѣреното употрѣбление на вино и месо Църквата счита за безразлично въ нравствено и вѣро исповѣдно отношение, стига то да се извиква отъ самата природа и да не се съпровожда отъ никакви врѣдителни послѣдствия, обаче 51 и 53 апостолски правила извергаватъ клирицитѣ, които се въздържатъ отъ месо и вино „не поради подвигъ на въздържание, но по причина на гнушение отъ него“, подобно извергава и оныя клирици, които не вкушаватъ месо и вино въ праздничнитѣ дни, като се гнусѣтъ отъ тѣхъ, а не поради подвигъ на въздържание. Анкирский съборъ (14 пр.) наржчва на клирицитѣ, които се въздържатъ отъ месо, да го употрѣбляватъ, когато това се иска за ползата на вѣрата. Всички тия правила прѣслѣдватъ вѣроисповѣдната съблазнь, поводъ къмъ която би подалъ, напримѣръ, клирикътъ, който се въздържа отъ тѣхъ, каквито сж били ерититѣ (апкратитѣ, маркионитѣ), които ядението месо считали за грѣхъ (Васил. 86 пр.), и както напримѣръ сав-

ватианитѣ (маркионититѣ), които, като празднували сѫбота заедно съ Иудеетѣ, сѫ постили.

д) Отстранение отъ неприлични на свещеническия санъ мирски занятия.

Тъй като свещенницитѣ сѫ назначени да служѫтъ като примѣръ и образецъ на високонравствено съвършенство за другитѣ и да бѫдѫтъ строители на Божиитѣ тайни и пастири на Христовото стадо, Църквата много занятия, дозволителни и търпими относително мирянетѣ, е запрѣтила на свещенницитѣ и на другитѣ духовни лица, или като несъвмѣстими съ испълнението на прямитѣ обязаности, които лежѫтъ върху тѣхъ, или като унизителни и бесчестни. Къмъ низкитѣ занятия, бесчестни и унизителни, за това и безусловно запрѣтени за духовнитѣ лица, се относятъ: 1) Съдържанието на *развратни жени* (6 Всел. 86); 2) съдържанието на *кръчми* (6 Всел. 9. срав. ап. 54 и на Карт. 19); 3) взимание лихва отъ давани взаемъ (по лихварско звание) или отъ друга нѣкоя вещь, като напримѣръ на зеленица жито, вино, елей и пр, (ап. 44. 1 Всел. 17. 6 Всел. 10. Лаод. 4. Карт. 21). Къмъ занятията, които сѫ несъвмѣстими съ званието и назначението на свещенницитѣ и на другитѣ клирици, и за това недозволителни за тѣхъ, църковнитѣ правила относятъ: 1) *Откупуване и търговски работи* (ап. 6. 4 Всел. 3. срав. Карт. 19); 2) *опекунство и попечителство*. Обязаноститѣ на опекунствотото и попечителството сѫ били сложни и при голѣмо имѣние сѫ изискували много трудъ и врѣме, и за това тия обязаности могли да отвличатъ клирицитѣ отъ служението на Църквата. Освѣнъ това Църквата забранява на клирицитѣ да приематъ върху себе опекунство и попечителство, затова, че тѣ могѫтъ да располагатъ клирицитѣ къмъ користолюбие, понеже по греко-римскитѣ закони опекунитѣ, за труда по управлението на имѣнията, се ползували съ извѣстна лихва отъ доходитѣ. Впрочемъ, Църквата не безусловно забранява на клирицитѣ опекунството и попечителството: опекун-

ството по закона (по родство) не се възбранява на клирицитѣ, понеже опекунствата отъ този родъ се съединяватъ съ правото на наслѣдство, което принадлежи на клирицитѣ наравно съ другитѣ граждане, и отъ тягоститѣ на това опекунство могла е да освободи само царската власть, а опекунството и попечителството по назначение отъ епископа, — попечителството за църковнитѣ работи, или за вдовици и безпомощни сирачета, и за лица, на които особено е било нуждно да се помогне отъ страна на Църквата, даже въ обязаность се вмѣняватъ на духовнитѣ, понеже попечителството въ това отношение е имало благотворително свойство или, както се изражаватъ отцитѣ на 4 всел. съборъ, било „поради страха Божия“ (пр. 3). 3) *Поручителство* (ап. 20),— за користолюбиви цѣли въ веществени и житейски ползи на духовенството, поржката за нѣкого въ свѣтскитѣ тяжби, въ търговскитѣ работи, въ дълговитѣ задължения и т. под., понеже на поржчителитѣ нерѣдко се случава да иматъ работа въ различнитѣ сждебни учреждения, да се явяватъ то като истци, то като защитници на своитѣ права, по приетитѣ обязателства, което не може да не се отрази неблагоприятно върху служебнитѣ обязаности на клирицитѣ — поржчители. 4) *Адвокатство* или самоволно ходатайство по дѣла, настроено за лична полза, а не за ползата и славата на Църквата, когато защитата на ползитѣ на Църквата, на клира и притѣсняемитѣ сиромаси отъ страна на гражданския сждъ и властитѣ се считало за обязаность на клирицитѣ, както по сжда на Църквата и на господарствената власть, тъй и по сжда на обществено мнѣние (Кар. 86. срав. Сард. 7). 5) За неприлично се счита да поематъ клирицитѣ върху себе *граждански длъжности*: духовната и гражданска длъжности, като не сж съвмѣстими въ едно лице безъ ущърбъ на нѣкоя отъ нихъ, се забраняватъ, и такова съединение било би противно на ученията на Иисуса Христа, който като казва: *воздадите Божия Богови, и Кесарево Кесареви*, посочи раздѣлното сжществование на тая отъ другитѣ власти (Ап. 83. 7 Всел. 10. Карт. 19. двук. 11). 6) Непри-

лично се счита и занятието на клирицитѣ съ *войнско дѣло*, т. е. не само служба, дѣйствуване съ оржжие или началство надъ войска, но и съ други работи, като наборъ на новобранци, управление на войнскитѣ потрѣбности и други подобни (ап. 83 и тълк. отъ Зонаря върху това правило. 4 Всел. 7); не дозволява подобна служба, защото като несъобразна съ званието на духовни лица, които като проповѣдници на миръ и любовь врѣхъ земята, е несъвмѣстима съ прямитѣ тѣхни обязаности, особено при голѣмия днешенъ войнски напрѣдъкъ

§ 44. Страннолюбивъ.

Съ това изражение Св. апостолъ Павелъ изисква отъ пастиря на Църквата добродѣтель на страннолюбие и благотворителность. Ако всѣки христианинъ е длъженъ да има тази добродѣтель, то толкось по-вече тя е приложна на свещенника, който, като Божи слуга, е длъженъ да бжде, както небесний Отецъ, щедръ и милостивъ къмъ всички, и особено къмъ своитѣ пасоми. Споредъ това апостолско завѣщание домътъ на свещенника трѣбва да е прибѣжище и гостинница за бѣднитѣ и нуждаящитѣ се, особено въ лошаво врѣме, за почивка отъ пжть и нахранване, както и да подиржтъ отеческия неговъ съвѣтъ, назидателно слово, молитви или други подобни. Една отъ високитѣ добродѣтели, съ които се е отличавалъ древний клиръ, е била неговото гостоприемство и благотворителность. Като сж притичали на нуждитѣ на всѣкиго безразлично и особено на своитѣ пасоми, древнитѣ пастири по този начинъ сж печелили голѣмо благорасположение, довѣреность и любовь не само у паствата си, но даже и у безвѣрнитѣ. За това и Христовата Църква лесно се распространявала, и словото Божие е расло и се заячевало. Този примѣръ трѣбва да послужи за урокъ на нашитѣ свещенници. Тѣ сж длъжни да бждтъ състрадателни къмъ всички, които иматъ особена нужда отъ отеческото тѣхно участие и помощь. Подиръ небесния Отецъ, *емуже остав-*

ленъ есть нищій (пс. 9.35), къмъ кого да се обърне злочестий, ако не къмъ духовния свой отецъ, у когото се надѣе да намѣри състрадание къмъ себе, като служитель на Бога на милосърдието и любовьта? Относително до испълнението на тази длъжность прѣкрасни правила дава на свещенника книгата за длъжноститѣ на енорийскитѣ свещенници (стр. 89): „не само къмъ страннитѣ, се казва у неж, свещенникътъ е длъженъ да бѫде любителенъ, но и къмъ всички, които иматъ нужда отъ неговата помощь, а най-повече на сиромаситѣ и на болнитѣ да помага, за сирачетата да промишлява, за вдовици и обидени да се застѫпва, за невиннитѣ да ходатайствува. Ако ли сиромаситѣ свещенници считатъ тази добродѣтель за невъзможна, защото и сами иматъ нужда отъ подаяние, то и въ такива обстоятелства сѫ длъжни да погледнѫтъ на апостолитѣ, които работѣли съ собственитѣ си рѫцѣ, и за сиромаситѣ се смислевали (Гал. 2,10), за немощнитѣ се застѫпвали (Дѣян. 20, 35). При това могѫтъ, а и сѫ длъжни съ апостолски начинъ да поощряватъ своитѣ енорийци къмъ тази добродѣтель (1 Кор. 16, 1. 2 Кор. 8, 19).

ГЛАВА ВТОРА

Изложение на пороцитѣ

§ 45. Непияница.

Между другитѣ пороци, които Апостолътъ не търпи въ свещенството е и пиянството. Че този порокъ е ствратителенъ може да видимъ отъ свещенното Писание. Още въ Ветхия Завѣтъ пиянството на свещенницитѣ било забранено подъ смъртъ: *вино и сикера* (ракия) *не пійте, ты и сынове твои съ тобою, егда входите въ скинію свидѣнія, или приступающимъ вамъ ко Олтарю, да не умрете: и будетъ сіе вамъ законно вѣчно въ роди вашя* (Лев. 10, 9). И пакъ:

вина да не піетъ всякъ жрецъ, егда входишъ въ внутренній дворъ (Иез. 44, 21). Сѫщо и въ Новий Завѣтъ строго се забранява пиянството на свещенослужителитѣ (1 Тим. 3, 8. Апост. 42 и 43). Слѣдователно, и словото Божие и църковнитѣ правила прислѣдватъ въ свещенника излишиото употрѣбление на виното, т. е. пиянството, което докарва опиване. Едно отъ сѫществените условия, изисквани отъ оногози който желае да встѫпи въ клира, е да бѫде человѣкъ „*не вину много внимающій*“ (1 Тим. 3, 8), да не е расположенъ къмъ буйство и дързость, происходящи отъ пиянството. А когато нѣкой отъ свещенослужителитѣ, слѣдъ приеманието му въ клира, испадне въ порока пиянство, то Църквата го подвергава на тежко наказание, ако, разбира се, не прѣстане (Ап. 42 и 43). За всѣки клирикъ не само пиянството, нъ даже и влизанието въ кръчма и др. подобни мѣста, безъ крайна нужда, се счита за прѣстѫпление (Ап. 54 и Лаод. 24). Слѣдователно, Църквата прислѣдва пиянството като порокъ, който и за мирския человѣкъ се счита за грѣхъ (1 *Кор.* 6, 10. Гал. 5, 21), и за клирика е тежко прѣстѫпление противъ светинята, защото съ него се оскърбява самото служение на свещенника, което при него вече прѣстава да бѫде *разумно* служение (Рим. 12, 1), каквото би трѣбвало по примущество да бѫде. Прѣслѣдватъ и неблагоразумното, неблаговрѣменното и неумѣстното, макаръ и умѣрено, употрѣбление на виното, като порокъ, за това че то и въ свещенника обличава недостатъкъ *на внимание къмъ себе*, което съставлява свещеннѣйшата негова обязаность въ отношение къмъ себе (Лук. 21, 34), възбужда унизителни на свещенния санъ подозрѣния относително правилата и начина на живота на свещенника и особено когато безъ съмнѣние подава поводъ, за да се осѫжда свещенникътъ отъ страна на миряпетѣ, нѣщо което и за сана на свещенника е оскърбително, и за осѫждащитѣ е опасно, защото имъ се вмѣнява въ грѣхъ.

§ 46. Небийца.

Строителтъ Божий не подобава, казва апостолътъ и на друго мѣсто (Тит. 1,7), да е прѣдаденъ на навика да бие. Подъ думата *бийца* се разбира и въ собственъ смисълъ биение нѣкого съ своята ржка, и нравствени насилия и съблазни, съ които бижтъ други, немощни въ съвѣстьта и слаби въ вѣрата (1 Кор. 8, 12), и, най сетнѣ, тяжестьта на духовнитѣ наказания, неблагоразумно налагаеми отъ излишно строги духовници. Свещенникътъ е длъженъ да се пази отъ всичко това: и отъ съблазни, по възможности, даже и случайни и неволни (1 Кор. 8,13.), съ които моглъ би да смути съвѣстьта на своитѣ пасоми и върху себе да навлече праведния Божи гнѣвъ (Ос. 5,1—2), и отъ несвойственитѣ на него, като на духовенъ отецъ и врачъ, жестокости въ духовнитѣ наказания (6 Всел. 102). Но особено е длъженъ да се пази отъ самоуправство и буйство: не бивай, казва му светителското поучение, не бивай буй, . . . не бий вѣрния, който съгрѣшава, или невѣрния, който обижда . . . съ своитѣ ржцѣ никого не удряй.“ Църковнитѣ правила, като прѣграждатъ влизанието на убисцъ въ светилището, ако даже и неволенъ да е, подвъргаватъ на наказание, и всѣки свещеннослужитель, който би си позволилъ да бие съ своя ржка „вѣрния, който съгрѣшава, или невѣрния, който обижда“ (ап. 27), за да иматъ страхъ съгрѣшажщитѣ, или за да си отмъстжтъ, за своята обида. Служителтъ Божи, свещеникътъ, по указанието на тия правила, е длъженъ при обидитѣ да се взира на Пастиреначалника, Господа Иисуса Христа, *иже укоряемъ противу не укоряше, страждя прещаше, предаяше же судящему праведно* (1 Петр. 2, 23), и, подобно на него, да прѣдоставлява на Бога праведното отмъщение за обидата (Двук. 9). Въ всѣки случай самоуправството, особено буйното и безчинното, съвършено е противно на духа на свещенството. А що се относи до наказанието на вѣрнитѣ съгрѣшажщи, то 1) твърдѣ много духовни срѣдства има въ властьта на свещенника

за исправление, често много по-силни, отколкото вънкашни, — въ всѣки случай по-вече законни (горѣпр. пр. 9), а между тѣмъ, 2) употрѣблението строги мѣрки на наказание, по сѫда на самаго Господа, съвършено не е съобразно съ духа на кротостьта и любовьта, съ които трѣбва да е проникнѫто всичкото служение на свещенника (Лук. 9, 54—55), като проповѣдникъ на вѣрата и благочестието, които съставляватъ дѣло на съвѣстьта и убѣждението (Мат. 10, 12—14), — като *рабъ Господенъ*, който съ *кротостію* е длъженъ *наказовати* (да наставлява) *противныя: еда како дастъ имъ Богъ покаяніе въ разумѣ истины, и возникнутъ отъ діяволскія сѣти, живи уловлени отъ него въ свою его волю* (2 Тим. 2, 25 и 26).

§ 47. Несварливъ.

Биението по-вече произлиза отъ порока или отъ навика да се кара, а това произлиза отъ наклоностьта къмъ гнѣвъ и дързостъ. Апостолътъ казва на друго мѣсто (Тим. 1, 7), че служителътъ Божи не подобава быти; не *гнѣвливъ*, *не дерзу*, *не напрасливу*. На Христовия служитель, слѣдователно, не прилича да има наклоность да се кара, да е дързостливъ, опакъ и гнѣвливъ: „пе бивай, казва светителското поучение, . . . ни гнѣвливъ, ни лютъ, ни напрасенъ (упоритъ), който ненадѣйно напада на человѣци, ни безсраменъ. Скарванията, тъй непристойни на християнина, който е длъженъ да бѫде *скоръ услышати и коснымъ глаголати, коснымъ во гнѣвъ* (Иак. 1, 19), още по-вече сѫ непристойни на свещенника като *рабу Божію* (2 Тим. 2, 24), който, по своя санъ, е длъженъ въ всѣкакъвъ случай да стои по-високо кога дразнѫтъ самолюбието му и всячески да се грижи, щото неговий езикъ, *благословящій Бога Отца*, да не кълне человѣцитѣ, *бывшія по подобію Божію* (Иак. 3, 9—10), „а скарване тука, да кажемъ съ думитѣ на книгата за длъжноститѣ на свещеницитѣ (стр. 9), не разбираме само домашното и за частни нѣща, но и пустословни слово-

прѣния и състязания за вѣрата, за показване себе, а не за истината, за своята, а не за Божията слава. *Буихъ и ненаказанныхъ стязяніи* (2 Тим. 2, 23), *препрѣтельная словеса человѣческой премудрости* (1 Кор. 2, 4), съвършено сж неприлични на служителя на Бога на мира и любовьта, който иде къмъ человѣцитѣ съ словото на спасението отъ Божие лице. Толкось по-малко е пристойна и извинителна за него *дързостливостьта* въ говора, която показва въ него движение на нечисти страсти и която отблъсква отъ него сърдцата на неговитѣ пасоми. „А попеже, такива дѣйствия произлизатъ отъ гнѣва: то на свещенника не прилича да бжде и гнѣвливъ“. *Подобаетъ*, най-сетнѣ, *Божію строителю быти . . . . . и ненапрасливу* (който ненадѣйно се обладава отъ гнѣвъ и се хвърля върху другиго). Ако ли вече и допростений донѣгдѣ гнѣвъ не се допуща за пастиря на Църквата, то що да кажемъ за несправедливитѣ оскърбления отъ него върху когото и да е, съ дума или дѣло? Никой не ще признава въ него достоенъ Божи служитель, кога забѣлѣжва въ него или зло расположение да дири случай за спрѣкчване и неприятности, или въ всѣки случай непростителната слабость да се памиса въ чужди и политически работи и, увлеченъ отъ минутно впечатлѣние, безразсъдно да развала спокойствието на ближния и да става прѣдметъ на партизанска омраза.

§ 48. Некористолюбецъ.

Користолюбецътъ употрѣблява различни лукави начини и видове на търговия съ цѣль да се обогати, ако и неправедно. Тия нечисти видове печалба сж строго забранени на духовнитѣ лица, като непристойни за тѣхния свещенъ чинъ. Тия видове сж много, но ний ще приведемъ тука само нѣколко отъ тѣхъ, напримѣръ: 1) Лихвозиманието, когато лихвоимецътъ гледа да се възползува отъ злочестото бѣдно положение на лихводавача: когато бѣдний има крайна нужда отъ пари, или когато нѣкоя злочестина го е сполетѣла, тогава лихвоимецътъ

немилостиво и вънъ отъ закона налага такава тежка лихва и връхъ нещ друга пакъ лихва, щото, може би, окончателно да упропасти длъжника. Такова беззаконно лихвоимство, и зимание лихва отъ сиромаси съвсѣмъ е забранено на свещенника (ап. 44; 1 Всел. 17. 6 Всел. 10). 2) *Кръчмарството*. Кръчмарьтъ, както облеклото си, мѫчно може да запази душата си въ потрѣбната чистота, защото е принуденъ да прибира въ кръчмата си различни и развратни купувачи. Ако това занятие съ своитѣ зловрѣдни сетнини е противно и пагубно за всѣки християнинъ, то лесно можемъ да разберемъ, че за свещеника, който денѣ и нощѣ е длъженъ да стои като бодъръ стражарь за спасението на своитѣ пасоми, всичкото врѣме и всичкитѣ си сили е длъженъ да посвещава на своето призвание, и да бѫде свѣтълъ образецъ на пасомитѣ си, — ще се отзове твърдѣ пагубно и съблазнително за християнетѣ, които сѫ привикнѫли и искатъ да видѫтъ въ лицето на своя свещенникъ некористолюбецъ. По тази причина Църквата, като забранява това звание на своитѣ служители, строго заплашва прѣстѫпницитѣ (6 Всел. 9). 3) *Взимание-даване* въ търговията. Тъй като и това занятие не само би отнело врѣмето, което свещенникътъ е длъженъ да посвещава на своето призвание за спасението на ввѣренитѣ нему християне, подвергавало би го въ опасность често да се являва на сѫдъ, за да защищава своитѣ права, то словото Божие и Църквата съвсѣмъ сѫ забранили търговията на свещенника (2 Тим. 2, 4. ап. 6 и 8, 6 Всел. 9). 4) *Насилствено* зимание плата и по-вече отколкото трѣбва за извършване свещенодѣйствия. Това самъ Господь забранява като казва: *туне пріясте*: *туне дадите* (Мат. 10, 8), а шестий Вселенски съборъ съ 23 свое правило на извержение подвъргава оногози свещеника, който насилствено извлича изъ джеба на пасомитѣ си своето възнаграждение.

§ 49. Несребролюбецъ.

Свещеното Писание нарича идолопоклонение сребролюбието, защото е *корень всѣмъ злымъ* (1 Тим. 6,10). Като порокъ, прочее, който поражда всички други пороци, естествено е дѣто словото Божие и Църквата най-строго прѣдпазватъ всѣки християнинъ, а главно духовния пастирь, въ живота на когото трѣбва да отсѫтствува не само нѣкакъвъ порокъ, но даже всѣкаква, макаръ и проста, но непристойна за сана му, прѣчка. Тъй Св. ап. Павелъ като посочва на своя ученикъ, апостола Тимотея, а чрѣзъ него и на всѣки свещенникъ, злото послѣдствие отъ сребролюбството, настоятелно го увѣщава да бѣга отъ него, като отъ прилѣпчива болесть: *Корень бо всѣмъ злымъ сребролюбіе есть: егоже нѣцыи желающе заблудиша отъ вѣры, и себе пригвоздиша болѣзнемъ многимъ. Ты же, о человѣче Божій, сихъ бѣгай: гони же правду, благочестіе, вѣру, любовь, терпѣніе, кротость* (1 Тим. 6, 10 и 11). Разбира се, че въ самото сребро не състои злото, но въ силното желание на человѣка да събира и трупа на страна много сребро, както и въ привързаността къмъ земнитѣ и тлѣнни нѣща, отъ които се поражда насилствено и неправедно заграбване чуждитѣ нѣща. Църквата подъ страхъ на извержение, отлучение и даже на анатема се заканва на подобни сребролюбции—свещенници (6 Всел. 23), и нечиста счита рѫката, която неправедно взима, и недостойна да се докоснува до светинята на олтаря (ап. 25 и 44. 1 Всел. 17). Св. ап. Петръ прямо възстава противъ такова принудително и неправедно придобиване на сребро отъ страна на свещенницитѣ, като казва: *Пасите еже въ васъ стадо Божіе, посѣщающе не нуждою, но волею и по Бозѣ, ниже неправедными прибытки, но усердно: ни яко обладающе притчу, но образъ бывайте стаду* (1 Петр. 5, 2 и 3). А Св. ап. Павелъ, за за избѣгне отъ необходимостьта да бѫде тягость на християнетѣ, много пѫти прѣдпочиталъ да се занимава съ невинни нѣкои рѫкодѣлия, за да добива срѣдства за свое и на

други ученици поддържание (Дѣян. 18, 3. 1 Кор. 4, 12. 1 Сол. 2, 9. 2 Сол. 31, 8). По тоя примѣръ на Апостола много пастири на Църквата въ старо врѣме, когато сѫ гледали скудното състояние на паството си, безъ да се оплакватъ отъ бѣдното си положение, прѣдпочитали да отдѣлватъ малко отъ врѣмето си и за такива занятия, които не сѫ противни на чина имъ, като напримѣръ: пчеловъдство, земледѣлие, садовъдство и други подобни, отколкото, въ врѣда на вѣрата и на благочестието, да се рѣшѫтъ настоятелно да искатъ отъ енориашитѣ си голѣми плати за извършване на свещен. трѣби. Тия занятия по такъвъ единъ благоразуменъ начинъ сѫ извършвали, щото нито сѫ давали нѣкаква съблазнь на пасомитѣ си, нито сѫ се увличали до забравяние своитѣ обязаности. По тоя начинъ св. апостоли и истинскитѣ свещенници сѫ избѣгвали отъ този опасенъ порокъ. Така и днешнитѣ пастири сѫ длъжни да постѫпватъ, за да избѣгнуватъ отъ непристойни и врѣдителни, както за сами тѣхъ, тъй и за Православието отвратителни навици, да се пазарѫтъ съ енориашитѣ си за извършване на трѣби, и послѣ да се сърдѫтъ, откато не получѫтъ прѣдполагаемото голѣмо количество. Блаж. Иеронимъ въ посланието си до Непотиана казва: „отъ клирикъ промишленикъ, който отъ сиромахъ е станѫлъ богатъ, отъ подълъ славенъ, бѣгай като отъ смъртоносна болесть.

§ 50. Недвоезиченъ.

Този порокъ се касае главно до диаконитѣ, но тъй като и тѣ се считатъ между клирицитѣ и онова, което се говори за свещенницитѣ, се отнеси и до тѣхъ, то и двоезичностьта може да се отнесе до свещенницитѣ. Подъ тази дума се разбиратъ клеветници и сквернословци, които едно говорѫтъ съ устата си, а друго мислѫтъ въ сърдцето си, едно говорѫтъ прѣдъ едного, друго прѣдъ другиго по сѫщия прѣдметъ. Този порокъ злѣ прѣпорѫчва въ общежитието всѣкиго, а твърдѣ опропастително се отзовава за духовнитѣ лица и за вѣрата. Ду-

митѣ на свещенника трѣбва да сѫ пълни съ истина, така щото, всѣкждѣ и всѣкогажъ като се повторѫтъ, дори и отъ другиго, да излазя отъ тѣхъ само една истина, и въ тоя случай довѣрието на человѣцитѣ къмъ думитѣ на свещенника ще е голѣмо, а подобно довѣрие е твърдѣ нуждно за успѣшното управление на пасомитѣ му. За това свещеницитѣ и диаконитѣ сѫ длъжни да избѣгватъ лъжата като огънь, който изгаря и опустошава любовьта и взаимното довѣрие, и тѣхний езикъ всѣкогажъ да исказва самата истина Лъжата е свързана съ скверностяжанието, или лежи въ желанието да се печели чрѣзъ раздавание на народа измислени чудеса и такива явления подъ името Божие, или подъ името на нѣкой светия, които наистина не сѫ били, и чрѣзъ такива суевѣрни разкази, които никакъ не се отличаватъ отъ вълхованието. На такива безсъвѣстни лъжци прилега да се каже слѣдующето Божие изрѣчение: *Горѣ прорицающимъ ошъ сердца своего, ходящимъ въ слѣдъ духа своего, а отнюдь невиднщимъ. Но можно е ли видѣніе видѣсте, и волхованія суетная рекосте? И глаголюще, рече* Господь? *Азъ же не рекохъ. Сего ради рцы*: *сія глаголетъ Адонаі* Господь: *Понеже словеса ваша лжива, и волхованія ваша суетна, того ради се Азъ на вы, Мою на пророки видящія лжу, и провѣщающыя суетная* (1 Езек. 13, 7, 8 и 9).

ГЛАВА ТРЕТЯ

Добродѣтели, противоположни на горѣизложенитѣ пороци.

§ 51. Въздържателенъ.

Тая дума е поставена въ посланието до Тита (1, 8) слѣдъ горнитѣ пороци, като противоядие на тѣхъ. Въздържанието най-добрѣ може да излѣкува пиянството, а като се ограничи то, сѫщеврѣмено ослабява и буйството, прѣсичатъ се и страститѣ къмъ сребролюбието и сквернотяжателностьта. Ето защо Св. апо-

столъ прибавя тука думата въздържателенъ, а въ първото послание до Тимотея противоставя на горнитѣ пороци думата „кротъкъ“. Ние ще разгледаме и едната, и другата.

Подъ думата „въздържание“ разбиратъ двоякъ видъ на обуздание: умѣреность въ храната и ограничавание вѫтрѣшнитѣ вълнения на страститѣ.

1) Умѣреността въ храната или постояно умѣрено приемание на храната, или, инакъ, отдалечавание отъ всѣкаква придирчивость въ нея, е добродѣтель напълно свойствена на свещенника. *Внемлите*, завѣща Господь на всички вѣрующи, *да не когда отягчаютъ сердца ваша обяденіемъ* (Лук. 21, 34). Не щѣше ли да е чудно, ако този който е длъженъ да прѣдава на други тази заповѣдь, за да ги удържа отъ неумѣреността, като отъ грѣхъ, противенъ не само на Божия законъ, но и на здравия человѣчески разумъ, — самъ считаше себе си въ право да не се стѣснява отъ нея до безмисления порокъ? Но това не стига; свещенникътъ е длъженъ не само да бѫде умѣренъ въ употрѣблението на пищата, но да не е лакомъ, и да не придирва много много на храната, да не се грижи твърдѣ много за своето чрево или за своя вкусъ въ врѣда на самото чрево. Порокътъ е унизителенъ за всѣки, а въ свещенника това би било съблазнителна слабость, съвършено несъвмѣстна съ духовния санъ, съ който не е лесно да се примири чревоугодието.

2) Освѣнъ умѣреността и непридирчивостьта въ храната, въздържанието, по самия смисълъ на думата, означава обуздавание изобщо вѫтрѣшнитѣ движения, власть надъ себе си и всѣкогажъ, особено же кога се пробуди влечение къмъ вещи и дѣйствия недобри. Климентъ Александрийски така разбира въздържанието (въ думитѣ на Ап. Павла: 1 Кор. 9 25): *всякъ подвизаяйся отъ всѣхъ воздержится*, безъ да се отдалечава, той притуря, отъ всичко, но не се ползува *съ каквото разсѫди*; или, въ друго мѣсто: въздърженъ, казва той, е онзи който *задържа* противнитѣ на здравия смисълъ стрѣм-

ления или владѣе надъ себе (Пед. 395). И въ този именно смисълъ, по мнѣнието на отцитѣ, апостолътъ наржчва на свещенника да бжде *въздърженъ* „не за постника тука говори апостолътъ, забѣлѣжва въ тълкованието на апостолскитѣ слова Св. Златоустъ, но за тогози, който надвива всички страсти, държи въ власть своя езикъ, ржцѣтѣ, очитѣ, готови безсрамно да гледатъ на непозволителни вещи; не се прѣдава на никакъвъ порокъ: ето това е въздържание. И не може да не се съгласи человѣкъ, че такова едно изисквание много си е на мѣстото, най вече кога се относи къмъ свещенникъ. Властьта надъ себе, въ която се заключава всичката сила на свободната воля, която съ твърда рѣшимость избира доброто и отхвърля злото, е сжществена принадлежность на живота на всѣки человѣкъ, като на разумно и нравствено, сжщество, а още по-вече на всѣки християнинъ, на когото вѣрата и благодатьта отварятъ пжтя къмъ истинната свобода (Иоан. 8, 32, 1 Иоан. 3, 9). Но най-свойствена, най-необходима е тая власть за свещенника. Като ближайши слуга Божи, и Божие жребие, той е длъженъ да принадлежи на Бога безраздѣлно, и, ако другиму не прилича, нему още по-малко, *обладанъ быти отъ чего* (1 Кор. 6, 12).

§ 52. Кротъкъ.

Прѣведена отъ гръцки тая дума означава буквално отстжпчивъ. Като дѣйствително лѣкарство противъ горнитѣ пороци, буйство и спрѣчкване, Св. апостолъ прѣдлага, щото свещенникътъ задължително да бжде отстжпчивъ, кротъкъ. И кротостьта му да е такава, която се поражда отъ духовна по Бога нищета и отъ страха Господень, и която не съ вънкашно излишно тѣлесно унижение, но вжтрѣшенъ унижителенъ за себе помислъ се извършва. Другата кротость е лицемѣрна, притворна; показва се съ цѣль за слава. Разбира се, че такава кротость Богу не е приятна. Тука апостолътъ изискува отъ свещенника евангелска кротость, на която плодоветѣ сж: да не се гнѣви, ако и да има причина за

гнѣвъ ; да не се кара и да не се бие, но да отстжпва, и досаждение за досаждение да не въздава, но да постжпва както Ап. Петръ за Христа говори; *укоряемъ противу не укоряше* (1 Пет. 2, 23), и Павелъ: *укоряеми благословляемъ, гоними терпимъ, хулими утѣшаемся* (1. Кор. 4, 12 и 13). Такава кротость е необходима на свещенника, като на человѣкъ, чиито обязаности изискватъ всѣкогажъ спокойствие на духа, особено свобода отъ страстнитѣ движения на гнѣва и прочее. Освѣнъ това на думата кротъкъ можемъ да дадемъ по-широкъ смислъ; подъ нея да разбираме умѣние въ пастиря, не само да прощава оскърбленията, но и да ги прѣдупрѣждава, или да ослаблява тѣхната сила съ благоврѣменна отстжпка.

Не бива отъ това, обаче, да се помисли, че тия изисквания отнематъ на пастиря правото да защищава по законенъ начинъ своята честь, особено честьта на священния свой санъ. Този, който ни е далъ заповѣдь да прощаваме за несправедливитѣ оскърбления, и ни е завѣщалъ кога получимъ ударъ въ едната страна на лицето, да подаваме и другата (Мат. 5, 39,) — самъ Онъ, съ примѣра си изясни тази заповѣдь (Иоан. 18, 23), като показва образецъ на кротостъ не въ безмълвна и беззащитна отстжпка, но въ изобличение отъ всѣкаква сѣнка на гнѣвъ (.Лука 15, 3). Подобно и Ап. Павелъ, който много любилъ кротостьта и търпѣнието (1 Кор. 4, 13), не е считалъ за недостойно на своето звание да защищава своята честь (Дѣян. 22, 25), особено апостолската честь (1 Кор. 9, 15). За това като не противорѣчи ни най-малко на своята обязаность — да бжде *кротъкъ*, свещенникътъ въ случаитѣ когато санътъ или правата му бждатъ нападани съ несправедливи клевети, злонамѣрени подигравки и др. т. длъженъ е *„да не мълчи" за да не спомогне на клеветата съ мълчанието и да на поддигне подозрѣние"*. Въ всѣки случай, обаче, като испълнява заповѣдьта за кротостьта, длъженъ е своята невинность безъ гнѣвъ и оскърбление като докаже, да прости на клеветницитѣ, и когато дойде работа до сждъ,

то и тамъ по законитѣ чистосърдечно, безъ всѣка клевета, да иска своето, и своята невинность да очисти.

Къмъ добродѣтелта кротость се отнасятъ и други двѣ добродѣтели: а) миръ и б) любовь къмъ ближнитѣ.

а) Миръ съ събратята по вѣра и особено съ благочестиви человѣци. *Держися*, писалъ Св. ап Павелъ, до Тимотея, *держися мира со всѣми, призывающими Господа отъ чистаго сердца* (2 Тим. 2, 22). Скарването и раздоритѣ, ако и да иматъ за начало ревностьта (видимо неразбрана) по вѣрата, пакъ се забраняватъ на свещенника отъ Апостола, като порокъ, несвойственень на неговяя санъ (ст. 23, 24) но съ това вече внушава на свещенника, че общата за христианетѣ длъжность — *аще възможно, со всѣми миръ имѣти* (Рим. 12, 18), главно за него е длъжность, като за служитель на Бога на мира. Но, безъ да се е ограничилъ съ това, Св. апостолъ намѣрилъ за нуждно да завѣщае на свещенника, като особена длъжность, като най-прилична на неговия санъ добродѣтель, — особенъ миръ *со всѣми, призывающими Господа отъ чистаго сердца*.

б) *Особена любовь къмъ пасомитѣ.* Като ревнува по Бога, като Божий посланникъ (1 Кор. 4. 9), свещенникътъ, подобно на Апостола, длъженъ е да ревнува съ *Божията ревность* и по своитѣ пасоми, къмъ които е испратенъ (2 Кор. 11, 2): близки и скѫпи трѣбва да бѫдѫтъ тѣ на неговото сърдце.

Любовьта къмъ паството се налага на пастиря първо, отъ неговитѣ отношения къмъ Бога. Той се поставя отъ самаго Бога на особено служение, което се ввѣрява на него, като главенъ даръ, като блажайше срѣдство на собственото негово спасение, защото като служи на *примирението* на своитѣ пасоми съ Бога, той съ това има възможность особено да угоди Богу. Като е тъй, то естественото чувство на благодарната любовь къмъ Бога, трѣбва безспорно да се изяви най-първо въ неговитѣ чувства къмъ повѣреното служение и паство: Особена любовь къмъ пасомитѣ изискуватъ отъ пастиря, особенитѣ негови отношения къмъ паството. Подобо-

стратенъ като другитѣ, но сана най-близъкъ слуга Божи, като посрѣдникъ между Бога и человѣцитѣ, той се възвишава далекъ надъ своитѣ събратья — явява се лице, което има нравствена власть надъ ума и свободата на своитѣ пасоми, като духовенъ тѣхенъ отецъ. А съ какво той може да оправдае прѣдъ очитѣ на пасомитѣ своето възвишение надъ другитѣ? Отъ своя страна, само съ любовьта къмъ тѣхъ, точно тъй както въ собственитѣ свои очи той може да оправдае своето дързновение да влѣзе въ Божието светилище съ любовь къмъ Бога.

По-нататъкъ, особената любовь къмъ паството изисква отъ пастиря и обязателнѣйший за него образецъ на пастиреначалническата на Господа Иисуса любовь къмъ человѣцитѣ. Пастирьтъ, безъ съмнѣние, длъженъ е да знае за оная любовь на Господа къмъ человѣцитѣ, съ каквато той взе върху себе си и извърши дѣлото на тѣхното спасение, — за любовьта, съ каквато като се яви врѣхъ землята въ плъть, взе върху себе тежкитѣ трудове за просвѣщението на человѣцитѣ съ свѣтлината на истината и съ упованието на спасението.

Не по-малко трѣбва да бѫде извѣстна на пастиря и оная трогателна любовь, съ каквато Господъ приготовлявалъ своитѣ апостоли за тѣхното служение въ благо и спасение на человѣцитѣ, съ каквато е повѣрилъ Той искупенитѣ съ цѣната на собствената си кръвь овци на първитѣ свои посланници, — и на оная търпѣлива чудна любовь, съ каквато е открилъ на насъ тайнозрителтъ на сѫдбитѣ на Христовата Църква, че Господь стои при дверитѣ на сърдцето на всѣкиго, едни обличава и наказва, за да се спасѫтъ, други влече къмъ себе съ милость (откр. 19, 20). Като знае всичко това, какъ пастирьть нѣма да обича своето паство, толкось любимо отъ самаго Господа, съ такава любовь повѣрено нему отъ Господа?

Послѣ и поучителнѣйший примѣръ на Св. апостоли тоже внушава на пастиря грижа да спечели любовь къмъ пасомитѣ. Св. ап. Павелъ нѣкогажъ показалъ на пастиритѣ на Ефеската църква примѣръ какъ да подбуждатъ

у пасомитѣ ревностъ за спасение, и за образецъ на неж казалъ: *бдите, поминающе, яко три лѣта нощь и день не престахъ уча со слезами единаго коегожди васъ* (Дѣян. 20, 31). Въ всѣки случай, като гледа примѣра на апостолската любовь, съ която сѫ били одушевени прѣзъ цѣлия си животъ първитѣ благовѣстници на словото на спасението. — на любовь безкористна (2 Кор. 12, 14) и пламенна, поради която тѣхнитѣ пасоми сѫ съставлявали за тѣхъ нѣщо родно, даже по-вече, като нѣкаква часть отъ собственото тѣхно сѫщество (Рим. 9, 1, 10,1), — на любовь дѣятелна и пълна съ самоотвержение, по която тий сѫ били готови, за спасението на вѣрующитѣ, да покажѫтъ всѣко снисхождение къмъ тѣхъ (1 Кор, 9, 19), на всѣкакъвъ трудъ и пожертвование, даже до пожертвование вѣчното свое спасение (Рим. 9, 3), — като гледа у Св. апостоли такъвъ поразителенъ примѣръ на любовьта къмъ пасомитѣ, пастирьтъ на Христовата църква, ако ходи по апостолския пѫть, не може да не дойде до мисъльта, че му е необходимо да спечели чиста и света любовь къмъ своето паство. Най-сетнѣ, и положителнитѣ заповѣди настоятелнс изискуватъ отъ свещенника любовь къмъ пасомитѣ. И общитѣ заповѣди, които внушаватъ на всѣки християнинъ чиста и света, пълна съ самоотвержение любовь къмъ ближнитѣ, особено сѫ задължителни за свещенника: *пѫть* по прѣвосхождение за всичкитѣ (1 Кор. 12, 31), любовьта трѣбва да бѫде по прѣимущество пѫть на пастиря, който е длъженъ да бѫде *за вѣрующитѣ* образецъ на всички добродѣтели, и прѣди всичко, на най-главнитѣ, любовьта: *образъ буди вѣрнымъ словомъ, житіемъ, любовію* (1. Тим. 4, 12), *Пасите*, завѣщавалъ е на пастиритѣ на Църквата Св. ап. Петръ. *пасите, еже въ васъ стадо Божіе не нуждею, но волею и по Бозѣ, ниже неправедными прибытки, но усердно* (1. Петр. 5, 2).

§ 53. Свой домъ добрѣ правящъ, чада имущий въ послушаніи со всякою чистотою: аще же кто своего дому не умѣетъ правити, како о церкви Божіей прилѣжати возможетъ.

Св. ап. Павелъ откато посочи съ какви добродѣтели трѣбва свещенникътъ да се украшава, и отъ какви пороци да се отдалечава, сега, съ приведенитѣ думи, като едно прѣдварително и главно доказателство за пастирското негово достойнство, или, като неизбѣжно условие за да му се повѣри словесното Христово стадо, изисква отъ него умѣние и прилежание да управлява своя домъ, сирѣчь, да има способность да установлява въ правилно отношение между себе членоветѣ на домочадието си, да ги държи подъ властьта на истинната християнска любовь и миръ, като въспитава сжщеврѣменно чадата си въ духа на православието, на истинното благочестие и послушание. Примѣрътъ на ветхозавѣтния първосвещенникъ Илия, който биде поразенъ отъ Божия гнѣвъ заедно съ дѣцата, които не е умѣлъ да въспитава въ благочестие и послушание, твърдѣ ясно внушава на свещенника мисль, че грѣхътъ на небрѣжението за своето домочадие изобщо е противенъ на духа на вѣрата (Тим. 5,4), особено е несвойственъ на него и за него опасенъ, — че въ него този грѣхъ не само е противъ общия нравственъ дългъ, но и противъ неговия санъ, противъ високото негово служение. Защо така страшно се прогнѣвилъ Богъ на Илия, който е билъ слабъ относително своитѣ дѣца? . . За това, че грѣхътъ противъ обязанноститѣ къмъ дѣцата въ него, като въ Божи служитель, се явявалъ именно заедно грѣхъ противъ Бога, къмъ когото той ималъ помалко благоговѣние, отколкото снисхождение къмъ слабоститѣ на своитѣ дѣца, ако тия слабости и да оскърбляватъ Божието величие: *ты возрѣлъ еси*, казва му Богъ чрѣзъ своя посланникъ, *на тимїамъ мой и на жертву мою безстуднымъ окомъ, и прославилъ сыни твоя паче мене . . . сего ради . .* рекохъ: *потреблю сѣмя твое . . и узриши державу мою во всѣхъ, имиже разблажаетъ*

израиля. (1 Цар. 2,27,29—32). За това, че съ слабостьта къмъ дѣцата той е врѣдилъ на честьта па своя санъ, на ползата на своето служение, — че като уронилъ себе си прѣдъ очитѣ на дѣцата, той още по-вече е унизилъ себе си въ очитѣ на народа, — понеже допускалъ, щото пороцитѣ на злѣ възпитанигѣ дѣца подкопавали довѣрието къмъ назидателното негово слово въ пасомитѣ, понеже неповиновението нему отъ страна на неговитѣ дѣца, неукрощавано отъ силата на родителската власть, възбуждало въ паството духъ на противлепие на духовнитѣ негови распорежда-ния . . . Защо отъ друга страна Апостолъть счита несъвмѣстни между себе недоброто управление на дома и радѣнието за Божията църква? — За това, че наистина е невъзможно да се наима за църковни работи, при пълно спокойствие на духа и съ пълно внимание, този, у когото душата е смущена отъ мисъльта за домашното растройство, който, като не намира покой у дома, вънъ отъ дома, посрѣдъ самитѣ служби, по необходимость се беспокои за домашния покровъ, кждѣто, подиръ завръщението си, очекватъ го, може би, нови безредия и огорчения, — а дѣлата на Църквата изискуватъ прѣди всичко душевенъ миръ и пълно внимание къмъ себе За това че, наистина е трудно да се прѣдстави человѣкъ, за когото, като е тежко да тури редъ въ своя домъ и да управи своето отъ нѣколко члена домочадие, да е лесно да подигне на своитѣ рамена разнообразнитѣ обязанности по распоредителното служение въ Божия домъ, и да умѣе да се погажда съ цѣло паство. Това безредие на домашното управление било че отъ слабость на волята зависи, било отъ небрѣжение, или же отъ неспособность, въ всѣки случай навожда твърдѣ много съмнѣния върху исправностьта на службата на свещенника въ Божия домъ. „Който на своитѣ дѣца не е могълъ да бѫде учитель, какъ може да учи други? казва Св. Златоустъ. Ако онния, които отъ младенчество при себе еималъ и възпитавалъ, и по закона и естеството ги е владѣлъ, та не е могълъ да ги управи: какъ ще

може на другитѣ да докара полза (на 1 гл. Тим. бес. 2)? Апостолътъ, казва книгата за дължноститѣ на енор. свещенници (стр. 96), прѣдписва на тогось, който иска да се възвиси на свещенническа степень, или вече се е възвисилъ, щото той най-напрѣдъ да покаже опитъ на добро управление на своя домъ . . . всички домашни (като най-първи свои прихожане да научи на благовѣрие и на светъ животъ, — каквото жената, по апостолската заповѣдь, да е честна, неклеветница, некознодѣйка, да е трезвена, вѣрна за всичко (1 Тим. 3,11). Чадата да сѫ вѣрни, не въ укорение на блудъ или непокорни (Тим. 1,6. Сѫщото глед. 4 Всел. 14; Лаод. 10 и 31). Инакъ, забѣлѣжва светителското поучение, когато ти бѫдешъ пастирь църковенъ, а въ кѫщата си не бѫдешъ нареденъ, ти съ това ще отнемешъ на Църквата надеждата, че ще можешъ да уредишъ даденото ти паство: когато твоята жена е неулюдена, домашнитѣ, а най-повече дѣцата ти сѫ испаднѫли въ безредие и въ зли нрави, тогава ще можешъ ли да туришъ поредъкъ въ повѣренитѣ ти християне? Малко по-горѣ(стр. 16) расправя, какъ свещенникътъ е длъженъ да поучава и държи въ благочестие домашнитѣ си: „длъженъ си да удържашъ дѣцата си и всичкия домъ въ страхъ Божи, и да пазишъ, щото никакъ да нѣма въ твоя домъ пѣсни, игри (хора), гнѫсни разговори, пиянство, карание, биение, смѣхотворство, като работи, които сѫ угодни на диавола: но по-вече надвечеръ самъ ти да четешъ въ слухъ Богодухновенитѣ книги, за да се научаватъ и домашнитѣ ти на истинско благочестие“.

§ 54. Подобаетъ же ему и свидѣтелство добро имѣти отъ внѣшныхъ, да не въ поношение впадетъ и въ сѣть непріязнену.

За доброто мнѣние, което трѣбва да има бѫдѫщий свещенникъ прѣдъ вънкашнитѣ, доволно говорихме въ своето мѣсто. Тукъ ще прибавимъ още нѣщо за качеството, което трѣбва да има свещенникътъ, откато е приелъ вече този санъ. Споредъ изяснението на Св.

Златоуста (Тълк. на 1 Тим. бес. 10) добро свидѣтелство значи, свещеникътъ да се относи така, щото самата наша клевета да не може да го изобличава за нѣкое нравствено прѣстжпление, — щото и най-недоброжелателний езикъ да не може да замълчи извѣстнитѣ на всички добри качества и постжпки негови, които го правятъ достоенъ за пастирството. Това изисквание е имало особена важность въ първитѣ врѣмена на християнството, когато се пачевало насажданието на църквитѣ посрѣдъ езичницитѣ и иудеитѣ, които и разбира Апостолътъ подъ името внѣшныхъ, и въ нихъ по необходимость трѣбвало е да се поставятъ свещенници изъ новообращенитѣ. И достойнството на свещения санъ, който би се упижавалъ, аки би че свещенникътъ бждѣлъ малко или много справедливо укоряемъ за порочния си животъ, и е трѣбвало да се срамува отъ ония, съ които по-рано е билъ въ сношение, и ползата на Църквата, чиято честь би се врѣдила прѣдъ очитѣ на невѣрнитѣ, ако би че свещенникътъ се подвергава справедливо на укоризнитѣ, — необходимо изисквали, щото онзи, когото възвождали на висотата на свещенството, край добритѣ вжтрѣшни качества, да се ползува съ добро име прѣдъ обществото, изъ което е излѣзнжлъ. Но това условие, което особено умѣстно е било въ първенствующата Църква, има мѣсто и въ всѣко врѣме. Защото Църквата винаги има, ако не явни врагове, то поне человѣци, чужди на неж по духъ, по животъ, на които справедливо може да се прѣдаде името на вънкашни относително неж, — иновѣрцитѣ, отстжпницитѣ, человѣци, на които Църквата всѣкогажъ може да каже това, което за нѣкои е говорилъ св. Иоаннъ Богословъ: *отъ насъ изыдоша, но не бѣша отъ насъ* (1 Иоан. 2,19). Но ако има много человѣци, вънкашни за Църквата, то още по-вече сж они за свещенника, който, като лице, се отдѣлява въ особното свое служение даже отъ ония, съ които се намира въ съжза на вѣрата. Най-ближнитѣ негови человѣци, съ които той е живѣлъ отнапрѣдъ, или срѣдъ които, откато стане свещенникъ, прѣкарва частния си животъ,

стават̀ далечъ отъ него (пс. 37,13) когато встжпва въ дѣлото на исключителното си служение. И тежко на него, ако той съ частния си животъ имъ подаде поводъ за недобро за себе мнѣние, — въ тоя случай имъ дава право да го почитатъ по-малко, отколкото слѣдва да се почита свещенникът̀! *Поношението*, което е най-тежко, ще му бжде злочесть дѣлъ, поношение отъ близки лица, които толкось по-вече сж опасни въ тоя случай, колкото по-вече знаѭтъ тайнитѣ му слабости и колкото по-вече довѣрие отъ други лица заслужаватъ тѣхнитѣ отзиви, колкото по-вече внимание обръщатъ върху му тѣхнитѣ отношения къмъ него. Въ примка *най-неприязнена* ще се оплете. Въ борбата между съзнанието за минѫлото и страха за бждщето, — страха за съблазнь, която може да произлезе ако се раскриѭтъ напрѣжнитѣ му пороци, — той не ще е въ състояние нито да удържа прѣжния си начинъ на живѣние и обноски, нито да се отрѣче отъ тѣхъ. А между тѣмъ тази унизителна борба може рано или късно да стане явна прѣдъ паството на свещенника и ще подкопава въ него довѣрието му, ще ослаби неговото влияние върху пасомитѣ, и по този начинъ ще причини истинска врѣда на Църквата (Злат. за свещ. слово 3).

Оттукъ лесно можемъ да извлечемъ нѣкои правила за приявшитѣ вече свещенството: 1) да не свързватъ неприлични на сана свръзки, които би ги накарали нито на минута да забравятъ, че сж свещенници, и да поправятъ това, за което свещенникът̀ може да се подвргне на справедливъ укоръ; 2) во всѣко общество, близко, или съвършено чуждо, взискателно или снисходително, всѣкогажъ да държѫтъ себе си така, щото никогажъ да не може да се каже, нито даже да се помисли за тѣхъ, че не сж напълно прѣдадени и не всѣкогажъ сж вѣрни на своя дългъ, че тий, може-би, съвсѣмъ сж недостойни за своя санъ (съчин. Тих. Варон. т. 1 ст. 27).

ЧАСТЬ ЧЕТВЪРТА

Отношението на свещенника къмъ паството, или неговитѣ длъжности, като учитель и духовенъ въспитатель.

§ 55. Раздѣление на тия длъжности.

Отъ горнето изложение на добродѣтелитѣ и пороцитѣ видѣхме какъ свещенникътъ е длъженъ да прѣкарва живота си дома и въ обществото. Сега пъкъ да видимъ какъ трѣбва да се относя като учитель, проповѣдникъ.

Истинското искуство на проповѣдничеството се придобива чрѣзъ изучвание нѣкои науки въ училище и чрѣзъ дълго упражнение; но то може да се достигне до нѣкждѣ и чрѣзъ надлежно и редовно изучѣание Св. Писание, чрѣзъ четение проповѣднически слова, и чрѣзъ опитъ. Въ своята енория свещенникътъ се явява като учитель, като духовенъ ржководитель или въспитатель и свещенослужитель въ отношение къмъ паството си, слѣдователно, въ тая часть ни прѣдстои да разгледаме; а) длъжностьта на свещенника като учитель, б) като духовенъ ржководитель или въспитатель, и в) неговото отношение къмъ паството, като свещенослужитель.

ГЛАВА ПЪРВА

§ 56. Длъжностьта на свещенника като учитель.

Като изисква Св. ап. Павелъ, щото свещенникътъ да е „учителенъ“, то той съ това възлага върху него една твърдѣ важна и тежка длъжность на учителството. Испълнението на тая висока длъжность у насъ, е занемарено: не сме имали потрѣбнитѣ духовни училища за приготовление проповѣдници на словото Божие, послѣдствие на което мнозинството отъ нашето духовенство е недоучено. Това, обаче, никакъ не избавя нашето свещенство отъ тежката отговорность прѣдъ Бога. При посвещението си свещенницитѣ напълно сѫ приели благодатьта на Св. Духа, слѣдователно, заедно съ другитѣ права и длъжности, приели сѫ правото и длъжностьта на учителството. Прочее, тий сѫ длъжни непрѣмѣнно да поучаватъ паствата си или чрѣзъ редовно прочитание на готови слова, или чрѣзъ устно говорение, откато прѣдварително се приготвятъ за тая цѣль, и само по тоя начинъ ще могѫтъ да избѣгнѫтъ великата отговорность прѣдъ Бога и Църквата.

Богъ още въ Вехтия Завѣтъ настоятелно изискува, чрѣзъ пророка Иезекиила, отъ свещенницитѣ да проповѣдватъ на народа Неговото слово: *Сине человѣчь*, казва Той, *стража дахъ тя дому израилеву, да слышиши слово отъ уст моихъ, и воспретиши имъ отъ мене. Внегда глаголати ми беззаконнику, смертію умрети: и не возвѣстиши ему, ни глаголати, еже остатися беззаконнику, и обратитися отъ пути своего, еже живу быти: беззаконникъ той въ беззаконіи своемь умретъ, крове же его отъ руки твоея взищу* (Иезек. 3, 17—19. Срав. 33,8 и 34,10). А Иисусъ Христосъ, когато испращалъ Своитѣ апостоли на служение, заповѣдалъ имъ да учѫтъ: *шедше убо научите вся языки* (Мат. 28, 19. Мар. 16, 15—16). И апостолитѣ гледали на учителството като на главна своя длъжность:

Аще бо благовѣствую, казва Ап. Павелъ, *нѣсть ми похвалы: нужда бо ми належитъ. Горѣ же мнѣ есть, аще не благовѣствую* (1 Кор. 9, 16 и пон.); сѫщий на друго мѣсто казва: *како же увѣруютъ, егоже не услышаша? Како же услышатъ безъ проповѣдающаго* (Рим. 10,14)? *Ти же глаголи*, пише той на Тита, *яже подобаетъ здравому ученію. Сія глаголи и моли, и обичай со всякимъ повелѣніемъ* (Тит. 2, 1.15). И Църквата чрѣзъ своитѣ правила заповѣдва на свещенницитѣ точно да испълняватъ тази важнѣйша длъжность съ такава строгость, щото нерадящитѣ да учѫтъ на благочестие подвъргава ги, първо, на отлучение отъ длъжностьта, а послѣ, за неисправность, и на извържение отъ сана (ап. 58. Срав. 36 ап.).

Като учитель, прочее, свещенникътъ е длъженъ самъ да знае да пази истината на вѣрата въ чистота, и други да вразумлява съ положителни наставления и да отдалечава отъ духовнитѣ свои чада всѣкакви врѣдителни и лъжливи съчинения, писани противъ истинната вѣра и чествованието на св. икони (ап. 60. 6 Всел. 63; 7 Всел. 9. ап. 85; Лаод. 60; Карт. 33); като какви книги е длъженъ да прѣпоржчва на насомитѣ си за прочитъ, кои сѫ приети, и кои не (Посл. Св. Григория по този прѣдметъ; Св. Амер. до Селевка; Св. Атан. отъ посланието му 39 за праздницитѣ; 56 Карт.). Въ качество на учитель свещенникътъ е длъженъ отъ църковната катедра: 1) да проповѣдва всенародно (Анк. 1) и поучава клира и народа всѣкогажъ, а най-повече въ светинедѣлнитѣ и празднични дни; 2) да избира прѣдмети за поученията изъ Св. Писание, като се ржководи при изложението и изяснението отъ Св. Прѣдание на Богоноснитѣ Отци; 3) въ поученията си главното, по което е длъженъ да се ржководи, е да прѣподава учението на св. Отци и да не се отклонява, а да се държи о истиния духъ на православието, изразенъ въ високитѣ образци на църковното витийство у древнята църковна дѣятелность на св. Отци. Проповѣдническитѣ произведения на св. Отци, като най-

високи образци за учителната дѣятелность на свещеника, показватъ, че за прѣдметъ на църковната проповѣдь служжтъ не само истинитѣ на Св. Писание, но и обрядовитѣ и канонически, които особено сѫ длъжни да изучватъ свещенницитѣ (Карт. 25.7 Всел. 1—2). И светитѣ Отци на Църквата подтвърждавали строгостьта на тия правила съ примѣра на собствената проповѣдническа дѣятелность: Така Григорий Богословъ въ първото си слово върху посланието си до Тита между другото казва, че между всички епископски и пресвитерски длъжности най-първата е проповѣдването на словото Божие, а Св. Златоустъ въ втората си бесѣда на посланието до Тита, мѣстото или епископското сѣдалище иначе не го нарича, освѣнъ мѣсто на ученето, а въ 29 бесѣда на посланието до Римлянетѣ казва: свещенството е за да проповѣдва и да благовѣствува.

§ 57. Вжтрѣшнитѣ свойства на проповѣдника-свещенникъ.

Тия свойства сѫ главно двѣ: а) трѣбва свещенникътъ да бжде способенъ да учи, и б) да е ревностенъ къмъ дѣлото на ученето.

а) *Да бжде способенъ да учи.* Изобщо способенъ ли е свещенникътъ да учи вѣружщитѣ или не, е дѣло на църковната власть, която е длъжна, при избирането лица за тая длъжность, да има прѣдъ видъ, че ржкополагаемий трѣбва да бжде *учителенъ*. А длъжността на самия свещенникъ въ това отношение се състои въ това, щото той, колкото отъ него зависи, да развива въ себе своитѣ способности, да изучи дѣлото на проповѣдника и да добие въ него искуство и опитъ съ постоянното упражнение. „Който има сила на словото (а това въ рѣдки человѣци може да се найде), — казва Св. Златоустъ, — даже и той не се освобождава отъ постоянната грижливость да се упражнява. Попеже силата на словото не отъ природата се дава, но се добива съ образование, то, ако нѣкой бжде ѭ е довелъ до висша степень на съвършенството, то и тогава той може да ѭ

изгуби, ако съ постояно и прилежно занятие не ще да ѫ запазва (5 слово за свещ.). По-главнитѣ отъ този родъ длъжности на пастиря по дълга му на учитель се опрѣдѣлятъ споредъ различнитѣ страни на дѣлото на учителството, които най-главно изискватъ отъ пастиря умѣние да избере и добрѣ да разбере прѣдмета на поучението, точно и ясно да изрази всѣка добрѣ разбрана мисъль и всичкото изобщо поучение да изложи въ поредъкъ, най-сетнѣ, добрата мисъль, добрѣ изразена въ словото, съ сила да ѫ прѣдаде на своитѣ пасоми. А за това е необходимо:

1) Добро разбирание прѣдметитѣ на ученията и основателно размишление за нихъ всѣки пѫть (Григор. Двоесл. зъ наст. служ.), когато се взиматъ за проповѣдь. Къмъ това именно се и задължава свещенникътъ: „за да научи другитѣ, казва светителското поучение, нуждно е първо самъ да разбере: никой не може да прѣподаде това на други, което самъ нѣма. Какъ слѣпий може да покаже пѫтя на другиго?“

2) Навикъ въ правилното мисление и ясното изложение на своитѣ мисли. Нуждно е, казва Св. Григорий Двоесловъ, старателно да се загрижи не само по никакъвъ начинъ да не говори лошаво, но и да не говори безъ мѣра и безъ поредъкъ: защото про повѣдьта често губи своята сила, когато слушателитѣ забѣлѣжватъ въ проповѣдника безредно мъмрение. И пакъ най-добрѣ ще бѫде испълнено това изисквание отъ свещенника, ако той, като е изучилъ прѣдварително въ училището ржководствующитѣ къмъ това науки, послѣ самъ се упражнява да навикне да мисли и пише.

3) Искуство да каже слово така, както това изисква самий прѣдметъ на проповѣдьта и назначението на свещенника: „ако, казва Св. Григорий Двоесловъ, пастирьтъ не е силенъ съ душата си, то какъ той ще бѫде провъзвѣстникъ на Божията слава“? „Свещенникътъ казва Св. Златоустъ, е длъженъ да употрѣблява всички мѣрки съ такава цѣль, щото да придобие сила на словото (слово за свещ.)“. И пастирьтъ — учитель за това

има прѣкрасни срѣдства, отчасти пакъ въ прѣдварителното изучване науката на църковното краснорѣчие и въ упражнението да говори въ училищата, а още повече въ искрената и усърдна молитва къмъ онозгось, който е податель на мѫдростьта (Иак. 1, 5), и който даде нѣкогажъ на апостолитѣ *уста и премудрость.*

б) Бидейки способенъ да поучава повѣреното си паство, свещенникътъ е длъженъ да бѫде и *ревностенъ* къмъ този свой дългъ: *засвидѣтелствую азъ*, пише Св. ап. Павелъ до Тимотея, *прѣдъ Богомъ и Господемъ нашимъ Иисусомъ Христомъ, хотящимъ судити живимъ и мертвымъ въ явленіи Его и царствіи Его: проповѣдуй слово, настой благовременнѣ, обличи, запрети, умоли со всякимъ долготерпѣніемъ и ученіемъ* (2 Тим. 4, 12). *Аще бо благовѣствую*, забѣлѣжилъ за себе си, *нѣсть ми похвалы: нужда бо ми належитъ. Горе же мнѣ, аще не благовѣствую* (1 Кор. 9, 16).

А пастирьтъ ще бѫде ревностенъ учитель, когато при сгодно мѣсто и врѣме съ надлежно благоразумие:

1) Нѣма да задържи словото, а както изискува Божий законъ (Иер. 26, 4), — ще проповѣдва и въ църквата, и вънъ отъ нея; като се явява всѣкѫдѣ като *ангелъ Господа Вседержителя* съ Неговия Законъ въ устата си (Мал. 2, 7), като се ползува за своята цѣль, по возможность, отъ всѣки случай и отъ всѣка минута Подбуда къмъ това, освѣнъ Божието слово, може да му служи колкото необходимостьта отъ наставление въ истинитѣ на вѣрата за повѣренитѣ нему люди, толкова и искрената любовь къмъ Бога, която особено е свойствена на пастиря. Св. Тайнства на Църквата, извършвани отъ свещенника за спасението на неговото паство, съобщаватъ на вѣрующитѣ многоразлична Божия благодать, която ги възражда и укрѣплява въ духовния животъ. Но, ако е несъмнѣно, че безъ истинитѣ тайнства не е възможно спасение, то, отъ друга страна, толкось е пакъ несъмнѣно, че тайнствата на Църквата, когато се приематъ безъ вѣра, и благодатьта, която тѣ съобщаватъ, ако не се огражда отъ добрия животъ,

нищо не ползува. А вѣра не бива безъ проповѣдующий (Рим. 10, 4); трѣбва человѣцитѣ да се обучаватъ на благочестие (1 Тим. 4, 7).

2) Когато не избира тѣзи или онѣзи лица, за които да се грижи, а останжлитѣ да прѣнебрѣгава, но за всички и за всѣкиго да промишлява, като истински пастирь *да всяко нѣкія спасетъ* (1 Кор. 9, 22).

3) Когато не отбира само нѣкои прѣдмети на ученіето и не усвоява само нѣкой, по-лесенъ за него, начинъ на наставление и съ него да се ограничава; напаки, когато всѣкогажъ бжде расположенъ да каже на пасомитѣ си *всю волю Божію*, — готовъ да бжде и да обличи, когото трѣбва, и да утѣши, който отъ това се нуждае, и да умолява, когото е нуждно да спасе само съ любовь. Такъвъ образецъ на пастирска ревность прѣдставлява Св. ап. Павелъ, комуто всѣки отъ свещенницитѣ е длъженъ, колкото му позволяватъ силитѣ, да подражава.

§ 58. Видоветѣ на ученіето.

Петь вида учение има свещенникътъ да прѣдлага на народа, споредъ книгата за длъжноститѣ на енорийскитѣ свещенници: а) да учи вѣрата,и въ неж отъ день на день да усъвършенствова человѣка; б) да изобличава и искоренява противното, еретическото, или безбожното, или суевѣрното учение; в) да исправлява развращенитѣ въ беззаконието; г) да наставлява и утвърждава въ добродѣтелния животъ правовѣрнитѣ и честнитѣ и д) да утѣшава и ободрява тжжнитѣ и отчаявшитѣ се.

а) По първия видъ, ако свещенникътъ поучава своитѣ енориоти на догматитѣ на вѣрата, и тий сж не просвѣтени съ ученіето, то нека помни, че не бива такива слушатели да отегчава съ високи и трудно разбираеми богословски за догматитѣ разсжждения, и съ думи, които изискватъ много разяснения. Но доста е да ги научи на най-нуждитѣ за спасението членове на вѣрата, като имъ прѣдлага съ прости, ясни и кратки думи, и ги подвърждава съ единъ или два доводи отъ словото

Божие: и до тогава отъ истълкованието на прѣдложения членъ на вѣрато да не се отстранява, догдѣто слушателитѣ ясно не ще го разберѫтъ, и съ устата си право не го исповѣдатъ.

б) Що се относя до втория видъ на учението, сирѣчь до изобличението на еретичествуѫщиихъ, ако такъвъ вълкъ отъ страна се покаже, или нѣкой изъ броя на овцитѣ, който се е напоилъ съ вълчешко отъ еритицитѣ и безбожницитѣ млѣко, ще се прѣвърне въ вълкъ, и съ душепагубното свое учение ще почне да граби изъ Христовата ограда другитѣ овци: то работата съ такъвъ трѣбва първо отъ пастиря да се прѣгледа на-единѣ, и да му се докаже заблуждението съ ясни и силни доводи (2 Тим. 2, 25). Но ако, и подиръ едно такова раскритие и изобличение, той остане въ упорството си, и нѣма надежда съ други срѣдства да се обърне на истинския пѫть, а опасността за да не завлече други подиръ себе е несъмнителна; то, както ересьта, тъй и всѣко противно на християнскитѣ догмати мнѣние, прѣдъ народа въ църквата, безъ да именува лицето, нито да прави най-малки загатвания за него, съ ясни и силни отъ словото Божие доводи, и съ свидѣтелства отъ древнитѣ учители да изобличи, обаче безъ ни най-малки ругателства (2 Тим. 2, 24). Защото съ такива ругателства противний не се привожда въ познание на истината, но по-злѣ се ожесточава и ослѣпява. При това да увѣщава правовѣрнитѣ енориоти да не слушатъ такова душепагубно учение, и, колкото е възможно, по апостолската заповѣдь (Тим. 3, 10) да се отдалечаватъ както отъ оногось, отъ когото такова нечестиво учение се пръска, тъй и отъ неговитѣ книги, ако е писалъ такива, да отбѣгнуватъ. Августинъ въ тълкованието на Евангелиста Иоанна (46) казва: „вълкътъ вече е захапалъ овцата за гърлото, диаволътъ е научилъ правовѣрния на ересь, а ти мълчишъ, не запрѣщавашъ и се боишъ да не прогнѣвашъ! О наемниче! Вълка си видѣлъ и си побѣгналъ. Може би, ще кажешъ, ето тука съмъ. Тука си, но бѣгашъ, защото мълчишъ“. А това обличение на еретиче-

ствуѫщитѣ, и на всички неправомудрствуѫщи, трѣбва да става съ ревность (Тим. 1, 13), а Божията ревность — отъ усърдие къмъ славата Божия и человѣческото спасение, не отъ вражда, или отъ друга нѣкоя страсть, каквато е била у лжеапостолитѣ (Гал. 4, 17), — да произлиза, и да бѫде разумна и прѣдпазителна. Слѣпата, обаче, ако и по Бога да е, отхвърля се (Лук. 9, 54. Рим. 10, 2), и още по-вече лицеприятната, и служаща на врѣмето, която, кога е благосъстояние, се показва като лъвъ, а когато е опасно — като заякъ: обаче не безъ кротость (2 Тим. 2, 24. 25; 2 Сол. 3, 15), когато тя изрядно може да се съвмѣсти съ ревностьта на пастиря, който се гнѣви на ересьта и гърми, а за самитѣ заблуждаѫщи лица сърдцето му болѣдува и съ гърмящето си слово съ порой сълзи ги полива (съгласно 66 правило на Картагенския съборъ).

г) Третий видъ учение е да исправлява развращено и беззаконно живущитѣ, и този видъ изисква по-вече вглеждание и прѣдвидливость, както дѣлото на лѣкаря съ болнитѣ е по-трудно и по-опасно отколкото съ здравитѣ. Най-първо, съ развращенитѣ въ живота пастирьтъ е длъженъ да захваща работата частно и уединено, сѫщо и съ развратившитѣ се въ ересь, както по-горѣ казахме, особено ако на такива человѣци развращений животъ и беззаконието още не сѫ дошли до слуха на Църквата (Мат. 18, 15 и 16). Но, ако частнитѣ увѣщания не успѣватъ, а беззаконието е останѫло вече за мнозина явно, или изобщо мнозина отъ този грѣхъ болѣдуватъ, въ такъвъ случай, като запази съразмѣрность между раната и лѣкарството, трѣбва явно и общо да ги лѣкува (1 Тим. 5, 20), и тука, обаче, не лицето на съгрѣшаѫщитѣ да открива, но мерзостьта и стида, и опасностьта на лѣкуваната рана да прѣдставлява.

Относително до този видъ учение надлежи ни да покажемъ: 1) Разликата на волния и неволния грѣхъ, и на станѫлия съзнателно отъ станѫлия по невѣжество, и на първия тяжестьта, която влѣче грѣш-

ника просто въ дъното на ада (Числ. 15, 27 и 30) че този воленъ грѣхъ много пѫти порасва въ непрощаемия онзи грѣхъ противъ Духа Светаго и се въоржжава противъ благодатнитѣ негови движения (Евр. 6, 4 и 9. 10, 26. Иоан. 5, 16); трѣбва да изясни силата на обикновения грѣхъ, и властьта надъ грѣшника, и трудното освобождение отъ него. 2) Да покаже свързката на единия грѣхъ съ другия, и скорото прѣминуване отъ едното беззаконие въ друго. 3) Да прѣдстави прѣдъ очитѣ на грѣшницитѣ Божия гнѣвъ, бѫдѫщия сѫдъ, който се приближава и който е най-ужасенъ даже за праведницитѣ, лишението отъ небеснитѣ блага, наслѣдие на геенскитѣ мѫки и тѣхната вѣчность. 4) Най-сетнѣ да ги научи въ що състои истиното покаяние, и че то трѣбва да се продължава не само до исповѣдьта, но и до самата смъртъ, ако и да се назначава отъ духовника вънкашна епитимия само на кратко врѣме. Поучителното слово тукъ трѣбва да бѫде съ Божия ревность; всѣки свещенникъ е длъженъ да помни, че трѣбва да каже онова слово Божие: *возопій крѣпостію, и не пощади, яко трубу возвиси гласъ твой, и возвѣсти людемъ моимъ беззаконія ихъ* (Ис. 58, 1), и — Павловата до Тимотея заповѣдь: *проповѣдуй слово, настой благоврѣменнѣ и безврѣменнѣ, обличи, запрети, умоли* (2 Тим. 4, 2). Защото, ако тука пастирьтъ почне прѣзъ жѫбитѣ си да говори, а което е по-вече, да имъ поблажава, и по този начинъ, както Богъ казва прѣзъ пророка, да съшива възглавница за подъ всѣка лакъть, и прави покривала за подъ всѣка глава на всѣка възрасть, и казва миръ, кѫдѣто нѣма миръ (1 Ез. 13, 10. 18 и 19), или помалко, само върху сиромаситѣ и долнероднитѣ гърми, а богатитѣ и благороднитѣ ласкае, или безъ надлежаще духовно наказание ги оставя; такъвъ пастирь не е врагъ на своитѣ овци, а убийца.

Но, за да не направи по-голѣма дирята, приставлений къмъ вѣтхата риза суровъ платъ (Мат. 9, 16), трѣбва, щото горѣпоказаното учение, обличение и увѣщание да е растворено съ кротостьта на духа и съ

търпѣнието (Гал. 6, 1; 2 Тим. 2, 25). Разбира се, че Христоподражателний пастирь не ще да възлѣе върху болящитѣ рани само едно вино, но вино и елей (Лук. 10, 34).

Да не прѣстава отъ да увѣщава беззаконницитѣ, догдѣто не прѣстанѫтъ да беззаконствуватъ: защото истиний врачъ не оставя болния, догдѣто има въ него и най-малка надежда за животъ. А ний не трѣбва да се отчайваме за спасението и на най-развратнитѣ въ живота человѣци, когато у Бога относително повикването ни въ вѣрата и на покаяние има особени часове: едни повиква твърдѣ рано, едни въ третия, други въ шестия и деветия часъ. Най-сетнѣ милосердствува и за ония, които почти до самата вечерь, до единадесетия часъ праздни сѫ стояли(Мат. 20, 1 и 6). За това и ние сме длъжни тука, по апостолския примѣръ, да постѫпваме: макаръ прѣзъ цѣлата пощь да се трудихме и нищо да не можахме да хванемъ, пакъ трѣбва съ Господнето име мрѣжитѣ на ученията да хвърлимъ (Лук. 5, 5).

г) Четвъртий видъ учение състои въ това, че свещенникътъ трѣбва да насочва правовѣрующитѣ къмъ добродѣтелния животъ. Въ това дѣло пастирьтъ първо ще увѣщава и уговаря енориотитѣ си, че вѣрата безъ добри дѣла е мъртва (Иак. 2, 17, 20 и 26) и на Бога, като смердящий трупъ, е неприятна, и че по тази причина най-често се случава, щото ония, които сѫ отритнѫли благата съвѣсть явно, отнадатъ отъ вѣрата както Именей и Александръ (1 Тим. 1, 19 и 20). При това ще имъ разясни, че истинската христианска добродѣтель далечъ отстои не само отъ лицемѣрната, но и отъ философската или гражданската, догдѣто има за прѣдметъ не Божията слава, но собствената полза. Ще имъ внуши още, че, понеже христиаскитѣ добродѣтели произлизатъ отъ единъ коренъ, сирѣчь отъ любовьта къмъ Бога, то всички между себе сѫ сплетени така тѣсно, щото, като допипне или наруши нѣкой една добродѣтель, истеглюва или разваля всичката тѣхна свързка (Иак. 2, 10). Най-сетнѣ, да имъ вглѫби въ сърдцето, че пѫтьтъ

къмъ небото е тѣсенъ, и вратата, която води въ вѣчния животъ, сѫ тѣсни (Мат. 7, 13 и 14).

д) Петий и послѣдний видъ учение е да утѣшава находящитѣ се въ скърбь. Едни отъ скърбитѣ сѫ духовни, други тѣлесни: духовнитѣ сѫ или за ония, които се каятъ и плачатъ за своитѣ беззакония (Мат. 5, 4), и които кога размишляватъ за тежестьта на грѣховетѣ се отчайватъ, че ще се удостоятъ съ Божие помилование (2 Кор. 2, 7 и 8); или за ония, които благочестно живѣятъ, но претърпѣватъ пакости или искушения отъ плътьта (1 Петр, 2, 11), свѣта (1 Иоан. 2, 15) и диавола (1 Петр. 5, 8 и 9). Тѣлеснитѣ пъкъ скърби сѫ или общи на благочестивитѣ съ нечестивитѣ, като: гладъ, война, смъртоносна язва и други: или особени, гонение напримѣръ, за вѣрата и подобни (1 Петр. 1, 6 и 7. 3, 14). Въ всички горѣпомянати скърби, които иматъ нужда отъ утѣшение, искустний пастирь е длъженъ отъ Божието слово, като отъ приснотекущи источникъ, изобилно да подава утѣшение на всички които иматъ нужда отъ такова, (2 Кор. 1, 4 и 5). На ония, които не искатъ да се каятъ, и да имъ се даде утѣшение, то ще бѫде за по-голѣма врѣда, и не ще да имъ принесе изцѣление, понеже такива иматъ нужда отъ остръ пластиръ, а не отъ мегкъ; за такива трѣбва повече обличение и наказание, отколкото утѣшение.

Въ размишлението за искушаемитѣ не отъ Бога, но отъ своята плъть (Иак. 1, 13 и 14) свещенникътъ е длъженъ да помни, че не едно утѣшение надлежи да имъ подава, но съ утѣшението и увѣщание, за да не мислятъ за малко нѣщо онази зла похоть, но, като се смиряватъ прѣдъ Бога, и съ Апостола, да въздишатъ: *окаяненъ азъ человѣкъ! кто мя избавитъ отъ тѣла смерти сея* (Рим. 7, 24)? Съ всички сили да се грижятъ онази родителница на искушенията да умъртвяватъ още въ самото нейно зачатие (Кол. 3. 5), за да не зачне и роди грѣхъ, и грѣхътъ направенъ да роди смърть (Иак. 1, 15).

Понеже на светата вѣра и на вѣчното спасение началникъ и съвършитель е единъ Господь нашъ Иисусъ

Христосъ (Евр. 12, 2), и нѣма друго име подъ небото дадено на человѣцитѣ *о немже подобаетъ опастися намъ, токмо о Христѣ Иисусѣ* (Дѣян. 4, 12), *о семъ бо вси пророци свидѣтельствуютъ оставленіе грѣховъ пріяти именемъ его всякому вѣрующему въ онь* (Дѣян. 10 43) *и покаянію, проповѣданому бысть во имя его* (Лук. 24, 47), то при всѣки горѣказанъ видъ учение свещенникътъ е длъженъ да влива познание на Иисуса Христа, да внѣдрява Неговото учение, да укрѣплява това, че Христосъ е само на насъ отъ Бога прѣмудрость, правда, освещение и избавление (1 Кор. 1, 30).

§ 59. Нѣколко бѣлѣжки върху начинитѣ на проповѣдването.

Освѣнъ приведенитѣ видове учение свещенникътъ е длъженъ да има прѣдъ видъ и начинитѣ и особеноститѣ за различнитѣ лица, чиито учение ще прѣдлага. Св. Григорий Назианзинъ казва: „не на всички приличествува еднакво поучение при нееднаквотата на людскитѣ нрави. Така и трѣвитѣ, нѣкои животни хранѫтъ, други убиватъ; и единъ и сѫщи гърмежъ усмирява коня, който се е свикнѫлъ съ ѣздението, а младия подплашва; даже и лѣкарството, което е намалило една болесть, друга може да усили; най-сетнѣ, и самий хлѣбъ, който укрѣплява живота на възрастнитѣ, разстроява здравието на дѣцата. Така и всѣка рѣчь на учителя трѣбва да бѫде придадена споредъ качествата на слушателитѣ, щото всѣкиму да се прѣдложи онова, което нему е свойствено . . . Струнитѣ (на органа) издаватъ армонически звукове за това именно, че се привеждатъ въ дѣйствие отъ едно орѫдие, но не съ еднакви удари. Подобно на това, и всѣки учитель, ако иска да утвърди всички въ една добродѣтель на любовьта, длъженъ е да трогва и назидава сърдцата на слушателитѣ съ едно учение, но не съ еднакъвъ начинъ . . . иначе трѣбва да се наставляватъ мѫжьетѣ, иначе женитѣ, иначе юношитѣ, иначе старцитѣ, иначе сиромаситѣ, иначе богатитѣ . . . „но, —

нека кажемъ съ думитѣ на Св. Отецъ, — каква е ползата отъ прѣброяването на всички тия, ако не раскриеме, съ възможна краткость, всѣки начинъ на наставлението отдѣлно (за паст. служ. хр. чт. 1847 г. ч.). стр. 333—337)?

§ 60. Особеноститѣ въ наставлението на различни лица.

Человѣцитѣ като се различаватъ по вънкашния видъ, който получаватъ отъ природата, не по-малко се отличаватъ единъ отъ другъ и по вѫтрѣшното си състояние. Основанията на най-главнитѣ отъ тия отличия се откриватъ: а) въ пола, б) въ възраста и твърдѣ често даже в) въ вънкашното положение на различнитѣ лица, изъ които у всѣкиго подъ влиянието на тия вънкашни условия, усилвани отъ въспитанието, образува се особено настроение, г) умствено, д) нравствено и е) сърдечно. По кой начинъ трѣбва пастирьтъ да дѣйствува върху всѣкое отъ тия лица, за да може съ успѣхъ да извършва учителското си служение въ Църквата? . . .

§ 61. Какъ трѣбва да се наставляватъ лицата, различни по своя полъ: а) мѫжьетѣ и б) женитѣ?

Колкото еднакви и да изглеждатъ мѫжътъ и жената въ душесловно отношение, нъ голѣмата ясность на разсѫдъка (Притч. 10, 23), и твърдостьта на волята, сѫ прѣимущество на мѫжа когато чувствителностьта и сърдечностьта сѫ прѣимущество на жената. Съобразно съ тия отличителни черти, свещенникътъ е длъженъ. —

а) Съ мѫжьетѣ да разсѫждава, като дѣйствува върху нихъ по-вече съ убѣждения на здравия смислъ (Евр. 5, 14): Когато е рѣчьта за вѣрата, да излага, гдѣто е нуждно, основанията на вѣрата — непрѣложното учение на Божието слово и на Св. Църква, взаимната свързка на догматитѣ, тѣхното отношение къмъ благочестието, което не може да бѫде истинско вънъ отъ истинната вѣра; когато рѣчьта е пъкъ за нравственитѣ

правила, да показва нерасторжимата свързка на добродѣтелитѣ между себе и на добрия животъ съ вѣчната наша участь, — да се грижи да внуши, че дѣлото на спасението, което се извършва главнимъ образомъ отъ Божията благодать, изисква и отъ насъ участие, разумно и дѣятелно: *кто бо отъ васъ, хотяй столпъ создати, не прежде ли съдъ разочтетъ имѣние, аще имать, еже есть на совершеніе? да не когда положитъ основаніе и не возможетъ совершити, вси видящіи начнутъ ругатся ему глаголюще: яко сей человѣкъ начатъ здати и не може совершити* (Лук. 14, 28—29). *Сердце мужа да мыслитъ праведная, да отъ Бога исправятся стопы его* (Притч. 15, 29).

б) Женитъ да убѣждава, като дѣйствува най-много върху тѣхното сърдце. Съ възприимчиво чувство и живо въображение бидейки, тий не искатъ нѣкакви утънчени изслѣдвания, усилни и послѣдователни доказателства; легко възприематъ истината и доброто, като имъ се прѣдставлява безискуствено, въ жива и одушевена рѣчь, съ убѣдително слово. Свещенникътъ само не бива да забравя, че онова, което женитѣ лесно и съ горещина възприематъ, твърдѣ често леспо и забравятъ; че отъ сълзи къмъ смѣхъ и отъ високи помисли на душата къмъ суетни грижи и даже къмъ по-вече или по-малко важни падения прѣминаватъ често твърдо бързо; че, слѣдователно, никогажъ не трѣбва да се надѣе само на едно усърдно тѣхно внимание и на горещото съчувствие въ минутитѣ на слушанието къмъ доброто пастирско слово.

§ 62. Какъ трѣбва да се наставляватъ лицата, различни по възраст: а) дѣцата, б) юношитѣ, в) възрастнитѣ и г) старцитѣ?

Всѣка възраст има своитѣ особености, благоприятни и неблагоприятни за проповѣдническия трудъ на пастиря на Църквата. Той е длъженъ да има прѣдъ видъ тия особености, най-вече въ частни и исключителни случаи:

а) Дѣцата биватъ по-вече игриви и разсѣени и за това трудно спиратъ вниманието си върху занятия по-вече продължителни, или по-вече важни; но у нихъ, заедно съ тия недостатъци, има свои, особено благоприятни за църковния пастирь, качества: довѣрчиво любопитство, живость на паметьта и възприемчивость на чувството. Свещенникътъ не губи напраздно своя трудъ, ако, като наставлява дѣцата на своитѣ епориоти въ църквата, въ училищата, въ своя или тѣхния домъ, ще се приспособява къмъ тия тѣхни качества, — ще занимава дѣцата по-вече съ исторически повѣствования, да ги кара да заучватъ полезни правила на живота и кратки молитви; ще имъ раскрива най-нуждитѣ понятия за вѣрата и благочестието съ майчина нѣжность, като се грижи не само за да възбужда въ сърдцето имъ любовь къмъ Бога. Годинитѣ нѣма да изгладятъ изъ паметьта на дѣцата това, косто съ усърдие сж изучили въ дѣтинството си; искушенията на живота лесно подавятъ въ нихъ добритѣ расположения, които сж се укоренили въ дѣтинството.

б) Юношитѣ съставляватъ особенъ родъ отъ человѣцитѣ, въ наставленията на които се изисква отъ пастиря особено благоразумие. По самата имъ възрасть (безъ да говоримъ вече за вънкашното влияние върху нихъ на свойственитѣ на тѣхнитѣ години занятия), тий твърдѣ много иматъ неблагоприятни и благоприятни за свещенника качества. Отъ първитѣ най важни сж: 1) отъ една страна питливостьта, отъ друга — (често) легкомислието, нерасположението на дълго да се спиратъ върху единъ прѣдметъ и да разсѫждаватъ; 2) самонадѣяностьта, която се основава върху съзнанието на току-щомъ начепжлитѣ да се развиватъ тѣхни сили и която нерѣдко достига до дързость; 3) разсѣеностьта и страстностьта, расположението къмъ увличание отъ различни съблазни. Отъ благоприятнитѣ за пастиря качества на юношитѣ най-главни сж: благородството и възвишеностьта (ако и често идеални) на правилата и стремленията; по-силно съчувствие къмъ всичко добро и прѣкрасно, готовностьта

къмъ всѣки любимъ приятель и къмъ всѣко благородно пожертвование, довѣрчивостьта въ живота, отъ който не само желаятъ, но и съ нѣкаква довѣреность очакватъ щастие. Свещенникъкъ може, и длъженъ е, не само да ослаби врѣдителното влияние върху успѣха на своето свето дѣло отъ страна на юноши съ лошави качества, а съ добритѣ да се възползова за своята цѣль; но и самитѣ лошави качества, заедно съ добритѣ, да ги употрѣби въ благо на своя трудъ. Словото Божие го ржководи къмъ това, когато му заповѣдва: а) относително до способа за наставленията на юношитѣ да ги учи *якоже братію* (1 Тим. 5, 2), съ твърдо слово на убѣждението, пълно отъ участие къмъ тѣхъ, но еднакво чуждо и отъ ласкателство, и рѣзка положителность, съ която не лесно се примирява питливостьта и своеволието на юношитѣ, — б) относително самитѣ прѣдмети на наставлението, приспособително къмъ състоянието на волята и сърдцето на юношитѣ, 1) да ги прѣдвардва отъ злоупотрѣблението съ тѣхнитѣ сили и животъ, като ги учи постояно да пазятъ и живѣятъ въ цѣломудрие (Тит. 2, 1), като ги убѣждава къмъ това и като прѣдставлява ничтожеството и гибелностьта на тѣхнитѣ наслаждения, на които отдаватъ най-добритѣ години на своя животъ, — и като напомнева за страшния и неизбѣжния сждъ Божи (Еккл. 11, 9 — 10); 2) да възбужда въ тѣхнитѣ сърдца, още чужди отъ нѣкакви закоренѣли страсти, светата любовь къмъ Бога, светата рѣшимость на благочестивъ трудъ, който може да бжде толкова по-успѣшенъ, колкото по-рано ще се начне, въ който, между това, и се крие (1 Тим. 4, 8) изворътъ на всичкото ни врѣмено щастие, както и на вѣчното ни блаженство (Еккл. 12, 1—7).

г) Человѣцитѣ отъ зрѣлата възрасть ставатъ понѣкогажъ, подъ влиянието на житейскитѣ грижи и неприятности, студени по чувства; но за това биватъ разсждителни, способни основателно да вникнятъ въ това, което ги занимава и по-постояни и твърди въ приетитѣ убѣждения и привила. Ако ли първото свойство на тия

человѣци е неблагоприятенъ за пастиря недостатъкъ въ нихъ, който изисква понѣкогажъ отъ страна на пастиря не малко усилия за да ги накара да помислятъ за спасението: то остажлитѣ тѣхни свойства твърдѣ много способствуватъ на труда на пастиря, като на учитель. Словото на пастиря внимателно изслушватъ, здраво обмисляватъ, ако го рѣшително приемжтъ.

д) Человѣцитѣ отъ старчески години, нерѣдко обезпечени подъ прѣдлогъ на изнеможение на тѣлеснитѣ сили, често упорни и неразговорчиви врѣхъ основа на съзнавание дълголѣтната своя опитность, изискватъ отъ пастиря и по-голѣмо участие къмъ духовното тѣхно състояние, и по-голѣмо искуство въ труда на наставлението. Духовното тѣхно състояние изисква отъ пастиря да обръща върху тѣхъ внимание толкось по-вече, колкото тий сами сж по-близко къмъ вѣчностьта и колкото по-малко имъ оставя врѣме да се приготовляватъ за небото, а отъ друга страна, колкото по-разрушително може да дѣйствува лошавий тѣхенъ примѣръ върху младитѣ. Но много искуство е нуждно, за да се покори тѣхната самомнителность и безпечность врѣхъ основание на която тий често се отказватъ отъ всѣкакъвъ новъ трудъ. Св. ап. Павелъ относително тѣхъ поржчва на свещенника правила: и относително начина на наставлявание человѣци съ прѣклонни години: *старцу не твори покости, но утѣшай, якоже отца* (1 Тим. 5, 1); и относително прѣдметитѣ на наставлявание старцитѣ: *старцемъ*, казва онъ, като посочва най-нужднитѣ изъ прѣдметитѣ за тѣхното наставлявание, — *старцемъ* (глаголи) *трезвеннымъ быти, честнымъ, цѣломудреннымъ, здравствующимъ вѣрою ,любовію терпѣніемъ* (Тит. 2, 2. Срав. Сир. 8, 7. 25, 7—8. Прит. 20, 29. Премуд. 2, 10. 4, 9).

Не много ще успѣе свещенникътъ, ако почне да упрекава стареца и налага върху него много длъжности и работи: първото щѣше да го оскърби, послѣднето, при отпаднжлитѣ му сили, по-скоро щѣше да го подвъргне на отчаяние, отколкото да принесе нѣкакъвъ добъръ плодъ.

§ 63. Какъ трѣбва да се наставляватъ лица, различни по вънкашното имъ състояние: а) здравитѣ и болнитѣ, б) виднитѣ, богатитѣ, или поне отъ срѣдне състояние, и отъ долния разредъ, сиромаситѣ?

Прѣкрасни за този случай наставления ни дава Св. Григорий Двоесловъ, „иначе, казва той, трѣбва да наставляваме здравитѣ, иначе болнитѣ (regul. past. par. 1. cap. 111); иначе веселитѣ, иначе наскърбенитѣ. На веселитѣ трѣбва да се напомни за оная скърбь, която съпроваждатъ вѣчни мжки; на наскърбенитѣ — за оная радость, каквато е обѣщана на християнина въ небесното царство. Нека веселитѣ по строгостьта на заплашванията разберѫтъ, че тий иматъ отъ що да се божтъ; нека скърбящитѣ помислеватъ за радоститѣ и наградитѣ, които ги очакватъ (Лук. 6, 25. Иоан. 16, 22). Нѣкои, впрочемъ, биватъ весели или печални не отъ успѣха или несполуката въ дѣлата си, но отъ природния имъ темпераментъ*). На такива трѣбва да се внуши, че на всѣки темпераментъ особено сѫ близки нѣкои пороци. Защото человѣкъ съ веселъ нравъ лесно може да се вдава на раскошъ, печалний се увлича отъ гнѣвъ. Слѣдов. необходимо е да вземе прѣдпазителни мѣрки не само противъ слабостьта, но и протявъ това опаснѣйше зло, което може да се равнѣе на тая слабость: иначе, безъ да противоборствуваме на това, което насилствено вече владичествова надъ насъ, ние можемъ да паднемъ и подъ другъ тиранинъ.

Иначе трѣбва да наставляваме сиромаситѣ, иначе богатитѣ. На първитѣ сме длъжни да даваме утѣшение и спокойствие, за да не падатъ духомъ подъ тежестьта на сиромашията; въ послѣднитѣ да поселимъ страхъ, за да не се прѣвъзносятъ. И Господь на душата на сиромаха говори прѣзъ пророка: *не бойся, яко посрамлена еси*

*) Темпераментъ ще рече естествено настроение на личностьта, което се исказва въ особеноститѣ както на тѣлесната, така и на душевната нейна природа.

(Ис. 54, 4); послѣ като да желае да покаже къмъ неѫ своето съжалѣние за нейната участь, присъвкуплява: *смиренная, не имѣла еси утѣшеніе* (— ст. 11); и, найсетнѣ, посочва и това утѣшение въ славата: *изъяхъ тя изъ пещи убожества* (48, 10). Напротивъ, за богатитѣ ето що пише Ап. Павелъ на своя ученикъ: *богатымъ въ нынѣшнемъ вѣцѣ запрѣщай невысокомудрствовати, ниже уповати на богатство погибающее* (1 Тим. 6, 16). Струва да забѣлѣжимъ, че учителтъ на смирението, когато рѣчьта се относи до богатитѣ, не казва: *проси, но запрещай*; защото ако самоуничижението има право върху нашето снисхождение, то прѣвъзношението не заслужва никаква пощада. Прѣката истина толкось попрѣко трѣбва да се посочва на подобни человѣци, колкото по-вече тий се гордѣѭть съ гордитѣ мисли за тлѣннитѣ свои блага . . . трѣбва да се утѣшаватъ ония, които търпѣѭть сиромашия, а да се заплашватъ ония, които се изнѣжватъ съ утѣшението на врѣмената слава. Впрочемъ, нерѣдко нравитѣ на человѣцитѣ взиматъ и противна на обикновената посока, тъй щото и богатий бива смиренъ и уничиженъ съ сърдцето, и сиромахътъ се прѣвъзноси*). Въ такъвъ случай словото на проповѣдника пакъ трѣбва да се съображава съ живота на слушателя: прѣвъзношението на сиромаха толкось по вече трѣбва да изобличава, че и самата сиромашия не го смирява, а смирението на богатия толкось по-вече да въсхвалява, че той не се прѣвъзноси и при богатството, съ което разполага и съ което може да се гордѣе.

Иначе трѣбва да наставлява подчиненитѣ, иначе началствуѭщитѣ; иначе слугитѣ, иначе господаритѣ. Подчиненитѣ нека разберѭть, колко е важно за тѣхъ да сѫ исправни и вѣтрѣшно, прѣдъ очитѣ на своята съвѣсть; и началствуѭщитѣ — колко е необходимо за тѣхъ да прѣдставляватъ и въ вънкашния си животъ примѣри за добра нравственость . . . Трѣбва свещенникътъ да

*) Най-често съ неволното свое търпѣние и съ твърдѣ естествената при стѣснени обстоятелства кротость.

увѣщава началствующитѣ да не сѫ заспали, а да бодрствуватъ, като обрѣщатъ живо своя погледъ къмъ всички страни (Иез. 1, 17. 19; Отк. 4, 6). Писанието говори за животнитѣ, които видѣлъ пророкъ Иезекиилъ, че *исполнени были очесъ отпрѣдъ и отзадъ*, т. е. гледали и вѫтрѣ въ своя кржгъ, и наоколо. Подобно на това и началствующитѣ сѫ длъжни въ едно и сѫщо врѣме да гледатъ и чистотата на своето сърдце, безъ да забравятъ вѫтрѣшния свой сѫдия, и да не оставятъ безъ забѣлѣжка постжпъцитѣ на подчиненитѣ, като имъ покажатъ напрѣдъ примѣръ съ вънкашния свой животъ, какъ трѣбва да се относятъ". Относително самия начинъ за наставление лица, особено почетни за своя санъ, Св. Отецъ дава такова правило: „Когато се заемаме да вразумляваме силнитѣ на този вѣкъ, добрѣ е да се почне рѣчьта съ притча или подобие, като имъ се прѣдлага на разсѫждение нѣкой чуждъ порокъ; и когато тий произнесатъ надъ него строгото, безпристрастното свое рѣшение, тогава именно искусно да се произнесе и рѣшението надъ самитѣ тѣхъ, тъй щото прѣвъзносящий се съ врѣменото могжщество умъ да не може да възстане върху обличителя, като накаже своята гордость съ собствения си приговоръ, и да не дерзне да се защищава откато напрѣдъ самъ свързалъ себе си".

§ 64. Какъ трѣбва да се наставляватъ лица, различни по умственото свое състояние?

Не е лесно да се опрѣдѣли, върхъ кого е по-трудно пастирьтъ да дѣйствува съ назидателното си слово: върхъ образованитѣ, или върхъ необразованитѣ. Проститѣ человѣци често биватъ заразени отъ много прѣдразсѫдъци, на които слѣпо се прѣдаватъ. Образованитѣ ако и да иматъ по-малко прѣдразсѫдъци, но по-яко се привързватъ къмъ тѣхъ. Нъ колко и да е тежъкъ трудътъ за просвѣщението на человѣцитѣ съ свѣтлината на вѣрата и благочестието, все пакъ не може да освободи пастиря отъ непрѣмѣнната длъжность — да назидава всичкитѣ, както не може да отнеме у него и надеждата за че ще добие успѣхъ съ своето наставление. Може да се

случи когато нѣкои *здравото ученіе не ще послушатъ, но по своитѣ похоти ще си избержтъ учители, чешими слухомъ, и отъ истины слухъ отвратятъ, и къ баснямъ уклонятся*; но това, по мисъльта на Апостола, трѣбва само да увеличи бодростьта и търпѣнието на пастиря: *ты же трезвися о всемъ, злопостражди, дѣло сотвори благовѣстника* (2 Тим. 4, 3—5). Отъ друга страна, ако може да се случи, че проповѣдта на кръста за нихъ ще бѫде съблазнь и безумие (1 Кор. 1, 23): то кой може да каже, че тя върху други не ще подѣйствува по най-спасителенъ начинъ (— ст. 21)? . . . Отъ свещенника въ такъвъ случай се изискватъ само, при постоянна жива ревность, нѣкои мѣрки на прѣдпазване и благоразумие, които спомагатъ на спасителното дѣйствие на благодатьта. Тия мѣрки сѫ слѣдующитѣ:

а) Относително до образованитѣ человѣци: 1) Усилие и умѣние да ги накара да се занемѫтъ съ прѣдметитѣ на вѣрата. А това, безъ особенъ нѣкой тежъкъ трудъ, може да достигне съ често, колкото се може, и проникнѫто съ теплота на живо убѣждение, паномнване на тия человѣци за вѣрата и благочестието, първоначално отъ тия имено страни, съ които учението на вѣрата и благочестието особено близко се съприкасева съ знанието и живота на образованитѣ человѣци. 2) Приспособителность къмъ понятията на тия лица и образа на тѣхното възърѣние върху вещитѣ. Въ това отношение колко невнимателно щѣше да постѫпи пастирьтъ — проповѣдникъ, ако почнѣше да показва прѣнебрѣжение къмъ крѫга на познанията които наставляваний отъ него има, колкото и, напротивъ, благоразумно щѣше да стори, когато почне да проповѣдва учението на вѣрата приспособително къмъ ония здрави убѣждения, каквито забѣлѣжва въ своя енориотинъ: къмъ убѣжденията, които сѫ се укоренили лесно, могѫтъ да се привиѫтъ новитѣ убѣждения на вѣрата, като отваря пѫть къмъ сърдцето на други. Безъ да се отклонява отъ състезанията и словопрѣнията, отъ безполезната борба съ заблужденията, опроверженіето на които нѣма прѣко от-

пошение къмъ изясненисто на Евангелската истина, той въ раскриването на положителното учение на вѣрата и благочестието не трѣбва да е слабъ, небрѣженъ и отвратителенъ. Разумний человѣкъ безъ трудъ ще разбере и оцѣни истината, ако тя спокойно и ясно ще се прѣдложи: Това е и нуждно за пастиря въ сношенията съ образовани человѣци. Тий, по забѣлѣжката на Св. Григория Двоеслова, „по-удобно се вразумляватъ съ умозаключение.“ „По този начинъ, прилага Св. Отецъ, и Св. ап. Павелъ, надъ едни тържествовалъ посрѣдствомъ разумни доводи, а върху други дѣйствувалъ съ увлекателни прѣдложения да се сравняватъ съ великитѣ мжжье на древностьта (както това виждаме въ бесѣдата на Спасителя съ Никодима (Иоан. 3, 1 — 21). Само не трѣбва пастирьтъ да се горещи и распалва въ своитѣ доказателства, нито да бжде нетърпѣливъ въ очакването на плода: разумнитѣ убѣждения възникватъ неизвѣстнъжъ, утвърждаватъ се отъ врѣмето, при помощьта на по-вече или по-малко продължително размишление,—тѣхъ трѣбва да очаква по-вече, но за това на тѣхъ по-вече може да се положи, отколкото на безотчетното приимание на истината по слѣпо довѣрие.

б) Въ отношение къмъ необразованитѣ человѣци. 1) Начинътъ какъ трѣбва тий да се наставляватъ е по-вече исторически и практически, понеже тий по-удобно се вразумѣватъ съ примѣри; — 2) Тонътъ на говорението, разбира се, трѣбва да бжде ласкавъ и испълненъ съ доброта и участие, но заедно съ това трърдъ и строгъ. 3) Колкото е възможно, често напомневание онова, което е било прѣподадено или внушено:

§ 65. Какъ трѣбва да се наставляватъ лица, различни между себе по нравственото състояние?

Въ това отношение твърдѣ важна разлика между человѣцитѣ произлиза поради различнитѣ състояния на съвѣстьта и волята имъ. И съобразно съ тая разлика, „иначе трѣбва да се наставляватъ срамежливитѣ (които сж запазили въ себе силата на съвѣстьта), иначе без-

срамнитѣ и безстрашнитѣ: иначе человѣцитѣ, които искренно сѫ прѣдадени на благочестие, иначе слабодушнитѣ, иначе человѣцитѣ, които, макаръ и малко, сѫ напрѣднѫли въ доброто, иначе — които сѫ се осквернили по-вече или по-малко съ волнитѣ си грѣхове".

Частни правила относително до наставлението на подобни лица могѫтъ се посочи слѣдующитѣ:

1) „Безсрамието, казва Св. Григорий Двоесловъ, се вразумлява само съ строго мъмрение, срамежливостьта съ скромно увѣщание. Безсрамнитѣ грѣшници не ще прѣстанѫтъ отъ грѣха, ако не станѫтъ по-чести обличенията имъ; а и на срамежливитѣ стига единъ пѫть само да имъ се исправѫтъ погрѣшкитѣ. На ония трѣбва прѣко, строго и открито да имъ се говори, а на тия стига и косвено. 2) На человецитѣ съ твърда воля, искрено прѣдадени на благочестието, доста е свещенникътъ положително да раскрива ученията на вѣрата. Но не така трѣбва да постѫпа съ ония отъ неговитѣ пасоми, въ които се забѣлѣжва малодушие и слабость на волята· която се колебае между доброто и злото Такива трѣбва да възвожда въ познанието на вѣрата и дълга *постепено*, малко по-малко, щото многостранний трудъ на христианския животъ да не ги порази съ страхъ (Евр. 5, 12—14); 3) Постепенно да ги възбужда къмъ усиленъ и искренъ трудъ во спасение — и благоврѣмено да обличава недостойнството на двоедушното служение Богу и на плътскитѣ страсти; да имъ напомнюва приспособително къмъ нравственото тѣхно състояние ония побуждения, съ които словото Божие и Св. Църква ни склоняватъ да испълняваме Божия законъ, каквито сѫ: Божиитѣ благодѣяния, явени намъ въ творението и искуплението, страхътъ за смъртьта и за вѣчната мѫка и т. н. 4) Христианетѣ, които явно напрѣдватъ, колкото имъ стигатъ силитѣ, въ доброто, иматъ нужда отъ особената грижа на пастиря, равно какго и ония отъ духовнитѣ негови чеда, които по невнимание къмъ себе или по немощь, сѫ се подвергли на нѣкое искушение и сѫ паднѫли въ по-тежки или легки грѣхове. Съ най-

велико благоразумие и внимание е длъженъ свещенникътъ да се обръща къмъ първитѣ: като ги удържа всячески отъ опасното оцѣнявание на добритѣ имъ дѣла, той е длъженъ, обаче, да одобри благочестивия тѣхенъ животъ, и то така, щото съ това да ги възбуди къмъ по-ната тъшно прѣуспѣвание въ пѫтя на спасението. Но отъ свещенника се изисква още по-вече благоразумие и внимателность къмъ человѣцитѣ, които сѫ паднѫли въ поголѣми или въ по-малки тежки грѣхове. Съ такива лица, естествено трѣбва да говори за опасното тѣхно състояние; но да се пази, да не приведе нѣкакъ въ отчаяпие раскаявания, или да не подаде на неразкаяния поводъ за безпечность. Като правило може да се положи; на человѣци, като оплакватъ вече своето падение, слѣдов. разбиратъ своето недостойнство, нѣма нужда съ особено усилие да имъ се раскрива низостьта и гибелностьта на грѣха; отъ тѣхното раскаяние трѣбва да се възползува за да може да имъ внуши рѣшимость — не само да се пазѫтъ отъ грѣшни падения и отъ всѣки по възможности грѣхъ, — но и да възнаградѫтъ изгубеното въ грѣховния животъ врѣме съ най-усиленъ подвигъ на благочестие; 5) а на человѣци, които студено си напомневатъ прѣстѫпленията, не само може, но и длъженъ е, съ усилие да изобрази гнѫсотията и опасностьта на грѣха, за да възбуди поне нѣкакво раскаляние; и така трѣбва да постѫпа не само въ тежки случаи на падения, но и тогава, когато нѣкой пада въ неголѣми грѣхове.

§ 66. Какъ трѣбва да се наставляватъ лицата, различни по сърдечното настроение.

Има человѣци студени, прѣсмѣтливи, но неспособни за одушевление въ нищо и никогажъ; има человѣци по природата си кротки духомъ, съ живо и възприемчиво чувство; има, най-сетнѣ, по забѣлѣжката на Св. Григория Богослова, и такива, които „вънъ отъ мѣрката горещи духомъ и неудержими въ стремленията си, подобно на млади и силни конье, които бѣгатъ по-натамъ отъ поставената цѣль (нишанъ).“ Всѣко отъ такива състояния

на сърдцето изискува отъ пастиря особена мѣрка на благоразумие. И —

1) Върху человѣка, който не е способенъ къмъ живи опущения, напраздно свещенникътъ ще дѣйствува съ убѣждения на приятель, съ молба на искренно любящий баща, който скжпи спасението на сина си по-вече отъ своето. Могжтъ, разбира се, да дойджтъ и у този человѣкъ минути, когато, като се ползува отъ обстоятелствата, може съ успѣхъ да се възбуди въ него това или друго добро чувство. Но нѣма нито нужда, нито полза да се смѣта на тия минути, които скоро минуватъ и сж рѣдки. Съ такъвъ человѣкъ трѣбва да се рвзсжждава, да се изучва вѣрата и благочестието, и да се насочва въ пжтя на вѣрата и подвизитѣ на благочестието, догдѣто Божията благодать не възбуди въ неговото сърдце чувства на жива любовь къмъ Вѣрата и Закона. 2) Съ человѣци, по природата кротки и възприемчиви да се обръща не е трудно: тий безпрѣкословно се покоряватъ на внушенията на вѣрата; красотата на добродѣтелта лесно ги увлича. Но тъкмо това налага върху свещенника особенъ трудъ относително подобни лица. Тѣхнитѣ убѣждения трѣбва да слѣди: иначе, твърдѣ е възможно, щото тий тъй лесно да се увлекжтъ и въ заблуждения, както лесно приематъ истината; — и тъй скоро охладѣватъ къмъ това, което сж узнали, както набързо сж го усвоили. На тѣхнитѣ добродѣтели не трѣбва да се довѣрява безусловно: плодъ отъ непрѣсмѣтнжто движение на чувството, ако да бжде и добро, добродѣтелитѣ на тия лица и въ сжществото си не сж съвършенни (понеже не сж разумни), и не своята сила сж неблагонадѣжни, защото сжщо тъй се промѣняватъ отъ увлеченията къмъ грѣха, както лесно сами промѣняватъ нѣкакви лошави наклонности. При това трѣбва да имъ показва образци за дѣятелность не въ отдѣлни само заповѣди на Закона, не въ частнитѣ добри дѣла на Божинтѣ Светци, но въ цѣлия съставъ на Закона, въ цѣлия животъ на този или онзи праведникъ, който съ усилие постоянно се е подвизавалъ въ благочестието. 3) Съ человѣци, които извънмѣрно сж въс-

приемчиви, нужно е особено внимание. Добра е ревностьта по вѣрата и благочестието, но *по разуму* (рим. 10. 2). Своеволнитѣ пориви, врѣменнитѣ и скоропрѣходящи, особено ако се насочватъ не къмъ истинитѣ убѣждения и чисти правила на дѣятелностьта; подвизитѣ, които излизатъ извънъ законната граница, съединени съ несправедливость или насилие къмъ ближнитѣ, или съ явна врѣда за собствената душа и животъ на ревнителя, — такива пориви и подвизи трѣбва да се исправляватъ съ слово, което обуздава и задържа. Толкось по-вече не трѣбва да възбужда съ невнимателна дума. Человѣци, наклонни къмъ подобни увлечения, трѣбва свещеникътъ да ги поучава; колкото е възможно, спокойно, като се старае, прѣди всичко, да имъ внушава убѣждение, че първото условие на истинната въ насъ вѣра и достигането на спасението е покорното послушание на ученията и уставитѣ на църквата, а отъ наша собствена страна — усиленъ подвигъ на благочестие въ продължение на цѣлъ животъ, а не остри пориви на чувството или въображението; съ такива человѣци трѣбва строго да обсѣжда тѣхнитѣ убѣждения и прѣдприятия, и сами тѣхъ да поучава да дѣйствуватъ всегда не по първото движение на мисъльта и на чувството.

§ 67. Мѣстото и врѣмето за проповѣдване.

Най-прилично мѣсто за проповѣдване на словото Божие е църквата, гдѣто всичкитѣ христиане се събиратъ за молитви и славословия, а врѣмето е при всѣко Богослужение въ църквата, особено, когато се извършава свещата литургия, подиръ прочитването на св. Евангелие, по древния обичай, въ праздничнитѣ и свети недѣлни дни, въ които христианетѣ се освобождаватъ отъ житейскитѣ работи, за да се занимаятъ съ дѣла на благочестие. Проповѣдването, обаче, не може и не трѣбва да се ограничи само въ църквата, но, по примѣра на Св. ап. Павелъ, свещенницитѣ сж длъжни да поучаватъ повѣренитѣ имъ паства и въ църква, и по домоветѣ (Дѣян. 20, 20) изобщо всичкитѣ и всѣкого

(ст. 31; 1 Сол. 2, 11), и всѣкогажъ, — денѣ и нощѣ, благоврѣмено и безврѣмено (2 Тим. 4, 2). За испълнявание на тази дължность добрий пастирь има много случаи, въ които му се дава благоприятенъ поводъ за поучение. Той се повиква по домоветѣ въ енорията си за извършвание различни трѣби. При послѣднитѣ той е длъженъ съ поучителното си слово да исправлява много погрѣшки на домашнитѣ, които е забѣлѣжилъ у нихъ. Но освѣнъ исправлението на забѣлѣженитѣ отъ него погрѣшки той е длъженъ въ духовната си бесѣда да распитва домашнитѣ живѣятъ ли по Бога: тъй напримѣръ, длъженъ е да узнае какви сж отношенията между съпруга и съпругата, между дѣцата и родителитѣ: ако ги намѣри че сж добри, че се обичатъ, иматъ взаимна любовь и послушание, то да ги похвалява и като ги утвърждава въ този истинно благочестивъ християнски животъ, и заедно съ него да ги накара да благодарятъ Бога за този неговъ даръ; ако, напротивъ, узнае, че сжществува нѣкакъвъ си раздоръ и несъгласие между всички, или само между нѣкои членове на дома, то е длъженъ, като испита добрѣ причинитѣ и основанията на това разорителпо за домоветѣ зло, да се погрижи благоразумно да го искорени изъ между нихъ, като имъ докаже отъ св. Писание и отъ историята, че послѣдствията на това зло сж пагубни както за врѣменото благосъстояние, тъй и за вѣчното имъ душевно спасение. Пастирьтъ, обаче, не трѣбва да чака да посѣщава пасомитѣ си само когато го повикатъ да извърши нѣкое Богуслужение или свещ. трѣба, но той е длъженъ да ходи по домоветѣ имъ и безъ да го викатъ. За тая цѣль той може да намира различни поводи, особено когато усѣти, че въ нѣкой отъ членоветѣ на посѣщаемото домочадие е боленъ тѣлесно или душевно, и че отива той въ такива домове съ главното намѣрение, за първото, да даде потрѣбнитѣ съвѣти, а за послѣднето, да исцѣли. Такова посѣщавание енориотитѣ, и често да става, нѣма да имъ се досади, особено когато узнаятъ, че тѣхний пастирь не иде съ нѣкаква користолюбива цѣль, а главно и само за тѣхната нравствена полза и спасение.

Такава грижа и попечение наслѣдъ енориотитѣ трѣбва непрѣмѣнно да има свещенникътъ. Ако е длъженъ да не изгуби нито едпа овца (Лук. 15, 4) отъ врѫчепитѣ на неѳовата грижа, и ако отъ неговото нерадѣние една отъ стотѣ се изгуби и останѫтъ само деветдесеть и деветь, и той за това нерадѣние ще отговаря, то длъженъ е да наблюдава за всѣки свой енориотинъ, да надзирава състоянието на всѣкиго, и съвършено да ги знае, като да ги има записани всички на дланьта си: кой е здравъ, кой боленъ и отъ какъвъ недѫгъ; колко е опасна болестьта, и като отъ какво лѣкарство има нужда. Това, обаче, не може да стори безъ усърдно издирвание нрави тѣ, слѣдъ което, като искусенъ врачъ, нарѫчва надлежни лѣкарства изъ словото Божие, чрѣзъ приличпи наставления.

По тази причина, освѣнъ църквата, и домоветѣ трѣбва да служѫтъ като мѣсто за частно учение и наставление на Хр. вѣра (7 Всел. 10). Още въ първитѣ вѣкове на християнската Църква при храмоветѣ и при епископскитѣ домове имало учрѣждение за духовно въспитание на дѣца-а и даже на възрастни, които сѫ желаели да получѫтъ основателно познание на вѣрата и правилата на християнската нравственность. Първитѣ отъ този видъ училища сѫ извѣстни подъ името *катехизически*, въ които се прѣподавали първоначални наставления на обращаѭщитѣ се въ християнството иудеи и езичници. Такиваучилища имало въ Александрия, въ Римъ, въ Кесарсия, Антиохия и по много други мѣс:а въ древпята християнска Църква. Тѣ се намирали подъ управлението и надзора на прѣдстоятелитѣ на църквитѣ (мѣстнитѣ епископи), а учителскитѣ длъжности се занимавали отъ мѣстнитѣ клирици. Въ Александрийското училище, напримѣръ, длъжностьта на наставникъ е завземалъ Климентъ, Александрийский пресвитеръ, Оригенъ и други; въ Антиохия — Св. Златоустъ, като Антиохийский пресвитеръ. Подобни училища е имало при монастиритѣ, при градскитѣ и селски църкви, гдѣто дѣцата безплатно се учили не само на духовни науки, но и на нѣкои полезни искуства и ржкодѣлия. Изобщо върху духовенството се възлагало наблюдението

на общественото възпитание на юношеството, съ благото намѣрение да се ржководи то въ духа на православната вѣра и християнската нравственость.

Освѣнъ въ училищата свещеникътъ може слѣдъ отпуска на литургията и въ самата църква нарочито да задържа всички дѣца мжжки и женски, заедно съ ония, които редовно не посѣщаватъ училището. Всѣки благомислящъ отъ епориотитѣ и самото правителство на такъвъ благонамѣренъ свещеникъ ще помогне, а ще намѣри и велика поддържка въ св. Синодъ и правителството, защото ползата отъ подобни прѣподавания въ нравствено отношение е неуспорима.

§ 68. Наставление на свещенницитѣ относително учителството.

Като четжтъ, за горнитѣ длъжности, благоговѣйнитѣ свѣщенници могжтъ да ги намѣржтъ справедливи, но мнозина изъ тѣхъ могжтъ да кажжтъ: „всичко добро, но ний, които не сме се учили на врѣме, какво да правимъ, като не умѣемъ да испълняваме тази сжществена длъжность?“ На това ще имъ отговоримъ, че този отговоръ не може да ги оправдае: тѣ като сж приели сана задължили сж се вече духовно да поучаватъ народа, а за неиспълнение на тая своя длъжность всѣкогажъ оставатъ отговорни прѣдъ Бога (глед. § 38). За да могжтъ, прочее, да се избавжтъ отъ тази отговорность, длъжни сж непрѣмѣнно да правжтъ това, което могжтъ: тѣ могжтъ, напримѣръ, да постжпватъ така: 1) по прѣпоржката на прѣдпоставения архиерей да се снабджтъ съ нѣколко книги, които съдържатъ слова, съ различни назидателни книжки и жития на святиитѣ, съ св. Писание и съ други богословски и религіозно-нравствени книжки; 2) нѣколко дни прѣди праздника или свята недѣля внимателно да прочете нѣколко пжти опрѣдѣленото за тоя день слово и, ако е възможно дори, наизустъ да го науче, тъй щото въ назначения день, слѣдъ прочитание на Евангелието да прочете съ гласъ това слово на народа въ църквата: 3) да си опрѣдѣли из-

вѣстни часове на всѣки день, въ които непрѣмѣнно да се занимава съ прочитание назидателни книги тъй редовно, както редовно яде и пие въ извѣстни часове, и въ такова редовно занимавание съ прочитъ на подобни книги умътъ му се обогатѣва съ богословски познания, както тѣлото се усилва, расте и се поддържа отъ ежедневната храна. Така сѫ постѫпвали и въ старо врѣме духовнитѣ пастири, когато не е имало навсѣкѫдѣ училища, и сѫ ставали силни словомъ и духомъ. Но 4) прѣимуществено свещенникътъ е длъженъ постояно да чете извора на мѫдростьта — Свещ. Писание: *Вонми себѣ*, казва Господь, и *снабди душу твою зѣло, и не забуди всѣхъ словесъ, и да не отступятъ отъ сердца твоего вся дни живота твоего, и да наставиши сыни твоя* (Втор. 49). И пакъ на друго мѣсто: *Да не отступитъ книга завѣта Моего отъ устъ твоихъ, и да поучаеши ся въ ней день и нощь, да уразумѣеши творити вся писанная: тогда благоуспѣеши и исправиши пути твоя* (Иис. Нав. 1,8). Къмъ тази длъжность подбужда и убѣжда и Апостолъ Павелъ, когато казва: *Внемли чтенію, утѣшенію, ученію, въ сихъ поучайся, въ сихъ пребывай, въ сихъ разумѣвай* и проч. (1 Тим. 4,13). *Слово Христово да вселяется въ васъ богатно, во всякой премудрости* (Кол. 3,16). А Господь, чрѣзъ пророка Осия, низвергава невнимателния свещенникъ къмъ редовното прочитание и изучавание Божието учение и страшно заплашва неговия домъ: *Понеже ты*, казва Онъ, *учение Мое отвергль еси, отверину и Азъ тебе, еже не жречествовати (не священствовати) Мнѣ: забылъ еси законъ отъ Бога своего, забуду и Азъ чада твоя* (Ос. 4, 6).

Св. Златоустъ въ четвъртото си слово за свещенството пространно пише и силно поощрява свещенника, че той, като църковенъ пастирь, непрѣмѣнно е длъженъ да се упражнява въ Божественото писание, и да бѫде искусенъ не само въ него, но и въ други науки: и за подтвърждение на това прѣдставя важни причини: напротивъ, ако се покаже нерадивъ, и не ще да знае какъ, съ Божието слово, да утвърди человѣка въ све-

тата Вѣра и го настави на покаяние: то такъвъ свещенникъ е за голѣма врѣда на своитѣ епориоти и за това е подвърженъ на Божия сѫдъ. И тъй, Словото Божие и Църквата задължаватъ всичкитѣ свещенници безразлично, учени и неучени, да проповѣдватъ Словото Божие, или поне да прочитатъ готови слова, одобрени отъ духовното началство, а за да се пази чистотата на православното проповѣдване отъ нѣкое заблуждение, съгасно съ прѣдписанието на църковнитѣ правила, и Екзархийский Уставъ обръща вниманието на свещенницитѣ, че *на мирянетъ не се позволява безъ разрѣшение на мѣстната духов. власть да проповѣдва въ църква или при други църковни тържества. Ако си позволи да направи нѣкой това, свещенникътъ иска отстраненето му чрезъ гражданската власть и прави на надлежното духовно началство писмено съобщение за станялото.*

§ 68. Свързката на словото съ дѣлата на свещенника.

Словото или поученията на свещенника за да дадѫтъ ожидаемия плодъ, непрѣмѣнно и неговия животъ трѣбва да е съобразенъ съ нихъ. Това и самитѣ нехристиански ритори сѫ нашли за нуждно, за това и между риторическитѣ правила сѫ написали, че никой не може да бѫде добъръ риторъ, ако не е въ сѫщото врѣме и добъръ человѣкъ. Тий сѫ разбирали, че който учи на добродѣтель, ако самъ не ѭ притежава, то той не заслужва вѣра у своитѣ слушатели: защото, като видѫтъ слушателитѣ, че той едно върши, друго учи, ще помислѫтъ, че той похвалява добродѣтелта за друга нѣкоя косвена и за него полезна причина, а не защото добродѣтелта е достойна: въ противенъ случай и самъ той щѣше да ѭ извършва. Оттука произлиза, че, който проповѣдва добродѣтель, ако самъ лошаво живѣе, никогажъ не може дързновено да говори поучението си, а нѣма ли да му отговори и неговата съвѣсть: *Врачу исцѣлися* самъ (Лук. 4, 23)? И самъ Христосъ му казва: лицемѣре! *изми първѣе бервно изъ очесе*

твоего, и тогда узриши изяти сучецъ изъ очесе брата твоего (Мат. 7, 5). Напротивъ, ако животътъ на проповѣдника е сходенъ съ проповѣдьта, то съ дързновение той проповѣдва, като е готовъ на всѣкого да каже онова Христово слово: кто отъ васъ *обличаетъ мя* о грѣсѣ (Иоан. 8, 46)?

Ако езическото риторство е изисквало отъ своитѣ ритори добръ животъ, то много по-вече ще се изисква такъвъ отъ проповѣдника на Евангелието. За това, когато Христосъ испращалъ на проповѣдь апостолитѣ, нареклъ ги *свѣтъ міра*: *вы есте свѣтъ міра*, и, въ какво състои тая свѣтлина, изяснилъ имъ: *тако да просвѣтится свѣтъ вашъ предъ человѣки, яко да видятъ ваша добрая дѣла, и прославятъ Отца вашего, иже на небесѣхъ* (Мат. 5, 16), и малко по-надолѣ: *иже сотворитъ и научитъ, сей великій наречется въ царствіи небеснѣмъ* (ст. 19). Самъ Онъ като описва бѣлѣзитѣ на добрия пастирь, между другитѣ прилага и този: *егда своя овцы изженетъ, предъ ними ходитъ, и овцы по немъ идутъ, яко вѣдятъ гласъ его* (Иоан. 10, 4). Не стига, сирѣчь, добрий пастирь съ гласа си да повиква овцитѣ си, но длъженъ е прѣдъ тѣхъ да ходи съ примѣра на добродѣтелния си животъ, за да вървѧтъ подирѣ му овцитѣ. А както Иисусъ Христосъ на апостолитѣ, така и апостолитѣ на своитѣ приемници, епископи и пресвитери, това правило прѣдадохѫ. Върховний отъ нихъ Петръ като умолѣва пресвитеритѣ да пасѧтъ Божието слово (Петръ 5, 2), на сѫщото мѣсто означава имъ начина какъ да пасѧтъ, *не яко обладающе притчу, но образъ*, рече *бывайте стаду* (ст. 3). И върховний ап. Павелъ на сѫщото научава своя ученикъ Тимотея, като казва: *образъ буди вѣрнымъ словомъ, житіемъ, любовію, духомъ, вѣрою, чистотою* (1 Тим. 4 12. срав. 2 Тим. 3, 10). Сѫщото прѣдписва на Тита: *о всемъ самъ себѣ подавай образъ добрыхъ дѣлъ, во ученіи независтное, честность, нетлѣніе, слово здравое, незазорное* (2, 7 и 8).

И които ни прѣпоръчахѫ това правило на светость на учителския животъ, сѫщитѣ съ примѣри това

подтвърдихѫ. За самаго Господа Иисуса Христа повѣствува Св. Лука въ началото на Апостолскитѣ Дѣяпия: *Начатъ Иисусъ творити же и учити.* Самъ Христосъ за Иоанна Кръстителя засвидѣтелствувалъ: *бѣ*, рече, *свѣтилникъ горя и свѣтя* (Иоан. 5, 35). Ап. Павелъ дързае да каже за себе си: *Азъ тако теку, не яко безвѣстно: тако подвизаюся, не яко воздухъ біяй: но умертвляю тѣло мое и порабощаю, да не како, инымъ проповѣдуя, самъ неключимъ буду* (1 Кор. 9, 26 и 27). Подиръ това, както самъ се е съобразявалъ съ Христа, и на него въ всичко е слѣдвалъ: така и ученицитѣ си е увѣщавалъ, като е казвалъ: *подобни мнѣ бывайте, якоже азъ Христу* (тамже 11, 1), и такъ: *подобни мнѣ бывайте, братіе, и смотряйте тако ходящыя, яко же имате образъ насъ* (Филип. 3, 17).

Отъ горѣказанитѣ всѣки може да заключи, че свещеннический животъ, състоящи въ добродѣтелта, трѣбва да му бѫде като друга рѫка на първата, сирѣчъ на учението спомагателница въ съзиданието на енориотитѣ му. За това, о, свещенниче! внимавай и подвизавай се да имашъ Христоподобенъ животъ, щото да можешъ заедно съ Павла да говоришъ: *подобни мнѣ бывайте, яко же азъ Христу.* Ако ли твойтъ животъ не е съобразенъ съ Евангелската проповѣдь, то твоитѣ поучения, ако и да сѫ полезни на народа, но на тебѣ ще бѫдѫтъ въ тежко осѫждение: но по-вечето такива поучения не само биватъ прѣдъ народа студени и недѣйствителни, както по-горѣ казахме, но още и развратителни; защото на мнозина докарватъ подозрѣние, че вѣрата ужъ е басня, а добродѣтелта само причина за лихоимание.

Слѣдователно, на Божието име вмѣсто прославление безчестие напосятъ подобни поучения, по апостолското изрѣчение (Рим. 2, 21—23): *научая инаго, себе ли неучиши? проповѣдуя не красти, крадеши: глаголяй непрелюбы творити, прелюбы твориши: гнушаяся идолъ, святая крадеши: иже въ законѣ хвалишися, преступленіемъ закона Бога безчестеуеши. Имя бо Божіе вами хулится во языцѣхъ.* За това и застрашава Господь

такъвъ учитель: *вкую ты повѣдаеши оправдания Моя, и воспріемлеши завѣтъ Мой усты твоими* (Пс. 49, 16.0 долж. пресв пр. ч. 2)?

ГЛАВА ВТОРА.

Длъжноститѣ на свещенника, като на духовенъ ржководитель, или въспитатель.

§ 69. Мѣрки за прѣдвардване отъ грѣхове.

Съ учителската дѣятелность на свещенника тѣсно е свързана и духовно-въспитателната му. Едно отъ силнитѣ срѣдства, съ които си служи при тая дѣятелность, е исповѣдьта, но понеже другадѣ ще говоримъ подробно за това тайнство, то тука се ограничаваме да кажемъ за мѣркитѣ, които, съгласно съ църковната практика, той е длъженъ да взима, за да прѣдвардва своето паство отъ грѣхове, и за да уничтожава всѣки поводъ къмъ тѣхъ. Свещеникътъ като внимателно вниква въ домочадиитѣ и общественитѣ отношения на паството, като слѣди за образа на неговия животъ, длъженъ е да изисква отъ него, изобщо, и отъ всѣки свой енориотинъ, да осжществлява въ живота си правилата на християнското благочестие и благоповедение, и, наопаки, да отстранява всичко, което въ тѣхния животъ се показва противно на каноническитѣ прѣпоржки и доброто поведение на християнетѣ, и което не е съгласно съ духа на християнското благочестие. А правилата запрѣщаватъ на вѣрнитѣ да влизатъ въ вѣроисповѣдно общение съ иновѣрцитѣ — да участвуватъ въ молитвитѣ, въ богослужебнитѣ обреди и вѣроисповѣднитѣ обичаи на иудеетѣ и езичницитѣ (ап. 65, 70 и 71; Лаод. 29, 39 и 37; Анг. 1; Анк. 7 и друг.), да иматъ молитвено общение съ еретици (ап. 45; Лаод. 32, 33, 34, 35 и 9), даже молитвено общение съ ония християне, които сж отлжчени отъ общение съ вѣрнитѣ, (ап. 10), както и съ отхвърленитѣ клирици (ап. 11). Не само духовното общение съ невѣрнитѣ, но и всѣко общение съ нихъ се

възбранява — общение въ житейскитѣ въпроси, браковетѣ, удоволствията. Вселенскитѣ събори, 6-й и 7-й, забраняватъ да встѫпатъ православнитѣ християне, въ дружество съ иновѣрнитѣ, да приематъ дарове отъ нихъ, даже да се миѫтъ въ банитѣ (Трул. 11; 7 Всел. 8).

Отдалечаването на християнетѣ отъ непосрѣдственото общение съ иновѣрцитѣ още не е могло да бѫде напълно надеждно и вѣрно срѣдство за уничтожение въ тѣхния животъ на всичко, което не е съгласно съ духа на християнската вѣра и благочестие. Работата е, че противо-християнскитѣ вѣрвания и обичаи могли сѫ да проникватъ и наистина сѫ прониквали въ живота на християнското общество и сѫ се присаждали къмъ християнитѣ по други пѫтища, — *пръзъ училищата,, пръзъ распространение на книги, изображения* и т. н. Поради това, постановленията на църковнитѣ правила заповѣдватъ да се обръща строго внимание и върху тази страна на живота. Тъй, Трулский Съборъ (71 пр.) забранява на онія, които искатъ да изучѫтъ гражданскитѣ закони, да участвуватъ въ училищнитѣ еллински обичаи, напр. въ обичая да водѫтъ учащитѣ се въ народни зрѣлища, да се облачатъ въ неприличии и необщеприети одежди, общенародно чрѣзъ състезание и жребие да ги дѣлятъ между учащитѣ се и прочее. По апостолскитѣ и съборни правила, изключаватъ се изъ употрѣбление (обществено и частно) врѣдителнитѣ съчинения, апокрифическитѣ книги, басни, глумления, лъжливи писания, съчиняеми противъ честнитѣ икони (ан. 60; 6 Всел. 63; 7 Всел. 9); църковнитѣ правила подобно запрѣщаватъ употрѣблението на изображения, несвойствени на християнската вѣра и оскърбителни за християнската нравственость (Трул. 100).

Но каквито и да е прѣдприемала Църквата мѣрки за прѣдвардване своитѣ членове да се увличатъ отъ иновѣрни учения и обичаи, тия мѣрки още не сѫ могли да достигнѫтъ напълно своята цѣль, ако християнетѣ не сѫ се въспитавали и утвърждавали въ правилата на християнското благочестие. Поради това църковнитѣ пра-

вила най-първо вмѣняватъ на християнетѣ въ обязапость да ходятъ на църква, защото тя е първото и главно училище на християнската вѣра и благочестие, и да присѫтствуватъ вѣрнитѣ при общественото богослужение до самия неговъ край — до отпуста (ап. 9;). Поне въ светинедѣлнитѣ и празднични дни християнетѣ сѫ длъжни безъ друго да посѣщаватъ църковното богослужение. Това изискване така строго се е съблюдавало въ християнската църква, щото ония, които прѣзъ три седмици по редъ не сѫ били на църква, отлучавали се (6 Всел. 80). Въ светинедѣлнитѣ и празднични дни, които сѫ посветени на въспоминание великитѣ и радостни за християнетѣ събития, по църковнитѣ правила, се дозволява разрѣшение отъ постъ. Църквата даже осѫжда и подвъргава на наказание ония, които „поради мнимо подвижничество“ пазятъ постъ въ светинедѣленъ и сѫбботенъ день (ап. 64; Гатр. 18; Трул. 55). Запазването поста въ празднитѣ дни „не заради подвига на въздържание“, се порицава отъ Църквата за това, че такова запазване щѣше да исказва надмѣнность, прѣзрѣние къмъ църковнитѣ постановления, неуважение къмъ праздницитѣ, защото въздържанието — постътъ сѫ несъвмѣстни съ духовната радость въ празднитѣ дни. Отъ друга страна на истинно-християнската радость въ празднитѣ дни сѫ противни необуздапнитѣ народни увеселения и пиршества. Противъ народнитѣ увеселения, зрѣлищата, Църквата съ особенна ревность е възставала още отъ самитѣ апостолски врѣмена и се е грижила за тѣхното искоренение. Въ древнитѣ врѣмена не еднократно се срѣща прѣдложение на св. Отци „да се помолятъ благочестивитѣ царье, за да забранятъ зрѣлищата, или поне да не дозволяватъ да ставатъ въ днитѣ на християнскитѣ праздници“. Така, Отцитѣ на Картагенския Съборъ постановили да молятъ императора, щото въ течение на 8-тѣ дни на Пасхата да спира конското прѣпускание, както и въ светипедѣлния день, и да се промѣняватъ днитѣ, назначени за прѣдставления, колчемъ съвпадатъ съ днитѣ на християнскитѣ праздници, и

така народътъ да не се увлича къмъ тия зрѣлища (Карт. 72). Строго като забранява на християнскитѣ „стихотворци“ да правятъ звѣринни зрѣлища и позорищни игри (тр. 51), Трулский Съборъ нарѧчва, щото въ течение на св. Пасха да не се произвежда нито конско прѣпускание, нито каквото и да е народно зрѣлище, а вѣрнитѣ да прѣкарватъ светитѣ дни въ пѣние на псалми и духовни пѣсни (Трул. 66). Относително до народнитѣ различни пиршества, които се отличаватъ съ езическо сладострастие, Карт. Съборъ постанови: да се помолятъ благочестивѣйшитѣ царье, да забранятъ ония пиршества, които сѫ привнесени отъ езическо заблуждение и се устрояватъ по градоветѣ и селата, понѣкогажъ въ днитѣ на мѫченицитѣ и даже при свещенни мѣста, и на които тайно се привличатъ християнетѣ, които отнапрѣдъ сѫ били езичници (71 пр.). Като забранява необузданитѣ увеселения и пиршества изобщо и особено въ праздничнитѣ дни, Църквата не запрѣщава на християнетѣ други удоволствия, стига само послѣднитѣ да бѫдатъ чужди отъ нечисти пожелания, да нѣматъ властолюбиво и сладострастно свойство. Така, нищо прѣдосѫдително нѣма за женитѣ и мѫжьетѣ, които, събрани на едно мѣсто, задружно сѣдатъ на трапезата, стига сямо тия трапези да не се съпровождатъ отъ нѣкакви позорищни измишления или сатанински пѣсни, нѣвици или блудници гласования (7 Всел. 22). Не се запрѣщава на вѣрнитѣ да се сбиратъ и на братски трапези прѣзъ празднични дни по примѣра на древнята вечеря на любовьта, само не въ църква, а въ частни домове (Лаод. 28), не се възбранява и на пастиря да участвува въ пихъ (Лаод 27); не се запрѣщава да учрѣждаватъ и брачни пиршества, стига само да не се съпровождатъ отъ неистови скакания и игри (Лаод. 53, 54); но положително се запрѣщаватъ пиршества само за пиршество (Лаод. 55).

Като разрѣшава отъ постъ въ празднични дни, като дозволява удоволствия, неоскърбителни за християнската нравственность, Църквата изискува строго въздържание отъ чувствени удоволствия, каквито и да били, въ

извѣстни врѣмена на годината, които сѫ назначени за удовлетворение висши духовни потрѣбности на человѣка и служащи като приготовление за свещенитѣ събития. Така, църковнитѣ правила наржчатъ строго въздържание на готовящитѣ се за св. Причащение, изискуватъ да се пази поста въ св. Четиредесетница прѣдъ Пасхата, въ навечерието прѣдъ Богоявлението, въ срѣда и петъкъ на всѣка седмица (ап. 69; Лаод. 50 и др. Трул. 29, 56 и 89; Св. Дион. Алек. 1; Теоф. Алек. 1; Петра Алек. 15). За незапазване установенитѣ пости Църквата подвъргава клирицитѣ на извержение, и мирянетѣ на отлучение, ако това незапазване происхожда само не вслѣдствие на болесть или изобщо на тѣлесна слабость (ап. 69; Гатр. 19. Тимот. Алек. 8 и 10).

Като наржчватъ на христианетѣ да прѣкарватъ праздничнитѣ и постни дни съобразно съ тѣхната важность и значение, църковнитѣ правила опрѣдѣляватъ за христианетѣ начина на живота и поведението въ всѣко врѣме. Тъй, по възгледа на Христианската Църква, нейнитѣ членове сѫ длъжни благоразумно да се ползуватъ съ прѣдметитѣ отъ първа необходимость, като избѣгватъ неумѣреното употрѣбление на храната и излишно употрѣбление на вино (ап. 42, 43). Като изисква умѣреность въ употрѣблението на храната и питието, Църквата осѫжда ония, което се гнусятъ отъ употрѣбление на месо и вино, не отъ любовь къмъ въздържание, а по прѣдубѣждение противъ нихъ, по лъжливитѣ убѣждения, навѣяни отъ различни еретически учения (Енкратитѣ, Монтаниститѣ и пр. ап. 51 Анк. 14. Бантр. 2; Васил. Вел. 86). Забранява се само да се употрѣблява за храна кръвьта отъ животни, удавлина и звѣроядина (ап. 63; Гат. 2; 6 Всел. 67). Не се забранява грижата за чистотата на тѣлото, стига само да не се съединява съ други нечисти цѣли и да не се произвожда по нѣкакъвъ прѣдосѫдителенъ и съблазнителенъ начинъ, напр. въ общитѣ бани за мѫжьетѣ и женитѣ (Лаод. 30, 6 Всел. 77); но не се одобрява прѣкалената грижливость за тѣлото и за мегки одежди, които изнѣжватъ тѣлото (Гатр. 21). Като изискватъ, щото

християнетѣ благоразумно и умѣрено да се разпорежда-тъ съ веществените блага, църковните правила признаватъ достойно за всѣко уважение и съвършеното подвижничество—смиреното отшелничество отъ свѣтската суета (Гатр. 21), но, отъ друга страна, не само осжждатъ, а даже подвергаватъ на наказание опия, които се тщеславятъ съ подвижническата въпкашность, искатъ да докажжтъ съ нея своята праведность, и съ тая цѣль се въздържатъ отъ участие въ празднична радостъ, остригватъ своитѣ косми, носжтъ грубо облекло и прѣзиратъ носящитѣ копринено и изобщо неотлично отъ обикновеното облекло (Гатр. 11, 12, 13, 17). По този начинъ отъ християнска гледна точка въпкашний начинъ на живота на всѣки има цѣна не само по себе, а по онова вжтрѣшно душевно настроение, каквото се изражава въ него.

Отъ тази точка Църквата гледа и на домашния животъ, като подвергава на наказание опия, които „поради мнимо подвижничество“ прѣнебрѣгаватъ брачнитѣ узи и домочеледнитѣ обязаности както: женитѣ, които оставятъ своитѣ мжжье, или мжжьетѣ, които напущатъ своитѣ жени, поради погнусване отъ брака,—родителитѣ, които, подъ прѣдлогъ на отшелничество, не се грижжтъ за дѣцата си, и дѣцата, подъ прѣдлогъ на благочестие, оставятъ своитѣ родители (Гат. 14, 15 и 16, срав. ап. 5).

Най-сетнѣ, Християнската Църква е вникала не само въ домочеледнитѣ, но и въ общественитѣ отношения на своитѣ членове, старала се е да укорени нравственитѣ качества въ християнетѣ, като въ членове на църковно и гражданско общество, като се е грижила изобщо за смегчение на нравитѣ, за кротость въ обноскитѣ, като ги приучава къмъ послушание и подчинение на църковнитѣ и господарствени власти (ап. 36, 84).

§ 70. Прѣдпазване отъ суевѣрни обичаи и повѣрия.

Като прокарва въ живота на християнетѣ духъ на истино благочестие и благоповедение, Църквата не може равнодушно да гледа остатъцитѣ отъ езичницитѣ, които

сѫ оставали и сега още оставатъ вкоренени въ народния животъ; за това въ канонитѣ постановления на Църквата не еднократно се срѣщатъ забранявания на суевѣрни обичаи и на различни повѣрия, които не сѫ съобразни съ християнската вѣра и благочестие. Тъй, Трулский съборъ е постановилъ, да не ставатъ всенародни женски игри, които могѫтъ голѣма врѣда и пагуба да донасятъ, както и въ честь на боговетѣ, Пана, и Бакхуса (Дионисія Бакха). На тия праздненства ставали общи игри отъ жени и мѫже, прѣоблачения на жени въ мѫжки, а на мѫже въ женски дрехи, носили се маски (прикрития врѣхъ лицето) отъ различни видове, и посрѣдъ подобни увеселения имало е много непристойности. Сѫщий съборъ е забранилъ да палѫтъ огневе въ новомѣсечията прѣдъ домоветѣ и да скачатъ прѣдъ нихъ, както доста осѫдително и днесь още у насъ дѣцата правѫтъ това прѣдъ заговѣлки за Великитѣ пости (Трул. 65). Езичницитѣ въ новомѣсечията запалвали огневе прѣдъ домоветѣ и дюгенитѣ си, за да се прогонѫтъ отъ нихъ лошавитѣ духове; и прѣзъ тия огневе прѣскачали мѫже и жени, за да очистѣли и себе си отъ влиянието на злитѣ духове. Това се продължавало прѣзъ цѣлата нощь на първия день на мѣсеца, при това съ различни игри и гадания и проч.; на другия день съ пѣсни и играние отивали къмъ рѣкитѣ и, като почерповали вода, съ различни магии поръсвали домоветѣ си. Такива обичаи дълго се пазили у простия народъ и въ врѣмената на Християнството. За отвращение отъ такива суевѣрия и отъ съединената съ тѣхъ развала на нравитѣ, въ Източната Църква е установено, щото въ първитѣ числа на мѣсецитѣ да се извършва водоосвещение и да се поръсватъ домоветѣ съ осветената вода*). Къмъ суевѣрнитѣ езически обичаи правилата относятъ и различнитѣ видове на волхованието, като *волшебството*

*) Това е причината на обичая и желанието на народа да поканва свещенницитѣ да му освещаватъ вода или да му поръсватъ домоветѣ въ началото на всѣки мѣсецъ, или, споредъ простонародното изражение, на новина, или на нова свѣщь.

— мнимото прѣдсказване на бѫдѫщето посрѣдствомъ магии, призование нечисти сили и пр.; *гадание* за бѫдѫщето по хода на облацитѣ, по тѣхния видъ и цвѣтъ; *баяние* посрѣдствомъ призование демони, даже имената на нѣкои светци, посрѣдствомъ пѣние па мирски или свещени пѣсни; *прѣдсказване* сѫдбата на человѣка по днитѣ и часоветѣ на неговото рождение, употрѣбление на прѣдпазителни или цѣлителни *аймалии* и т. п. (Трул. 6 Всел. 61). Всички видове на езическото волхование били нетърпими въ Християнството както по нечиститѣ, противнитѣ на вѣрата, понятия на невѣжеството и суевѣрието съ нихъ съединено, тъй и по нравственото зло влияние върху християнскитѣ души и по врѣдителнитѣ за обществото тѣхни дѣйствия (Анк. 24; Вас. Вел. 72, 83 и друг.).

Забѣлѣжително е, че Църквата обръща вниманието си, повидимому, и върху най-прости и безврѣдни обичаи, по които, като се съединяватъ съ неправилни мнѣния или съ незнание на християнскитѣ истини, могѫтъ да повреждатъ православното исповѣдване на вѣрата. На единъ такъвъ обичай посочва Трулский Съборъ (79 пр.). Въ нѣкои мѣста на Востокъ, по простота или незнание, или по неправилното разбирание догматическата истина за въплощението и раждането на Сина Божия отъ Прѣсв. Дѣва, имало обичай да приготовляватъ нѣкакво хлѣбно печение и да испращатъ единъ другиму въ честь па Богородица, именно за споменъ на прѣполагаемитѣ болѣжки при нейното раждане *). Въ основата на този обичай се откривала мисль, противна на вѣрата, т. е. че ужъ Прѣсветая Дѣва е търпѣла при рождението на Прѣдвѣчния Младенецъ обикновени болки. По този начинъ обичайтъ прѣминавалъ не само въ суевѣрие, но и

*) Въ Македония и до днесь приготовляватъ съ найголѣма грижа и внимание богати сладки суканини подъ име баклави, които наричатъ *Повойница* на Богородица. Отъ тази повойница едни на други си испращатъ, и при честитението на праздника прѣдлагатъ отъ нея на гоститѣ за похапнување. Този обичай се продължава до първи януария.

въ пълно лжевѣрие. Поради това 6-й Всел. съб. не оставилъ този обичай безъ забранявание и, като го забранява, изяснява, че рождението на Богочеловѣка отъ Дѣва било е безсѣменно и за това безболѣзнено.

Като вземе въ внимание досега казаното въ тая глава, свещеникътъ е длъженъ да слѣди и, въ случай на нужда, да подвергава непослушнитѣ на духовни исправителни мѣрки. Разбира се, че правото за подвергавание на исправителни мѣрки, наржчвани отъ христианското благочестие и благоповедение, главно принадлежи на прѣдпоставения свещеноначалникъ, но несъмнѣно и свещенницитѣ, упълномощени отъ първия, могжтъ сжщото да правжтъ въ своитѣ енории. Само по себе се разбира, че църковний пастирь, прѣди да прибѣгва до исправителни мѣрки и, тъй да кажемъ, да исправлява сторепото вече прѣстжпление, длъженъ е съ дума и примѣръ на собствения си животъ да располага пасомитѣ къмъ христианското благочестие и благоповедение и да ги прѣдпазва отъ всѣко несъобразно съ духа на христианското благочестие.

§ 71. Суевѣрието и неговото сжществование у насъ.

Като допълнение на горѣказаното ще кажемъ нѣщо за понятието на суевѣрието, и ще приведемъ нѣколко примѣри отъ суевѣрнитѣ обичаи. *Суевѣрие* изобщо се нарича вѣрвание въ прѣдмети, които съвсѣмъ не сжществуватъ, или, ако наистина сжществуватъ, неправилно и лъжливо се разбиратъ. Отука суевѣрието означава суетна, празда или несъдържателна вѣра. Задатъкътъ на суевѣрието се крие въ самата природа на человѣка, въ неговата склонность къмъ всѣко тайнствено нѣщо и къмъ прѣдсказвание бждещето; а главното негово основание всѣкогажъ се заключава въ недостатъка на умственото и нравственото развитие, въ ограниченостьта на понятията, легкомислието и слабостьта на духа. По тази причина суевѣрията биватъ по-често достояние на простия народъ, и съвършеното тѣхно искоренявание почти е невъзможно. За отличителенъ признакъ на суевѣрието служи това, че то вижда тайнствена свързка

между самитѣ разнородни прѣдмети, и безъ всѣко изслѣдване отдава имъ чудесни свойства и дѣйствия.

За примѣръ нека приведемъ нѣколко суевѣрия изъ мѣсецослова на суевѣрцитѣ. Тъй, тѣ вѣрватъ, че, ако не празднуватъ деня (11 юния) на Св. апостолъ Вартоломея, щѣлъ да се върти голѣмъ облакъ надъ пивитѣ имъ и градъ щѣлъ да се испуща върху нихъ, а добитъкътъ имъ щѣлъ да стане вртоглавъ. Този праздникъ се пази три-четире дни, а вечерта на послѣдния скриватъ добитъка си, за да не го види на другия день *Видовъ день*, който тоже празднуватъ, защото, въ противенъ случай, добитъкътъ щѣлъ да стане вртоглавъ. Три дни празднуватъ (отъ 15—18 юлия) *горещляци*; сѫщо и 22-й юлия, деня на Св. Фоки, нареченъ *попърлия*, за да не се попърлятъ или изгорѫтъ царевицитѣ. За уничтожение врѣдителната сила отъ мишкитѣ празднуватъ 27-й октомврия, нареченъ *мишинъ-день*. Прѣзъ тоя день не смѣѭтъ да бъркатъ въ ковчези, въ дрехи, въ житници, нито дори името имъ споменуватъ. Отъ тоя день до двѣ недѣли понѣкѫдѣ празднуватъ *вълчаците*, а другадѣ десеть дни слѣдъ мишинъ день ги начеватъ и продължаватъ празднуването имъ цѣла недѣля. Сѫщия този праздникъ държѫтъ пакъ на 21-й ноември, и именно деня на *злия* или *кривия вълкъ*. Тия дни празднуватъ отъ вълкъ, сирѣчь за уничтожение врѣдителната сила на вълцитѣ върху добитъка. На 30-й отъ сѫщия мѣсецъ празднуватъ *Мечинъ день*: прѣзъ нощьта на тоя день варѫтъ царевица и послѣ посипватъ отъ нея извънъ по жглитѣ на кѫщата, като приговарятъ: *на ти, мечко, кукурузо*! Който пази мечия день и извръшва този обредъ, мечката нѣма да му яде кукуруза на нивата. На 1-й януария пъкъ, по нѣкои мѣста, въ честь на вълцитѣ и на мечкитѣ колѫтъ черни кокошки, чиито глави пазѫтъ привързани на веригитѣ надъ огнището за лѣкъ; най-сетнѣ, празднуватъ още три дни, 1—3 февруария, подъ име *Трифонци*. Празднуватъ сѫбботитѣ прѣзъ мѣсецъ мартъ подъ название *мартинци* или мартини сѫбботи, заедно съ тѣхъ държѫтъ срѣдата

и петъка отъ третята седмица на сѫщия мѣсецъ. Тия праздници се държѫтъ *отъ класъ бѣлъ*, сирѣчь, да не остане класътъ бѣлъ, а той бива все такъвъ когато не завързва. За тая причина женитѣ отъ Великдень до Петровдень по вечеритѣ не прѣдѫтъ. Прѣзъ мѣсецъ априлий празднуватъ вторницитѣ, подъ име *сухи*, за да вали дъждъ, да ги намокри. На 1-й май празднуватъ отъ *змии* и *гущери* по слѣдующия начинъ: въ навечерието на тоя день домакинката взема посипалката и щипцитѣ (машитѣ) и ходейки покрай зидоветѣ на дома и чукайки съ посипалката изговаря: Змии и гущери, бѣгайте отъ дома и идѣте си по гори и поляни, това заобикаляние се извършва три пѫти. Великитѣ четвъртъци, отъ оня на Страстната седмица до Възнесение, празднуватъ ги отъ градъ. За отпѫждание града закопватъ червено яйце въ нива или лозе, но непрѣмѣнно снесено отъ черна кокошка и вапсано на Великия четвъртъкъ. За сѫщата цѣль правѫтъ и слѣдующия суевѣренъ обичай: полагатъ на нѣкое високо мѣсто, и ако пѣма такъво мѣсто, на нѣкое високо дърво, една кожа и една плѣшка ягнешки, но такива, които непрѣмѣнно трѣбва да бѫдѫтъ откраднѫти, на Георгевъ день въ онова врѣме, когато, слѣдъ молитвата и поръсване испеченитѣ ягнета, свещенникътъ прибира кожитѣ и плѣшкитѣ. Когато лети орелътъ и води подиръ себе си градъ, като види тази кожа и плѣшка, прѣлетявалъ онова мѣсто, безъ да пуща градъ.

Въ лѣчебно отношение на първи мартъ привързватъ съ червено конче, осукано съ бѣло, лѣвата или десната ржка, или и врата на дѣцата противъ всѣка болесть. Въ русса срѣда, която се пада въ самия день на отданието на Пасхата, прѣдъ деня на Възнесение Христово, лѣшѫтъ вратитѣ, които сѫ срѣщу слънце съ кравешка каль, която облѣпватъ отгорѣ съ черупки отъ червено яйце, или съ просо, непрѣмѣнно вземено отъ бозаджия. Откато прѣстои тая каль една година на това мѣсто добивала врачебна сила противъ накожни болести, които исцѣлѣвали, щомъ покадѣли съ неѫ. Отъ треска

се лѣкуватъ суевѣрцитѣ съ покадяване отъ мечешка козина, а раната, произведена отъ ухапване на куче, — съ привързване къмъ неѫ на малко козина отъ сѫщото куче. Вънкашната болесть пъкъ лѣкуватъ съ даване на болнитѣ по три капки мечешка или кучешка кръвь, смѣсена съ вода. Заболѣлитѣ отъ различни болести лѣкуватъ съ прокарване болнитѣ прѣзъ една дупка, ископана при нѣкой трапъ или брѣгъ. Който желае да бѫде здравъ, длъженъ е при първо гърмение на небето прѣзъ пролѣтьта да тури врѣхъ главата си желѣзо или камень.

Добитъкътъ оздравѣва и се пази здравъ, ако го прокаратъ прѣзъ живъ огънь; това става по слѣдующия начинъ: между двѣ сухи дървета прокарватъ едно друго, пакъ сухо, което трижтъ между двѣтѣ дотолкось и дотогава, докато пусне искри и се запали. Съ тоя огънь запалватъ една грамада дърва, прѣзъ която, като се распали, прокарватъ добитъка си. По нѣкои мѣста пъкъ вѣрватъ, че, като окачѫтъ по зданието, въ което лежи добитъкътъ, стъбла отъ чернъ глокъ, оставалъ здравъ, или пакъ — ако се нахрани съ скълцани еврейски кости, нощемъ откраднѫти изъ нѣкой еврейски гробъ, и смѣсени съ трици; или, най-сетнѣ, като се прѣвърже добитъкътъ съ нѣкоя червена вървь, или като се окачи на роговетѣ му, или просто като се привърже чесновъ лукъ.

Когато нѣкой иска да обладае надъ волята на другиго и по този начинъ да го накара да прави всичко по негова воля, той достига това свое желание, ако успѣе да го нахрани тайно съ прахъ отъ кости на умрѣло нѣкое незаконнородено дѣте, или ако успѣе да погледне прѣзъ ребрата на подобно дѣте. Коститѣ, разбира се, тайно и нощѣ трѣбвало да се раскопаватъ.

Ний тука приведохме само нѣколко примѣри отъ суевѣрие, но тѣзи явления въ народния животъ сѫ твърдѣ много, и много отъ нихъ, не знаемъ по какви причини, сѫ нрѣминѫли у насъ изъ въсточнитѣ народи, като, напримѣръ, захранването добитъка съ еврейски кости, срѣщанието или прѣминуванието прѣку пѫть на

лисица, вълкъ и заякъ. Умний, обаче, пастирь, като слѣди внимателно народния животъ, ще намѣри много такива суевѣрни обичаи, които трѣбва постепенно да искоренява, и на тѣхно мѣсто да вселява и вкоренява истинна вѣра и благочестие къмъ Създателя и Промислителя на всичко. Нъ въ послѣдния случай се изискува отъ него голѣма опитность, умъ, нравствена сила и прѣдпазливость. Чрѣзъ насилственото истъргпуване на народнитѣ понятия, вѣрвания и чувства, които дълбоко сж се вкоренили въ народния духъ и животъ, успѣхъ не се постига: суевѣрието не само не се искоренява, но още по-вече се заякчава, става по-упорито. Противъ суевѣрията и прѣдразсждъцитѣ най-добрѣ е да се употрѣбляватъ мирни срѣдства, като се показватъ и изворитѣ, изъ които произлизатъ. Въ тия срѣдства може да се отнесе, прѣди всичко, запознаване суевѣрцитѣ съ историята на този или другъпрѣдразсждъкъ, както и съ законитѣ на разнообразнитѣ явления на природата.

Къмъ суевѣрнитѣ обичаи трѣбва да отнесемъ и шепненията, които се изговарятъ при баянието или магиитѣ, защото тѣ заключаватъ въ себе си остатъци отъ езическата старина: проститѣ человѣци признаватъ въ нихъ дѣйствие на нѣкоя тъмна нечиста сила. За това свещеникътъ като слѣдва внушението на ап. Павла (2 Кор. 6, 14—16; 1 Тим. 4, 1.3; 2 Тим. 3, 13), както и постановлението на 6-й Всел. съборъ (61 пр.), дльженъ е съ всичката сила на пастирското си влияние благоразумно да възстава противъ суевѣрнитѣ обичаи, шепнения и пр.

ГЛАВА ТРЕТЯ.

Отношението на свещеника къмъ паството като свещеннослужитель.

§ 72. Приходътъ.

умата *приходъ* (по гръцки епория, прѣдѣлъ) произлиза отъ глагола прихождамъ, и означава мѣсто, дѣто прихождатъ человѣци, или за да получатъ, чуютъ, или за да видятъ нѣщо. Въ църковенъ смислъ приходъ означава една еди-

ница отъ цѣла епархия или църковна община, която състои отъ толкова християнски домове съ църква, на които единъ свещенникъ успѣшно може да удовлетворява вѣроисповѣднитѣ нужди. Такава църковна община се повѣрява на духовния надзоръ и на спасителното ржководителство на свещеника. Членоветѣ на тая община се казватъ прихожане (енориоти), защото прихождатъ до свещенника, за да получватъ чрѣзъ него дароветѣ на Божията благодать, или за да получватъ отъ него назидателно слово или утѣшение, или, но дадената нему отъ Бога благодать, да приематъ опрощение за своитѣ грѣхове. Въ този случай свещенникътъ се прѣдставлява въ прихода като лице, което има тия свещени съкровища, и ги раздава на искателитѣ безразлично и нелицеприятно, а неговитѣ отношения къмъ тѣхъ, по тази причина, сж свещени, като отношения на духовенъ пастирь къмъ духовно пасоми или къмъ духовно паство. А понеже всички други вѣрующи сж длъжни да се грижатъ за душевното спасение и за това всички иматъ нужда да искатъ благодатни дарове, то свещенникътъ е длъженъ да се грижи да възгрѣва това благочестиво желание на прихожанетѣ и подъ страхъ на наказание да избѣгва всѣкакъвъ поводъ, сирѣчь, да не дава нито най-малка причина и за най-малка студенина между него и прихожанетѣ. Той е длъженъ да бжде наспроти тѣхъ по апостолската заповѣдь *за всички всичко* (Кор. 9,22) и като не господствува надъ Божието наслѣдие— паството да дава добъръ примѣръ и образецъ въ всичко (1 Петр. 5,2). За да достигне тая блага цѣль той е длъженъ благоразумно да се грижи да спечели у всички пастирско влияние и пълно довѣрие, а такива се добиватъ не съ лицемѣрие, не съ угодничество и отстжпка на страститѣ, на партиитѣ и на тъй называемия духъ на врѣмето, а съ честно испълнение на своя дългъ, уважение къмъ своя санъ и нравствено достойнство, съ търпѣливо и ласкаво обхождение съ всички, безразлично на каквито партии и да принадлежжтъ тѣ; най-сетнѣ, съ искрено съчувствие и посилна помощь

въ нравственитѣ и даже въ житейскитѣ нужди на своитѣ прихожане. Свещенникътъ, по своето развитие и познания, е длъженъ да стои по-високо, ако не отъ всички, то поне отъ по-вечето свои прихожане, и да имъ дава всѣкогажъ благоразуменъ съвѣтъ: въ врѣме на болесть да имъ покаже нѣкое домашно лѣкарство, което трѣбва да му е извѣстно допѣгдѣ или чрѣзъ наука, или отъ прочитание домашни лѣчебници, или чрѣзъ прѣдварително наставление отъ нѣкой лѣкарь; въ врѣме на нѣкое домашно недоразумѣние между членоветѣ на домочадието да даде пастирско наставление и да ги примири. При такива отношения къмъ своя дългъ свещенникътъ ще се явява посрѣдь своитѣ прихожане не само като раздавачь на благодатнитѣ дарове, като простъ свещенодѣйствователь, или като проводникъ само на едни умозрителни вѣроисповѣдни истини въ наметьта имъ, а като велика нравствена сила, която възбужда и въспитава въ нихъ добритѣ християнски чувства.

§ 73. Поведението на свещенника наспроти възнагражденията на трудоветѣ му.

Користолюбието е най-скверенъ порокъ, а за свещеника е отвратителенъ и пагубенъ: той не само разваля доброто отношение на прихожанетѣ къмъ свещеника, но даже докарва непочитание къмъ неговия санъ. Когато се забрави свещенникътъ, лесно може да се увлече въ тоя порокъ при получаванне доброволнитѣ приношения за извършване свещенитѣ трѣби, щомъ се породи въ него желание да увеличи срѣдствата за своето съдържание. Вслѣдствие на такова желание той, безъ да забѣлѣжи, привиква да се увлича и става придирчивъ прѣдъ прихожанетѣ, и, за тѣхно зачудване, той се мжчи всячески да искуби изъ ржцѣтѣ имъ нѣкоя пара по-вече. Скърбно е за християнското чувство, духомъ се възмущава и даже въ негодование дохожда человѣкъ да гледа пастиря, който е облеченъ въ високъ свещенъ санъ, поставенъ да се моли за человѣцитѣ, да ги освещава съ тайнствата на благодатьта, да въръзва и раз-

вързва тѣхната съвѣсть, и да ги научи на християнскитѣ добродѣтели — да се спазарява съ прихожанетѣ си, кога има да имъ извършва нѣкой свещенъ обредъ, а още по-лошаво е, когато прави несправедливи и всѣкакви усилия, за да му се притури нѣкой грошъ повече. Колко е прискърбно и възмутително за християнската душа да гледа служителя на Оногось, Който нѣмаше кждѣ да си приклони главата, да казва на своитѣ духовни чеда: „ако дадете толкова гроша, ще ви вѣнчаж, ще опѣж мъртвеца ви, или ще извършж нуждната ви свещена трѣба. Тѣ едно отъ срамъ, друго отъ биение на съвѣсть, се принуждаватъ да се спазаржтъ съ своя пастирь, за каквато и да е цѣна. Скверно и отвратително е подобно зрѣлище! Съвсѣмъ глупавъ е онзи свещенникъ, който си позволява съ такъвъ непристоенъ начинъ да оскърблява Божията благодать, която даромъ се дава отъ Духа Светаго въ светитѣ тайнства и молитвословия. Съ такова достоосждително поведение не само че нищо не печели, но, и каквото има, всичко губи: губи почетьта къмъ себе, посѣва омраза къмъ себе си въ сърдцата на прихожанетѣ, и даже лесно може да посели въ пихъ студенина къмъ свещенитѣ обреди, като ги прави прѣдъ очитѣ имъ срѣдство или прѣдметъ за печалба. Като изгуби человѣкъ въ едно общество почетьта къмъ себе, свщеврѣмено губи и взаймната любовь и довѣрие, безъ които правилний животъ е невъзможенъ, а още по-вече за свещенника, който е длъженъ да блѣсти посрѣдъ това общество съ примѣрно поведение.

§ 74. Правила за поведението на свещенника въ служебнитѣ отношения съ прихожанетѣ.

Человѣкъ само тогава заслужва почеть отъ другитѣ, когато самъ почита своето звание, което носи, и когато свето испълнява възложенитѣ върху му обязанности. Свещенникътъ е облеченъ съ такъвъ високъ и свещенъ санъ, който изисква пълно уважение както отъ самого него, така и отъ другитѣ. Изъ почеть къмъ

своя санъ свещенникътъ е длъженъ да бѫде строгъ къмъ себе си въ испълнението на своитѣ обязанности. Неговото служение не търпи никакви опущения по длъжностьта, а толкось по-вече нѣкакви разслабвания изъ угода на други. За прѣдпазване на свещенника трѣбвало би тука да му изброимъ тия упущения и пороци, но това е невъзможно: тий зависьктъ отъ условията на мѣстнитѣ обстоятелства, отъ притязанията на прихожанетѣ, отъ тѣхнитѣ прищѣвки, степеньта на образованието, положението въ обществото и отъ срѣдствата за живѣение. Но, вмѣсто това, ще изложимъ тука нѣколко правила, за какъ свещенникътъ е длъженъ да се относи съ прихожанетѣ. Тия правила сѫ кратки и непълни, но вниматедний свящедникъ е длъженъ да ги допълня съ собственото свое благоразумие, споредъ обстоятелствата.

1) Когато дойде до свещенника нѣкой, кой и да бѫде, прихожанинъ, за каквато и да е работа, всѣкогажъ е длъженъ да го приема въ стаята си; да го посрѣща въ приличенъ видъ и никогажъ да не го задържа вънъ да чака дълго. Ако прихожанинътъ е нѣкой простъ, то по-добрѣ е да говори съ него на нозѣ, безъ да го поканва да сѣдне; но, ако излагапието на работата ще да е продължително, тогава може да го покани да сѣдне. Когато прихожанинътъ стоейки расправя, тогава свещенникътъ по-добрѣ е да стои. Простий народъ, особено селский, не умѣе добрѣ да се изразява, той, по необразованостьта си, често изражава грубо своитѣ искания: отъ това не трѣбва да се оскърбява добрий пастирь, подобрѣ е да се погрижи ласкаво и кротко да го вразуми. Ако ли той стори невѣжество съ намѣрение да го оскърби, то и тогава да се погрижи да подави въ себе чувството на негодуванието и благоразумно да го накара да съзнае погрѣшката си, и, ако по този начинъ не се смири, да го помоли да излѣзне навънъ, или самъ да се оттегли отъ него. Ако самъ е билъ причина на грубостьта, то благодушно нека ѭ прѣтърпи: тя ще му послужи за урокъ и исправление. Законнитѣ искания на прихожанина свещенникътъ е длъженъ да испълнява

незабавно и точно. Ако ли исканието е неудобоизпълнимо, да не бърза съ прямо отричание, но да се погрижи да го вразуми, защо именно е неудобно да изпълни просбата. Въ всѣки случай трѣбва да се обръща съ него кротко и вѣжливо. 2) Ако се случи до свещенника да дойде нѣкой прихожанинъ за съвѣтъ по нѣкоя работа, която не се отнася до неговата служба, нека веднага да му дава благъ и спасителенъ съвѣтъ; но, ако тая работа му е съвсѣмъ неизвѣстна, тогава нека се не срамува да обади, че ѫ не знае, за да не помисли прихожанинътъ, че той не желае да му бѫде полезенъ. 3) По старъ благочестивъ обичай у насъ ходѫтъ на честитение праздници и именъ день. По сѫщия този обичай ходѫтъ да поздравѫтъ и свещенника съ праздника. Въ тоя случай той трѣбва да се погрижи, доколкото е възможно да не употрѣблява никакъвъ спиртенъ напитъкъ: ракия, вино и други подобни, освѣнъ сладко и кафе или даже само послѣднето. 4) Ако се случи да отиде при свещенника нѣкой по-образованъ прихожанинъ, то нека му прѣдложи да сѣдне. Съ него трѣбва да разговаря само за работата, за която е дошелъ, безъ да се впуща въ разговоръ за различни прѣдмети, особенно за политика. Може да се случи да му дойде нѣкой облеченъ съ високо звание, нѣкое длъжностно лице, тогава трѣбва да се отнесе къмъ него внимателно и вѣжливо; но никакъ да не му прѣдлага угощение, освѣнъ ако е врѣме за ядение, или ако отдалечъ е дошелъ и има намѣрение да прѣнощува, или да си поотпочине у него. Но и въ такъвъ случай ястията и всичко друго трѣбва да мине безъ всѣкакви излишества. Много се лъжѫтъ онія духовни лица, които мислѫтъ да угождаватъ на своитѣ приятели и гости съ прѣкалени ястия и питія; напротивъ, така пагостенитѣ могѫтъ по тия излишества да си съставѫтъ съвсѣмъ противни понятия за живота на свещенника. Умѣреностьта и скромностьта, придружени отъ изискуемата чистота и внимание, трѣбва да служѫтъ за правило на свещенника и въ приемането и угостяването на приятелитѣ му. Изобщо обноскитѣ на све-

щенническия домъ съ прихожанетѣ трѣбва да стават честно, вѣжливо и внимателно. 5) Когато нѣкой прихожанинъ покани свещенника въ своя домъ, послѣдний е длъженъ прямо да влиза въ приемната стая; така трѣбва да постжпва особено кога отива въ нѣкой домъ съ свето причастие. Исключение може да бжде само въ такъвъ случай, ако въ дома на прихожанина има само една стая и помолжтъ свещенника да почека малко, догдѣто ѫ поулюджтъ, и въ тоя случай не трѣбва да се сърди, а снисходително да се отнесе къмъ домакинитѣ. Но, ако, откато свърши св. трѣби и узнае, че това тѣ сж направили отъ просто небрѣжение, тогава длъженъ е съобразно съ случката да ги поучи и настави. Впрочемъ, свещеникътъ прѣдварително е длъженъ да прѣдизвѣстява поканившитѣ го во врѣме да се приготвуватъ, както слѣдва, и така да не пада нито той въ нравствена необходимость да ги мъмри, и тѣ да се намѣржатъ въ срамежливость прѣдъ духовния свой пастирь. Когато влиза свещеникътъ въ стаята, длъженъ е прямо да се обърне къмъ св. икони, и, като се прѣкръсти и се помоли прѣдъ нихъ, да се обърне къмъ домашнитѣ съ привѣтствие. Ако е дошелъ да извърши нѣкоя св. трѣба, то, като покани всички домашни да присжтствуватъ при него и, щомъ се събержтъ, начева служението. Подиръ извършванне Богуслужението добритѣ наши българе помолватъ духовния свой отецъ да посѣдне малко и послѣ го черпжтъ. Въ тоя случай свещеникътъ, ако му позволява врѣмето, може да остане, но не съ намѣрение да се напие, а за да поучи домашнитѣ на Божия законъ, особено за да имъ разясни смисла на извършеното Богослужение и неговото нравствено значение за нихъ; освѣнъ това разяснение той може и друго нѣкое поученне да имъ каже, и имено такова, което да се приспособи къмъ състоянието на живота на домашнитѣ. Напримѣръ, ако е узналъ, че сжществува между членоветѣ и дома нѣкое разногласие, раздори и вражда, то нека да имъ каже поучение за християнската любовь, миръ и съгласие, и имъ докаже тѣхната велика полза

за нихъ както за въ тукашния, така и за въ бѫдѫщия животъ. 5) Освѣнъ това, въ тоя или другъ случай, може да се покани отъ сѫщитѣ домакини или отъ други нѣкои, за да се намѣри съ нихъ на трапеза. Ако се увѣри, че въ тая трапеза ще участвуватъ почтени и познати нему личности, то може да остане. Но и въ този случай длъженъ е твърдѣ благоразумно да се относи: да не говори за работи, които нему не сѫ извѣстни, и ако говори, то неговата рѣчь трѣбва да бѫде главно за вѣроисповѣдни и назидателни прѣдмети; да говори съ смислъ и тонъ, особено, ако забѣлѣжи, че иматъ охота да го слушатъ; въ противенъ случай длъженъ е да внимава, за да не става натурникъ. За общо правило трѣбва да има: да не укорява никого, за никого лошаво да не говори, макаръ да е чулъ нѣщо неприятно за нѣкого отъ по знайницитѣ на слушателитѣ, освѣнъ ако знае нѣкоя свѣтла страна отъ живота имъ. Инакъ, свещенникътъ подкопава своето положение, защото человѣцитѣ нѣма да му простѫтъ злоглаголствието за нихъ. Изобщо, въ такива разговори свещенникътъ трѣбва да бѫде кротъкъ. Когато забѣлѣжи, че угощението може да се продължи и особено, че гоститѣ ставатъ весели, той, безъ да се бави, трѣбва да се оттегли, като се извини, че службата не му позволява по-вече да стои. 6) Благочестивитѣ българе благоговѣйно обичатъ въ деня на нѣкой светия, името на когото носи нѣкой отъ членоветѣ на домочадието, да поканватъ свещенника, за да имъ свети вода, или имъ извърши панагия въ честь на празднуемия светия. Слѣдъ извършването, както и погорѣ казахме, прѣдлагатъ домашнитѣ свещеннику да го почерпѫтъ. Ако свещенникътъ си позволи да испълни тази молба на добритѣ свои прихожане, то непрѣмѣно е длъженъ да испълнява всѣкакви подобни прѣдложения, а такива много могѫтъ да се набержтъ въ единъ день, и въ тоя случай незабѣлѣжено въ главата си ще осѣти слабость, въ желудъка наклоность къмъ блювание, отъ устата му ще почне да излиза отвратително дъхание, и, по тоя начинъ, безъ друго ще стане прѣдметъ за при-

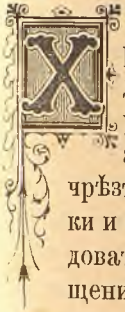
смѣхъ и съблазнъ прѣдъ очуденитѣ за това духовни негови чада. . . . . Понеже сетнинитѣ отъ такова черпание за свещенника, за неговия санъ и за добритѣ нрави, както и за самата Църква, на която той се счита прѣдставитель на прихода, сж гибелни, то, за прѣдпазване себе отъ подобенъ съблазнъ и нравствена врѣда, длъженъ е да държи за правило, щото *никогажъ* и никждѣ при извършване на каквото и да е Богослужение, да не възприима *да пие*, освѣнъ по настояването на прѣдлагателитѣ, да подигне ржката си и да благослови държаната отъ нихъ чаша. 7) По нѣкои села българскитѣ жители обичатъ въ празднични дни, слѣдъ църква, да се събиратъ въ кръчмитѣ, за да разгледватъ нѣкои общи работи, или, просто, за да се повеселжтъ. Тамъ повикватъ съ тая цѣль и свещенника, или нѣкои отъ неговитѣ длъжници, за да му заплатжтъ за извършени нѣкои трѣби. Като е той тамъ нѣкои отъ селянетѣ прѣдлагатъ му *по чашка*, а послѣ го поканватъ и той да ги почерпи, и така се начева взаимно черпение между попа и селенетѣ. Отъ такова взаимно черпание сетнинитѣ вече явни ставатъ: разговори безчестни, неприлични смѣхурии, съблазнителни пѣсни и най-сетнѣ и побиване. Колко жалостно става тогава положението на свещенника! Този клетникъ вече цѣлъ пада тука въ тинята на прѣгрѣшенията, на безобразията и беззаконията, —въ сетнини най-печални за него, за паството, за вѣрата и за св. Църква! Завсѣкогажъ да бжде запазенъ отъ такова падение благоразумний свещенникъ е длъженъ, съгласно съ църковнитѣ правила, *никогажъ да не влиза въ кръчмитъ и прямо да се отрича да ходи въ такива събрания, които ставатъ въ кръчмитъ.* Относително, обаче, до събрания, които ставатъ въ друго нѣкое прилично мѣсто и съ нравствена цѣлъ, напримѣръ, за направа или за поправка на църквата, на училището, или за съставяние на нѣкое богоугодно дружество, за прѣгледваиие на сиромаси, за примирение на враждуващи, за направа на болница за искореняваиие па нѣкой развратъ въ селото и т. п. — свещенникътъ е длъженъ

да отиде, и тамъ, благоприлично съ свещенническа важность, да си дава мнѣнието. 8) Както е извѣстно, противоположнитѣ мнѣния у насъ върху обществепитѣ работи, за голѣмо несчастие, сж раздѣлили народа на нѣколко упорити противоположни части. Нѣкои изъ свещенницитѣ забравятъ своето назначение въ обществото, като се сматрятъ, че и тѣ, като граждане, иматъ право да принадлежжтъ на тая или оная часть, безъ да помислжтъ, че тѣхний гласъ въ сравнение съ другитѣ е нула, и безъ да взиматъ въ внимание, че чрѣзъ гласоподаванието народътъ самъ си рѣшава положението, и, слѣдователно, прѣдъ общотор ѣшение никакъ не трѣбва да се ратува. Но трѣбва да знажтъ, че тий сж пастири за всѣкиго безразлично на коя часть принадлежи, и за това, като иматъ нужда отъ довѣрието на всички къмъ себе си, всячески сж длъжни да се пазжтъ да не взиматъ нѣкакво участие въ тая или друга партия. Таквози поведение свещенникътъ може да държи, когато вълнужщитѣ въпроси не докоснуватъ интереситѣ на Църквата; нъ, щомъ тѣзи въпроси докачатъ интереситѣ на Църквата, тогава свещенникътъ е длъженъ да се въоружи съ духовния мечъ и мжжествено да воюва, като добъръ Христовъ войникъ, дори ако би се случило и да пострада отъ враговетѣ за Христовото име. Въ този случай свещенникътъ никога не трѣбва да забравя думитѣ на Апосголитѣ Петра и Павла: „готови же присно ко отвѣту всякому вопрошающему вы словесе о вашемъ упованіи, съ кротостію и страхомъ: совѣсть имуще благу (1 Петр. 3, 15—16). Проповѣдуй слово, настой благовременнѣ и безвременнѣ, обличи, запрѣти, умоли, со всякимъ долготерпѣніемъ и ученіемъ“ (2 Тим. 4, 2—3).

ЧАСТЪ ПЕТА

Длъжноститѣ на свещенника, като свещенослужитель.

§ 75. Съставътъ на богослужението.

Христианското Православно Богослужение е учрѣдено и завѣщано отъ самаго Бога, устроено и утвърдено отъ Св. Апостоли и вселенскитѣ събори, а Православната Църква постоянно го извършва чрѣзъ своитѣ свещенослужители за спасението на всички и на всѣкиго отдѣлно человѣка. То се състои слѣдователно, отъ всичкитѣ тайнства, отъ всичкитѣ свещени трѣби и молитвословия. Но понеже всички тия иматъ прѣдъ видъ спасението на человѣка, то трѣбва да прѣдположимъ и извѣстно свещено мѣсто, кждѣто да се извършватъ, и опрѣдѣлено врѣме, въ което православнитѣ сж длъжни да се събиратъ въ това мѣсто за молитви и пѣснопѣния. Прочее, прѣди да пристжпимъ да прѣгледаме длъжноститѣ на свещенника за извършвание тайнствата и другитѣ молитвословия, длъжни сме да кажемъ най-напрѣдъ: а) за мѣстото, б) за врѣмето на богослужението, и в) за отношението на свещенника къмъ него.

ГЛАВА ПЪРВА

§ 76. Мѣстото за Богослужението.

Господь нашъ Иисусъ Христосъ, безъ да исключава поклонението, което сж длъжни неговитѣ истински поклонници да въздаватъ на Небеспия Отецъ во всѣко мѣсто и врѣме, за особено обаче, све-

щенодѣйствие, каквото е Тайната вечеря, Св. Литургия, най-първо Самъ за неговото извършване избра особена велика и добрѣ украсена горница (Мар. 14, 15). По примѣра Господа Своего и Св. Апостоли за извършване тайнството на Св. Причащение посвещавали особени мѣста, които нарекли *цѫркви* (1 Тим. 3, 15; 1 Кор. 11, 22). Отъ апостолскитѣ врѣмена, прочее, и доднесь Църквата Христова прѣемственно постѫпа по примѣра на Спасителя и на Неговитѣ апостоли, като въздига великолѣпни здания, украшава ги съ драгоцѣнни утвари: икони, св. орудия за извършване Богослужението и тържествено ги освещава съ полагание подъ прѣстола св. мѫченически мощи по особено чинопослѣдование. Така осветений храмъ или църква служи като главно мѣсто за извършване всички тайнства, свещенодѣйствия и молитвословия. Нѣкои, обаче, изъ нихъ, по изискването на обстоятелствата и нуждитѣ на християнетѣ, като напримѣръ, молитва на родилница, напѫтствование на боленъ, освещение на вода и т. н. могѫтъ да се извършватъ и вънъ отъ храма — въ други прилични мѣста и въ частни домове.

§ 77. Направата и прѣимуществата на църквата и на нейнитѣ принадлежности.

За да отговаря направата на църквата на нейното значение, като домъ Божи и като светилище за человѣка, трѣбва тя да стане съобразно църковнитѣ правила и гражданскитѣ закони, които отреждатъ: 1) да има прѣдварително приготвенъ планъ и одобренъ отъ духовната власть; 2) които построяватъ нова църква, длъжни сѫ да иматъ нужднитѣ срѣдства за приличната нейна направа; 3) новата църква трѣбва да има приходъ, който да състои отъ такова достатъчно количество домове, които безъ притѣснение да могѫтъ поддържа поне единъ свещенникъ, чтеца и пѣвци при неѭ, и които безъ друго, въ случай че прихожанетѣ сѫ по-малко отъ потрѣбното количество, да ѭ обезпечѫтъ съ постоянъ доходъ отъ посвстени на неѭ имоти, съгласно съ Юсти-

нановия законъ: „никой никадѣ не може да въздигне църква безъ прѣдварителното споразумѣние съ епископа и безъ неговото одобрение и благословение, и догдѣто не се обеспечи тя съ такива срѣдства, съ които да може да купува свѣщи и други нѣща, потрѣбни за Богослуженнето, и да поддържа потрѣбното количество свещенници и клиръ при неи (Новела 67); 4) прѣди да се приступи, слѣдователно, къмъ направата, свещенникътъ е длъженъ да напомни и да покани христианетѣ на тоя приходъ да се явятъ прѣдъ своя архиерей, за да испросятъ неговото благословение и разрѣшение. Като се увѣри свещенопачалникътъ, че всичкитѣ условия, които се изискуватъ за направата и съдържанието на църквата, сж испълнени, разрѣшава и самъ лично, или чрѣзъ свещено лице, отива на самото мѣсто и по особено чинопослѣдование благословлява нейното основание и начатието на работата. Въ противенъ случай, когато самочинно си позволятъ нѣкои, безъ архиерейско дозволение, да почнятъ да правятъ църква, тогава апостолскитѣ и съборни правила прѣдаватъ на отлучение и на анатема подобни самочинци (Карт. 10, Гатар. 6 и ап. 31).

Когато се свърши направата на църквата, светителтъ тържествено ю освещава, и която, щомъ се освети, веднага добива важни прѣимущества прѣдъ всичкитѣ человѣчески жилища, като домъ Божий и селение Вишняго, и както тя, така и всичкитѣ нейни принадлежности ставатъ неприкосновени, за това и се полагатъ вънъ отъ търговията и вънъ отъ данъка. Това прѣимущество се е припознавало отъ христианетѣ, а гражданскитѣ и църковни закони сж го подтвърдили (Теод. Код. Зак. 10; Юст. Код. Зак. 1, ст. 2, гл. 14. 6 Всел. 97, 35; Анк. 15). Споредъ тия закони, както сега казахме, църквитѣ и тѣхнитѣ принадлежности не могятъ нито да се продаватъ, нито да се полагатъ въ залогъ, нито да се налагатъ съ данъци; освѣнъ това, църквитѣ не могятъ да се прѣвръщатъ въ свѣтски жилища, и тѣхнитѣ принадлежности не могятъ да се употрѣбляватъ за житейски нужди, — въ църковнитѣ дворове забра-

нятъ да се произвожда търговия съ такива прѣдмети, които не се относятъ до Богослуженіето, — да ставатъ пиршества, да се произвежда въ тѣхъ свѣтски сждъ и даже да се извършва вечерята любви, както е билъ обичай въ първоначалнитѣ врѣмена на църквата, пито да се отваря близу до църквитѣ кръчми и други неприлични домове, като несъобразни съ светостьта на църквитѣ (Лад. 28; Нар. 51; 6 Всел. 74 и 76). Въ самата църква забраняватъ да се вноси месо, млѣко и други подобни, а въ самия алтарь рѣшително нищо, освѣнъ потрѣбното вещество за извършвание на Богослуженіето, като: елей, тимиамъ, свѣщи, просфори, вино и вода (Ап. 3; 6 Всел, 99). Прѣдъ светостьта на църквитѣ и най-силнитѣ императори сж благоговѣели, за това, когато влизали въ тѣхъ за богомолствие, при входа имъ слагали сж отъ себе оржжието, саблята и войнишкитѣ свои знакове и сж влазяли безъ стража; сжщото сж правили и другитѣ царски военачалници при входа на църквитѣ (Теод. Код. Зак. 9, ст. 45). Като несъобразно съ светостьта на църквитѣ църковнитѣ правила забраняватъ влизанието въ църква на жена, която се намира въ очищение (Св. Дион. 2), на еретици въ врѣме на Богослуженіето (Тим. Алек. 9) и на животни (6 Всел. 49), а въ самия алтарь забранено е влизанието и стоянието на мирски лица и на жени. Прѣзъ царскитѣ врата, обаче, въ алтаря е дозволено да влизатъ само духовни лица, и то въ врѣме кога се служи въ особени случаи, опрѣдѣлени отъ устава (Лаод 44. 6 Всел. 69). При това дозволено е да стоятъ въ алтаря само духовни лица въ врѣме на Богослуженіето, а ходенієто между прѣстола и царскитѣ врата, между горнето мѣсто и прѣстола е дозволено отъ устава само на служащитѣ лица и то въ извѣстни случаи, а на други съвсѣмъ е забранено, както въ врѣмето на служенієто, така и вънъ отъ служенієто, освѣнъ на клисаря, когато е длъженъ да помете олтаря. И тъй, църквата бидейки осветена, както тя така и нейнитѣ принадлежности, иматъ прѣимущество прѣдъ всички мирски здания и вещи, тя става не само домъ за обще-

ствена молитва (Лук. 19, 45), но и мѣсто за особено благодатно присѫтствие на самаго Бога, и за извършване на Божественитѣ тайни (1 Кор. 11, 20, 22), въ които вѣрующитѣ имать духовно общение между себе (— 10. 16—17) и най-тѣсно се съединяватъ съ Христа Спасителя (Иоан. 6, 56; Мат. 18, 20) и, въ общението съ небесната Църква, прѣдставляватъ видимата църква врѣхъ земята. Отъ това значение и самий храмъ добива названието на *домъ Божи и на църкви Божия* (1 Кор. 14, 23. 28. 33. 11, 18. 22). Като таково свещено мѣсто църквата изисква велико благоговѣние и чествование къмъ себе както отъ благочестивитѣ богомолци, така и отъ свещенослужителитѣ, както когато влизатъ въ нея и се намиратъ тамъ за молитва, така и когато минуватъ край нея; изискува, щото да не бива въ нея нищо безобразно и съблазнително, нищо излишно и несвойствено на светостьта украшение, или изображение, или образи на отлични мѫжье, нито на царье ,освѣнъ не свещени прѣдмети, и то въ приличенъ видъ и поредъкъ. Но въ най-голѣма степень почитание изискуватъ всички орѫдия, които сѫ назначени за извършване на Тайнството Св. Причастие. Тѣ сѫ: прѣстолътъ, антиминсътъ, чашата, дискосътъ, звѣздицата, лъжицата, копието и ковчезецътъ за Божественитѣ дарове. Къмъ всичкитѣ тия не може никой неосвещенъ да се прикоснува освѣнъ служащитѣ на алтаря: свещенницитѣ, диаконитѣ и иподиаконитѣ. Священи и достойни сѫ за почитание и благоговѣние свещенитѣ изображения, кръстътъ и иконитѣ, къмъ които е позволено да се прикоснуватъ и мирянетѣ, сѫщо и свещенитѣ облачения, прѣимуществено покривалата на свещенитѣ съсѫди, одеждитѣ на прѣстола и на проскомидията и другитѣ вещи, които се употрѣбляватъ при Богослужението. Всички тия нѣща се считатъ неприкосновени, за това и църковнитѣ правила строго забраняватъ да се взиматъ и употрѣбляватъ, както казахме, въ частни и свѣтски нужди, и ако нѣщо подобно се открадне изъ църквата по какъвъто и да е начинъ, счита се за светотатство, и се

наказва съ двойно възвръщание на откраденото и епитемия се възлага, а ако свещенитѣ вещи се подвергнѫтъ на поругание, то такова прѣстѫпление се счита твърдѣ важно и строго се наказва (Апост. 72; Григор. Ниск. 7 и 8. Кормч. гл. 42).

§ 78. Принадлежноститѣ на Църквата.

Първата принадлежность на св. Църква сѫ светитѣ икони и Христовий Кръстъ. Православната Църква не само ясно и положително е опрѣдѣлила (на седмия вселенски съборъ) догматическата сѫщность и самата цѣль на почитанието на св. икони, но заедно съ това е показала своитѣ грижи и за самото искуство на иконописанието. Така шестий вселенски съборъ съ 82 свое и други правила забранява да се изображава иконата на Спасителя подъ символическитѣ знакове на агнецъ, риба, и изобщо опрѣдѣлява свойството на християнската православна живопись, като не дозволява да се употрѣбляватъ такива изображения, които обайватъ зрѣнието и произвождатъ въспламенение на нечисти движения (пр. 100). Христовий Кръстъ поставляемъ по срѣдината връхъ иконостаса, връхъ прѣстола и задъ послѣдния, трѣбва да бѫде съ изображение на него Христовото разпятие, съгласно пакъ съ иконописанието и духа на Православната Църква. Освѣнъ светитѣ икони и св. Кръстъ въ всѣка църква трѣбва да има за св. Прѣстолъ: 1) срачица, епиндитий, свещ. антимисъ съ св. мощи, ако, по нѣкои обстоятелства не е успѣлъ архиерейтъ да освети Църквата, или и безъ нихъ, ако безъ друго е осветена, и гѫба за въ него; покровъ за връхъ прѣстола противъ праха; отъ сѫщото вещество двѣ пелени, едната за отдолѣ и другата за отгорѣ на проскомидията, както и покровъ за сѫщата. 2) Чаша (потиръ) съ потрѣбната за него гѫба, дискосъ, звѣздица, копие, лъжица, три или четире ката покровци, съ въздуситѣ, сшиени отъ златоткани платна (щофа), други двѣ или непрѣмѣнно едно дискосче, единъ сѫдъ за вливание на теплотата въ чашата и другъ единъ за сгрѣвание на теплотата, двѣ

шишета за съединението. 3) Единъ кръстъ за прѣстола-който може да служи и за водосветъ. 4) Два подсвѣщници за прѣстола, единъ за проскомидията и другъ единъ голѣмъ, подвиженъ запрѣдъ входа, и още други два запрѣдъ Спасителевата и Богородична икони. 5) Единъ или два голѣми дискоси за анафора, единъ съсѫдъ за водоосвещение, направенъ въ видъ на св. чаша, височекъ и нагорѣ малко по-отворенъ. 6) Единъ съсѫдъ за пазение на св. Миро и на освещенъ елей. Тѣзи двѣ вещества се полагатъ въ двѣ отдѣлни стъкла и се закриватъ съ затикалки, стегнѫти отгорѣ съ сребърни листове, съ надписъ на онова, което съдържа св. Миро, такъвъ: *св. М.* а връхъ другото съ слѣдующия надписъ: *свещ. ел.*. Тия двѣ стъкла се помѣщаватъ въ единъ другъ сребърен нъ позлатенъ, съ прѣградка въ видъ на ковчежецъ, въ който се притурѧ и единъ сучецъ и една гѫба (сюнгеръ) за обръсване, както и ножички. 7) Другъ единъ подобенъ съсѫдъ съ една малка чашичка, лъжичка, шишенце за вино и една особна котийка за св. дарове. Тия двата съсѫди така сѫ направени, щото да могѫтъ да се полагатъ въ особни кесийки съ връвци привързани, каквото да може свещенникътъ да ги носи въ пазвата си, окачени прѣзъ врата, като часовникъ. 8) Единъ столъ за извършване на водоосвещение и свещени трѣби, съ потрѣбнитѣ покривала. 9) Поне по двѣ добри занавеси за вратитѣ на олтаря, еднитѣ за праздници, а другитѣ завсѣкогажъ. 10) По едно кандило запрѣдъ св. икони. 11) По три свещенически и диаконски облачения: едни по-скѫпоцѣнни за праздници, други по-прости за други дни, и, най-сетнѣ, черни, за великитѣ пости и за опѣване на мъртвеци. 12) Всички нуждни Богослужебни книги: Евангелие, украшено, за прѣстола, апостолъ, литургия, 12-тѣ минеи или вмѣсто нихъ, обща минея и празднична, осмогласникътъ, триодъ и пентикостарь, една ирмология, слѣдованна псалтарь, и часословъ. 13) Една свещ. купель за кръщение, която непрѣмѣнно трѣбва да бѫде отъ мѣдь калайдисана, направена на подобие на потира, толкось висока и широка, щото лесно да може

да се потопява младенецътъ, и свещенникътъ да не се принуждава да се навежда, когато потопява, и 14) една плащеница (епитафий). Всички тия принадлежности сѫ най-необходими. Обаче, и други, за които не споменахме тука, като: серафимитѣ или репидитѣ, съ единъ голѣмъ кръстъ за прѣносъ и тържествени литии, свещени хоругви, полиелей, камбани, и, най-сетнѣ, една дароносица, която всѣкогажъ трѣбва да стои врѣхъ прѣстола задъ Св. Евангелие съ светитѣ дарове, всѣка църква, по силата си, може да ги има. А бѳгатигѣ църкви не се ограничаватъ само съ по три облачения и една чаша и прочее, но съ по-вече и съ по-богата утварь се украшаватъ.

§ 79. Благолѣпието и чистотата на Църквата.

Благолѣпието на църквата зависи отъ вънкашния и вѫтрѣшния нейнъ видъ, отъ украшението и чистотата. Църквата, съзидана просто като обикновенъ домъ, не прави никакво впечатлѣние, не привлича вниманието, не наслаждава зрѣнието, не плѣнява естетическото чувство; когато, устрѳена по изработенъ планъ отъ искусенъ зодчий (архитектонъ), на отворено, възвишено сухо мѣсто, съ едно и по-вече кубета, съразмѣрни на височината и величината на зданието, и украшени съ съразмѣрни кръстове, и по този начинъ бидейки отлична църквата отъ всичкитѣ человѣчески жилища, възбужда въ зрителитѣ благоговѣйно вѣроисповѣдно чувство. Съ такава цѣль, при извѣстна вѣроисповѣдна свобода, още отъ старо врѣме повсѣкѫдѣ християнетѣ сѫ се грижили, колкото имъ е възможно било, да въздвигатъ величествени своитѣ църкви, както и дотнесь това става въ други православни църкви, напримѣръ въ Руссия, кѫдѣто на много църкви отвънъ кубетата и покровитѣ даже ги позлащатъ. И въ старо врѣме християнетѣ сѫ устроявали своитѣ църкви по планове твърдѣ изящни и приятни на изгледъ, съ грижа и любовь сѫ ги украшавали и отвѫтрѣ сѫ обичали да исписватъ стѣнитѣ имъ съ събития изъ свещената история и съ образи на праведн-

ници, както свидѣтелствоватъ много паметници, които сж се запазили.

Вжтрѣшната обстановка на църквата трѣбва да бжде такава, щото, когато влѣзе человѣкъ въ неж, веднага да почувствува благоговѣйно страхопочитание къмъ Бога, да усѣти че той влиза въ домъ Божи, като забрави тукашния свѣтъ, да се възнася къмъ оня — небесния, а такова чувство на благоговѣние може да прѣдизвика у насъ прибраностьта и благоукрашението на църквата. Прахътъ и паужинитѣ по иконостаса отвънъ и отвжтрѣ, по прозорцитѣ, драсканици по вратитѣ и по стѣнитѣ, ръжда по сждоветѣ, по кандилата, по свѣщницитѣ, окапание иконитѣ съ свѣщи, овехтѣлостьта на свещенническитѣ облачения, кирливостьта и раздраностьта на епитрахиля, почернѣлитѣ страни на проскомидията и на кандилницата отъ димъ и прочее, — не само не възбуждатъ благоговѣние, но, напротивъ, вселяватъ въ душата на человѣка отвращение, и подигатъ даже негодувание и оскърбление въ християнското вѣроисповѣдно чувство. Ако на насъ е угодно и приятно да гледаме своитѣ домове чисти и спрѣтнжти, то колко по-вече светостьта на Божия домъ изисква отъ насъ внимателно и най-усърдно дъ се грижимъ за всегдашната негова чистота и украшение? Хладнокръвието и немарливостьта къмъ изискуемата чистота на светия храмъ е непростителенъ грѣхъ не само за свещеника и църковния епитропъ, но и за всѣки прихожанинъ, които търпжтъ нечистота въ църквата. Първа длъжность, прочее, лежи върху свещеника да изисква отъ епитропа и слугитѣ църковни да държжтъ Божия храмъ въ най-голѣма чистота и спрѣтнжтость, всѣкждѣ да поистръсватъ праха, да омиватъ кандилата и сждоветѣ, да истриватъ подсвѣщницитѣ, кандилницата и накапанитѣ мѣста, а самъ свещеникътъ длъженъ е на всѣки двѣ недѣли, или поне единъ пжть въ мѣсецъ, да прѣтръсва надъ миярника епендития и покрова отъ св. Прѣстолъ, отъ проскомидията; когато свършва литургията и употрѣби светитѣ дарове, длъженъ е внимателно да отрие отвжтрѣ и от-

вънъ чашата, лъжицата и копието така, щото тѣ всѣкогажъ да изгледватъ като нови, шишетата отъ съединението добрѣ да оплакнова; когато се съблече, длъженъ е да не свива фелона и стихира си на топка, както нѣкои правятъ, но да се съблече и внимателно да го сдипли и послѣ да го вложи въ особенъ ковчегъ; когато се пораздере нѣкждѣ фелонътъ, или епитрахилътъ, веднага да изисква, отъ когото слѣдва, да се позашие, ако е възможно, ако ли не, и е овехтѣлъ, да се купи новъ; ако св. антиминсъ е овехтѣлъ или нѣкждѣ по него се забѣлѣжи нѣкоя дупчица, или пъкъ раздрано, то веднага да го завие въ чиста книга и го вложи въ Евангелието, и тъй да го прѣдстави на епархийския свещеноначалникъ, отъ когото да поиска новъ осветенъ; освѣнъ това длъженъ е да не търпи да стои миярникътъ не омиенъ, кърпитѣ неопрани, и никогажъ да не си позволява самъ, а и на други да забранява, да лѣпятъ нѣкждѣ по стѣнитѣ, или на проскомидията свѣщи, съ което тъй много се обезобразяватъ. Нѣкои свещенници, когато овехтѣе връхъ прѣстола епиндитията, или връхъ проскомидията пелената, и съ туй бждятъ принудени да ги замѣнятъ съ нови, но вмѣсто да дигнятъ вехтитѣ и намѣсто тѣхъ дапостелятъ новитѣ, тѣ не дигатъ вехтитѣ, а само връхъ тѣхъ полагатъ новитѣ, или даже намѣсто нови облачатъ прѣстола, непростително, съ мушама (?!). Това попѣкогажъ се повтаря и потретява, а понеже подобни невѣжи свещенници почти никогажъ не прѣтресватъ епендитията, то страшна, неприятна мирись се усѣща около прѣстола отъ мухлята и гнилостьта, които сж се образували въ тѣхъ отъ дълго врѣме. Подобни свещенници подлежятъ на строго наказание за такова небрѣжение. На много мѣста человѣкъ може да види връхъ св. Прѣстолъ поставенъ трѣбникъ или друго нѣщо, което нито му е тамъ мѣстото, нито е съобразно съ светостьта на Прѣстола. За да не грѣши свещенникътъ, длъженъ е да помни, че освѣнъ св. антиминсъ, св. Евангелие, литургията—служебникътъ, кръста, светитѣ дарове, свѣщницитѣ и едно червено платненце при Евангелието-

сгънжто за причащение, рѣшително нищо друго не се полага врѣхъ Св. Прѣстолъ, освѣнъ, може-би, епитрахилътъ и то врѣхъ горния покровъ.

Благолѣпието на храма зависи още и отъ приличнн богати хоругви, армонически поставени, отъ чистотата и добротата на полиелеитѣ и отъ добрата и изящна работа на св. иконостасъ и прочая. А всичко това зависи отъ вѣрата, любовьта и благочестивото усърдие на всички християне, отъ длъжноститѣ на църковнитѣ епитропи и служители, а най-главно отъ вниманието и ревностьта на свещенника.

§ 80. Църковний имотъ, правата и длъжноститѣ на свещенника и на епитропа относително този имотъ.

Църковний имотъ състои отъ движими и недвижими нѣща. Движимитѣ се съставляватъ отъ всички приношения въ пари, жито, добитъкъ и различни дру и; а недвижимитѣ се съставляватъ отъ здания, земи, лозя, дюгени, воденици и прочая (Ант. 25), подарени отъ християнетѣ лично или чрѣзъ завѣщание, или купени съ църковни пари и за църковна полза. Нито отъ единия, нито отъ другия видъ, по църковнитѣ правила, не може нищо да се продаде или замѣни съ другъ, нито да се подари на нѣкого или се даде на наслѣдство, освѣнъ въ крайна нужда, кога съ съгласието на митрополита и клира се продава нѣкоя часть църковна земя, и особено такава, която не дава достатъченъ доходъ (6 Всел. 35. Анкир. 15. Карт. 35 и 42). За управление на тоя църковенъ имотъ правото принадлежи на мѣстния архиерей (Ап. 41; Ант. 24 и 25 пр. и друг.), но когато почнжли тия имоти да се увеличаватъ, и тѣхното управление и расподѣлението на доходитѣ отъ нихъ се усилили, дали се на епископа за помощници особени длъжностни лица подъ име икономи, избираеми и посвещаеми отъ епископа изъ най-способнитѣ лица на клира. Икономитѣ, които сж били назначавани да управляватъ имота на една или повече църкви, се наричали *мали*, а ония, които сж се поставяли надъ управлението на имо-

титѣ на църквитѣ на цѣла епархия — *велики* (4 Всел. 25 и 26; 7 Всел. 11 и 12; срав. Теоф. Александ. 10 и 19). Тия икономи днесь иматъ това название просто за отличие на тѣхнитѣ способности и заслуги прѣдъ другитѣ свещенници, а такива именно трѣбва да се нарекжтъ днешнитѣ архиерейски намѣстници въ различнитѣ части на епархиитѣ. За събирание и пазение паритѣ отъ доходитѣ на църковнитѣ имоти и изобщо отъ ежедневнитѣ подаръци отъ страна на християнетѣ въ старо врѣме се назначавало друго духовно лице за казначей подъ название *сакеларий или сакеллий*, който пазѣлъ църковнитѣ пари. Откато се увеличилъ църковний имотъ и църковното благолѣпие, както и вещитѣ, които сж необходими за Богослужението и му придаватъ благолѣпие, станжло нужда да се назначжтъ и се назначавали изъ клира особени лица, които да пазжтъ въ потрѣбната чистота всички църковни принадлежности: свещенни съсжди, покрови, завеси и свещеннически облачения, — подъ име *скевофилакси — съсждопазитель* или *съсждохранитель*. Това, разбира се, назначение е било нуждно главно при църкви, които сж били богати съ утварь. Доходитѣ отъ църковнитѣ имоти и отъ постоянитѣ приношения на християнетѣ се употрѣбявали, съгласно съ прѣдписанието на църковнитѣ правила: 1) за издържание самата църква и на Богослужението; 2) за издържание клира и епископа (ап. 4; 41, 59), и 3) за поддържание на сиромаси и болни, (ап. 38, 41; Ант. 25), вдовици, сирачета и, най-сетнѣ, на странници (Теоф. Алекс. 11). Тъй като свещенницитѣ, както въ старо врѣме прѣдъ икономитѣ, така и днесь отговарятъ прѣдъ архиерейскитѣ намѣстници, както скевофилакситѣ, за чистотата, цѣлостьта и охранението на църковнитѣ принадлежности, то и сега тѣ иматъ това право и длъжность, за това тѣ се признаватъ и отъ Екзархийския Уставъ за прѣдсѣдатели на църковнитѣ настоятелства, а мѣстото на секеллария и даже на иконома относително до частната

църква занимава днесь *) едно повѣрено лице отъ страна на прихожанетѣ подъ име епитропъ (натоваренъ съ довѣрие за извѣстни работи), като помощникъ на свещеника, слѣдователно, както свещеникътъ, така и епитропътъ наедно за всичко отговарятъ чрѣзъ архиерейскитѣ намѣстници прѣдъ епархийския митрополитъ, и на него сж длъжни ежегодно да прѣдставляватъ смѣтки за прихода и расхода, както и въобще за състоянието на църквата и на нейнитѣ принадлежности и имоти. Усвоеното, обаче, отъ обичая право на почтенитѣ и благочестиви прихожане да избиратъ изъ между себе едно или двѣ лица за църковни епитропи никакъ не имъ дозволява да се намисатъ въ църковнитѣ притежания и приходи като въ собственость, точно така както опекунътъ, попечительтъ, или управительтъ на имуществено наслѣдство не е неговъ собственикъ; подобно и длъжностьта да покриватъ разноскитѣ на църквата не имъ дава право на собственость, както и господарствената обязаность да плащатъ данъкъ не дава на гражданетѣ право на собственость въ господарственитѣ имущества.

ГЛАВА ВТОРА.

§ 81. Врѣмето за Богослужението и неговото раздѣление.

Врѣмето за Богослужението по правилата, изложени въ църковния уставъ, съставенъ въ 530 година отъ прѣподобнаго Савва освященнаго, послѣ обновенъ отъ св. Дамаскина, и въ другъ кратъкъ издаденъ отъ Цариградската Патриаршия въ 1853 година у Цариградъ, — се раздѣля на *денонощно, седмично и годишно*. Такова раздѣление изискува самото понятие за Богослужението, което е за обществото и отъ името на обществото на вѣрующитѣ. Такова раздѣление на врѣмето имало е всѣкждѣ, гдѣто

*) Отъ 5-я вѣкъ насамъ, именно откато се построихж почти въ всѣкоя енория църкви, и опрѣдѣлихж при нихъ особени свещенници.

е имало благоустроено обществено Богослужение. Въ Ветхозавѣтната Църква врѣмето е било опрѣдѣлено отъ самого Бога, а въ християнската отъ най-първитѣ врѣмена, даже и въ врѣмето на гоненията, не само се явяватъ дни назначени нарочно за Богослужението, като, напримѣръ, недѣлний день, Пасхата, Петдесятницата и прочее, но, когато и гдѣто е било възможно, имало и опрѣдѣлени часове, а подиръ гоненията и врѣмето на Богослужението ставало по-опрѣдѣлено.

§ 84. Денонощното Богослужение.

Въ денонощното богослужение Православната Църква различава часоветѣ: първия, третия, шестия и деветия, — врѣмето прѣдъ обѣдъ, вечерьта, врѣмето прѣдъ лѣгание за спание, полунощьта и утринята, или врѣмето прѣдъ осъмнованието. То може да се раздѣли още на дневно и нощно. Дневното съставляватъ: 1, 3, 6 и 9 часове, а нощното — вечерьта, повечерието, полунощьта и врѣмето прѣдъ осъмнуванието.

Защо Църквата за своитѣ молитвословия е избрала тия, а не други часове, причината се заключава въ тѣхната важность и знаменателность за християнина. Така, тя е избрала полунощьта, защото тогава, както казва Св. Златоустъ, душата е по-чиста, по-легка, по-възвишена, и всичко ѭ располага къмъ съкрушение и къмъ спомневание смъртьта; полунощьта е ознаменована съ много събития въ историята на вѣрата, и нѣкогажъ ще се провъзвѣсти отъ славното дохождание на небесния Женихъ; — отъ подражание на св. апостоли и на благочестивитѣ мѫжие на Ветхозавѣтната Църква. Утринята и първий часъ е избрала, защото въ това имено врѣме цѣлата природа като да се разбужда отъ сънь и славослови Бога, и за да ни внуши, че първитѣ движения на нашия умъ и сърдце трѣбва да бѫдѫтъ посветени на Бога; — и по примѣра на Ветхозавѣтната Църква, кѫдѣто Богъ е заповѣдалъ да се принози утреня жертва. Часоветѣ: третий, шестий и деветий е избрала, защото тий главно прѣдъ другитѣ сѫ били по-

светени на молитва както отъ ветхозавѣтнитѣ, така и отъ апостолскитѣ мѫжие; — въ споменъ на великитѣ събития, и именно — третия часъ поради неправедното осѫждение на Спасителя и поради сѫществието на Св. Духа, шестия — поради Неговото разпятие, и деветия — поради неговата смърть. Вечерьта е избрала по примѣра на Ветхозавѣтната Църква и като такова врѣме, когато естествено, подиръ свършването на деня, длъжни сме да благодаримъ Бога за всичкитѣ получени отъ него блага и да приносимъ покаяние за направенитѣ грѣхове, а повечерието — защото нощьта е даръ Божий и за да можемъ да си испросимъ спокоенъ и безметеженъ сънь.

Всѣко отъ тия врѣмена на денонощното богослужение е било, въ първитѣ врѣмена на Църквата, назначено за отдѣлно събрание на вѣрующитѣ за обществено молитвословие. Но слѣдъ врѣме, по снисхождение къмъ нашата слабость, св. отци положили, както казва Симеонъ Солунски, да се съединѧтъ всичкитѣ врѣмена въ три: първо, полунощьта и утринята заедно съ първия часъ; второ — третий и шестий часове заедно съ врѣмето прѣдъ обѣдъ, и трете — деветий часъ съ вечерьта или края на деня.

§ 82. Седмичното Богослужение и празднованието на св. недѣля.

Всички седмични дни не сѫ празднични, но всѣки отъ нихъ има своитѣ особености изъ свещенитѣ въспоминания. Тъй, въ понедѣлникъ Църквата прославлява безплътнитѣ сили, въ вторникъ — Господния кръститель, Иоанна Прѣдтеча, и другитѣ Св. Пророци, въ срѣда или въ деня, който се пада срѣдата на седмицата — Христовоте прѣдание, въ четвъртия день —въ четвъртъкъ, Св. Николая и всичкитѣ св. апостоли, въ петъкъ, или въ петия день на седмицата — Христовото разпятие, въ шестия, който е задържалъ еврейското название сѫбота — всички светии и поменуванието на умрѣлитѣ. Покрай всички тия служби и на повечерието прѣзъ

тия дни Църквата прославлява съ особени канони и Божия матерь.

Забѣлѣжка. Понеже въ срѣда и въ петъкъ се въспоменаватъ страститѣ Господни, то Църквата е отредила въ тия дни постъ; и само въ една отъ сѫбботитѣ—въ великата сѫббота прѣдъ Пасха. Въ Западната, обаче, Църква постѭтъ и въ сѫббота. Основанието на тоя постъ е слѣдующето обстоятелство. Християнетѣ изъ Иудеетѣ като празднували точно въскресния день — света недѣля, продължавали и празднованието на сѫбботния день, въ който Богъ — Иехова починѫлъ *отъ всѣхъ дѣлъ своихъ.* Христовата Църква не е противоставяла противъ това празднование, когато е ставало по християнския духъ. Но еретикътъ Маркионъ въ II вѣкъ, между другото, е училъ, че сѫббота е праздникъ иудейски и е установенъ по повода на почиванието на Иехова отъ всички свои дѣла, но че този Иехова не е християнски Богъ, а е злий духъ; за това въ тоя день трѣбва да се пости, и да не се празднува. Православната Църква, разбира се, отхвърли и осѫди това еретическо учение, и напротивъ постанови даже наказание за ония, които би постили въ сѫббота (64 ап. пр.). Обаче, Католическата Западна Църква безъ да гледа на това тържествено църковно осѫждение отъ шестия Вселенски съборъ (пр. 55) още продължава да държи постъ въ тоя день.

Седмий день по Ветхия Завѣтъ, а по Новия първий, въ продължение на всичката година Църквата го посвещава на въспоминание славното въскресение на Господа нашего Иисуса Христа, което е главното тържество на нашата вѣра; защото въ тоя день Господь въскреснѫ изъ гроба (Мар. 16, 1—6), запечати дѣлото на искуплението съ въскресението си (1 Кор. 15, 14), и за това Църквата въспѣва въ тоя день: „днесь спасеніе міру бысть“.

Въ честь на Въскресния първий день на седмицата се нарича *Въскресенъ* или *Въскресение.* Въ старо врѣме този день ималъ различни наименования. Така, той се е наричалъ *единою* отъ субботъ или *първъ день на недѣлята, день недѣленъ*, въ който *не дѣлается*, не се работи (Лук. 24. 1. Откр. 1. 10), *день на слѫнцето* сѫ го наричали древнитѣ писатели въ словата си къмъ езичницитѣ, които наричали съ това име първия день

на недѣлята (Иуст. Фил. апол. 89. Терт. апол. гл. 16), или *день Господенъ.*

Първий день на седмицата служи за еженедѣлно повторение и обновление на онова величайше изъ събитията на Христианската Църква, на което годишното въспоминание, въ отличие отъ еженедѣлнитѣ въскресни дни, се парича Свѣтло Христово въскресение или Пасха. Всѣки седмиченъ въскресенъ день, като първъ и главенъ въ седмицата въ църковнитѣ мѣсецослови, въ продължение на годината е означенъ съ една отъ славянскитѣ букви. Такива букви сж седемь, и се наричатъ *вруцѣлѣтни*, защото, по истечението на 28 години, се повръща пакъ прѣжний поредъкъ на послѣдованието на въскреснитѣ дни и прѣжний поредъкъ на вруцѣлѣтнитѣ букви.

Въскресението е най-древенъ изъ всички дни на христианското Богослужение. Той се е началъ при апостолитѣ отъ самия день на Христовото Въскресение (откр. 1, 10), подтвърждава се отъ христианскитѣ списатели Игнатий Богоносеца (посл. до ман. 9), Иустинъ Философа (1 апол. 87), отъ езическия списатель Плиния Lib. X. epist. XVII) и други. Но колкото е древенъ Въскресний день, толкось е и важенъ христианский праздникъ. Самъ Богъ е заповѣдалъ на человѣцитѣ да посвещаватъ седмия день на почивка отъ своитѣ житейски работи (Исх. 20, 10—11), безъ да възбранява, обаче, въ него работи на человѣколюбие и на крайна необходимость. Съгласно съ тая заповѣдь, Господь нашъ Иисусъ Христосъ, въ днитѣ на своето служение за спасението на человѣцитѣ, съ своя примѣръ и учение внушавалъ е да извършватъ въ седмия день добри работи, и такива работи, които не търпятъ отлагателства (Мат. 12, 10—13). Подобно и св. апостоли съ своя примѣръ и учение (Дѣян. 20, 7. 1 Кор. 16:2) сж показали, че Въскресний день, който замѣнява у христианетѣ ветхозавѣтната сѫббота, трѣбва да се употрѣбява за свети и духовни работи, въ Божия слава; а за да може безпрѣпятствено да се свети той съ нихъ, забранява се

занятието въ него съ мирски и житейски работи. И Църквата Христова, съгласно съ Божията заповѣдь и ученіето на св. апостоли, е забранила въ свята недѣля мирскитѣ и житейскитѣ работи (Лаод. 29). Като испълнявали светитѣ постановления на Църквата и като съдѣйствували за тѣхното испълнение, благочестивитѣ царье Константинъ Великій, Валентинианъ, Теодосій, Аркадій, както и нашитѣ царье, забранили сж въ света недѣля сждопроизводството, търговията, земледѣлието, войнскитѣ упражнения и други мирски и житейски работи. Освѣнъ това Църквата е забранила всички обществени зрѣлища, игри и увеселения въ тоя день, за да могжтъ християнетѣ безпрѣпятствено да участвуватъ въ общественото Богослужение и за да се занимаватъ съ благочестиви работи (срав. § 71).

Богослужението на Въскресния день първитѣ християне сж зачевали съ всенощно бдѣние, както това става и доднесь въ православна Руссия. Съ извършване бдѣнието, подобно на Ветхозавѣтната Църква, която вечерьта е начевала своитѣ праздници (Лев. 23, 32), Христовата Църква ни напомнева, че Господь е станжлъ изъ мъртвитѣ „зѣло рано во едину отъ субботъ (Лук. 24, 1), и по тоя начинъ, по думитѣ на Атанасия Велики „призва езичницитѣ отъ тъмнината на невѣдѣнието и отъ закона къмъ свѣтлината на боговѣдѣнието и Евангелието“. И тъй, прилично е да начеваме Въскресния день отъ вечерьта (54 въпросъ къмъ Антиоха). Въ всенощното бдѣние въ старо врѣме сж участвовали всички християне; знаменититѣ и старитѣ сж служили за примѣръ съ усърдието си въ такива бдѣния. Прославлявайки въ първия день на недѣлята Въскресния, Църквата на утренниитѣ служби на тоя день прѣдлага благовѣстие за явлението на Иисуса Христа подиръ Въскресението, като е раздѣлила това благовѣстие на 11 Евангелия, за това наречени *въскресни*, и по тая причина свещенникътъ е длъженъ по устава да чете тия Евангелия на прѣстола. Като се изреджтъ тия въскресни Евангелия, пакъ се начеватъ по сжщия редъ.

Свещенницитѣ сѫ длъжни да поучаватъ и подбуждатъ благочестивитѣ християне редовно да посѣщаватъ Богослужението въ тоя день по примѣра на древнитѣ християне, които, при всички прѣпятствия отъ страна на иудеитѣ и езичницитѣ, редовно ходѣли на общественото Богослужение, което неопустително се е извършвало. Благочестивата тѣхна ревность въ въскресния день е била тъй велика, щото безсиленъ е билъ даже страхътъ отъ гоненията да ѭ намали. Ако денѣ не сѫ могли безопасно да се сходѣтъ за обществено богослужение, то тий нощѣ се събирали (Терт. de fuga in pers. 13. Плин. lib. X, epist (XVII), и събранията всѣкогажъ сѫ били многобройни. Светото усърдие на древнитѣ християне къмъ дѣлата на благочестието толкось велико е било, щото само нѣкоя тежка болесть, тъмниченъ затворъ, заточение или подобна крайность сѫ ги задържали да не участвоватъ въ общественото Богослужение. Равноапостолний Царь Константинъ, самъ почитайки деня на Христовото въскресение, заповѣдалъ на своитѣ войници, щото и тий да оставятъ своитѣ занятия въ въскресния день и да участвоватъ въ общественото Богослужение, (Евсев. жиз. Конст. В. кн. 4. гл. 18—20). Но понеже въ числото на войницитѣ имало християне и езичници, то на първитѣ заповѣдалъ да ходѣтъ по въскреснитѣ дни на църква за общественото Богослужение, а на послѣднитѣ — да се събиратъ въ едно извѣстно мѣсто, и, като сложѫтъ оружието си, длъжни били всички наедно, по даденъ знакъ, да принесѫтъ Богу молитва, опрѣдѣлена отъ Императора. Това похвално благочестие на царя внушавало на войницитѣ, че сѫ длъжни да се надѣѭтъ не толкось на оружието и на тѣлеснитѣ си сили, колкото на невидимата помощь на Бога, върховния Владика на всичко.

Благочестивата ревность на християнетѣ къмъ Богослужението е била насърдчавана съ примѣра и усърдието на църковнитѣ пастири. Въ праздницитѣ и главно по въскреснитѣ, въ църквитѣ тий произносяли поучения както на всенощното бдѣние, така и на ли-

тургията (Злат. 10 бесѣда къмъ ант. народъ). За да ги слушатъ, християнетѣ се стичали твърдѣ много въ църквитѣ, но и въ онія църкви, гдѣто по нѣкоя причина не е имало всѣкогажъ поучение, християнетѣ охотно ходѣли само за молитва, която въ общото събрание на вѣрнитѣ, въ църквата, бива по-силна и по-дѣйствителна, отколкото дома; а ако по нѣкоя независяща отъ нихъ причина не сѫ могли да присѫтствуватъ при Богослужението, то и въ тоя случай не сѫ се лишавали отъ духовното общение съ вѣрнитѣ, които сѫ били въ църквата. Ако и да оставали у дома си, или въ друго нѣкое отдалечено мѣсто отъ християнскитѣ събрания, тий, обаче, прѣкарвали часоветѣ, отредени за Богослужението, въ молитва и получавали отъ църквата прѣзъ диаконитѣ светитѣ дарове (1 апол. Иуст. 87). По този начинъ древнитѣ християне духовно се съединявали въ въскресния день при общественото Богослужение, и присѫтствувалитѣ и неприсѫтствувалитѣ при него.

Като прославлява Въскресшия изъ мъртвитѣ и като тържествува Неговата побѣда надъ смъртьта, Църквата е поставила да се извършва Богослужението въ радостния день на Христовото въскресение: 1) *безъ колѣнопрѣклонение* въ молитвата (20 на 1 Всел. съб. и 90 на 6 Всел.) и 2) да се прѣкарва тоя день *безъ постъ* (91 Васил. Вел.); защото колѣнопрѣклонението въ молитвата, главнимъ образомъ, принадлежи къмъ дѣйствията на покаянието и, по изражението на Св. Василия Великаго, являва нашето падание. Но въ въскресението, по думитѣ на сѫщия светия, особено е прилично да помнимъ, че ний трѣбва да въскреснеме съ Христа, и „да търсимъ вишинитѣ, кждѣто е Христосъ“ (тамже 91 пр.) По този начинъ молитвата, изкършивана отъ вѣрующитѣ въ въскресния день, безъ колѣнопрѣклонение, изобразява тържество въ честь на Възставшия изъ мъртвитѣ и Който съ Своето въскресение запечати възстановлението на паднѫлото человѣчество, и нашето очаквание въскресението на мъртвитѣ и живота на бждущия вѣкъ.

Съобразно съ духовната радость, съ каквато се изпълнява Църквата на въскресния день, тя още отъ древнитѣ врѣмена е забранила поста въ тоя день, като го поотслабя даже въ тоя день и прѣзъ Великата четиредесятница (Гангр. 28; 6 Всел. 55).

Вънъ отъ общественото Богослужение християнетѣ сж били длъжни да светижтъ въскресения день, както и другитѣ праздници, съ работи на християнска любовь, като отдѣлятъ отъ своитѣ избитки въ полза на църквата и на сиромаситѣ, като посѣщаватъ болнитѣ, запрѣнитѣ въ тъмница и като улесняватъ тѣхната участь. По думитѣ на Св. Златоуста, въскресний день Господень особено трѣбва да се свети съ работи на християнска любовь. „Въ първия день на недѣлята, казва той съ думитѣ на Ап. Павла (1 Кор. 16, 2), всѣки изъ васъ нека отдѣлява у себе и го пази, колкото му позволява състоянието. Защо ли Апостолътъ тоя день е опрѣдѣлилъ за пожертвование? Защо не е казалъ: въ понедѣлникъ, въ вторникъ или въ другитѣ дни на недѣлята? Разбира се, не просто, но съ такова намѣрение, щото въ самия день на въскресението да има случай да бжде по-силно расположението къмъ благотворение. И защо тоя день е по-способенъ да ни подбуди къмъ милостинята? Защото въ него се спира всѣкакъвъ трудъ; душата отъ това става по-готова къмъ благотворителность; но, което е по-важно, въ тоя день ние сме получили безбройни благодѣяния. Защото въ него е потъпкана смъртьта, уничтожено е проклятието, истребена е властьта на грѣха, вратата на ада сж строшени, плѣненъ е диаволътъ, прѣкъснжта е дълговрѣмената вражда, връхъ земята се въдвори миръть, человѣческий родъ достигнж първото, и много по-голѣмо благородство; и слънцето видѣ това удивително и нечакано зрѣлище, което прави человѣка безсмъртенъ (23 слово).

Сжщо и християнскитѣ царье сж давали примѣръ за освещавание тоя день съ работи на благочестие, като сж забранили да се извършва въ него день всѣко сждо-

производство по граждански и углавни дѣла, освѣнъ ако се е касаело да се освободѫтъ роби и затворници.

Отъ всичко се види, че христианетѣ, посвещавайки въскресния день на почивка, разбира ли сѫ ѭ не тъй, както сѫ ѭ разбирали древнитѣ фарисеи, които сѫ учили да се въздържатъ въ сѫббота отъ всѣкакви работи (Лук. 13, 11 — 17. Иоан. 9, 16). Христианетѣ справедливо мислѫтъ, че, като се освобождаватъ въ въскресния день отъ мирскитѣ и житейски работи, трѣбва да го светѫтъ съ дѣла на благочестие и на христианска любовь, като: съ обществена и домашна молитва, съ четение и слушание Св. Писание и книгитѣ на благочестивитѣ Отци, съ назидателни разговори за свещенитѣ прѣдмети, съ струване добрини на ближнитѣ, и изобщо съ примѣрно поведение. Но, като оставатъ въ въскресния день мирскитѣ и житейски работи, христианетѣ не трѣбва да простиратъ почивката до излишната строгость на Иудеегѣ, която Иисусъ Христосъ многократно обличава въ Евангелието (Мат. 12, 8 — 13. Мар. 2, 27). Съгласно съ ученията на Спасителя за седмия день, Лаодикийский съборъ като наряѫва да се празднува въскресението, казва, че христианетѣ не трѣбва да иудействуватъ и да биватъ праздни въ сѫббота, но длъжни сѫ да се занимаватъ съ работение; а като светѫтъ въскресния день, трѣбва да си отпочиватъ отъ работитѣ, както прилича на християне, само ако това е възможно (29 пр). Тълкователитѣ на Съборнитѣ правила, Валсамонъ и Зопаръ, като изясняватъ думитѣ: „само ако това е възможно“, разбиратъ частнитѣ случаи, при които сѫ позволителни работи и въ въскресението, напр. работи на крайна необходимость и добротворство.

И тъй, ний сме длъжни да прѣкарваме светинедѣлнитѣ дни и другитѣ празднични дни съ свети и богоугодни работи, и, като се освобождаваме въ тия дни отъ житейскитѣ грижи, не трѣбва да отлагаме работитѣ на крайна необходимость, нито да се прѣдаваме на суетни и безполезни удоволствия. Иудеетѣ ако и да не се занимаваѫ въ своята сѫббота съ никакви житейски ра-

боти, но между тѣмъ прокарвахѫ ѭ въ такова разсѣяние, което е по-лошаво отъ всѣкакви занятия, както: въ хора, невъздържание и прочая (Ис. 1, 13. Амос. 5, 20 — 23. Злат. противъ иуд. слово 19). Като не желаѭтъ да видѭтъ никогажъ такива съблазнителни постѫпъци, особено въ света недѣля, църковнитѣ Отци многократно внушаватъ въ своитѣ съчинения, щото ние, като спираме въ праздничнитѣ дни житейскитѣ работи, да не се прѣдаваме на раскошъ и изнѣженость, подобно иудеитѣ или езичницитѣ, но да празднуваме духовно и свето, като прѣкарваме трѣзво, скромно, поучавайки се въ Божието слово и благотворявайки ближнитѣ.

Великото уважение на християнетѣ къмъ свята недѣля, което е начертало правила за неговото празднуване, опрѣдѣлило е и наказания за нарушажщитѣ неговата светость. — Който безъ достатъчна причина или нужда не дохожда наредъ въ светинедѣлни дни на църквата за Богослужение (Трул. съб. 80); който въ света недѣля ходи въ театръ, или циркъ, особено подиръ забѣлѣжка и увѣщание, направено вече нему за подобно нарушение на Божията заповѣдь (72 Карт., Злат. 6 бесѣда на кн. Быт.); който остава църквата во врѣме на поучението, или отива въ църква само за да слуша проповѣдь, но не иска да участвува въ общитѣ молитви (ап. 9, и Антиох. 2); който завожда или посѣщава и одобрява такива общества, които се отдѣляватъ отъ Православната Църква, не участвува въ общественото Богослужение въ света недѣля и другитѣ празднични дни (ап. 10; Гангр. 20; Вас. Вел, 1); който, най-сетнѣ, въ света недѣля пости (Гангр, 18), той, по правилата на св. Събори, строго се наказва.

§ 83. Годишното Богослужение и праздницитѣ.

Христовата Църква, както въ въскресния день, така и ежедневно ни призовава къмъ Богослужението на Църквата, но освѣнъ въскресния день има и такива дни прѣзъ годината, които сѫ ознаменовани съ най-важни събития на Християнството, и затова въ нихъ най-гър-

жествено се извършава Богослужението, въ което християнинътъ е длъженъ да участвува и въ нихъ да обновлява внѫтрѣшната своя духовна жизнь съ благочестиви работи, за да не оскудѣва у него спасителната сила и духовната крѣпость за християнского поведение. На тия събития Църквата е посветила за празднување особени дни, които по важностьта на въспоминанията е раздѣлила на *велики*, *срѣдни и малки*. Отъ това и зависи различието на Богослужението, което се извършва въ тия празници, и на знаковетѣ, съ които се тий отбѣлѣжватъ въ Църковния Уставъ.

Великитѣ празници отново се раздѣлятъ на три вида: единъ отъ нихъ е най-великъ, другитѣ по-велики, третитѣ само велики. Най-великий християнски праздникъ е Пасхата.

Дванадесеть отъ великитѣ празници сѫ по-великитѣ и се наричатъ *дванадесеть и Господски;* защото сѫ установени во славу Господа Бога и въ честь на Богородица. Дванадесетьтѣ велики Господски празници въ продължение на годината сѫ слѣдующитѣ: 1) Рождество Прѣсветия Богородици, 2) Воздвижение Честнаго Креста, 3) Входъ въ Храмъ Прѣсвятия Богородици, 4) Рождество Христово, 5) Богоявление Господне, 6) Срѣтение Господне, 7) Благовѣщение Прѣсвятия Богородици. 8) Входъ Господень въ Иерусалимъ, 9) Вознесение Господне, 10) День Св. Троици, 11) Прѣображение Господне и 12) Успѣние Прѣсветия Богородици.

Великитѣ празници, които сѫ установени во славу Господа и Владики, се наричатъ *Господни* и *Владични*. а въ честь на Богородица — *Богородични*. Великитѣ Господни и Богородични празници, подобно на ветхозавѣтнитѣ празници (Лев. 23, 33 — 36 Иоан. 11 55), иматъ прѣдпразденства и послѣ празденства. *Прѣдпразденства* сѫ приготовление къмъ великия праздникъ, на който свещенитѣ въспоминания се распространяватъ па нѣколко отъ днитѣ, които прѣдшествуватъ праздника. А *послѣ празденствата* сѫ заключения на великия праздникъ.

Послѣдний день на послѣ празднеиството се нарича *отдание* на праздника.

Къмъ третия разредъ на великитѣ праздници принадлежѫтъ: Обрѣзание Господне, Рождество Иоанна Прѣдтеча, деньтъ на Петра и Павла и Усѣкновение глави Прѣдтеча.

Разликата на Богослужението въ великитѣ праздници състои въ голѣмата негова тържественость, което тогава, главно на Пасхата и на дванадесетьтѣ праздници, се извършва въ честь на въспоминаемитѣ събития. Великитѣ праздници изобщо се отличаватъ въ църковния уставъ съ кръстче въ пълнъ кржгъ (†).

Срѣднитѣ праздници сѫ отъ двоякъ видъ. Въ едни отъ нихъ се извършва Богослужение не само въ честь на празднуемитѣ събития, но се притуря и единъ канонъ на утренята въ честь на Богородица. Въ това състои намалѣването важностьта на срѣднитѣ праздници прѣдъ великитѣ. За това и тѣхний знакъ е намаленъ; той е кръстъ, но не въ кржгъ, а въ полукржжие †). Такива сѫ праздницитѣ на Тритѣ Светители: Василия Великаго, Григория Богослова и Иоанна Златоустаго, 30 януария: прѣставлението Иоанна Богослова, 26 септемврия; Покровъ Прѣсв. Богородици, 1 октомврия; деньтъ Св. Иоанна Златоустаго, 13 ноемврия, и на Николая Чудотворца, 6 декемврия.

Срѣднитѣ праздници отъ втория разредъ за отличителенъ знакъ иматъ кръстъ, но вече безъ полукржжие †. Въ тѣхнитѣ дни се полага утрѣннето пѣние наричаемо *полиелей*. Това название произлиза отъ гръцкитѣ думи *полѵ́съ* — многий и *е́леосъ* — милость, или *еле́а* — маслина; защото въ тия дни се пѣжтъ 134 и 135 псалми, въ които се повтарятъ думитѣ: „яко благъ, яко въ вѣкъ милость его“, и когато се пѣжтъ се запалватъ много свѣщи на полиелея и кандила, напълнени съ елей. Къмъ този разредъ се относятъ днитѣ на великитѣ праздници, на св. апостоли, на нѣкои светители, на Св. Кирила и Методия, на Прѣподобни и Богоносни Отци Иоанна Рилскаго, Симеона Столпника и други.

Малкитѣ праздници тоже се раздѣлятъ на два разреда. На утрѣнето пѣние на първитѣ се полага велико славославие, което състои въ пѣнието: „слава въ вышнихъ Богу“, съ което тий се отличаватъ отъ послѣднитѣ, въ които това пѣние не се пѣе. Тѣ и другитѣ носятъ най малъкъ праздниченъ знакъ: три точки въ дъга (∴ първитѣ червенъ знакъ, а другитѣ черенъ, ако сж печатани книгитѣ съ черно и червено мастило, или, ако не, съвсѣмъ и безъ този знакъ.

Освѣнъ това църковнитѣ праздници се раздѣлятъ: на *общи*, които всичката Православна Църква празднува и които сж: великитѣ, срѣднитѣ и малкитѣ праздници, и на *помѣстни и храмови*, които се извършватъ съ особена тържественость въ днитѣ на тѣхната паметь, или въ днитѣ на храма, на името на които е посветенъ. Тия праздници се причисляватъ къмъ великитѣ, а нѣкои къмъ срѣднитѣ отъ първия разредъ.

Всеобщитѣ и мѣстнитѣ църковни праздници по *врѣмето* се раздѣлятъ на *неподвижни*, които постоянно биватъ въ единъ и сжщи день на мѣсеца, и на *подвижни*, които ежегодно се случватъ въ различни дни. Поредъкътъ на първитѣ зависи отъ праздника на Рождество Христово, послѣднитѣ — отъ праздника на Пасхата. Но макаръ всички църковни праздници, всеобщитѣ и мѣстнитѣ, неподвижнитѣ и подвижнитѣ, се извършватъ отъ Църквата *едни* во славу Господа и Бога, Иисуса Христа, *други* въ честь на Божия Матерь, *трети* въ честь на прочиитѣ Светии; то всичкитѣ сж отъ три рода: *Господни праздници, Богородични праздници и праздници на Светиитѣ.*

Забѣлѣжка. Има още народни и граждански праздници, посветени въ паметь на нѣкое важно събитие, чрѣзъ което се е явило Божието благоволение въ историята на народа.

§ 84. Длъжноститѣ на свещенника относително врѣмето на Богослужението.

Народътъ нѣма възможность точно да помни кога кой праздникъ се пада и кога, точно въ кои часове да

се намѣри въ църквата, за да участвува въ Богослужението. За да знае въ кой день се пада извѣстенъ праздникъ и въ кой часъ е длъженъ да се намѣри въ църквата, християнинътъ може и трѣбва да се научи отъ свещенника. За това послѣдний има на расположение двѣ срѣдства: устно извѣщение въ църквата, слѣдъ отпуста на литургията, и чрѣзъ клепанието. Когато свърши свещенникътъ литургията, во всеуслишание казва: „Благовени християне, прѣзъ текущата седмица имаме такъвто или таквизито праздници". А за да се разбере отъ кой разредъ е праздникътъ и кога се начева правилото и литургията зависи отъ начина на клепанието. Така за великитѣ праздници, тамъ дѣто има много камбани, първо биѭтъ*) рѣдко и тежко най-голѣмата, и свършватъ съ три бързи удари. Това се казва *благовѣстъ*. Слѣдъ четвърть часъ биѭтъ въ дъската и желѣзото, и най-сетнѣ въ всичкитѣ камбани, като повтарятъ три пѫти, и свършватъ пакъ съ три удари въ голѣмата. Като се свърши по този начинъ клѣпанието, безъ друго трѣбва да се начне Богослужението. Сѫщо така се клепе на утренята и на литургията. Въ срѣднитѣ праздници никакъ не се употрѣблява голѣмата камбана, а само съ втората и другитѣ камбани се клепи по горѣказания начинъ; а въ малкитѣ праздници само третята се употрѣблява, вмѣсто първата или втората, за благовѣсть, а за клепание — останѫлитѣ камбани. Кѫдѣто има три и по-малко камбани, тамъ се употрѣбляватъ първата и втората камбани за благовѣсть; а кѫдѣто има една, употрѣблява се за благовѣсть само на великитѣ праздници, а за Богослужението се клепи въ неѭ както и въ желѣзото и въ дъската. Кѫдѣто пакъ има само желѣзо и дъска, тамъ за благовѣсть биѭтъ желѣзото, но рѣдко; а кѫдѣто има само една дъска, тамъ за благовѣсть въ неѭ биѭтъ само нѣколко пѫти и даже продължително, но да не се повтаря вече откато се

*) Така правятъ главно въ Руссия, у насъ този редъ не е введенъ. Свещенницитѣ могѫтъ да го введѫтъ съ благословението на прѣдпоставления тѣмъ архиерей.

спре, и свършванието да се ознаменова съ три рѣдки по-силни удари, а за Богослужение три пѫти се повтаря биението съ бързи удари.

И кждѣто нѣма църква непрѣмѣнно трѣбва да има окачена нѣкоя дъска, или желѣзо на извѣстно мѣсто или при молитвения домъ, за да се извѣщава на християнетѣ за празднika чрѣзъ клепанието.

Но тъй като Богослужението може да се извършва въ опрѣдѣленото отъ устава врѣме малко по-рано, или по-късно, и единъ пѫть по-рано, другъ пѫть пъкъ по-късно, и отъ това да се сбъркватъ християнетѣ за отиване на църква, и отъ такава една неопрѣдѣлепость да се поражда неприятность за свещенника; то, за избѣгнование на взаимно роптание, свещенникътъ е длъженъ да свиква по-влиятелнитѣ и по-набожнитѣ отъ своитѣ прихожане на съборъ въ началото на всѣка година, и на този съборъ да наредѭтъ въ кой часъ прѣзъ годината да се начева Богослужението и въ кой да се свършва. Тия часове заедно съ днитѣ, въ които се празднува, записани на единъ листъ, прочитатъ се на народа въ църквата, и листътъ се залѣпва на едно видно мѣсто при църковнитѣ врата, за да може всѣкой да го чете. Така наредепъ списъкътъ по никой начинъ не трѣбва да се измѣнява, освѣнъ, за неговото прѣгледване и по-точно опрѣдѣление, ако се свика друго събрание въ края на годината. Така става въ благоустроени православни страни, така е желателно и у насъ да се положи подобенъ редъ.

ГЛАВА ТРЕТЯ

Отношението на свещенника къмъ Богослужението.

§ 85. Благоговѣнието на свещенника къмъ Богослужението.

Църковнитѣ правила и словото Божие, като задължаватъ свещенника да наблюдава върху благоговѣнието и благочинието на християнетѣ при Богослужението, призоваватъ най-напрѣдъ самого него да

се относи благоговѣйно къмъ извършваното отъ него свещенодѣйствие, като му напомневатъ: 1) че св. прѣстолъ, прѣдъ който той прѣдстои, е сѣдалище на Небесния Царь и тисящи ангели окрестъ него прѣдстоятъ (Учит. Изв.), и 2) че *проклетъ е всякъ, творяй дѣло Господне съ небреженіемъ* (1 ер. 48,10).

За това, когато свещенникътъ минува покрай православенъ храмъ, длъженъ е съ благоговѣние да се поспре прѣдъ него, да се прѣкръсти и се помоли, и послѣ, почтително като си понаведе главата, да замине. Когато влиза въ църквата, длъженъ е да се поспре прѣдъ входа, да поочисти обущата и дрехитѣ си отъ каль и прахъ, благочинно да се прѣкръсти и влѣзне и прямо да върви къмъ иконостаса, и, тука като се помоли, да се обърне и къмъ двѣтѣ страни на народа, за да го привѣтствува съ полупоклонъ. Слѣдъ това отива прямо въ олтаря, като се прѣкръсти прѣдъ влизанието, спира се и прави приличенъ съ благоговѣние поклонъ къмъ светия прѣстолъ и го цѣлува. Ако е дошло опрѣдѣленото врѣме и се е посъбралъ народъ, облача се въ свещенническитѣ одежди и начева Богослужението, което е длъженъ да извършва съ пълно благоговѣние. Произношението на ектенииитѣ, на възгласитѣ, както и четението на молитвитѣ, трѣбва да е правилно, точно и раздѣлно, безъ протегание на гласа и безъ заеквание, а естествено и така ясно и разбрано, щото да се вижда, че самъ добрѣ разбира смисъла на четеното, и съ правилното ударение и спиране при знаковетѣ на прѣпинанието кара и слушателитѣ правилно да разбиратъ смисъла *).

*) Неправилното произношение и заеквание докарватъ читателя до безбожни и често смѣшни погрѣшки. Така, напримѣръ, единъ свещенникъ, като четеше Евангелието въ навечерието прѣдъ Богоявление на 9 часа, казваше: *и се е нее отверзашася ему небеса.* Другъ пъкъ единъ казваше: *твоихъ о твоихъ тебѣ*... Или: *въ первыхъ помяни.... слово твоея истина!* Въ ектенииитѣ: —*о архіепископа нашего*, или *о господаря нашего.* Или: *помяни, Господи, душу рабъ твоихъ*, или *души раби твоего*! Такива и подобни погрѣшки доказватъ невнимание и небрѣжение у свещеника.

Всичкитѣ дѣйствия на свещенника, както: каденето, благословлението, осѣняването съ кръста при водоосвещението и ръсението съ свещ. вода, не трѣбва да стават съ варкание и небрѣжность, а всичкитѣ негови движения и самото негово ходение да сѫ равни, чинни и благоговѣйни, така щото отъ всичко да се види, че той, свещенникътъ, дълбоко разбира сѫщностьта на своитѣ обязаности и значението на извършваното отъ него Богослужение. При това той е длъженъ отъ нищо да не се отвлича, да не влиза въ разговори съ нѣкого, да не мъмри нѣкого и да му прави бѣлѣжки и прочая; въ врѣме на служението, когато излиза на малия, или великия входъ да не гледа по странитѣ, или да се огледва въ лицата на прѣдстоящитѣ. И самото прочитание правилото и молитвитѣ ко Св. Причащение въ врѣме кога извършва утренята или вечернята, не трѣбва да се допуща. Напротивъ, при извършвание тия служби свещенникътъ е длъженъ внимателно да изслушва всичко, което се пѣе, или чете на клироситѣ; понеже всичко това е наредено, за да възбуди въ него онова вѣроисповѣдно настроение, съ което той е длъженъ да извършва божествената литургия.

Освѣнъ това, всичкото внимание на свещенника трѣбва да е обърнѫто върху притча, пѣвцитѣ и четцитѣ, които сѫ длъжни всѣкогажъ по-рано отъ него да дохождатъ въ църквата и да чакатъ на своето мѣсто, готови за извършвание Божествената служба.

При това, свещенникътъ е длъженъ да наблюдава върху *пѣнието* на клироса, което трѣбва да бѫде стройно, спокойно, благоговѣйно, разбрано и небързо, така щото прѣдстоящитѣ въ църквата да могѫтъ да различаватъ и разбиратъ всѣка пѣена дума въ църковнитѣ пѣсни.

Разбира се, че пѣнието при клироса се възлага наймного върху пѣвцитѣ, и послѣ върху всички онія църковносвещенослужители, които, ако и да пѣматъ редъ въ служението, но по своето звание и съвѣсть призовават се да участвуватъ въ пѣнието и четението при клироса. На прихожанетѣ и на други

косвенни лица, които не принадлежатъ къмъ църковния клиръ, ако и да не се възбранява да пѣятъ на клироса по тѣхното благоговѣйно расположение къмъ Божията служба, но се изисква да иматъ достатъчно знание по църковното пѣние и да добиятъ съгласието на свещенодѣйствующия приходски свещеникъ.

§ 86. Молитвата на свещеника.

Молитвата, като изражение на вѣроисповѣдното чувство, съставлява естествена и неизбѣжна потрѣбность на человѣческия духъ, и за това тя е присжща у человѣцитѣ принадлежащи изобщо на всички вѣри и вѣроисповѣдания. Но освѣнъ това важността и необходимостьта на молитвата за православния свещеникъ се изисква и отъ самото условие на пастирското служение, и особено отъ извършване свещенослужението. Самъ Богъ вмѣнява на свещенницитѣ молитвата въ непрѣмѣнна *тѫжна обязаность*. Като опрѣдѣля въ Ветхозавѣтната Църква поредъка на Богослужението и като избира за извършване свещенодѣйствията особени лица (Аарона и Левититѣ), Господь имъ казалъ: да бѫде за васъ *вѣченъ законъ — да се молите* за израилевитѣ синове и за опрощение на тѣхнитѣ грѣхове (Лев. 16, 34; Числ. 15, 25). Въ Новия Завѣтъ самъ Иисусъ Христосъ, който е първообразъ на свещенника, постоянно се молилъ на Своя Отецъ когато извършвалъ дѣлото на Божественото Свое служение върху земята (Лук. 6, 12, 9, 28; Мат,. 14, 23; Лук. 5, 16). Съ молитва Онъ се приготовлявалъ за искупителната Своя смърть и съ нея съпроваждалъ послѣдния свой вздохъ (Лук. 23, 46; срав. Мат. 27, 46. 50. Мар. 15, 34. 37). Когато е призовавалъ св. апостоли да проповѣдватъ, Спасительтъ имъ внушавалъ, че е необходима молитвата за нихъ. „Не ви ще говорите, но Духъ Отца вашего ще говори въ васъ.“ Онъ имъ забѣлѣжилъ (Мат. 10, 20). а този *Духъ утѣшитель* ниспосилава се отъ Отца само по силата на молитвата на Сина къмъ Отца (Иоан. 14, 16), или молитвата къмъ Отца въ името на Сина (тамже

14, 13). Изобщо, Спасителъ като е искалъ да докаже на св. апостоли необходимостьта и обязателностьта на молитвата за пастирското служение, внушавалъ имъ, че, каквото и да просятъ съ Неговото име отъ Небесния Отецъ, всичко ще имъ се даде (Иоан. 16, 23; срав. Лук. 22, 40). Св. Апостоли така именно и разбирали важностьта на молитвата за тѣхното пастирско служение (Евр. 5, 3) и я считали за такава своя обязаность, както и проповѣданието на словото Божие: *Мы же въ молитвѣ и служеніи слова* (постоянно) *пребудемъ* (Дѣян. 6, 4).

Прѣдметътъ на пастирската молитва, по примѣра на Иисуса Христа, трѣбва да е: появлението на добри дѣятели на Христовата нива (Мат. 9, 38); ниспосланието върху църковнитѣ пастири на сила и крѣпость за Евангелската проповѣдь (Еф. 6, 19; Кол. 4,3; 2 Сол. 3, 1); прославлението на Божието име чрѣзъ успѣшното разпространение на Христовата свѣтлина между человѣцитѣ и прѣуспѣване въ християнскитѣ добродѣтели (Рим. 1, 9. 10; Еф. 1, 17; Лук. 22, 32); съблюдение въ вѣрующитѣ духа на християнската любовь и единение (Иоан. 17, 11); запазване на вѣрующитѣ отъ всички злини (ст. 15), и изобщо дарование тѣмъ на земни блага. Но, понеже благоденствието на всѣкиго се обусловлява отъ якотата на началата и законитѣ, които лежатъ въ основата на народния животъ, а запазването на тия начала и, изобщо, поддържанието на вжтрѣшния и външния поредъкъ на обществения животъ зависи отъ прѣдставителитѣ на върховната законодателна власть, както и отъ всичкитѣ членове на обществото: то Апостолътъ внушава, въ частности, да се молятъ за всички людие, за царя и за всички правителствующи лица, за да прокарваме тихъ и безметеженъ животъ въ благочестие и чистота (1 Тим. 2, 1. 2). Молитвата на пастиря трѣбва да се усилва въ врѣме на каквито и да сж обществени бѣдствия (на война, болесть, гладъ и т. н.), както и по нѣкои частни обстоятелства, напримѣръ по случай на нѣкоя домочадна злочестина, която е постигнала тогось или другиго отъ прихожанетѣ. Длъженъ е

свещенникътъ да се моли не само за живитѣ, но и за мъртвитѣ, които сж се прѣставили въ надежда за бждщия животъ и въскресение; той е длъженъ благоговѣйно и внимателно да прочита всички молитви, положени въ служебника и трѣбника на своето мѣсто и врѣме, а не нѣкои напрѣдъ, други послѣ, или само едни до чете, а други да оставя, но всички по прѣдписанието на църковния уставъ, както въ врѣме на извършване богослуженіето, така и ония молитви, които сж положени прѣди него. Съ молитва той е длъженъ да начинава всѣки день и всѣка работа, съ молитва и да ги свършва.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.

Тайнството на светото кръщение.

§ 87. Понятие за него и Божественото негово установление.

Кръщението е тайнство, въ което, при троекратното потопяване въ вода во имя Отца и Сина и Св. Духа, человѣкътъ чрѣзъ Божията благодать се ражда въ новъ духовенъ животъ, и става членъ на благодатното Христово Царство.

Това тайнство самъ Иисусъ Христосъ установи (Иоан. 1, 34. Мат. 28, 19. Дѣян. 2, 38. 8. 12. 10, 48). *Видимата*, или на чувствата принадлежаща негова страна съставляватъ: 1) водата, 2) словата: крещается рабъ Божій во имя Отца и Сына и Святаго Духа, и 3) видимото дѣйствие на потопяванието во имя Прѣсвятия Троици; а *невидимата* негова страна, или благодатьта, която се дарува въ тайнството на кръщението съставляватъ: 1) оправданието отъ прародителския грѣхъ, 2) новото рождение въ новъ духовенъ христиански животъ и 3) встжпванието въ Новия Завѣтъ съ Бога, усиновлението Богу и присъединението къмъ Христовата Църква и къмъ числото на спасаемитѣ (Мар. 16, 16. 1 Кор. 12, 13). Кръщаеми лица сж всички, които се раждатъ отъ майчина утроба (Догм. Бог. Ант. за кръщението).

§ 88. На кого принадлежи правото и длъжността да кръщава?

Когато Спасителтъ щѣше да се възнесе на небото, заповѣда на св. апостоли да идѫтъ по всичкия свѣтъ, за да научѫтъ всички езици и да кръщава во имя Отца, и Сина и Святаго Духа: *шедше убо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца и Сына и Святаго Духа* (Мат. 28, 19; Марк. 16, 16). Отъ тия думи, казани на апостолитѣ, между другото се види, че правото и длъжността за извършване кръщението принадлежѫтъ най-близко на апостолскитѣ приемници — епископитѣ, и чрѣзъ нихъ и по тѣхно пълномощие принадлежѫтъ и на свещенницитѣ. По тази причина и апостолскитѣ правила (47, 49, 50 и др.) отдаватъ това право и длъжность за извършване това тайнство на епископитѣ и пресвитеритѣ. По това право и власть отначало е дѣйствувала Св. Църква, сега дѣйствува и въ бѫдще ще дѣйствува; но това право и власть и днесь всѣки канонически свещеникъ въ своята енория кръщава всички младенци. Но тъй като отъ една страна се случаватъ и такива приходи, кѫщитѣ на които сѫ твърдѣ нарѣдко, разсѣени, и затова се изисква извѣстно врѣме за поканване свещенника, за да кръсти новороденія младенецъ, или за да отиджтъ на църква за извършване кръщението; тъй като родений младенецъ може би да е до толкось слабъ, щото не обѣщава надежда за животъ, и ако, слѣдователно, не се побърза да се кръсти, душевно се изгубва: *аще кто не родится водою и Духомъ, не можетъ внити въ царствіе Божіе* (Иоан. 3, 5); то, въ такава крайна нужда, се дозволява на диаконъ, клирикъ, баба и на всѣки мирянинъ, които сѫ православни и благочестиви християне, и искрено вѣрватъ въ Св. Тройца и дълбоко съзнаватъ важността и нуждата на кръщението. За това ни увѣряватъ Св. Писание и учението на Св. Църква: тъй, св. апостоли поручавали и на диаконитѣ да кръщаватъ, както апостолъ Филипъ, диаконъ бидейки, кръстилъ Самарянитѣ (Догм. Бог. Мак. т. 4 §

206 Правос. испов. ч. 1. Отв. на въпр. 102, Посл. на вост. Патр. за пр. вѣра гл. 16). Стига само, освѣнъ диаконитѣ, и другитѣ недуховни лица, да извършватъ кръщението правилно: да потопяватъ младенеца три пѫти въ водата, като казватъ ясно и чисто необходимитѣ слова: *крещается рабъ Божій* или *раба Божія* (име рекъ) *во имя Отца* аминь, (при първото потопяване), *и Сына* аминь (при второто), *и Святаго Духа* аминь (при третето), *нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ, аминь.* За това всѣки свещенникъ е длъженъ да знае кои сѫ женитѣ, които бабуватъ и тѣхъ да научи какъ трѣбва да кръщаватъ младенеца, въ случай на неминуема смърть. Откато се кръсти по тоя начинъ нѣкой боленъ младенецъ и той се поправи послѣ, домашнитѣ и бабата веднага извѣщаватъ свещенника, за да довърши кръщението и миропомазанието. Въ подобенъ случай, когато приходский свещенникъ нѣкѫдѣ отсѫтствува, и другъ нѣкой може да се намѣри по-наблизу; и всѣки другъ свещенникъ, щомъ се повика по тая причина за да извърши кръщението, длъженъ е да отиде, и тогава това негово дѣйствие не може да се счита като прѣстѫпление на църковния редъ. Но или приходский свещенникъ или другъ, ако забѣлѣжи, че младенецътъ е дотолкось слабъ, щото не може да търпи цѣлно кръщение, тогава той е длъженъ да извърши това тайнство накратко по чинопослѣдованието: *како младенца крестити, страхи ради смертнаго,* което е положено при кръщението. И самъ свещенникътъ, ако неговий младенецъ се намира въ опастность и не е възможно да се намѣри веднага другъ свещенникъ, може по тоя начинъ да го кръсти (Номок. въ велик. трѣб. 209).

Ако новокръстений младенецъ умре безъ кръщение по нерадѣние на свещенника, то, по изискването на номоканона, той трѣбва да се отлѫчи отъ причащение прѣзъ три години, и освѣнъ това да понесе една съотвѣтствена епитимия. По сѫщата причина, ако младенецътъ не дава надежда за животъ и не е възможно да се намѣри свещенникъ да го кръсти, то дозволено е бабата или самъ

родителтъ да кръсти дѣтето. (Номоканонъ въ Велик. Трѣб. 204).

§ 89. Различнитѣ възгледи върху кръщението, по нужда извършено отъ мирянинъ.

Подобни случаи на кръщение отъ миряне сж били извѣстни и въ древнята Църква, но възгледътъ върху достойнството на подобно кръщение не е еднакъвъ у различни Отци на Църквата. Напримѣръ, Св. Кириллъ се е държалъ о такова мнѣние, че кръщението отъ мирянинъ е сжщото, както кръщението да е станжло вънъ отъ Църквата, и за това то подлежи на очищение съ ново кръщение. Но Св. Александръ, Александрийски епископъ, по поводъ кръщението на нѣкои лица отъ Св. Атанасия, когато е билъ той още отрокъ, по съвѣта съ своя клиръ, опрѣдѣлилъ да се счита за дѣйствително кръщението, извършено даже отъ дѣца (Лугъ Духовный Иоан. Мосха. Москва 1853 год. гл. 195 стр. 113—14). Извѣстно е тоже, че мнозина исповѣдници — миряне сж кръстили тъмничната своя стража. и Църквата не е отхвърляла такова кръщение. Отъ друга страна, древнята Източна Православна Църква, като е взимала въ внимание важностьта и величието на тайнството кръщение, а заедно съ това като се е бояла, да не би непосвещенитѣ, като извършватъ тайнството, да не развалятъ образа (формата) на това тайнство и съ това да възбуджтъ съмнѣние въ лицата, които се кръщаватъ, и изобщо за да не причиняватъ съблазнь, не е искала подобни отдѣлни случаи да обръща въ правило, ако и да не е отричала своето общение на кръстенитѣ отъ миряне. Въ църковно-законодателенъ редъ по този въпросъ на Западъ първо се е искало мнѣние въ Елвирския съборъ (306 год.), който въ 38-то свое правило позволилъ на мирянетѣ да кръщаватъ въ случай на крайна нужда, ако само тия миряне не сж двуженци и не сж направили нѣкакъвъ смъртенъ грѣхъ. Отпослѣ този възгледъ начнжлъ да се узаконява и въ Източната Църква. Напримѣръ, Св. Никифоръ, Цариградский патриархъ и испо-

вѣдникъ (ум. на 836 год.), който остави нѣколко църковни правила, отъ които 37 сѫ влѣзли въ гърцкото кормчие „Пидалионъ", казва, че, ако при некръстени дѣца не ще се намѣри свещенникъ, тогава по нужда може да кръсти който и да се случи, стига само той да е православенъ. За това, у насъ не се признава за дѣйствително подобно кръщение: 1) ако кръстивший неправославно вѣрва въ Св. Троица (Прав. Испов. П. Мог. Ч. 1 отв. на вопр. 102)*); 2) ако той неточно и съ измѣнение, а не по разбирането на Православната Църква, е произнесъ словата на кръщението; 3) ако кръстений е билъ не отъ православно вѣроисповѣдание, на когото не е извѣстенъ православний образъ (форма) на кръщението, както и неговата сила и значение (Номок. 204 пр.; Посл. на Вост. Патр. за прав. вѣра гл. 16); 4) ако нѣкой е кръстилъ нѣкого не въ три, а въ едно или двѣ потопявания (апост. постанов. пр. 47, 50; Карт. 59; 2 Всел. 7), или ако и въ три потопявания, но не

*) За по-добро разбиране на това правило, съгласно съ древнята и съврѣмената практика на Православната Църква, необходимо е да направимъ слѣдующето разграничение: отъ една страна кръщението, ако и да е извършено въ името на Св. Троица, но отъ лице, което не вѣрва православно, е недѣйствително въ този смисълъ, че не прави истински членъ на Църквата оногось, надъ който е извършено; но отъ друга страна кръщението, извършено въ името Прѣсв. Троици ако и отъ лице, което неправославно вѣрва, но е истинско въ този смисълъ, че съобщава дѣйствително благодать на кръщението. По тази причина всичкитѣ, даже кръстенитѣ отъ еретици, само ако правилно сѫ кръстени въ името на Прѣсвет. Троица, по древнитѣ църковни правила (1 Всел. 8; 2 Всел. 7; 6 Всел. 95, Вас. Вел. 1), изново не сѫ бивали прѣкръщавани, когато сѫ минавали къмъ Прав. Църква, а сѫ били присъединявани къмъ пеѫ чрѣзъ възлагание рѫцѣтѣ (Карт. 68), или чрѣзъ таинственото миропомазание (2 Всел. 7; Лаод. 7.), както това и днесь става въ Руссия и у насъ. Наново се е прѣподавало кръщението само на онія, които отнапрѣдъ сѫ кръстени неправилно, не въ името на Пр. Троица, не по Господнето установление, и които, слѣдов., не сѫ се сподобили съ благодатьта на тайнството (Догм. Бог. Мак. Т. IV, § 204. Хойниц. стр. 19).

во имя Пр. Тройци (Дам. точ. изложение на прав. вѣра кн. IV, гл. IX), и 5) най-сетнѣ, ако кръстивший не е разбиралъ важността на Божественото кръщение (Посл. на Вост. Патр. гл. 16).

Всички горѣизложени свѣдѣния свещенницитѣ сѫ длъжни непрѣмѣнно да ги иматъ прѣдъ видъ, най-вече когато имъ прѣдставятъ въпроса за тъй нареченото *прѣкръщение,* щото по погрѣшка. като признаватъ понѣкогажъ неправилното кръщение за правилно, лишаватъ по този начинъ кръстения отъ Божията благодать. — Понеже всички неправилно кръстени, по древното църковно правило, трѣбва да се прѣкръщаватъ безусловно (Лаод. 8; 2 Всел. 7; 4 Всел. 59),—и само въ особени съмнителни случаи, когато е трудно да се рѣши: наистина литова или друго лице е кръстено или не, свещеникътъ е длъженъ да го кръсти подъ условие: *крещается рабъ Божій, аще не крещенъ есть, во имя Отца,* аминь, *и Сына,* аминь и т. н, (Трѣб. Пет. Мог. стр. 7).

§ 90. Кръщаемитѣ лица и веществото за кръщението.

Първото и най-необходимото за человѣка тайнство, чрѣзъ което му се отваря вратата въ небесното царство, очистеватъ се всичкитѣ грѣхове, и чрѣзъ което, по Божията благодать, отново получава онази невинность, съ каквато излѣзе изъ рѫцѣтѣ на Твореца, е тайнството на кръщението, — оная баня на пакибитието, гдѣто человѣкътъ получава ново рождение *водою и Духомъ* (Иоан. 3, 5; Мар. 16, 16; Първова руск. свещ. стр. 5—6). За това, тайнството на кръщението е всеобщо и задължително за всички, които се появляватъ въ този свѣтъ изъ майчина утроба; слѣдователно, всички сѫ длъжни да се кръстятъ, безъ разлика на полъ, възрасть, народъ, звание и състояние (Мат. 28,19. Карт. съб. 124). Но кои именно лица свещеникътъ е длъженъ да кръщава въ Православната Църква, показва му самото положение на дѣлото. Освѣнъ неговата обязаность да проповѣдва словото Божие и повѣровавшитѣ да кръщава,

той е длъженъ да кръщава: а) дѣцата на всички православни родители безъ исключение на богати и сиромави, образовани и необразовани; б) всички подхвърлени дѣца въ църковенъ дворъ, или на кръстопѫть въ православна махла, и които нѣматъ при себе свещенническо свидѣтелство за кръщението имъ; в) всички изобщо невѣрни, както: мохамедане, евреe и езичници отъ какъвто и да сѫ народъ, и се обръщатъ къмъ него за наставление въ християнската вѣра и желаѫтъ да се кръстѫтъ въ нея, и г) онія еретици, у които кръщението е неправилно (ап. 47).

Вещество за тайнството на кръщението трѣбва да е естествена вода, която може да е отъ кладенецъ, рѣчка, дъждовна, снѣжна, естествено гореща, морска, колкото е възможно да е чиста, и по никакъвъ начинъ да не е смѣсена съ никакво благоухание и съ друга течность, като съ спиртъ, ракия, вино или бира, както това допуща Калвинъ у протестантетѣ (Прав. исп. вопр. 103. Испов. на Вост. Патр. чл. 16). Но тъй като младенецътъ може да настине и се разболи, ако се кръсти въ студена вода, особено зимно врѣме, то, за избѣгване такава опасность, допуща се да се подгрѣва или се смѣсва съ врѣла чиста вода, доклѣ стане хладка.

Такава чиста, природна вода, прѣдназначена за кръщението, трѣбва да се освещава всѣкогажъ по особено чинопослѣдование за освещение, което нарочито за тая цѣль се полага въ Требника при чинопослѣдването на кръщението. Че тая вода не трѣбва да смѣсватъ свещенницитѣ съ оная, която се освещава въ навечерието и въ самия день на Богоявление, се вижда отъ молитвитѣ за цѣлта на това освещение. Така, въ молитвата на освещението за кръщение се казва, щото Богъ да покаже *воду сею, воду избавленія.... просвѣщеніе душъ, баню паки бытія, обновленіе духа, сыноположенія дарованіе, источникъ жизни*; а въ втората, т. е. въ молитвата за освещение Богоявленската вода се казва: — *да вси почерпающіи и причащіюся имѫтъ ю ко очищенію душъ и тѣлесъ. ко исцѣленію, стра-*

стей, ко освященію домовъ, и ко всякой ползѣ изрядну“. Слѣдователно, тая послѣднята не е прѣдназначена за кръщение, а първата, която нарочито трѣбва да се освещава всѣки пѫть за всѣко кръщение въ купелта, а не корито или котле.

Тукъ може да се породи питание: не може ли въ сѫщата вода и купель да се кръстѫтъ подъ редъ нѣколко дѣца? Като вземемъ прѣдъ видъ слѣдующитѣ обстоятелства, че при кръщението Иоанново, извършвано на рѣката Иорданъ: *яко мнози отъ народа крещахуся, приходяще, отъ него*, и че по свидѣтелството на Св. Лука въ апостолскитѣ Дѣяния, не двама или трима сѫ се кръщавали въ една и сѫщата купель, но мнозина изведнъжъ (Мат. 3,6; Дѣян. 19,3), — отговаряме, че може, но подъ слѣдующето условие: 1) когато чете молитвитѣ да произноси кръщаващий свещенникъ въ множествено число, които сѫ поставени въ единствено; 2) на всички, които ще се кръстѫтъ, да произноси имената въ установенитѣ мѣста; 3) когато ги елеопомазва, длъженъ е всѣкого отдѣлно да помаже; 4) всѣкого отдѣлно да потопи и надъ всѣкиго да произноси установенитѣ Божествени думи: *Крещается рабъ Божій* и прочая; 5) при реда на кръщението длъженъ е първо мѫжкитѣ, и послѣ женскитѣ; и по-напрѣдъ здравитѣ, послѣ болнитѣ, ако има такива, да потопява въ водата, за да не се заразѫтъ здравитѣ. Въ послѣдния случай можеби нѣкой да не иска младенецътъ да се кръсти въ сѫщатъ вода, тогава свещенникътъ не трѣбва да противостои, а да испълни волята на просителя.

Едно друго питание може да се прѣдстави: не може ли сѫщата вода да се запази въ купелта за други дни, каквото да е готова за други кръщения, или отъ сѫщата да се запази часть въ съсѫдъ, та когато прѣдлежи нѣкой да се кръсти, безъ да се освещава друга, а отъ тая малко като се размѣси съ друга проста въ купелта, да се извърши кръщението?

Като вземемъ въ съображение светостьта на тайнството, и че при освещавание водата сѫ споменѫти

имената на други, за които тя е била назначена; като взе-мемъ прѣдъ видъ, че много дѣца се раждатъ съ пжпки и други вънкашни болести, които твърдѣ лесно прѣзъ водата се прѣдаватъ на здрави тѣла, и поради това водата остава заразена, и лесно може да зарази тънката кожа на младенеца, който би се потопилъ въ неж; то строго се забранява на свещенницитѣ подобенъ произволъ, който свидѣтелствува за крайно невѣжество и прѣнебрѣжение отъ тѣхна страна къмъ светото тайнство. Слѣдователно, тѣ не могжтъ нито сжщата вода на цѣло да оставжтъ за другъ день, нито часть отъ неж да смѣсватъ съ друга, но веднага слѣдъ извършвание кръщението да ж изливатъ въ такова чисто мѣсто, като, напримѣръ, въ нѣкоя рѣка, или въ нѣкой нарочито ископанъ трапъ или подъ църквата... *да не яко случися изліяна, попирается отъ невѣдущихъ таинства* (Нов. Скриж. 7.4. Гл. 6 § 23. Сим. Солун. гл. 70), и купелта веднага да се омие и, като се добрѣ отрие, да се тури на опрѣдѣленото ѝ мѣсто.

Забѣлѣжка. Въ много мѣста, още когато полагатъ основитѣ на църквитѣ си, прѣдварително ископаватъ по срѣдината на бждещата си църква срѣщу бждещитѣ царски двери малка, но дълбока яма, която съзиждатъ съ камънье и варь, искарватъ ж въ видъ на водопроводъ, навънъ въ църковния дворъ, и тука ископаватъ друга по-широка яма, безъ да турятъ камънье и варъ на дъното, зазидоватъ ж въ видъ на сводъ. На устата на тоя водопроводъ въ църквата издѣлватъ голѣмъ камъкъ, въ видъ на плоча, прѣвъртватъ въ срѣдата му дупка, която отъ половината нагорѣ да е по-широка, така щото, като се вложи въ нея нѣкоя цѣва, да се опира безъ да пада навжтрѣ. Тази дупка закриватъ съ нѣкоя отъ олово или отъ медь затикалка така, щото никакъ да не се вижда и да не прави спънки за ходящитѣ въ църквата.

Когато се прави пъкъ купелта припояватъ на дъното ѝ една медна цѣва, а на тая пъкъ друга по-тънка, която да може да се мѣсти нагорѣ надолѣ. Когато прѣдлежи да се извърши кръщение, полага се купелта въ срѣдината на църквата на опрѣдѣленото мѣсто, и щомъ се свърши, потеглева се една затикалка медна отъ горнята страна на цѣвата въ купелта, и водата истича, безъ да капне нито капка навънъ.

Освѣнъ водата употрѣблява се за тайнството на кръщението и елей — зейтинъ. Той всѣкогажъ трѣбва да е чистъ, прѣсенъ, негангрясенъ, несмѣсенъ съ никаква друга благоухана или неблагоухана течность; за тая цѣль не може да се употрѣби друго нѣкое масло, напримѣръ. ленено, сосамено,—шарлаганъ или отъ слънцегледъ, отъ макъ, или отъ орѣхи. Този елей, съобразно неговото назначение, се освещава съ особена молитва. която се полага въ чинопослѣдованието на кръщението. Впрочемъ, единъ пѫтъ осветенъ, не е нуждно при всѣко кръщение да се освещава, догдѣто не се употрѣби той и не се покаже нужда за другъ прѣсенъ елей (Тр. Пет. Могила за Св. Миро, елея и друг.).

§ 91. Мѣстото и врѣмето за кръщението.

Най-приличното мѣсто за кръщението изобщо се счита храмътъ, както по важностьта на тайнството, така и по самото значение на кръщението, като дверь, водяща кръщаемия въ числото на вѣрующитѣ, което е църква, Божия. Примѣрътъ на древнитѣ християне, които сѫ имали при своитѣ храмове кръстилници, както и доднесь това се види въ всичкитѣ главни монастири у Св. Гора и у Рилския монастирь, при църквитѣ на които като необходимо украшение се счита кръстилницата, ясно дава да разберемъ, доколко важно се е считало въ първитѣ врѣмена извършването на кръщението при църквата. А и 59 правило на 6 Всел. съборъ прямо опрѣдѣлява да става извършването на кръщението въ църквата, като заплашва съ извержение и отлучение прѣстѫпницитѣ на това постановление. Впрочемъ въ крайни случаи, напримѣръ, въ врѣме на голѣмъ студъ, на далечно разстояние отъ църквата, и когато здравието на младенеца не търпи отлагание, тогава съ дозволение на църковната власть, съгласно 31 правило на сѫщия съборъ, и по примѣра на св. апостоли (Дѣян. 8, 36 и 37; 9, 18; 10, 47 и 48; 16, 13 — 16. 30 — 33), може да се извърши и вънъ отъ църквата въ нѣкой молитвенъ храмъ или въ дома на младенеца. Въ тоя случай, обаче, се изисква: а) въ всѣко село, въ което нѣма църква, да има особена отъ медъ или отъ ягко тенеке или цинкъ купель, която да се пази въ молит-

вения храмъ или въ дома на нѣкой богобоязливъ христианинъ; б) по никакъвъ начинъ не трѣбва да се употрѣблява за купель нѣкой домашенъ съсѫдъ, защото послѣдний, щомъ се употрѣби въ такова свещеннодѣйствие, споредъ тълкователитѣ на църковнитѣ правила, никакъ не е прилично да се обръща вече въ домашно употрѣбление (руковод. свящ. Парвова стр. 10—11); в) ако нѣма молитвенъ храмъ, то трѣбва свещенникътъ прѣдварително да заповѣдва на поканившитѣ го домашни, за да имъ кръсти новорождения, да растрѣбѭтъ и очистѭтъ нѣкоя стая въ дома имъ, и въ неѭ той да извърши тайнството, а не въ нѣкой кѫщникъ или готварница, или въ нечисто мѣсто и при това растворено, което освѣнъ че не е прилично за светостьта на тайнството, но е и врѣдително за здравието на младенеца.

Относително до врѣмето, въ което трѣбва да се извърши кръщението, не се полага особено нѣкое правило. Обикновено още въ старо врѣме е прието да се извършва сутриньта на гладно сърдце отъ благоговѣние къмъ светостьта на тайнството и по заповѣдьта на Църквата (Ном. въ велик. тр. 206); и, ако е възможно, до извършването на св. литургия. щото новокръстений да може да се се причасти съ Св. Тайни (Тамже пр. 208).

Мнозина се стараѭтъ да се кръсти младенецътъ имъ колкото е възможно по-тържествено и то въ нѣкой праздиченъ день. Противъ такова желание нѣма що да се каже отъ страна на Църквата, но Тертуллианъ прямо различава тържественостьта на кръщението и благодатьта, и ако първата, както той казва, изискува имено извѣстни, опрѣдѣлени дни, то, напротивъ, втората не се приурочова къмъ никакво врѣме (De Barty). Въ такъвъ смислъ разсѫждаватъ: Св. Василий Вел., който казва, че врѣмето за кръщението е цѣлъ животъ (Увѣщ. къмъ кръщ. бес. 13). и други.

Впрочемъ, имаме извѣстенъ древенъ обичай, по който се е извършвало кръщението по прѣимущество въ деня на Рождество Христово и Богоявление, въ нощьта на Свѣтлото Христово Възкресение, въ Лазарева сѫббота,

прѣзъ Петдесятницата, въ днитѣ на апостолитѣ и мѫчениците, както и въ деня на Иоанна Кръстителя и въ днитѣ на освещението на храмоветѣ, но той се относи собственно къмъ кръщението на възрастнитѣ, а не къмъ малолѣтнитѣ. Освѣнъ този обичай сѫществува още едно старо правило, което, повидимому, запрѣщава да се извършва кръщението въ великитѣ пости (Ном. въ велик. треб. 207). Но това правило тоже исключително се относи само къмъ кръщението на възрастнитѣ, понеже поститѣ сѫ били врѣме на оглашение за готовещитѣ се да приематъ кръщението, което, както е извѣстно, се е извършвало по прѣимущество въ Великата Сѫббота и прѣзъ нощьта на Свѣтлото Христово Възкресение (тамъ же). Слѣдователно, и посоченото правило за врѣмето на кръщението не може да се относи до младенцитѣ. Добрѣ ще направѧтъ свещенницитѣ, ако постѫпвахѫ съгласно съ това послѣднето правило относително до кръщаването на възрастнитѣ.

§ 92. Молитви въ първия день, егда жена родитъ отроча.

Отъ приведеното заглавие явно става, че тия молитви непрѣмѣнно трѣбва да се четѫтъ отъ свещенника на първий день, когато роди жена, а отъ смисъла на сѫщитѣ молитви се заключава, че не само въ сѫщия день на рождението, но и въ дома на родившата, надъ нея и надъ самия младенецъ: *Самъ и Сію днесь родившую рабу твою* (имр.) *исцѣли и возстави . . . сохрани сію и сего младенеца, егоже* (она) *роди*. Слѣдователно, достоосѫдителенъ е сѫществуващий по нѣкои мѣста у нашитѣ свещенници обичай да не отиватъ въ дома на родившата въ сѫщия день, за да прочитатъ тия молитви надъ нея, а просто надъ нѣкоя кърпа, принесена отъ бабата или отъ другиго, и надъ нѣкое шише, пълно съ вода, въ отсѫтствие на самитѣ нуждаещи се отъ молитва, родившата и нейний младенецъ. Този обичай или злоупотрѣбление трѣбва да прѣстане.

А тъй като една голѣма часть отъ нашия народъ не разбира важностьта на тия молитви и нуждата за личното присѫтствие на свещенника въ първия день у дома на родившата; тъй като и самитѣ домашни отлагатъ повикването на свещенника въ тоя день, а успокояватъ вѣроисповѣданата си съвѣсть само съ поръсване родившата и дома съ благословена вода, която е кръстосалъ свещеникътъ, когато въ отсѫтствие на родившата той е прочелъ молитвитѣ, и която невѣжествено наричатъ *бабина*, то длъжни сѫ свещеницитѣ да поучаватъ своитѣ прихожане веднага слѣдъ рождението да ги увѣдомѣватъ и покапватъ за молитва. Овѣнъ това има и други двѣ главни причини за присѫтствието на свещенника въ кѫщата на родившата: Може би младенецътъ да се е родилъ слабъ и да се има твърдѣ малка надежда за продължителенъ животъ, затова трѣбва веднага да се кръсти. Може би здравието на родившата да се намира въ опасность, а въ този случай свещеникътъ, прѣдварително донѣгдѣ наученъ отъ нѣкой лѣкарь може да даде приличното наставление противъ неж и тъй да се прѣдвари по-голѣмо развитие на болестьта, а може би и съвсѣмъ да се излѣкува съ посоченитѣ отъ свещенника мѣрки. Нъ възможно е, когато се подири, свещеникътъ да не е дома, може да е надалечъ и да не се прѣдвижда скорото му възвръщание, а между тѣмъ състоянието на родившата да се намира въ опасность: въ тоя случай домашнитѣ могѫтъ да покапѫтъ изъ ближайшитѣ нѣкой свещеникъ и той е длъженъ да отиде и извърши потрѣбното, и тая негова услуга не може да се счита като прѣлогъ за вмѣшателство въ чужди приходъ. За да избѣгнѫтъ подобни случки нѣкои свещеници, особено въ оныя села, кѫдѣто кѫщитѣ сѫ разсѣени, ухитрили сѫ се да държѫтъ у дома си въ нѣкой съсѫдъ благословена вода, или даже осветена, и когато, въ тѣхно отсѫтствие, дойде нѣкой *за молитва*, просто му наливатъ отъ тази вода въ принесения съсѫдъ, и той съ спокойна съвѣсть се връща въ дома на родившата, кѫдѣто и се поръсва тя съ неж. Такова навикновение

прямо може да се нарече подигравка на свещения обредъ, и за това то трѣбва безъ друго да се искорени.

За тая вода никждѣ въ требника не се говори. За нея, обаче, четемъ у Симеона Солунски (гл. ? за кръщението) слѣдующето: „като назнаменова свещенникътъ, водата съ знака на кръста, като прѣдготовление за св. кръщение, поръсва кжщата, а като назнаменова и младенеца, поръсва го по челото за ума, по устата за словото и диханието, и по сърдцето за жизнената сила, за да остане запазенъ за спасителното кръщение; подиръ това си отива. Явно става отъ приведенитѣ думи на Солунския светитель, че благословената вода е нуждна по-вече за поръсване на дома. Но тъй като този обичай не е записанъ въ требника, то можемъ да заключимъ, че той не е сжществено необходимъ, а молитвитѣ сж необходими за родилницата и младенеца и въ сжщия день трѣбва да се прочетжтъ надъ нихъ у дома имъ. За това, щомъ се покани свещенникътъ, длъженъ е веднага да тръгне, ако и да е далечъ разстоянието до дома на родившата. Но може, отъ небрѣжение на домашнитѣ или по друга нѣкоя причина, да се не покани свещенникътъ за молитва, и просто слѣдъ нѣколко дни на рождението се повиква, за да кръсти младенеца, а между тѣмъ той е узналъ за рождението. Въ тоя послѣдния случай по пастирска длъжность той трѣбва да си наложи епитрахиля и прѣдъ църковнитѣ врата или у дома си прѣдъ иконитѣ като прѣдстави умствено родившата, да прочете означенитѣ молитви. А може да се случи, че и безъ да е узналъ, се повиква прямо да кръсти младенеца; тогава той, откато направи приличнитѣ забѣлѣжки на прѣдстоящитѣ, че всѣки християнинъ е длъженъ да повиква свещеника си за молитва и прочае, да прочете първомъ устаповенитѣ молитви за първия день на рождението, и послѣ вече да пристжпи къмъ извършването св. кръщение.

Понеже и незаконно родившата, независимо отъ нейното зачатие въ беззаконно съвъкупление, има нужда отъ помощьта на църковнитѣ молитви за възстановление

на ослабнѫлитѣ ѝ сили и за съхранение на младенеца, то и отъ такава родилница като се покани свещенникътъ не само не му се забранява, но даже въ обязанность му се вмѣнява да отиде въ нейния домъ за да ѝ прочете установенитѣ молитви. Въ тоя случай, безъ да покаже лице, че одобрява такова беззаконно рождение, длъженъ е да внуши на родилницата да се раскае и, като се исповѣда, непрѣмѣнно да се остави отъ такова беззаконие, а въ сѫщото врѣме по пастирско благоразумие да не разглашава тайната на беззаконието, отъ узнавание на която могли би мнозина да се съблазнѫтъ. Но, може би, за да се укрие това беззаконие, не поканватъ свещенника, а младенеца подхвърлеватъ въ нѣкой църковенъ дворъ или на нѣкой кръстопѫть, за да го прибере нѣкой за свое чедо. Въ подобенъ случай свещенникътъ става невиненъ. Както и да е, новитѣ родители ще го поканѫтъ да кръсти младенеца, тогава той, откато прочете установенитѣ молитви за първия день на рождението, пристѫпва къмъ извършвание св. кръщение.

§ 93. Четение молитва, когато жена изметне.

Случава се трудна жена да роди прѣждеврѣмено и при това мъртво дѣте, или изобщо, както се казва, да пометне, тогава по устава църковенъ не се четѫтъ надъ нея обикновенитѣ молитви „*по внегда родити женѣ отроча*“, а вмѣсто нихъ се полага особена молитва „*женѣ, егда изверженъ младенца*“, въ която свещенникътъ испросва отъ Господа прощение за постигнѫлата ѫ грѣховна злочестина, и очищение отъ болката и т. н. Но, както твърдѣ добрѣ отбѣлѣжва Петръ Могила, никой свещенникъ не трѣбва веднага да прочита тази молитва така туку просто, „но по-напрѣдъ повели на жената, която е метнѫла, чинно да исповѣда прѣдъ тебе грѣховетѣ си и въ това исповѣдание подробно испитай, какъ се е случило съ нея това изметнование, по нейна воля или противъ волята. Защото, ако е станѫло по нейна воля, тогава она е сторила убийство, и за това,

като разсѫдишъ по църковнитѣ правила, настави ѭ и като ѝ наложишъ посилна епитимия, разрѣши ѭ съ обичното разрѣшение; ако ли това е произошло независимо отъ нейната воля, не по нейна вина, отъ непрѣдвиденъ нѣкой случай, то съ малко нѣщо запрети ѝ, и, като ѭ наставишъ, разрѣши ѭ, и слѣдъ разрѣшението чети потрѣбната молитва, по обичая. (Треб. П. Могила. Срав. Нов. скриж. Ч. IV. гл. IV § 1 и 2) Само по себе се разбира, че въ този случай необходимо е свещенникътъ да бѫде въ дома на изметналата, щото съобразно съ устава, да приеме лично отъ неѭ исповѣдьта; но, ако по нѣкаква нужда не е възможно това да стори, тогава свещенникътъ може да прочете отредената молитва и въ нейно отсѫтствие, както и при обикновеното рождение. Послѣ, обаче, непрѣмѣнно той е длъженъ да ѭ исповѣда и ѝ наложи необходимата епитимия при първата възможность, напр. при нейното введение въ църквата въ четиредесетия день, или когато дойде обикновено за да се исповѣда и т. н. и само подъ такова условие може да се приеме въ църквата, съгласно църковнитѣ правила (6 Всел. соб. 91 въ тълкованието на Властара чл. 8).

Впрочемъ, може жената да не изметне, а прѣждеврѣмено да роди младенеца живъ, който набързо послѣ умира; въ този случай трѣбва да се прочитатъ надъ неѭ обикновенитѣ вече молитви: *женѣ родильницѣ*, а не молитвата, *егда извержетъ младенца*.

§ 94. Наречение името въ осмий день.

Въ нѣкои мѣста по църковния уставъ въ осмия день, подиръ рѫжданието на младенеца, повивалната баба го приноси въ църква, и, като застане съ него въ придверието въ храма, помолва свещенника да назнаменува отрочето, и свещенникътъ му прочита установената въ случая молитва съ тропаря: *радуйся, благодатная Богородице дѣво*, и по тоя начинъ се освещава името, съ което въ тоя день се наименува отрочето. Така, види се отъ положения уставъ, се е вършило въ първитѣ вѣкове

на Христианската Църква. Сега, обаче, обикновено въ осмия день новорожденото отроче се кръщава, за това най-първо свещенникътъ прочита установената молитва за наречението на името, и слѣдъ това веднага пристжпа къмъ оглашението и кръщението.

Наречението и избирането името на младенеца се прѣдоставя на неговитѣ родители (Сим. Сол. гл. 59), а възрастнитѣ при тѣхното кръщение сами си избиратъ името. У насъ, обаче, обикновено изборътъ се оставя повече на кръстника; съ каквото име той пожелае да се нарече духовното негово чадо, това сж дължни да приемжтъ и свещенникътъ, и родителитѣ на кръщаемия. Но понеже у насъ по-вечето кръстници се случаватъ невѣжи, не разбиратъ значението на избираемото име, то отъ това произлиза такава неразбория въ имената, щото просто смѣхъ прѣдизвиква у слушателитѣ. Напримѣръ, имената; Ацана, Гопа, Султана, Краля, Лятивка, Бербера, Гюзеля, Алтъна, Сжба, Зюмбила, Курте, Димиръ, Дуде, Пайка, Цайка, и много други, които не заслужаватъ да сжществуватъ въ нашия езикъ, понеже, между другото, обезобразяватъ народно-славянского наречие. Длъжността за поправление на тая неразбория лежи върху свещенника. Той трѣбва да внушава и даже, прѣди да изрекжтъ името, да попита кръстника като съ какво име желае да нарече отрочето, и, като узнае и разбере че то е добро, да се съгласи; но, ако забѣлѣжи, че даваното име не принадлежи нито на нѣкой светия, нито е чисто старобългарско име, а чужко, длъженъ е да даде приличнитѣ съвѣти както на кръстника, тъй и на прѣдстоящитѣ, че тѣ сж длъжни да избержтъ името на оня светия, въ деня на който се кръщава или се е родило дѣтето, или, най-сетнѣ, името на другъ нѣкой светия, къмъ когото домътъ и родътъ на младенеца има особено благоговѣние. При това длъженъ е свещенникътъ благоразумно да отклон ва отъ охотата да наричатъ младенеца съ Божествени, имена като: Христосъ, Спасъ, като имена, къмъ които человѣческий родъ е длъженъ да има най-висока почитъ (Филипъ 2, 10). И тъй, све-

щенникътъ трѣбва да настоява съ съвѣтитѣ си да се именува новокръщаемий съ името на нѣкой светия, въ лицето на когото той всѣкогажъ да има особенъ покровитель и молитвеникъ, и въ живота му да дири примѣри, достойни за особено благоговѣйно подражание и благоугождение Господу (Злат. на Бит. бесѣда 21). Но, понеже по нѣкои мѣста у насъ е станжло обичай да се даватъ и български имена изъ почитъ къмъ исторически личности или отъ простъ навикъ, то, като не може свещенникътъ да ги отклони отъ такова желание, може до извѣстна степень да се съгласи; длъженъ е, обаче, въ този случай по никакъвъ начинъ да не допуща имена, които нито сж български, нито принадлежжтъ на нѣкой светия, и при това да допуща изъ българскитѣ само онія, които сж благозвучни, като: Цвѣта, Люба, Цѣна, Велика, Райна, Милева, Богданъ, Гроздановъ, Лозанъ, Владимиръ, Драгомиръ и др. т. и въ тоя случай да ги задължи непрѣмѣнно да избержтъ единъ светия, на когото кръщаемий да празднува деня и да го чествува, като свой молитвеникъ прѣдъ Бога.

§ 95. Правилний начинъ на извършване св. кръщение.

Правилний начинъ или видимий образъ на извършване тайнството на св. кръщение по устава и обичая на Православната наша Църква трѣбва непрѣмѣнно да става не иначе, освѣнъ чрѣзъ троекратно потопяване на кръщаемия въ водата въ името на Прѣсв. Троица и въ споменъ на смъртьта, погребението и тридневното въскресение на Господа нашего Иисуса Христа (Догм. Б. Макар. т. 11, § 303). Това свещенодѣйствие обикновено се извършва по слѣдующия начинъ: Свещенникътъ взима младенеца така, щото лѣвата му ржка да служи за младенеца като столъ, а голѣмия му палецъ като подпорка отзадъ, съ десната си ржка пъкъ прибира ржчицитѣ му при гржднтѣ кръстообразно, а съ пръститѣ си мгновенно запира устата, ушитѣ и носа му. Така като държи младенеца, завчасъ го потопява въ

водата, така щото цѣлъ да се покрие отъ вода и веднага го искарва и отпуща пръститѣ си отъ носа, устата и ушитѣ, за да си поиздихне; сѫщото това потопяване повтаря и потретя, но безъ да бута младенеца съ главата надолѣ, а просто и кротко като да си сѣднува въ водата и, само като го потопи до шията, да го наведе малко съ главата напрѣдъ къмъ истокъ, за да го покрие цѣлъ. Като го потопява и изважда, свещеникътъ трѣбва ясно и раздѣлно, при първото потопяване, да казва: *крещается рабъ Божій* или *раба Божія* (имя рекъ) *во имя Отца аминь*, при второто: *И Сына* аминь, при третето: *и Святаго Духа* аминь. и веднага присъвокуплява: *нынѣ и присно и вовѣки вѣковъ аминь.* Примѣръ на такова кръщение прѣдставлява самъ Иисусъ Христосъ, който се кръсти, като се потопи цѣлъ въ водата на рѣка Иорданъ; по сѫщия начинъ сѫ кръщавали сами апостолитѣ и съ своитѣ правила повелѣхѫ на другитѣ да извършватъ кръщението чрѣзъ троекратно потопявание (апост. пр. 49 и 50), което Св. Василий нарича *изначално прѣданіе* въ Църквата (пр. 91) А ако практиката на древнята Църква прѣдставлява нѣкои примѣри на кръщение чрѣзъ обливание, то тия примѣри се изясняватъ отъ извънредни и изключителни обстоятелства, напримѣръ: съ болѣзненото състояние на кръщаемия, съ недостатъкъ на вода за кръщението чрѣзъ потопявание (въ тъмницитѣ). Кръщението, извършвано чрѣзъ обливание, по възрѣнието на древнята Църква, ако и да е имало сѫщата сила, каквато и кръщението чрѣзъ потопявание, но Църквата никога не е ввождала обливателното кръщение въ всеобщо употрѣбление, никогажъ частнитѣ случаи не е привождала въ правило и даже е изразявала нѣкакъвъ си страхъ за несъвършенството на вѣрата на кръстенитѣ по такъвъ начинъ, за това и не ги е допущала въ клира, както видѣхме въ свое мѣсто, понеже кръщението имъ се извършвало по-вече набързо, при крайни обстоятелства и безъ длъжимото прѣдварително подготовление за това тайнство (Неок. пр. 12). Освѣнъ това Църквата всѣкогажъ е изискувала, щото

при кръщението да се изговарятъ раздѣлно имената на всичкитѣ *три* Божествени лица на Св. Твойца, безъ ограничение съ напомняване само на кое и да е отъ нихъ, или съ кръщението изобщо въ името на Бога, или на Христа.

Ако и да се употрѣблява въ Св. Писание изражението, *крещеніе во имя Христово* (Дѣян. 2, 38; 8, 16—37.38; 10, 48; 19, 5), съ него, обаче, не се исказва самий образъ на кръщението, а само тази мисль, че ние се кръщаваме по вѣрата въ Христа и по Неговото учение, подобно на онова, което е казано за израилтянетѣ, че въ облака и въ морето сѫ се кръстили въ *Мойсея* (1 Кор. 10, 2), и тука се разбира не това, че като вѣрвали *въ Божественото призвание на Мойсея, длъжни сѫ били да послѣдватъ въ всичко неговото водителство.* Така изясняватъ кръщението во имя Христово и Св. Отци: Киприанъ, Атанасий, Григорий Богословъ, Григорий Ниский, Василий Великий и други).

§ 96. Извършване кръщението по църковното чиноположение.

Нѣкои отъ нашитѣ свещенници недоумѣватъ само съ епитрахиль или съ фелонъ облечени сѫ длъжни да извършватъ тайнството на кръщението. На това тѣхно недоумѣние ще кажемъ слѣдующето. Само въ епитрахиль, безъ фелонъ, обикновено се извършватъ само ония Богослужения, които сѫ по-малко тържествени, именно: малата вечерня, повечерието, полунощницата, часоветѣ (когато не се чете при нихъ Евангелие, както това става при четението на царскитѣ часове); сѫщо и различни молитвословия въ домоветѣ — при ражданието на младенецъ, при наречение на името, при четението молитва на боленъ и прочее. Но при извършване тайнството кръщение, миропомазание, бракъ и елеосвещение свещенницитѣ длъжни сѫ да се облачатъ съ епитрахиль и фелонъ по устава (Глед. Треб. послѣд. крещенія).

Четението на молитвитѣ при оглашението, както и при наречението името на младенеца само съ епитра-

хиль свещ. сѫ длъжни да извършватъ по устава, при вратата на църквата, когато кръщението се извършва въ нея, — а послѣ, за самото тайнство влизатъ въ храма. Самитѣ заклинателни молитви при оглашението свещенникътъ трѣбва да ги чете съ такава сила, щото съ ясното, силно и раздѣлно четение твърдо да се изразява Богодаруваната му властъ върху нечиститѣ духове. Додѣто не се свършѫтъ тия молитви не бива да се запалватъ свѣщи при купелъта, защото запалването свѣщи собствено се относи къмъ кръщението, като знамение на духовния свѣтъ, който се съобщава на кръщаемитѣ въ това тайнство, а кръщението имено се начева слѣдъ оглашението.

§ 97. Кръщение, когато е извършено вкратцѣ, и допълнението му, когато е извършено не отъ свещеникъ.

Относително тъй наз̀иваемия „чинъ св. крещенія вкратцѣ“, по изложението на малкитѣ Киевски требници, можемъ да кажемъ, че той състои въ слѣдуѫщето: *Глаголетъ Іерей: благословено царство...* тамже: *три святое: пресвятая Троице; отче нашъ, яко Твое есть...* и веднага: *Господу помолимся* и чете молитвата: *Господи Боже, Вседержителю, видимаго же и невидимаго Содѣтелю* и пр. Подиръ свършването тутакси влива елей въ водата; послѣ кръщава младенеца, като казва: *крещается рабъ Божій* и проч., както горѣ казахме и веднага го облача и го маже съ св. Миро, като произноси уставнитѣ думи: *печатъ дара* и прочее. Послѣ обхожда съ него по чина, като пѣе: *елицы во Христа крестистеся* и прочее, и слѣдъ това прави отпустъ. Само по себе се разбира, че подиръ такова кръщение, ако и да оздравѣе дѣтето, никаква нужда нѣма за да се допълняватъ надъ него останѫлитѣ чинопослѣдования, положени въ пространния чинъ на кръщението, понеже всичко сѫществено е вече извършено, както трѣбва, по църковния редъ.

Когато стане нужда, диаконъ или мирянинъ да извършва кръщението, тий нѣматъ право да четѫтъ нито една отъ положенитѣ молитви, а само извършватъ установеното потопяване, като произносятъ словата на кръщението, и нищо по-вече (Апост. постан. книга 8, гл. 28). Но ако подиръ такова кръщение дѣтето оздравѣе, то свещенникътъ трѣбва, съгласно устава, да допълни надъ него всички обреди на кръщението и миропомазанието, съ исключение, разбира се, на самото потопяване, по чина, посоченъ въ требника (Номок. въ велик. треб. 204 и 205). При извършване такова кръщение само по себе-се разбира, че нѣма нужда да се начева това допълнение напр. съ четението на огласителнитѣ молитви, отрицанието отъ сатаната и т. п. Защото да се четѫтъ огласителнитѣ молитви и да се произвожда заклинание надъ младенецъ, който чрѣзъ кръщението е станѫлъ вече истински членъ на църквата, а още повече да се изгонва изъ такъвъ злия духъ, не само е нелѣпо, неумѣстно, но и съвсѣмъ беззаконно. Сѫщо тъй въ тоя случай нѣма нужда да се чете надъ младенеца и молитвата *„во еже назнаменати отрочи“*, защото е приелъ вече своето име при кръщението.

По съвѣтитѣ на опитнитѣ литургисти въ даденото обстоятелство допълнението на обредитѣ на кръщението трѣбва да се начева съ обичното начало на кръщението: *благословено царство...* послѣ свещенникътъ може да накара кръстника да прочете *три пѫти символа на вѣрата*, но безъ никакви задавания на въпроси за съчетанието къмъ Христа, и подиръ това, като помаже новокръстения съ елей, облача го въ бѣла одежда и послѣ чете молитвата: *благословенъ еси, Господи Боже, Вседержителю...* и извършва всичко останѫло, заедно съ миропамазанието по устава и по обичая. При това свещенницитѣ сѫ длъжни да помнѭтъ, че всичко това могѫтъ и длъжни сѫ да правѫтъ само тогава, когато несъмнѣно сѫ увѣрени, че кръщението наистина е било извършено отъ косвени лица. Но ако въ тоя случай може да има нѣкое съмнѣние, то най-добрѣ е да се

извърши пълний обредъ при кръщението, и при кръщението на младенеца трѣбва да се употрѣби, вмѣсто цѣлото изражение, условното: *крещается рабъ Божій* (имя рекъ) *аще некрещенъ, есть во имя Отца* и прочее.

Забѣлѣжка. Въ други православни страни има благочестивъ обичай, по който слѣдъ кръщението да възлагатъ върхъ шията на новокръстения *кръстче*, а въ други мѣста както въ Гърция, освѣнъ това богати человѣци въ наметь на кръщението поржчватъ на нѣкой златарь да имъ направи голѣмо число сребрени кръстчета съ забѣлѣжка върху нихъ датата на кръщението, и ги раздаватъ на присжтствующитѣ. Това е нуждно да става, за да помни Совокръстений распятието, погребението и възстанието на впасителя. За това свещенъ дългъ лежи върху нашитѣ свещенници да приучаватъ народа на това благочестиво навикновение. Това тѣ лесно могжтъ да сторжтъ, ако всѣки изъ нихъ има при себе-си кръстчета сребрени, медни и даже дървени, готови съ конче или лентичка, и когато свърши кръщението да попита възприемника като какво кръстче желае да подари на духовния си синъ и да го възложи. Съ това не само нѣма да оскърби никого отъ ближнитѣ, но, напротивъ, ще имъ даде причина още по-вече да се възрадватъ и съ благодарение да му внесжтъ стойностьта.

§ 98. Възприемницитѣ и тѣхната длъжность.

При кръщението на възрастнитѣ и на младенцитѣ необходимо е да има възприемници. Това установление възходи до първитѣ вѣкове на Христианството (апост. пост. кн. 3, гл. 16. Дионис. ареоп. церк. иерар. гл. 2; Терт. за кръщ. гл. 18). Възприемницитѣ (кръстницитѣ) се полагатъ: 1) за да бждатъ свидѣтели и поржчители за вѣрата и обѣщанията на кръщаемитѣ възрастни лица; 2) за да даватъ необходимитѣ отвѣти при кръщението вмѣсто болни, които не сж въ състояние да говорятъ, каквото да се избѣгва въ тѣхното кръщение всѣка измама, подлогъ и лицемѣрие (срав. Карт. 54; 6 Всел. 84; 7 Всел. 8), и 3) при кръщението на младенцитѣ за да произносятъ вмѣсто нихъ исповѣданието на вѣрата; за да даватъ необходимитѣ отвѣти, и послѣ за да приемжтъ върху себе си грижата за духовното тѣхно възпитание.

Поради това възприемницитѣ на дѣцата отъ св. кръщение, съгласно 53 правило на 6 Всел. съборъ, не могжтъ да встжпатъ въ брачно съжителство съ тѣхнитѣ майки. По прямия смислъ на това правило заключавасе, че родителтъ или родителницата не могжтъ да бжджтъ възприемници на своитѣ дѣца, иначе, тий щѣхж да встжпатъ между себе въ духовно родство, и за това тѣхното сжпружество щѣше да се растъргне и да се раздѣлятъ единъ отъ други.

По смисла на апостолскитѣ постановления (кн. 3 глава 16) въ Православната Църква е прието *само единъ*)* да бжде възприемникътъ: при кръщението на младенецъ отъ мжжкия полъ възприемникътъ да е отъ сжщия мжжки полъ, а при кръщението на младенецъ отъ женския полъ, възприемникътъ да е отъ сжщия полъ, т. е. възприемница. Освѣнъ това възприемницитѣ по високото свое назначение, съгласно църковнитѣ правила, трѣбва да сж *православни,* — съ безукоризнено житие, Църквата недопуска за възприемници: 1) малолѣтнитѣ (възприемникътъ не бива да е по-младъ отъ 15 години, а възприемницата по-млада отъ 13 години), 2) *явнитъ грѣшници* и изобщо лица, които сж испаднжли въ обществепото мнѣние по причина па безнравствения имъ животъ, и 3) иповѣрцитѣ.

Животътъ на иноцитѣ почива врѣхъ началото на покорность, за това на тѣхъ е забранено да свързватъ сродства съ мирянетѣ (Номок. 84 прав.), и за това тѣ не трѣбва да се допущатъ да стават възприемници. Но въ краень случай, когато нѣма кой да бжде възприемникъ, то по примѣра на диакона Филиппа (Дѣян. 8, 38) и Апостола Павла (Филип. 1, 10) може да се из-

---

*) Въ православна Русия се е завелъ обичай да се допущатъ нѣколко възприемници, и даже възможността да бжде нѣкой заочно възприемникъ, чрѣзъ друго лице прѣдставенъ. Това става за по-голѣма тържественость, но въ сжщность само единъ възприемникъ се признава и само той се записва за такъвъ въ метрическитѣ книги.

върши кръщението и безъ възприемникъ, тогава сѫщий свещенникъ може да замѣни кръстника.

По Номоканона при великия трбеникъ (пр. 211), повидимому, се запрѣщава на мѫжа и жената да възприематъ отъ купелта дѣца отъ едно и сѫщото домочадие. Но, по справедливата забѣлѣжка на нѣкои опитни канонисти, това правило се относи до онія случаи, когато мѫжътъ и жената би пожелали да възприемѫтъ единъ и сѫщия младенецъ, което у насъ не се дозволява. Въ различни врѣмена се е дозволявало на мѫжа и жената всѣки отдѣлно да бѫде възприемникъ на различни дѣца въ едно и сѫщо домочадие.

§ 99. Нѣколко допълнителни бѣлѣжки по извършване кръщението на възрастни иновѣрци.

Както оглашението, така и кръщението на възрастнитѣ мохаметане и еврее се извършватъ по особени чинноположения, изложени въ великия требникъ: за да може свещенникътъ, въ тоя случай, да избѣгне всѣко прѣдполагаемо недоразумѣние и измама, когато би му се прѣдставилъ нѣкой отъ тия вѣроисповѣдания, да иска да се кръсти въ православната вѣра, най-добрѣ ще направи да накара просителя да му подаде прошение на името на мѣстния архиерей. Това прошение свещенникътъ да прѣпрати до прѣдоставления свой архиерей, като му съобщи сѫщеврѣмено нѣкои свѣдѣния за живота и искрепостьта на желаѫщия до се кръсти, отъ какви родители е, гдѣ сега живѣе, и, ако е женень, гдѣ сѫ сега жената и дѣцата и какви сѫ отношенията му къмъ тѣхъ и прочее (7 Всел. съборъ 8). Когато вече получи разрѣшение отъ светителя веднага пристѫпа да го огласи и настави въ християнската вѣра и благочестие (1 Всел. 2, 6 Всел. 78), особено като го накара да изучи символа на вѣрата, *Отче нашъ*, 10-тѣ заповѣди Господни съ нѣкои изяснения, и нѣкои вечерни и утренни молитви; да го научи какъ е дълженъ да пази църковнитѣ устави за праздницитѣ, за ститѣ, ходението на църквата, и какъ той, оглашаемий, да прави това всѣки день въ

врѣме на оглашението. Срокътъ на оглашението може да се продължи отъ 40 дни до 3 години, споредъ искреното расположение на оглашаемия (апост. пост. кн. 8, гл. 32). Когато отъ дългия християнски животъ на оглашаемия се увѣри въ неговото постоянство, тогава може да го кръсти и писмено да извѣсти за това на своя архиерей.

Ако во врѣме на приготовлението оглашаемий направи нѣкой тежъкъ грѣхъ, то кръщението трѣбва да се отложи за неопрѣдѣлено врѣме—до пълно раскаяние и исправление. Ако и подиръ това раскаяние пакъ повтори грѣха, тогава съвсѣмъ не трѣбва да се допуща до кръщение, освѣнъ слѣдъ дълго врѣме, около тригодишно дълбоко раскаяние (Неок. пр. 5; 1 Всел. 14).

Ако оглашений има жена и дѣца и тѣ сж малолѣтни (по млади отъ 21 год.) и желаѭтъ тоже да се кръстѭтъ, тогава прилично е заедно съ бащата да се кръстѭтъ мѫжкитѣ дѣца, а заедно съ майката — женскитѣ. Възрастнитѣ отъ тѣхъ, разбира се, се наставлѣватъ въ християнската вѣра (7 Всел. 8).

Може да се случи въ врѣме на оглашението готовящий се за кръщение да се разболѣе, въ такъвъ случай свещенникътъ е длъженъ да побърза да го кръсти врѣхъ основание на първото негово заявление и исповѣданието на въсприемника вмѣсто него (Карт. 54; Тим. Александ. 4). Послѣ, обаче, ако оздравѣе, длъженъ е да прѣпоржчи новокръстения на нѣкое благонадежно духовно лице, за да го назидава и утвърди въ християнската вѣра (Лаод. 47).

Ако се случи оглашаемата жена да има въ деня на кръщението това, което иматъ женитѣ обикновено, то по църковнитѣ правила се запрещава да бѫде кръстена тогава и се отлага до гдѣто се очисти (Тим. Алексан. 6).

Кръщението на бѣсноватитѣ или на одържимитѣ отъ злия духъ трѣбва да се отлага, доклѣ имъ прѣмине, но, въ случай на смъртна опасность, не се забранява да се кръстѭтъ и въ такова състояние (Тим. Алек. 2).

ГЛАВА ПЕТА.

Тайнството на миропомазанието.

§ 100. Понятие за него и Божественото негово установление.

Миропомазанието е тайнство, въ което, при помазване частитѣ на тѣлото съ свето миро, съ произшношението на словата: *печатъ дара Духа Святаго,* съобщава се на християнина благодать, която освещава и укрѣплява въ духовния животъ.

Това тайнство е прѣдсказано още отъ пророка Иоиля (Иоил. 2, 28), самъ Иисусъ Христосъ го установилъ (Иоан. 7, 38. 39; Лук. 24, 49) и св. апостоли отпървомъ прѣподавали благодатьта Св. Духа чрѣзъ възлагание ржцѣтѣ си (Дѣян. 8, 14 — 17. 19, 2 — 6), и това право е прѣдадено отъ нихъ на тѣхнитѣ непосрѣдствени приемници — архиереитѣ, чрѣзъ ржкоположение. Но не слѣдъ много това възложение се замѣнило чрѣзъ помазване съ св. миро. *Видимата* принадлежность на тайнството съставляватъ: 1) веществото, т. е. мирото, което се приготовлява и освещава, по установени обреди, отъ епископи; 2) *Словата: печатъ дара Духа Святаго аминь,* произносими при помазването; 3) *вънкашното дѣйствие,* а това е кръстообразното помазване на челото, очитѣ, ноздритѣ, ушитѣ, устата, гржditѣ, ржцѣтѣ и нозѣтѣ, като вънкашни орждия на всички внѣтрешни способности на душата. *Невидимата* же негова страна или благодатьта, която се съобщава на миропомазуемия, съставляватъ: 1) *освещението*, т. е. запечатлѣнието и и посвещението Богу на всичката духовна и тѣлесна природа на человѣка; 2) *утвърждение* и *укрѣпление* въ духовния животъ и всички *Божествени сили*, които сж потрѣбни на християнина *къ животу и благочестію* (2 Петр. 1, 3; 2 Кор. 1, 21 и 22. 1 Иоан. 2, 20) (Догм. Бог. Ант. за миропомазанието).

§ 101. Кои лица иматъ праов и длъжность да извършватъ миропомазанието?

Дароветѣ на Св. Духа се съхраняватъ въ Църква по непрѣривно приемство отъ св. апостоли чрѣзъ тайнството на ржкоположението на архиереитѣ; слѣдователно, приготовлението, освещението и прѣподаването на св. миро, съгласно съ 6-то правило на Картагенския съборъ, принадлежи на каноническитѣ архиереи, като на пазители на тия дарове. Че това право, тая власть и длъжность на архиереитѣ прямо проистича отъ Иисуса Христа и отъ Неговитѣ св. апостоли можемъ да се увѣримъ отъ дѣянията на послѣднитѣ. Св. апостоли чрѣзъ възлагание ржцѣтѣ си съобщавали благодатьта Св. Духа, а това възлагание принадлежало е исключително само на *дванадесетьтѣ* апостоли, и, слѣдователно, въ апостолската Църква могли сѫ да възлагатъ ржцѣтѣ си само ония, които сѫ били направо ржкоположени отъ дванадесетьтѣ апостоли, сирѣчь епископитѣ, които чрѣзъ това тайнствено ржкоположение сѫ получили отъ нихъ приемствено това право и тази власть. За това въ апостолската Църква лицата, които не сѫ били ржкоположени въ епископски санъ, не сѫ могли да възлагатъ ржцѣтѣ си, като, на примѣръ, апостолъ Филиппъ (Дѣян. глава 8). Но тъй като още въ апостолскитѣ врѣмена миропомазанието двояко се е извършвало: чрѣзъ възлагание ржцѣтѣ (Дѣян. 8, 17) и чрѣзъ помазване, като видимо знамение на невидимата благодатъ Св. Духа (Дѣян. 8, 17; 2 Кор. 1, 21 и 22; 1 Иоан. 2, 20); и тъй като, както казахме, възлагание ржцѣтѣ исключително прѣимущество е било на архиереитѣ, то и правото, властьта и длъжностьта за да приготовляватъ, освещаватъ мирото и да съобщаватъ дароветѣ на Св. Духа чрѣзъ помазание съ него, исключително сѫ били прѣдоставени на архиереитѣ.

И свещенницитѣ, по дадената имъ благодать, ако и да сѫ тоже раздаятели на духовнитѣ дарове, но понеже тѣ не сѫ самостоятелни раздаятели, а служебни; понеже и самата благодать на свещенството тий получаватъ

чрѣзъ ржкоположението отъ епископа, то не могжтъ да раздаватъ на други духовнитѣ дарове непосрѣдствено, а само чрѣзъ посрѣдство на орждия, осветени за такава цѣль отъ сжщия епископъ. Така, свещенницитѣ извършватъ тайнството на Евхаристията врѣхъ прѣстола или антиминса, непрѣмѣнно осветени отъ епископа, така и св. миро, — орждие на благодатнитѣ дарове Св. Духа, не могжтъ свещенницитѣ да го освещаватъ, а само се прѣдоставлява на тѣхъ право и длъжность да извършватъ помазването съ него, което вече е осветено отъ епископа. Въ църковнитѣ правила, впрочемъ, нѣма прямо указание на това: длъженъ ли е и може ли свещеникътъ да извършва помазване съ осветено вече отъ епископа миро. Но както отъ прѣданието, така и отъ църковната практика се вижда, че отъ апостолскитѣ врѣмена архиереитѣ сж дозволявали на свещенницитѣ да извършватъ помазването съ миро, осветено вече отъ нихъ (апост. пост. кн. 2, глава 23). Освѣнъ това и самата естествена необходимостъ е изисквала да извършватъ свещенницитѣ миропомазването, защото колкото по-вече се е размножавала Божията Църква, толкось по-вече затруднително е ставало на архиереитѣ всѣкждѣ и всѣкогажь да се намиратъ въ епархиитѣ си, за да прѣдаватъ дароветѣ Св. Духа чрѣзъ лично миропомазание, особено на ония отъ християнетѣ, за които опасно се е считало да отлагатъ на дълго врѣме приемането ни това тайство слѣдъ кръщението. За избѣгване, прочее, на тия опасности, постановено е веднага слѣдъ кръщението да се извършва миропомазанието и заедно съ това прѣдоставено е право и длъжность на свещенницитѣ да извършватъ миропомазанието (Лаод. 48).

§ 102. Начинътъ на миропомазанието.

Самий начинъ на миропомазанието е посоченъ въ требника и отъ правилата на Св. Отци (2 Всел. 7; Трул. 95). По това свещеникътъ е длъженъ слѣдъ кръщението да помаже опрѣдѣленитѣ части на тѣлото: *челото, очитѣ, ноздритѣ, устата, ушитѣ, гърдитѣ,*

ржцѣтъ и ногѣтъ, като произноси означенитѣ въ тайнодѣйствието думитѣ: *печатъ дара Духа Святаго аминь.* Слѣдъ това свещенодѣйствие пресвитерътъ заобикаля три пѫти купеля като пѣе заедно съ пѣвцитѣ: *елицы во Христа крестистеся* и по слѣдующия редъ: клисарьтъ или другъ нѣкой прѣдноси свѣщника съ запалена свѣщь, слѣдъ него върви диаконътъ, ако има такъвъ, съ кандилница въ рѫката кадейки, послѣ свещенникътъ съ кръстъ въ рѫката, и подиръ него въспиемникътъ съ новокръстения въ рѫцѣтѣ си ако е младенецъ, ако ли възрастенъ заедно и той върви. Въ нѣкои мѣста, особено въ Россия, при извършването тоя обредъ свещенникътъ съ десната си рѫка полага епитрахиля връхъ новокръстения, за да покаже, че отсега новокръстений се намира подъ покровителството и майчинитѣ грижи на Църквата, а въ лѣвата си държи кръста и така върви.

§ 103 Миропомазанитѣ лица, съединението чрѣзъ миропомазание къмъ Православната Църква и неговата неповторяемость.

Тайнството на мироиомазанието завършва дѣлото на встѫпването на новия членъ въ Църквата и го ввожда въ общение съ другитѣ членове на вѣрнитѣ. За това се и наряжва да се извършва това тайнство веднага слѣдъ кръщението надъ всички кръстени младенци и възрастни (Лаод. 48). Значи, слѣдователно, че това тайнство трѣбва да се извършва и надъ ония расколници, които, бидейки по-напрѣдъ само кръстени, сега чрѣзъ миропомазанието могѫтъ да се присъединѫтъ къмъ Православната Църква. Освѣнъ надъ тия, тайнството на миропомазението се извършва и надъ такива расколници, които въ случай на присъединение къмъ Църквата трѣбва да се кръстѫтъ. Причината, по която расколницитѣ, които се присъединяватъ къмъ Църквата не само чрѣзъ кръщение, а даже и безъ кръщение, трѣбва да се миропомазватъ съ св. миро, не е трудно да разберемъ: кръщението, което е извършено въ расколитѣ, признава се отъ Църквата за дѣйствително и не се повтаря, ако пра-

вилно е извършено *во име Отца и Сина и св. Духа* съ троекратно потопяване въ водата, — защото кръщението, както по-горѣ казахме, въ случай на крайна нужда може да се извърши и отъ мирянинъ; а за извършване тайството на миропомазанието се изискватъ непрѣменно свещенни лица, които иматъ върху себе си тайнствено ржкоположение отъ канонически архиерей, за да съобщаватъ на други дароветѣ на Св. Духа, — понеже дароветѣ иа Св. Духа се распространяватъ и се съхраняватъ въ Църквата само по непрѣривното приемство отъ апосголитѣ, и, слѣдователно, гдѣто нѣма истинното свещенство, тамъ не може да има и истинното тайнство на миропомазанието — съобщението на дароветѣ Св. Духа. Ето защо е установила Църквата да се помазватъ съ св. миро расколницитѣ, които се присъединяватъ къмъ обществото на вѣрнитѣ и безъ кръщение (Вас. Вел. 1; Лаод. 7; 1 Всел. 8; 2 Всел. 7; 6 Всел. 9).

Забѣлѣжка. Православната Църква, по примѣра на вехтозавѣтната (1 Цар. 10, 1, 16, 12 и пр. 17, 13) извършва миропомазанието надъ православнитѣ царье, когато тѣ се вѣнчаватъ на царство. Това, впрочемъ, не е нито *осмо* тайнство, нито повторение на миропомазанието. Както тайнството на свещенството не се повтаря при ржкоположението на епископа, а е само особенъ *видъ* или, тъй да кажемъ, висшата негова степень, защото миропомазанието на царство означава съобщение чрѣзъ него на помазанника *особени висши дарове* на благодатьта съотвѣствено на високото негово назначение въ Хр. Църква, гдѣто той е длъженъ да управлява обществения животъ на християнския миропомазанъ народъ. Този, обаче, обредъ не се относи до свещенницитѣ, — защото се извършва отъ архиереитѣ.

§ 104. Начинътъ на присъединението чрѣзъ миропомазание.

Всичкитѣ тия, за които сега говорихме, откато се запознаятъ основателно съ вѣроучението и уставитѣ на Православната Църква, длъжни сж да изучатъ символа на православната вѣра и православнитѣ молитви. Подиръ това откато се увѣри свещеникътъ въ тѣхното постоянство и искреность взема отъ нихъ една расписка

съ слѣдующето съдържание: „*азъ, долуподписаний* (или долуподписаната) (отечеството и прѣкора) *отъ вѣроисповѣдание* (еди-какво си) *съ настоящето си заявявамъ рѣшително намѣрение да се присъединѫ къмъ Православната Източна Църква, като се обѣщавамъ да прѣбивавамъ въ послушание на нея всѣкогашъ неизмѣнно.* — 188 . . год. числото и името на мѣсеца.

Подписъ:

Само отъ себе си разбира, че ако цѣло домочадие се присъединява къмъ православието и има отъ членоветѣ му пълновъзрастни, то свещенникътъ е длъженъ да вземе подобни расписки както отъ тѣхнитѣ родители, тъй и отъ самитѣ гѣхъ. Въ такъвъ случай малолѣтнитѣ само се поименуватъ въ записката на родителя имъ, въ която, впрочемъ, трѣбва да се подпише и майка имъ. Откато приеме подобна расписка, свещенникътъ прѣдлага на обращающия се да исповѣда грѣховетѣ си, каквито досега е направилъ прѣзъ живота си. При такава исповѣдь не бива да чете надъ присъединяющия разрѣшителна молитва, а най-напрѣдъ длъженъ е да извърши надъ него обреда на присъединението, като го помаже съ св. миро, и послѣ, откато го разрѣши отъ грѣховетѣ, ако става литургия въ врѣме на присъединението, веднага го и причастява съ св. тайни.

Понеже присъединението на духовни лица отъ римокатолическото, англиканското и арменското вѣроисповѣдания съвършено се относи къмъ дължноститѣ на архиереитѣ, то свещенницитѣ сѫ длъжни само да извѣстѧтъ на прѣдставленнитѣ си архиереи за желанието на подобно духовно лице, ако би че се яви съ прѣдложение да се присъедини.

Въ случай на смъртна опасность на присъединяющитѣ се, приематъ се въ православието и безъ запазване прѣдварителнитѣ формалности чрѣзъ едно миропомазание и при това само по челото, ако би че не сѫ миропомазани; въ подобенъ случай свещенникътъ е длъженъ само да прочете надъ присъединяемия слѣдующитѣ двѣ молитви, полагаеми въ чина на присъеди-

нението: 1) просителната: *Господи Боже Вседържителю* и прочее . . . и 2) разрѣшителната: *Господь нашъ Иисусъ Христосъ, ключи царствія небеснаго* . . . . и послѣ го приобщава съ св. тайни. Разбира се, и по този начинъ присъединяющитѣ се сж длъжни да дадѫтъ приведената горѣ расписка.

При присъединението на иновѣрнитѣ трѣбва да има възприемникъ, който, впрочемъ, не влиза въ духовно сродство съ присъединяемия, но само е нуженъ за свидѣтелство и рѫководство негово въ живота като православенъ.

Прѣди да извърши присъединението на иновѣрнитѣ, свещенникътъ е длъженъ най-напрѣдъ да извѣсти на своя архиерей, и, като получи отъ него разрѣшение, присъединява ги и послѣ испраща расписките до него.

Когато прѣдлежи да се присъедини къмъ православието нѣкой, който е отстѫпилъ отъ него въ езичество, или въ мухамеданство, или въ иудейство, по-добрѣ е ако, слѣдъ пълно раскаяние и исповѣдание грѣховетѣ си, свещенникътъ му даде съобразно съ винатa и неговитѣ сили потрѣбната епитимия, прочете надъ него разрѣшителната молитва и послѣ го миропомаже; но, понеже се намира подъ епитимия и отлучение отъ св. причастие на опрѣдѣлено врѣме, то за негово утѣшение може свещенникътъ да му даде богоявленска вода. Но и прѣди да пристѫпи къмъ приемането на богоявленската вода, длъженъ е свещенникътъ да го накара прѣдварително да направи поклонъ въ църквата и да иска отъ прѣдстоящитѣ въ неѫ прошка.

Забѣлѣжка. Всѣки отъ свещеницитѣ е длъженъ да взема св. миро отъ своя архиерей и да го пази всѣкогажъ въ свещено мѣсто, напримѣръ, подъ прѣстола или на проскомидията, а гдѣто нѣма църква, въ иконостаса прѣдъ иконитѣ у дома си. Когато миропомазва, или въ другъ нѣкой случай, не бива да позволява на миряне да му го принасятъ или държатъ. Каквото благоговѣйно поклонение и почитание сме длъжни да въздаваме на св. Христови тайни, такова точно поклонение и почитание прилича да отдаваме и на св. миро, като на дарове на Св. Духа. За това, ако нѣгдѣ, отъ достоосждително невнимание, се случи да капне

отъ него, длъженъ е свещенникътъ да постѫпи съ капнѫлото, както би трѣбвало да постѫпи въ случай, ако нѣгдѣ се излѣеше отъ св. тайни: да отсѣче накапаното мѣсто отъ дрехата, да истърже добрѣ, ако е капнѫло на дъска и даже цѣлата оная часть отъ дъската да отсѣче и ѫ изгори, и пепелта заедно съ земята отъ накапеното мѣсто да ги хвърли или въ църковния миярникъ, или въ нѣкоя рѣка.

§ 105. Омовението пострижението въцърковлението на новопокръстения и нѣкои случаи съ него.

Въ осмия день слѣдъ кръщението и миропомазанието се извършва омовението и пострижението на новопокръщения младенецъ, а слѣдъ 40 дни се отнася отъ майка си въ църквата, за да се прочетѫтъ надъ нихъ установенитѣ молитви и за да се введе въ обществото на християнетѣ — да се въцъркови, и, ако е възможно, да се удостои съ причащението на св. тайни.

Споредъ древния църковенъ обичай омовението на новокръстения трѣбва да се извърши въ осмия день (Сим. Сол. гл. 68; Нов. Скрит. 7. 4 гл. 7 § 1), но въ настояще врѣме, за да не се затрудняватъ родителитѣ и за да не се принуждаватъ възприемницитѣ отново да прѣнасятъ дѣтето въ храма нѣколко дни слѣдъ кръщението, този обредъ се съединява съ кръщението и се извършва веднага слѣдъ миропомазанието и прочитанието на Евангелието по слѣдующия начинъ: свещенникътъ откато прочете Евангелието, тутакси прочита молитвата „на омовение", зема крайщата на ризката и на пояса натопява ги въ чиста вода, но не въ тая, която е въ купелта, и като поръсва отрочето казва: *оправдался еси, просвѣтилея еси* и т. н. Подиръ това потопява гѫбата въ сѫщата вода и отрива съ неѫ тѣлото на кръстения въ онија мѣста, дѣто бѣхѫ начертани знаковетѣ на кръста съ свещ. елей и миро, като произнася останѫлитѣ други слова: *крестился еси, просвѣтился еси* и т. н. Послѣ свещенникътъ постригва новокръстения кръстовидно, като свидѣтелствува съ този начинъ, че постригаемий има за глава Христа Спасителя и е длъженъ, по учението на св. ап. Павла, съ непокровеная

глава да се моли Богу (Сим. Солун. гл. 67); отстриженитѣ косми свещенникътъ непрѣмѣнно трѣбва да впусне въ купелта и веднага съ друга чиста вода да си омие рѫцѣтѣ надъ водата въ купелта.

Въ четиредесетия день слѣдъ очищението си, по църковния уставъ, майката приноси новокръстения си младенецъ въ църквата и, прѣди да влѣзе въ неж, моли свещенника да прочете надъ неж и надъ него установенитѣ молитви за тоя случай, и, подиръ прочитанието имъ, свещенникътъ взема въ рѫцѣтѣ си новокръстения и, като го държи съ лицето къмъ истокъ, съ него начертава кръстъ прѣдъ вратитѣ на църквата, като казва: *„воцерковляется рабъ Божій* (имя рекъ)*во имя Отца* и проч. и веднага влиза въ храма казвайки; *внедетъ въ храмъ твой* и проч. и отива до срѣдината на храма и тука пакъ начертава съ него кръстъ казвайки приведенитѣ думи: *воцерковляется.* . . . . Ако младенецътъ е мѫжки полъ относи го въ св. алтарь и минува около св. прѣстолъ казвайки: *нинѣ отпущаеши раба твоего* и проч. излиза изъ южнитѣ врата и оставя го прѣдъ прѣстола отвънъ срѣщу царскитѣ двери, или, както нѣкои правятъ, прѣдъ Спасителевата икона. Тогава възприемникътъ или майката обикновено, като направи земни поклони, взема въцърковленжия младенецъ като отъ рѫцѣтѣ на самаго Бога, прѣдъ Когото се задължава да го въспитава въ Божия законъ. Колко е трогателенъ този свещенъ обредъ! Какво дълбоко значение има той за въспитателницата майка и за бѫдѫщето нравствено развитие на новия членъ на Църквата! Свещенницитѣ сѫ длъжни въ тази важна минута да казватъ по нѣколко назидателни и наставителни думи на майката. Минутата е важна, майката е расположена да чуе поучителнитѣ, макаръ кротки, но пълни съ съдържание думи, които ще иматъ силно и благодѣтелно влияние върху сѫдбата на въспитанието на въцърковления.

Така става въцърковлението, когато родилницата и дѣтето сѫ здрави и не се явява никаква прѣпятствуѫща причина за това; но може да се случи, щото нѣколко

дни прѣди свършването на срока отъ 40 дни да се начне нѣкой великъ праздникъ като, напримѣръ: Пасха, Рождество Христово, когато родилницата трѣбва да иде на църква, или нѣкоя домашна радость, въ която небходимо трѣбва да участвува, или да прѣдстои неотложно тръгване на пѫть; въ такива и подобни случаи може и да не се чака напълно истичането на срока отъ 40 дни. Освѣнъ това, може и обратното да се случи: родилницата може би по причина на болесть да не е въ състояние да отиде на църква въ опрѣдѣления срокъ, слѣдователно, въ първия случай може по-рано да се извърши въцърковлението, а въ втория никакъ не е противно, ако просрочи нѣколко дни и даже седмица догдѣто ѝ се възстанови здравието и бѫде въ състояние да отиде на църква за милитва. Въ това просрочване може би родителитѣ да пожелаѫтъ да се отнесе младенецътъ имъ въ църква, за да се причасти съ Христовитѣ тайни; но понеже майката не може да го отнесе, то по смисла на устава може да бѫде отнесенъ отъ кръстника, и свещеникътъ въ тоя случай длъженъ е да прочете надъ него само онази часть отъ молитвитѣ, която се относи до него—младенеца, а относящата се до майката чете надъ нея, когато тя оздравѣе и дойде на църква. Сѫщо така трѣбва да става и съ онзи младенецъ, който е билъ подхвърленъ и кръстенъ, защото особено въ тоя случай въсприемникътъ съвършено застѫпва мѣстото на плътскитѣ негови родители.

Може да се случи, обаче, родилницата да лежи на смъртна постеля, и затова, прѣди да истече 40 дневний срокъ, да има нужда да се причасти съ Христовитѣ тайни. Въ подобенъ случай свещеникътъ е длъженъ да побърза да ѫ удостои съ св. тайни, и ако оздравѣе и дойде на църква, то и тогава пакъ трѣбва да ѝ се прочетѫтъ обикновенитѣ молитви на 40-й день.

Какъ трѣбва да постѫпи свещеникътъ, ако въ течение на 40-тѣ дни умре дѣтето? Въ требника е посочено, че въ подобенъ случай трѣбва да се прочете оная

само часть отъ молитвата надъ родителницата, която се относя до нея.

Тука може да се прѣдстави въпросътъ: не може ли да се извърши обредътъ на въцърковлението и вънъ отъ църквата, въ нѣкой частенъ домъ? Въ отговоръ на това питание, ще кажемъ, че самото название на тоя обредъ: *обредъ на въцърковление* положително свидѣтелствува, че той може да се извърши само въ църква. За това свещенницитѣ сж длъжни да внушаватъ на своитѣ прихожане и най-повече на майкитѣ, които живѣятъ далечъ отъ църква, щото тий, безъ да се ограничаватъ отъ нѣкое строго опрѣдѣлено врѣме на 40-тѣ дни, да се погрижватъ при първа възможность да отиватъ на църква, и да помолятъ свещенника си да ги введе по църковния уставъ въ църквата съ прочитване надъ нихъ установенитѣ молитви и въцърковлението на младенеца. И въ случай, когато умре младенецътъ, родилницата пакъ има нужда отъ молитва и затова длъжна е да отиде на църква за такава. Разбира се, че свещенникътъ е длъженъ въ тоя случай да прочете надъ нея само онази часть, която се относя до нея.

ГЛАВА ШЕСТА.

Тайнството на причастението, или литургията.

§ 106. Понятие за него и Божественото неово установление.

Причащение или евхаристия е тайнство, въ което вѣрующитѣ, подъ видъ на хлѣбъ и вино, се причащаватъ съ истинното тѣло и кръвь на Господа нашего Иисуса Христа, тайнствено се съединяватъ съ Него и приематъ залогъ за вѣчния животъ.

Сжщността на това светѣйше тайнство на евхаристията, по благодатното Иисусъ Христово обѣтование състои въ това, че въ него самъ онъ присжтствува, и притова не по обикновеното вездѣприсжтствие на Бо-

жеството, или съ прѣизбитъкъ само на благодатьта, не символически или образно като се обусловлява съ вѣрата на свещенодѣйствуящитѣ и на приемлющитѣ тайнството, не съ едно наитие или чрѣзъ проницание въ хлѣба и виното, но истино, дѣйствително и сѫществено, чрѣзъ прѣсѫществленито на хлѣба въ самото истино тѣло Господне, въ което Онъ е живѣлъ врѣхъ землята и страдалъ врѣхъ кръста, и което послѣ въскръснѫ и се възнесе на небото, а виното въ самата истина кръвь Господня, която во врѣме на страданията се изливаше за живота на свѣта.

Тѣлото и кръвьта на Господа, и ако да се раздробляватъ и раздѣляватъ, но това бива само съ видоветѣ на хлѣба и виното, подъ които сѫ скрити, а сами въ себе си сѫ съвършено цѣли и нераздѣлни. И затова въ всѣка часть до най-малѣйшата частичка на прѣдложения хлѣбъ и вино се нахожда не нѣкоя отдѣлна часть отъ тѣлото и кръвьта на Господа, но цѣло и едно Неговото тѣло. Подобно, ако и да биватъ въ едно исто врѣме много свещенодѣйствия по вселенната, но не много тѣла Христови, а едното Негово тѣло и едната Негова кръвь е въ всичкитѣ отдѣлни църкви. И то не затова, че тѣлото на Господа, което се нахожда на небесата, слиза на жертвеницитѣ, но за това, че прѣдложений хлѣбъ, който се приготовлява отдѣлно въ църквитѣ, и подиръ освещението се прѣсѫществлява, става едно и исто подобно съ тѣлото, което сѫществува на небесата. Освѣнъ това, хлѣбътъ и виното както до тѣхното употрѣбление, немедлѣно подиръ освещението, така и въ самото употрѣбление, както още и подиръ употрѣблението, когато се съхраняватъ въ свещени съсѫди, за да се напѫтствуватъ умиращитѣ, или за да се извършватъ прѣждеосвещена литургия, сѫ равно истино тѣло и кръвь Господни, и врѣмето не прави тука никакво различие. На тѣлото и кръвьта Господна сме длъжни да въздаваме еднаква и нераздѣлна Божеска честь и поклонение, каквито подобаватъ на нашия Спаситель Господа Иисуса Христа. Това светѣйше тайнство самъ Иисусъ Христосъ установи

(Иоан. 6, 48—63; Мат. 76, 26—28; Мар. 14, 22—24), като завѣща до свършването на тоя свѣтъ да се извършва въ негова паметь (Лук. 22, 19; 1 Кор. 11, 23—26). *Видимата* страна на това тайнство съставляватъ: 1) *веществото*, което състои въ *единъ квасенъ* пшеиченъ хлѣбъ, и въ червено чисто вино отъ гроздье, съ присъединение на естествена чиста вода (Иоан. 19, 34; 6 всел. съборъ 32 пр.). 2) *словата*, които произноси свещеникътъ въ врѣме на неговото извършване: *и сотвори убо хлѣбъ сей честное тѣло Христа твоего а еже въ чаши сей честную кровь Христа твоего, приложивъ Духомъ Святымъ*, и 3) *видимото дѣйствие*, което състои въ извършване Божествената литургия, безъ която по никой другъ начинъ тайнството евхаристия е невъзможно. А *вънтрѣшната*, невидимата негова страна или сила на това велико тайнство състои въ това, че, както казахме, въ него присѫтствува самъ Иисусъ Христосъ (Иоан. 6, 51—58. 1 Кор. 11, 29. Догм. Бог. Ант. за причащението).

§ 107. Кой има право и длъжность да извършва Божествената литургия.

По учението на Православната Църква иматъ право и длъжность да извършватъ Божествената литургия само каноническитѣ, правилно избранитѣ и ржкоположени архиереи, които не се намиратъ подъ запрѣщение отъ църковната власть и които добрѣ разбиратъ важностьта и силата на тайнството евхаристия въ Божествената литургия; сѫщо и отъ канонически правилно избрани и ржкоположени отъ канонически архиерей свещенници, които не се намиратъ подъ архиерейско запрѣщение и зазорно поведение, и които тоже добрѣ разбиратъ важностьта и силата на тайнството. Впрочемъ, достойнството или недостойнството на свещеника нито намалѣва, нито увеличава дѣйствителностьта, било на тайнството евхаристия, било на др. тайнства. Отъ мирски, простъ и неосвещенъ человѣкъ, както и отъ простъ клирикъ, или отъ диаконъ и подиаконъ тайната на ев-

христията по никакъвъ начинъ и никогажъ не може да бжде извършена, и онзи изъ непосвещенитѣ, който би дързнжлъ да служи литургията, не само нѣма да извърши тайнството, но и ще впадне въ такъвъ тежъкъ грѣхъ на светотатство, щото ще се прдвъргне непрѣмѣнно подъ църковно осжждение и наказание.

§ 108. Потрѣбното приготовление на свещенослужителитѣ за извършване тайнството на литургията.

Когато свещенникътъ иска да извърши това тайнодѣйствие, длъженъ е най-първо да е примиренъ съ всички и да нѣма нищо противъ нѣкого, а сърдцето си, колкото му хващатъ силитѣ, да пази отъ лукави помисли, да се въздържа отъ вечерьта и да е трѣзвенъ до врѣмето на свещенодѣйствието (Служб. въ самото начало), като съзнава и обхваща великата важность на тѣлото и кръвьта Господни (1 Кор. 11, 29). За да достигне тази цѣль свещенникътъ е длъженъ да се приготвя и молитвено, като прочита отредепитѣ правила тъй:

1) Въ сжббота вечерь, прѣдъ света недѣля, трѣбва да чете на повечерието: конона, който е приложенъ при акатиста на Спасителя, молебена на Богородица и канона Ангелю Хранителю;

2) Въ недѣля вечерь, срѣщу понедѣлникъ, канона Иисусу, молебенъ на Богородица, канона на архангелитѣ, а който има усърдие и канона Ангелу Хранителю;

3) Въ понедѣлникъ вечерь: канона Иисусу (покаяний), молебенъ Богородицѣ (или канона по гласа въ октоиха), канона на Прѣдтеча и на Ангела Хранителя;

4) Въ вторникъ срѣщу срѣда: канона Иисусу сладчайшему (при акатиста), канонъ Богородицѣ (или канонъ въ октоиха по гласа) и канона Ангелу Хранителю;

5) Въ срѣда вечерьта: канона Иисусу (покаяний), молебенъ Богородицѣ, канона на св. апостоли и св. Николая, и, ако желажтъ, акатиста на св. Николая;

6) Въ четвъртъкъ вечерьта: канона на креста, молебенъ Богородицѣ и канона Ангелу Хранителю;

7) Въ петъкъ вечерьта: канона Иисусу сладчайшему, акатистъ Богородицѣ безъ друго, а желающитѣ могѫтъ и канона за упокой да прочитатъ.

Къмъ тия канони нѣкои обикновено присъединяватъ и каноиа ко причащению. А самитѣ причастни молитви готвящитѣ се непрѣмѣнно трѣбва да ги четѫтъ непосрѣдствено прѣдъ тръгване за църква, и по никой начинъ въ врѣме на утринята, понеже и неж внимателно трѣбва да изслушватъ, а може би въ това врѣме нечакано да бѫдѫтъ повикани отъ нѣкого за неотлагаемо нѣкое требоизвършване, напрнмѣръ, за да напѫтствоватъ нѣкой умиращи съ Христовитѣ тайни, и въ тоя случай биватъ принудени да оставятъ прочитанието на молитвитѣ, а съ това грѣшѫтъ. Може би да се случи, че по независящи отъ нихъ причини не сѫ могли отвечерь да прочетѫтъ горѣприведенитѣ правила; въ такъвъ случай доста е да прочетватъ поне молитвитѣ по причащението прѣди литургията, а другитѣ канони слѣдъ литургията.

Освѣнъ това, свещенослужителитѣ сѫ длъжни, когато пристѫпватъ да извършѫтъ това страшно тайнство, да иматъ *чисто и нераздрано облеклото си*, да иматъ добрѣ *причесани косить си*, лицето, устата и рѫцѣтѣ *омиени*, ноктитѣ *обрѣзѫни*, мустацитѣ, ако сѫ дълги и поради това въ врѣмето на причащението могѫтъ да се намокрѫтъ отъ св. тайни, малко да сѫ *пострижени*, изобщо да прѣдставятъ бла̀гообразие и достойно приличие, което като виждатъ прихожанетѣ, де се научаватъ и тѣ да подражаватъ своя пастирь и по вънкашната негова чистота (учит. изв.) При това тѣ сѫ длъжни да отстраняватъ отъ себе си и ония прѣпятствия, поради които Църквата ги не допуща къмъ извършване на това страшно и прѣчисто тайнство, именно: 1) *нахождението подъ архиерейско запрѣщение,* защото догдѣто свещенослужительтъ се намира подъ него, по никой начинъ не може да служи; 2) *излишното разсѣяние на мислитѣ*, които е длъженъ да се сили, колкото е възможно, да ги събира, и ги обуздава особено съ молитва къмъ Бога и съ

усърдно размишление за Христовитѣ страсти, както и съ съзнавание важностьта на прѣдстоящето свещенодѣйствие (Допъл. къмъ учит. изв. срав. 1 Кор. 11, 27—29). 3) *изобличение на съвѣстьта за нѣкой смъртенъ грѣхъ.**) Свещенослужителтъ, прѣди да пристжпи къмъ свещенодѣйствието, непрѣмѣнно е длъженъ да очисти себе си отъ такъвъ грѣхъ съ покаяние и сърдечно съкрушение, както и съ устна исповѣдь прѣдъ духовника си, която трѣбва да е съединена съ твърдо намѣрение да не се повръща вече занапрѣдъ къмъ грѣха; 4) *взаимното унижение, оскърбление или обида.* Когато свещенникътъ или диаконътъ е унизилъ, оскърбилъ или обидилъ нѣкого и знае, че обиденъ е сърдитъ, или самъ е обиденъ или оекърбенъ отъ нѣкого, и за това тоже отъ своя страна скърби и се нѣви на своя оскърбитель, — както въ единия, така и въ другия случай сж длъжни по повелението на Господа, по-напрѣдъ да отиджтъ за да се помирижтъ съ своя братъ и само подиръ това помирение вече могжтъ да извършжтъ св. литургия (Мат. 5,23). Ако ли оскърбеният се намира надалечъ, а свещеносл ужителъ е принуденъ непрѣмѣнно да служи, то послѣдний трѣбва да си постави доброто намѣрение, щото при първата срѣща да се помири съ оскърбения и само подъ такова прѣдположено условие може да пристжпи къмъ служението (глед. приведеното въ началото на тоя § изъ литургията). 5) *Вечерното многоядение и пиение* се счита прѣпятствующа причина къмъ служението. За избѣгвание отъ него свещеносл ужителтъ е длъженъ, съгласно съ църковното учение, отъ вечерьта да се въздържа отъ ядение и пиение. или ако, по слабость, не може, тогава твърдѣ малко трѣбва да похапнова и пие, но и това допрѣди полунощь, която се

---

[1]) Смъртни грѣхове се наричатъ слѣдующитѣ седемъ видове: *гордость, сребролюбие,* или *лихоимство, нечистота* или *блудъ, чревоугодие, завистъ, гнѣвъ и мълность* (глед. Петр. Могила православно испов.). Освѣнъ тѣзи тука могжтъ да се отнесжтъ и всички оние тежки грѣхове, които прѣтискатъ съвѣстьта и не даватъ спокойствие на человѣческата душа.

начева отъ 6 часа по старото врѣмечисление и отъ 12 по новото; но по никакъвъ начинъ послѣ полунощь, отъ която вече се начева деньтъ (глед. Карт. 50 и 58 правила; 6 Всел. 29); 6) *Пиянството*, този отвратителенъ порокъ, както казахме на свое мѣсто, съвършено е забраненъ не свещенника. Ако, впрочемъ, дързне да служи въ пиянъ видъ, въ безпаметство, безъ да разбира съ какви слова се извършва тайнството, или, бидейки помраченъ отъ пиянството, не е въ състояние да знае и разбира онова, което върши, то такъвъ не само ще съгрѣши смъртно съ свето-татскн грѣхъ, но и величайши съблазнъ прави прѣдъ благочестивитѣ свои прихожане и оскърблява светинята, слѣдователно, нѣма да извърши тайната на тѣлото и кръвьта Христа Бога Наегош и за това подверженъ е на страшно наказание (Учит. Изв.), защото всѣко свещенодѣйствие може да бѫде извършено отъ свещенника само въ здраво умствено състояние и когато съзнава важностьта и значението на дѣйствуемото во слава Божия и спасението на вѣрующитѣ (доп. къмъ Учит. Изв.); 7) *Доближение до собствената си супруга.* Всѣки свещенникъ и диаконъ женени длъжни сѫ нѣколко дни прѣди литургисанието и подиръ него непрѣмѣнно да се въздържаватъ отъ супружеско сближение. Прѣстѫпницитѣ тежко съгрѣшаватъ; 8) *Тѣлесното движение или истечение, което става отъ осквернение въ съня.* По църковния уставъ ако и безъ всѣка вина отъ страна на свещеннослужителя да е станѫло, то и тогава безъ особена належаща нужда той не трѣбва да свещенодѣйствува, а въ крайна необходимость длъженъ е да прочете прѣдварително и съ душевно съкрушение правилото „отъ осквернения“, което се помѣщава въ правилницитѣ и молитвословитѣ, и подиръ него, като прочете молитвитѣ „ко причащенію“, да пристѫпи къмъ свещенодѣйствието.

§ 109. Благоговѣйното настроение на свещенника при литургията.

Не стига само да не сѫ оплетени свещеннослужителитѣ въ нѣкое отъ приведенитѣ прѣпятствия, но тѣ

сѫ длъжни всѣкогажъ, а особено прѣди, въ врѣме и послѣ служението да иматъ такова душевно, благоговѣйно настроение, което, тъй да речемъ, да попали всѣка въ нихъ страсть и лошави помишления и да ги привлича къмъ висотата на Божието величие и неговото безмѣрно милосърдие къмъ человѣцитѣ и тѣхното ничтожество. За да настроятъ така душата си, особено, когато още отвечерь извършватъ и слушатъ вечернята, длъжни сѫ благоговѣйно и умилено да размишляватъ за това, какъ наший Спаситель, подиръ спасителнитѣ Свои оправдания, въ петъкъ вечерь връхъ кръста умрѣ за нашитѣ грѣхове и за нашето спасение, какъ единъ отъ войнитѣ съ копие прободе ребрата му и истече изъ него кръвь и вода, какъ послѣ Иосифъ и Никодимъ снехѫ прѣчистото Му тѣло отъ кръста, обвихѫ го съ плащаница и го положихѫ въ гроба, и Мария Магдалина съ светѣйшата Негова майка плачейки и ридайки съ го ресть на сърдцето си гледахѫ на всичко това (Мат. 27 57—66; Марк. 15, 42—47; Лук. 23, 50—55; Иоан. 19, 38—42). Когато четѫтъ повечерието, молитвитѣ на сонъ грядущихъ, канонитѣ и другитѣ правила длъжни сѫ да размишляватъ за това, какъ светѣйшата Спасителева душа, съединена бидейки съ Божеството, като слѣзнѫ въ ада, държавно свърза князя на тъмнината, плѣни неговото царство и освободи душитѣ на праведнитѣ, които отъ вѣка тамъ се намирахѫ подъ неговото мѫчителсво и, като ги възведе съ Себе, всели ги въ рая още прѣди прѣславното свое възнесение; а за това, като благодарѭтъ Господа за всички негови благодѣяния, които Той стори за человѣческия родъ съ спасителната и животворна Своя смъртъ, нека да Го молѭтъ прилежно, за да очисти и нихъ отъ прѣгрѣшенията, да ги избави отъ вѣчнитѣ мѫки и ги сподоби съ небесното царство, и ги присъедини съ всички светии, които отъ вѣка Му сѫ благоугодили (1 Петр. 3, 19). Когато извършватъ или слушатъ полунощницата, длъжни сѫ прилежно да размишляватъ: какъ Господь нашъ въ полунощь, когато отиваше на волното страдание, въ Гетсиманската гра-

дина, така прилежно се е молилъ, щото неговий потъ е билъ капки отъ кръвь, и какъ тамъ Го взели войницитѣ, свързали и отвели при Анна, и какви унижения, онлаквания, биения и други безбройни страдания не прѣтърпѣ, и всичко това — за да ни освободи отъ грѣховнитѣ връзки и отъ диаволското мжчителство (Мат. 26, 36—56; Мар. 14, 32—52; Лук. 22, 30—53; Иоан. 18, 1—28). А като извършватъ или слушатъ утринята — да размишляватъ: какъ Господь въ велико унижение билъ отведенъ отъ Анна при Кайафа, и какви тамъ, отъ полунощь до сутриньта, прѣтърпѣ испитания, люти томления, заушения, оплювания, поругания и жестоки удари за нашитѣ грѣхове.

Когато четжтъ часоветѣ, длъжни сж на *пѣрвия* часъ благоговѣйно да си прѣдставятъ какъ Спасительтъ въ първия часъ на деня (по новочислението 7) билъ воденъ въ претора отъ Кайафа къмъ Пилата, като единъ злодѣй, свързанъ, и какъ тамо онъ, сждията на цѣлия свѣтъ, биде оклеветенъ отъ беззаконнитѣ старци и архиереи иудейски и отъ неправедния сждия се осжди за спасението на грѣшницитѣ (Мат. 26, 57—68; Марк. 14, 53—66; Лук. 22, 54—71; Иоап. 18, 15—24). А при четението на *третия* часъ съ умиление и благоговѣние сж длъжни да размишляватъ: какъ Спасительтъ въ третия часъ на деня (на 9) е билъ осжденъ отъ Пилата и и какъ тогава прѣтърпѣ различни поругания и заушения, какъ, привързанъ о мраморенъ стълпъ, понесе люти рани, и заедно съ това позорно биде вѣнчанъ, съ търновенъ венецъ, и други нетърпими мжки понесе, за да освободи насъ отъ диаволското мжчителство. При това нека да размишляватъ: какъ Духъ Свети въ третия часъ слѣзнж върху св. апостоли въ видъ на огнени езици, и, като размишляватъ, да молжтъ Господа да подаде и на нихъ Духа Светаго за духовно просвѣщение и достойно извършване прѣдстоящето Божествено свещенодѣйствие (Мат. 27, 11—14, 27—30; Марк. 15, 1—6; Дѣян. 2 1—13). Когато четжтъ или слушатъ *шестия часъ* свещенослужителитѣ сж длъжни да размишляватъ: какъ

въ *шестия* часъ (въ 12 ч.) наший Спаситель е носилъ кръста и отведенъ билъ за распятие и какъ немилосърдно прикованъ съ четире гвозди къмъ кръста на Голгота, посрѣдъ двама разбойници, какъ войницитѣ раздѣлили между себе одеждитѣ Му, и проходящитѣ се ругали надъ Него, и разбойникътъ, който висѣлъ отъ лѣвата Му страна, хулилъ Го, и каква тъмнина тогава настжпила по цѣлата земя (Мат. 27, 24—45; Мар. 15, 15—33; Лук. 23, 23—44; Иоан. 19, 7—30). Сжщо и когато е нужно да прочитатъ *деветия часъ*, длъжни сж внимателно да размишляватъ: какъ въ деветия часъ (3-я по пладнѣ) Господь и Спаситель нашъ, като е искалъ да спаси человѣчешкия родъ, врѣхъ кръста извикалъ: *жажду!* и какъ тогава съ оцетъ и жлъчка билъ напоенъ, какъ прѣдаде прѣсветата Си душа въ ржцѣтѣ на Бога Отца, и какъ послѣдствие на това потресохж се всичкитѣ основания на земята, камънитѣ се распадахж, мъртвитѣ станжхж отъ гробоветѣ, и какъ единъ отъ войнитѣ прободе Неговитѣ ребра, *и абіе изыде кровь и вода* и т. н. (Мат. 27, 45—56; Марк. 15, 33—41; Лук. 23, 44—49; Иоан. 19, 28—37).

Като размишлява за всичко това и по този начинъ настроява сърдцето, душата и помислитѣ си, свещенникътъ трѣбва да моли Господа, поради всичкитѣ тия благодѣяния, съ които е облагодѣтелствувалъ человѣческия родъ, да подаде и на него благодатьта на оставление грѣховетѣ му и тъй да го удостои да принесе св. безкръвна жертва и неосжждено да се причасти съ животворящитѣ тайни при Божествената литургия, която се готви да служи (Иоан. 3, 16; Колас. 1, 14 и др.). Когато, прочее, пристжпва да извърши това велико тайнство, както казахме, длъженъ е съ всѣки да е примиренъ, да е тихъ и кротъкъ, и съ твърдата мисъль да извърши литургията не иначе, освѣнъ по Господнето установление и по устава на Православната Източна Църква (срав. о долж. пресв. приход. § 78); да има дълбокото намѣрение да извърши тайната на тѣлото и кръвьта Христови, щото прѣсжществляемитѣ дари въ чинопослѣдованието на литургията, която извършва, наистина да се

прѣложѫтъ въ истинско тѣло и кръвь Спасителеви. За това свещенникътъ трѣбва съ най-благоговѣйно внимание, отчетливо и благопристойно да чете по редъ всичкитѣ положени въ служебника молитви, безъ да отпуща нѣщо, като е напълно увѣренъ, че Богъ ги приима отъ него като драгоцѣненъ бисеръ. Излишно е да се казва, че свещенникътъ е длъженъ всѣкогажъ да служи съ надлежния страхъ и благоговѣние, като изражава съ смирения си погледъ на очитѣ, съ скромнитѣ движния на рѫцѣтѣ и благоприличното състояние и, изобщо, съ всичката си вънкашна обстановка вѫтрѣшнитѣ свои чувства, благорасположение, своята вѣра и сърдечното свое убѣждение, че прѣстолътъ, на който той служи, наистина е сѣдалище на Небесния Царь, на Сѫдията на живитѣ и мъртвитѣ, върхъ които всеблагий Господь поистинѣ невидимо сѣди, заобиколенъ отъ тми св. ангели, прѣдстоящи около Него съ страхъ и трепетъ въспѣваватъ Неговата слава (срав. Мат. 22, 12. Откр. 5, 6 и понат. Хойниц. оричащ. ст. 61).

§ 110. Мѣстото за извършване литургията.

Божествената литургия може да бѫде извършена само въ храмъ върхъ прѣстола, устроени съ дозволението и благословението на мѣстния архиерей и отъ него осветени (ап. 31 пр. Ант. съб. 5; Лаод. 58; Карт. 10) съ поставяне отъ него на свети мѫченически мощи и миропомазание, или върхъ гробове на светии, или върхъ осветени отъ архиерея антиминси, къмъ които има пришити на горнята имъ страна частици отъ св. мощи (7 Всел. 7). Къмъ Богослужебнитѣ мѣста, въ които може да се извърши отъ свещенника литургията, могѫтъ да се отнасятъ и домашнитѣ църкви, както и ония, които се нахождатъ при Богоугоднитѣ заведения, осветени отъ епископа (Двук. 4, 6 и 7 правила). Извършването литургия, обаче, въ частенъ домъ, неосветенъ отъ мѣстния архнерей безусловно е забранено (Лаод. 58). Освѣнъ това безусловно е забранено да се извършва литургията двукратно въ единъ и сѫщи день върхъ еднѣ

и сѫщия прѣстолъ, па макаръ и отъ различни свещенници; точно така е забранено да се извършватъ двѣ литургии въ единъ и сѫщия день отъ единъ и сѫщий свещеникъ, па даже да би били на различни прѣстоли или антиминси, защото, както казва Учителско Извѣстие „и сія единость св. жертви знаменуетъ едину смерть Христову, юже единою насъ раби подьятъ, и едину страсть Его, юже единою о насъ претерпѣ“. Къмъ приведенитѣ храмове и домашнитѣ църкви можемъ да отнесемъ и подвижнитѣ църкви, които сѫ необходими за войски, особено въ военно врѣме, както и онія въ военнитѣ кораби. Всички тия приличатъ на велики шатри, подобни на скинията, и се слагатъ въ особени ковчези. Въ нихъ се служи върхъ освещенъ антиминсъ съ пришити къмъ тѣхъ частици отъ св. мощи.

Тука е мѣстото да забѣлѣжимъ, че свещеницитѣ сѫ длъжни да помнятъ, че, ако нѣкогажъ църквата, или прѣстолътъ се осквернятъ отъ проливание на человѣческа кръвь по причина на сбивание или друго обстоятелство, както и отъ тѣлесна нечистота върхъ пода, то при всички тия случаи тѣ не трѣбва да служатъ въ подобна църква, догдѣто отново тя пе се обнови лично отъ епископа. Който не обръща внимание върху това обстоятелство, той тежко съгрѣшава и е подверженъ на наказание отъ църковния сѫдъ (срав. Треб. молитва, глаголемая во входѣ въ храмъ, въ немъ же случится человѣку умрети. (Нов. Скрит. 74, гл. 39, § 62).

Ако приведеното осквернение се случи да стане, когато вече се е почнѫла литургията и прѣди освещението на св. дарове, до великия входъ, тогава свещеникътъ е длъженъ да употрѣби хлѣба и виното, като благословени (а никакъ като Христово тѣло и кръвь, защото не сѫ още осветени), да се съблече и излѣзе изъ църквата, безъ да върши службата. Но, ако подобно нѣщо се случи подиръ великия входъ, то не трѣбва да прѣкѫсва литургията; само подиръ нейното свършване вече не трѣбва по-вече да служи, догдѣто това осквернение не се дигне чрѣзъ обикновенитѣ молитви и архие

рейско благословение. Подобно свещенникътъ не трѣбва да служи въ църква, която е осквернена отъ нападението на езичници, или отъ еретическо насилие, или отъ отстѫпници, или ако въ неѭ се погребе нѣкой явенъ еретикъ или отстѫпникъ и т. н. Служащий въ подобни обстоятелства безъ прѣдварително очищение и архиерейско благословение и освещение на църквата тежко грѣши и подлежи на осѫждение (тамъ же). Тука трѣбва да отнесемъ и ония осквернения, които се причиняватъ на църквитѣ отъ разбойници по случай на кражба, когато оставятъ своитѣ нечистоти въ църквата и пр.

§ III. Врѣмето.

Относително до извършване Божествената литургия, въ Православната Църква се счита за основно правило, че тя трѣбва да се извършва до *обѣдъ*, *прѣди пладне* (Карт. 58). При това изобщо, по устава, началото на литургията трѣбва да се полага сутрень слѣдъ разсъмване. Може, обаче, литургията да се извърши малко и по-късно отъ това врѣме, но никакъ и въ никой случай не бива да се извършва слѣдъ пладне. Отъ това правило се исключаватъ слѣдующитѣ прѣзъ годината дни, въ които литургията трѣбва да се извършва по-рано отъ обикновеното врѣме, именно: 1) на Рождество Христово, на Богоявление и на Пасха (въ който день обикновено се извършва въ най-ранно утро); и 2) но-късно въ всичкитѣ дни, когато литургията се извършва заедно съ вечерня, както: въ навечерието на Рождество Христово и на Богоявление, прѣзъ великопостнитѣ дни, когато се извършва литургията на прѣждеосвещенитѣ дарове, въ Великата Сѫббота на Петдесятница, и въ деня на Благовѣщение, когато се пада въ такива великопостни дни, въ които не се полага пълна литургия (Ново Скр. ч. 2, гл. 6, § 4; Симеон. Солун. отвѣтъ на въпросъ 5, и църков. уставъ въ означенитѣ дни), и въ Великий Четвъртъкъ. Впрочемъ, у насъ и изобщо на въстокъ, по причина, че много причастници въ тия дни се стичатъ и по други исторически причини, тази часть отъ устава

се пази само въ монастиритѣ, а въ градоветѣ, само въ днитѣ на Рождество Христово и на Пасха, а на Богоявление съблюдава се обикновението да се извършва литургията при разсъмвание, и слѣдъ нея става тържественото освещение на водата.

§ 112. Названията на литургията и врѣмената, въ които се извършва.

Извѣстно е, че въ Православната Църква има четире изложения на Божествената литургия, които, ако и да сж утвърдени отъ светитѣ вселенски събори, но всѣко отъ тѣхъ носи името на своя изложитель. Така напр. литургията на св. апостола Иакова, на св. Василия Великаго, на св. Иоана Златоустаго и литургията на прѣждеосвещенитѣ дарове на св. Григория Двоеслова, която отъ него е въведена въ Римската църква.

Първата отъ тия се извършва въ Иерусалимъ само единъ пѫть прѣзъ годината, въ деня на паметьта на св. ап. Иакова.

Втората се извършва само десеть пѫти прѣзъ годината, а именно въ слѣдующитѣ дни: въ всички свети недѣли прѣзъ великитѣ пости, освѣнъ недѣлята на Ваия (Връбница); 2) въ Великия Четвъртъкъ и въ Велика Сжбота; 3) въ навечерието на Рождество Христово и на Богоявление, и 4) на 1 януария въ паметь св. Василия Великаго. Впрочемъ, разликата на устава измѣнява малко този поредъкъ; така ако навечерието на Рождество Христово, или на Богоявление се падне въ сжботенъ, или недѣленъ день, тогава въ тоя день се служи литургията св. Иоана Златоустаго, а извършването на Василиевата литургия се прѣнася на другия день, сирѣчъ, на самия праздникъ.

Третята, на св. Иоанна Златоуста, се извършва въ всичкитѣ дни на годината съ исключение на горѣказанитѣ и на слѣдующитѣ дни: 1) срѣда и петъкъ на сирната седмица, ако не се случи въ тоя или другия день праздникътъ на Срѣтение Господне или Храмовий праздникъ на нѣкой угодникъ Божи (глед. ус-

тава на сирната седмица и за Срѣт.); 2) петъцитѣ прѣдъ праздницитѣ на Рождество Христово и на Богоявление, ако навечерието на тия праздници се случи въ сѫбботенъ или недѣленъ день; 3) всичкитѣ понедѣлници, вторници, срѣди, четвъртъци и петъци прѣзъ Великитѣ пости, съ исключение на Благовѣщение, ако се случи въ тия дни.

Четвъртата — Прѣждеосвещенната, съгласно съ правилата на 6 Всел. съборъ 52, и на Лаодикийския 49 и 58 се извършва въ срѣда и петъкъ на първитѣ седмици, въ четвъртъкъ на 5-та седмица, когато се чете великий канонъ, въ попедѣлникъ, вторникъ и срѣда на послѣднята, или на страстната седмица на Великия постъ. Освѣнъ въ горнитѣ дни тя се извършва и въ деня на Обрѣтение честиия глави Иоанна Прѣдтеча, 24 Февруария, на св. Четиредесять Мученици, 9 марта, ако тия дни не се случи да сѫ сѫббота или недѣля; къмъ тѣхъ трѣбва да отнесемъ и храмовитѣ праздници, когато нѣкой отъ тѣхъ се случи въ такъвъ великопостенъ день, въ който не се полага пълна литургия. Исключението въ тоя случай състои само въ това, че въ всички подобни празднични дни тутакси слѣдъ да *исправится* чете се апостолъ и евангелие, за това и на малкия входъ свещенникътъ е длъженъ да износи св. евангелие.

Впрочемъ, ако има много причастници и поради това стане нужда да се служи и въ другъ день, въ който по устава не се полага, свещенникътъ може да извърши преждеосвященна, защото нейното учреждение има тъкмо тази цѣль, да даде възможность да се причастѣтъ всички, които сѫ се приготвили. По тази имено причина въ Киевопечерската Лавра, въ Россия, гдѣто голѣмо число богомолци се стичатъ и се готвѣтъ за причащение съ св. Христови тайни, ежедневно се извършва тая литургия, съ исключение, разбира се, на сѫбботнитѣ и светинедѣлнитѣ дни, както и на първитѣ дни на първата седмица отъ Великия постъ (Хойниц. стр. 112). И тая литургия както и другитѣ въ мона-

стиритѣ обикновено се извършватъ точно по прѣдписанието на устава по-късно, а въ градоветѣ по-рано.

§ 113. Веществото.

Веществото за тайнството на тѣлото и кръвьта Христови е хлѣбъ и вино. Хлѣбътъ трѣбва да е отъ чисто брашно, т. е. отъ чиста пшеница, мѣсенъ съ естествена проста и чиста вода, добрѣ испеченъ, квасенъ, непрѣсоленъ, прѣсенъ и чистъ. На вкусъ трѣбва да е приятенъ и удобенъ за ядение. Прѣснокъ, безъ квасъ мѣсенъ хлѣбъ, ако и отъ пшеница, не е приетъ въ Православната Църква, като вещество за това велико тайнство, и за това никой не може да служи литургия съ прѣснокъ. Сѫщо никой свещеникъ не може да употрѣби за литургията хлѣбъ отъ друго жито, напримѣръ отъ ръжь, ячменъ и прочее. Свещеникътъ, който би дързнѫлъ да служи надъ хлѣбъ отъ друго нѣкое брашно, или ако и пшеиченъ и квасенъ, но смѣсенъ съ млѣко или масло, или намазанъ съ яйца и т. н., подобно и надъ мухлясалъ, заплѣсенясалъ, окочавенѣлъ и изобщо разваленъ, тежко съгрѣшава, и за това подлежи на извержение изъ сана; защото съ такива видове хлѣбъ тайнството не се извършва (Догм. Бог. Макарія о тайнствѣ причащенія). *Виното* трѣбва да е отъ гроздье, зрѣло и обикновено черно (Мар. 14 25; Мат. 26, 29), да има своя естественъ вкусъ и мирисъ, и изобщо да е сгодно за пиение, да е чисто и несмѣсено съ друго нѣкое питие, напримѣръ, съ ракия и други подобни. Ако нѣкой дързне да служи не съ вино отъ гроздье, а съ други видове течности, или съ развалено и вкиснѫто вино и съ вино смѣсено съ друго нѣщо, то не само нѣма да извърши тайнството, но и тежко ще съгрѣши и подлежи на извержение споредъ църковнитѣ правила (Ап. 3 пр. Учит. Изв.)

При извършване литургията въ виното обикновено се влива малко студена вода — единъ пѫть при проскомидията и другъ пѫть топла подиръ освещението на дароветѣ прѣдъ причащението. Първия пѫть, когато

свещеникътъ прободе агнеца произносяйки словата: *единъ отъ войнъ копіемъ ребра его прободе* и веднага, откато благослови съединението и вземе въ лѣвата си ржка шишето съ виното, а въ десната си шишето съ водата, произносяйки словата: *и абіе изыде кровь и вода*, влива виното въ чашата, тутакси съврѣменно влива въ неж и малко вода; втория пжть откато се осветжтъ дароветѣ и откато впусне въ чашата частицата $\frac{\text{їс}\,|\,\overline{\text{хс}}}{\text{ни}\,|\,\text{ка}}$ отъ св. агнецъ произносяйки словата: *теплота вѣры исполнъ Духа Святаго аминь*. Който свещенникъ така точно не постжпа въ врѣме на литургията, подвергава се, съгласно съ 32-то правило на 6 Всел. съборъ, на извержение, като прѣстжпникъ на апостолското прѣдание.

Нуждно е тука да забѣлѣжимъ, че свещеницитѣ сж длъжни строго да внимаватъ, когато и въ двата казани случаи вливатъ вода, да не ж вливатъ толкова много, щото да се измѣни естествений вкусъ на виното. Особено трѣбва да внимаватъ, ако виното е слабо, та при проскомидията да прѣливатъ само нѣколко капки вода, каквото слѣдъ освещение дароветѣ, да могжтъ да вливатъ въ чашата такова количество темплота, отъ която тѣлото и кръвьта да спечелжтъ естествената темплота, изисквана по устава (Учит. Изв.).

Горѣпоменжтий хлѣбъ, приготвенъ за тайнството св. причащение, се нарича *просфора*, което означава *приношение*. Такива хлѣбове, споредь както паржчва служебникътъ на литургията, се изискватъ петь: единъ за искарване агнеца, вторий за искарване частицата въ честь и паметь Прѣсв. Богородици, третий за искарване деветьтѣ чинове, четвъртий за искарване частици въ споменъ на живи и петий за искарване частици за споменъ на мъртви. У насъ, обаче, и изобщо на въстокъ, обикновено се употрѣбляватъ три просфори за служение, защото за искарване частици въ споменъ на живи и мъртви се опрѣдѣлятъ двѣ голѣми частици отъ третята просфора и отъ нихъ изваждатъ нужднитѣ частици. Освѣнъ това, по много мѣста на въстокъ извършватъ

литургията даже съ една просфора, защото по Св. Писание собствено *единъ хлѣбъ* (1 Кор. 10, 17) е нуженъ за тайнството Евхаристия. Но служащитѣ съ една просфора ето какъ постѫпватъ: Просфората бива голѣма, и печатътъ, съ който е пристиснѫта отгорѣ, има подраздѣления особно за агнеца, друго за частицата на Божия Матерь, друго за чиноветѣ и друго за другитѣ. Когато свещенникътъ пристѫпа да прискомидиса, прѣдварително разрѣзва тия части отдѣлно и така начева да дѣйствува, като да има всички потрѣбни просфори отдѣлно. За да иматъ просфоритѣ между другото и добъръ изгледъ и да сѫ дебели, трѣбва свещенницитѣ да даватъ наставленне на благовѣйнитѣ приготвачи, щото, кога послѣднитѣ ги размѣсватъ, да ги валятъ връхъ дъската, догдѣто добрѣ се испоти тѣстото, и послѣ да го притиснѫтъ точно по срѣдината и така веднага да го съберѫтъ, каквото едната половина отъ тѣстото да дойде отдолѣ, а другата отгорѣ. Послѣ безъ да плескатъ, а само добрѣ да натисватъ връхъ него печата, и двѣтѣ части донѣгдѣ сами ще се сплеснѫтъ, но въ сѫщото врѣме ще прѣдставляватъ, откато се испекѫтъ, като два хлѣба, единъ връхъ други слѣпени, съ една срѣдина и дебелина. Така непрѣмѣнно трѣбва да се приготовляватъ просфоритѣ, а не като обикновенъ хлѣбъ. Просфоритѣ трѣбва да се пекѫтъ въ печка, която не е нито много нагрѣена, нито много студена, а умѣрена, а испечванието трѣбва да е таково, щото въ просфората да не остане никакво тѣсто, и никакъ да не прѣгори. Съ такива добрѣ испечени просфори свещенникътъ е длъженъ да служи. Но, когато пристѫпи къмъ проскомидисване, може да срѣщне слѣдующитѣ случки: 1) приготвенитѣ просфори може съвсѣмъ да не сѫ годни за служение, 2) може веднага горещи да му ги донесѫтъ, и 3) никакви да нѣма. Въ първия случай свещенникътъ длъженъ е съвършено да се откаже отъ да служи; въ втория, ако не може да почака да истинѫтъ, то длъженъ е полегка да искара агнеца изъ горещата просфора въ своето мѣсто на проскомидията, да го разрѣже на четире части, споредъ обичая, и послѣ,

за да истине, да го полага врѣхъ дискоса *наопаки*, т. е. съ знаковетѣ надолѣ. Послѣ вече, кога дойде врѣмето да произнесе словата: *побѣдную пѣснь поюще, вопіюще...* тогава подобава да прѣвърне агнеца нагорѣ, и тъй да начева молитвитѣ за освещението. Въ послѣдния случай, ако се намѣри макаръ единъ голѣмъ квасенъ хлѣбъ отъ пшенично чисто, непримѣшено брашно, свещеникътъ откато начертае съ голѣмо внимание врѣхъ него съ копието или съ нѣкое тънко ножче извѣстнитѣ слова: Їс. Хс. ні. ка и мѳ и прочая, може да пристжпи къмъ проскомидисването и извършване Божествената литургия.

§ 114. Нѣколко необходими забѣлѣжки върху извършването на литургията.

У насъ, и изобщо на востокъ, има твърдѣ старъ обичай, по който свещеникътъ (и діаконътъ), прѣди да пристжпи да се помоли и прочете прѣдъ царскитѣ двери установенитѣ въ служебника тропари и молитви, което се казва *да вземе врѣме*, ако и да не е архиерейтъ въ своята катедра, — той, заедно съ діакона или самъ, прави най-напрѣдъ голѣмъ поклонъ прѣдъ аряиерейската катедра, въ която всѣкогажъ стои св. образъ на вѣчния Пастиреначалникъ Господа нашего Иисуса Христа, и послѣ отива прѣдъ царскитѣ двери, за да се помоли по установения редъ. Съ това свещеникътъ показва прѣдъ народа, че пристжпа да извърши Божествената служба съ благословение архиерейско, и че той се намира въ правилно каноническо отношение съ своя архиерей. Понеже такова поклонение на свещеника исказва правилното негово отношение къмъ пастиреначалника, и има вѣроисповѣдно и нравствено значение и влияние за християнетѣ, то трѣбва неизмѣнно да се испълнява.

Когато слѣдъ изричанието на *святая святымъ* свещеникътъ раздроблява осветения агнецъ, много пжти се случава да не се раздѣляватъ правилно четиретѣ части и даже едната часть завлича другата. За да не става това, свещеникътъ е длъженъ, когато проскомидисва и жре агнеца, внимателно да налѣга копието първомъ до

кората и послѣ по-вече къмъ нейния край, щото тамъ малко да се поразрѣже, сѫщото прави и на четиретѣ страни, каквото всички тия части да се държѫтъ само по срѣдината, и, когато дойде врѣме да ги раздроби, лесно да се отдѣляватъ.

Въ случай че нѣкой християнинъ донесе имена за споменавание слѣдъ великия входъ, то тѣ вече могѫтъ да се споменѫтъ безъ изваждание частици, когато се освѣтѭтъ дароветѣ и се пѣе „достойно“. И въ това врѣме слѣдъ казванието *„въ первыхъ помяни, Господи...* на много мѣста, ако има диаконъ, послѣдний приканва прѣдстоящитѣ да споменватъ когото желаѫтъ и помнѫтъ като възглашава: *и всѣхъ и вся въ помышленіи имѣти.*

На друго мѣсто по-надълго ще поговоримъ за поминовението на покойницитѣ; не е излишно, обаче, тука да припомнимъ на свещенницитѣ, че Православната Църква се моли за всички живи православни християне, духовни и миряне, и особено за ония, които благодѣтелствуватъ църквитѣ и распространяватъ православната вѣра, и, като ги споменува при безкръвната жертва, изважда за нихъ частици во врѣме на проскомидисванието (Прав. Испов. Ч. 1. от. на вопр. 92); че тя се моли за всички живи, отъ каквото християнско вѣроисповѣдание и да сѫ тѣ съ единствено желание да ги вразуми Богъ и се съединѫтъ съ неѭ, (тамъ же срав. велик. ектения въ служебника), но не искарва за нихъ частици както за православнитѣ свои чада; че тя се моли за всички *православно-скончавши се* вѣрни, като искарва за нихъ частици, исключава, обаче, изъ числото на тия послѣднитѣ всички упоменѫти неправославни, сирѣчь, еретицитѣ и расколницитѣ, които сѫ умрѣли вънъ отъ неѭ безъ да се раскаѫтъ и помирѫтъ съ неѭ (Симеонъ Солунский. Св. литур. глав. 16, тамъ же, поминовението, глав. 15. Прав. Испов. ч. 1., от. на вопр. 92), а изъ числото на скончавшитѣ се православни тя исключава изъ молитвитѣ си самоубийцитѣ и не приноси за нихъ безкръвна жертва (Тим. Алек. пр. 14. Срав. Номок. въ Велик. треб. пр. 178), както и ония, които злонамѣрено,

упорно безъ раскаяние, безъ вѣра и надежда за Божията милость и за въскресението на мъртвитѣ свършватъ живота си; исключава, най-сетнѣ, изъ молитвитѣ си и явнитѣ безбожници, които отричатъ Божието битие и Божия промислъ (Срав. правосл. Догм. Богословие Макария, о Богѣ какъ Судіи каждаго порознь XI).

По нѣкои мѣста, кога свещенникътъ излиза на малия входъ съ евангелието, както и на вечерня съ кадилница, спира се прѣдъ проскомидията, и, като се приклонява прѣдъ неж до пояса, продължава шествието си. Благоговѣнието е добро нѣщо, но, както всѣко дѣйствие и движение свещенническо при богослужението трѣбва да има смислъ, така и това поклонение трѣбва да има своето значение, а тука друго не виждаме, освѣнъ благочестиво желание, да се въздаде почесть на паходящитѣ се врѣхъ проскомидията свещенни съсуди. Тази почесть всѣки во всѣко врѣме е длъженъ да въздава; въ настоящия, обаче, случай когато свещенникътъ държи въ ржцѣтѣ си св. евапгелие да се поклонява, мислимъ, нѣма никакво основание; служебникътъ подобно дѣйствие не изисква, и ето какво се говори въ него: *и идутъ отъ десныя страны созади престола, и тако изшедше съверною страною предидущимъ имъ ламбадамъ, творятъ, малый входъ.*

Когато пѣвцитѣ пѣятъ трисвятое и свещенникътъ сжщото като прочете, тихо казва: *благословенъ грядый во имя Господне*, и послѣ: *благословенъ еси на престолѣ славы царствія твоего* и прочее, — отива къмъ прѣдложенитѣ врѣхъ проскомидията дарове и тамъ прѣдъ иихъ като се поклони, възвръща се на първото си мѣсто прѣдъ прѣстола и оттука възглашава: *вонмемъ, миръ всѣмъ.* Този редъ се практикува у насъ въ България и Гръцката Църква и се основава на църковнитѣ прѣдания. Въ русския служебникъ за тая точка се казва: *и отходита* (свещенникътъ и диаконътъ) *къ горнему мѣсту: и священникъ отходя глаголетъ: благословенъ грядый...* и веднага: *благословенъ еси на престолѣ славы царствія твоего* и прочее. А горне мѣсто се казва мѣстото задъ

прѣстола прямо къмъ въстокъ, гдѣто се устроява и архиерейската катедра, прилѣпена о зида. Къмъ това, прочее, мѣсто свещенникътъ е длъженъ да отходи, и отъ страна на това мѣсто стои и оттамъ казва: *вонмемъ, миръ всѣмъ* прѣдъ начинанието на апостола: Смислътъ на това дѣйствие е слѣдующий: Христосъ, който биде въ началото обѣщанъ чрѣзъ пророческитѣ изрѣчения въ антифонитѣ, послѣ прѣдявленъ на свѣта чрѣзъ тържественото изпесение на евангелието, и, най-сетнѣ, въ пѣснята на трисвятое, познатъ отъ възлюбленитѣ Свои ученици, сега съ думитѣ: *благословенъ градый во имя Господне*, се възвѣщава като Ходатай и Царь, и иде за да обладае своето царство. За това свещенникътъ, а особено архиерейтъ, който носи образа на самаго Христа, за да покаже това обладание или седение отъ десната страна на Бога Отца, *отхожда на горнето мѣсто*. Горнето мѣсто, прочее, въ тайнственъ смислъ означава оня прѣнебесенъ прѣстолъ на Христовата слава, за който се напомнева въ приведената молитва: *благословенъ еси на прѣстолѣ славы царствія Твоего, сѣдяй на херувимѣхъ*. (Нова Скр. Ч. 2, § 14. Сим. Солун. глава 93). Този редъ, обаче, се практикува само въ Русската църква.

Откато се прочете евангелието, въ нѣкои мѣста веднага го полагатъ или както си е лежало пакъ връхъ антиминса, или надъ послѣдния отъ горня страна исправено и съ изображанието връхъ него къмъ западъ, или просто полегато, а въ други мѣста пъкъ когато свещенникътъ каже: „*открыетъ имъ евангеліе правды*“, дига го и го полага връхъ горната страна на антиминса, и веднага раскрива послѣдния. Разликата въ начина на полагание евангелието мисли да произлиза отъ дебелината и украшението негово: тамъ гдѣто евангелията сж едри, дебели и украсени, полагатъ ся прямо да стоятъ обърнати съ украшението къмъ народа, а гдѣто сж тънки и, слѣдователно, не могатъ да стоятъ исправени, тамъ се полагатъ да стоятъ полегато. Когато слѣдъ прочитание евангелието се полага на горнето мѣсто, тогава отъ ан-

тиминса се раскрива долнята часть при произношение думитѣ: *еще молимся о митрополитѣ нашемъ...* а при произношението думитѣ: *открыетъ имъ евангеліе правды* — горнята негова часть. Този начинъ на растваряне антиминса означава, мисля, че понеже настжпва минутата да се почне послѣднята и най-важната часть на литургията, то свещенникътъ, за да покаже че съ благословение и подъ зависимость на поминаемия архиерей извършва литургията, открива св. антиминсъ за освещението на това велико тайнство.

Когато нашитѣ свещенници изричатъ думитѣ: „*Благодать Господа нашего* и проч. държейки въ десната си ржка сплатенъ воздуха, обръщатъ се къмъ молящия се народъ и съ воздуха го благославятъ, като да покажжтъ съ това видимото благоволение на Бога Отца къмъ него — народа. Този обичай, обаче, не се вижда да има основание въ устава. Въ послѣдния ето що четемъ по този прѣдметъ: *и священникъ убо вземъ воздухъ отъ святыхъ, и цѣловавъ и, полагаетъ на едино мѣсто глаголя: благодать Господа* и пр. Не казва, слѣдователно, нито да се обръща къмъ народа, нито да го благословява съ воздуха. Но тъй като е желателно да прѣдстави и видимо Христовата благодать, любовьта на Бога Отца и причастието Св. Духа, то свещенникътъ може да стори това слѣдъ като остави *на едно мѣсто* воздуха, да се обърне къмъ народа и просто съ десната си ржка да го благослови.

Послѣ, откато каже свещенникътъ „*въ первыхъ помяни Господи*“, прѣдстоящитѣ въ алтаря духовни лица благоговѣйно се доближаватъ къмъ прѣстола, цѣлуватъ го, и той, свещенникътъ, имъ раздава антидоръ, като споменава въ сжщото врѣме и тѣхнитѣ имена. Този свещенъ обичай, мислимъ, е останжлъ отъ древне врѣме, когато, съгласно съ 8 то апостолско правило, всички духовни лица, и ония даже, които не сж участвували въ извършване Бож. литургия, но се намирали при нейното извършване, дължни сж били да участвуватъ въ причащението съ тѣлото и кръвьта Христови. Ако въ

това врѣме прѣдстои въ алтаря мѣстний или другъ нѣкой архиерей, тогава служащий или другъ нѣкой свещенникъ въ епитрахилъ и врѫхъ дискосъ подноси му антидоръ, и той, архиерейтъ, откато вземе самъ, раздава и на другитѣ прѣдстоящи духовни лица. Това още единъ пѫть свидѣтелствува за древнето обикновение да се причащаватъ всички прѣдстоящи духовни лица въ алтаря. Поради това важно значение този свещенъ обичай трѣбва стро о да се пази.

Откато се причасти свещенникътъ, единъ отъ покровцитѣ простира върху чашата отъ десната ѝ страна врѫхъ антиминса, и послѣ начева да пуща въ неѫ частици отъ дискоса, и откато истрие дискоса, взима тоя покровецъ, потресва го врѫхъ чашата и туря го настрана. Този обичай на събирание е опасенъ въ това отношение, че може нѣкоя частица да се е прилѣпила о покровеца и слѣдъ диганието на който отъ прѣстола, може да се отресе и падне вънъ отъ антиминса, и съ това смъртно да се съгрѣши. Опитнитѣ свещенници, за да избѣгнѫтъ тази опасность, ето какъ постѫпватъ: откато се причастѫтъ, съ едно особено платненце, копринено или отъ червено хасе, взиматъ въ лѣвата си ржка дискоса и гѫбѫта съ десната между двата крайни пръсти и така четейки установенитѣ тропари: *воскресеніе Христово* и пр. подносѫтъ дискоса къмъ чашата, която полагатъ по срѣдината на антиминса, впущатъ въ неѫ частицитѣ първомъ *ні* и *ка*, послѣ Богородичната и найсетнѣ останѫлитѣ прибира съ гѫбата на единъ край на дискоса, впуща ги въ чашата, останѫлитѣ прибира пакъ съ гѫбата и ги впуща въ чашата; така постѫпва нѣколко пѫти, догдѣто се увѣри, че не е останѫло ницо врѫхъ дискоса, послѣ го отрива наоколо добрѣ надъ чашата, туря го на страна, взима въ лѣвата си ржка чашата, а съ десната края на антиминса подига и навѫтрѣ го потресва, найсетнѣ взима пакъ чашата въ десната си ржка, а съ лѣвата края на антиминса отъ лѣвата страна, и го потресва навѫтрѣ. Така събрани частицитѣ на купъ врѫхъ антиминса, съ гѫбата ги прибира въ чашата и това прибри-

рание приповтаря. Най-сетнѣ поотрива отгорѣ и връхъ стола чашата, покрива ѭ съ покровеца, и, като прибере другитѣ покровци и звѣзди върхъ дискоса прочита молитвата: *Благодаримъ Тя Владико человѣколюбче. . .* И слѣдъ това излиза вънъ отъ царскитѣ двери и чете заамвонната молитва.

Молитвата се нарича заамвонна, защото се е четѣла задъ амвона, който се е възвишавалъ посрѣдъ църквата прѣдъ архиерейския столъ. Подобни амвони и сега се устройватъ въ катедралнитѣ църкви у Россия. Слѣдователно, мѣстото, гдѣто трѣбва да се чете молитвата, е прямо срѣщу царскитѣ двери и поне два-три раскрача по-далечъ навънъ отъ алтаря. Ето на това мѣсто стоейки свещенницитѣ сѫ длъжни да четѫтъ заамвонната молитва, която, споредъ св. Германа, е като печатъ на всички прошения (Нова Скр. глава 7, § 89).

Въ много мѣста станѫло е обичай, свещенницитѣ кога кадѫтъ мѣстнитѣ икони и народа, да не излазятъ вънъ отъ алтаря, а просто стоейки у дверитѣ като да кадѫтъ отъ страна не иконитѣ, а тѣхнитѣ рамена. Такова кадение показва невѣжество и небрѣжение въ свѣтѣйшата служба. Приличието и уставътъ изискватъ слѣдующето благочиние при кадението: свещеникътъ покадява отпрѣдъ прѣстола три пѫти и четиретѣ страни, послѣ три пѫти проскомидията, слѣдъ това се обръща и покадява горнето мѣсто задъ прѣстола три пѫти; излиза вънъ отъ алтаря около една — двѣ крачки, и отъ това мѣсто се обръща и покадява Спасителевата икона, послѣ се обръща и застава прѣдъ Богородичната, оттука и неѫ покадява по три пѫти; послѣ отива малко къмъ иконата на Св. Иоанна Прѣдтеча, покадява неѫ и другитѣ по три пѫти, понодирѫ се връща и отива къмъ иконитѣ, които стоѫтъ отъ десната страна на Богородица, и тѣхъ подобнимъ образомъ покадява; слѣдъ това се връща и застава на първото мѣсто и оттамъ покадява първо десния и лѣвия ликове по три пѫти и народа, послѣ пакъ Спасителевата и Богородичната икони по три пѫти; влиза въ алтаря, покадява отпрѣдъ прѣстола и отъ сѫщото мѣсто проскомидията

по три пѫти, и, най-сетнѣ, прѣдстоящитѣ въ алтаря. На вечерня и утриня сѫщо така се кадѫтъ алтарьтъ и иконитѣ, и на мѣсто прѣзъ царскитѣ двери, свещенникътъ излиза прѣзъ сѣвернитѣ, и като покади иконитѣ, покадява три пѫти Спасителевия образъ, който стои въ архиерейската катедра, ликоветѣ, послѣ редоветѣ на народа отъ десна и лѣва страна, и иконитѣ, които се намиратъ покачени тукъ-тамъ въ църквата. Като свърши кадението на мѫжьетѣ и женитѣ, връща се къмъ алтаря, спира се посрѣдъ църквата и като покади три пѫти прѣстола и образа, стоящъ въ архиерейската катедра, отива къмъ алтаря и застава прѣдъ царскитѣ двери; а като покади нихъ, Спасителевата и Богородична икони, влиза въ алтаря прѣзъ южнитѣ врата, отива прѣдъ прѣстола, и, като покади него, проскомидията и прѣдстоящитѣ въ алтаря, оставя кандилницата.

Страшно безчиние се съгледва у мирянетѣ въ врѣме кога взиматъ антидоръ: едни, томими отъ съвѣстьта и отъ намѣрението да излѣзѫтъ по-скоро изъ църква, сѣкашъ крадишкомъ, сами си взиматъ антидоръ отъ дискоса въ алтаря, други отъ вратитѣ помолватъ попове или други да имъ подадѫтъ, трети пъкъ сами безъ стѣснение на съвѣсть взиматъ отъ дискоса, поставенъ врѣхъ пангара. Това безчиние трѣбва да се искорени, и това би се постигнѫло ако свещенникътъ чрѣзъ проповѣдь убѣждава своитѣ прихожане да чакатъ до края на Богослужението, за да взематъ антидоръ отъ неговитѣ рѫцѣ и по този начинъ да се удостоѫтъ съ Господнето благословение, и ако свещенникътъ редовно раздава антидора веднага слѣдъ отпуста. Ако има и други свещенникъ, то послѣдний може да му помогне съ раздаване на антидора въ врѣме на причастната; ако ли нѣма и има много причастници, тогава той е длъженъ да каже на желаѫщитѣ да се причастѫтъ да се отгеглѫтъ на една страна, и като раздаде антидора, тогава да почне да ги причащава. Когато дава въ рѫцѣтѣ на всѣкиго антидоръ, длъженъ е да му казва: „благословеніе Господне и на васъ“.

§ 118. Причащающитѣ се лица и начинътъ на причащението.

По заповѣдь на Господа Иисуса Христа (Мат. 26, 26—28; Мар. 14, 22—24; Иоан. 6, 48—63), по учението на св. апостоли (1 Кор. 11, 23—26) и на Църквата (ап. пр. 8 и 9; Карт. 7, 50; 1 Всел. 13; 6 Всел. 29; Анк. 6 и 7), всички вѣрующи, духовни и миряне, длъжни сѫ да се причащаватъ съ тѣлото и кръвьта Христови. Но, понеже всички вѣрующи въ църковно отношение се раздѣляватъ на свещеннослужители и на миряне, то и начинътъ на причащението е двоякъ: *свещеннослужителски и мирски или народни.* Свещенническото причащение състои въ приеманието на тѣлото и кръвьта Христови подъ раздѣлнитѣ видове на хлѣба и виното по слѣдующия начинъ: ако е единъ служащъ, приема цѣла частьта ☧, а ако има и диаконъ сѫщата часть раздѣля на двѣ, ако ли сѫ пакъ по-вече служащитѣ, то тогава ѭ раздѣля на толкось части, колкото сѫ служащитѣ, и въ тоя случай тѣ пристѫпватъ къмъ причащението по иерархически редъ: по-напрѣдъ по-старитѣ по ржкоположението и подиръ нихъ по-младитѣ, — нисшитѣ приематъ Св. Тайни отъ висшитѣ, и при това по-напрѣдъ по-висшитѣ се причащаватъ, послѣ по-нисшитѣ; така диаконитѣ приематъ отъ свещенницитѣ, а свещенницитѣ отъ архиерея, или еднитѣ и другитѣ отъ послѣдния, ако той служи. Нарушението на тоя поредъкъ строго е забраненъ (1 Всел. 18). Самий начинъ на причащението на свещеннослужителитѣ е такъвъ: свещенникътъ възлага, или когато служи свещеноначалникътъ приема отъ него, Божественото тѣло връхъ дланьта на десната си ржка, като ѭ сгѫва малко и ѭ подържа съ лѣвата, за да не падне частьта на тѣлото и не па земята и не вънъ отъ прѣстола, а надъ прѣстола, и като наклони главата си къмъ дланьта на ржката си, съ страхъ и вѣра взирайки на Божественото тѣло, прочита тайно установенитѣ молитви: *Вѣрую, Господи* и *Вечери Твоея тайныя* . . . . причащава се съ

тѣлото Христово. Откато го употрѣби, съ велико внимание прѣгледва дланьта си, да не е останѫла по неѫ нѣкол частичка, и ако забѣлѣжи и най-малка, и неѫ като излиже съ езика си, приближава се къмъ чашата и откато истрие дланьта си съ гѫбата надъ антиминса или дискоса, причащава се съ Божествената кръвь прямо изъ неѫ по горѣприведения поредъкъ. Подиръ причащението тщателно изсмуква устата си, обрисва ѫ съ покровеца и цѣлува края на чашата благоговѣйно, като Христовото ребро, изъ което истече животворящата Негова кръвь.

Болнитѣ и прѣстарѣлитѣ свещенослужители, които не могѫтъ сами да служѫтъ, а могѫтъ да отиджтъ въ църква и желаѫтъ тамъ да се причестѫтъ съ св. тайни въ врѣме на литургията, тѣ обикновено се причащаватъ по слѣдующия начинъ: свещенникътъ си туря епитрахила, ржкавици и облача фелонъ, а диаконътъ по обичая облача стихарь, възлага си ораря и наржкавици, и така единий и другий се причащаватъ като на обикновена литургия, всѣки по своя чинъ, сирѣчъ, свещенникътъ самъ взима отъ дискоса частица отъ Христовото тѣло връхъ дланьта на десната си ржка, чете опрѣдѣленитѣ молитви, употрѣблява ѫ, както слѣдва, и послѣ се причащава съ кръвьта Христова изъ св. чаша по обичай. Така и диаконътъ получава частица изъ ржцѣтѣ на служащия свещенникъ и се причащава отдѣлно изъ чашата.

Какъ трѣбва да се причащаватъ паходящитѣ се въ запрѣщение отъ свещенослужението свещенници и диакони покойний Московский митрополитъ Филаретъ е опрѣдѣлилъ слѣдующимъ образомъ: Понеже сѫ запретени, то и да свещеподѣйствуватъ не могѫтъ. А понеже не сѫ лишени отъ свещенството, то по удостоявапието на духовника могѫтъ да се причастѫтъ съ св. тайни отъ служащия свещенникъ (както свѣтскитѣ, т. е. съ лъжица) въ св. алтарь при св. прѣстолъ: запрещений свещенникъ отъ десната страна на прѣстола, а запрещений диаконъ отъ лѣвата, облечени въ расо въ врѣме на литургията, когато ще се причастѫтъ (Душ. Чтение 1873 г.).

Народното причащение състои въ приемането на тѣлото и кръвьта Христови тоже подъ двата вида на хлѣба и вино, но съвъкупно прѣподаваеми съ лъжица отъ ржцѣтѣ на свещенника (6 Всел. 58) *). Свещенослужителитѣ се причащаватъ въ алтаря прѣдъ прѣстола и при затворени царскитѣ врата, освѣнъ на Пасха и въ всичката свѣтла седмица, когато при отворени врата и дигнѫта завеса се причащаватъ, — а за народното причащение назначено е особено мѣсто вънъ отъ алтаря и въпъ отъ царскитѣ двери (Лаод. 19), — въ възвишението, което се намира прѣдъ сѫщитѣ двери и иконостаса. Не само мѣстото, но и врѣмето за причащението на свещеносл ужителитѣ и на мирянстѣ точно е опрѣдѣлено: свещеносл ужителитѣ се причащаватъ, когато се пѣе причастната, а мирянетѣ слѣдъ свършване причастната (глед. литур. Иоан. Злат.), — когато свещеникътъ ги прикани да пристѫпѭтъ съ вѣра и любовь къмъ чашата на живота. Въ този случай, прѣди да пристѫпѭтъ къмъ св. чаша, има прѣкрасенъ обичай у насъ, който, впрочемъ, почѭлъ е да отпада: прѣдъ начатието на литургията и въ врѣме на причастната готовящитѣ се за приобщение съ животворящитѣ тайни, благоговѣйно цѣлуватъ мѣстнитѣ икони и послѣ, откато се поклонѭтъ налѣво и надесно и къмъ западъ на прѣдстоящитѣ, за да искатъ отъ нихъ прошка за сто-

*) Отъ 101 правило на 6 Всел. съборъ можемъ да заключимъ, че първитѣ вѣкове даже до 7 вѣкъ, види се че и мирянетѣ сѫ се причащавали раздѣлно съ тѣлото и кръвьта Христови, като сѫ приемали отъ свещеника частици отъ тѣлото и сѫ пили кръвьта изъ чашата. Но за прѣдупрѣждение на различни злоупотрѣбления, на които понѣкогажъ сѫ се подвергавали св. Тайни въ ржцѣтѣ на невѣжествени и суевѣрни человѣци, Църквата въ по-сетнишнитѣ врѣмена установила да се прѣподаватъ св. Дарове съвъкупно отъ свещеника съ лъжица прямо въ устата, а само на свещеноослужителитѣ е прѣдоставила правото раздѣлно да приематъ тѣлото и кръвьта Христови.

ренитѣ тѣмъ обиди словомъ или дѣломъ, застават прѣдъ Спасителевата икона, за да чакатъ отваряпието на царскитѣ двери и появлението на чашата. Щомъ се свърши причастната и се отворѫтъ дверитѣ, поканватъ се отъ свещенника да пристѫпѫтъ, и тѣ всички въ това врѣме длъжни сѫ да направѫтъ земни поклонъ. Тогава свещенникътъ чете молитвитѣ: *Вѣрую, Господи, и исповѣдую... Вечери Твоея тайныя...* Слѣдъ свещенника и причастницитѣ сѫ длъжни да прѣповтарятъ думитѣ, и като свърши, тѣ съ крайно благоговѣние и внимание единъ по единъ пристѫпватъ къмъ чашата имайки кръстосани рѫцѣтѣ си върхъ грѫдитѣ, и като се доближѫтъ да казватъ името си, а свещенникътъ веднага ги сподобява съ св. Тайни като казва: *причащается рабъ* или *раба Божія* (име рекъ) *честное, и святое и пръчистое тѣло и кръвь Господа и Бога Спаса нашего Іисуса Христа, во оставленіе грѣхъ его и въ жизнь вѣчную.* Причастивший се казва: аминь, и като отрие устата си, цѣлува св. чаша, оттеглюва се, и, като се отстрани, поради честьта на светитѣ тайни самъ взима антидоръ и пие малко вино за исплакнование устата си. Въ това врѣме пѣвцитѣ начеватъ и продължаватъ до края да пѣѫтъ умилно: *Вечери Твоея тайныя. . . .* а свещенникътъ на всѣкиго казва, когато цѣлуватъ св. чаша: *се прикоснуся устнамъ твоимъ, и отиметъ беззаконія твоя, и грѣхи твоя очиститъ* (6 Всел. 101). Който знае да чете и има при себе си молитвословъ, самъ може да си прочете благодарственитѣ молитви въ нѣкой жгълъ на църквата; ако ли не знае, то длъженъ е да почека догдѣто всички се причестѫтъ, та наедно съ нихъ да изслуша молитвитѣ, и подиръ всичко това, благодарейки Бога за тдѣто се сподобилъ да се приобщи съ св. Христови Тайни, отива си дома, и прѣзъ цѣлия тоя день се пази да не храчи и плюе (Уч. Извѣст.).

Така става въ ония приходи, у които има църкви и у които християнетѣ безъ да чакатъ края на поститѣ, още въ първитѣ негови дни и седмици се стараѫтъ да се исповѣдатъ и причастѫтъ, и така радостно

причекватъ свѣтлия праздникъ. Но у ония приходи, гдѣто по исторически причини нѣма църква и за това прихожанетѣ сѫ принудени да се стичатъ въ нѣкоя църква, съ която ся служѫтъ нѣколко приходи, и прихожанетѣ на тия приходи чекатъ на края на поста да се исповѣдатъ и причастѫтъ, тамъ отъ такова голѣмо стечение на народъ произлизатъ двѣ главни опасности за свещеника: 1) отъ силния натискъ на народа може да се случи да се разлѣѫтъ св. тайни, и 2) да не би да не достигнѫтъ св. Тайни за всички причастници. Какво е длъженъ да направи свещенникътъ за да избѣгне отъ едната и другата опастность? Въ първия случай е длъженъ настойчиво и постояно да поучава народа въ църквата и вънъ отъ неѫ за неговитѣ длъжности да се исповѣдва и причащава, безъ да чака края на поститѣ; когато забѣлѣжи, че много причастници се натрупватъ, трѣбва да постѫпи по слѣдующия начинъ: прѣди да почне да причащава, да каже нѣколко поучителни думи и послѣ да помоли всички причастници да минѫтъ откъмъ лѣвата страна на Спасителевия образъ надвѣ крачки далечъ отъ царскитѣ двари. Така като стоѫтъ, могѫтъ да се доближаватъ къмъ св. чаша единъ по единъ, — когато единий се причащава, другий малко налѣво отъ него прави поклонъ, и веднага взима отъ рѫцѣтѣ на причащаѫщия се платненцето, съ което си отрива устата, и на което другий край държи свещенникътъ въ лѣвата си рѫка заедно съ чашата, и се оттеглюва къмъ деспата страна на Богородичния образъ. По този начинъ може да се избѣгне всѣка опастность. Ако свещенникътъ забѣлѣжи, че този редъ се нарушава, длъженъ е да остави чашата връхъ прѣстола и пакъ да се обърне къмъ причастницитѣ съ увѣщание да постѫпватъ благочинно по посочения редъ, и само когато получи увѣрение, че по редъ ще пристѫпватъ, да продължава причащението.

Освѣнъ това необходимо благочиние, при причащанието е нуждна и крайна тишина прѣзъ това врѣме въ църквата. Писъкътъ, обаче, на дѣцата и шумътъ на женитѣ прѣдставляватъ църквата подобно на пазарище. За уни-

чтожение на това безобразие, свещенникътъ трѣбва често да се обръща къмъ женитѣ съ силни увѣщания да мълчѫтъ и плачущитѣ си дѣца да принасятъ въ църквата и ги причащаватъ въ други дни, когато нѣма стари причастници; но, ако забѣлѣжи, че това негово наставление не се полага въ дѣйствие, длъженъ е да прикани да пристѫпатъ майкитѣ съ дѣцата и, като причасти нихъ най-напрѣдъ, да излѣзѫтъ изъ църквата, послѣ причащава старитѣ, слѣдъ като се въцари спокойствието и тишината.

Въ втория случай, когато, сирѣчь, твърдѣ много причастници се натрупватъ, и се прѣдвижда, че обикновений агнецъ не ще стигне за такова множество, свещенникътъ во врѣме на проскомидисванието изважда по възможности голѣмъ агнецъ по слѣдующия начинъ: отрѣзва го съ копието вънъ отъ рѣзкитѣ и отдолѣ до самата кора, и избира тоже по възможность голѣма чаша, въ която да може да изсипе по-вечко вино.*) Ако и такъвъ агнецъ не достигне, тогава свещенникътъ е длъженъ да помоли останѫлитѣ причастници да отидѫтъ въ църква другия день, за да се причастѫтъ, за които непрѣмѣнно трѣбва да служи литургия.

Въ врѣме на причащението, особено въ градоветѣ, иматъ лошавъ навикъ да се натрупватъ въ алтаря много дѣца, за да се причастѫтъ тамъ, и свещенникътъ се

*) Нѣкои свещенници сѫ ни попитвали: не може ли да притурятъ въ чашата просто вино. Ний сме строго запрѣщавали такова страшно злоупотрѣбление; това по никакъвъ начинъ не се допуща, сѫщо не се допуща да се причащаватъ отъ другитѣ частици: Богородична, чиноветѣ и другитѣ. Който би си позволилъ това да направи, смъртоносно сгрѣшава и подлежи на извержение. За това въ врѣме на причастната свещенникътъ е длъженъ съ копието да разрѣже на най-малки частички частитѣ: ні и ка, ако е възможно връхъ другъ нѣкой дискосъ, или ако нѣма такъвъ, тогава връхъ сѫщия, като прибере съ гѫбата на една страна други частички, които никакъ не смѣсва съ частицитѣ на тѣлото Христово, и които не впуща въ чашата, когато има много причастници. Въ крайна нужда може да раздави съ лъжицата и частьта ис и даже частици отъ запаснитѣ дарове да всипе.

принуждава да се върти то къмъ тѣхъ, то къмъ стоящитѣ у дверитѣ съ чашата, за да ги причащава, а отъ такова въртение съ чашата трудно е да избѣгне человѣкъ опасностьта да не разлѣе св. Дарове. За прѣкѫсване на това безредие свещенникътъ може да употрѣби и тури въ дѣйствие опова църковно право, по което могѫтъ да се причащаватъ въ алтаря само ония, които сѫ се посветили въ него, именно въ алтаря могѫтъ да се причащаватъ: епископътъ, свещенникътъ и диаконътъ, а останѫлитѣ отвънъ у царскитѣ двери по слѣдующия редъ, който намираме у Симеона Солунски (глава 79): най-напрѣдъ прѣдъ другитѣ се причастяватъ иподиаконитѣ, които се намиратъ при всѣко свещенодѣйствие, защото тий, ако и да вървѫтъ подиръ диаконитѣ, за тѣхъ не е прилично да се причащаватъ въ алтаря, защото и не се посвещаватъ въ алтаря; послѣ се причащаватъ четцитѣ — анагноститѣ и монаситѣ, и, найсетнѣ, мирянетѣ. Въ алтаря, освѣнъ архиереитѣ, пресвитеритѣ и диаконитѣ, никой не се причащава, защото само тия три чинове сѫ рѫкополагать вѫтрѣ въ алтаря, а другитѣ вънъ отъ него. И въ рѫцѣтѣ не взиматъ тѣлото Христово, защото по чипа си сѫ по-малки и по степеньта па честьта по-низки, ако и да сѫ отлични по добродѣтелитѣ. Поради това всѣки изъ нихъ трѣбва да пази своя чинъ, както заповѣдва и св. ап. Павелъ: *кійждо въ званіи въ немьже призванъ есть, въ томъ да пребываетъ*, толкось по-вече, че основаването на добродѣтелитѣ е смирението, даже и въ самитѣ ангели (Нов. Скр. ч., 2 чл. 7, § 81). Прочее, свещенникътъ, като има прѣдъ видъ това учение на Църквата, длъженъ е рѣшително никого отъ мирянетѣ и отъ по-низкитѣ чинове да не причащава въ алтаря и при всѣко възражение може да отговаря съ него, разбира се, благоприлично и умолително.

Тука, обаче, може да се прѣдстави слѣдующий въпросъ: всички ли християне трѣбва да се сподобляватъ съ животворящитѣ Христови тайни, и какъ да се постѫпа съ причастницитѣ болни отъ заразителни болести?

Отговорътъ е, че положително всички православни християне, стари и млади, безразлично на полъ, звание и състояние, безъ друго трѣбва да се удостояватъ съ Христовитѣ тайни. Напротивъ, недостойни за светото причастие се считатъ у насъ ония, които иматъ клетва или отлучение отъ епископа, или врѣмено запрѣщение отъ духовника си, имѣющитѣ наложници, а заедно съ нихъ и самитѣ тия наложници, явнитѣ прѣлюбодѣи, чародѣйтѣ, вражалцитѣ и всички светотатци и Богохулници и др. подобни. Такива догдѣто не се покаятъ и не принесятъ плодове на покаяние, и не се погрижатъ да загладятъ слѣдитѣ на своитѣ грѣхове и съблазни, никогажъ не могатъ да се удостоятъ съ причастие на св. тайни, освѣнъ въ смъртния часъ или въ смъртна опасность, и то ако сами пожелаятъ.

Относително же болнитѣ отъ заразителнитѣ болести, каквито сж напримѣръ, гърлоболъ (дифтеритъ), венерически болести и т. н. можемъ да посъвѣтваме свещенницитѣ да взематъ слѣдующитѣ мѣрки въ врѣме на причастието: 1) да убѣждаватъ родителитѣ на болнитѣ отъ гърлоболъ дѣца да не донасятъ въ църква за причащение такива дѣца, а особено когато е напрѣднала болестьта дотолкось, щото не могатъ вече да гълтатъ, но 2) ако сж ги донесли вече и настоятелно молятъ да се сподобятъ съ св. причастие, и освѣнъ дѣца има и възрастни болни отъ тая или друга заразителна болесть, тѣ, свещенницитѣ сж длъжни да иматъ готово платно отъ хасе или друго нѣкое подобно и отъ него да кжсатъ парчета, за да причащаватъ съ особенъ кжсъ всѣки боленъ отдѣлно, който, като истрие и лжжицата съ него, да го остави на страна. По този начинъ откато причастятъ вички болни, изгоряватъ тия кжсове и пепелта отъ нихъ впущатъ въ църковния миарникъ. Това трѣбва да правятъ свещенницитѣ особено въ такива врѣмена, когато владѣе нѣкоя заразителна епидемическа болесть, напр. холера, сжщото и трѣбва да правятъ и когато се повикватъ да причастятъ нѣкой боленъ у дома му.

Откато свърши причащаването, свещеникътъ е длъженъ да впусне отъ дискоса останѫлитѣ частици отъ чиноветѣ, споменуването и Богородичната въ чашата, оттеглюва се съ чашата къмъ проскомидията и тука съ надлежно внимание унотрѣблява всичко находящe се въ неѫ, исплакнова ѭ отпървомъ съ вино, което испива, послѣ нѣколко пѫти съ вода, най-сетнѣ изсмуква останѫлата въ неѫ мокрота съ гѫбата, изсмуква послѣднята съ устата си, подиръ добрѣ отрива съ причащалния покровецъ отвѫтрѣ и отвънъ чашата и лъжицата, прибира на купъ чашата, дискоса и другитѣ покровци, и, като ги покрие, оттеглюва се, за да прочете благодарственитѣ молитви.

Забѣлѣжка. Длъжни сме да забѣлѣжимъ още, че свещеницитѣ трѣбва да причащаватъ най-първо здравитѣ и подиръ нихъ болнитѣ, ако има такива. А когато здравитѣ се готвѫтъ да се причастѫтъ, длъжни сѫ свещеницитѣ да ги увѣщаватъ и поучаватъ прѣзъ врѣмето на говѣнието да ходѫтъ редовно на църква, да се исповѣдатъ и, както свещеницитѣ, да прочитатъ онія канони и акатисти, които сѫ отредени за послѣднитѣ прѣзъ всички дни на седмицата.

§ 116. Начинътъ на причащаване болнитѣ и умиранѫщитѣ.

По званието си болнитѣ се раздѣляватъ на духовни и миряне. Онія отъ духовнитѣ болни, които не могѫтъ да отиджтъ въ църква и при Божія прѣстолъ да се причастѫтъ, сподобяватъ се съ св. Тайни у дома имъ по слѣдующия начинъ: ако болний има тѣлесна сила да владѣе съ рѫцѣтѣ си, то възлага върху себе си епитрахиля и като му поднесе другъ свещеникъ св. Дарове, самъ съ лъжицата приема съвкупно тѣлото и кръвьта Христова; ако ли е дотолкось слабъ, или рѫцѣтѣ му се тресѫтъ отъ старость или болесть, тогава само епитрахиля му възлагатъ, като свидѣтелство за неговия чинъ, и се причащава, както миряне, отъ рѫцѣтѣ на другъ нѣкой свещеникъ. Подобно се причастяватъ и болнитѣ диакони. Само по себе се разбира, че е необходимо да

прѣдшествува на това причащение исповѣдь и разрѣшение отъ грѣховетѣ.

Сѫщо и болнитѣ миряне, които не могѫтъ да отидѫтъ въ църква и тамъ да се причастѣтъ съ Христовитѣ тайни, удостояватъ се съ тѣхъ у дома имъ, при това, както младенцитѣ, безъ всѣко приготовление и въ случай на опасность, въ всѣко врѣме, нощѣ и денѣ, и тутакси подиръ приемание пища или употрѣбление лѣкарство. Главното, обаче, условие въ тоя случай е прѣдварителното наединѣ исповѣдание на болния прѣдъ свещенника (Ном. въ вел. треб. пр. 166), и въ този случай свещенникътъ може и е длъженъ да разрѣши отъ грѣховетѣ болния и го причасти, ако и да се е намиралъ той дотогава подъ запрѣщение и отлучение, безразлично духовно или мирско лице е страждущий, но това разрѣшение трѣбва да прави той пе иначе, освѣнъ подъ условие, че, ако болний оздравѣе, ще испълни възложената върху него епитимия и тогава пакъ може да пристѫпи къмъ св. причащение, когато получи законното опрощение отъ архиерея или отъ духовника си (1 Всел. 13; Карт. 7)

Когато, прочее, се повика свещенникътъ отъ нѣкой боленъ, за да го причасти, веднага трѣбва, като добъръ и буденъ стража, а въ негово отсѫтствие ближайший неговъ събратъ, да отиде въ църква и тамъ благоговѣйно като отдѣли една частица отъ св. Тайни въ особения съсѫдъ, отива къмъ страждущия и, като пристигне въ дома му, влиза прямо въ неговата стая и връхъ една отдѣлна маса, покрита съ нѣкой чистъ платъ, отлага съсѫда и, ако има нѣкоя восъчна свѣщь, запалва ѭ прѣдъ св. Тайни. Подиръ това приближава се къмъ болния и като му каже нѣколко утѣшителни и ободрителни думи, съобразни съ неговото положение, звапие, състояние и полъ, взима неговото доброволно съглашение да се исповѣда най-напрѣдъ, и послѣ, откато му прочете разрѣшителната и други нѣколко ко причащению молитви, сподоблява го съ животворящитѣ Христови тайни. Но, ако свещенникътъ забѣлѣжи, че болний се намира

въ опасность, трѣбва да постѫпи съ него по устава или чина *егда вельми вскорѣ больному дати причастіе.* Може би опасността на болния да принуди окрѫжаѭщитѣ го да повикатъ свещенника да отиде да го сподоби съ св. Причастие во врѣме на службата? Въ този случай, ако се намира въ службата до великия входъ, взима една частица отъ св. Тайни и отива къмъ болния, за да го напѫтствува съ нихъ, а заповѣдва на чѣвцитѣ и четцитѣ, въ негово отсѫтствие, да пѣѭтъ или стихиритѣ и канона отъ праздника, или да четѫтъ псалтиря или нѣкое поучително слово; като се върне, продължава литургията, отъ дѣто е оставилъ. Ако ли се повика слѣдъ великия входъ, тогава трѣбва да продължава Божествената служба, а болния да прѣдостави на Божията воля. Слѣдъ литургията ако се научи, че болний е живъ, длъженъ е да испълни благочестивото му желание.

Понеже недѫзитѣ, отъ които страдатъ болнитѣ, сѫ различни, то тѣ се намиратъ и въ различно душевно състояние. Свещенникътъ, като се доближава съ св. тайни къмъ тѣхъ, трѣбва да има прѣдъ видъ това състояние, за да не би да се случи нѣщо оскърбително за прѣчистото тѣло и животворяща кръвь Христови. За това свещенникътъ не може да прѣподаде св. Дарове на изумленитѣ или прѣмрѣлитѣ, догдѣто они не дойдѫтъ въ съзнание и въ състояние да исповѣдатъ своитѣ грѣхове и съзнателно приемѫтъ св. причащение (Учит. Изв.) Ако нѣкой боленъ страдае отъ опасно и непрѣривно блювание (напр. въ врѣме на холера и т. н.), то свещенникътъ не трѣбва да му прѣподава св. Тайни, догдѣто не прѣстане у него блуванието и не се успокои. Това болѣзнено състояние, обаче, може да се продължи за дълго врѣме, и ако се причастѣше болний въ него, то непрѣмѣнно щѣше да изблюва св. Дарове и за това щѣхѫ да се уничтожѫтъ. За избѣгвание отъ подобна опасность свещенникътъ е длъженъ да постѫпи по едно старо църковно правило, което казва: на онія болни, които не могѫтъ да задържѫтъ пищо отъ храна, по причина на постоянно блювание, свещенникътъ да не имъ дава св.

причащение, но за такива стига и това, щото да очистѧтъ съвѣстьта си съ покаяние и искрено да пожелаѧтъ животворящето тѣло и кръвь Христови (Треб. па Петра Мог. о причащ. 326), а Господь, безъ съмнѣние, ще имъ вхѣни това въ заслуга и ще имъ прости грѣховетѣ. По църковнитѣ правила, жена, която има мѣсечно очищение, не трѣбва да се причащава, и въ църква да не влазя, догдѣто не се очисти (Тимот. Алек. 7 Номок. при велик. Треб. прав. 64), но въ случай на опасность, въ която подобна жена се застрашава отъ смъртъ по причина на силно кръвотечение или на друга нѣкоя тежка болесть, то свещенникътъ е длъженъ подобна жена да исповѣда и причасти съ Христовитѣ тайни.

По разбиранието на Източната Православна Църква, свещенникътъ е длъженъ да допуща до исповѣдь и до св. причащение и бѣсноватитѣ, ако само тий во врѣме на своето бѣснуванне не богохулствуватъ и не се нахождатъ вънъ отъ себе, и ако пристѧпѧтъ къмъ св. Тайни съ потрѣбното благочиние и благоговѣние, и изобщо безъ никакви особени дѣйствия, които оскърбляватъ светостьта на тайнството и високото негово значение за человѣка (Тим. Алек. 3).

По никакъвъ прѣдлогъ свещенникътъ не може да причасти умрѣлитѣ вече: защото, както казватъ св. отци на 6-й Вселенски съборъ, е написано: *пріимите ядите* а мъртвитѣ тѣла нито да приематъ нито да ядѧтъ могѧтъ (Трул. 83. срав. Номок. у вел. Треб. 167).

§ 117. Приготовление на запасни св. дарове.

Понеже тежко болнитѣ не могѧтъ да ходѧтъ въ църква, за да се причастѧтъ, и попеже е трудно да се опрѣдѣли врѣмето и нуждата за причащение на такива болни, то свещенникътъ е длъженъ всѣкогажъ да има готови запасни св. дарове, за да може ведпага, щомъ се повика отъ ближнитѣ на болния, или по негова покана се съгласи, или доброволно пожелае болний да се причасти. да отиде съ св. Дарове и го напѧтствова съ послѣднето утѣшение на св. Тайни. Запаснитѣ св. Дарове

въ всѣка литургия могжтъ да се приготовляватъ, по по древния църковенъ обичай обикновено тѣхното приготовление се извършва на Великия Четвъртъкъ прѣзъ Страстната седмица, въ тоя именно день, въ който Спасительтъ установи тайнството св. причащение. Приготовлението става по слѣдующия начинъ: во врѣме на проскомидията въ казания день свещенникътъ искарва и втори агнецъ врѣхъ смщия дискосъ, и даже по-голѣмъ отъ първия, споредъ нуждата. Когато се осветжтъ, прѣди да пристжпи свещенникътъ къмъ причащението, напоява назначения агнецъ за запасни дарове достатъчно съ Христовата кръвь и съ лъжицата или внимателно като ги държи откъдѣ кората надслонява го надъ кръвьта въ чашата и малко го подържа въ кръвьта, догдѣто се напои, и послѣ веднага го обръща съ кората надолѣ и го полага въ сребъренъ, нъ позлатенъ поне отвжтрѣ ковотъ, който и поставя на прѣстола за пазение. Послѣ откато поизсъхне въ течение на нѣколко дни, обикновено въ два или три дни, свещенникътъ пристжпа къмъ изсушаването му по слѣдующия начинъ: омива си ржцѣтѣ, възлага върху себе епитрахиля, фелона и наржкавицитѣ, послѣ благоговѣйно прави поклонъ прѣдъ св. прѣстоль, развива св. антиминсъ, изважда изъ ковчежеца агнеца върху дискоса и съ голѣмо внимание го раздроблява съ копието на равни частици както когато разрѣзва и приготовлява агнеца за обикновеното причащение на здравитѣ. Подиръ това подготовление постила върху деснаата страна на прѣстола нѣколко чисти хартии, туря върху нихъ една или двѣ чисти тухли, а врѣхъ послѣднитѣ единъ тоже чистъ мангалъ съ распалени прѣгорѣли вжглени. Надъ този жаръ свещенникътъ подноси и, държи дискоса съ св. дарове *) и държи го, догдѣто се нагрѣе, послѣ сваля го върху антиминса и тука съ копието прѣвръща частицитѣ; това повтаря и потретя,

*) А за още по-голѣма безопасность може да нагрѣе единъ голѣмъ дискосъ и врѣхъ послѣдния да възложи малкия. При това може служението да се извърши п врѣхъ проскомидията, както нѣкои правжтъ.

доклѣ се увѣри, че добрѣ сѫ се изсушили. По тоя начинъ като се приготвѧтъ и изсушѧтъ, влага ги въ дарохранителницата, която всѣкогажъ трѣбва да стои върхъ прѣстола надъ св. Евангелие и въ неж именно трѣбва да се пазѧтъ св. Дарове. На друго мѣсто не е дозволено да се полагатъ св. Дарове, освѣнъ въ твърдѣ краенъ случай е дозволено да ги държи свещенникътъ въ иконастаса си у дома, когато, напримѣръ, е отишелъ да причасти нѣкого, но, като не го заварилъ живъ, връща се нощно врѣме, когато е трудно да ги остави въ църквата върхъ прѣстола, или когато нѣкой пожаръ угрожава църквата, и въ този случай той е принуденъ да ги прибере у дома си въ иконастаса, ако нѣма друга църква въ града или селото, въ която да ги прѣнесе на съхранение. Като ги постави, обаче, въ иконастаса, свещенникътъ е длъженъ да накара домашнитѣ си да въздаватъ подабажщето поклонение и чествование на св. Тайни и непрѣстано да държѧтъ прѣдъ нихъ кандилото запалено.

Откато изсуши по горния начинъ и прибере въ дарохранителницата св. Дарове, свещенникътъ е длъженъ поне единъ пѧть въ седмицата да ги прѣгледва да не би отъ нѣкоя влага да сѫ се поразвалили, та да е нуждно повторно да ги поизсуши. И ако наистина такова нѣщо забѣлѣжи, той трѣбва повторно да ги поизсуши по приведения горѣ начинъ. Както при първия пѧть, така и сега, благоговѣйно и прѣдварително като ги покади съ кадилницата и послѣ като направи поклонъ съ открита глава, може да се доближи до нихъ; така сѫщо е длъженъ да постѫпва, когато взема частица, за да причасти нѣкой боленъ. Когато прѣдлежи да изсуши св. Дарове въ тоя день или, както обикновено правѧтъ, останѫлитѣ св. Дарове отъ минѫлата година, на Великия Четвъртъкъ, слѣдъ като свърши литургията, впуща ги въ чашата и заедно съ отслуженитѣ, като се пораскиснѫтъ, употрѣбява ги. (Учит. Из.).

§ 128. Наставление върху различни случки, които могѫтъ да се срѣщнѫтъ съ св. Дарове прѣди и послѣ освещението имъ.

Когато пристѫпи свещенникътъ къмъ проскомидисване, или, когато вече проскомидиса, забѣлѣжи, че просфоритѣ сѫ мухлясали или окочанѣли отъ дълговрѣменость, или че виното е развалено, то трѣбва да ги измѣни съ добри, удобни за назначението имъ. Ако това нѣщо се открие во врѣме на службата до освещението на Дароветѣ, то свещенникътъ трѣбва да се спре, и въ това врѣме да издаде другъ агнецъ и произнесе надъ него установенитѣ думи; ако ли виното излѣзе лошо, тогава го излива въ другъ нѣкой съсѫдъ, а на негово мѣсто влива въ чашата друго чисто, като произноси надъ него установенитѣ думи. Ако ли се случи това да се узнае слѣдъ великия входъ до освещението на Дароветѣ, тогава, ако има други добри просфори и добро вино, трѣбва свещенникътъ да искара другъ агнецъ, като произноси надъ него въ проскомидията установенитѣ думи; ако се случи това съ виното, и даже, ако е забравено да се влѣе въ чашата на опрѣдѣленото врѣме, постѫпа се съ него, както горѣ казахме, и като произносятъ надъ него установенитѣ думи. Подиръ такова едно допълнително проскомидисване свещенникътъ е длъженъ да почне отъ молитвата, *съ сими и мы блаженными силами* . . . Во врѣме на това допълнение свещенникътъ заповѣдва да се чете или пѣе нѣщо. Ако не се намѣрѫтъ други просфори или вино, удобни за това велико тайнство, то свещенникътъ е длъженъ да прѣкрати съвсѣмъ литургията; но, ако това се узнае слѣдъ освещението, тогава не се прѣкратява, а се свършва до край. Развалената просфора и виното се хвърлятъ въ нѣкоя чиста рѣка.

Ако се случи прѣди освещението на св. Дарове да падне нѣкое насѣкомо въ чашата, то свещенникътъ е длъженъ да го искара изъ нея, да го завие въ нѣкоя книжка и да го изгори, а виното да влѣе въ другъ нѣ-

кой съсѫдъ, и подиръ литургията да го излѣе въ нѣкоя рѣка, като въ тоя случай влѣе друго вино и произнася надъ него установенитѣ слова. Ако ли това се случи подиръ освещението на дароветѣ, то е длъженъ да го искара и троекратно като го омие съ вино надъ нѣкой чистъ съсѫдъ, да го завие въ една книжка и да го изгори, а пепелта отъ него и виното да излѣе въ църковния миарникъ или въ нѣкоя чиста рѣка. Слѣдъ свършване литургията свещенникътъ е длъженъ да употрѣби св. Дарове по установения редъ. Отъ невнимание или отъ друга нѣкоя случка може да се пролѣятъ св. Дарове, или да се урони нѣкоя капка отъ нихъ въ църквата или въ нѣкой домъ, като причащава свещенникътъ здрави или болни върху дрѣхитѣ на причастницитѣ или неговитѣ, или върху пода. Въ такъвъ злочестъ случай трѣбва да постѫпи по слѣдующия начинъ; отъ като изсмучи накапаното, послѣ да го отрѣже, било това върху дрехи, или нѣкой келимъ, и да го изгори, а пепелта да хвърли въ църковния миарникъ, или въ нѣкоя чиста рѣка; но ако и върху пода се е пролѣло, то веднага съ нѣкоя чиста кърпа или сюнгеръ да отрива това мѣсто, и ако накапаното мѣсто е дъска, то да отрѣже оная часть, и послѣ заедно съ кърпата да ги изгори, а пепелта да хвърли въ нѣкоя чиста рѣка; ако ли подътъ е отъ тухли или камъне, или просто отъ пръсть, тогава се ископватъ накапанитѣ тухли или камъне и се постилатъ подъ прѣстола, а пръстьта се ископва, и, ако е възможно да се закопае подъ прѣстола, ако ли това, е невъзможно, тогава да се исхвърли тоже въ нѣкоя чиста рѣка.

Подиръ такава злочеста случка свещенникътъ е длъженъ да се причасти съ остаткитѣ; ако вирочемъ, не е останѫло и дотолкось, тогава трѣбва да вземе друга просфора и вино, и отново като проскомидиса да ги освети и се причасти (Уч. Изв.)

Проливанието на св. Дарове, отъ каквато случка и да е произлѣзло, отъ собственото невнимание на свещеника, или и отъ друга нѣкоя вънкашна причина, свещеникътъ

е длъженъ незабавно и съ чувство на дълбоко раскаяние да разяспи на прѣдпоставления си архиерей и, догдѣто не послѣдова нѣкое распореждание отъ послѣдния, да не пристжпва къмъ извършване на литургията (Ном. пр. 158).

Забѣлѣжка. За по-голѣмо прѣдпазване отъ погрѣшки, и за тѣхното поправяне, съвѣтваме благоговѣйнитѣ свещеници да прочитатъ по-често *Учителско Извѣстие*, което има помѣстено за тая цѣль при всѣки служебникъ.

§. 119. Наставление върху случки, които могжтъ да се срѣщнжтъ съ свещенника въ врѣме на литургията.

Ако свещенникътъ нечакано тежко се разболѣе или скоропостижно умре, и това се случи до освещението на Дароветѣ въ врѣме на литургията тогава тя съвсѣмъ се спира. Ако това се случи подиръ освещението, и въ църквата се намѣри другъ нѣкой свещенникъ, който не е подъ запрещение и е на гладно сърдце, то послѣдний може да продължи литургията до края и да употрѣби св. Дарове. Въ тоя случай ако разболѣвший се свещенникъ пожелае да се причасти, то замѣняжщий го е длъженъ да отдѣли частица отъ агнеца и за него, и като почерпне съ лъжицата отъ Божествената кръвь изъ чашата и вложи частицата въ лъжицата да го причасти, или, като ѫ впусне въ чашата, да ѫ вземе послѣ съ лъжицата заедно съ кръвь и така да го причасти. Ако ли пъкъ не може да се намѣри другъ свещенникъ, тогава диаконътъ, ако има, или другъ нѣкой изъ благоговѣйнитѣ мжжие, безъ да се докоснува до св. Тайни, съ голѣмо внимание трѣбва да ги покрие съ нѣкой покровецъ, и въ такова положение трѣбва да стоятъ, догдѣто не дойде другъ нѣкой свещенникъ. Ако такъвъ дойде въ сжщия день прѣди пладне, и не е вкусилъ нѣщо, па има втори прѣстолъ въ сжщата църква, то той употрѣблява други просфори и друго вино, и съ нихъ е длъженъ да извърши наново литургията. Подиръ извършване на службата заедно съ новоосвещенитѣ

дарове, длъженъ е да въ свое врѣме да употрѣби и останѫлитѣ отъ прѣжнята литургия. Но ако на дълго врѣме не се намѣри свещенникъ и св. Дарове дотолкось се развалѭтъ, щото не е възможно да се употрѣбѭтъ, то свещенникътъ трѣбва благоговѣйно да ги впусне въ нѣкоя чиста рѣка или да ги изгори връхъ нѣкоя плоча, а пепелта отъ нихъ да изсипе въ алтарния миарникъ заедно съ виното. Ако се случи слѣдъ причащението свещенникътъ да изблюва изъ себе св. Тайни, то е длъженъ да събере всичката блювотина въ нѣкое чисто платно, да ѭ изгори, а пепелта и землята отъ мѣстото, гдѣто е била блювотината, да ги впусне въ нѣкоя чиста рѣка.

Ако въ врѣме на извършвание Божественатa литургия се яви нѣкоя опасность на църквата отъ силна буря или пожаръ, тогава свещенникътъ е длъженъ да вземе антиминса съ св. Тайни, да излѣзе изъ нея и на друго прилично мѣсто да извърши връхъ антиминса литургията.

Ако, най-сетнѣ, нѣкое нападение застрашава живота на служащия свещенникъ, то той е длъженъ въ това опасно обстоятелство да се погрижи най-първо да употрѣби св. Дарове, за да не останѫтъ за поругание на сквернитѣ убийци, и послѣ да вземе мѣрки за своето спасение (Уч. Изв.).

ГЛАВА СЕДМА.

Прѣждеосвещена литургия.

§ 120. Редътъ на нейното извършване.

Прѣждеосвещената литургия у Православната Църква се извършва прѣзъ Великитѣ пости въ срѣдитѣ и петъцитѣ и въ други нѣкои дни, като въ понедѣлникъ, вторникъ и срѣда прѣзъ Страстната седмица, въ четвъртъкъ на великия канонъ, на 24-ий Февруария въ деня на Обрѣтение честнія главы св. Иоанна Предтечи и на 9-й Марта въ деня на 40-тѣ мѫченици, ако тия дни несъвпаднѫтъ въ сѫбота или въ недѣля (срав. § 115) по слѣдующия редъ:

Прѣждеосвещена литургия може да се служи само съ св. Дарове, нарочно само за тая цѣль приготвени въ най-близката пълна литургия. Какъ трѣбва да се приготвуватъ агнеци за прѣждеосвещената ясно се говори въ „наставлението“ за това, изложено въ служебника прѣдъ самата литургия, че тѣ трѣбва да се искаратъ въ врѣме на проскомидията и да се осветѫтъ по извѣстния начинъ на литургията Златоустова и Василиева. Откато се осветѫтъ и напоѫтъ агнецитѣ съ Христова кръвь, полагатъ се и се пазѫтъ въ единъ сребърен и позлатенъ ковчежецъ, който всѣкогажъ стои върху прѣстола, задъ Евангелието прѣдъ дарохранителницата.

Когато дойде врѣме да прочитатъ молитвитѣ прѣдъ царскитѣ двери, свещенникътъ и диаконътъ най-напрѣдъ правѫтъ поклонъ прѣдъ архиерея си и му цѣлуватъ десницата, или, ако го нѣма въ църквата, правѫтъ поклонъ прѣдъ неговата катедра на Спасителя, оттамъ се връщатъ прѣдъ царскитѣ двери, и свещенникътъ казва: благословенъ Богъ и чете трисвятое, отче нашъ и ако желае тропаритѣ: *помилуй насъ, Господи. . . Пръчистому образу . . .* и цѣлуватъ Спасителевия образъ, послѣ: *милосердія сущи источниже. . .* цѣлуватъ Богородичния образъ. Подиръ това влизатъ въ алтаря казвайки: *вниду въ домъ твой. . .* но не чете молитвата: *ниспосли руку твою. . .* въ която се испросва за приготовляѫщитѣ се за свещенодѣйствие благодатната помощь и укрѣпление, за да извършѫтъ безкръвната жертва; защото тайнството на Евхаристията вече е извършено на прѣдшествуѫщата пълна литургия, когато се е осветилъ прѣдлагаемий агнецъ, а сега само се прѣдлага за вѣруѫщитѣ готовий вече агнецъ за духовното тѣхно подкрѣпление. — Като влѣзѫтъ въ алтаря, правѫтъ обичния поклонъ прѣдъ прѣстола, цѣлуватъ прѣстола, Евангелието и кръста, и веднага се облачатъ въ всички свещени одежди безъ да казватъ установенитѣ молитви за подобенъ случай, а само, като благославятъ всѣкоя и облачатъ, тихо казватъ: *Господу помолимся. . .* Слѣдъ свършване часоветѣ и изобразителнитѣ, отварятъ се царскитѣ двери и свещенникътъ прави от-

пустъ, и слѣдъ него цѣлуватъ, той и диаконътъ. Евангелието, кръста и прѣстола, и, безъ да казватъ: *Царю небесный* и *слава въ вышнихъ Богу*... начеватъ литургията съ: *Благослови владико*, и: *Благословено царство*...

Въ врѣме на четение псалома: *Благослови душе моя Господа*..... свещенникътъ чете свѣтилничнитѣ молитви (които се полагатъ на обикновената вечерня), като начеватъ отъ четвъртата, — подиръ което, слѣдъ свършване великата ектения, начева се четението на осемнадесетата катизма съ раздѣлението на три слави, подиръ всѣкоя отъ които се казва малката ектения и особенъ възгласъ и молитва. Въ врѣме на четението на катизмата се извършва прѣнасанието на св. Дарове отъ прѣстола на жертвеника по слѣдующия начинъ: 1) Въ начало на четението на първата слава свещенникътъ е длъженъ да дигне св. Евангелие и го положи на това мѣсто, гдѣто го полага подиръ прочитанието му при обикновената литургия; послѣ открива св. антиминсъ, и слага върху него дискоса; като приготви така дискоса, прави поклонъ прѣдъ св. дарове, покадява ги и искарва връхъ дискоса агнеца. Въ това врѣме като се свърши първата слава отъ катизмата, казва се малката ектения и възгласъ. 2) Начева се четението на втората слава. Въ това врѣме пакъ покадява св. Агнецъ и благоговѣйно го взима връхъ главата си съ дискоса и диаконътъ държейки свѣщи и кадейки съ кадилница, свещенникътъ откъмъ лѣвата страна на прѣстола прѣзъ горнето мѣсто относи и го поставя връхъ жертвеника. 3) Въ врѣме на четението на третята слава свещенникътъ покадява звѣздицата и ѭ полага връхъ дискоса, сѫщо така покадява единъ отъ покровцитѣ и покрива съ него дискоса; подиръ това влива въ чашата вино и малко вода, както това прави на обикновената литургия, покрива ѭ по обикновението съ покровецъ, и послѣ, откато покрие дискоса и чашата съ голѣмия въздухъ, покадява св. прѣдложение, прави земенъ поклонъ, и отива къмъ прѣстола, сплатява антиминса и отново полага Евангелието връхъ него, както бѣше по-напрѣдъ. При това

трѣбва да забѣлѣжимъ, че както покриването на св. Дарове подиръ тѣхното прѣносяне отъ прѣстола връхъ жертвеника, така и вливането на вино и вода въ чашата, и покадяването на св. Дарове се извършватъ съвършено безъ молитви, които обикновено се произнасятъ при този случай въ врѣме на проскомидисването на обикновената литургия, а при всѣко отъ тия дѣйствия свещеникътъ е длъженъ да произноси само: *Господу помолимся*, *Господи помилуй*, а въ края: *молитвами св. отецъ нашихъ*, *Господи Иисусе Христе*, *Боже нашъ*, *помилуй насъ*.

Подиръ свършването на третята слава и на малката ектения диаконътъ, — ако такъвъ има, ако ли нѣма, свещеникътъ, въ врѣме на *Господи возвахъ*, извършва каденето по обичая; послѣ въ начало на пѣнието: *слава и нынѣ* . . . отварятъ се царскитѣ двери, свещеникътъ откато прочете входната молитва, цѣлува Евангелието и прѣстола, и прави обичния вечерни входъ съ кадилница безъ Евангелие. Впрочемъ, въ празднуването на храма, или на нѣкой светия, подобно и на Обрѣтение главы Прѣдтечи и на четиредесетьтѣ мѫченици, както и въ понедѣлникъ, вторникъ и срѣда на Страстната седмица входътъ на прѣждеосвещенитѣ литургии бива съ Евангелие. Подиръ входа се четѫтъ парамиитѣ, и подиръ първата изъ нихъ се извършва осѣщението на народа *съ свѣщьта и кадилницата*, по обичая. Продължава се послѣ четението на втората, а подиръ нейното свършване веднага начеватъ вънъ на ликоветѣ да пѣятъ: *да исправится молитва моя*... по единъ пѫть. Третия пѫть отвѫтрѣ свещеникътъ пѣе да *исправится* . . . и на ликоветѣ повтарятъ сѫщото. Въ това врѣме свещеникътъ забикаля прѣстола отъ четиретѣ страни покадявайки ги и, най-сетнѣ, като дойде пакъ на първото си мѣсто прѣдъ прѣстола, начева да пѣе: *да исправится* . . . до *жертва вечерная*, които думи допѣватъ на клироситѣ, и въ това врѣме той се обръща къмъ народа отъ царскитѣ двери и го покадява. Ако има диаконъ въ всичкото това врѣме стои срѣщу

свещенника съ свѣщь въ рѫцѣтѣ си, а въ сѫщото врѣме народътъ е длъженъ на колѣна прилежно да се моли Богу. Подиръ свършване пѣнието свещенникътъ велегласно и умилно възглаша молитвитѣ: *Господи и Владико живота моего . . . Духъ же цѣломудрія . . . . ей Господи царю . . .* и при свършване всѣка отъ тия три молитви прави голѣмъ поклонъ. Подиръ послѣднята прави 12 малки поклони и послѣ нихъ пакъ възглашава първата молитва. Въ това врѣме и народътъ прави голѣми и малки поклони, по благочинно. За това всѣки свещенникъ е длъженъ да научава своитѣ прихожане да правѫтъ всички изведнъжъ по единъ поклонъ, когато той свърши молитвата и направи поклонъ. По този начинъ напълно може да се положи редъ и благочиние при тия умилителни молитви. Подиръ свършване тия молитви и поклони четѫтъ се Апостолътъ и Евангелието, ако се полагатъ, ако ли не, веднага се казва сугубата и другитѣ ектении и подиръ тѣхното свършване начева се пѣнието на *нынѣ силы небесныя . . .*

Въ врѣме на това пѣние диаконътъ, ако има такъвъ, ако ли не, свещенникътъ, покадява прѣстола и прочее, както кади на обикновената литургия четейки 50-я псаломъ. Подиръ кадението четѫтъ три пѫти: *нынѣ силы небесныя . . .* цѣлуватъ — свещенникътъ антиминса и прѣстола, а диаконътъ само прѣстола, за да принесе първия св. Дарове на прѣстола по устава. Като дойдѫтъ при проскомидията, свещенникътъ най-напрѣдъ покадява св. Дарове и отдава кадилницата на диакона, възлага върху рамото на послѣдния голѣмия воздухъ, ако ли диаконъ нѣма, възлага върху себе си по обичая. Послѣ свещенникътъ взима дискоса съ св. Дарове и го възлага върху главата си и го държи съ десната си рѫка, — а съ лѣвата взима чашата съ виното и, по този начинъ извършва великия входъ прѣзъ сѣвернитѣ двери въ царскитѣ, както на обикновената литургия. Въ тоя случай, обаче, нито свещенникътъ, нито диаконътъ никого не споменуватъ, а само четѫтъ: *помилуй мя, Боже*; и диаконътъ, като върви отпрѣдъ съ кадилницата, кади

прѣдъ св. Дарове, и колкото е възможно по-често. — Откато влѣзѫтъ въ алтаря, свещенникътъ трѣбва найнапрѣдъ да постави св. Чаша върху антиминса, а послѣ вече съ двѣтѣ ржцѣ сваля отъ главата си дискоса, за да избѣгне при сваляиието непрѣдвидѣни нѣкои опасни случаи. Послѣ сваля малкитѣ покровци отъ дискоса и чашата, съ голѣмия се покриватъ св. Дарове, както на обикновената литургия, сега, обаче, рѣшително безъ всѣкакви молитви (като напр. *Во гробъ плотски* . . . и т. н.), коиго се употрѣбляватъ при сѫщия случай на Златоустовата и Василиева литургии, — свещенникътъ покадява св. Дарове, безъ да казва ниіцо, и като прѣдаде на диакона просто благословение (безъ да произнесе обикновенитѣ думи: помяни, брате и сослужителю и т. н.) извършва по-нататъшното четение на ектенията и на *Отче нашъ* по устава.

При литургията на прѣждеосвещенитѣ Дарове, подиръ великия входъ се дига завесата по нѣкои мѣста, но не цѣла, а само половината. Другата пъкъ половина се закрива вече прѣдъ възглашението: *Прежджеосвященная святая святымъ*. . . . . Основание за това нѣма нито въ служебника, нито въ типика. — Но този обичай: 1) е вземенъ отъ дълбока древность; 2) приспособленъ е и при обикновената литургия, въ врѣме на която царскитѣ врата тоже два пѫти се запиратъ съ завесата—именно подиръ херувимската пѣсня и прѣдъ възглашението: *Святая святымъ*, и 3) утвърденъ и осветенъ е отъ дѣятелностьта на всички православни църкви, — и за това да се отстѫпя отъ него нѣма никакво основание. Нѣкои си даватъ на този обредъ слѣдующето значение: затваряиието една часть на завесата въ врѣме на прѣждеосвещената литургия, казватъ, има нѣколко друго значение, отколкото затваряиието на цѣлата завеса во врѣме на Златоустовата и Василиева литургии. На прѣждеосвещена литургия, подиръ прѣнасяиието на св. дарове, не се извършва проскомидия, не се споменува врѣмето, което е прѣдшествовало на Господнето явление върхъ земята. Тука се являва вече

жертвата свършена, и за изображение на това, че *служеніе службы Богъ открилъ есть намъ* (молит. на прежд. лит. подиръ великия входъ), и че ний видѣхме носението на дароветѣ, по-напрѣдъ вече осветени, завесата се тегли, но не цѣлата, а нейната половина; другата половина въ това врѣме остава спуснѫта, за да ознаменована това, че за насъ е непостижима тайната на безкръвната Господня жертва: *иже есть неизреченныхъ и невидимыхъ таинъ Богъ, и у негоже суть сокровища премудрости* и *разума утаена* (тамъ же). А подиръ возглашението: *Преждеосвященная святая святымъ*, затваря се всичката завеса, за да означи това, че тя се запира въ сѫщото врѣме и на Златоустовата и Василиева литургия, именно за да означи непостижимото тайнство на кръстнитѣ страдания за человѣцитѣ, които се въспоминаватъ при това въ раздроблението на агнеца и т. н. (Пособ. къ изученію ц. устава свящ. К. Ник.).

За причащението на свещенослужителитѣ има да забѣлѣжимъ, че ако свещенникътъ служи съ диаконъ, тогава подиръ причащението съ тѣлото и кръвьта Христови пие и отъ чашата вино, ако ли е самъ, тогава не трѣбва да пие, защото самъ ще употрѣби тайнитѣ. Начинътъ на причащението и на свършвание литургията точно е посоченъ въ служебника (Хойниц. о литур. преждеосв. даровъ).

Мнозина отъ вѣрующитѣ, безъ да разбиратъ смисла на прѣждеосвещената литургия, приносятъ и подаватъ на свещенницитѣ поменицитѣ, за да имъ споменѫтъ записанитѣ въ нихъ имена. Но, ако и да се освещава въ чашата виното, не се прѣсѫществлява во кровь Господа Иисуса, нѣма и опя смисъль и значение на поменовението на имена, какъвъто има съвършената литургия. За това опитнитѣ свещенници приематъ поменицитѣ, но ги задържатъ, за да искаратъ частици въ идущата литургия при споменуването на записанитѣ въ нихъ имена. Когато дойдѫтъ притежателитѣ имъ, да си ги вземѫтъ, длъжни сѫ да имъ разяснѫтъ значението на прѣждеосвещената литургия.

ГЛАВА ОСМА.

Тайнството покаяние или исповѣдьта.

§ 121. Понятие за него и Божественото негово установление.

Покаянието е тайнство, въ което вѣрующий, откато искаже прѣдъ духовника грѣховетѣ си, които е направилъ подиръ кръщението, приима прѣзъ него прошка и развързка на грѣховетѣ си отъ Самого Иисуса Христа.

Това тайнство, както и другитѣ, е Божествено установление. Така, исповѣданието на грѣховетѣ е било прѣдписано още отъ Ветхия Завѣтъ (Числ. 5, 7; Лев. 5, 5), а въ Новия Завѣтъ св. Иоаннъ Прѣдтеча, като проповѣдвалъ съ своето кръщение тайнството на кръщението и като приемалъ исповѣдание на грѣховетѣ отъ ония, които дохождали при него, за да се кръстѧтъ, прѣдготовлявалъ и тайнството покаяние; послѣ самъ Господь Иисусъ Христосъ, Комуто Богъ Отецъ е *далъ всяку власть на небеси и на земли* (Мат. 28, 17) и Му *прѣдалъ весь судъ* (Иоан. 5, 22), облекълъ апостолитѣ съ тази велика власть на духовенъ сѫдъ: *якоже посла Мя Отецъ и Азъ посылаю вы: и сіо рекъ дуну и глагола имъ пріимите Духъс вятъ; и имъже отпустите грѣхи, отпустятся имъ, и имъ же держите, держатся* (Иоан. 20, 21, 22, 23; срав. Мат. 18, 18). И св. апостоли випаги сѫ се ползували съ това право (Дѣян. 18, 22. 19, 18; I Тим. 1, 20; 2 Кор. 13, 10. 10, 4, 6), което и сѫ прѣдали на своитѣ приемници — епископи и прѣзъ послѣднитѣ на пресвитеритѣ (срав. Иоан. 20, 23. Мат. 9, 2. 18, 16; Лук. 7, 48).

Както другитѣ тайнства, и това има видима и невидима страна. Видимата или на чувствата подлежаща принадлежность на тайнството покаяние съставлявать: 1) устното и подробно исповѣдване или разказване всички грѣхове, и 2) разрѣшителнитѣ слова, които произноси свещенослужительтъ подиръ изслушва-

ние исповѣдьта: *Господь и Богъ нашъ* и прочая, а невидимата или съобщаемата благодать на Св. Духа при произнасянието тия слова и възложението свещенническитѣ ржцѣ върху главата на исповѣдуѫщия се е: 1) прошка на грѣховетѣ и възвръщание на невинността, която е била приобрѣтена въ светото кръщение, но послѣ пакъ изгубена чрѣзъ грѣховния животъ; 2) примирение на грѣшника съ Бога, съ Църквата и съ собствената си съвѣсть, подиръ което възвръща се както прѣжнето синовно дързновение къмъ небесния Отецъ, така и внѫтрѣшното спокойствие на съвѣстьта (Догм. Бог. Ант. за тайнството покаяние).

§ 122. Кой има право и власть да приема исповѣдьта на съгрѣшаѫщитѣ, да имъ прѣподава, или не прѣподава разрѣшение отъ грѣховетѣ?

Основанието на тайнството покаяние се заключава въ духовната власть за вързване и развързване грѣховетѣ, която е дарована отъ Христа на апостолитѣ (Мат. 18, 17; Иоан. 20, 21—23), и отъ нихъ е прѣминѫла къмъ тѣхнитѣ приемници, епископитѣ. За това, правилата на Църквата и усвояватъ първото и най-високото право за извършване тайнството покаяние на епископитѣ. Въ първитѣ вѣкове, когато покаянието се извършвало по-вечето пѫти открито — прѣдъ цѣлото общество и се е продължавало повече или по-малко дълго врѣме, като оплакване за сторенитѣ грѣхове, епископитѣ сами приемали исповѣданието на грѣховетѣ отъ каѫщитѣ се, налагали имъ открита епитимия, всенародно подвергвали виновнитѣ на отлучение отъ църковното общение, сами примирявали съ Църквата открито каѫщитѣ се, и тържествено ги разрѣшавали отъ грѣховетѣ. Древнитѣ църковни правила, когато говорѫтъ за откритото покаяние, всѣкога отдаватъ главното дѣйствование на епископитѣ (Карт. съборъ 6, 7, 52 и други). Понеже на епископитѣ е принадлежало правото и властьта да подвергаватъ каѫщитѣ се на открито покаяние съ лишение отъ тия или други духовни права

и да примиряватъ покаявшитѣ се съ Църквата, тържествено да ги разрѣшаватъ отъ грѣховетѣ, като имъ се възвръщатъ прѣжнитѣ духовни права, то оттука върху свещеника сѫ лежали слѣдующитѣ обязаности: 1) свещеникътъ не е могълъ да подвергава кающитѣ се на открито покаяние съ наложение на тая или друга епитимия; само въ крайни случаи, и то въ отсѫтствие на епископа, свещеникътъ е могълъ да подвергава виновнитѣ миряне на отлучение отъ църковно общение (Теоф. Алек. пр 14) и четцитѣ отъ извършвание тѣхнитѣ длъжности при Богослужението (сѫщий 6 пр.); 2) Свещеникътъ че е билъ длъженъ да примирява съ Църквата открито кающитѣ се въ врѣме на литургията (Карт. 6), съ исключение на този случай, когато открито кающий се намира въ смъртна опасность и проси, да се примири съ св. алтарь въ отсѫтствие на епископа, но и въ този случай свещеникътъ е билъ длъженъ да попита епископа и съ неговото разрѣшение да примири находящия се въ опасность (Карт. 7); 3) Свещеникътъ е длъженъ билъ да прѣкрати молитвеното общение, ако ще би и у дома му, съ отлученитѣ отъ духовно общение и отъ молитвитѣ съ вѣрнитѣ, а съ ония, които за своитѣ прѣстѫпления сѫ извержени отъ Църквата, сѫ изгонени изъ самото общество на християнетѣ, — да прѣкѫсне всѣко сношение (ап. пр. 10. срав. 84 и 85 правила Вас. В.), иначе, свещеникъ, който приеме въ общение праведно изверженитѣ изъ Църквата, самъ е повиненъ на равно осѫждание съ отклоняющитѣ се отъ правилния приговоръ на своя епископъ (Карт. 9 и други).

Като забраняватъ на свещенницитѣ да подвергаватъ съгрѣшающитѣ на открито покаяние и да примиряватъ съ Църквата открито кающитѣ се (съ исключение на крайни случаи), църковнитѣ правила не лишаватъ свещенницитѣ отъ правата да извършватъ частната — тайната исповѣдь (Карт. 55, апост. 52,). Въ врѣме на гоненията, когато и падшитѣ сѫ били много, когато и християнетѣ, които ежечасно сѫ очаквали мѫчения и

смърть, и постояно сѫ се готвѣли за тѣхъ съ исповѣдь и причащение съ св. Тайни, поржчено било на пресвитеритѣ да приематъ исповѣдь отъ кажщитѣ, се и даже отреденъ билъ особенъ разредъ свещенници — исповѣдници или духовници, които били заняти главно съ извършвание тайнството покаляние. А когато гоненията противъ христианетѣ прѣстанѫли, това особено учрѣждение било отмѣнено и на свещенницитѣ се прѣоставило правото свободно да приематъ исповѣдь отъ кажщитѣ се и по свое усмотрѣние да разрѣшаватъ съгрѣшажщитѣ, като прѣдставляватъ на епископа само найважнитѣ и съмнителнитѣ случаи за разрѣшение, когато: напримѣръ, е било нуждно да се разузнажтъ обстоятелствата на грѣха, да се изобличи съгрѣшивший, да се подвергне той на открито обличение и духовно наказание и т. п. Въ такива случаи частната—тайната исповѣдь ставала вече открита. Съ исключение на съмнителнитѣ случаи, които свещенницитѣ не сѫ могли сами да разрѣшѫтъ, и за които сѫ били длъжни да искатъ разрѣшение отъ епископа, свещенницитѣ не трѣбвало да откриватъ съобщеното тѣмъ въ врѣме на исповѣдьта (Опытъ курса церк. законовъ Иоанна т. 11 стр. 133 и 242; срав. Карт. пр. 147. Забѣлина ч. 1 стр. 93).

Но, понеже у насъ всичкитѣ свещенници нѣматъ достатъчно образование и потрѣбната опитность въ душевнитѣ болести на человѣцитѣ, то епископитѣ, както изобщо на Востокъ става, избиратъ измежду свещенницитѣ най-опитнитѣ и по-ученитѣ и тѣхъ опрѣдѣляватъ, за да исповѣдватъ и приематъ покаяние отъ кажщитѣ се, съгласно църковнитѣ правила (Карт. 6 и др.). Впрочемъ, и всѣки свещенникъ, който не се намира подъ архиерейско запрещение, може и даже длъженъ е да исповѣдва болни и въ прѣдсмъртенъ часъ находящитѣ се, и по обичая да ги развързва отъ грѣховетѣ, съ това, обаче, условие, че, ако нѣкой отъ тия болни бѫде подъ епитимия и послѣ оздравѣе, то послѣдний е длъженъ да довърши епитимията си, и, ако грѣхътъ е билъ такъвъ, щото да изисква обстоятелна исповѣдь прѣдъ духовника

и да се съобщи на епископа и отъ него да се чака налагането епитимия, то свѣщенникътъ е длъженъ да увѣщае оздравѣлия боленъ да иде при своя духовникъ, подробно да му исповѣда грѣха си и да приеме разрѣшение отъ него. И не само всѣки свещенникъ въ своя прихсдъ трѣбва по тоя начинъ да исповѣдва болнитѣ и да ги напѫтствува съ Христовитѣ тайни, но и всѣки другъ свещенникъ, въ случай на опастность и въ отсѫтствието на приходския, длъженъ е да исповѣда такива болни и да имъ успокои съвѣстьта, като ги развърже отъ грѣховетѣ.

Въ твърдѣ крайни случаи, обаче, и всѣки православенъ мирянинъ, съ исключение на развързване, може да изслуша исповѣдване на грѣхове при слѣдующитѣ обстоятелства. Грѣшникътъ може да се намѣри въ опастность на неминуема смърть въ пусто и отдалечено мѣсто, гдѣто нѣма свещенникъ; може да се поболи въ нѣкой корабъ, или корабътъ да дойде въ опасность да пострада отъ корабокрушение, а нѣма духовно лице, прѣдъ което да се исповѣда, тогава той може това да стори и прѣдъ всѣки православенъ мирянинъ съ сърдечно съкрушение прѣдъ Бога за грѣховетѣ си. Подобенъ мирянинъ, като нѣма право да развързова отъ грѣховетѣ каѫщия се, не може и да направи това; но исповѣдалий се по този начинъ за съкрушението и пълното разкаяние, които е изявилъ за сторенитѣ си грѣхове, за прѣзрението на срама, което е показалъ, като е открилъ грѣховетѣ си и за искреното желание да му се опростѫтъ, — за всичко това той отъ подобна исповѣдь непрѣмѣнно ще види полза, и милосърдий Богъ, който помилова митаря и разбойника, нѣма да го остави да погине, а ще го спаси. На мирянина, обаче, прѣдъ когото въ такива обстоятелства се извърши по този начинъ исповѣдьта, строго се забранява да открие грѣховетѣ на исповѣдавшия се прѣдъ други человѣци (Книга за исповѣдь, стр. 13).

§ 123. Качеството и длъжноститѣ на духовника.

По православния требникъ и по книгата за исповѣдь, печатана въ Цариградъ на 1859 година, духовникътъ, който е отрѣденъ отъ епископа, за да приема человѣческитѣ съгрѣшения и помишления, трѣбва да бѫде опитенъ благоговѣенъ и ученъ, да знае Св. Писание и Божественитѣ закони, да умѣе да различава смъртнитѣ грѣхове отъ по-долнитѣ, сирѣчь, да отличава кой може да развързе, и кой не, и кой е по-голѣмъ отъ другитѣ, да разбира видоветѣ и обстоятелствата, въ които сѫ извършени, вѫтрѣшнитѣ и вънкашни побудителни причини за тѣхното извършване. Трѣбва да бѫде благъ, образецъ за всички, въздержателенъ, смиренъ и добродѣтеленъ; да се моли Богу на всѣки часъ, за да му подаде слово и разумъ, за да може да исправлява които идѫтъ до него за исповѣдь; да ги наставлява на спасителния пѫть, като имъ дава воля свободно и безъ всѣко притѣснение да си исказватъ грѣховетѣ; като се относи къмъ тѣхъ милостиво и състрадателно, да ги утѣшава и да възбужда въ нихъ надеждата на Божественото милосърдие; да има страхъ Божий и готовность да испълнява службата си за въ полза и душевното спасение на исповѣдалитѣ се у него; да се отдалечава отъ всѣкакъвъ порокъ, който не само е врѣдителинъ за неговата душа, но става и причина за съблазнь на исповѣдалитѣ се у него. Затова, прѣди всичко, той, съгласно съ Божественитѣ правила, длъженъ е благоразумно да държи поститѣ въ срѣда и петъкъ прѣзъ цѣлата година, както и другитѣ четире пости, и да кара и другитѣ благоразумно, а не слѣпо, да правѫтъ това, което самъ той испълнява. Ако ли самъ той е невѣжда, невъздържанъ и сластолюбецъ, то какъ ще може да учи другитѣ на добродѣтель? Какъ и кой ще бѫде дотолкось неразбранъ, щото да поиска да го слуша, като гледа, че той е безчинникъ и пияница, учи другитѣ да не се опиватъ, или да испълняватъ нѣкоя добродѣтель, а самъ това не прави? — Защото очитѣ сѫ по-вѣрни отъ ушитѣ,

казва св. Писание, за това всѣки духовникъ, прѣди да пристжпи да исповѣдва други, длъженъ е да внимава върху себе си, щото по негово нерадѣние да не погине нито една овца, която ще се дири отъ неговитѣ ржцѣ, *проклятъ бо*, казва св. Писание, *творяй дѣло Господне съ небреженіемъ* (Иер. 48, 10). При това духовникътъ като е мжжъ добродѣтеленъ и дълбоко съзнава висотата на своето звание и властьта, съ която е облеченъ, ще може смѣло, безпристрастно и пелицеприятно да испълнява възложеното върху него свето дѣло. Св. Василий, като удобрява подобенъ духовникъ, казва му: „гледай да не се убоишъ отъ никого и да не прѣдадешъ Сина Божия въ ржцѣтѣ на недостойни; да не се оплашишъ отъ никого изъ славнитѣ на земята, и не причащавай даже носящия диадема, ако е недостоенъ; защото Божественитѣ правила не повеляватъ да се причащаватъ недостойнитѣ и защото послѣднитѣ се считатъ като езичници. Ако тѣ не се покажтъ и не се обърнжтъ, тежко на тѣхъ и на причащажщитѣ ги.

Когато нѣкой отъ християнетѣ пристжпи къмъ духовника, за да се исповѣда прѣдъ него, то послѣдний трѣбва при исповѣданието: 1) да се държи съ пастирско достойнство и съ най-велико благоговѣние, и прѣди всичко да помни това, което самъ внушава на исповѣдажщитѣ се, че тука *самъ Христосъ невидимо стои*, който приема исповѣданието на кажщия се; 2) при приеманието на исповѣдь длъженъ е да се пази да не разрѣшава нѣкого, който е запрещенъ или отлжченъ отъ причащанието отъ другъ нѣкой духовникъ, защото, по църковнитѣ правила, никой не може да го разрѣши, освѣнъ който го е запретилъ, съ изключение, само, ако се докаже, че това запрѣщение е неправилно. Въ послѣдния случай, обаче, правото на разрѣшението се прѣдоставлява на архиерейската власть, която е по-висока отъ оная, която има наложивший това запрѣщение (ап. пр. 32; 1 Всел. 5; Ант. 6); впрочемъ, изключение въ този случай може да стане само за опасно болнитѣ; 3) когато узнае слѣдъ подробно распитване, че испо-

вѣдающий се просто по лъжливъ срамъ избѣгнува своя духовникъ, длъженъ е откато му даде приличното наставление, да го испрати къмъ прѣжния му духовникъ; 4) никогажъ да не си позволява да исповѣдва наедно нѣколко человѣци, възрастни или малолѣтни, нъ всѣкога отъѣлно и, при това за избѣгвание на всѣкакви прѣтълкувания и за по-голѣма внушителность на исповѣдьта трѣбва всѣкога да става въ църквата прѣдъ Спасителевата икона, кръста и Евангелието и така, шото никой отъ страна да не слуша исповѣдьта. Исповѣдь въ дома на свещенника, или на друго мѣсто, може да се допустне само като исключение, прѣдизвикано отъ голѣма нужда. При това свещенникътъ е длъженъ да научи и разясни на своитѣ енориаши, че тѣ сж длъжни да се исповѣдатъ въ навечерието на деня, въ който ще се причащаватъ; защото, ако оставятъ да се исповѣдатъ въ сжщия день, въ който ще се причащаватъ, то при многото други неудобства, освѣнъ че свещенникътъ не ще има достатъчно врѣме да исповѣда кажщитѣ се, и че тѣзи послѣднитѣ не ще могжтъ да испълнжтъ поржчкитѣ, които ще имъ се даджтъ и да си припомнжтъ всичко, за което има да се исповѣдатъ прѣдъ свещенника, нъ най-главното, че по причина на исповѣдьта, тѣ ще се лишжтъ отъ слушанието на Божествената литургия; 5) като има прѣдъ видъ по-голѣма искреность въ покаянието да се изразява, длъженъ е да прѣдставлява на исповѣдажщия се свобода самъ да си признава и исказва всичкитѣ си грѣхове, които, впрочемъ, прѣдварително трѣбва послѣдний да ги обмисли (2 Кор. 13, 5; Гал. 6, 4); а за улеснявание на кажщия се, духовникътъ самъ може да му прѣдлага питания за тия или други грѣхове, като се придържа о реда на десетьтѣ заповѣди, съобразно съ пола, възрастьта, общественото положение, и, главно, съ духовното настроение на кажщия се. При това духовникътъ трѣбва да се пази да не прѣдлага на исповѣдажщия се въпроси за такъвъ грѣхъ, за който той нито понятие има, или съ излишното распитвание за обстоятествата на грѣха да не оскърби и

да не смути нравственото негово чувство; 6) въ всичкото врѣме на исповѣдьта духовникътъ трѣбва да се относя къмъ исповѣдающия се съ потрѣбно внимание, търпѣние, кротость и съ искрено дружеско участие, като прѣдизвиква по този начинъ въ него пълно довѣрие къмъ духовния свой отецъ, и съ пастирскитѣ свои наставления да го докара въ чувство на умиление и завръщание въ истинския спасителенъ пѫть; 7) по никакъвъ начинъ да не си позволява да прави разлика между богати и сиромаси, като приема първитѣ и отстранява послѣднитѣ, или като се държи по-благо къмъ първитѣ и сурово къмъ послѣднитѣ (Книга о долж. пресв. стр. 135—139). Ако нѣкогажъ и нѣкждѣ духовникътъ трѣбва да е равенъ за всички, то въ врѣме на исповѣдьта е длъженъ ди бѫде за всички такъвъ; 8) най-сетнѣ, духовникътъ е длъженъ да се пази да не обръща исповѣдьта въ срѣдство на печалба, защото съ това, край другата нравствена врѣда, ще оскърби и Божието име. — Каквото му даде исповѣдающий се, длъженъ е съ благодарение да го приеме не като плата, а като знакъ на благодарность или като милостиня.

§ 124. Исповѣдающитѣ се лица и качеството на исповѣдьта.

Понеже всички сме подвержени на грѣхове, както ни увѣряватъ за тази истина свещ. Писание и самата наша съвѣсть, то всички имаме нужда отъ исповѣдание на грѣховетѣ си прѣдъ Бога въ лицето на Неговия служитель — духовника. Отъ това правило се изключаватъ само дѣцата до седмогодишната възрасть, защото тий като нѣматъ разсждъка си развитъ, не могѫтъ и да правѫтъ разлика между доброто и злото, но отъ седмата година нагорѣ всички, мѫжье и жени отъ всѣкакво съсловие, монаси, свещенници и архиереи сѫ длъжни да се исповѣдватъ, когато трѣбва да се причастѫтъ и когато се усѣщатъ не здрави. И понеже исповѣдьта е като приготовление за св. причащение, то свещенницитѣ не трѣбва да причащаватъ никого прѣди той да се исповѣда,

защото, въ противенъ случай, св. причащение не само нѣма да го ползува, но му става и причина да бѫде осѫденъ на мѫчение.

И въ Ветхозавѣтната Църква имаше исповѣдь, но тя не ставаше прѣдъ духовникъ, както сега. Когато съгрѣшаваше нѣкой въ Ветхозавѣтната Църква, вдигаше ума си къмъ Бога и си смисляше грѣховетѣ, като биеше сѫщеврѣмено гърдитѣ си, както Митарь, когато искаше прошка отъ Бога, както и ний правимъ, когато съгрѣшаваме словомъ или дѣломъ и искаме отъ Бога прошка. Разликата между едпата и другата исповѣдь е, че първата не става прѣдъ духовникъ, и исповѣдуващий се по тоя начинъ не знае дали е опростенъ, а послѣднята става прѣдъ лице, облечено отъ самаго Бога съ власть да прощава грѣховетѣ чрѣзъ видими знакове: молитва и благословение, когато тя, исповѣдьта, става съвършена.

За да бѫде исповѣдьта съвършена, споредъ ученията на църковнитѣ учители, тя трѣбва да става съкрушителна, проста, смирена, чиста, вѣрна, честа, явна, мѫдра, волна, срамежлива, пълна, силна, скрита, укорителна и удовлетворителна.

Съкрушителна исповѣдьта става, когато исповѣдаящий се има сърдцето си съкрушено, скърби и плаче, загдѣто е съгрѣшилъ прѣдъ Бога Отца. *Проста,* а не лукава,—когато исповѣдаящий се расказва своитѣ грѣхове на духовника си просто, безъ притѣснение, безъ прѣиначавание и безъ да примѣсва въ неѫ нѣкоя лѫжа. *Смирена*—когато каящий се се исповѣдва съ истинско смирение, съ желание да се спаси, а не за тщеславие, или само за да го видятъ человѣцитѣ, че се исповѣдва. *Чиста* става тя, когато грѣшникътъ се исповѣдва съ чистъ умъ отъ любовь къмъ Бога, а не отъ нѣкой человѣчески страхъ или отъ вѣчна мѫка. *Вѣрна,* сирѣчь да е основана врѣхъ светата Христова вѣра, както отъ страна на духовника, така и отъ страна на исповѣдаящия се: защото еретикътъ нѣма сила да развързва грѣхове, и неговото покаяние и исповѣдь не е исповѣдь, а

подигравание. *Честа*, сирѣчь която става въ всѣко врѣме, въ което человѣкъ познава въ себе си нѣкой смъртенъ грѣхъ, длъженъ е да тича при духовника си, за да се исповѣда, и да не оставя испълнението на този дългъ за утрѣшния день, *защото не въсть, что утрп случится* (Иак. 4, 14). *Явна* — когато исповѣдающий се исказва грѣховетѣ съ явни или опрѣдѣлителни думи, за да го разбере духовникътъ. *Мждра* става, когато прѣдварително смисльова грѣховетѣ си, за да не отеготява духовника си съ прѣдлагание различни въпроси. *Волна* —когато исповѣданието става самоволно и безъ никакво косвено или прямо насилие. *Срамежлива* тя бива, когато думитѣ и видътъ на исповѣдающия се показватъ, че се срамува за съгрѣшенията си и се отвръща отъ нихъ. Този срамъ, впрочемъ, не трѣбва да е такъвъ, щото да се криятъ грѣховетѣ при исповѣдьта. *Пълна* бива, когато грѣшникътъ исказва всичкитѣ грѣхове, и нито единъ отъ съдѣянитѣ не скрива; понеже, ако скрие нѣкой отъ нихъ, исповѣданитѣ не се прощаватъ, а напротивъ оставатъ като явно свидѣтелство за лукавщината му прѣдъ всевидящаго Бога и прѣдъ светитѣ Негови ангели. Напримѣръ, ако има нѣкой десеть грѣхове, и исповѣда деветьтѣ самоволно и скрива единия отъ срамъ, тогава всичкитѣ десеть му се вмѣняватъ и скритий се връща а ставатъ единадесеть защото десетьтѣ грѣхове, които имаше, когато отиваше при духовника, останѫѫ неразвързани поради скрития, и още единъ, който направи, и който се казва светатство, защото поиска да излъже сърдцевѣдца Бога, Който съ такава исповѣдь не се сприятелствува съ никого, и не обича да прощава половината грѣхове, а половината, — не. За да можемъ да получимъ прошка на грѣховетѣ си, длъжни сме всички да ги исповѣдваме, безъ да се срамуваме както блудницата прѣдъ Христа и Симонъ Фарисейнътъ. Впрочемъ, исповѣдающий се при усилията да си припомни всички грѣхове, възможно е неволно да забрави нѣкой изъ нихъ, въ такъвъ случай забравений се счита като исповѣданъ, и, слѣдователно, опростенъ. *Скрита или тайна,*

тя трѣбва да остане въ съвършена тайна, както отъ страна на исповѣдающия се, така и отъ страна на духовника. *Укорителна* — когато кающий се осѫжда себе си, както Давидъ рече: „*грѣхъ исповѣмъ на мя беззакон ія моя Господеви*“. Чувството на съзнанието за тежестьта на грѣховетѣ трѣбва да го накара къмъ самоосѫждение, и да не обвинява другиго, както Адамъ, когато хвърли причината на прѣстѫплението върху Ева, и тя върху змията, и така, намѣсто да търси причинитѣ на своитѣ беззакония вънъ отъ себе въ различни обстоятелства, вещи и лица, длъженъ е да вникне въ внѫтрѣшния свой человѣкъ и добросъвѣстно като потърси и намѣри причинитѣ на грѣховетѣ си въ себе, да се признае за виновенъ прѣдъ духовника и съвѣстьта си. *Удовлетворителна* бива, когато кающий се дѣятелно испълнява канона или епитимията, която духовникътъ му възлага, споредъ властьта и разсѫждението си, и рѣшително бѣга отъ всѣкакъвъ поводъ къмъ прѣгрѣшение.

§ 125. Видоветѣ на грѣховетѣ.

Видоветѣ на грѣховетѣ сѫ: 1) смъртнитѣ и простителнитѣ, 2) противъ Духа Светаго, 3) противъ десетьтѣ Божии заповѣди, 4) противъ църковнитѣ заповѣди и 5) вопиющитѣ грѣхове. Всички тия видове ще разгледаме, както слѣдва:

1) Грѣховетѣ, които кающитѣ се трѣбва да исповѣдватъ сѫ ония; които сѫ сторени слѣдъ кръщението, и тѣ сѫ двояки: *смъртни и простителни.* Смъртенъ грѣхъ изобщо е всѣко человѣческо дѣяние въ живота, което растлѣва или погашава любовьта къмъ Бога и ближния; защото всѣко человѣческо дѣяние се относи или къмъ Бога, или къмъ ближния, затова и Спасительтъ казва: че всичкий законъ и пророцитѣ висѫтъ върху заповѣдьта за любовьта къмъ Бога и ближния. Смъртнитѣ грѣхове сѫ седемъ: *гордостьта, сребролюбието, завистьта, лакомството, блудството, гнѣвътъ* и *мързеливостьта.* Простителни грѣхове сѫ ония, които не умъртвяватъ человѣчешката душа, но само истудяватъ любовьта, която

длъжимъ на Бога и на ближния. Тѣ сж: *празднословието, неумѣстното похотение, естествений гнѣвъ, открадване на дребни нѣкои нѣща, дѣтински лъжи* и такива подобни. Тия послѣднитѣ чрѣзъ благоговѣние къмъ Бога и неговитѣ светии и чрѣзъ благочестиви дѣла могжтъ да се загладжтъ, но, за да не породжтъ нѣкои смъртни грѣхове, трѣбва да се исповѣдватъ прѣдъ духовника. Върху смъртнитѣ, обаче, всѣки христианинъ най-строго внимание е длъженъ да обръща, за да не впадне въ нихъ, защото споредъ апостола Павла: *знаю грѣховное есть смертъ*, което прави человѣка да изгуби Божията благодать и осиновление, прави го врагъ Божи и достоенъ за вѣчна мжка. Тия грѣхове приблизително се проявляватъ въ слѣдующитѣ видове: *гордостьта* се проявлява, когато человѣкъ не се покорява на началството си, на по-съвършенитѣ и на по-добритѣ отъ него; когато се хвали за онова, което нѣма, и накарва другитѣ да го хвалжтъ; когато лицемѣрно се прѣструва за светия, а е прѣобразенъ демонъ; когато распуща мълва и упорствува въ гнѣва си; когато лицемѣрно се прѣструва въ гнѣва си; когато твърдо постоянствува въ злитѣ си мисли и помишления, и когато взима нѣкое достойнство, за което не е достоенъ и не му прилича. *Сребролюбието* — когато краде чуждо нѣщо и лъже въ зимание-даването си; когато е суровъ и немилостивъ къмъ сиромаситѣ; когато отъ лъжлива привичка или нарочито се кълне; когато прави светотатство, като краде и продава църковни вещи, ненаситно взима и дири вънъ отъ закона лихви особено отъ сиромаси; когато става твърдосърдеченъ къмъ ближния си. *Завистьта* се проявлява, когато нѣкой мрази врага си или осжжда ближния си; когато се онлаква отъ съсѣда си и го клевети, радва се за пропадването му, или скърби за благополучието му, кълне другитѣ и има вражда къмъ тѣхъ. *Лакомството* се поражда отъ грижата само за ядение, когато лакомий дири много видове ястия, когато се опива ежедневно, яде и пие безъ мѣра и постояно е прѣданъ на чревоугодието, винаги се упражнява въ игри, въ ве-

черинки и пѣсни, и, най-сетнѣ, когато дири тѣлеснитѣ сладострастия. *Блудството* — когато нѣкой желае да се намѣри съ жена. за любовьта на нѣкое лице безчинствува; когато за да приведе въ испълнение любовната си воля, туря живота си въ бѣда; когато мисли себе си, че е най-хубавъ и най-достоенъ отъ всички, обича най-по-вече себе си и иска да живѣе за да блудствува; когато умствено се заблуждава и намѣсто да дойде въ здрави заключения за покаяние, той се отчайва за душевното си спасение. *Гнѣвътъ* произлиза, когато нѣкой хули, вика, руг е, заплашва, бие, кълне и враждува. *Мързеливостьта* се проявлява, когато лѣниво служи на Бога, лѣниво влазя въ църква и съ нетърпѣние изслушва правилото и Божествената литургия; когато малодушествова и не извършва доброто; когато се отчайва отъ Божието благосърдие; когато всѣкогажъ кове мисли лукави и се грижи да ги привожда въ дѣйствие.

2) Грѣховетѣ противъ Духа Светаго, които по неложното увѣрение на Спасителя нѣма да се простѫтъ (Лук. 12, 10) сѫ слѣдующитѣ: когато се отчае нѣкой за спасението си; когато се надѣва, че безъ испълнението на Божия законъ или безъ добри работи може да се спаси; когато познава истината и се противи на неѭ; когато завижда на дарбитѣ, които иматъ други; когато не иска да се остави отъ грѣха, и когато свършва живота си безъ покаяние. Тѣзи грѣхове се казватъ противъ Духа Светаго, защото се раждатъ отъ самата зла воля, и особено онзи грѣхъ, когато человѣкъ познава истината и отъ упорство се прѣпира за неѭ и злобно се старае да докаже противното; изобщо, когато грѣхътъ произлиза отъ непрѣодолима зла воля се нарича грѣхъ противъ Духа Светаго, и подобни грѣхове пе се прощаватъ, защото мѫчно се случва истино да се покажѫтъ за нихъ съгрѣшившитѣ.

3) За по-точно разбиране за грѣховетѣ противъ десетьтѣ заповѣди, считаме за нужно по-напрѣдъ да изложимъ тия заповѣди както слѣдва:

1) *Азъ есмь Богъ твой, свобождай тя отъ земли египетския, да не будутъ тебѣ бози иніи, развѣ мене.*

2) *Не сотвори себѣ кумира и всякаго подобія, елика на небеси горѣ, и елика на земли низу, и елика въ водахъ подъ землею: да не поклонишися имъ, ни послужиши имъ.*

3) *Не пріемли имене Господа Бога твоего всуе.*

4) *Помни день субботный, еже святити его: шесть дней дѣлай, и сотвориши (въ нихъ) вся дѣла твоя, въ день же седмый суббота Господу Богу твоему.*

5) *Чти отца твоего и матерь твою, да благо ти будетъ.*

6) *Не убій.*

7) *Не прелюби сотвори.*

8) *Не укради.*

9) *Не послушествуи на друга своего свидѣтельства ложна.*

10) *Не пожелай жены искреннаго твоего, ни села его, ни раба, ни рабыни его, ни вола его, ни осла его, ни всякаго скота его, ни всего елика суть ближняго твоего.*

Разяснението на тия Божествени заповѣди духовникътъ може да намѣри и въ други книги, главно въ катихизиситѣ; за негово улеснение, обаче, и приспособително къмъ прѣдмета заимствоваме тука изъ книгата за исповѣдь едно кратко изложение на прѣстжпленията или грѣховетѣ противъ нихъ.

И тъй, *противъ първата заповѣдь* съгрѣшаватъ безбожницитѣ, които не вѣрватъ въ Бога, или се покланятъ на много мними богове. Противъ втората — онія които се покланятъ на идоли, на слънцето и на звѣздитѣ, и не вѣрватъ благочестиво и православно въ единаго Бога, любостяжателитѣ, идолопоклонницитѣ и лакомитѣ *ихже Богъ чрево*; магесницитѣ, чародѣитѣ, които суевѣрно и баснословно вѣрватъ въ звѣздословието, въ случай, въ ризикъ или орисници, които ходжтъ по магии за да си бажтъ, и които оставятъ Божията помощь и се надѣжтъ, на человѣческата. Противъ третята съгрѣша-

ватъ ония, които безсмислено се кълнѫтъ въ Бога, когато имъ скимне, които даватъ клетва на лъжа и които се обѣщаватъ да пожертвуватъ нѣщо за Бога и послѣ се раскайватъ и не го даватъ. Противъ четвъртата —, които не почитатъ светинедѣлнитѣ и празднични дни, но работѣѫтъ, и които отъ небрѣжение не ходѣѫтъ въ църква за да изслушватъ тамъ внимателно правилото и литургията, и послѣ да се занимаватъ у дома си съ четение на св. Писание и други назидателни книги съ душеспасителни разговори, както и съ благочестиви работи прѣзъ тия празднични дни; които не пазѫтъ пости и не даватъ възнаграждение на свещенослужителитѣ за трудоветѣ имъ. Противъ *петата*, които не почитатъ родителитѣ си и не имъ слушатъ добритѣ съвѣти, не имъ помагатъ въ нуждитѣ, ганадѫтъ и хулѫтъ, не почитатъ въспитателитѣ и учителитѣ си, духовницитѣ, свещенницитѣ, владицитѣ, майсторитѣ, отъ всѣкакъвъ видъ и занаятъ, и всички по-горни отъ нихъ. Противъ *шестата* грѣшѫтъ ония, които убиватъ себе си или другиго душевно и тѣлесно, мразѫтъ враговетѣ си и имъ желаѫтъ злото или смъртьта. Противъ тази заповѣдь грѣшѫтъ свещеносложителитѣ, когато не се грижѫтъ за спасението и вѣчния животъ на врѫченото тѣмъ духовно паство, не го поучаватъ, не му испълняватъ свещенитѣ трѣби, не го исповѣдватъ и не го управляватъ къмъ спасението и вѣчния животъ, както изискува и повелява Църквата, и даже когато безсрамно злоупотрѣбляватъ съ постановенитѣ отъ св. апостоли и църковнитѣ отци закони, и ги прѣвръщатъ въ търговия. Противъ *седмата* съгрѣшаватъ, когато гледатъ на чужди жени съ прѣстѫпно пожелание или просто прѣлюбодѣйствуватъ съ нѣкоя, и така ставатъ причина да се раздѣлятъ отъ законитѣ си мѫжье, или съ каквато и да е жена блудствуватъ. Противни сѫ на тая заповѣдь: невъздържанието, нечестнитѣ пѣсни, страстнитѣ цѣлувки, лукавото прѣгрѫщание, безчестнитѣ игри, блудний смѣхъ, рукоблудието, дѣторастлѣнието, мѫжеложеството, скотоложеството и, най-сетнѣ, всѣко тѣлесно осквернение и злитѣ

помислн. Понеже прѣлюбодѣйството не е само тѣлесно, но и духовно, то человѣкъ и душевно прѣлюбодѣйствува, когато дързне да се отрече отъ православната вѣра, и падне въ заблужденията на еретицитѣ и смѣси еретическата лъжа съ истината на св. Писание или умишлено искривява св. Писание, развали или се отрича отъ свещеното прѣдание и обреда на светата наша апостолска и вселенска Църква. Противъ *осмата* грѣшятъ, които присвояватъ чуждо нѣщо и го съдържатъ неправедно и насилствено; които при събиранието на данъци взиматъ по-вече отъ опрѣдѣлението; които насилватъ слугитѣ си да работятъ по-вече отъ силитѣ си, или имъ задържатъ отъ условното; които умишлено убиватъ честьта на другиго и въ врѣме на гладъ или нужда нарочито задържатъ плодоветѣ, за да ги продаватъ по-скжпо на сиромаситѣ; когато прѣправятъ продаваното отъ нихъ, или въ теглението и измѣряванието мамятъ купувачитѣ си, озлобляватъ съдружницитѣ си; които нощѣ раскопаватъ гробища и съблачатъ мъртвитѣ; когато нѣкои сж се обѣщали да поклонятъ нѣщо въ честь на Бога и на нѣкой неговъ угодникъ, на църква, монастирь или на сиромаси, а послѣ се отричатъ. Такива и други подобни на нихъ отричания се казватъ кражба, а духовникътъ, като узнае подобни пороци у исповѣдающия се, длъженъ е да му внуши да испълни, доколкото може, неиспълненото и да възвърне неправедно присвоеното, да се отучи отъ подобно зло навикновение; защото, споредъ апостола, *ни лихоимци, ни татіе, ни піяницы, ни досадители, ни хищницы, царствія Божія не наслѣдятъ* (1 Кор. 6, 10). Противъ *деветата* съгрѣшаватъ, които лжесвидѣтелствуватъ, сирѣчь когато се повикатъ на сждъ, за да кажатъ истината, а ѭ крижтъ, или ѭ изопачаватъ въ полза на неправата страна. Другитѣ заповѣди възбраняватъ нечестието, което става съ дѣло, а послѣднята възбранява и ония, които ставатъ и съ слово, като ругание, злословие и клънение. Противъ *десетата* грѣшятъ тия, които пожелаватъ жената на ближния. Въ седмата се възбранява прѣлюбодѣйството

и всѣки другъ грѣхъ, понеже началото и причината на всички грѣхове и лошавитѣ работи е желанието; по апостола Иакова (глава 1, 12): желанието ражда грѣхъ, а грѣхътъ, като се извърши, ражда смърть (кн. за исп. стр. 23-26).

4) Църковнитѣ заповѣди накратко сж слѣдующитѣ: Всѣки християнинъ е длъженъ да ходи редовно въ опрѣдѣленитѣ дни на църква, за да се моли Богу съ съкрушено сърдце и надлѣжно благоговѣние, внимателно да слуша църковнитѣ правила, да се моли Богу за себе и за всѣки чинъ, за ближнитѣ и за почившитѣ негови сродници и за всичкитѣ въ вѣра и надежда отшедши православни християне; да говѣе прѣзъ четиретѣ пости, въ срѣда и петъкъ прѣзъ годината; да си исповѣдва грѣховетѣ прѣдъ духовника не само прѣзъ поститѣ, когато ще се причести съ св. Христови тайни, но и когато го изобличава съвѣстьта за нѣкое волно или неволно прѣстжпление. Прѣстжпленията противъ тия църковни заповѣди се считатъ тоже грѣхове противъ Бога, който е заповѣдалъ на вѣрующитѣ да се покоряватъ на нейнитѣ распореждания (Лук. 10, 16; Мат. 18, 17).

5) Вопиющитѣ грѣхове, които викатъ прѣдъ Бога за отмъщение сж: волното убийство, прѣсилването на беззащитнитѣ сиромаси, сирачета, вдовицитѣ и задържанието на правого или заплатата на работницитѣ или слугитѣ. Тѣзи грѣхове така се наричатъ, защото лошавината имъ е дотолкось явна, щото не може да се покрие и да не се накаже (Кн. за испов. стр. 27 и 42). Въ числото на горнитѣ грѣхове можемъ да присъединимъ и ония, които ставатъ при нарушаване обязаноститѣ на званието и службата по причина на нерадѣение, небрѣжение, лѣность, злоупотрѣбление на службата, произволъ, насилие и взятничество (рушветъ), нарушаване дадената клетва за вѣрность при служението и т. н.

§ 126. Причинитѣ за порождението на тия грѣхове.

Духовникътъ, като приема исповѣданието на грѣховетѣ отъ кающитѣ се, длъженъ е внимателно да

разгледва внжтрѣшното, душевното състояние на съгрѣшившитѣ и, съобразно съ това, длъженъ е даде надлѣжащитѣ срѣдства, за да се освободи страждущата душа отъ расположението къмъ грѣха, което надвива нейнитѣ сили. Този начинъ на дѣйствование отстрана на духовника е изложенъ въ правилата на Григория Ниски и на Василия Велики. За да уврачува душевнитѣ болести на кающитѣ се, по думитѣ на Св. Григория, прѣди всичко е нуждно духовникътъ да обръща внимание върху причинитѣ на тия *болести*. Като съпоставлява душевнитѣ болести съ тѣлеснитѣ и като извлича оттука необходимостьта за лѣкаря на душитѣ да узнава самата причина на болестьта, за да ѝ даде съотвѣтствения лѣкъ — Св. Отецъ посочва въ душата на человѣка три главни сили, които управляватъ всичката дѣятелность на человѣка и го излагатъ на поползновение къмъ злото. Тия три сили сж: *силата на ума, силата на желанието и силата на раздражението*. Споредъ това, когато иска духовникътъ да приложи лѣкъ къмъ болната часть на душата, длъженъ е, първо, да разгледа въ коя часть е произлѣзла болестьта, и послѣ, къмъ неж да приложи лѣка. Ето какъ св. Григорий раздѣлно прѣдставлява дѣятелностьта на тритѣ основни сили въ человѣка, които причиняватъ добритѣ и порочнитѣ расположения и влечения: *Мислящата сила*, казва той, произвожда благочестиви или нечестиви понятия относителио божественитѣ вещи, правилното или неправилно различие между доброто и злото, ясно или прѣвратно и лъжливо понятие за сжществото на вещитѣ, правилното или неправилно сжждение за свойството на прѣдметитѣ. *Силата на въжделението* произвожда стремления или къмъ дѣйствително желаемото и истинно прѣкрасното, или, напротивъ, всѣко наше стремление, всичката наша дѣятелность настроява къмъ мечтателното тщеславие или къмъ цвѣтущата тѣлесна красота. Оттука произлиза сребролюбието, славолюбието, сластолюбието и всички подобни на тия пороци, които иматъ за начало този родъ на злото. *Силата на раздражението* произ-

вожда отвращение отъ злото, борба съ страститѣ и укрѣпление на душата въ мѫжеството така, щото, когато се подвизава за вѣрата и добродѣтелта, не се бои отъ това, което може да се показва страшно, но се подвизава противъ грѣха до проливание на кръвь, до прѣзирание на всѣко заплашвание, смъртьта, ужаса на мѫкитѣ и раздѣлявание отъ онова, което е най-приятно за него; съ една дума — за да се възвиси надъ всичко, което държи мнозина въ плѣнъ у сладоститѣ по навикновение, иля прѣдубѣждение. Силата на раздражението произвожда още очевиднитѣ за всички: завистьта, ненавистьта, враждата, злословието, расположението къмъ скарване и мщение, паметозлобието, което се простира на дълго врѣме, и всичи ония пороци, които довеждатъ до убийство и кръвопролитие (пр. 1). Въ послѣдующитѣ правила св. Григорий Нисски изброява *самитѣ грѣхове*, които сѫ прѣко слѣдствие на неправилната насока на всѣка отъ *тритѣ тия основни сили на душата* и при това прѣдлага съотвѣтствующитѣ на тѣхъ исправителни срѣдства. *Грѣховетѣ*, за изворъ на които служи *мислителната дѣятелность*, изискуватъ най-силното срѣдство: който се е отрекълъ отъ Христа, или се е прѣдалъ на Иудейството и на ересь за всичкия си животъ, се отлучава отъ св. Причастие (пр. 2), съ исключение на оня случай, когато тежка болесть го застрашава съ смъртъ. Това отречение отъ Христа тука става за демона, когато человѣкъ произноси отречението съ намѣрение да направи вълшебството по дѣйствително. При това е нуждно да се различаватъ ония, които се отричатъ отъ Христа съвършено свободно и независимо, и ония, които по малодушие, бидейки потиснѫти отъ нужда, не сѫ могли да противостоѫтъ на искушението отъ тоя родъ, подобно на ония, които страхътъ на мѫченията ги е накаралъ да се отречѫтъ отъ исповѣданието на вѣрата (3 пр., Срав. правилата на св. Петра Александр. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 и 8). Голѣмо снисхождение изискватъ *грѣховетѣ*, които происхождатъ отъ *неправилното дѣйствие* на втората *сили на душата*, *отъ силата на*

въждел'нието — сила, която вече не така дѣйствува, както първата, защото душата на человѣка се нахожда подъ силното влияние на тѣлеснитѣ възбуждения. Степеньта на грѣха, която происхожда отъ силата на желанието се увеличава или намалѣва, споредъ както се извършва за по-голѣма или по-малка врѣда на другиго. Прѣлюбодѣянието е най-високата степень на грѣховетѣ отъ тоя родъ, защото то води потъпкване съпружескитѣ правдини на другиго. Къмъ него се относятъ скотоложеството и мжжеложеството, защото тия грѣхове сж прѣлюбодѣяние на противоестеството; тука се причинява обида на чуждъ родъ и, при това, противъ естеството. По-малка степень на виновность прѣдставлява блудътъ, съ който съгрѣшажщий по-вече врѣди самъ па себе си. Тия и други грѣхове, които произлизатъ отъ силата на желанието и при това сж подъ влиянието на тѣлеснитѣ възбуждения, по самото имъ сжщество, не сж дотамъ гибелни за душата; защото, който е подверженъ на единъ отъ тия грѣхове, и истинно се раскае, може да въстържествува надъ похотьта, която го е обуревала и да възвиси твърдостьта си дотамъ, щото да противостои на влечението на тѣлеснитѣ възбуждения. За това, дава се тука свобода на духовника да поослаблява строгостьта на покаянието и да скратява врѣмето на отлжчението отъ св. Тайни, споредъ искреностьта на раскаянието (пр. 4). Отъ *раздразнителната сила*, произлизатъ много *грѣховни работи и злини*, но св. Григорий спира своето внимание само върху най-крайната степень на тая сила — убийството. Убийството раздѣля на волно и неволно; волното убийство раздѣля на два вида: единий — когато человѣкъ съ намѣрение извършва убийството, като има прѣдъ видъ именно него — когато человѣкъ въ единоборството, „като бие и биемъ бива“ наноси на другиго ударъ въ опасно мѣсто. Убийсттото, ако е произлѣзло отъ противоборство, отдава се на *дѣйствието* на произвола, а не на случая“, и затова се признава за волно. За сжщественъ признакъ на неволното убийство полага св. Огецъ това, когато человѣкъ

има въ намѣрението си съвсѣмъ друго нѣщо, а случайно извършва убийство (пр. 5).

Съ не по-малка опрѣдѣленость показва и Василий Велики онія основания, по които исповѣдницитѣ сж длъжни да се ржководжтъ при исповѣдьта на кажщитѣ се, и онія срѣдства, къмъ които служителитѣ на Църквата сж длъжни да се обръщатъ за исправление на съгрѣшажщитѣ. Тия правила на св. Отецъ се отличаватъ само съ по-голѣма строгость: той опрѣдѣля по продлъжително врѣме за покаяние на съгрѣшажщитѣ; но не можемъ заедно съ това да не признаемъ, че правилата на Кесарийския епископъ се отличаватъ и съ строго различаване на душевнитѣ състояния, което доказва, че цѣлта на епитимиитѣ, за които по-долѣ ще говоримъ, е най-първо исправлението на грѣшника, а не само наказание за извършеното прѣстжпление. Такива сж неговитѣ правила: 2, 3, 5, 7, 8, 54, 74, 84 и т. н., въ които св. Отецъ дава да разберемъ, че врачеванието се измѣрява „не съ врѣмето, но съ начина на покаянието“. Понѣкогажъ той съвѣтва само да се вразумлѣва человѣкътъ относително замисленото отъ него дѣло, като му се докаже всичката несъобразность, че но лъжливото му прѣдставление то му се показва разумно и задължително (пр. 29).

§ 127. Наставления на духовника при самата исповѣдь.

Съгласно съ прѣдписанията на устава, изложенъ въ требника при исповѣдьта, когато се прѣдстави нѣкой прѣдъ духовника, за да се исповѣда, послѣдний трѣбва да го приема ласкаво и съ готовность да испълни благочестивото му желание; суровостьта, небрѣжностьта и неприличната обстановка, неприятний видъ на духовника отблъскатъ приближажщия се отъ цѣлителя на душевнитѣ болести, оскърбляватъ го и посѣватъ въ неговата душа врѣдителни мисли за сполучливото изцѣление. — Като се прѣдстави, прочее, кажщий се, безъ много бавение заедно съ него да се помоли Богу и като го постави прѣдъ Спасителевата икона, да начене

исповѣдьта съ слѣдующитѣ думи: *Се, чада, Христосъ невидимо стоитъ пріемля исповѣданее твое* и пр. Послѣ прилежно го пита едно по едно, и чака догдѣто му не отговори на всѣко питание. Ако самъ той чистосьрдечно, съ потрѣбното съкрушение, раскрива грѣховнитѣ си чувства и дѣйствия прѣдъ него, тогава исповѣдникътъ не трѣбва да го спира съ своитѣ питания, догдѣто не искаже всичко, което има той въ душата си; защото, въ противенъ случай, съ излишнитѣ си питания може да развлече вниманието у кающия се и да му развали реда, който той самъ си е избралъ за по-удобно раскриване грѣховетѣ си. При това тънкостьта на исповѣдьта изискува, щото духовникътъ да не изявлява никакво нетърпѣние, когато кающий се почне надълго да раскрива повѣствованието на грѣховния свой животъ, или нѣкакво изумление, когато той му съобщи за нѣкой тежъкъ грѣхъ и т. н. Впрочемъ, има и случаи, когато духовникътъ е длъженъ благоразумно и внимателно да спира кающия се, когато самъ той пожелае, или, прѣди да му се прѣдложи питание, почне да раскажа. Особено това е нужда въ такива случаи, когато, напримѣръ, кающий се начне да говори за такива прѣдмети, които съвсѣмъ не се относятъ до исповѣдьта, както това особено се случава при исповѣдьта на млади моми, или когато кающий се поиска да каже името на съучастника въ своя грѣхъ, или да искаже такива обстоятелства, по които лесно може да се узнае съучастникъ. Подобно духовникътъ е длъженъ строго да вразуми ония изъ кающитѣ се, които съ любовь би начели да споменуватъ за нѣкой грѣхъ, или съ самоуслаждение да описватъ прѣстжпнитѣ наслаждения на порока, или, намѣсто да исповѣдватъ грѣховетѣ си, поченжтъ да исказватъ своитѣ добродѣтели. Тука трѣбва да отнесемъ и ония случаи, когато духовникътъ забѣлѣжи въ расказа на кающия се ухищрения на лукава съвѣсть, и че исповѣдающий се не желае да раскрие нѣкои страни на грѣха, и се старае да прѣмълчи нѣкои си обстоятелства и частности.

Ако исповѣдающий се не желае или не умѣе да раскрие, както слѣдва, грѣховетѣ си прѣдъ духовника, то послѣдний е длъженъ да го распитва съ различни въпроси. Но какви именно въпроси трѣбва да му прѣдлага или за какви грѣхове да го распитва, за това точно не можемъ да опрѣдѣлимъ. Въ тоя случай той трѣбва да се възползува отъ досега изложенитѣ видове и причини, или отъ извора на грѣховетѣ, както и отъ въпроситѣ, които има да приведемъ и прочая; но въ приведеното обстоятелство по-вече зависи отъ опитностьта и благоразумието на исповѣдника, който, впрочемъ, трѣбва да помни, че съ питанията си е длъженъ между другого да помага или накарва исповѣдающитѣ се да съзнаватъ своитѣ грѣхове и по този начинъ да ги приведе въ истинно-християнско, пълно, искрено и всестранно раскаяние.

При това има кающи се, които съ общи думи означаватъ грѣховетѣ си, напримѣръ, казватъ нѣкои: „азъ развалихъ съпружескитѣ си длъжности“, или „съгрѣшихъ противъ еди-коя си заповѣдь“. Въ тоя случай духовникътъ е длъженъ да испитва исповѣдающия се така, щото послѣдний по възможности да искаже по име грѣховетѣ си; но тука духовникътъ трѣбва да гледа по-вече на искреностьта и силата на раскаянието, отколкото на подробноститѣ на грѣха; защото мнозина отъ срамъ и съкрушение не нахождатъ думи, за да искажатъ грѣха си. Напротивъ, има и такива, които хладнокръвно и безъ срамъ подробно расказватъ грѣха си. Разбира се, че първий по-вече заслужва опрощение, отколкото послѣдний.

Духовникътъ трѣбва да помни, че между грѣховетѣ съществува извѣстна вънтрѣшна свързка, поради която едни отъ тѣхъ служатъ за начало на други, като поводъ или побуждение; напримѣръ, расточителностьта често докарва къмъ кражба, други вървятъ слѣдъ прѣдидущитѣ грѣхове, като неизбѣжни тѣхни спътници: напримѣръ, распуснатий животъ на мажа или жената често происхожда вслѣдствие семейни раздори или

несъгласия между мѫжа и жената и т. н. Духовникътъ, за да приведе каѭщитѣ се въ пълно разкаяние, длъженъ е да ги распитва за такива грѣхове, които, съ исповѣданитѣ отъ нихъ, се нахождатъ въ сродство или въ най-близка нравствена свързка и съприкосновение и така още по-вече разясняватъ нравственото състояние и положение на грѣшника, — и послѣ да дѣйствува благоразумно при неговото развързване и да му назначи такава епитимия, която напълно отговаря на вината и на нейното значение въ нравствения животъ на человѣка.

За по-голѣма пълнота на исповѣдьта духовникътъ може да разузнава у каѭщитѣ се чрѣзъ питания и за обстоятелствата, които сѫ съпровождали нѣкое грѣховно дѣйствие и които могѫтъ да увеличѫтъ, или намалѭтъ тежестьта па грѣха, както и за самитѣ сърдечни расположения, съ каквито е грѣшилъ каѭщий се: извършванието нѣкое прѣстѫпно дѣйствие е станѫло въ горещината на страститѣ, мигновено, или подиръ дълго размишление, по извѣстенъ прѣдварително скроенъ планъ и т. н. Степеньта на расположенлето къмъ грѣха може да се узнава и отъ това, единъ пѫть ли е извършенъ или нѣколко пѫти е повторенъ. Защото навикътъ къмъ грѣха, спечеленъ чрѣзъ повторение, несравнено е по-опасенъ, отколкото грѣхътъ единъ пѫть извършенъ.

Най сетнѣ, когато исповѣдаѭщий се прѣстане вече да исказва грѣховетѣ си, тогава духовникътъ въ заключение трѣбва да го попита: не помни ли още нѣщо? или не усѣща ли, че има още нѣкой особенъ грѣхъ? или не го ли гризе съвѣстьта за неисказано нѣкое прѣстѫпление? И ако той се произнесе, че нищо повече не знае, тогава исповѣдникътъ е длъженъ да му даде съотвѣтствуѭще наставление и послѣ да го разрѣши и по обичая да го отпусне.

Въ частности и опитътъ, и благоразумната осмотрителность могѫтъ да посочѫтъ много питания, които духовницитѣ трѣбва да избѣгнуватъ при исповѣдьта. Тъй, най-първо и най-повече противно би било на светостьта на тайнството, ако духовникътъ

почне да пита кающитѣ се, напримѣръ, за работи, които не се отнесятъ къмъ нравствения животъ на человѣка, или се отнасятъ само къмъ праздното любопитство и т. н... Заедно съ това благоразумието изисква, щото исповѣдающитѣ да избѣгнуватъ да распитватъ подробно кающитѣ се за такива грѣхове, припомнуването на които може врѣдно да подѣйствува върху ума, сърдцето или въображението на человѣка, каквито сж въ особености, напримѣръ, грѣховетѣ противъ седмата или десетата заповѣдь. Тука трѣбва да отнесемъ и онія въпроси, които бихж могли да запознаятъ кающия се съ грѣхове, които той не познава. Такава осмотрителность исповѣдницитѣ сж длъжни да иматъ особено, когато исповѣдватъ дѣца, или когато питатъ за грѣхове отъ плътска нечистота и т. н. Намѣсто това по-благоразумно е въ подобни случаи да прѣдоставя на кающитѣ се да расказватъ за грѣховетѣ си свободно, по свое произволение и само признание, и само послѣ вече, въ случай на нужда, да ги прѣдизвикватъ и ги навождатъ съ разумно прѣдназвание на извѣстни отговори и най-добрѣ е да не наричатъ грѣховетѣ съ тѣхнитѣ имена (О долт. пресв. прих. стр. 137). Всичкитѣ въпроси, които прѣдлага духовникътъ при исповѣдьта, всѣкогажъ трѣбва да сж проникнжти отъ кротость и искрена любовь, които сж достойни за служителитѣ на вѣчната любовь и свойствени на онія, които не само се наричатъ, но и сж длъжни да сж *духовни отци* въ собственъ смислъ на думата. Грубата, нелюбовна бесѣда, строгій тонъ, жестоката и сурова рѣчь на духовника могжтъ само да огорчжтъ кающитѣ се и да ги задържжтъ отъ надлежаще раскаяние, понѣкогажъ даже противъ волята и намѣрението на самитѣ тѣхъ, когато, напротивъ, прѣдлагаемитѣ отъ духовника въпроси съ истинска братска любовь и христианска кротость, всѣкогажъ трогнуватъ исповѣдающитѣ се и възбуждатъ въ нихъ расположение къмъ откровеность и къмъ такова чистосърдечие, за което други нито мислжтъ. Особено тихо, бласкаво и снисходително духовникътъ е длъженъ да се обръща съ человѣци страшливи,

боязливи и срамежливи, които понѣкогажъ се сбъркватъ отъ една непрѣдпазлива дума, а още по-вече, разбира се, не могжтъ прѣтърпѣ никаква грубость и невнимание (Тамъ же стр. 140).

§ 128. Въпроситѣ.

Въпроситѣ, които духовницитѣ трѣбва да прѣдлагатъ, сж два вида: а) общи или съ кратки изражения, и б) подробни, които пакъ се подраздѣляватъ на въпроси по полъ, възрасть, и звание. Тия послѣднитѣ заимствоваме изъ книгата за исповѣдь, и къмъ тѣхъ притуряме и ония въпроси, които въ православна Россия употрѣбляватъ исповѣдницитѣ по заповѣдь на тамошния св. Синодъ. Всички тия въпроси, ако и да се покажжтъ на нѣкои си твърдѣ много, ала като знаемъ отъ опитъ, че мнозина добродѣтелни, но не дотамъ образовани, исповѣдници иматъ нужда да знажтъ различни въпроси, то за тѣхно улеснение помѣщаваме ги тука и по такъвъ редъ, по какъвъто излагаме епитимиитѣ.

а) Въпроситѣ въ общитѣ или кратки изражения сж слѣдующитѣ:

Вѣрвашъ ли ти въ Господа Бога и въ светата Негова Църква?

Да не си съгрѣшилъ ти съ нѣщо прѣдъ Бога и съзнавашъ ли своята грѣховность?

Раскайвашъ ли се за своитѣ грѣхове и съжалѣвашъ ли за нихъ?

Не си ли направилъ особенс нѣкои тежки грѣхове?

Имашъ ли твърдо намѣрение и рѣшимость да се исправишъ?

Увѣренъ ли си за Божието милосърдие и надѣешъ ли се за прощение на грѣховетѣ си?

Въ заключение духовникътъ е длъженъ вкратцѣ да внуши на исповѣдажщия се, че е необходимо да се исправи: „помни, че ти си далъ Господу обѣщание, за да се исправишъ; постарай се да го испълнешъ; иначе, ще

те постигне гнѣвътъ и сѫдътъ Божий“, и послѣ, като му прочете разрѣшителната молитва, да го отпусне по обичая.

Тия въпроси сѫ най-умѣстни, когато е нуждно накратко да се извърши исповѣдьта, особено когато исповѣдающий се е тежко боленъ и т. н. Но, ако духовникътъ пожелае, или намѣри за нуждно да исповѣда нѣкого по-подробно и на по-широко, както, напримѣръ, въ врѣме говѣние прѣзъ поститѣ, то може да употрѣби слѣдующитѣ подробни:

1) Въ проси, отправени къмъ исповѣдающитъ се мжжье:

Да не си се отрекълъ отъ Христовата вѣра доброволно, или противъ волята си?

Да не си се отрекълъ отъ Христа съ насилие или отъ мжка?

Да не си убилъ нѣкого, като си искалъ? или да не си убилъ нѣкого, безъ да си искалъ?

Да не си убилъ нѣкой разбойникъ, дошелъ просто да те обере, а не да те убие?

Да не си магесникъ, та или восъкъ, или слово лѣешъ, за да завързвашъ человѣци или скотове да не се съединяватъ, или за да узнавашъ изгубени нѣща?

Да не си прибѣгнжлъ при нѣкой магесникъ съ цѣль да правишъ нѣкому зло съ магия, или за своя нѣкоя потрѣба, или за да лѣкувашъ нѣкой бѣсноватъ отъ вънкашна болесть, или за да намѣришъ богатство, или скрити нѣкои вещи?

Да не си повикалъ нѣкой магесникъ въ кжщата си, за да гледашъ за щастие, или за да развали друга нѣкоя магия?

Да не си горилъ варкулакъ, за да се покаешъ?

Да не си хвърлилъ малко дѣте па пжтя, за да го кръсти, който го намѣри, съ мисъль, че по тоя начинъ то ще живѣе?

Да не си прѣлюбодѣйствувалъ нѣкоя въ възрастьта ѝ, или по-млада отъ 12 години?

Да не си мужеложествувалъ съ жена си, или съ друга жена противоестествено?

Да не си се кълналъ доброволно за кривда или лъжа?

Да не си се кълналъ противъ волята си съ нѣкое насилие?

Да не си лжесвидѣтелствувалъ за нѣкого съ пълно съзнание на това, което правишъ?

Да не си лжесвидѣтелствовалъ лъжовно противъ волята си или съ насилие?

Да не си кралъ пари, или други вещи отъ нѣкого?

Да не си ставалъ явенъ разбойникъ?

Да не си скривалъ разбойници и послѣ си ги прѣдавалъ, за да спечелишъ нѣщо?

Да не си отварялъ гробъ, за да крадешъ, или за да обезчестишъ тѣлото?

Да не си кралъ нѣкоя църковна вещь или пари?

Да не си се оженилъ на второ или на трето вѣнчило?

Да не би да имашъ жена отъ друга вѣра?

Да не си растлилъ годеницата си, прѣди да се вѣнчаешъ?

Да не си прѣлюбодѣйствувалъ майката на годеницата си, или друго нѣкое тѣхно лице?

Да не правишъ малакия самъ на себе си?

Да не си оставилъ женска ржка да ти направи малакия, или ти на жена си?

Да не влазашъ въ св. алтарь женень бидейки и безъ нужда?

Да не ти е умрѣло нѣкое дѣте некръстено по небрѣжение?

Да не си възбранилъ дѣтето си да встжпи въ иночески чинъ?

Да не си се обѣщалъ на нѣкоя църква, или монастирь нѣкоя вещь, движима или недвижима, и послѣ си се раскаялъ и не искашъ да ѭ дадешъ, или, ако си ѭ вече поклонилъ, искашъ назадъ да ѭ вземешъ?

Да не си настоявалъ нѣкогажъ, щото свещенникътъ по-скоро да свърши нѣкое Богослужение?

Да нѣмашъ вражда на нѣкого?

Да нѣмашъ съ нѣкого ненависть?

Да не си ганадилъ нѣкого, или проклелъ нѣкого?

Да не си злословилъ свещенника, или да не си дигалъ ржка врѣхъ него?

Да не си ималъ вражда съ нѣкого, а той да умре, прѣди да си се простилъ съ него?

Да не си ганадилъ баща си, или майка си, или да не си дигнжлъ ржка врѣхъ тѣхъ?

Еднакво ли обичашъ дѣцата си, или едно обичашъ по-вече, а друго мъмрешъ и го пждишъ изъ дома си, и така давашъ причина да пострадае нѣщо, или даже да се отрече отъ Христовата вѣра?

Да не си се отрѣкълъ да дадешъ дѣлъ отъ имота си на нѣкое отъ дѣцата ти, защото се е постригло въ иночески чинъ?

Да не си ялъ месо отъ умрѣло или вълкоядено, птиче одушено или говежда кръвь?

Да не си ялъ месо, или сирене, или яйца, или риба въ великия петъкъ, или въ нѣкоя срѣда или въ други пости прѣзъ годината?

Да не би нѣкогажъ, като си се причастилъ да си задържалъ въ устата си светото Причастие, за да правишъ нѣкаква магия?

Да не си блювалъ нѣкогашъ отъ прѣядование въ деня, когато си се причестилъ?

Да не си влизалъ съ нѣкой еретически храмъ, за да се молишъ Богу?

Да не си се молилъ Богу съ нѣкой отлжченъ (аформсанъ) человѣкъ въ нѣкоя кжща или църква?

Да не си работилъ въ св. недѣля или въ празднични дни, и не си отивалъ въ църква?

Може би да знаешъ нѣкого, който прави грѣхъ, и когото могълъ си да възбрапишъ или да задържишъ, за да не прави, а ти това не си сторилъ, и нито казалъ на свещенника или на свещеноначалника, за да ги той възбрани.

Да не си спалъ безъ крайна нужда въ църква?

Да не си закопалъ нѣкого въ църква?

Да не си се сгодилъ съ бракъ законопрѣстѫпенъ?

Да не си почетвъртилъ?

Испълнявалъ ли си длъжностьта къмъ кръщелницитѣ си съ поучение на благочестие?

Да не си прѣдалъ нѣкого на сѫдъ за да го обидишъ?

2) Въпроси, отправени къмъ кажщи се жени:

Да не си се отрекла нѣкогажъ отъ Христовата вѣра безъ нужда, или по насилие, или мѫка?

Да не си турила на ума си да се отречешъ отъ Христовата вѣра, а послѣ не ти помогнѫхѫ случкитѣ, за да испълнишъ намѣрението си?

Да не си магесница, да лѣешъ восъкъ или да мѣташъ бобъ, за да вързвашъ мѫжье да не се събиратъ, или да не баишъ за главоболие, или да не врачувашъ, за да се намѣрѭтъ скрити вещи?

Да не си станѫла причина, за да стори нѣкой блудство съ нѣкоя си?

Да не си паднѫла съ мѫжа си, или съ другиго противоестесвено?

Да не си се закълнала на лъжа доброволно?

Да не си се кълнала отъ насилие?

Да не си напоила мѫжа си съ билка, за да го магиосашъ да не прави дѣца?

Да не си яла билка, за да не раждашъ дѣца, или, ако си била непраздна, за да мѣтнешъ?

Да не си се растлѣла отъ годеника си, прѣди да се вѣнчаешъ?

Да не си правила на себе малакия (рѫкоблюдие) съ своята, или съ мѫжовата ти рѫка?

Да не си се оженила безъ родителско съизволение?

Да не си крала пари или друго нѣщо отъ нѣкого?

Да не си отровила нѣкого и е умрѣлъ, или да не те е накаралъ другъ това да направишъ?

Да не си повторила, или потретила?

Да нѣмашъ мѫжъ друговѣрецъ?

Да не си влизала въ църква и цѣлувала иконитѣ, когато си се съединила съ мѫжа си, или когато имашъ пранье?

Да не те е насилилъ нѣкой и е направилъ съ тебе блудъ?

Да не ти е умрѣло нѣкое дѣте некръстено по твое небрѣжение?

Да не си давала билка на друга нѣкоя жена, за да изхвърли дѣтето си?

Да не си хвърлила на пѫтя свое дѣте, или чуждо, и не си стояла тамъ, за да видишъ християнинъ или другoвѣрецъ ще го вземе?

Да не си мѣтнѫла мъртво дѣте, безъ да искашъ?

Да не си напоила дѣца съ билка, за да ги прѣспишъ?

Да пѣмашъ на нѣкого вражда?

Да нѣмашъ нѣкоя зла мисъль на друга нѣкоя жена?

Да не си похулила нѣкой свещенникъ?

Да не си имала вражда на нѣкого и той въ това врѣме да е умрѣлъ, безъ да си се опростила?

Да не си дигала ржка върху баща си, или майка си, или да не си ги похулила?

Обичашъ ли равно всичкитѣ си дѣца, да не си намразила нѣкое и не му давашъ праведното бащино наслѣдие, или отъ твоето, което му се пада?

Да не си яла месо отъ умрѣло, или отъ вълкоядено, или птиче удавено, или говежда кръвь да си пила?

Да не си яла месо, сирение, или яйца, или риба въ срѣда и петъкъ, или въ поститѣ прѣзъ годината?

Да не си обѣщала нѣщо на църква, или монастирь, и послѣ си се раскаяла да го дадешъ, или, ако си го дала, искашъ надзадъ да го вземешъ?

Да не си влѣзла въ нѣкой еретически храмъ, за да се помолишъ въ него Богу?

Да не си се молила Богу заедно съ нѣкой отлученъ (афоресанъ) человѣкъ?

Поучавашъ ли на благочестие кръщелницитѣ си?

Да не си покорила, или похулила нѣкого или нѣкоя жена, или дѣвица?

3) *Въпроси отправени къмъ исповѣдажщи се дѣца.*

Прѣди да изложимъ тия въпроси, считаме за нуждно да забѣлѣжимъ за знание на духовницитѣ слѣдующето: 1) както ония, които дохождатъ за първъ пжть да се исповѣдатъ, така и всички дѣца отъ 7 години нагорѣ, да ги приготовляватъ да приемжтъ тайнството съ особено тщание, и, ако е възможно, още въ прѣдидущитѣ дни прѣдъ исповѣдьта, да ги приучаватъ на молитви сами, или да поручаватъ на други способни лица отъ причта да ги научаватъ; 2) когато дойджтъ на исповѣдь да се обръщатъ къмъ нихъ съ особена пастирска любовь, кротость и тепло участие, като се старажтъ всемѣрно да имъ внушжтъ дълбоко сърдечно убѣждение въ тая истина, че тий въ това врѣме прѣдстожтъ и се исповѣдватъ не на духовника само, а на самия Господь Исусъ Христосъ, който внимава на тѣхната исповѣдь; нито най-малка раздражителность, нетърпѣливость, строптивость които сж неумѣстни изобщо при исповѣдьта, а най-повече не трѣбва да си дозволяватъ пастиритѣ при исповѣдьта на дѣцата. Впрочемъ, при внушенията, които се правжтъ на дѣцата при исповѣдьта, трѣбва да се избѣгнува и друга една крайность — излишната снисходителность къмъ дѣтскитѣ грѣхове, къмъ които духовницитѣ сж длъжни строго да внушаватъ отвращение и ненависть; 3) като исповѣдва духовникътъ дѣца, длъженъ е да имъ прѣдлага въпроси ржководейки се отъ пастирско благоразумие и опитность, именно за такива грѣхове, които и каквито могжтъ да бжджтъ свойствени на дѣца, по тѣхната възрасть, малко или много незрѣла, и по състоянието, безъ да ги отрупва съ въпроси за онова, което може да е чуждо за тѣхнитѣ понятия; да насочва своитѣ въпроси така, щото по възможность да прѣдизвикатъ отъ страна на дѣцата пълна и всецѣла *искрена откровеность*, щото да не остане на тѣхната съвѣсть никакъвъ неисповѣданъ грѣхъ.

Като има прѣдъ видъ тий забѣлѣжки при исповѣдьта на дѣцата, духовникътъ трѣбва да имъ прѣдлага слѣдужщитѣ приблизително въпроси:

Подиръ обикновеното: *се чѧдо Христосъ невидимо стоитъ . . .* — пита го: знаешъ ли молитвитѣ: Царю небесний; св. Боже; пр. Тройце; Отче нашъ; *вѣрую* и 10-тѣ заповѣди? Знаешъ ми ти още други нѣкои молитви както, напримѣръ, Иисусовата: *Господи Иисусе Христе, сыне Божій, помилуй мя грѣшняго*? — Молишъ ли се Богу вечерь и сутрина, и призовавашъ ли Господа Бога съ благоговѣние при начинаването на всѣка една работа? Не произносишъ ли името на Бога напраздно, небрѣжно, въ шега; особено не потвърждавалъ ли си нѣкогажъ своята лъжа съ клетва?

Не считашъ ли за грѣхъ праздното тичание нагорѣ надолѣ, самъ, или съ други праздни дѣца, по градини, по ниви, лозя за да вадите изъ гнѣзда малки птичета? Ходишъ ли на църква, за да слушашъ Богослужението съ внимание и благоговѣние?

Учишъ ли се прилежно и внимателно, неразсѣено слушашъ ли всѣкогажъ прѣподаваемитѣ уроци отъ учителитѣ и испълнявашъ ли точно тѣхнитѣ повелѣния съ знанието на родителитѣ си?

Изобщо, относишъ ли се съ надлежаще почитание къмъ по старитѣ отъ тебе, и обхождашъ ли се учтиво, съобразно съ тѣхното достойнство и положение?

Да не си се противилъ понѣкогажъ, и да нѣмашъ лошаво навикновение да стоишъ на своята воля и да не искашъ да испълнявашъ на никого заповѣдитѣ?

Да не се сърдишъ напраздно, или не ганадишъ ли и не се ли скарвашъ съ други, или не докарвашъ ли други до скарване между себе?

Да не си привикнжлъ да лъжешь или да се кълнешь напраздно, и не излъгвашъ ли другиго при нѣкой случай?

Не взимашъ ли нѣщо безъ дозволение на баща си или майка си, и, изобщо, не крадешъ ли отъ другиго?

Ако имашъ у тебе свои пари, то не ги ли иждивявашъ по вѣтъра за лакомство или други нѣкои ненуждни вещи?

Да не се стараешъ да подражавашъ на по-старитѣ отъ тебе и испълнявашъ, по тѣхния лошавъ навикъ, недобри нѣкои дѣйствия и постжпки?

Не се ли лѣнишъ да изучишъ нѣкой занаятъ или наука и тъй да приготвишъ за себе добро бждще и охоленъ поминъкъ?

Да не си направилъ такова нѣщо, което не би направилъ, или се срамувашъ да направишъ прѣдъ свидѣтели, особено прѣдъ родителитѣ си? и ако си направилъ, то какво нѣщо е това?

4) *Въпроси, отправяни къмъ исповѣдающи се свещенници.*

Да не си далъ пари, за да се ржкоположишъ?

Да не си сквернословилъ първосвещенника си въ лице?

Да не си турилъ нѣкои влиятелни лица, за да помолжтъ Първосвященника да ти даде нѣкое достойнство?

Откато си се ржкоположилъ, да не си убилъ нѣкого волно или неволно?

По диаволски подбуди да не си турилъ на ума си да се отречешъ отъ Христовата вѣра, или да си ж блядословилъ въ ума си или въ гнѣва си?

Да не си прибѣгнувалъ при магесници, за да сторишъ зло нѣкому, или да не си водилъ магесникъ въ кжщата си, за да намѣришъ имание?

Да не си намѣрилъ дѣте на пжтя, и, ако и да си знаелъ, че то е отъ нехристианинъ, си го кръстилъ, а послѣ се явилъ баща му и си го вземалъ?

Да не вѣрвашъ въ орисници или случаи?

Да не си игралъ хоро по свадби или въ празднични дни?

Подиръ ржкоположението си да не си прѣлюбодѣйствувалъ или блудствувалъ?

Да не си блудствувалъ сватята си, или свезката си (на жена ти сестра й), или нѣкое сродно лице тѣхно, или браточедката си, или снаха си, или братовата си жена, или възприемницата си, или кумата си?

Да не си кралъ пари или друго нѣщо?

Да не си ставалъ разбойнически скриватель (ятакъ)?

Да не си ставалъ светотатецъ, сирѣчъ, да не си откраднѫлъ нѣкоя църковна или монастирска вещь или пари?

Да не си гледалъ игри, или да не си сѣдалъ съ миряне да слушашъ музикийски органе?

Да не си вѣнчалъ нѣкоя беззаконна свадба, или четвертоженень, или въ незаконна възрасть?

Да не е умрѣло нѣкое дѣте некръстено по твое небрѣжение?

Да не си постригалъ монахъ?

Да не си оставилъ недочитапъ нѣкогажъ нѣкой отъ часоветѣ или полунощната, или утренята, или вечернята, или повечерието?

Да не си ялъ отъ това, което другoвѣрци или еретици раздаватъ (корбани и прочая) за душевната си полза?

Да не си ялъ месо, сирене, яйца или риба прѣзъ Великитѣ пости или въ нѣкоя срѣда или петъкъ прѣзъ годината?

Да не си ялъ месо отъ умрѣло, убито или одушено птиче, или да не си пилъ кръвь отъ животно?

Да не си ставалъ ловецъ (авджия) и си убивалъ дивечъ?

Да не сиималъ на нѣкого вражда и, безъ да се простишъ, си литургисалъ?

Да не си блювалъ отъ пиянство или отъ прѣядване въ деня, когато си служилъ литургия?

Да не си давалъ пари съ лихва?

Да не си искалъ заплата отъ христианетѣ, които причащавашъ?

Да не би да се срамувашъ да причастишъ своята жена, та подавашъ други му да ѭ причасти?

Да не си служилъ въ неосветена църква и безъ осветенъ антиминсъ?

Да не си оставилъ запалена свѣщь и отъ неѭ се е подпалилъ олтарьтъ, или нѣкоя книга, или нѣкой свещенъ съсѫдъ и прочая?

Да не си ималъ съ нѣкого сждъ и си прѣзрѣлъ своя архиерей, и си отишелъ на свѣтско сждилище?

Да не си станѫлъ началникъ или съучастникъ на нѣкое съборище, което се движи противъ владиката, и не го поменувашъ въ Богослужението прѣди да стане синодъ, и той синодално да опрѣдѣли погрѣшката му?

Да не си се намѣсилъ въ политически работи?

Да не те е отлѫчилъ свещеноначалникътъ и, безъ да вземешъ отъ него разрѣшение и прощение, си служилъ?

Да не си взелъ просфора отъ еретикь, или пари, за да служишъ литургия?

Да не си кръстилъ еретическо дѣте, или друговѣрно по желанието на баща му, останѫло пакъ въ бащината му еретическа вѣра да се въспитава?

Да не си кръстилъ християнско дѣте съ въспріемникъ еретикъ, или друговѣрецъ или беззаконникъ?

Да не си се молилъ Богу съ отлѫченъ свещенникъ?

Да не си пролѣлъ св. Дари отъ небрѣжение или противъ волята си?

Да не е паднѫла нѣкогажъ звѣздицата отъ твое невнимание?

Да не си служилъ безъ неизбѣжна необходимость, когато ти е станѫло осквернение отъ нощно истечение?

Може би да си знаелъ, че нѣкой си прави грѣхъ, и, като не си могълъ да го спрешъ, не си обадилъ на владиката, за да го възбрани отъ това?

Да не си оставилъ нѣкого да прави въ църквата пиршества (зиафети)?

Да не си оставялъ да спѫтъ въ църква мѫжье и жени безъ никаква болесть?

Да не си дозволявалъ да закопаватъ мъртвеци въ църквата?

Да не е блудствувала супругата ти?

Да не си кръсилъ нѣкое дѣте, безъ да го потопишъ три пѫти съ произнасяние установения Божественъ образецъ во имя Отца, аминъ, и Сина, аминъ, и Св. Духа, аминъ, нинѣ и присно и во вѣки вѣковъ, аминъ?

Да не си станѫлъ въсприемникъ на своето дѣте?

Да не си кръстилъ нѣкое дѣте не на гладно сърдце безъ крайна нужда?

Къмъ горнитѣ въпроси присъединяваме още и тия, които се употрѣбляватъ въ православна Россия (Владимирски епарх. вѣдом. за 1873 год.), *които, вѣрваме, да послужатъ като дѣпълнение на горнитѣ.*

Имашъ ли всѣкогажъ въ мислитѣ си обѣщанието, което си далъ прѣдъ Бога, когато встжпи въ свещенническото си служение съгласно Божието слово, църковнитѣ правила и указанията на началството, и считашъ ли за първо и главно твое дѣло грижата за спасението на душитѣ, които сж тебѣ повѣрени?

Не си ли отричалъ да исповѣдашъ, причастишъ или кръстишъ находящитѣ се въ смъртна опасность отъ страхъ да не би самъ да се заразишъ?

Не е ли умрѣлъ нѣкой отъ твое нерадѣние безъ св. причащание, или младенецъ безъ кръщение?

Въ врѣме на заразителна болесть всѣкогажъ ли си билъ готовъ, като добъръ пастирь, да положишъ душата си за своитѣ овци?

Да не си разрѣшилъ на исповѣдьта и си допуснжлъ до св. Причастие ония, които сж се показали невѣружщи, упорни грѣшници?

Да не си обличавалъ въ проповѣдитѣ си грѣховетѣ на нѣкого, така щото да е можело да се узнае лицето, за което си говорилъ?

Пазишъ ли повѣренитѣ ти твоето попечение души отъ нѣкоя ересь и не давалъ ли си поводъ нѣкому отъ прихожанетѣ си да падне въ ересь поради явното ти користолюбие и насилство за голѣма плата?

Грижишъ ли се да вразумлявашъ заблуденитѣ и да ги обръщашъ въ пжтя на спасението?

Незнанието на вѣрата и постоянството въ грѣховетѣ у твоята енория не произлиза ли отъ това, че ти самъ си нерадивъ?

Не си ли оставялъ по небрѣжение въ светинедѣлнитѣ и празднични дни твоитѣ прихожане безъ поучение въ църквата?

Учението на вѣрата така ли самъ го пазишъ и така ли на другитѣ го прѣподавашъ, както учи Православната Църква, и не си ли си дозволявалъ въ учението произволни тълкования и наставления не по разума на св. Отци?

Да не си дириль съ проповѣдването си да удовлетворишъ своето тщеславие, а не ползата на ближния?

Занимавашъ ли се съ четение на св. Писание и на св. Отци и на други душеполезни книги?

Да нѣмашъ пристрастието да четешъ книги, които питажтъ само любопитството и особено които развращаватъ сърдцето, ума и въображението?

Всѣкогажъ ли извършвашъ Богослужението съ присърдце, ревность и благоговѣние?

Четешъ ли опрѣдѣленитѣ молитви всѣкогажъ съ надлежаще внимание?

Да не си внасялъ въ Богослужението нѣкакви произволни измѣнения?

Да не си извършилъ нѣкогажъ нѣкое свещенодѣйствие въ нетрѣзвено състояние и кога имено?

Всѣкогажъ ли испълнявашъ молитвенитѣ правила, опрѣдѣлени отъ Църквата, прѣдъ служението на литургията?

Съ всичкото ли дължимо внимание извършвашъ заклинателнитѣ молитви при св. кръщение?

Въ врѣме на исповѣдь да не си изражавалъ съ думи или съ погледъ, че се отегчавашъ?

Да не си нарушавалъ тайната на исповѣдьта?

Да не си притѣснявалъ сиромаситѣ прихожане за точна плата, кога нѣматъ що да дажтъ за кръщение или погребение? и въ такъвъ случай да не си отказвалъ безвъзмездно да извършишъ подобно свещенодѣйствие?

Да не си измислилъ лъжовни чудеса и видѣния?

Ропталъ ли си противъ властитѣ, надъ тебе поставени, а най-вече противъ свещеноначалника си и не си ли ги злословилъ? Не распространявашъ ли лошави слухове за свещеноначалника си и не осждашъ ли неговитѣ дѣла и распореждания и не се ли стараешъ нѣкакъ да му врѣдишъ?

Да не си нарушавалъ своитѣ обязаности поради честь, користь и други нечисти цѣли?

Грижишъ ли се въ твоя животъ, въ твоето домочадие, въ распоредбитѣ съ твоитѣ домашни работи да се наредишъ така, щото да служишъ за добъръ примѣръ на твоитѣ прихожане?

Да не си обичалъ да слѣдовашъ въ живота си по чужди навикъ, вкусъ и по праздни мирски обичаи?

Да не си пристрастенъ къмъ игритѣ и мирскитѣ зрѣлища?

Да не си влизалъ безъ надлежаща нужда въ нѣкоя кръчма?

Да не си внушавалъ на твоитѣ прихожане лъжливо да се кълнатъ, или писмено да извръщаватъ истината прѣдъ началството въ твоя полза или на други?

Да не си си позволявалъ да пропущашъ безъ нужда въ светинедѣлнитѣ и празднични дни, безъ да извършвашъ Божествена служба?

Да не си подавалъ съблазнь на прихожанетѣ или на други съ пиянство, или нѣкакви игри?

Не знаешъ ли самъ още нѣкой грѣхъ, който да си сторилъ противъ свещенническитѣ си обязаности?

Забѣлѣжка. Когато духовникътъ исповѣдва свой събратъ — свещеникъ, тогава вмѣсто чадо, въ говорението и въ разрѣшителната молитва, е длъженъ да казва: брате, и вмѣсто да благословлява — взаимно да си цѣлуватъ рѫцѣтѣ.

5) Въпроси отправяни къмъ исповѣдажщи се иноци.

Да не си се отрекълъ отъ Христовата вѣра насилствено?

Да не си убилъ нѣкого самоволно, или противъ волята си?

Да не си се прилучилъ на бой и си убилъ тамъ нѣкого, или да не си убилъ нѣкой разбойникъ, когато той не еималъ намѣрение да те убие?

Да не си ставалъ гледачъ, или да не си ходилъ при такъвъ, за да ти прави магия, и съ неж да правишъ нѣкому зло, или да завързвашъ мѫжъ и жена, или да намѣришъ скрити нѣща?

Да не носишъ муски (аймалии) отъ магесникъ, или да не вѣрвашъ орисници и случаи?

Да не си прѣлюбодѣйствувалъ съ нѣкоя замжжена жена или вдовица?

Да не си мжжеложестовалъ или скоголожествувалъ?

Да не си блудствувалъ съ братовата си жена, или съ браточедовата?

Да не си блудствувалъ съ първата, втората или третята си братовчедка, или съ братовата и сестрината си дъщеря?

Да не си прѣлюбодѣйствувалъ съ кръщелницата си?

Да не си блудствувалъ съ кумата си, или съ нейна нѣкоя роднина?

Да не си блудствувалъ съ мащеха си, или съ нѣкоя роднина отъ нейния родъ?

Да не си растлѣлъ дѣвица?

Да не би, като си билъ женень, да си паднжлъ съ своята жена противоестествено?

Да не си се кълналъ на лъжа?

Да не си лжесвидѣтелствувалъ?

Да не си правилъ на себе ржкоблюдие?

Да не си станалъ монахъ отъ страхъ, или за да избѣгнешъ военната служба, или за нѣкоя лукава цѣль?

Да не си иеромонахъ, и си ставалъ въсприемникъ на дѣте, или си държалъ вѣнци, и си ставалъ кумъ?

Да не си оставилъ нѣкогажъ безъ да исчиташъ часоветѣ, вечернята, повечерието, полунощницата или утринята?

Да не си ходилъ по мирски трапези?

Да не живѣешъ въ мирски домъ?

Да не си се упивалъ и блувалъ?

Да не би, като си се молилъ Богу въ църквата, да си се засмѣлъ?

Да не си откраднжлъ отъ монастиря си пари, или други свещени вещи?

Да не си ходилъ по свадби?

Да не си вървѣлъ съ жена по пжть?

Да не си поздравилъ жена или юноша съ лукавщина?

Да не си иеромонахъ и си пускалъ кръвь на нѣкого?

Да не си изверженъ, а благословлявашъ, освещавашъ и литургисвашъ?

Да не си ударилъ нѣкого вѣрно или невѣрно?

Да не си игуменъ монастирски и си общилъ нѣкой монахъ отъ другъ нѣкой монастирь безъ каноническо отпустително?

Да не ти е побѣгнѫлъ нѣкой инокъ, и не се погрижи да го намѣришъ и възвърнешъ?

Да не си скрилъ отъ игумена намѣрението на нѣкой братъ, който е побѣгнѫлъ изъ монастиря?

Да не си побѣгнѫлъ отъ монастиря, въ който си се постригалъ?

Да не си се противилъ на игумена, или на стареца си, или на духовника си?

Да не си побѣгнѫлъ изъ монастиря, защото не си прѣтърпѣлъ думитѣ на началството си?

Да не си извадилъ изъ братското общество дрехитѣ, паритѣ си и друго, каквото имашъ?

Да не държишъ твое нѣщо вънъ отъ монастиря?

Да не си ганадилъ нѣкой свещенникъ, или да си го укорилъ за грѣховетѣ му?

Да нѣмашъ вражда съ нѣкого?

Да не си ганадилъ нѣкой мирянинъ, или нѣкого изъ братьята си?

Да не си ялъ месо, яйца, сирене или риба прѣзъ Великитѣ и другитѣ пости, въ срѣда и петъкъ прѣзъ годината?

Да не си ялъ отъ онова, което друговѣрцитѣ раздаватъ въ праздницитѣ си?

Да не си повикалъ нѣкой вражарь евреинъ, когато си билъ боленъ?

Да не си влизалъ въ еретически храмъ, за да се молишъ Богу заедно съ еретицитѣ?

За по-богатъ изворъ на въпроси, изъ които духовникътъ може да избира ония, които намира най-сгодни

за кающитѣ се лица, и които по заповѣдь на Св. Синодъ въ Россия се употрѣбляватъ, привождаме и слѣдующитѣ насочени противъ нарушенията на десетѣ Божи заповѣди.

Първа заповѣдь.

Вѣрва ли кающий се въ Бога така, както учи и вѣрва св. наша Църква? Знае ли символа на вѣрата и заповѣдитѣ? Люби ли Бога отъ всичката си душа? Доказва ли тази любовь на дѣло — съ добрия свой животъ и съ добродѣтелни отношения къмъ ближнитѣ? Нѣма ли нѣкои произволни съмнѣния противъ истиннитѣ на Християнското учение, св. Тайнства и църковнитѣ обреди, и не държи ли нѣкакво тайно учение? — Почита ли св. ангели, светиитѣ, особено Божия матерь за свои молитвенници прѣдъ Бога, испросва ли тѣхнитѣ молитви за себе? — Не е ли призовалъ нѣкогажъ на помощь злитѣ духове, не е ли правилъ заклинания, не е ли носилъ привѣзки (аймалии) изъ трѣви, не се е ли съвѣтвалъ съ вражари и магесници? Не вѣрва ли въ гадания, срѣкя въ слѣпъ случай, въ сждба, въ тежки и щастливи дни?—Вѣрата въ такова нѣщо прогнѣвява Божия промислъ. Вѣрва ли въ чудесата? Не се е ли лѣнилъ да ходи на църква и да се моли дома? Не се ли е грижилъ да се поучава въ истинитѣ на вѣрата и на Божия законъ? Не обича ли да чете книги, противни на учението на вѣрата и на добритѣ нрави, и да се занимава съ подобенъ разговоръ? Не се ли надѣе на нѣкого или на нѣщо по-вече, отъколкото на Бога? — Прибѣгнува ли всѣкогажъ съ молитва къмъ Бога и въ всичко ли се прѣдава на Божията воля? Благодари ли Му за всичко отъ чисто сърдце и не роптае ли на Бога, когато е боленъ и въ други злочести случаи въ живота и изобщо при разнитѣ неприятни обстоятелства? — Въ върховния миръ е владика Самъ Господь, който всичко е сътворилъ и всичко прѣмждро управлява. За това, никой изъ живущитѣ въ мира нѣма право да не е доволенъ отъ Неговитѣ всеблаги дѣйствия.

Втора заповѣдь.

Не уподоблява ли нѣкого изъ сътворенитѣ сѫщества на Бога и не злоупотрѣблява ли въ обикновения разговоръ съ самото слово „обожавамъ“? — Не счита ли за идолопоклонство поклоненията прѣдъ св. икони, св. мощи и показва ли имъ длъжимото благоговѣние? — Има ли въ дома си св. икони на Господа Иисуса Христа, на Богоматерь и на особено чтимитѣ угодници Божии, въ това число и на съименния нему светия? Носи ли съ себе си св. кръсть или св. образецъ и старае ли се правилно да изображава върху себе си кръстното знамение? Не прибѣгнува ли къмъ лицемѣрна набожность, както и къмъ человѣкоугодничеството, въ ущербъ на съвѣстьта и правдата, само за достигание на своикористни цѣли? — Не жертвова ли нравствената чистота поради служение на така наречения духъ на врѣмето? Не се е ли срамувалъ да изрази своята набожность, напримѣръ, да се прѣкръсти и да се помоли между свѣтскитѣ человѣци, или не се ли е убоялъ да поддържа славата на Божието име или да защити свещенитѣ прѣдмети при поруганието имъ отъ нечестиви и кощунственни человѣци (Мар. 9, 38; Мат. 10, 32, 33)? Не е ли правилъ за себе идолъ сребролюбието, человѣкоугодието и самаго себе или: не се е ли любовалъ самъ на себе и не се ли е хвалилъ съ своето дарование, познания, заслуги и добродѣтели явно или по хитръ начинъ? Не се ли е домогвалъ да добие почести и награди, като прибѣгнува къмъ недостойни срѣдства? Не се ли е услаждавалъ отъ чужда угодливость и лъсть?

Третя заповѣдь.

Не се ли е клелъ съ Божието име въ лъжа? Не се ли клелъ често е съ Божието име, ако и за правда, но за маловажни работи, безъ нужда, по легкомислие? — Не се ли е клелъ по другъ нѣкакъвъ начинъ, напримѣръ, съ името на светии, съ душата си, живота си, здравието и т. н.? Не е ли нарушавалъ нѣкакво обѣ-

щание на Бога и на неговитѣ светии и досега не го е испълнилъ? Не е ли употрѣблявалъ въ клетвата хитрости и уловки, като е разбиралъ въ мислитѣ си друго, а не онова, което е говорилъ съ слова и което се е искало отъ него? — Не е ли принуждавалъ нѣкого напразно и за малки работи да се кълне, не е ли нарушилъ обѣщанието, което въ името Божие или на Неговитѣ светии е далъ на нѣкой человѣкъ? — Не е ли скривалъ нѣщо отъ духовния си отецъ, когато се е исповѣдвалъ, или не му ли е говорилъ нѣщо лъжовно? — Не е ли употрѣблявалъ Божието име твърдѣ често, безъ нужда и безъ длъжимото къмъ него благоговѣние, особено въ шеги, въ лошави разговори и пѣсни? — Не е ли призивалъ Бога, както и Неговитѣ светии, на помощь въ лошави работи и забавления, сѫщо и прѣдъ измама въ търговия? Не е ли билъ невнимателенъ и разсѣенъ во врѣме на молитва и Богослужението и *всуе* само съ устнитѣ, а не отъ сърдце (Мат. 15, 8.9) е призивалъ Господа?

Четвърта заповѣдь.

Не е ли нарушавалъ светостьта на светинедѣлнитѣ и празднични дни съ мирски работи безъ крайна нужда, особено — съ праздность, пирове, игри и зрѣлища? Напротивъ, дали не е почиталъ суевѣрни праздници, като миши день, вълчи день и други по-долни праздници и суевѣрни обичаи, останѫли отъ езичеството? — Ходи ли въ светинедѣлнитѣ и празднични дни на църква, употрѣблява ли свободното си врѣме въ четение свещенитѣ книги, въ молитва, духовни размишления и въ добри работи? — Въ църквата, въ врѣме на Богослужението че се е ли занимавалъ съ разговори или мисли за житейски работи, и, изобщо, не е ли стоялъ неблаговѣйно? Не е ли ходилъ на църква по неволя, или за едно просто любопитство, а не по сърдечно желание да участвува въ общата христианска молитва и да се сподоби съ Божията благодать? Не е ли работилъ самъ и не е ли каралъ подчиненитѣ си или служащитѣ, за да

работитѣ въ празднични дни и чрѣзъ това не ги ли е задържавалъ отъ испълнението на християнския дългъ, особено отъ говѣнието въ св. Четиредесетница? Моли ли се ежедневно Богу, вечерьта, сутриньта, прѣдъ ядението и подиръ него; знае ли общеупотрѣбителнитѣ молитви, особено Господнята молитва, „Отче нашъ“, както и прѣдъ началото на всѣко добро дѣло? Пази ли опрѣдѣленитѣ отъ Църквата пости и въ отределитѣ дни?

Спазилъ ли е поститѣ, молитвитѣ и поклонитѣ, които му е възложилъ въ качество на епитимия духовникътъ му? Не се ли е лѣнилъ да се труди въ дѣлнични дни? Добросъвѣстно ли е испълнявалъ лежащитѣ врѣхъ него обязаности? Не е ли причинявалъ на нѣкого съ своята небрѣжность пакость и врѣда?

Пета заповѣдь.

Не е ли показвалъ грубость и непочитание къмъ своитѣ родители, не ги ли е лъгалъ, не ги ли е ганадилъ задъ очи, и изобщо, не ги ли е оскърблявалъ съ нѣщо? — Моли ли се Богу за нихъ сутринь и вечерь; грижи ли се (и при това охотно ли) за да имъ принесе успокоение и необходими срѣдства за живѣение? Почита ли духовнитѣ и свѣтски власти? — Не порицава ли тѣхнитѣ дѣйствия? Не е ли неблагодаренъ къмъ своитѣ въспитатели и благодѣтели. — Нѣма ли ненависть или завистъ къмъ нѣкого изъ своитѣ роднини? Има ли къмъ тѣхъ дължимата любовь? — Нѣма ли ненависть или завистъ къмъ своитѣ дѣца и не прави ли несправедливо между нихъ различие и прѣдпочитание? — Моли ли се Богу? — (Трѣбва да се помни, че нѣма кой да се моли Богу за малолѣтнитѣ, освѣнъ родителитѣ). Внушава ли имъ любовь къмъ Бога, Божията Църква съ нейнитѣ наредби и обреди, сѫщо и любовь къмъ ближнитѣ и доброто? — Учи ли ги на молитва, на почитъ къмъ закона и порядъка, на правилата и благоприличието? — Не се ли относи безгрижно, изобщо, къмъ тѣхното въспитание и образование? — Не постѫпва ли съ нихъ жестоко; не ги ли ругае съ неприлични думи и не призовава ли върху

тѣхъ Божие наказание? Не ги ли гали и не имъ ли подава поводъ къмъ лошавото или съблазнь съ своето поведение или неприлични разговори?—*Началници и възпитатели*! Не грѣшите ли съ нерадиво испълнение на своитѣ обязанности, съ пристрастна обноска къмъ нѣкого изъ своитѣ подчинени? Съ своето нерадѣние за тѣхното благосъстояние и спасение не ги ли излагате да бѣдствуватъ или да се развращаватъ и погибнѫтъ? — Не постѫпате ли твърдѣ жестоко съ своитѣ слуги; учите ли ги на доброто, и не давате ли имъ поводъ къмъ лошавото? Обичате ли отечеството си? Избѣгнувате ли да не правите раздори между своитѣ съграждане или съселяне, и молите ли се Богу за мира и благоденствието на цѣлия народъ и за ония, които сѫ на власть? Молите ли се за умрѣлитѣ си родители, сродници, приятели и познайници свои? Не правите ли, за угода на родителитѣ, или на началницитѣ си, нѣщо противно на Божиитѣ заповѣди и на съвѣстьта?

Шеста заповѣдь.

Не е ли умъртвилъ человѣка злопамѣрено или неволно? Не е ли участвувалъ въ това прѣстѫпление съ донасяние смъртоносно орѫдие, или съ съвѣтъ и окривание на злодѣя? Не е ли подстреквалъ нѣкого къмъ убийство, побой или изобщо къмъ причинение врѣда на други? (Жена) Не е ли истрѣблявала въ себе зачавшия се плодъ съ лѣкарства, за да скрие плътския свой грѣхъ? Не е ли изложила нѣкого да изгуби живота си отъ удавяние, огънь, или отъ рѫцѣ на злодѣи? (Богатъ) Не е ли оставилъ да умре нѣкой отъ гладъ или отъ студъ? (Силний човѣкъ) Съ притѣснение и лишение на срѣдствата за прѣхрана, най-вече на вдовици и сирачета и, изобщо, на беззащитни люди, не ли ги е докарвалъ до чрѣзмѣрна скърбь и прѣждеврѣмена смърть? (Владѣлецъ) не е ли изнурявалъ силитѣ и здравието на подчиненитѣ си съ твърдѣ тежки работи и наказание и съ това не ги ли е докаралъ до гроба? (Началникъ) Като е наказвалъ нѣкого по право, не е ли дѣйствувалъ въ

сѫщото врѣме по злость, пристрастие и жестокость? (Лѣкарь) Не е ли допустнѫлъ да умре нѣкой по своя небрѣжность или по нежелание, поради лѣность и своекористие? Не е ли оскърбилъ нѣкого съ гнѣва си, строптивость въ обращението, съ злословие, ненависть, причинение врѣда съ побои, или съ друго нѣщо, което подвъргава человѣка въ дълбока скърбь, растроява му здравието и скратява живота? И сега нѣма ли вражда или злопаметство? — Това трѣбва да остави: инакъ, отъ имѣющия вражда и злопаметство Богъ не приема нито молитви, нито дарове. Още по-важенъ е грѣхътъ — убийството на душата, когато нѣкой научава и насъсква други на грѣховни работи, или съ явно съблазнителенъ примѣръ и думи привожда други въ грѣхъ. Ти не си ли съгрѣшилъ въ това? Шестата заповѣдь, като забранява изобщо человѣкоубийството, заедно съ това забранява и самоубийството, както тѣлесното, така и душевното. Тѣлесното самоубийство се извършва съ различни насилствени способи, напр. съ удавяние, одушавание, съ двубой и т. н. Ти не си ли ималъ намѣрение да се опиташъ на такъвъ видъ убийство? Къмъ самоубийцитѣ се причисляватъ сѫщо и ония, които, като видѫтъ опасностьта, сами безразсѫдно се вдаватъ въ нещ, напр. като гледатъ морето силно развълнувано, пущатъ се въ него на малка ладия, въ голѣма буря зимѣ тръгватъ на далеченъ пѫть и безъ достатъчно топли дрехи, безъ особено важни побуждения вървѫтъ въ такова мѣсто, гдѣто има опасность за смърть отъ звѣрове, зли человѣци и т. н. Ти не си ли се подвъргалъ на такава опасность? Тука се причисляватъ и ония, които небрѣжно се относятъ къмъ обязаностьта, да запазѫтъ здравието си, напр. не се запазватъ отъ истинка, своеврѣмено не се обръщатъ къмъ лѣкарска помощь, съвършено развалятъ здравието си, като не вършѫтъ никаква работа, или като водѫтъ распустенъ животъ, като прѣкарватъ цѣли нощи въ игри и т. н. и съ това прѣждеврѣмено скратяватъ живота си. Ти не си ли грѣшилъ въ нѣщо подобно? — Умърщелението на душата

при живота на тѣлото се извършва съ такива грѣхове, които завсѣкогажъ ѭ лишаватъ отъ Божията благодать, такива сѫ: упорното съпротивление на истината, ожесточението въ грѣховетѣ, съвършена нераскаеность, отчаяние. — Ти не си ли подвърженъ на нѣкой отъ тия грѣхове?

Шестата заповѣдь, като забранява да врѣдимъ на живота и благосъстоянието на ближния, заедно съ това налага и обязаность: а) не само никого да не оскърбяваме нито словомъ, нито дѣломъ, но и да се обхождаме съ всички кротко, вѣжливо, дружелюбно, назидателно; б) съ разгнѣвенитѣ да се примиряваме; в) обидитѣ търпѣливо да прѣносаме и да прощаваме на всички, даже на враговетѣ си. Ти грижишъ ли се да испълнявашъ това?

Не си ли убивалъ безъ нужда животни или птици, не си ли мѫчилъ и не си ли обичалъ да се наслаждавашъ съ тѣхнитѣ страдания?

Седма заповѣдь.

Като е въ безбрачно състояние, пази ли себе си въ дѣвство и цѣломждрие. (На мѫжа): Не е ли склонявалъ други къмъ грѣхъ, като: не е ли съблазнявалъ и развратилъ мома или честна вдовица, особено съ обѣщание да се ожени за нея? Не е ли измамилъ жена отъ мѫжъ? или не е ли разстроилъ живота имъ, и, изобщо, не е ли обичалъ да црѣлъщава женския полъ? (На жена): Не е ли развратила невиненъ отрокъ, не е ли раздѣлила мѫжъ отъ жена и не се ли старае да прѣлъщава, като прибѣгва къмъ различни срѣдства? (На находящитѣ се въ съпружество): Не сѫ ли измѣнили на съпружеската си любовь и вѣрность? Не е ли допуснѫлъ мѫжътъ собствената си жена, или жената — собствения си мѫжъ, до распутство съ притворство или съ лошавото свое поведение? Не е ли разрушилъ здравието на своята жена съ нѣкакъвъ си неестественъ таенъ грѣхъ?

Не е ли челъ книги, не е ли ималъ разговори, или не е ли пѣлъ такива пѣсни, които възпаляватъ въображението и прѣдизвикватъ грѣховни помисли? Като се намира въ съпружество, не се ли е прѣдавалъ на неумѣрени плътски удоволствия, не се ли е въздържалъ отъ тѣхъ даже въ надвечерието на праздницитѣ, въ днитѣ на говѣнието, въ страстната седмица и т. н., като истощавалъ непростително своитѣ сили? Невъздържанието даже въ дозволеното наслаждение не е съобразно съ християнското цѣломждрие. Не е ли ганадилъ (особено при дѣцата) съ неприлични и уличии думи, и изобщо не имъ ли е подавалъ съблазнь съ своето поведение и съ това не имъ ли е приготовлявалъ злочеста бждщность? Не се ли е прѣдавалъ на раскошь, праздность, лакомство, пиянство и на веселби, свързани съ ядение и пиение? Не се ли е услаждавалъ съ съблазнителни изображения, или не е ли посѣщавалъ съблазнителни зрѣлища и събрания?

Осма заповѣдь.

Не е ли присвоилъ чужда собственость по нѣкакъвъ начинъ, съ кражба, насилие, или измама, наприм. съ лъжливо писмо (документъ), съ мѣрки, теглилки, броение, съ калпава монета, съ продаване на лошава стока вмѣсто добра? Найдената вещь не ж ли е укривалъ, безъ да обади за неж нѣкому? Не е ли укривалъ разбойникъ и кражба? Като е вземалъ взаемъ, не се ли е приструвалъ за несъстоятеленъ, за да не си плати дълга? Не е ли отсрочвалъ плащанието умишлено? Не е ли нанесълъ врѣда съ нѣщо на имуществото на ближния, напр. съ подпалване, съ испасване чрѣзъ добитъкъ чужди сѣитби, съ оставяне да изгинжтъ нѣкои вещи, да се развалжтъ, или не е ли прѣчилъ на другитѣ да се ползуватъ? Като се намира на служба, частна или държавна, не е ли грѣшилъ *съ тунеядство*, т. е. не се ли е лѣнилъ, като се е прѣструвалъ боленъ, за да взима даромъ плата, не се ли е показвалъ сиромахъ, само за да живѣе на смѣтка на чужда благотворителность? Не

е ли съгрѣшилъ съ лихоимство, т. е. не е ли взималъ голѣма лихва за паритѣ, които е далъ на сиромаситѣ, за да си видѫтъ крайната нужда? (Търговецъ): Не е ли продавалъ твърдѣ скѫпо вещи, когато е видѣлъ, че купувачитѣ иматъ нужда, а е нѣмало отъ друго мѣсто да купѫтъ, напр. жито въ врѣме на гладъ? Не е ли взималъ чрѣзмѣрна скѫпа плата за работа или услуга въ случай на крайна нужда на ближния и т. н.? Не е ли задържалъ припечелената отъ другиго плата? (Сѫдия или началникъ): Не е ли съгрѣшилъ съ *мздоимство*, т. е. не е ли взималъ подаръци, и само за подаръци (рушвети) е произвелъ сѫдъ и е рѣшавалъ дѣла? Не е ли поради дарове извращавалъ дѣла, като е прѣвръщалъ правото на неправо, и наопаки? За пари, по родство, молба на силни и видни, не е ли възвишавалъ недостойни, като е забикалилъ достойнитѣ, или самъ не е ли откупувалъ по такъвъ начинъ отличия, ползи и длъжности? Това е тоже единъ видъ *похищение на чужди права*. Не е ли съгрѣшилъ съ светотатство, т. е. съ кражба, съ присвоение на църковно имущество? Не е ли съгрѣшилъ съ *несъстрадателность* къмъ злочеститѣ, *съ немилосердие* къмъ сиромаситѣ, особено къмъ вдовици и сирачета, съ *неподавание* милостиня или помощь на нуждаѫщитѣ се отъ такава? Не е ли грѣшилъ съ скѫперничество въ врѣда на своето здравие, или на домашнитѣ си, или противъ приличието? Не е ли прахосвалъ състоянието си съ излишна раскошь, съ пиянство, съ игри, съ картоиграние и изобщо съ безреденъ животъ?

Осмата заповѣдь като забранява изброенитѣ грѣхове, наржчва противоположнитѣ на тѣхъ добродѣтели: а) безкористие, б) вѣрность, в) справедливость, г) милосърдие къмъ сиромаситѣ, д) съдѣйствие, по възможность, за *ползитѣ и благосъстоянието* на другитѣ. Ти грижишъ ли се да отхранвашъ въ себе тия добродѣтели?

Девета заповѣдь.

Не е ли лъжесвидѣтелствувалъ на нѣкого, или не е ли клеветилъ нѣкого прѣдъ началството или родите-

литѣ му? Не е ли разглашавалъ чужди пороци и не е ли обезславилъ нѣкого въ обществото? Нѣма ли расположение да подслушва, да нагледва и да нашушнева? Не обича ли да слуша клевети и по нихъ да сѫди за человѣцитѣ? Не прѣнася ли сплетни (монафъклъци) изъ домъ въ домъ? Не обича ли да скарва человѣци, като ги наговаря единъ противъ другиго? Не обича ли да се прѣсмива на други и да тълкува отъ лошава страна тѣхнитѣ думи и постѫпки. Не се ли отзовава рѣзко за недостатъцитѣ на нѣкого? Не лицемѣрствова ли, или не обича ли да ласти прѣдъ другиго, въ очитѣ да го хвали, а задъ очитѣ да го осѫжда? Не ласти ли и не се ли подлизва прѣдъ по-високитѣ си? Не измислюва ли различни небивали нѣща и не ги ли разглашава? Не е ли скривалъ истината прѣдъ сѫда, началството, родителитѣ, особено когато това се е искало подъ клетва и цѣлование св. Евангелие и кръста Господень? Не е ли откривалъ истината въ врѣда на други само по завистъ? Не притворствова ли въ своето поведение, като прави добро само по вънкашность, а не по съвѣсть прѣдъ Бога, като желае само да спечели извѣстность прѣдъ человѣцитѣ? Не почита ли и не нарича ли чуждитѣ добри работи лошави, напр. набожностьта — лицемѣрие, фарисейство и проч.?

Десета заповѣдь.

Не завижда ли на другиго за каквото и да е? Не се ли е радвалъ на злочестината на другиго? Не е ли желалъ нѣкому зло, болесть и смъртъ? Не се ли е ядосовалъ, като е виждалъ другиго въ доброчестипа?

§ 131. Увѣщания къмъ исповѣдаѫщитѣ се.

Всички тия въпроси се прѣдлагатъ на вниманието на духовника; отъ тѣхъ той може и длъженъ е да избере онія, които подхождатъ къмъ състоянието на каѫщето се лице. И освѣнъ тия въпроси, той може да нрави и други, на които опитътъ го е научилъ, и при това да прави различни увѣщания, внушения и наставления, за

да обърнѫтъ, вразумѩтъ или ободрѩтъ кающитѣ се. Нѣма никакво съмнѣние, че тия увѣщания и наставления трѣбва да бѫдѫтъ съобразни съ степеньта на понятливостьта и душевнитѣ потрѣбности на исповѣдающитѣ се, съ тѣхното състояние, образование и възрасть, и въ сѫщето врѣме да сѫ, по възможность, твърди, точни и испълнени съ сила и убѣждение. За тая цѣль книгата за длъжноститѣ на приходскитѣ свещенници (стр. 139) прѣпорѫчава слѣдующитѣ увѣщания:

1) За грѣшницитѣ съ твърдо и студено сърдце да имъ показва сѣкирата на Божия гнѣвъ, която лежи при корена на безплодното дърво (Мат. 3. 10); на проклетието и посѣчението на безплодната смоковница (Лук. 13, 7); на бѫдѫщия и страшния сѫдъ за грѣшния (1 Петр. 4, 17—18);—на лишението отъ небеснитѣ добрини, тежестьта и вѣчностьта на геенскитѣ мѫчения, на неумиращия червь, и огъня, който никогажъ не угасва. Тука могѫтъ да се отнесѫтъ и примѣритѣ на ангелитѣ, които паднѫхѫ, защото не запазихѫ своята непорочность (2 Петр. 2, 4), потопа на цѣлия свѣтъ, содомския и гоморския огънь (тамже 2, 5—6), пораженията на непослушнитѣ и роптавши противъ Бога израйлтяне въ пустинята и различнитѣ наказания, които ги постигнѫхѫ (1 Кор. 10, 5 — 11) и т. н. Най-сетнѣ духовникътъ трѣбва да приведе и страшния оня примѣръ на самия Споручникъ на нашето спасение, Господа нашего Иисуса Христа, Който се прѣдаде не за своитѣ грѣхове, а за нашитѣ, и умрѣ врѣхъ кръста, и съ това, като въ огледало, показа, що ще направи праведний Божи гнѣвъ съ всички неразкаени грѣшници (стр. 138—9).

2) Ако духовникътъ забѣлѣжи, че нѣкой при исповѣдьта искаже съмнѣние или отчаяние за Божието помилвание, то длъженъ е той да утѣшава такива и да ги укрѣплява съ безкрайното Божие милосърдие (Сир. 1, 23. 2, 11), съ неложнитѣ и съ клетва даденитѣ отъ Бога обѣщания, че той не иска смъртьта на грѣшника (Иез. 33, 11), съ напомневание, че за спасението на грѣшнитѣ Онъ не пожалѣ даже единородния Свой сынъ (Иоан.

3, 16), съ безмѣрната цѣна на Христовата кръвь, която се излѣ за спасението на всички (1 Иоан. 1, 7, 2, 2), въ която всички ний имаме избавление отъ грѣховетѣ и оставлението имъ по богатството па Божията благодать (Еф. 1, 7; Кол. 1, 14). Духовникътъ може да утѣшава грѣшницитѣ и съ посочванието на помилванитѣ грѣшници, както, напримѣръ, на Давида ако и да бѣше прѣлюбодѣецъ и убийца, — на Манасия, който бѣше се вглъбилъ въ идолопоклонство и други нечистоти, — на Петра, който бѣше се отрекълъ,—на Павла, който бѣше гонитель на Божията църква, — на разбойника, който се покая врѣхъ кръста и т. н.

Както въ единия, така и въ другия случай духовникътъ може да привежда много примѣри изъ житията на светиитѣ; за това той е длъженъ постоянно да чете житията и творенията на отцитѣ, за да се обогати съ подобни примѣри и бѫде всѣкогажъ готовъ за приличенъ отговоръ.

Впрочемъ, тия увѣщания и наставления къмъ каящитѣ се трѣбва да сѫ кратки, силни и немногорѣчиви; понеже при исповѣдьта нѣма и неможе да има нито достатъчно врѣме, нито необходимость за многоглаголива убѣждения, и при това достойнството и свойството ни самата исповѣдь не допускатъ, щото духовникътъ да встѫпа въ вѣроисповѣдни прѣпирателства. За това ако нѣкой невѣрующъ, или прѣдубѣжденъ противъ вѣрата и нравственостьта заяви така или инакъ, да разглаголствува съ него при исповѣдьта, то духовникътъ веднага да го спре приблизително съ слѣдующето питание: за да се каете за грѣховетѣ си ли сте дошли на исповѣдь, или за да се похвалите съ своето невѣрие и непочитание къмъ всичко, що е свещено? — и ако нѣкой отъ исповѣдающитѣ се даде на духовника да разбере, че той начева своитѣ прѣпирни за тая послѣднята цѣль, тогава духовникътъ, ако види, че нѣма надежда за исправление, подиръ еднократко, по-силно вразумление да го склони на покаяние за своитѣ заблуждения, длъженъ е да се отрече отъ по-нататъшенъ разговоръ съ

него, и го отпусне като му прѣдложи: или да се раздума, или въ свободно врѣме да отиде дома му на разговоръ? Но, ако кающий се, като изражава своитѣ съмнѣния или недоумѣния прѣдъ духовника, даде да се разбере, че той се исповѣдва именно за тѣхъ, като истински съгрѣшения, и заедно съ това смирено и благочестно би изявилъ желание да приеме отъ духовника потрѣбното наставление или вразумление, то духовникътъ трѣбва накратко да испълни това негово желание.

§ 129. Възрзванието и развързванието на грѣшника, и различаванието на видоветѣ и качествата на грѣховетѣ.

Силата на тайнството покаяние е толкова велика, щото никакъвъ грѣхъ не прѣвишава нейното могѫщество (Иоан. 20, 21—23). Споредъ това, духовникътъ има право да разрѣшава или развързва отъ грѣховетѣ всѣки грѣшникъ. Но заедно съ това се изискува, щото и исповѣдающитѣ се сами дѣятелно да участвуватъ въ приеманието на развързованието, и за това, както забѣлѣжва Петръ Могила въ своя требникъ, всѣки духовникъ съ правото на развързванието трѣбва сѫщеврѣмено да съединява и строго разсѫждение и различаване видоветѣ на грѣховетѣ, както въ Ветхозавѣтната Църква свещенницитѣ сѫ правили разлика между видоветѣ и качеството на грѣховетѣ (Лев. гл. 13), като обръща внимание върху онова, колко е опасна тая или друга грѣховна пораза, дълбоко ли е она влѣзла въ внѫтрѣшностьта на душата, широко ли се е развила по нейнитѣ сили и чувства, измѣнила ли е въ грѣшника Христовия образъ, който трѣбва да бѫде достояние за всѣки истиненъ христианинъ (Гал. 4, 19),—съ една дума, духовникътъ трѣбва да прави разлика между простителнитѣ грѣхове, които не лишаватъ отъ благодатьта на св. Духа (1 Иоан. 1, 9; Рим. 7, 14—15. 8, 1) и между *смъртоноснитѣ* (Рим. 8, 13) 1 Кор. 6, 9. 10; Гал. 5, 19—21), които св. Златоустъ уподоблява на смраденъ трупъ. Къмъ първитѣ се отнасятъ ония грѣхове, които сѫ направени по невѣдѣние и немощь противъ волята и съз-

нанието; а къмъ послѣднитѣ доброволнитѣ и съзнателнитѣ (Числ. 15, 30), които, ако не се загладѫтъ съ покаяние, вематъ до ужасаѫщи размѣри свойство на грѣха противъ Духа Светаго, който грѣхъ се не прощава нито въ този, нито въ бѫдѫщия вѣкъ (Мат. 12, 31, 32; Евр. 6, 4—6. 10, 26, 29; Иоан. 5. 16), защото лишава грѣшника отъ способность да се възползува, както слѣдва, съ дароветѣ на благодатьта. Необходимо е, прочее, духовникътъ да прави разлика между грѣховетѣ (6 Всел. съб. пр. 102), щото въ едни отъ тѣхъ да разрѣшава каѫщитѣ се, а за други да отлучава, съ налагание епитимия, отъ св. Причащение, за да не осквернѧватъ тѣлото и кръвьта Христови. Съотвѣтствено съ това, духовникътъ, по учението на Църквата, прѣди всичко не трѣбва да разрѣшава, като недостойни за това Божествено благодѣяние: 1) ония, които не показватъ никакво съкрушение или жалѣние за своитѣ грѣхове; 2) ония, които не пожелаѫтъ да оставѫтъ ненавистьта или враждата съ ближнитѣ, или не искатъ да повърнѫтъ похитенитѣ вещи, когато могѫтъ това да направѫтъ; 3) ония, които не искатъ да прѣстанѫтъ да даватъ поводъ на ближнитѣ зи за грѣхъ, или да оставятъ другитѣ свои съгрѣшения, както: блудъ, пиянство, лихоимство и т. н., и изобщо, които не се съгласяватъ да промѣнѫтъ злото свое житие на по-добро; 4) ония, които направѫтъ нѣкой общественъ съблазнъ, догдѣто не се покаѫтъ и не турятъ край на него (Тр. Могила); 5) ония, които не ѧматъ никаква епитимия, и 6) ония, които злонамѣрено би пожелали да скриѫтъ прѣдъ духовника нѣкое свое злодѣяние, което на всички е извѣстно (о долж. прих. пресв. стр. 143). При това, съгласно 52 правило на Картагенския съборъ, духовникътъ не може да развърже отъ грѣховетѣ оногось, който се намира въ запрѣщение или отлучение отъ прѣжния свой духовникъ (срав. § 126), съ исключение, ако този грѣшникъ се намира въ опасна болесть, и прѣжний духовникъ или отсѫтствува, или е умрѣлъ, или, най-сетнѣ, грѣшникътъ се намира въ далечна страна по търговия или по друга работа.

Впрочемъ, никой духовникъ нѣма право да отрича на нѣкого разрѣшение безъ законна причина, или по злоба и вражда да налага тежка епитимия. Както и да е, обаче, обиденій по този начинъ никой духовникъ не може да разрѣши безъ волята и знанието на запрѣтившия го.

§ 130. Епитимиитѣ.

Епитимия въ църковно-богословски смисълъ означава просто духовно запрѣщение, духовно наказание, което има за цѣль не юридическо лишение на кающия се отъ добринитѣ и правдинитѣ, които прѣдоставлява Църквата на вѣрующитѣ свои членове (като напр. участие въ общественото Богослужение и молитвитѣ, въ тайнствата, въ занятие на църковни длъжности и пр.), не отмъщение на грѣшника за грѣховетѣ, не удовлетворение на Божията правда, *а доброволното испълнение отъ грѣшника*, по показването на духовника, *на тия или други благочестиви упражнения*, които служатъ същеврѣмено като свидѣтелство за сърдечното съкрушение заради грѣховетѣ отъ страна на кающия се и по тоя начинъ за духовното негово излѣкуване, искоренението въ него на грѣховнитѣ склоности, съ една дума *нравственото негово исправление*. Тука (исповѣдьта) е врачебница, а *не сждилище*, казва св. Златоустъ; тука не истезаватъ, а даватъ прошка за грѣховетѣ.

Понеже епитимията не съставлява удовлетворение Богу за грѣховетѣ, защото, по словата на ап. Павла, *единѣмъ приношеніемъ совершилъ есть* (направи ни съвършени) *во вѣки* (завсѣкогажъ) *освящаемыхъ* (Евр. 10, 14): то онія, които истино се раскайватъ за своитѣ грѣхове, и които твърдо сѫ се рѣшили да не се повръщатъ вече къмъ тѣхъ, могатъ да се разрѣшаватъ и безъ наложение на епитимия, както св. Иоаннъ Кръститель не опрѣдѣлявалъ никаква епитимия на митаритѣ, които се каехѫ, а само имъ внушавалъ да постѫпатъ съобразно прѣдписанията на закона (Лук. 3, 13). Епитимията е нуждна, прочее, за опогось, който, безъ особени исправителни мѣрки, не може да се остави отъ

грѣховнитѣ свои навици, и за това тя, като състои въ нѣкакви добри дѣла, — продължителна молитва, усиленъ постъ, милостиня, пѫтуване по св. мѣста и т. н. трѣбва да е цѣлесъобразно насочена противъ онзи именно нравственъ недѫгъ, отъ който страдае кающий се грѣшникъ. Така, напримѣръ, могѫтъ да противопоставятъ:

Противъ завистьта — любовьта,
„ сребролюбието — милостинята,
„ блудството — цѣломѫдрието,
„ лакомството — поста,
„ мързеливостьта — молитвата и трудътъ,
„ гордостьта — смирението,
„ гнѣва — дълготърпѣнието и т. н. (книга за исп. стр. 71). За грѣховетѣ, които сѫ сторени тайно, и епитимията се назначава тайна, по-вече или по-малко легка. Най-тежката и явна епитимия е отлучението отъ св. Тайни, отлучението отъ общението съ вѣрнитѣ и забранението на входа въ църквата, *) които се налагатъ само за особено важни нравствени прѣстѫпления, които служѫтъ за явенъ съблазнъ на другитѣ, както, напр.: явенъ развратъ, чародѣйство, неисправимо пиянство, вземание по-вече отъ законната лихва, най-вече отъ сиромаси (о долж. пр. стр. 133).

Древнитѣ правила относително назначението на епитимии сѫ твърдѣ строги; напримѣръ, волния убийца отлучаватъ отъ св. Причастие на 20 години, неволния — 10 год. кръвосмѣшителя — на 20 год. и т. н. (Вас. Вел. пр. 52—59. 64 и 67). Тая строгость на врѣмето си била е необходима; защото се е имало прѣдъ видъ, че при езическитѣ съблазни и гонения, голѣмата снисходителность е могла да подаде поводъ за чести отпадания отъ Църквата и за други грѣхопадения, врѣдни за нейното благо и цѣлость. Но, както църковнитѣ отци, така и древнитѣ събори никога не сѫ прилагали тия правила

*) Тия послѣднитѣ двѣ само епископътъ може да назначава, а отлучение отъ св. Причастие може да наложи и всѣки духовникъ.

безусловно. Напротивъ, всѣкогажъ сѫ задължавали самитѣ църковни пастири да обръщатъ внимание върху качеството на грѣха, върху душевното състояние и даже върху душевното положение (Вас. Вел. 34) на съгрѣшившитѣ, както и върху тѣхния животъ прѣди и послѣ грѣха (6 Всел. съб. 102; 1 Всел. 2; Анкир. 5; Вас. Вел. 6; Карт. 52), така щото епитимията да не докарва человѣка въ отчаяние и да не подава поводъ да се разслабва животътъ. Изобщо църковнитѣ отци сѫ съвѣтвали да гледаме на каноническитѣ постановления за *продължителностьта на епитимията само като на испитание за плода на покаянието* (Вас. Вел. 84) и въ прилагането на епитимията да се ржководимъ *отъ благоразумието*. По тая причина, древнитѣ канонически правила за продължителното отлучение отъ св. Причастие напълно не се прилагатъ въ църковната практика и могѫтъ да служѫтъ само като ржководство за опрѣдѣление тежестьта на тоя или оня грѣхъ. При назначението на епитимията духовникътъ трѣбва безъ друго да има прѣдъ видъ само онова общо правило, че по думитѣ на св. Григория Нискаго (пр. 8), въ дѣлото на исправлението на грѣшника има значение *не врѣмето или продължителната епитимия*, а произволението т. е. свойството на нравственото настроение на лицето, което състои подъ епитимия. Ако бѫде истинно обращението, забѣлѣжва сѫщий св. отецъ, то *да не се съблюдава числото на годинитѣ*, но съ скратяване врѣмето да се докара кажщия се къмъ възвръщание въ Църквата и къмъ причастието съ св. Тайни (пр. 5, срав. Вас. Вел. 84). Епитимията има своята цѣна и сила само тогава, когато человѣкъ остави оня грѣхъ, за който е подверженъ подъ епитимия. Ако, обаче, не остави грѣха, а само го съзнава, безъ да се раскайва за него, то въ такъвъ случай макаръ и да носи епитимия и да не се причащава съ св Тайни, — то нито грѣхътъ му се заглажда, нито епитимията има цѣна (Вас. Вел. 39). Ако ли нѣкой, като се намира подъ епитимия и на врѣме се удържа отъ извѣстенъ грѣхъ, и послѣ пакъ пада въ

него; то се задължава той отново да начне сѫщата епитимия. Ако ли, въ сѫщото врѣме впадне въ нѣкой грѣхъ, който изискува епитимия, то послѣднята се усилва, споредъ важностьта на новото грѣхопадение (глед. чинъ испов.). Цѣлта, за която на съгрѣшаѫщитѣ се опрѣдѣля отъ епиекопа явна епитимия, е тая, — за да се приведе съгрѣшивший въ чувство на истино раскаяние и съкрушение за своя грѣхъ, за да възбуди и утвърди въ себе си най-живо желание и рѣшимость занапрѣдъ да избѣгва господствуѫщето въ душата си грѣховно расположение и за да живѣе непорочно и богоугодно. Къмъ тая цѣль трѣбва да бѫде насочено всичкото попечение на духовника, подъ надзора на който съгрѣшивший ще прѣкарва своята епитимия. Като срѣдства за тая цѣль отъ страна на духовника, най-главно служѫтъ: 1) Съобразно съ умственото и нравствено състояние на съгрѣшившия, *пастирски увѣщания и наставления*, които трѣбва често да ги прави или въ дома му, или като го повиква у дома си (срав. § 131); 2) свойството на обрѫщението съ него и примѣрътъ прѣзъ всичкия животъ на духовника, който въ поведението си не трѣбва да допуща нищо съблазнително изобщо за другитѣ и, особено, за находящия се подъ епитимия; 3) Ако послѣдний знае да чете, то да му дава такива книги за четение, които могѫтъ да възбудѫтъ чувството на съкрушение изобщо за грѣховетѣ, най-повече за онзи, за който кающий се е прѣданъ на църковно покаяние, и да иска отъ него смѣтка за прочетеното; 4) да наблюдава, щото подвержений на епитимия да дохожда често на църква, за да слуша църковното Богослужение, и, колкото е възможно, често да се исповѣдва, и при това да му опрѣдѣлява особени дѣла на благочестие съобразно вѫтрѣшното и вънкашно състояние на кающия се; 5) въ всичкото врѣме на явната епитимия да не го допуща къмъ причащение съ св. Тайни, освѣнъ въ случай на опасна болесть (1 всел. съб. 13; Григор. Ниск. 5), и въ тоя случай да извѣщава епархиалния архиерей (О долж. пресв. приход. стр. 106), и 6) явната епитимия, ако и да се назначава за

опрѣдѣлено число години, по разпорежданието на епархиалния архиерей; но, по правилата на св. отци, тя може да се скратява или продължава, споредъ чувствата и състоянието на каящия се.

§ 131. Опрѣдѣление на епитимиитѣ споредъ тяжестьта на различнитѣ видове грѣхове.

Като има прѣдъ видъ досега казаното и особено прѣдидущия §, духовникътъ може да се ползува отъ опрѣдѣлението на епитимиитѣ, които сж извлѣчени изъ църковнитѣ правила (гледай Вел. требникъ) и които ние тоже извличаме изъ книгата за исповѣдь. Тия опрѣдѣления, както по-горѣ казахме, се излагатъ тукъ по реда на въпроситѣ:

1. За мжжье.

Отрекший се отъ Христовата вѣра се отлучава отъ св. Причастие прѣзъ всичкия си животъ, и само на смъртния часъ се разрѣшава и допуща. Отрекший се отъ Христовата вѣра съ насилие и съ мжчение се отлучава на 8 години.

Волний убийца се отлучава на 20 год. Неволний — на 10 год.

Който е убилъ нѣкого въ бой или разбойникъ — на 3 год. Магесникътъ — на 20 год.

Който е прибѣгнжлъ къмъ магесникъ съ желание да си бае, или да направи зло другиму — на 6 год.

Който е хвърлилъ дѣтето си на пжтъ, за да го кръсти онзи, който го намѣри — на 6 год.

Мжжеложникътъ съ мжжена жена, или съ нѣкое дѣте — на 15 год.

Скотоложникътъ съ животни или птици — на 15 год.

Прѣлюбодѣйцата съ сватята си или съ жената на сина си, — на 11 години.

Прѣлюбодѣйцата съ сжщата си сестра — на 20 год.

Прѣлюбодѣйцата съ приведената си сестра — на 10 год.

Прѣлюбодѣйцата съ братовата си жена или съ браточедката си — на 10 год.

Съ втората си браточедка — на 9 год.

Съ сестрата на жена си, или съ двѣ сестри, или съ мащеха си — на 11 год. растлителътъ на мома — на 11 год.

Мѫжеложникътъ противоестествено съ своята или съ друга жена — 15 год.

Който се е кълналъ за криво или лъжа — на 10 год. а съ насилие на 6 год.

Който доброволно е лъжесвидѣтелствувалъ — на 10 год. и при това да иска прошка отъ оногова, на когото е повредилъ съ лъжливата си клетва. Ако ли съ насилие е лъжесвидѣтелствовалъ — на 6 год.

Крадецътъ на пари или на вещи — на 2 год. и да повърне откраденото.

Скривателътъ на разбойници — на 20 год. явний разбойникъ — на 20 год.

Който е отварялъ гробъ, за да открадне нѣщо, или за да обесчести тѣлото — на 10 год.

Светотатецътъ — на 15 год.

Който повторно се е оженилъ на 2 год., на трете — на 5 години.

Оженений съ жена отъ друга вѣра раздѣлява се и му се налага епитимия, ако не иска тя да приеме православието; ако ли приеме, то не се раздѣлява съгласно 72 правило на 6 Всел. съборъ.

Растлителъ на годеницата си отлучава се отъ св. Причастие на 1 год. и само слѣдъ истечението на тая година може да се ожени.

Прѣлюбодѣйцата съ майката на годеницата си, или съ друго нѣкое лице отъ нейния родъ — на 15 год.; и, ако това кръвосмѣшение е станѫло прѣди свадбата, то не може да се вѣнчае съ годеницата си; ако ли подирь свадбата е станѫло, отлучава се на 15 год.

Връхъ ржкоблудника самъ на себе налага се епитимия на 40 дни и да прави по 100 поклона на день.

Който си е правилъ ржкоблудие съ женска ржка, или той на жена, наказва се съ 80 дневно сухоядение и по 100 поклона на день; ако не прѣстане, то се отлучава отъ св. Причастие на 2 години.

Който отъ небрѣжение е допуснѫлъ да умре дѣтето му некръстено, отлучава се на 3 години, да сухояде и по 200 поклона да прави на день въ това растояние.

Които родители сѫ забранили на чадата си да приемѫтъ иночески чинъ искароватъ се отъ Христовата църква, догдѣто се покажтъ.

Който се е обѣщалъ да подари нѣщо на монастирь или църква, или подареното иска да вземе надзадъ, испѫжда се изъ Църквата, или, ако не прѣстане, отлучава се отъ св. Причастие на 2 години.

Който има вражда на нѣкого, наказва се съ правение по 50 поклона на день, догдѣто не се помири, а прѣди да се сприятели не може и въ църква да влиза, и свещенникътъ не може да приема дара му; защото той и даръть му сѫ мерзость прѣдъ Бога.

Който е попържалъ нѣкого, задължава се да се опрости съ попържения, и освѣнъ това три дни да яде подиръ 9 часа само хлѣбъ и вода и да прави по 50 поклона.

Който е попържалъ свещенника, или е дигнѫлъ ржка върху него, отлучава се на 3 години отъ св. Причастие, да сухояде и да иска прошка отъ обидения свещенникъ.

Който не е успѣлъ да се опрости съ когото еималъ вражда, и послѣдний умре, отстранява се отъ св. Причастие на една година, да прави по 50 поклона на день, и при негово присѫтствие, по негова молба, единъ свещенникъ да отслужи 40 литургии и 40 парастаси на покойника, като се моли Богу, за да го опрости.

Който попържалъ нѣкого отъ родителитѣ си или е дигнѫлъ ржка върху тѣхъ, отлучава се отъ св. Причастие на 3 години, да сухояде, да прави по 50 поклони на день, и да взема прошка отъ нихъ.

Който не обича дѣцата си еднакво, попържа нѣкое отъ нихъ, кълне, пжди го и по такъвъ начинъ го докарва въ отчаяние и даже до отричание отъ Христовата вѣра, — такъвъ се отлучава отъ св. Причастие на 15 год. и да сухояде въ това разстояние.

Който не иска да даде на нѣкое отъ чадата си дѣлъ отъ имота, защото е станжло инокъ, той се отдалечава отъ Църквата догдѣто не се покае.

Който е ялъ месо отъ умрѣло, или вълкоядено или одушено птиче, или е пилъ говежда кръвь, той се отлучава отъ църквата на 2 год. и отъ св. Причастие тоже на 2 год. и въ това врѣме да сухояде.

Който е ялъ месо, сирене, яйца или риба въ Великитѣ пости, въ срѣда и петъкъ и въ другитѣ пости прѣзъ годината, се отлучава отъ св. Причастие на 2 год., да прави по 50 поклона на всѣки день и да сухояде.

Който во врѣме на причащението е задържалъ въ устата си часть отъ него, за да прави нѣкаква магия, той се счита като Иуда и се отлучава отъ св. Причастие на 4 години, да сухояде по единъ мѣсецъ во всѣка отъ тия години, и по 50 поклона на всѣки день отъ тия мѣсеци.

Който отъ много ядение е блювалъ въ деня, когато се е причастилъ, да сухояде 40 дни и да прави по 100 поклона на день.

Който се е молилъ Богу въ нѣкой еретически храмъ, или съ нѣкой отлученъ въ кжща или църква, отлучава се отъ Църквата.

Който като знае, че нѣкой ви прави грѣхъ и е моглъ да го спре, а не го е спрѣлъ, и не е обадилъ на мѣстния архиерей, за да го спре, — наказва се съ сжщата епитимия, съ каквото е трѣбвало да се накаже съгрѣшивший.

Който се е сгодилъ съ законно прѣстжпенъ бракъ, испжжда се изъ църква, догдѣто се раздѣли, и се отлучава отъ св. Прич. на 15 год.

Който е прѣдалъ нѣкого на сждъ, за да го обиди, то, откато оттегли обидата, която е направилъ, да иска отъ обидения прошка; ако ли е осжденъ на смърть, то се отлучава отъ св. Причастие на 20 год.

2. За жени.

Отрѣкшата се отъ вѣрата безъ насилие не може да се причасти прѣзъ цѣлия си животъ, освѣнъ на смъртния часъ.

Ако ли това е направила отъ насилие — на 8 год. Която е сторила намѣрение да се отрече отъ Христовата вѣра, но по нѣкои причини, не е могла това да направи, — на 6 години.

Магесница, която лѣе восъкъ или мѣта бобъ, за да не се събиратъ съпрузи, или бае за главоболие, или врачува, за да се намѣрятъ крадени вещи, — не може да се причасти прѣзъ 20 год.

Която е припаднжла на магесници, за да стори нѣкому зло или за нѣкоя нужда, или за да излѣкува бѣсноватъ, или за да намѣри имание или нѣщо изгубено, — на 6 год.

Която е хвърлила дѣте, за да го кръсти онзи, който го намѣри, съ мисъль, че ще живѣе, или вѣрва въ самодивски гласове и тѣмъ подобни, или бае на дѣца за отъ уроки, — тя не се причащава прѣзъ 2 год.

Която е станжла причина да се увлѣче нѣкой съ нѣкоя въ блудъ, или е правила съ нѣкого си противоестествено сближение — на 15 год.

Която се е закълнала на лъжа доброволно — 10 год., ако ли насилствено — на 6 год.

Която е напоила мжжа си съ билки, за да не прави дѣца, запрѣщава се на 20 год.

Която е яла билки, за да не прави дѣца, или, ако е била непраздна, за да измѣтне — 20 год.

Която се е растлѣла отъ годеника си — на 1 год.

Която си е правила съ своята или съ мжжевата си ржка малакия, не се причащава 40 дни, сухояде и прави по 100 поклона на день прѣзъ тия 40 дни.

Която се е оженила безъ родителско съгласие, не се причащава 1 година и длъжна е да иска прошка отъ родителитѣ си.

Която е крала пари или друго нѣщо, длъжна е да ги повърне на мѣстото и да се въздържа отъ св. Причастие прѣзъ 2 год.

Която самоволно или по наущение отъ другиго е отровила нѣкого и той отъ отровата е умрѣлъ, на 20 години се отлучава отъ св. Причастие.

Която насилствено е направила блудъ — на 1 год. и прѣзъ 40 дни да сухояде.

Която отъ небрѣжение е допуснѫла да умре дѣтето ѝ некръстено — на 3 год. и по 200 поклона да прави.

Която е дала на нѣкоя жена билка, за да мѣтне, — 2 год.

Която е хвърлила свое или чуждо дѣте, безъ да стои, за да види християнинъ или чуждовѣрецъ ще го вземе — на 20 год.

Която противъ волята си е мѣтнѫла — на 1 год.

Която си е поила дѣцата съ приспивателна билка — на 1 год.

Която има вражда съ нѣкого, не може да влѣзе въ църква, нито даръ да принесе Богу; трѣбва да прави по 50 поклона, догдѣто се помири.

Която е похулила свещеника — на 1 год., и въ това врѣме да прави по 50 поклона и да иска прошка отъ похуления свещеникъ.

Която има вражда съ нѣкого си, и той се случи да умре прѣди, да се е помирила съ него, отлучава се отъ св. Причастие на 1 година, и да помоли нѣкой свещеникъ да отслужи 40 литургии и 40 парастаси по упокоение душата на умрѣлия въ нейно присѫтствие и сама да се моли Богу, за да опрости нея и него.

Която е дигнѫла ржка врѣхъ майка или баща, или ги е похулила, не може да се причасти прѣзъ 1 година, трѣбва да иска отъ нихъ прошка.

Която не обича наравно всичкитѣ си дѣца и не дава на нѣкое отъ нихъ бащиното му наслѣдие, или отъ

нейното, което му се пада — на 3 год., да яде само хлѣбъ съ вода и да прави 50 поклона на день.

Която е яла месо отъ умрѣло или отъ вълкоядено, или птиче удавено, или е пила говежда кръвь — на 2 год. и да прави по 50 поклона на день.

Която е яла месо, или сирене, или яйца, или риба въ Великитѣ пости, въ срѣда и петъкъ, и въ другитѣ пости прѣзъ годината — на 2 год. и да прави по 50 поклона на день.

Която има намѣрение да подари нѣщо на църква или монастирь, и послѣ не го даде, или даденото вече иска да го вземе надирѣ, испѫжда се изъ Христовата църква и на 2 години се отлучава отъ св. Причащение.

Която е влѣзла въ нѣкоя еретическа църква, за да се моли Богу, или се е молила заедно съ нѣкой отлученъ — и тя се отлучава.

Която има кръщелници и не ги поучава на Христовата вѣра, ще дава отговоръ прѣдъ Страшния Сѫдия.

Която е покорила или похулила нѣкого: жена или мѫжъ или дѣвица, да яде 5 дни само хлѣбъ съ вода подиръ 9 часъ и да прави по 50 поклона на день.

3. За свещенници.

Който свещенникъ се е ржкоположилъ за пари, или попържалъ въ лице първосвещенника, извергава се отъ свещенството.

Който, за да сполучи нѣкакво достойнство, поставя отъ страна человѣци да молѭтъ за това архиерея, извергава се.

Който по диаволско съдѣйствие си е турилъ на ума, да се отрече отъ Христовата вѣра, или да ѫ блядослови въ ума си, той се извергава.

Който е прибѣгнѫлъ при магесници, за да стори нѣкому зло, или е водилъ магесникъ въ кѫщата си, за да намѣри имание, извергава се.

Който е намѣрилъ дѣте на пѫтя и е знаелъ, че е отъ нехристианинъ, но го е кръстилъ; послѣ се явилъ бащата и си го взелъ — той се извергава.

Който вѣрва въ случаи или орисници, или играе хоро по свадби или празднични дни, извергава се.

Който е кръстилъ дѣте съ възприемникъ нехристианинъ или отъ друго вѣроисповѣдание, извергава се.

Който, подиръ ржкоположението си, е прѣлюбодѣйствувалъ, извергава се.

Ако е мжеложествувалъ и скотоложествувалъ, извергава се.

Ако е блудствувалъ съ сватята си, или съ сестрата на жена си, или съ друго сродно тѣмъ лице; или съ браточедката, или съ снаха си, или съ братовата си жена, или съ кумицата си, — той се извергава и 15 години не се причащава.

Който се е кълналъ по воля, или съ насилие — извергава се.

Който е кралъ пари или друго нѣщо, или е ставалъ укриватель на разбойници, или е ставалъ светотатецъ, като е кралъ църковни вещи — извергава се.

Който е вѣнчалъ беззаконна свадба, или четвероженецъ, или ако единъ отъ младоженцитѣ не е стигнжлъ законна възрасть, извергава се и свадбата се уничтожава.

Ако по негово небрѣжение е умрѣло некръстено нѣкое дѣте — налага му се отъ неговия архиерей потрѣбната исправителна епитимия.

Който си е правилъ ржкоблудие, 60 дни да сухояде и по 50 поклона да прави на день.

Който е ялъ отъ онова, което раздаватъ другоевѣрцитѣ (напр. корбанъ), и еретицитѣ въ празднитѣ си дни за душевната си полза, извергава се.

Който е ялъ месо или сирене, яйца или риба въ Великитѣ пости, въ срѣда и петъкъ и въ другитѣ пости прѣзъ годината, извергава се.

Който е ялъ месо отъ умрѣло или задушено птиче, или е пилъ говежда кръвь, извергава се.

Ако е довелъ еврейнъ, за да се лѣкува отъ него, извергава се.

Който е ставалъ ловецъ и е убивалъ дивечъ, извергава се на 3 години.

Който е ималъ вражда съ нѣкого и, безъ да се прости, е извършилъ литургия, упразднява се на 60 дни.

Който отъ пиянство или много ядение е блювалъ въ деня, въ който е служилъ, упразднява се на 40 дни, съ сухоядение и вода; ако това е станѫло съ него, безъ да е служилъ, то само на 2 дни.

Който е вземалъ отъ църква свѣщь или елей, отлучава се.

Който дава съ лихва пари, или да прѣстане, или да се извергне.

Който иска плата отъ християнетѣ за св. Причащение, извергава се.

Който се срамува да причасти своята жена, и дава на другиго да ѭ причасти, проклева се.

Който е литургисалъ безъ освещенъ антиминсъ и то въ неосветена църква, извергава се.

Който е служилъ въ осветена църква, но безъ антиминсъ, да направи 2000 поклона.

Който оставилъ свѣщь въ църквата, или въ олтаря, и отъ неѭ се е подпалила и изгорѣла нѣкоя книга или нѣкой свещенъ съсѫдъ, упразднява се на 1 година.

Който е станѫлъ началникъ и съучастникъ на нѣкое съборище противъ своя архиерей, такъвъ се извергава.

Който е думалъ, че знае погрѣшката на своя архиерей и е прѣстанѫлъ да го поменава въ Богослужението, прѣди да стане съборъ и съборно да се опрѣдѣли нѣговата погрѣшка, — извергава се.

Който се намиса въ политически работи и така си оставя правилото, той да прѣстане, или, ако не прѣстане, да се извергне.

Който, отлѫченъ бидейки, безъ да вземе прошка отъ своя архиерей, е служилъ, извергава се.

Който е пущалъ кръвь на нѣкого, за да го излѣкува, или да прѣстане, или, ако не, да се извергне.

Който, извергненъ бидейки, дързне да служи, бива като Иуда и се отлѫчава отъ Църквата.

Които е служилъ съ изверженъ свещенникъ и той се извергава.

Който е взелъ отъ еретикъ просфора или пари, за да литургиса, извергава се.

Който е кръстилъ нѣкое еретическо или друго езично дѣте по молба на бащата и подиръ кръщението остане въ бащиното си еретичество, извергава се.

Който е кръстилъ нѣкое християнско дѣте съ възприемникъ еретикъ или друговѣренъ, или беззаконникъ, извергава се.

Който се е молилъ съ ересесанъ свещенникъ, и той се отлучава.

Който е щѣлъ, та е пролѣлъ св. Дарове, извергава се.

Който е пролѣлъ св. Дарове отъ диаволско съдѣйствие, извергава се на 6 мѣсеци.

Който отъ невнимание събори звѣздицата въ врѣме на литургията, упразднява се на 40 дни.

Комуто прѣзъ пощьта е станало изтечение, той не може да служи въ него день, освѣнъ въ крайдѣ крайна нужда; но и въ послѣдния случай длъженъ е да понесе една епитимия.

Който знае, че нѣкой грѣши и не го възбранява, или, ако той самъ не може, не го е обадилъ на своя архиерей за да го възбрани, понася сжщата епитимия, каквато е слѣдовала за съгрѣшажщия.

Комуто съпругата блудствува, извергава се.

Който, кръщавайки дѣте, не го потопи три пжти извергава се.

Който е станжлъ възприемникъ на своето дѣте, раздѣлява се отъ пресвитерата си (срав. § 101).

4. За иноцитѣ.

Отрекший се отъ Христовата вѣра по причина на нѣкакво мжчение, отлучава се отъ св. Причастие на 8 години.

Самоволний убийца — на 20 год.

Ако противъ волята си е убилъ нѣкого—на 10 год.

Ако е убилъ нѣкого на бой, или нѣкой разбоникъ, когато послѣдний е искалъ да убие първия—на 3 год.

Ако е имало възможность да избѣгне, а и разбойникътъ не е искалъ да го убие, а между тѣмъ той го убилъ—на 20 год.

Който инокъ е ставалъ баячъ, или самъ е ходилъ, да му направѩтъ магия, и съ неѩ е мислилъ да направи нѣкому зло, или за да завърже мѫжъ и жена, или за да намѣри скрити работи—на 20 год.

Който носи аймалии отъ магесникъ, или вѣрва въ случаи или въ орисници — на 6 год.

Който е прѣлюбодѣйствувалъ съ замѫжена жена, или съ вдовица, или е мѫжеложествувалъ или скотоложествувалъ — на 16 год.

Който е блудствувалъ съ братовата си жена, или съ браточедовата или второбратовчедовата — на 9 год.

Който е блудствувалъ съ първата си браточедка, или съ втората, или третята, или съ братова или сестрина дъщеря — на 10 год.

Който е блудствувалъ съ кръщелницата си — на 20 г.

Който е блудствувалъ съ кумицата си или съ нейна нѣкоя сродница — на 11 год.

Който е блудствувалъ съ мащеха си, или съ нѣкоя отъ нейния родъ, или е растлилъ нѣкоя дѣвица — не се причащава 12 год.

Който инокъ, прѣди да стане калугеръ, билъ е женень и е паднѫлъ съ жената си противоестествено—на 15 г.

Който се е кълналъ на лъжа безъ насилие—на 10 години, ако ли съ насилие — на 6 год.

Който е лъжесвидѣтелствувалъ безъ насилие — на 6 год., ако ли съ насилие — на 3 год.

Който си е правилъ ржкоблудие — на 3 год. и 60 дни да сухояде и да прави по 100 поклона на день.

Който се е покалугерилъ отъ страхъ, за да не го вземѫтъ войнъ или по проста лукавщина, въ първия случай е длъженъ благочестиво да прѣкара иноческия животъ, и ако е достоенъ, може да се ржкоположи свещенникъ, а въ втория да сухояде 4 мѣсеци.

Не е простено на монахъ или иеромонахъ да бѫде възприемникъ на нѣкое дѣте, или да бѫде кумъ на нѣкого, или да държи вѣнци при вѣнчанието.

Не е дозволено на монахъ, или иеромонахъ да ходи въ женски монастири и да има съ жителкитѣ въ нихъ съобращение, и, ако по нѣкоя нужда е отишелъ, длъженъ е да не се бави и веднага да излѣзне.

Който не е прочиталъ нѣкой день часоветѣ, или вечернята, или повечерие, или полунощница, или утрина, длъженъ е въ тоя день да говѣе и подирь 9-я часъ да яде само хлѣбъ и да пие само вода.

Който е ходилъ по мирски трапези, длъженъ е да пости 3 дни и по 100 поклона на день да прави.

Който е живѣлъ въ мирски домъ, да направи 500 поклона.

Който отъ упиване е блювалъ, да сухояде 40 дни.

Който неприлично е стоялъ въ църквата и отъ разсѣеность се е смѣелъ, да направи 50 поклона.

Който е откраднѫлъ отъ монастиря си пари или други свещени нѣща, той, откато ги върне надирѣ, запрѣщава се отъ св. Причастие на 15 години.

Който е ходилъ по свадби, да сухояде 30 дни и да прави по 60 поклони на день.

Който е вървѣлъ съ жена по пѫть, извергава се на 7 дни.

Който е иеромонахъ и е пускалъ на нѣкого кръвь, упразнява се на 7 дни.

Който, бидейки иеромонахъ, е изверженъ изъ сана, а благословлява, освещава и литургисва, извергава се и само трапезата си може да благословлява.

Който продължава и слѣдъ повечерието да яде и пие, той да сухояде една седмица и да прави на всѣки день по 200 поклона.

Който, бидейки игуменъ, е приелъ за братъ инокъ отъ другъ монастирь, безъ да има послѣдний дозволително, губи игуменството.

Който, бидейки игуменъ, отъ небрѣжението си е допуснѫлъ да избѣгне нѣкой инокъ и не се е погрижилъ да го намѣри и възвърне, отлучава се.

Който е знаелъ, че нѣкой иска да побѣгне изъ монастиря и не е обадилъ на игумена, за да го въспре, отлучава се.

Който е побѣгнѫлъ изъ монастиря си, въ който е постриженъ, не се причащава 12 год. и се отдѣлва отъ Христовата църква, понеже само за три работи се допуща да остави монастиря си: 1) ако игуменътъ е еретикъ; 2) ако жени влазятъ въ монастиря и честѫтъ при портата; 3) ако се учѫтъ мирски дѣца да четѫтъ и сѫ развратени.

Който се противи на игумена, на стареца си, или на духовника си, той се противи Богу Вишнему.

Който е побѣгнѫлъ изъ монастиря, защото отъ непослушание не е понеслъ думитѣ на настоятеля, той става втори Иуда.

Който си е извадилъ изъ братското общество дрехитѣ, паритѣ и друго, каквото има, той прави себе си чуждъ отъ Божията любовь..

Който държи свои нѣща вънъ отъ монастиря, не се причащава, догдѣто не се исправи и не се накаже съ нѣкоя епитимия.

Който е попържалъ нѣкой свещенникъ или го укорилъ за нѣкои погрѣшки, отлучава се отъ Църквата, догдѣто не поиска прошка отъ оскърбения, и послѣ се отстранява отъ св. Причастие на една година и прави по 50 поклони на день.

Който е попържалъ нѣкого мирянина, или нѣкого отъ братьята, да сухояде 3 дни и да прави по 50 поклона на день.

Който е ялъ месо, яйца, сирепе, или риба прѣзъ Великитѣ пости, въ срѣда и петъкъ и въ другитѣ пости прѣзъ годината, не се причащава 2 години, и по 50 поклона прави на день.

Който е ялъ отъ ония нѣща, които друговѐрцитѣ раздаватъ въ праздницитѣ си, не се причащава 2 години и прави по 50 поклона на день.

§ 132. Крайтъ на исповѣдьта.

Крайтъ на исповѣдьта се свършва съ прочитанието на молитвитѣ: 1) Приготовителната за разрѣшение: *Господи Боже спасенія рабовъ Твоихъ, милостиво и щедре. . .* 2) разрѣшителната: *Господь и Богъ нашъ Иисусъ Христосъ . . . да проститъ ти, чадо . . и азъ недостойный іерей . . . прощаю и разрѣшаю тя. . . .* Приведенитѣ, впрочемъ, може да чете духовникътъ само тогава, когато намѣри, че кающий се заслужава разрѣшение и прощение; но, ако бѫде принуденъ да даде нѣкаква епитимия на исповѣдающия се, то въ послѣдния случай не прочита нито едната, нито другата молитва, а само когато се испълни срокътъ на запрѣщението, и испълнивший дадения канонъ пакъ се яви прѣдъ него за нова исповѣдь. Тогава най-напрѣдъ прочита надъ запрѣщения особената молитва: *Благоутробне Господи, Боже и человѣколюбче . . .* подиръ нея— приготовителната за разрѣшение: *Господи Боже спасенія. . .* и, найсетнѣ, разрѣшителната: *Господь и Богъ нашъ.* Както въ единия случай, така и въ другия, сирѣчь и когато не се намира за благословно да се даде нѣкаква епитимия, така и когато слѣдъ нейното свършване се яви за нова исповѣдь кающий се, духовникътъ чете горнитѣ молитви съ епитрахиль надъ главата на исповѣдавшия се, а когато въ послѣднята молитва произноси думитѣ: *да проститъ ти . . . прощаю и разрѣшаю тя* — длъженъ е най-отчетливо и съ по високъ гласъ да ги изговаря и въ сѫщото врѣме кръстообразно да благослови главата му отгорѣ.

Въ случай на нѣкакви затруднения и недоумѣния при налаганието на епитимия, духовникътъ е длъженъ да се отнесе за съвѣтъ до своя архиерей, безъ да му изявлява лицето, а само грѣха. Какъвто наставителенъ съвѣтъ получи, длъженъ е съгласно него да постѫпи. При това духовникътъ е длъженъ да помни нѣколко пѫти вече повтореното, че той нѣма право да отлучава отъ Църквата безъ волята на своя архиерей, както се казва

въ кормчията книга: „нѣсть достойно пресвитеру, безъ позволенья епископа своего ни люди связовати, еже есть отлучати, или умножати, или умалити епитимію, или ино что такое творити, аще не будетъ дано ему отъ епископа о томъ писанье“.

§ 137. Тайната на исповѣдьта.

Исповѣдьта, като дѣло на съвѣстьта, тайнствено по самата своя сѫщность, не подлежи на человѣческия сѫдъ. Грѣховетѣ и проститѣ простѫпъци, разрѣшени при исповѣдьта, както и ония на участвувавшитѣ въ грѣха лица, трѣбва да се прѣдаджтъ на вѣчно мълчание; и онова, което не е разрѣшено при исповѣдьта, тоже остава на съвѣстьта на каѭщия, а съвѣстьта на каѭщия се е неприкосновена тайна, която само Богъ може да види и сѫди. Поради това строго се забранява на исповѣдника да открива нѣкому както исповѣданитѣ и опростени грѣхове, така и ония, за които е наложена епитимията върху исповѣдавшия се, даже въ случай, когато би се виждала нѣкаква полза отъ такова откриване. Така, напримѣръ, по никакъвъ начинъ духовникътъ не бива да открива за умрѣлитѣ отъ биение и отъ отрова, за които е узналъ при исповѣдьта; не може да открива прѣстѫпника, който се е съзналъ въ прѣстѫплението си, даже ако съ откриването може да избави невинния, когото несправедливо обвиняватъ за сѫщото прѣстѫпление; не може да иска чрѣзъ гражданската власть открадената отъ него вещь, ако и да е узналъ за неѭ при исповѣдьта кой ѭ е откраднѫлъ и у кого се намира; не може да открие на родителитѣ погрѣшкитѣ на тѣхнитѣ дѣца, ако даже това откриване могло би да принесе полза за тѣхъ или за други. Духовникътъ, обаче, не трѣбва и да се гордѣе надъ исповѣдаѭщитѣ грѣховетѣ си, като знае, че той не е сѫдия на исповѣдаѭщия се, но само свидѣтель за неговото покаяние и е опрѣдѣленъ слуга нарочито, за да служи на человѣческото спасение (2 Кор. 4, 5), и че съгрѣшаѭщий съгрѣшава на Бога (Псал. 50, 5), и

каѫщий се само отъ Бога приема прощение (Мар. 2, 7), а духовникътъ е просто посрѣдникъ, прѣзъ когото Богъ дѣйствува; той е длъженъ да размишлява, че неговата власть е духовна, а не мирска (Иоан. 18, 36) и му е дадена за да служи, а не за да господствува (Мат. 20, 25, 26 и 27), и за това длъженъ е да ѭ употрѣбява съ всѣко смиреномѫдрие и съ сълзи (Дѣян. 26, 19), за созиждение, а не за разорение (2 Кор. 13, 10). Съ 147 правило Картагенский съборъ постановлява, ако нѣкой епископъ заяви, че извѣстно лице *наединѣ му* е исповѣдало нѣкакъвъ грѣхъ, а това лице послѣ не се признава за тоя грѣхъ, то епископътъ не бива да се обижда, ако не ще вѣрватъ на неговитѣ думи. А ако оскърбений отъ това епископъ отлучи непризнаѫщия се отъ общението съ него, то всички епископи трѣбва сѫщо така да прѣкѫснѫтъ своето общение съ отлучившия епископъ, догдѣто той не приеме отново отлучения отъ общението съ него; а по опрѣдѣлението на 75 правило отъ номоканона (при требника) духовникътъ, който би расказалъ нѣкому за нѣкой чуенъ при исповѣдьта грѣхъ, подвергава се на епитимия, съ която му се забранява да свещенодѣйствува три години, като прави всѣки день по 100 прклона. По древнитѣ, обаче, граждански закони още по-строго трѣбва да се постѫпи съ такъвъ духовникъ, — тѣ опрѣдѣляватъ за подобна вина да му се ископова отзадъ езикътъ.

§ 134. Исповѣдь на жслаѫщитѣ да се ржкоположѫтъ въ свещеннически санъ.

Духовникътъ, който желае да исповѣда готвещия се за ржкоположение, длъженъ е да вземе първо въ внимание всичко, което казахме въ тая книга за качествата на свещенника и слѣдуѫщитѣ канонически прѣпятствуѫщи причини:

Инокъ или мирянинъ, който се е отричалъ отъ Христовата вѣра, не може да стане свещенникъ. Не може да стане свещенникъ още и: който е вземалъ за жена

вдовица; който е повторилъ; който е вземалъ за жена осѫждаема отъ общото мнѣние за недоброто нейно поведение, или рабиня; който самоволно се е скопилъ, но, ако естествено е скопецъ и е достоенъ, то такъвъ може да се ржкоположи; който се е сгодилъ за една, а е взелъ друга; който е взелъ за жена мома, сгодена за другиго; който е взелъ жена беззаконно; който е ходилъ съ годеницата си прѣди вѣнчанието; който се е съединилъ съ жена си противоестествено; който е мѫжеложествувалъ или се е мѫжеложествувалъ; който си прави ржкоблудие и не се оставя; който е посрѣдствувалъ, за да блудствова или прѣлюбодѣйствува другъ; който е свещотатецъ; който е кралъ вещи и е отварялъ гробъ; който не е намѣрилъ жена си дѣва; който пада отъ вънкашно; оня, на когото жената прѣлюбодѣйствува; който е сторилъ волно или неволно убийство; оня, на когото жената е взела билки, за да не ражда; който ако и да не е убивалъ съ ржката си, станѫлъ е съдѣецъ, или съвѣтникъ за убийство; който е прѣдалъ нѣкого на сѫдилище и сѫ го наказали; който е магесникъ и гледа на карти, бобъ и др. или си е баелъ; който се е кълналъ, или лжесвидѣтелствовалъ.

Всички тия въпроси изискуватъ отрицателни отговори отъ готвещия се да се ржкоположи, защото всички сѫ прѣпятствующи причини за каноническото ржкоположение. За това духовникътъ е длъженъ внимателно и мѫдро да испита исповѣдающия се за всѣко отъ приведенитѣ. Когато намѣри, че нѣма никакъвъ порокъ подобенъ, разрѣшава го и му дава слѣдующето свидѣтелство:

Свидѣтелно писмо.

Богопроповѣднитѣ апостоли, които добрѣ сѫ наредили Божественитѣ заповѣди. и подиръ нихъ събранието на Богоноснитѣ отци съ правила опрѣдѣлили никой да не се удостоява съ свещенническа степень безъ дълго и подробно распитване, за да се не свещенодѣйствуватъ Божественитѣ тайнства и служби отъ недостойни лица; то,

того ради, и духовний мой синъ (имерекъ) отъ село (или градъ имерекъ), като дойде при мене и пожела да подири великото достойнство на свещенството, прѣдставихъ го прѣдъ св. образъ Господа и Бога и Спаса нашего Иисуса Христа, испитахъ дълбочината на неговото сърдце, и като не намѣрихъ въ него нищо, което по законитѣ да прѣпятствува къмъ свещенството, свидѣтелствувамъ го за достоенъ да приеме свещенство во Славу Отца и Сина и Святаго Духа, аминь.

день, мѣсецъ, година и подпись.

§ 138. Исповѣдание на архиерей.

Обикновено архиереитѣ се исповѣдватъ единъ прѣдъ други, но, когато има належаща нужда и не се намира наблизо нѣкой архиерей, тогава находящий се духовникъ извършва това исповѣдание по слѣдующия начинъ:

Прѣосвещений си възлага епитрахиля и омофора, чете врѣхъ духовника молитва, съ която му дава власть да вързва и развързва грѣховетѣ, и слѣдъ свършвание молитвата духовникътъ цѣлува десницата на Прѣосвещения, взима отъ него епитрахила и веднага казва: *Благословенъ Богъ, Царю небесный, св. Боже* и прочая, и слѣдъ *яко твое есть царство* казва извѣстнитѣ тропари при тоя случай, положени въ требника. Послѣ сѣда на горнето мѣсто, а Прѣосвещений на долнето и начева да казва:

Азъ, о служителю Великаго Бога и Спаса нашего Иисуса Христа, не съмъ достоенъ, азъ грѣшний рабъ Божи, да съвѣтвамъ Ваше Боголюбие, понеже ви сте законодържитель и пастирь на словесното Христово стадо. Не чакай, прочее, да ви испитвамъ едно по едно; но, като ученъ, начни и казвай грѣховетѣ си, и Благоутробний Богъ е милостивъ, прощава грѣшнитѣ, които се каятъ.

Да не си гледалъ на человѣческото лице, когато си произвождалъ сждъ и не по църковнитѣ правила, а за дарове? или безъ испитъ вѣрвашъ на клевети и коз-

подѣйства? (ако е истина, да прѣстане, или да се извергне). Защото закопътъ изисква сѫдията — свещеноначалникътъ да подражава Праведния Сѫдия Господа Иисуса Христа, да е милостивъ, незлобивъ, нелицемѣренъ, праведенъ, кротъкъ, смиренъ къмъ всички, и отъ никого да не се подкупва съ дарове, за да направи неправеденъ сѫдъ.

Да не си ржкоположилъ нѣкого отъ чужда епархия?

Да не си ржкоположилъ нѣкого, който нѣма нито учение църковно, нито опитъ, нито чистъ животъ, нито добри работи?

Да не си далъ нѣкому църковенъ санъ за пари? (и двамата се извергаватъ).

Да не си позволилъ на нѣкой свещенникъ аргосанъ и отъ чужд епархия да служи? (аргосова се).

Да не а си приелъ нѣкой свещенникъ отъ чужда епархия безъ отпустително писмо отъ неговия епископъ? (изверава се)

Да не си излѣзнжлъ изъ прѣдѣла на епархията си безъ разрѣшение отъ Св. Синодъ?

Да не си взелъ съ вънкашна сила архиерейското достойнство? (извергава се).

Да не си допущалъ бракосъчетание въ недозволителни степени? (да прѣстане, или, въ противенъ случай, да се извергне).

Да не си знаелъ, че нѣкой е недостоенъ за свещенникъ, а си го ржкоположилъ за пари?

Такъвъ, ако и мъртвитѣ да може да въскресява, отвѣтъ има да даде на страшния сѫдъ.

Да не си правилъ грабителство и неправди, за да се обогатишъ? (ако не прѣстане, да се извергне).

Да нѣмашъ иноци и инокини, и не ги поучавашъ на Богоугодни работи? (ще дава отвѣтъ за нихъ на страшния Сѫдия).

Да не си оставилъ стадото си и свещенницитѣ си безъ да ги поучавашъ на благочестие и да пазжтъ всичко, което заповѣдватъ Божественитѣ и свещени

закони? (ако не поучава, отлучава се; ако ли това прави отъ небрѣжение, само се извергава).

Да не си аформсалъ нѣкой християнинъ неправедно, и си го отдѣлилъ отъ Божията благодать? (ако това е сторилъ неправедно, ще дава отвѣтъ на страшния Сждия). Подиръ това става духовникътъ и чете извѣстната молитва при исповѣдьта: *Боже Спасителю нашъ..* слѣдъ която, свещеноначалникътъ отново си възлага епитрахиля и омофора и чете върхъ духовника обикновената молитва (книга за исповѣдь стр. 85—90).

ГЛАВА ДЕВЕТА

Бракътъ.

§ 136. Понятие за него и Божественото негово установление.

Бракътъ е тайнство, въ което чрѣзъ молитви и свещенническо благословение се низводи върхъ двѣ съчетаващи се лица — мжжъ и жена, благодать, която запечатлѣва и освещава тѣхния съюзъ за взаимно спомагание и законно раждание и въспитание на дѣца.

Това тайнство е установилъ самъ Богъ още въ рая (Бит. 1, 23. 2, 23. 24), а послѣ въ Новия Завѣтъ самъ Иисусъ Христосъ подтвърди това установление както и нерасторжимостьта на брака (Мат. 19, 6). *Видимата* негова страна съставляватъ: 1) това гдѣто въ църква, въ присжтствие на вѣрующитѣ, младоженцитѣ изявяватъ, че по доброволно съгласие встжпатъ въ брачния съюзъ; 2) тържественото благословение на младоженцитѣ, което свещенникътъ при обручението прави, като изговаря: *обручается рабъ Божій и раба Божія* — *Невидимата* же негова страна е благодатьта, която се получава въ тайнството на бракосъчетанието, и която прави брака нерасторжимъ въ всичкия животъ на бракосъчетавшитѣ се и която освещава неговата цѣль — ражданието и въспитанието на дѣца (Евр. 13, 4).

По св. апостола Павла това е *велика тайна* (Еф. 5, 31, 32) и *ложе нескверно* (Евр. 13, 4). (Догм. Бог. Антония за тайнств. на брака).

§ 137. Кой има право и власть да извършва тайнството бракосъчетание?

Св. апостолъ Павелъ като нарича брака *тайна велика* (Еф. 5, 31, 32), съ това свидѣтелствува, че правото и властьта на неговото извършване още въ началото на християнската църква принадлежи на епископитѣ, а епископитѣ отъ своя страна сѫ дозволявали това право и на свещенницитѣ, като на свои сътрудници. Това ясно можемъ да видимъ въ посланието на апостолския мѫжъ св. Игнатия Богоносца, който казва, че въ брака сѫ длъжни да встѫпватъ съ съгласието на епископа, и че само по този начинъ бракътъ може да бѫде *о Господѣ*, а не по страстьта (посл. до св. Поликарпа). Подобно свидѣтелство срѣщаме и у Тертуллиана, който утвърждава, че епископътъ прѣподава благословение на встѫпающитѣ въ съюза на брака, за това езичницитѣ и еретицитѣ, по подражание на християнетѣ (за да прѣлъщаватъ послѣднитѣ), сами полагали своитѣ първожреци (първосвещенници) да присѫтствуватъ при извършването на (езическия) бракъ. Св. Григорий Богословъ казва: „ако ти още не си се съпрѣгнѫлъ съ плътьта: то не се бой отъ извършването: ти си чистъ и подиръ встѫпването въ брака. Азъ върху себе си взимамъ отговорностьта; азъ съмъ съчетателтъ; азъ съмъ невѣстоводителтъ“ (слово на св. кръщ.). Сѫщото подтвърждаватъ: св. Златоустъ (бесѣда 2 на шестн.) Цѣлий съборъ отъ архипастири, който е билъ събранъ въ Картагенъ, св. Тимотей Александрийски (прав. 14), св. Теодоръ Студитъ (кн. 1, посл. 1.), Фотий, Патриархъ Цариградски (Ном. т. 13. глава 2) и много други. Отъ тия послѣднитѣ Симеонъ Солунски (въ 7 глава за брака) казва слѣдующето: „Извършването обреда на брака е особено дѣло на свещеноначалника, и особено при свадби на царье, князье и дру-

ги голѣмци. Дозволява се, обаче, и на свещенницитѣ това дѣло, като принадлежаще собствено на свещеноначалника, безъ мнѣнието на когото никакъ не е възможно да стане бракъ, понеже отецъ на Църквата (въ епархията си) е само владиката.“ Дозволението е ставало и става писмено съ печата на архиерея врѣхъ основание на писмено свидѣтелство отъ страна на свещеника; за това такова свидѣтелство или дозволително за вѣнчание и носи названието *вула*, отъ названието на архиерейския печатъ, който се удря врѣхъ него. А понеже само съ писмено архиерейско дозволение може да се извърши бракътъ, то строго се наказва свещенникътъ, който би си дозволилъ да вѣнчае нѣкого безъ подобно редовно архиерейско свидѣтелство.

Забѣлѣжка. Въ частности, ако и двѣтѣ лица, които искатъ да се вземѫтъ, сѫ отъ единъ и сѫщи приходъ, то нѣма съмнѣние, че приходский свещеникъ има право да издаде свидѣтелство за вула и да ги вѣнчае. Но ако едното отъ двѣтѣ лица въ единъ приходъ живѣе, а другото въ другъ, то трѣбва да благослови брака онзи свещенникъ, отъ енорията на когото е младоженецътъ. Ако ли пакъ младоженецътъ е вънкашно лице, т. е. странно, тогава бракътъ трѣбва да се благослови отъ свещенника въ енорията на когото живѣе момата (окрѫж. на Св. Синодъ отъ 27 Февр. 1887 г. надъ № 32.

При вѣнчаването е необходимъ единъ свещенникъ, но за по-голѣма тържественость може да участвува въ него не само диаконъ, но и други свещенници и даже самий архиерей.

§ 138. Необходимость отъ църковното благословение на брака.

Отъ самото появление въ Христовата църква на тайнството бракъ, който се уподоблява съ образа на тайнственото единение на Църквата съ Христа (Еф. 5, 25), и който има за цѣль, както казахме, раждането и въспитанието на дѣца въ християнския духъ, — отгогава се е появила и самата нужда за неговото освещение и благословение отъ страна на самата Църква.

За това Църквата благословлява брака, но не всѣки бракъ, а само ония, условията за съединението на които се основаватъ върху Божия законъ; слѣдователно, тя благословява само ония бракове, които дозволява да се сключѫтъ, и не благословява ония, които не дозволява. Това нейно благоусмотрѣние и нареждание сѫ приели и гражданскитѣ власти и съ почитъ къмъ тайнството на брака сѫ помагали и помагатъ на Църквата въ това нейно осветително и възпитателно начало за человѣчеството, което потвърждаватъ и подкрѣпляватъ нейнитѣ правила и постановления съ силата на свѣтската своя власть. Така, императоръ Юстинианъ е узаконилъ: „бракътъ да се сключва и благословява прѣдъ свещенника и въ църква (Новел. 74, гл. 4), а Левъ Мѫдрий е заповѣдалъ: „да се почита и уважава онзи бракъ, който е станѫлъ съ църковно благословение, а всички други да се уничтожаватъ“ (Новелла 89, 81). Това сѫщо сѫ правили и правѫтъ всички християнски владѣтели въ всички врѣмена и царства, а нехристьянскитѣ припознаватъ силата на тия постановления точно. За основа на тия свои правила Църквата между другото има и думитѣ на св. апостола Павла: *Честна женитба во всѣхъ, и ложе нескверно* (Евр. 13, 4). Тази именно чистота и непорочность на брака Църквата има прѣдъ видъ както при благословението му, така и, по нужда, при неговото расторжение. За да бѫде, прочее, напълно *женитбата честна и ложето нескверно*, Господь нашъ Иисусъ Христосъ е установилъ тайната на брака, и за това нейното сключване безъ друго трѣбва да се извърши въ Църквата чрѣзъ четение отъ свещенника на опрѣдѣленитѣ църковни молитви и чрѣзъ испросване на Божествената благодать отъ сѫщия върху благословяемия бракъ. Съгласно съ казаното, Христовата Църква още въ първитѣ врѣмена, както и днесь, признавала е и признава за истински и законни бракове само ония, които сѫ благословени отъ нея, а другитѣ отрича и не ги припознава. По тази причина, за да бѫде законенъ

бракътъ, необходимо е неговото бзагословение и утвърждение отъ страна на Църквата.

§ 139. Условията за встжпване въ браченъ съюзъ.

Тъй като бракътъ служи за основа на домочадието и обществено благосъстояние, то, както казахме и въ прѣдиджщия §, не само Църквата, но и гражданскитѣ правителства въ всички врѣмена и страни сж оградили неговата светость и законното негово сключване съ различни правила и закони, които свето се пазятъ както отъ пеж, така и отъ тѣхъ. Тия църковни правила и закони между другото заповѣдватъ нѣкои условия, необходими за законното сключване на брака. Тия условия сж два вида: природни и нравствени.

а) Природнитѣ сж: 1) Встжпажщитѣ въ бракъ трѣбва да иматъ пълна възрасть. Въ църковнитѣ правила, обаче, не намираме опрѣдѣлението на пълнотата на възрастьта, освѣнъ че бракътъ се забранява да се сключва въ прѣклонни години, напримѣръ, между вдовци и вдовици, които сж прѣкарали по-вече отъ 60 години (Васил. Вел. 24 пр.). Причината на това мълчание на църковнитѣ правила е разликата на климатическитѣ условия въ различнитѣ страни. въ едни отъ които, гдѣто е по-топло, человѣкътъ въ ранни години се усѣща способенъ за браченъ животъ, а въ които е по-студено покъсно, и, слѣдователно, св. отци не сж искали да узаконяватъ годинитѣ на възрастьта, а сж изисквали само зрѣла способность, което е съгласно съ самата природа. За това, въ древне врѣме на Въстокъ, именно въ Византийската държава, по мѣстнитѣ закони мжжътъ трѣбвало е да има 14 години, а момата — 12, или мжжътъ 15, а момата — 13 год. или, най-сетнѣ, младоженецътъ 15, а невѣстата 12 години. (Глед. слав. кормчие гл. 48 и 49). Както у насъ, така и въ Россия това правило до недавна е било въ дѣйствие, а сега само въ топлитѣ русски владѣния е въ сила; въ останжлитѣ же студени нейни страни сега е узаконено, щото

женихътъ да не е по-младъ отъ 18, а невѣстата отъ 16 години. (Нечаева стр. 158), а въ сѣсѣдната намъ Сърбия гражданската власть е постановила за момъка 17, а за момата 15 години. (Номоканонъ о браку стр. 31). По здравословни, обаче, изслѣдвания отъ лѣкарската наука памира си, че, за да бждѫтъ здрави както брачущитѣ се така и раждаемитѣ отъ тѣхъ дѣца, трѣбва женихътъ да е на 25 години, а невѣстата на 20. У насъ св. Синодъ съ окржжното си отъ 21-й Мартъ 1895 год. № 220, е опрѣдѣлилъ възрастьта — момъка да е навършилъ 18 години, а момата 16 години.

2) И двѣтѣ лица да сѫ тѣлесно здрави и способни за браченъ животъ. Свещеницитѣ отъ опитъ могѫтъ да узнаватъ по вънкашни нѣкои признаци за здравието и способностьта имъ, но, въ случай на съмнѣние за двамата, или за едного, тѣ иматъ право да ги испроводѫтъ до мѣстния врачъ, за да ги прѣгледа и му доставѫтъ отъ послѣдния свидѣтелство за тѣхното развитие и здравие, и тъй да не подпаднѫтъ подъ отговорность. Въ противенъ случай бракътъ е безсиленъ, и той, 3 години слѣдъ заявлението прѣдъ духовната власть отъ обядената страна, се уничтожава.

3) На глухонѣмитѣ условно се дозволява бракътъ. Освѣнъ горнитѣ условия свещенникътъ е длъженъ да има прѣдъ видъ и слѣдующитѣ: а) дали сѫ такива лица, които съвѣстно познаватъ важностьта на брака и длъжноститѣ къмъ него; б) иматъ ли доволно срѣдства, за да могѫтъ да поддържатъ себе и да въспитаватъ роденитѣ отъ тѣхъ дѣца, за да не паднѫтъ послѣ въ тягость на обществото; и в) иматъ ли свободна воля и сърдечно желание и рѣшение, за да земе, напримѣръ, момъкътъ тази или онази, или това тѣ правѫтъ по нѣкои лични съображения за ползи, или по принуждение. — За всичко това ако тѣ съ движението на ржцѣтѣ и лицето си изявѫтъ пълно съгласие, то тѣхний бракъ има законна сила и може да се благослови.

4) Слѣпцитѣ тоже трѣбва да се испитватъ, както глухонѣмитѣ, направо и чрѣзъ тѣхнитѣ роднини; сѫщо

и сакатитѣ, които не сѫ способни за всѣкава работа. За еднитѣ и другитѣ, обаче, свещенницитѣ сѫ длъжни да попитатъ своя архиерей и отъ него да чакатъ наставление за вѣнчаванието на подобни лица.

5) Забранява се бракътъ между луди и бѣсновати, или между единъ здравъ и други страждущъ отъ тия болести; защото е доказано отъ опита и науката, че бѣсноватостьта, или паданието отвънъ лесно се прѣдава отъ родителитѣ на дѣцата, и послѣднитѣ не само догдѣ сѫ малки, но прѣзъ цѣлия животъ люто страдаятъ отъ този недѫгъ. Ако по незнание подобенъ бракъ се благослови и отпослѣ болестьта стане явна, то такъвъ бракъ, 3 години слѣдъ като увредената страна заяви на духовната власть и поиска разводъ, се уничтожава, и

6) вступающий въ бракъ трѣбва да има здравъ умъ и разсждъкъ, както и пълно съзнание за важностьта и обязаноститѣ на брака.

б) *Нравствени.* Църковнитѣ правила съ по-голѣма точность опрѣдѣляватъ нравственитѣ условия за вступване въ брака:

7) Забранява се бракътъ на заболѣлитѣ отъ нѣкоя заразителна болесть особено отъ така наречената сифилисъ; защото, въ противенъ случай, щѣше да се нанесе врѣда на здравата страна, като бѫде и тя заразена, и дѣцата, които ще се родятъ отъ подобенъ бракъ, ще бѫдатъ злочести, и сами отпослѣ чрѣзъ бракосъчетанието си щѣхѫ да разнасятъ заразата между обществото.

8) Забранява се бракътъ на лица отъ духовно звание: на *епископа*, *свещенника* — овдовѣлъ, на *диакона*, *иподиакона* и на *монасить* (ап. пр. 26; Неокесар. съб. 1; 6 Всел. съб. 6 и 12 пр. Василий Вел. пр. 6, 18 и 19; 4 Всел. съб. 16), защото всички тия лица, находящи се въ казанитѣ звания и обѣти, длъжни сѫ да прѣкаратъ всичкия си животъ въ дѣвство.

9) Забранява се бракътъ на мѫжье, които сѫ достигнали 60 годишна възрасть, и на жени отъ 50 годишна. Обикновено третий бракъ се допуша за ония, които сѫ на 40 год. и нѣматъ дѣца, и за ония, които

сѫ на 30 год. ако и да иматъ дѣца (Арм.). Обаче неинакъ, освѣнъ съ прѣдварително архиерейско дозволение (Васил. Вел. 24).

10) Забранява се и на старци отъ 50 -60 години да встѫпатъ въ бракъ съ млади дѣвойки отъ 15—20 години, и обратно. Подобни бракове Св. Василий (пр. 24) нарича *невпристойни*. *Непристойни* бракове се наричатъ и ония, които сѫ сключени между православенъ и еретичка, както и извършенитѣ въ врѣме на жалѣнието по смъртьта на мѫжа или жената.

11) — На вдовицата въ течение на една година или 10 мѣсеца слѣдъ смъртьта на нейния мѫжь; но, ако роди въ това врѣме, слѣдъ очищението си може да ѝ се дозволи.

12) — На войнишкитѣ вдовици, догдѣто не докажѫтъ съ званично писмо, че наистина тѣхнитѣ мѫжье сѫ починѫли.

13) — На войиицитѣ находящи се въ дѣйствителна служба не се позволява догдѣто не прѣдставѭтъ позволително отъ надлѣжнитѣ имъ началства.

14) — На по-висшитѣ военни чинове — офицери, безъ писмено и званично дозволение отъ военното имъ началство.

14) — На лица, които не сѫ отъ сѫщия приходъ (енория), догдѣто не прѣдставятъ писмено свидѣтелство отъ своя приходски свещенникъ, че нѣмѫтъ никакви прѣпятствуѭщи канонически причини за встѫпването въ бракъ (Глд. окружно писмо на Св. Синодъ отъ Февр. 27. год. 1887 бр. 32).

15) — Сѫщо и на ония, които сѫ отъ друго архиерейско намѣстничество, или отъ друга епархия или държава, забранява се бракътъ догдѣто писмено и званично не докажѫтъ че сѫ свободни да встѫпѭтъ въ брачень съюзъ (Тамъ же).

16) — На жена, мѫжътъ на която се намира въ странство по търговия или други занятия, и ѝ испраща срѣдства за поминъкъ, освѣнъ ако послѣдний не се грижи за нейния поминъкъ, или е въ неизвѣстность по-

вече отъ 5 години, но въ тоя случай длъжна е писмено да заяви прѣдъ духовната власть своитѣ оплаквания, и отъ неѫ да чака рѣшение и разпореждание.

17) — На онія, които по нѣкоя причина раздѣлно живѣѭтъ отъ своитѣ съпруги, или отъ своитѣ мѫжье, и законно не сѫ се разпуснѫли.

18) — На онія, които сѫ прѣкарали вече третий бракъ.

Освѣнъ тия условия църковнитѣ правила изискватъ още щото брачущитѣ се:

19) И двамата да сѫ отъ православно исповѣдание (4 Всел. съб. 72; Лаод. 31. сравни § 163).

20) Взаимното и доброволно съгласие и на двамата. Слѣдователно, всѣко дѣйствие отвънъ, което нарушава или насилва свободната воля на брачущитѣ се, наказва се отъ църковнитѣ и граждански закони. Такива дѣйствия сѫ измамата, насилието върхъ нѣкое отъ двѣтѣ лица, или грабването на момата отъ бащиния, или отъ другъ нѣкой домъ или мѣсто. Четвъртий вселенски съборъ съ 27 свое правило е опрѣдѣлилъ: грабителитѣ на жени за съпружество, както и съдѣйствуѭщитѣ на грабителитѣ и съизволяѭщитѣ имъ, ако сѫ клирици да се низлагатъ отъ тѣхния степенъ, а ако сѫ миряне да се прѣдаватъ на анатема. Ако грабената мома е била обручена за другиго, който е живъ, то грабительтъ се наказва като прѣлюбодѣецъ (срав. Ангир. съб. 25; Васил. Вел. 22), а самата мома (по 11 пр. на Ангир.) да се повърща на своя обручникъ, който, ако иска доброволно, може да ѭ прибере и се вѣнчае съ неѫ; но ако ѭ нещо и грабительтъ ѭ е растлилъ, то се налага на послѣдния да се вѣнчае той съ неѫ, като понесе и нѣкакво наказание.

По който начинъ и да е станѫлъ грабежътъ, и грабенѫтата свободна ли е била или обручена, свещенникътъ е длъженъ точно веднага и на сѫщото мѣсто да испита прѣдъ нѣколко почтени лица, да направи протоколъ — изложение на работата и всичкитѣ съучастници въ грабежа, както и момата и нейнитѣ родители, да ги испрово-

ди заедно съ протокола до духовната власть за по-нататъшно разгледване на работата, и да не вѣнчава, догдѣто не получи разрѣшение отъ тая власть.

21) Изисква се съгласието на родителитѣ, или на настойницитѣ на брачущитѣ се лица, или, ако тѣ сж умрѣли, то на най-близкитѣ тѣхни роднини. Доколко важно значение е имало съгласието на родителитѣ въ брака на дѣцата, вижда се отъ това, гдѣто само едно примирение на отроковицата съ баща ѝ е правѣло да бѫде бракътъ твърдъ и законенъ съ избрания отрокъ, а сключений безъ родителско съгласие се нарича *прѣлюбодѣяние* (Васил. Вел. 38).

22). И, наистина, кому на сърдцето ще лежи повече грижата, ще е по-вече мило и драго за благоденствието на младитѣ, ако не на родителитѣ имъ, и особено въ онази минута, когато се туря основа на цѣлия животъ на брачущитѣ се? Подобна отеческа грижа за избиране невѣста на своитѣ синове, виждаме между, прочимъ, и въ св. Писание: така Авраамъ избра за сина си Исаака Ревека и испрати вѣрнии си слуга да ѫ доведе, а Исаакъ порѫча на сина си Иакова да вземе за себе си жена отъ дъщеритѣ на Лавана. Но тъй като въ нѣкои мѣста у насъ родителитѣ злоупотрѣбляватъ това свое право, като задържатъ своитѣ дѣца да не встѫпатъ въ бракъ по-вече врѣме по причина на лични свои прищѣвки, или други цѣли, или просто за да вземѫтъ за дъщеря си по-вече придъ, съ което ги караттъ да приставатъ къмъ нѣкои млади и да настояватъ да се вѣнчаѫтъ съ тѣхъ и противъ волята на своитѣ родители, — то въ подобенъ случай свещенникътъ не бива да ги вѣнчава, а най-напрѣдъ както родителитѣ, така и момата трѣбва да ги испроводи до духовната власть за испитване причинитѣ и послѣ вече да постѫпи съгласно съ даденото рѣшение отъ архиерейската власть.

23) Но най-важното нравствено и естествено условие за сключване брака съставлява отсѫтствието, или нѣманието родствени отношения между желаѫ-

щитѣ да встжпатъ въ брачень сьюзъ, сирѣчь, да се намиратъ вънъ отъ границитѣ на родството.

Оттука се поражда една важна длъжность за свещеника: да изучи и добрѣ да разбере тия родствени отношения, и прѣдѣлитѣ вжтрѣ въ които се дозволява, и отгдѣ се разрѣшава бракътъ съгласно съ църковнитѣ правила и практика (ап. 19 пр. 6 Всел. 3, 54; Неок. 2; Вас. 23, 27, 68, 76 и 78; Тим. Алекс. 11; и Теоф. 5 и 13).

§ 140. Понятие за родството и неговитѣ видове.

Родство, или сродство се нарича свързката на всички членове на единъ родъ, били отъ мжжки, били отъ женски полъ, които происхождатъ отъ единъ само родоначалникъ. Значи, основанието на родството лежи въ происхождението на едно лице отъ друго, и самий първоначаленъ и простъ видъ на родството е свързката на едно лице съ друго посрѣдствомъ раждането.

Понеже человѣкъ христианинъ се ражда, освѣнъ плътски, и духовно посрѣдствомъ светото кръщение въ св. купель, то онъ има двѣ рождения: *плътско и душевно*. Плътското родство, разбирано като свързка на нѣколко лица, които иматъ единъ общъ родоначалникъ, се ограничава между членоветѣ само на единъ родъ, въ който тече единъ потокъ кръвь, затова то се нарича *ебнокръвно* или *еднородно родство*, а когато единъ родъ се съприкосава съ другъ чрѣзъ брачна свързка, въ която мжжътъ и жената съставляватъ една плъть, и въ която по този начинъ се съединява кръвьта на различни родове, досега чужди, тогава происходи отъ такова съединение друго едно родство, подъ название *свойство*, сватовщина, сватство или *разнородно родство*. Когато, прочее, въ това родство се съединява само единъ родъ съ другъ родъ чрѣзъ брачна свързка на тѣхнитѣ два членове — мжжъ и жена, — то такава свързка се нарича *двоекръвно* или *двоеродно родство*, защото въ съединението на двата родове потичатъ два потоци отъ кръвь; а когато въ това послѣднето двоекръвно родство влиза

и трети родоначалникъ, или се съединява трети родъ чрѣзъ брачна свързка на нѣкои отъ членоветѣ му, тогава такова съединение се нарича *троекрѣвно* или *троеродно,* защото въ него потичатъ три потоци кръвь. *Духовното* родство се казва така, защото оно не става по стечение на кръвь, а при Божие посрѣдство—духовно, когато въсприемникътъ приема нѣкого изъ св. купель въ св. кръщение и съ това първий влиза въ сродство съ втория не плътски, а духовно.

Освѣнъ тия родства има и друго едно, което става нито по стечение на кръвь, нито по въсприятие отъ св. купель, а просто отъ посиновление на нѣкого чрѣзъ особно молитвословие. Така, напримѣръ, когато нѣкой си нѣма отъ своята утроба чедо и желае да има наслѣдникъ на имота си и утѣшение на старината си, посиновлява нѣкое чуждо сираче съ особено молитвословие, или просто съ свидѣтелно писмо отъ митрополията. Това родство се нарича *родство отъ осиновление* и се счита въ степенитѣ на равно съ духовното. Имало е още едно отъ *побратимство*, което се образува, когато двѣ лица се побратимяватъ. Такова родство, впрочемъ, Църквата не припознава.

Всѣко едно отъ тия родства има особено важно значение въ прилагането имъ при брачнитѣ дѣла, както ще видимъ.

Забѣлѣжка. У Арменопуло еднокръвното родство се нарича *естественъ родъ*, а двоекръвното и троекръвното се називаватъ *замѣстни*, или *брачни* родове, които чрѣзъ бракосъчетанието взиматъ мѣстото на естествения. Подобно и духовното родство както и онова, което се образува отъ осиновяването, наричатъ се *синоположителни*: едното чрѣзъ духовно осиновяване при Божие посрѣдство отъ св. купель въ светото кръщение, а другото чрѣзъ молитвословие и писмени свидѣтелства. или и безъ нихъ.

§ 141. Какъ се намиратъ и опрѣдѣлятъ степенитѣ въ сродствата?

За да се опрѣдѣли близостьта, или далечината на родственитѣ отношения между нѣкои лица, обикновено

се дири бройтъ на степенитѣ, въ които се намиратъ тия лица, и които се изображаватъ чрѣзъ черти.

Степень на сродството (поясъ*) се нарича свързката на едно лице съ друго посрѣдствомъ рождение. Вереницата на рожденията, които непрѣкъснѫто се продължаватъ, или посрѣдствуватъ въ происхождението на едно лице отъ друго, съставляватъ *родствената черта*. Понеже отъ даденото лице близостьта, или далечината на родственитѣ отношения може да се дири, или къмъ неговитѣ потомци, или пъкъ къмъ онія лица, които отъ него не происхождатъ, и отъ които то не происходи, но които иматъ съ него единъ общъ родоначалникъ; то и родственитѣ черти биватъ трояки: *възходящи нисходящи* и *косвени*.

Възходящата степень се съставлява отъ линиитѣ, които вървѫтъ отъ даденото лице къмъ неговия отецъ, дѣдо, прадѣдо и къмъ неговитѣ прѣдци, както нагледно можемъ да видимъ въ изображения тукъ чертежъ,

въ който, като начеваме отъ буквата А, възкачваме се до Ж. Първата буква А означава азъ
Б „ баща
Г „ дѣдо
Д „ прадѣдо
Ж „ прапрадѣдо.

Степенитѣ сѫ получили своето назаніе отъ стълбата, по която се възкачваме отъ долнитѣ нейни стѫпала, или степени, и вървѫтъ къмъ горнитѣ, и пакъ отъ горнитѣ слазяме къмъ долнитѣ. Както, прочее, когато се възкачваме, или слазяме по стълбата, узнаваме колко стѫпала, или степени сме прѣминѫли, тъй и во всѣко дадено сродство, когато искаме да узнаеме отъ колко степени състои то, възкачваме се и слазяме, като начеваме отъ роденитѣ послѣ лица, които ни прѣдлагатъ, вървимъ възкачовайки се и намираме началото и кореня на тѣхния родъ, и пакъ слазяйки отъ кореня на рода стигаме най-сетнѣ до послѣднитѣ лица.

Слѣдователно, отъ А до буквата Ж има забѣлѣжени 4 стжпала или рождения, които могжтъ и да се продължаватъ нагорѣ доколкото щемъ А висходящата степень се съставлява отъ линиитѣ, или рожденията, които се простиратъ отъ даденото лице къмъ неговия синъ, внукъ, правнукъ, праправнукъ и т. н. къмъ неговитѣ потомци, както се вижда въ слѣдующия чертежъ, въ който като начеваме отъ буквата А, слазяме до буквата Д.

А — първата А означава азъ
|
Б — втората Б „ синъ
|
В — третята В „ внукъ
|
Г — четвъртата Г „ правнукъ
|
Д — петата Д „ праправнукъ

слѣдователно, отъ буквата А до Д имаме четире рождения, означаващи четире степени, които могжтъ да се продължаватъ надолѣ доколкото щемъ.

Косвенитѣ степени въ кржга на родството обикновено се считатъ три, които, впрочемъ, могжтъ да бждатъ и по-вече, ако се простре родословната вереница твърдѣ далеко.

Първата косвена степень излиза изъ първата възходяща степень, сирѣчь, отъ бащата (или майката) на даденото лице и се простира къмъ неговитѣ братья и сестри, а отъ нихъ пакъ къмъ тѣхнитѣ дѣца и т. н.

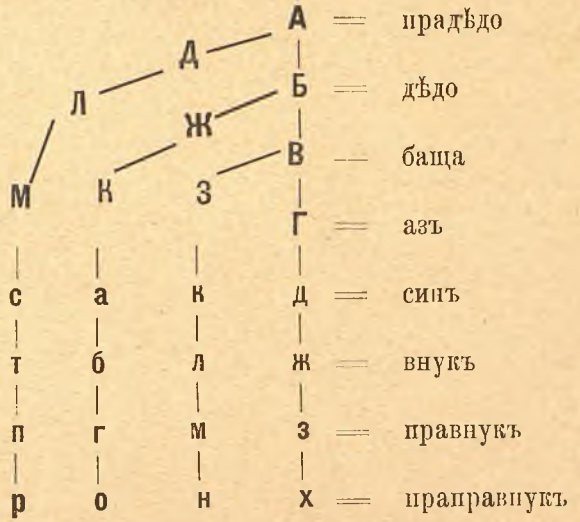
Втората косвена степень излиза изъ втората възходяща степень, сирѣчь, отъ дѣдитѣ и бабитѣ къмъ чичата, теткитѣ (или лелитѣ) на даденото лице, а отъ нихъ къмъ тѣхнитѣ дѣца и т. н.

Третята косвена степень излиза изъ третята възходяща линия, сирѣчь, отъ прадѣдитѣ и прабабитѣ, и се простира къмъ тѣхнитѣ нисходящи, сирѣчь, къмъ голѣ-

Така, прочее, посрѣдствомъ възкачване и слазяне познаваме броя на степенитѣ на нѣкое сродство, както ще видимъ по-нататъкъ.

мия чича и къмъ голѣмата тетка на даденото лице, отъ нихъ къмъ малкия чича, къмъ братовчеда, и послѣ къмъ тѣхнитѣ дѣца.

За по-нагледно разбирание на приведенитѣ черти: възходящи, нисходящи и на косвенитѣ, прѣдлагаме тука единъ цѣлокупенъ чертежъ, въ който ясно могжтъ да се забѣлѣжжтъ степенитѣ:

Забѣлѣжка. Съ главни букви отбѣлѣженитѣ лица означаватъ моитѣ прѣдци и братья, а съ малки букви отбѣлѣженитѣ означаватъ моитѣ потомци. И тъй: А (мойтъ прадѣдо) стои спроти **х** (праправнука ми) на правата черта въ 7 степень по кръвно сродство; а тъй сжщо и спроти **р**, **о** и **н**; защото всички тий спроти моя прадѣдо се намиратъ на правата черта. Когато, напротивъ, дѣдо ми Б не се намира на едни и сжща степень спроти **х** и **р**; защото **р** спроти дѣдо Б се намира въ косвената черта, а **х** въ правата и т. н.; **х**, **н** и **о** се намиратъ спроти Б въ 6 степень; а **р** въ 7 степень по кръвно сродство. Тъй **х** спроти **н** се намира въ 10 степень, спроти **о** въ 12 степень, а спроти **р** въ 14 степень, а всичкитѣ: и **р**, и **о**, и **н**, и **х** се намиратъ спроти своя родоначалникъ А въ 7 степень по кръвно сродство, защото всички се намиратъ къмъ него въ правата нисходяща черта.

И тъй, близостьта на родственитѣ отношения на даденото лице къмъ друго се опрѣдѣлява отъ броя на

степенитѣ, както сега видѣхме въ приведения чертежъ и въ забѣлѣжката върху него. Бройтъ на степенитѣ зависи отъ рожденията, които посрѣдствуватъ въ происхождението на нѣкое лице отъ друго, къмъ което степеньта на родството се дири (въ нисходящитѣ и възходящитѣ черти). По това въ приведената нисходяща черта синътъ занимава първата степень къмъ бащата и майката; защото въ происхождението отъ нихъ на сина е посрѣдствувало едно раждание; внукъ — втора (степень); правнукътъ — третя, — праправнукътъ четвърта и т. н. въ възходящата черта първа степень занимава бащата, втора — дѣтето, третя — прадѣдото, четвърта прапрадѣдото и т. н. Въ косвената черта степенитѣ точно тъй се изброяватъ по рожденията, като се начева отъ даденото лице напримѣръ В, и се възлиза къмъ общия родоначалникъ А, а отъ него като се прѣминува по нисходящата черта къмъ оня роднина, съ когото се дири степеньта на родството, напримѣръ въ третята косвена черта на р спроти В. Послѣ трѣбва да съберемъ наедно броя на рожденията, които идатъ отъ даденото лице р къмъ общия родоначалникъ А, и отъ родоначалника къмъ упоменатия роднина р. Общото количество на рожденията между В и р сж 9; слѣдователно, В спроти р се намира въ 9 степень; или се дири броя на степенитѣ между общото количество на рожденията Г и а, и се намира, че между Г и а посрѣдствуватъ 5 рождения, слѣдователно, а спроти Г се намира въ 5 степень по еднокръвно сродство; или се дири броя на степенитѣ между М и д, и се намира, че между М и д посрѣдствуватъ 7 рождения; слѣдователно, д спроти М се намира въ 7 степень и т. н. Поради това двата братья (З и Г) се намиратъ въ втора степень, чичата и братанецътъ (З и д) въ третя степень, първитѣ братовчеди (к и д) четвърта, синътъ на първия братовчедъ (л) въ пета степень, на втория братовчедъ (м) въ шеста и т. н.

При изброяване степенитѣ на родствата трѣбва да се вематъ прѣдъ видъ и да се пазятъ, като непрѣмѣнни, слѣдующитѣ правила:

1) Мѫжътъ и жената съставляватъ, по св. Писание, една плъть; за това и не се полага между нихъ раздѣлена степень въ сродството, и относително другитѣ сродственици мѫжътъ и жената всѣкогажъ се броѭтъ една степень, т. е. относително къмъ родителитѣ на мѫжа жената се счита като тѣхна родна дъщеря; относително братята и сестритѣ на мѫжа жената минува като тѣхна родна сестра, и обратно: мѫжътъ точно тъй се счита относително родственицитѣ на жената (Васил. В. пр. 87).

2) Синоветѣ и дъщеритѣ, колкото и да сѫ на брой, всѣкогажъ се броѭтъ първа степень спроти своя баща и майка, а не, напримѣръ, петий синъ (или дъщеря) по рождението да се брои пета степень; защото при изброяване степенитѣ на родството считатъ само ония рождения, които *сѫ посрѫдствували* въ происхождението на даденото лице отъ извѣстенъ родоначалникъ, а не всички ония, които сѫ прѣдшествували това происхождение, даже по косвенитѣ черти, за това;

3) Единоутробнитѣ братья и сестри всѣкогажъ се полагатъ въ втора степень спроти единъ другъ, колкото и да сѫ тѣ на брой.

4) Дѣцата отъ единъ баща, но отъ различни майки; или отъ една майка, но отъ различни бащи, се считатъ между себе единоутробни.

5) Родственитѣ лица на женската черта се броѭтъ по сѫщия редъ и въ сѫщитѣ степени, както и по мѫжката черта.

6) Начинътъ на изброяване степенитѣ въ всички видове на родството е еднакъвъ.

За още по-голѣма ясность, нека прѣдставимъ начина на изброяване родственитѣ степени въ различнитѣ видове на родствого съ примѣри.

а. Въ еднокръвното родство.

1) *По нисходящата (права) черта.*

На каква степень родство се намира спроти мене мойтъ правнукъ? За разрѣшаване на тоя въпросъ нека

прокараме отъ даденото лице (Азъ) черта къмъ неговия (моя) синъ, отъ сина къмъ внука, отъ внука къмъ правнука; всѣко лице нека забѣлѣжимъ съ особени букви, тия букви ще показватъ *рожденията* на лицата които съ тѣхъ се изображаватъ. Послѣ нека прѣброимъ буквитѣ (освѣнъ първата, съ която се изобразява даденото лице, или родоначалникътъ Азъ; тъй като трѣбва да се брожатъ само ония рождения, които сж посрѣдствували въ происхождението на правнука). Общото количество на буквитѣ, или на рожденията ще покаже степеньта, на която мойтъ правнукъ отстои отъ мене.

Азъ = А
|
синъ = С
|
внукъ = В
|
правнукъ = П

Буквитѣ: С. В. П. сж три; ще рече, мойтъ правнукъ стои спроти мене на третя степень.

2. По възходящата черта.

На каква степень се намира спроти мене мойтъ прапрадѣдо?

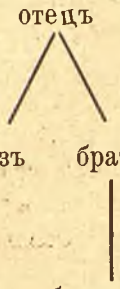
прапрадѣдо = П
|
прадѣдо = П
|
дѣдо = Д
|
отецъ = О
|
азъ = А

Съберѣте буквитѣ, които прѣдставляватъ различнитѣ лица, освѣнъ оная, която прѣдставлява менѣ (А), и ще намѣрите, че тѣ сж 4; слѣдователно, прапрадѣдътъ ми се пада менѣ сродникъ на четвърта степень.

3. По косвенитѣ черти.

На каква степень се намираме съ моя братанецъ (или сестреникъ)? Нека проведемъ отъ даденото лице, (Азъ) възходяща черта къмъ общия нашъ родоначалникъ. Тоя общъ родоначалникъ е мойтъ баща; отъ общия ро-

доначалникъ — моя баща, нека проведемъ нисходяща черта къмъ неговия втори синъ — моя братъ, отъ брата къмъ неговия синъ, който е мойтъ братанецъ:

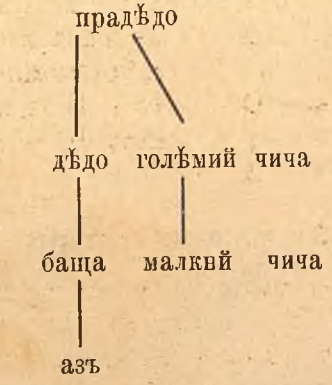

Въ тоя примѣръ намѣсто да съберемъ първоначалнитѣ букви: о, б, б, безъ буквата на даденото лице (азъ), нека съберемъ чертитѣ, които сж проведени между четиретѣ лица, и ще намѣримъ, че тѣ сж три; слѣдователно, мойтъ братанецъ се пада менѣ сродникъ на третя степень.

Забѣлѣжка. Тъй като вѣрваме, че отъ казаното дотукъ читательтъ добрѣ е вникналъ въ смисла на рожденията, или степенитѣ, то за напрѣдъ на мѣсто съ букви ще отбѣлѣжваме различнитѣ лица съ тѣхното название, и намѣсто по буквитѣ да броимъ степенитѣ между тия лица, ще събираме броя на чертитѣ, които сж проведени между нихъ, и тѣхний брой ще ни показва броя на степенитѣ.

И тъй, да продължаваме.

На каква степень родство се падамъ съ малкия си чича? Малъкъ чича ми е първий братовчедъ на баща ми. Слѣдователно, общий родоначалникъ на мене и на малкия ми чича е моятъ прадѣдъ. Нека проведемъ сега черти между прадѣдото, дѣдото, баща ми, мене и между голѣмия и малкия чича:

Общото количество на чертитѣ е петь, слѣдователно, малкий мой чича спроти мене се намира на 5 степень по еднокрѣвно сродство.

б. Въ двоекрѣвното родство.

Въ двоекрѣвнето, или двоеродното родство степенитѣ се дирѧтъ или

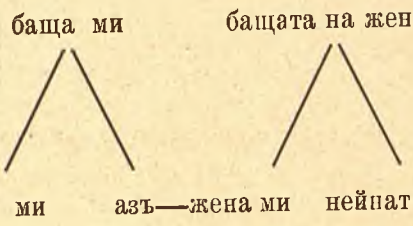
1) между единъ отъ съпрузитѣ и крѣвнитѣ родственици на другия по косвенитѣ, възходящи и нисходящи черти отъ първия бракъ, или

2) между крѣвнитѣ родственници и на двамата съпрузи.

Въ първия случай роднинитѣ на единия съпругъ се полагатъ относително другия въ сѫщата степень, като да сѫ собствени негови роднини, защото мѫжътъ и жената, по св. Писание (Бит. 2, 21) съставляватъ въ брака една степень, именно: тъстътъ и тъщата се полагатъ къмъ зетя въ първа степень, като негови собствени родители; братьята и сестритѣ на жената (шурейтъ и свезката — балдъзата) — въ втора степень, като сѫщи братья и сестри и т. н. Приемитѣ за изброявание степенитѣ на родството въ тоя случай сѫ сѫщитѣ, каквито сѫ и въ еднокрѣвното родство. За това не считаме за нуждно да прѣдставляваме и особени примѣри за изброявание степенитѣ на сродството между единъ съпругъ и крѣвнитѣ родственици на другия.

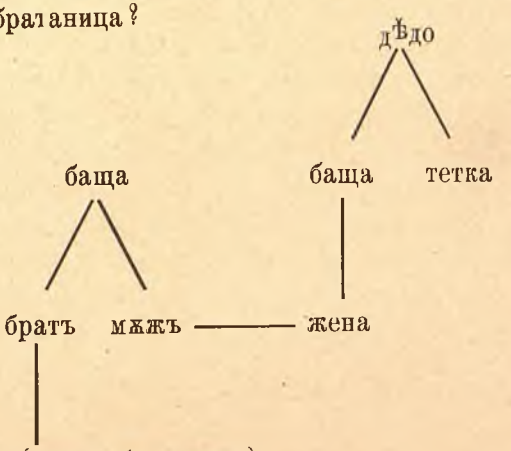
А когато се дири степеньта на родството между крѣвнитѣ родственици и на двамата съпрузи, тогава е нуждно да опрѣдѣлимъ: а) на каква степень родственикътъ на мѫжа се пада спроти него, и б) на каква степень родственникътъ на жената, относително която се опрѣдѣлява степеньта отстои отъ нея (жената); послѣ количеството на степенитѣ отъ тая и другата страна пека съберемъ въ едно; общото количество ще покаже степеньта, на която отстоѧтъ далечъ единъ отъ други роднината на мѫжа и роднината на жената. Напримѣръ:

На каква степень родство братъ ми се пада спрямо моята свезка (балдъза — сестрата на жена ми)?

Двѣтѣ срѣдни черти означаватъ мѫжа и жената, затова между мѫжа и жената провеждаме една черта, която ги съединява въ едно; защото мѫжътъ и жената съставляватъ една плъть (Бит. 2, 21). Съберѣте сега всички черти, освѣнъ онази, която съединява мѫжа и жената, ще намѣрете, че тѣхното количество е 4. Слѣдователно, братъ ми се пада спрямо сестрата на жена ми на четвърта степень. Другъ примѣръ:

На каква степень тетката на жена ми се пада спрямо моята братаница?

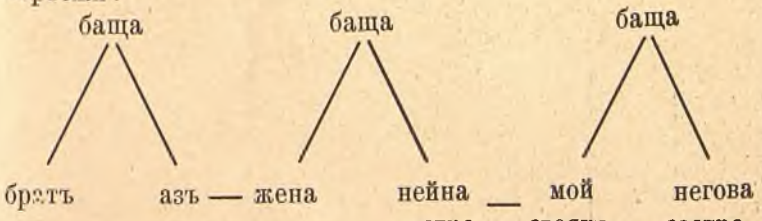

Съберѣте, както казахме, чертитѣ, които сѫ проведени между тия лица, и ще намѣрите, че тѣ сѫ 6. Значи, моята братаница и тетката на жена ми се намиратъ на 6 степень.

в. Въ троекрѣвното родство.

Въ троекрѣвното родство, което произлиза чрѣзъ брачнитѣ врѣзки на три родове, или домородства, сте-

пенитѣ на родственитѣ отношения се считатъ по сѫщия начинъ, както и въ двоекрѫвното родство, т. е. пакъ тѣй се събиратъ въ общо количество степенитѣ, въ които даденитѣ лица отстоятъ отъ ония главни лица, чрѣзъ които се съединяватъ между себе въ родството, — и това общо количество опрѣдѣлява степеньта на взаимното родствено тѣхно отношение. — Напримѣръ, за да се опрѣдѣли, на каква степень родство се намира братъ ми къмъ сестрата на моя своякъ (баджанакъ, т. е. мѫжа на моята свезка), трѣбва да опрѣдѣлимъ отпърво количеството на степенитѣ между мене и моя братъ, послѣ между жена ми и нейната сестра (или между мене и балдъза ми), най-сетнѣ между нейния мѫжъ и неговата сестра. Понеже между мене и братъ ми има двѣ раждания, то има и двѣ степени; между жена ми и нейната сестра има тоже двѣ рождения, то и двѣ степени има; между нейния мѫжъ и неговата сестра има тоже двѣ рождения, значи, има тоже двѣ степени. Слѣдователно, между братъ ми и сестрата на моя баджанакъ има шесть степени. Нека прѣдставимъ сѫщото това питание и съ чертежи:

Съберѣте сега чертитѣ, които прѣдставляватъ рожденията, и ще намѣрите, че сѫ 6, слѣдователно и 6 степени има.

Този сѫщия примѣръ можемъ да прѣдставимъ и по слѣдующия начинъ:

Атанасъ (братья) Василий — Мария (сестри) Ирина — Георгий (братъ) Елена. Василий взелъ Мария, а Георгий, отъ другъ родъ, взелъ сестрата на Мария, Ирина, и тъй той станѫлъ свой, или своякъ (баджанакъ) на Василия.

Сѫщото тъй ще излѣзе, че между мене (Василий) и сестрата (Елена) на моя своякъ има четире степени; между моя братъ (Атанасъ) и жената на шурей ми, или мѫжътъ (Георгий) на моята свезка (Ирина) сѫщо така сѫ четире степени и т. н.*). При това нуждно е да забѣлѣжимъ само, че роднината на второбрачния съпругъ отъ първия неговъ бракъ се полага спроти настоящия съпругъ отъ втория бракъ въ сѫщитѣ пакъ тия степени на родството, както кръвнитѣ, или както роднината отъ втория бракъ, напримѣръ свекървата на моята жена, сирѣчь майката на първия нейнъ мѫжъ се пада менѣ на първа степень, като да ми е сѫща майка, (или свекърътъ, като да ми е сѫщи баща); защото тя на жена ми се пада на първа степень, а мѫжътъ и жената съ

*) У Алексия Спаноса (глед. Арменопула стр. 392) начинътъ за намирание степенитѣ въ троекръвното сродство е такъвъ: Когато иска нѣкой да намѣри степенитѣ въ това сродство длъженъ е да знае *срѣдния родъ*, а срѣдень родъ се казва онзи, който съвпада и посрѣща други два родове (както напримѣръ, въ приведения примѣръ, сестритѣ Мария и Ирина). Понеже браковетѣ отъ троекръвното родство се съставятъ отъ три родове, като да казваме, че всѣка брачна чета е отъ два рода, защото отъ другъ родъ е мѫжътъ, и отъ другъ жената. И съ рода на мѫжа, или на жената дохожда другъ трети родъ чрѣзъ брачно общение, и този послѣдний се казва отъ троекръвно или троеродно родство. За да разбере, прочее, нѣкой съ леснина степенитѣ въ тази сватовщина, трѣбва да испита и намѣри кой е срѣдний родъ, който посрѣща другитѣ два родове въ тази сватовщина, и колкото по-вече се отдалечава отъ срѣдния родъ, толкось повече не се забраняватъ да влизатъ въ брачно общение. Анна и Георгий сѫ братъ и сестра, Анна взе Димитрия отъ другъ родъ; Георгий взе Елена тоже отъ другъ родъ, и така станѫхѫ три родове по сватовщина. Слѣдователно, тука срѣдень родъ е родътъ на Анна и Георгия. Елена има сестра Анастасия. Анна умрѣ, и Димитрий иска да вземе Анастасия. Дири се сега да се намѣри на каква степень се намира Анна съ Анастасия: Анна и Георгий, като братъ и сестра, сѫ на 2 степень, Елена и Анастасия, като сестри, тоже на 2 степень, значи всички степени сѫ 4. А въ троекръвното като се дозволява 4 степень, то Димитрий може да вземе Анастасия.

ставляватъ една плъть. Приведенитѣ и заваренитѣ братья и сестри, сирѣчь, когато мжжътъ встжпи въ втори бракъ, имайки дѣца отъ първия, или жената когато въ втори бракъ имайки дѣца отъ първия, тогава дѣцата отъ първия и втория бракъ и на двамата съпрузи наричатъ се *приведени* или *заварени* братья и сестри. Тѣ ако и да се считатъ като сжщи братья и сестри, нъ относително браковетѣ между тѣхното потомство сродството въ по-малко количество степени се запрѣщава отколкото въ потомството на едноутробнитѣ братья и сестри. Затова ще видимъ по-долѣ.

г. Въ духовното родство.

Въ духовното сродство, което происхожда отъ въсприемането на кръщаемото лице изъ купелта на свкръщение, степенитѣ на родственитѣ отношения се опрѣдѣляватъ по сжщия начинъ, както и въ плътското, двоекръвно, именно: кръстникътъ, както и неговата съпруга, спроти своя кръщелникъ се счита като сжщи по плъть неговъ отецъ, слѣдователно, на първа степень, а понеже кръщелникътъ наспроти сжщитѣ си родители се пада исто така на първа степень, като тѣхенъ синъ; то, като съберемъ наедно онази степень на каквато отстои отъ кръстника -- духовния неговъ отецъ, и онази, на каквато отстои отъ сжщитѣ си родители, ще намѣримъ количеството 2; слѣдователно, кръстникътъ спроти плътскитѣ родители на въсприетия се намира на втора степень, както тѣхенъ братъ. Врѣхъ сжщото основание къмъ плътскитѣ братья и сестри на своя кръщелникъ кръстникътъ се пада на третя степень; плътскитѣ дѣца на кръстника наспроти неговия кръщелникъ се считатъ на втора степень, като сжщи братья; наспроти плътскитѣ братья и сестри на кръщелника — на четвърта степень, като първи братовчеди и братовчедки, тѣхнитѣ внуци на шеста степень, тѣхнитѣ правнуци на осма степень и т. н.

д. Въ родството на осиновявание.

Осиновеното лице влиза въ най-близко кръвно сродство относително новия свой родитель. Поради тази род-

ствена свързка, когато прѣдлежи да се дири на каква степень се пада осиновлений спроти осиновителя и спроти сродницитѣ на послѣдния, пазилъ се е сѫщия начинъ, какъвто се пази въ еднокръвното родство. Но, откато императоръ Левъ Философъ (въ IX вѣкъ) съедини осиновлението съ църковно освещение, оттогава степенитѣ на това сродство се дирѭтъ и пазѭтъ, както въ духовното сродство. Съ църковенъ обредъ, впрочемъ, осиновяването отдавна е прѣстанѫло.

Забѣлѣжка. При дирение степенитѣ и въ тритѣ първи сродства свещенницитѣ трѣбва да помнѭтъ: 1) че и незаконнороденитѣ се взиматъ въ смѣтка, както законнороденитѣ, разбира се, ако се помнѭтъ; 2) че това, което се говори за мѫжьетѣ въ опрѣдѣляванието на степенитѣ, трѣбва да се счита и за женитѣ; 3) че кумоветѣ, които мѣняватъ пръстенитѣ при обручението, и държѭтъ вѣнцитѣ при вѣнчанието на нѣкои си, ако не сѫ въсприели отъ свѣтата купель нѣкое тѣхно дѣте, нѣматъ никакво сродство съ послѣднитѣ. Слѣдователно, такъвъ кумъ, слѣдъ смъртьта на кумеца си, може да вземе кумицата си (Пидалионъ стр. 453, срав. Арменопула и Алексия Спаноса при послѣдния). Но тъй като народътъ съблазнително гледа на подобенъ бракъ, и тъй като свещенницитѣ сѫ длъжни да почитатъ и поддържатъ благочестивитѣ навикновения у народа, то по-добрѣ е да не се рѣшаватъ да благословляватъ подобенъ бракъ безъ крайна нужда, и то съ прѣдварително съизволение на прѣдпоставления имъ свещеноначалникъ.

§ 142. Различнитѣ названия на родственитѣ отношения въ приведенитѣ сродства.

За по-ясно опрѣдѣление степенитѣ нуждно е да се знаѭтъ различнитѣ названия на родственитѣ отношения въ еднокръвното, двоекръвното, троекръвното и въ духовното сродства съ опрѣдѣление точното значение на онія, които се прѣдставляватъ непонятни, както и степенитѣ, въ които тия названия се намиратъ.

а). Въ еднокръвното сродство

Въ най-близкитѣ степени по възходящата и нисходящата черти у еднокръвното родство всички родствени имена сѫ извѣстни и нѣматъ нужда отъ изяснения. Та-

Въ **третя степень** сж: *стрико* (неговата жена — стрина), или *чичо* (неговата жена — чина) т. е. братътъ на баща; *вуйко* или уйчо (жена му — вуйна или учиная) т. е. братътъ на майка; *тетка* — сестрата на баща, спроти братовото чедо; *леля* — сестрата на майка, спроти сестрипото чедо; *братенецъ*, т. е. братовъ синъ, *братаница* — братова дъщеря, *сестринникъ* — синътъ и *сестриница* — дъщерята на сестрата. Въ **четвърта степень** сж: *Голѣмий* стрико, или чичо т. е. братътъ на дѣдо, и голѣмъ вуйко (по старому уецъ), — братътъ на баба, *голѣма тетка* — сестрата на дѣдо, *голѣма леля* — сестрата на баба, *голѣмъ братенецъ* — внукътъ и *голѣма братаница* — внуката на брата, *голѣмъ сестринникъ* — внукътъ, *голѣма сестриница* — внуката на сестрата спроти голѣмата си тетка, или леля. Въ **петата степень** сж: *малъкъ стрико или чичо*, сирѣчь, първий братовчедъ на баща, и *малъкъ вуйка* — първия братовчедъ на майка; *малка тетка* — първата братовчедка на баща; *малка леля* — първата браточедка на майка, спроти братовчедитѣ, или братовчедкинитѣ си чада; *малъкъ братанецъ*, т. е синътъ, и *малка братаница* — дъщерята на братовчеда; *малъкъ сестринникъ*, т. е. синътъ, и *малка сестриница* — дъщерята на братовчедката, спроти малкия си чича, или вуйка, или малката си леля.

б) *Въ двоекрѣвното сродство.*

Въ **Първа степень** у двоекрѣвното (и троекрѣвното) сродство сж: *мѫжътъ*, или *съпругътъ* и *жената*, или *съпругата* помежду си; *свекърътъ*, т. е. бащата, и *свекървата*, майката на съпруга, спроти съпругата на сина имъ; *снахата*, т. е. съпругата на сина, спроти свекъра и свекървата; *тъстътъ* т. е. бащата, и *тъщата* — майката на съпругата, спроти съпруга на дъщеря имъ, и *зетътъ*, т. е. съпругътъ на дъщеря имъ, спроти тъстя и тъщата си. Въ **втора степень** сж: *сватоветъ*, т. е. родителитѣ на съпруга и на съпругата между себе си; *сваки* — родителитѣ на сжщитѣ, и въ частности: *сватътъ* единий

отъ родителитѣ, и *свакя* — едната отъ родителкитѣ; *деверьтъ* т. е. братътъ, и *зълвата* — сестрата на съпруга спроти братовата имъ съпруга; *снаха* — съпруга на сина, спроти неговитѣ родители, съпруга и на брата спроти деверя си и зълвата си; *шурей* т. е., братътъ и *свезка**) сестрата на съпругата, спроти сестринния имъ съпругъ, *сестринъ зетъ*—съпругътъ на сестрата, спроти шурея и свезката си.

Забѣлѣжка. Старойката не възлиза въ никакво сродство съ бракосочетаемитѣ.

в) *Въ троекрѣвното сродство.*

Въ **първа степень** се намиратъ: *очувътъ*, или пастрокътъ (както понѣкждѣ се казва), сирѣчь, вторий мжжъ на майката, спроти нейното чедо, добито отъ другъ нейнъ мжжъ; *мащехата*, — втората жена на бащата, спроти неговото чедо, добито отъ друга жена; *доведеникътъ*, или *завареникътъ* (пасинокъ, или пайстрокъ), *доведеницата*, или *завареницата* (падъщеря, или пайстрокиня) сирѣчь чедото, което нѣкоя вдовица е довела при втория си мжжъ, спроти него, или чедото, което е тя заварила у вдовеца, втория нейнъ мжжъ спроти нея. Въ **втора степень** се намиратъ *свояцитѣ**), сирѣчь съпрузитѣ на сестри, *етървитѣ*, — женитѣ на братья, *ятровъ* или *ятровица*, — жената на деверя, *падѣдото и пабабата*, сирѣчь прилепенитѣ дѣдо и баба, оттукъ *павнукъ* и *павнука*, дѣдовий и бабиний внукъ и

*) Въ по-вечето мѣста у насъ тая дума е замѣнена съ турската „*балдъза*“. Между тѣмъ българоката дума „*свезка*“ и доднесь е въ употрѣбление у Битолската епархия, и напълно изяснява смисъла на това название. *Свезка* означава, по нашето мнѣние, свързка, защото поради встжпването въ бракъ на едната сестра съ едного, другата нейна сестра се свързва съ него съ родствени свързки, и тъй става негова *свезка*. И думата „*баджанакъ*“ е турска; значи двама отъ два различни родове да вземжтъ двѣ сестри, чрѣзъ послѣднитѣ да се сближжтъ и стапжтъ единъ на други свои. Оттука баджанакъ по български се нарича *своякъ*, или въ множествено число *свояци*. Добрѣ е, свещенницитѣ да употрѣбляватъ думитѣ *свезка* и *своякъ*, а не чуждитѣ: балдъза и баджанакъ.

внука, сроти втората му жена, или сроти втория мѫжъ. Въ **четвърта степень** сѫ: *пабратовчедитѣ* и *пабратовчедкитѣ* на единъ и сѫщия, или на една и сѫщата; приведенникътъ и братанецътъ или сестринникътъ; или приведеницата и сестринницата помежду си. Въ **първата степень** сѫ: *пасвекърѣтъ*, очувътъ, и *пасвекървата*, мащехата на приведенника сроти жената на послѣдния, *патъстѣтъ*, — очувътъ и *патщата*, — мащехата на приведеницата сроти мѫжа на послѣднята, *паснахата*, сирѣчь жената на приведенника, сроти очуга и мащехата му; *пазетътъ*, сирѣчь съпругътъ на приведеницата, сроти нейния очувъ и мащеха.

г) *Въ духовното сродство.*

Въ **първа степень** се намиратъ слѣдующитѣ извѣстни названия въ духовното сродство: *кръстительтъ*, или *кръстникътъ*, *кръстителката* и *кръстницата*, сирѣчь, опия, които сѫ кръстили, или възприели нѣкого отъ купелта при св. кръщение, и въ врѣме на оглашението на послѣднитѣ вмѣсто тѣхъ сѫ давали отговоръ, нарекли сѫ името му, и сѫ се задължили да се грижѫтъ за пего вото възпитание въ Православната вѣра; *кръщелнинътъ*, или *кръщелницата*, сирѣчь, възприетий и възприетата сроти своитѣ кръстници. Въ **втора степень** сѫ: *сродителитѣ*, сирѣчь кръстникътъ, или кръстницата, и плътскитѣ родители на тѣхния кръщелникъ.

Кумъ и *кума* се казватъ кръстникътъ и кръстницата относително родителитѣ на кръщелника или на кръщелницата, и тѣ, слѣдователно, се намиратъ въ сродство съ послѣднитѣ.

§ 143. Прѣдѣлитѣ на сродствата, въ ксито се забранява и отъ които навънъ се дозволява бракътъ.

Казахме по-горѣ, че най-важното условие за заключение на брака съставлява отсѫтствието на родствени отношения между желаѫщитѣ да влѣзѫтъ въ браченъ съюзъ, а докѫдѣ именно трѣбва да се простиратъ тия родствени отношения, това сама природата е опрѣдѣ-

лила, и църковната и гражданска власть съ своитѣ прѣдписания сѫ узаконили и юридически осветили това. Сама природата се гнуси отъ бракосъчетание между близки родственници, защото кръвосмѣшението щѣше да ѭ насилва и поврѣжда естествено и нравствено, и чрѣзъ него щѣхѫ да се низвращаватъ и потъпкватъ разумно-нравственитѣ отношения между человѣцитѣ, и тѣхний родъ щѣше да се обърне въ царство на безсловеснитѣ животни, въ които има разлика само на полове, полова свързка, но нѣма нравствени отношения между родители и дѣца. Човѣчеството се възвишава надъ животнитѣ между другото и съ това, че самий съюзъ на кръвьта въ него не е само плътски но и нравственъ — съюзътъ на любовьта, на взимното почитание и на влиянието на едни върху други за взаимно умствено и нравствено въспитание и развитие. Наредата на природата, или естествений законъ се подтвърждава и отъ Свещеното Писание. Тъй св. пророкъ Мойсей строго е забранилъ на Евреетѣ въ Ветхия Завѣтъ бракове: 1) между баща и дъщеря, между синъ и майка (Лев. 18,7); 2) между заваренъ и мащеха (лев. 18, 7, 20, 11; Втор. 27, 22); 3) между братъ и сестра (Лев. 18, 9; Втор. 27, 22); 4) между дѣдо и внука (Лев. 18, 10); 5) между братанецъ и тетка (Лев. 18, 12, 13; 20, 19); 7) между сестринникъ и леля (Лев. 18, 14; 20, 20); 8) между свекъръ сноха (Лев. 18, 15; 20, 12); 9) между деверь и братова свезка (Лев. 18, 16; 20, 21); 10) между дѣда и внука (лев. 18, 17); 11) между мѫжъ и сестрата на жена му при живота на послѣднята (Лев. 18, 18). Освѣнъ тия положителни узаконения св. Пророкъ е посочилъ и значението на съвѣстьта въ дѣлото на брака (Лев. 18, 6, 14, 17), като е искалъ да каже съ това, че въ извѣстни случаи самъ естествений законъ не търпи бракосъчетание въ близкитѣ сродства, като насилие на человѣческа та природа. Тъй именно разбира и св. Василий (пр. 87) смисла на този Мойсеевъ законъ. Ето защо и въ св. Евангелие се осѫжда бракътъ въ двоекръвното сродство на втора сте-

пень, като нравствено прѣстѫпление (Мат. 14, 3—4; Марк. 6, 18).

Христовата църква като е имала прѣдъ видъ приведенитѣ основни начала; като е имала грижата за нравственото въспитание на своитѣ чеда, точно е опрѣдѣлила границитѣ, въ които се забранява, и вънъ отъ които се дозволява бракътъ:

а). **Въ еднокръвното, или еднородното родство.**

Въ еднокръвното родство по правитѣ черти (възходяща и нисходяща) бракътъ всѣкогажъ се забраняваль отъ църковпитѣ и гражданскитѣ закони неограничено въ всичкитѣ степени; защото много противоестествено щѣше да бѫде, ако възходящитѣ родственници щѣхѫ да встѫпатъ въ бракъ съ нисходящитѣ: бащата съ щерка си, дѣдото съ внуката си, прадѣдото съ правнуката си. За по-нагледно привождаме тука единъ чертежъ, който прѣдставлява и двѣтѣ упоменѫти черти.

прапрадѣдо	=	А
прадѣдо	=	Б
дѣдо	=	В
баща	=	Г
азъ	=	Д
синъ	=	а
внукъ	=	б
правнукъ	=	в
праправнука	=	г

Възходящата черта се начева отъ Д и се продължава до А, а нисходящата отъ Д до г. Въ първата има 4 степени, въ нисходящата има тоже 4 рождения, слѣдователно, и 4 степени има. Всички правѫтъ 8 степени. Слѣдователно, прапрадѣдо А стои спроти праправнуката си г на 8 степень по кръвното сродство, и крайно противоестествено щѣше да е, ако се вземѣхѫ; затова, както казахме, църковнитѣ и гражданскитѣ

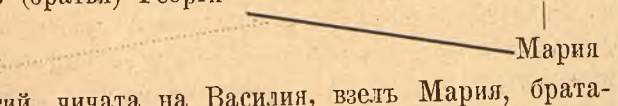
закони неограничено забраняватъ брака между лицата по права черта, възходяща и низходяща, въ еднокръвното родство.

Въ косвеннитѣ, обаче, черти на еднокръвното родство въ IV и V вѣкове, въ врѣмето на блаженнаго Августина, ако и да не е била забранено 4-а степень, но не се допуща по силата на църковния обичай, а въ VI вѣкъ на Западъ съборитѣ наченѫли положително да забраняватъ браковетѣ между първитѣ братовчеди (на 4-а ст.), и даже между тѣхнигѣ дѣца, вторитѣ братовчеди (на 6-а степ.). Шестий вселенски съборъ (въ 692 год.) съ 54 свое правило възбрани браковетѣ въ косвенитѣ черти включително до 4-а степень. До 1050 година 6-а степень въ косвенитѣ черти съвършено била забранена, а 7-а ст. се разрѣшавала, но съмнително сѫ гледали върху него. За това Константинополский патриархъ Алексий издаде на 1021 год. синодално окржжно, въ което се казва, че ако се пита за бракъ при 7-а степень, да се възбранява; ако ли бракътъ е станѫлъ безъ питание, да се припознава законностьта му на 7-а степень въ косвенитѣ черти на еднокръвното сродство. Но послѣ отъ около 1157 год. до 1650 год. съвършено се възбрани бракътъ при 7-а степень, тъй щото, въ врѣме на Константинополския патриархъ Лука, се издаде синодално рѣшение, съ което се прѣпоржчваше да се раздвоява онова съпружество, което е станѫло при 7-а степень безъ питание. Това рѣшение послѣ се одобри и отъ Михаила Кирулария Цариградскаго. Слѣдователно, границитѣ на еднокръвното родство въ косвенитѣ черти съставлява 7-а степень включително, а отъ 8-а степ. натамъ бракътъ се разрѣшава, и връхъ това основание третитѣ братовчеди, които сѫ на 8-а степень, свободно могѫтъ да се вземѫтъ. Гледай по-долѣ примѣритѣ за това родство.

б) Въ двоекръвното, или двородното сродство.

Въ двоекръвното, или въ сродството отъ сватовщина древнитѣ законодатели не сѫ опрѣдѣлили ясно, но сѫ

имали за общото правило да не се допуща размѣсването на имената, сирѣчь, гледали сж, чрѣзъ бракосъчетанието на родствении лица, даже и въ дозволенитѣ степени, да не се смѣсватъ родствепитѣ наименования и отношения, или съ други думи, — да не се свалюватъ по-старитѣ ростевници въ степень на по-младитѣ въ общия кржгъ на родството, и обратно, да не се давать на по-низкитѣ правдини, принадлежащи на по-старитѣ, които по-високо стоятъ въ общия кржгъ на родството (Васил. Вел. 87). По силата на това правило, бракътъ на 6-а степень въ косвенитѣ черти дозволява се само тогава, когато не се смѣсватъ и имената; напримѣръ, ако чичата (или вуйката) и братанецътъ (или сестринчикътъ) му се женятъ: първий за тетката, а вторий за нейната сестринница (или братаница), а въ други случай поради смѣсването на родствепитѣ наименования се забранява, напримѣръ: не се дозволява на братанеца (или на сестринчика) да встжпи въ бракъ съ тетката на жената на неговия чича, защото чрѣзъ това съвсѣмъ щѣхж да се измѣнятъ родствепитѣ отношения между чичата и братепеца, както и между тѣхнитѣ жени: чичата щѣше да бжде, поради своята жена, сестринчикъ или братанецъ на своя братанецъ, тетката, щѣше да бжде, поради своя мжжъ, братаница или сестринница на своята сестринница, или братанецъ. Нека прѣдставимъ този примѣръ съ слѣдующия чертежъ:

Георгий, чичата на Василия, взелъ Мария, братаницата на Елена; сега пита се може ли Василий да вземе Елена, тетката на Мария? Отговорътъ е, че не може, за това се и прокарватъ между Василия и Елена точки, които означаватъ отрицание, а между Георгя и Мария черта, която означава съединение.

И тъй, въ двоекръвното сродство, по косвената черта, бракътъ се забранява до 5-а степень включително,

а въ 6-а и 7-а степени се разрѣшава съ условие, ако не се смѣсватъ родственитѣ наименования. Съгласно съ това, баща и синъ могжтъ да вземжтъ малка леля, или тетка и малка братаница, или малка сестринница (гледей въ 6-а степень 1 чертежъ). Напротивъ, дѣдо и внукъ не могжтъ да вземжтъ голѣма леля (или тетка) и сестринница (или братаница) (гледай 45 чертежъ). Върхъ това основание и 7 а степень въ нѣкои случаи не се дозволява, напримѣръ: прадѣдо и правнукъ не могжтъ да вземжтъ двѣ първи браточедки (гледай 24 чертежъ).

И тъй, прѣдѣлитѣ на родството сж 6-а. и 7-а степени, които въ нѣкой случай се разрѣшаватъ, а 8-а безусловно се разрѣшава (гледай примѣритѣ по-долѣ).

в) Въ троекръвното, или троеродното сродство.

И въ троекръвното сродство древнитѣ законодатели не сж имали поставени точни граници, до които да се запрещава и вънъ отъ които да се дозволява бракътъ, а сж имали за общо правило, както и въ двоекръвното сродство, да не се смѣсватъ имената на бракосъчетажщитѣ се и да се внимава само върху слѣдужщитѣ сродства, които законътъ е забранявалъ: Очувътъ да не вземе жената на своя приведенникъ; зетътъ да не вземе втората жена на очува на съпругата си; мащехата да не вземе мжжа на завареницата си, и снахата да не вземе мжжа на свекървата си, защото това сродство се намира на първа степень, понеже очувътъ и мащехата въ отношение къмъ приведенника и приведенницата се считатъ за баща и майка, и понеже между приведенника и жена му, или между приведенницата и нейния мжжъ не сжществува степень (Кормч. гл. 50. Алексия Спаноса при Арменоп. 392). По-послѣднитѣ, обаче, законовѣдци и на това сродство поставихж граници, до които може да се просира запрещението, и отъ които навънъ да се дозволява бракътъ. Както постановихж въ еднокръвното сродство за прѣдѣлъ 8-а степень, и въ двоекръвното въ нѣкои случаи 6-а, и въ други 7-а, така и въ троекръвното сродство постановихж 4-а степень за прѣ-

дѣлъ, сирѣчь 3-а съвършенно забранихѫ, а 4-а и нататъкъ дозволихѫ да се разрѣшава свободно и безъ всѣко прѣпятствие (тамъ же, гледай примѣритѣ по-надолѣ).

г. Въ духовното сродство.

Тъй като, споредъ 53 правило на 6-я Вселенски съборъ, духовното сродство се счита толкось важно, както духътъ въ отношение къмъ тѣлото, и толкось високо стояще, както душата високо стои отъ тѣлото, то нѣкои отъ църковнитѣ отци разбрахѫ вишеприведеното правило, като да опрѣдѣлява броя на степенитѣ на това сродство, а не качеството на свойщината на сродството, за това распространихѫ забранението на сродството отъ св. кръщение до 7-а степень, а други и до 8-а, сирѣчь по-вече отколкото въ еднокръвното сродство. Ония, обаче, които се взрѣхѫ не въ броя на степенитѣ, а въ качеството на свойщината на духовното сродство, възбранихѫ само ония лица, които възбранява законътъ: сирѣчь, на сродницитѣ по косвенитѣ черти, като братья и сестри на кръстника и на кръщелника, не до 7-а и до 8-а степень, но по права черта само до 3-я степень: т. е. кръстникътъ да не може да вземе кръщелницата си, нито нейната майка, нито нейната дъщеря, нито синътъ на кръстника да не може да вземе нѣкои отъ тѣзи три (Пидалионъ стр. 454, Армен. стр. 374). Слѣдователно, прѣдѣлътъ, или границата, до която не се дозволява бракосъчетанието въ духовното сродство, е 3-я степень по права черта, а отъ 4-а натамъ се дозволява (гледай примѣритѣ по-долѣ).

И тъй: въ еднокръвното сродство при косвени черти 7-а степень е забранена, а 8-а и нататъкъ е разрѣшена; въ двоекръвното 5-а степень съвършено е забранена, а 6-а и 7-а сѫ забранени въ случаитѣ, въ които се смѣсватъ имената на брачущитѣ се, а 8-а съвършено е разрѣшена; въ троекръвното сродство 3-я степень съвършено е забранена, а 4-а е разрѣшена; сѫщо и въ духовното сродство въ правата черта 3-я степень съвършено е забранена, а 4-а е разрѣшена за брачущитѣ се.

Тия закони въ всички краища на свѣта Православ-

ната Вселенска Църква строго държи и по нихъ дѣйствува, и българский народъ, като живъ членъ отъ тая Църква, строго съхранява сѫщитѣ закони, за това и приспособлението на Екзархийския Уставъ забѣлѣжва: *степенитѣ на родствата по кръвъ, сватовщини и по кръщение се пазѫтъ строго, споредъ досегашната практика на Православната Църква.*

§ 144. Примѣри на четиретѣ сродства. Прѣдварително разяснение на употрѣбляемитѣ знакове.

За по-лесно узнавание кои сродства и въ кои степени се забраняватъ, кои и въ кои степени се разрѣшаватъ, считаме за нуждно да изложимъ при примѣритѣ на четиретѣ сродства по сѫщия редъ, както вървѣхме досега. Но, прѣди да пристѫпимъ къмъ изложението, трѣбва да разяснимъ нѣкои знакове, които ще употрѣбимъ при това изложение, и които сѫ слѣдующитѣ:

1) слѣдующитѣ черти: __, __|, |__, |__|, когато сѫ положени между двѣ имена, показватъ, че тия лица сѫ се взели и сѫ вече мѫжъ и жена, и че между нихъ не се счита степень, съгласно съ св. Писаиие (Бит. 2, 21).

2) начертанието на сѫщитѣ черти съ точки, тъй ....., ..., ..., и ....., поставени между двѣ лица, означаватъ, питание: не могѫтъ ли да се вземѫтъ тия лица, и отговорътъ е, че не могѫтъ.

Сѫщитѣ тия черти, споредъ случая, могѫтъ да се прокарватъ и диагонално тъй ———, ———, ·····, ·····;

3) чертитѣ, поставени между двѣ лица по този начинъ — — — — — означаватъ, че тѣзи лица могѫтъ да се вземѫтъ;

4) Отвѣснитѣ черти, поставени между нѣколко лица, означаватъ рождение, или степень тъй:

Атанасъ
|
Василий
|

Георгий, т. е. Атанасъ родилъ Василия, а Василий родилъ Георгия, значи Георгий наспроти дѣда си Ата-

насъ е въ втора степенъ. Тъй като очувцитѣ и мащехитѣ се считатъ като сжщи родители наспроти своитѣ приведени и заварени чада, и тъй като послѣднитѣ се считатъ отъ закона като истински чеда на първитѣ, то и между тѣхъ ще теглимъ сжщитѣ отвѣсни черти;

5) тъй като кръщението означава второ рождение, то, за да означимъ кръстника и кръщелника, поставляваме подъ първия двѣ черти, така щото да висжтъ прямо надъ кръщелника. Тия черти, впрочемъ, се полагатъ въ различна посока така: ═, ‖, ≍, и \\ споредъ случая, напримѣръ:

Анастасия
|
Георгий — Василий, т. е. Георгий кръстилъ Василия, а Анастасия го родила; пита се: не може ли Георгий да вземе майката на своя кръщелникъ, и съ точкитѣ се отговаря, че не може. Другъ примѣръ:

Атанасъ
| \\
Василий .... Елена, т. е.: Атанасъ родилъ Василия, а кръстилъ Елена; пита се сега: не може ли плътский синъ на кръстника да вземе бащината си кръщелница, и съ поставенитѣ точки се отговаря, че не може. Слѣдователно, двѣтѣ черти, хоризонтално, отвѣсно или полегато поставени, въ духовното сродство трѣбва да се взиматъ, при смѣтанието на степенитѣ, като една, както въ приведения примѣръ, въ който плътский синъ на Атанаса показва, че се намира на втора степень относително бащиния си кръщелникъ;

6) Поставеното кръстче (†) върхъ името на нѣкое лице въ чертежитѣ означава, че това лице е умрѣло; напримѣръ:

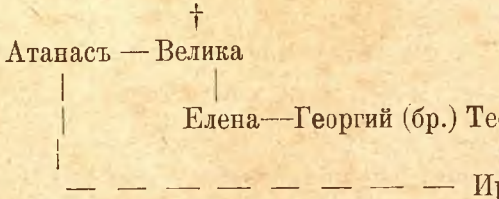
Атанасъ
// | †
Василий Георгий — Елена

т. е. Атанасъ кръс-

тилъ Василия, а родилъ Георгия, който се оженилъ за Елена; Георгий умрѣлъ, може ли Василий, духовний синъ на Атанаса, да вземе вдовицата на плътския синъ на своя кръстникъ; отговорътъ е съ точки и означава, че не може;

7) Краткитѣ начертания, поставени въ скоби тъй (бр.), (сес.) означаватъ братья и сестри, а слѣдующитѣ: (1 брч.), (2 брч.) и (3 брч.) означаввтъ: първи братовчеди или братовчедки, втори братовчеди и трети братовчеди. А понеже двата братья, или двата братовчеди означаватъ двѣ рождения, то всѣко отъ приведенитѣ кратки начертания трѣбва да се смѣта два степени. Нека приведемъ за разяснение слѣдующия примѣръ отъ троекрѣвното сродство:

Очувътъ на жената на едного може да вземе на тоя послѣдния *братаницата* или *сестринницата*:

, т. е. Атанасъ вземалъ за втора жена Велика, която привела дъщеря си Елена; тая послѣднята вземала Георгя, който има братаница, за това между Атанасъ и Велика, между Елена и Георгия теглимъ черти. Атанасъ, откато умрѣла втората му жена Велика, иска да вземе за третя жена Георгиевата братаница Ирина. Между Велика (и Атанаса) и Елена има едно рождение, за това теглимъ помежду имъ и една отвѣсна черта; между двамата братья Георгий и Теодоръ сж тоже двѣ рождения, между Теодора и Ирина пакъ едно рождение, всички ставатъ четире рождения, или четире степени; слѣдователно, Атанасъ се намира на четвърта степень къмъ Ирина, братаницата на зетя си, а тъй като въ троекрѣвното сродство четвърта степень се разрѣшава, то и съ кжситѣ черти се означава, че Атанасъ може да вземе Ирина.

Като помни добрѣ читателтъ разяснението на приведенитѣ знакове, щомъ погледне на който и да е примѣръ отъ нижеизложенитѣ, веднага ще се досѣти на кои степени се намиратъ лицата, за които се пита: могжтъ, или не могжтъ да се вематъ, и при това самъ ще е въ състояние да отбѣлѣзва надлежнитѣ чертежи, колчемъ бѫде запитанъ при какво сродство и на каква степень се намиратъ извѣстни лица. Като имаме, прочее, прѣдъ видъ горнето разяснение, нека пристжпимъ сега къмъ подробното изложение на примѣритѣ.

а. Изложение на примѣритѣ на еднокръвното родство:

а. *Лицата, които съвпадатъ на* **втора степень** *въ еднокръвното родство, и които не могжтъ да се вземжтъ, сж слѣдужщитѣ*:

1) Братъ и сестра отъ единъ баща и една майка, или само отъ единъ баща, а отъ двѣ майки, или отъ една майка, а отъ двама бащи, не могжтъ да се вземжтъ:

Атанасъ (братья) Елена

б. *Лицата, които съвпадатъ на* **третя степень** *въ еднокръвното родство, и които не могжтъ да се вземжтъ, сж слѣдужщитѣ*:

1) Чичата не може да вземе *своята братаница*:

Атанасъ (бр.) Василий
|
Елена.

2) Вуйката не може да вземе *своята сестринница*:

Атанасъ (бр.) Велика
|
Елена.

3) Тетката не може да вземе *своя братанецъ*:

Анастасия (бр.) Василий
|
Георгий.

4) Лелята не може да вземе *своя сестринникъ*:

Анастасия (сес.) Елена
|
Василий.

в. *Лицата, които се намиратъ на* **четвърта степень**, *и които не могжтъ да се вземжтъ, сж слѣдующитъ*:

1) Първий братовчедъ не може да вземе *първата си братовчедка*:

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 бр.) Елена.

2) Голѣмий чича не може да вземе *голѣматѫ си братаница*:

Атанасъ (бр.) Василий
|
Георгий
|
Елена.

3) Голѣмий вуйка не може да вземе *голѣмата си сестринница*:

Атанасъ (бр.) Велика
|
Елена
|
Ирина.

4) Голѣмата тетка не може да вземе *голѣмия свой братанецъ*:

Анна (бр.) Василий
|
Георгий
|
Иванъ.

5) Голѣмата леля не може да вземе *голѣмия свой сестринникъ*:

Анна (сест.) Елена
|
Георгий
|
Иванъ.

6) И обратно, голѣмий братанецъ не може да взема *голѣмата своя тетка*:

Андрей (бр.) Елена
|
Георгий
|
Димитрий

7) Голѣмий сестринникъ не може да вземе *голѣмата своя леля*:

Анна (сест.) Елена
|
Ирина
|
Теодоръ

г. *Лицата, които съвпадатъ на* **пета степень** *въ еднокрѫвното родство и които не могѫтъ да се вземѫтъ сѫ слѣдующитѣ*:

1) Малкий чича не може да вземе *малката си братаница* (т. е. малката си тетка):

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Иванъ
|
Елена.

2) Малкий вуйка не може да вземе *малката си сестринница* (т. е. малката си леля):

Атанасъ (бр.) Елена
Георгий (1 брч.) Ирина
|
Мария.

3) Малкий братанецъ не може да вземе на баща си *първата братовчедка*:

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Елена
|
Иванъ

4) Малкий сестринникъ не може да вземе на майка си *първата братовчедка*:

Атанасъ (бр.) Василий
Елена (1 брч.) Ирина.
|
Димитрий

5) Голѣмий чича не може да вземе на брата си (или голѣмия вуйка на сестра си) *правнуката*:

Атанасъ (бр.) Василий
|
Георгий
|
Елена
|
Ирина.

6) Правнукътъ не може да вземе на прадѣда си, или на прабаба си, *сестрата*:

Атанасъ (бр.) Елена
|
Георгий
|
Димитрий
|
Иванъ

о) *Лицата, които съвпадатъ на* **шеста стспень** *въ еднокръвното родство и които немогжтъ да се вземжтъ, сж слѣдужщитѣ*:

1) Вторий братовчедъ не може да вземе *втората си братовчедка*:

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
Иванъ (2 брч.) Елена).

2) Малкий чича не може да вземе на малкия си братанецъ *дъщерята*:

Атанасъ (бр.) Басилий
Георгий (1 брч.) Димитрий
Иванъ
Елена.

3) Малкий вуйка не може да вземе на малката си сестринница *дъщерята*:

Атанасъ (бр.) Елена
Георгий (1 брч.) Ирина
Теодора
Мария.

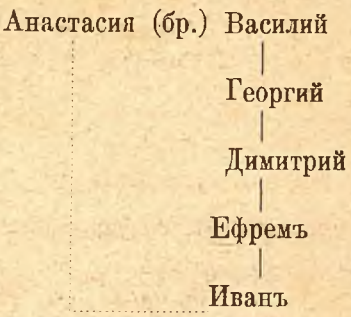
4) Голѣмий чича не може да вземе на голѣмия си братанецъ *внуката*:

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий
Димитрий
Елена
Ирина

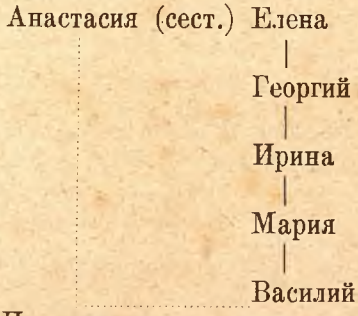
5) Голѣмий вуйка не може да вземе на голѣмия си сестринникъ *внуката*:

Атанасъ (бр.) Елена
Георгий
Димитрий
Ирина
Мария

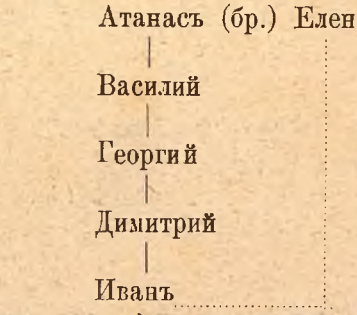
6) Голѣмата тетка не може да вземе на голѣмия свой братанецъ *внука*:

7) Голѣмата леля не може да вземе на голѣмата своя сестринница *внука*:

8) Сѫщото е: Правнукътъ не може да вземе на прадѣдото си *тетката*, или на прабабата си *лелята*:

ж) *Лицата, които съвпадатъ на* **седма степень** *въ еднокръвното родство, и които не могѫтъ да се вземѫтъ сѫ слѣдующитѣ*:

1) Вторий братовчедъ не може да вземе дъщерята на втората си братовчедка, или братовчедъ.

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч. Димитрий
Иванъ (2 брч.) Теодора
Елена.

2) Малкий чича не може да вземе на братанеца си (или вуйката на сестринницата си) *правнуката*:

Анастасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
Елена
Ирина
Мария

3) Чичата не може да вземе на братанеца си (или вуйката на сестринника си) *правнуката*:

Анастасъ (бр.) Василий
Георгий
Димитрий
Елена
Ирина
Мария

4) Правнукътъ не може да вземе на прадѣда си, или на прабаба си, *първата братовчедка* (или правнуката първия братовчедъ):

Анастасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Елена
|
Димитрий
|
Иванъ
|
Теодоръ

3) *Лицата, които съвпадатъ на* **осма степень** *въ еднокръвното родство, и които могѫтъ да се вземѫтъ, сѫ слѣдующитѣ*:

1) Третий братовчедъ може да вземе *третята си братовчедка*:

Анастасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
Иванъ (2 брч.) Елена
Марко (3 брч.) Теодора
|— — — — —|

2) Вторий братовчедъ може да вземе на вторія си братовчедъ, или на втората си братовчедка, *внуката*:

Анастасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
Ефремъ (2 брч.) Ирина
| |
| Мария
| |
| — — — — Теодора

3) Внукътъ на вторія братовчедъ, или на втората братовчедка, може да вземе на дѣда си, или баба си *втората братовчедка* (или внуката—вторія братовчедъ):

Анастасъ (бр. Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
Ефремъ (2 брч.) Ирина
| |
Теодоръ |
| |
Марко — — — — —

Б). Изложение на примѣритѣ на двоекрѫвното, или двоеродното сродство.

а) *лицата, които съвпадатъ на* **първа степень** *въ двоекрѫвното сродство, и които не могѫтъ да се вематъ, сж слѣдующитѣ:*

1) Очувътъ, слѣдъ смъртьта на жена си, не може да вземе своята *приведеница*:

†
Атанасъ — Елена
|
Теодора (прив.).

2) Мащехата слѣдъ смъртьта на мжжа си, не може да вземе *своя завареникъ*:

†
Анастасия — Василий
|
Григорий (зав.).

3) И обратно. Приведеницата, слѣдъ смъртьта на майка си, не може да вземе *своя очувъ*, който се счита нейнъ сѫщи баща:

†
Елена — Атанасъ
|
(прив.) Теодора

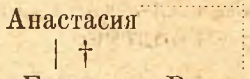
4) Нито заварникътъ *своята мащеха*, слѣдъ смъртьта на баща си, защото му се счита отъ закона сѫща негова майка.

†
Василий — Анастасия
|
(зав.) Григорий

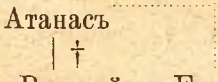
5) Зетьтъ, слѣдъ смъртьта на жена си, не може да вземе *тъща си*:

Елена
| †
Атанасъ — Ирина.

6) Тъщата, слѣдъ смъртьта на дъщеря си, не може да вземе *зетя си*:

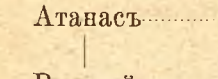

7) Свекърътъ, слѣдъ смъртьта на сина си, не може да вземе *снаха си*:

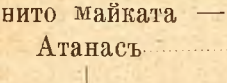

б). *Лицата, които съвпадатъ на* **втора степень** *въ двоекръвното сродство, и които не могатъ да се вематъ, сж слѣдующитѣ*:

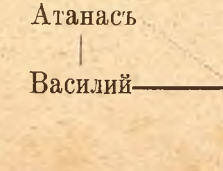
1) Бащата не може да вземе *тъщата* на сина си (нито майката — *свекъра* на дъщеря си):

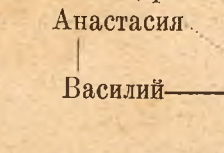
2) Бащата не може да вземе *свекървата* на дъщеря си (нито майката — *тъста* на сина си):

3) Бащата не може да вземе *приведеницата* на сина си, или *завареницата* на дъщеря си:

4) Майката не може да вземе *приведеника* на сина си или на дъщеря си.

4) Синътъ не може да вземе *прпведеницаша* на баща си (нито *завареницата* на майка си);

Атанасъ———Елена
|
Василий……Ирина (прив.).

6) Дъщерята не може да вземе на баща си *приведеника* (или на майка си *завареника*):

Атанасъ ~~~ Елена
|
Ирина……Василий (прив.).

7) Очувътъ, слѣдъ смъртьта на жена си, не може да вземе *дъщерята* на своята приведеница, или на своя приведеникъ:

†
(очувъ) Атанасъ — Елена
:
Ирина (прив.).
|
:……Теодора.

8) Мащехата, слѣдъ смъртьта на мжа си, не може да вземе *сина* на своята завареница, или на своя завареникъ:

†
(мащ.) Анастасия — Василий
:
Елена (зав.)
|
:……Георгий.

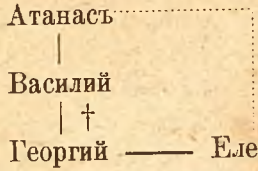
9) Братътъ не може да вземе на умрѣлия си братъ *вдовицата*:

†
Атанасъ (бр.) Василий — Елена.
:……:

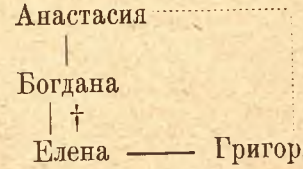
10) Сестрата не може да вземе на умрѣлата си сестра *вдовеца*:

†
Анастасия (сестр.) Елена — Василий.
:……:

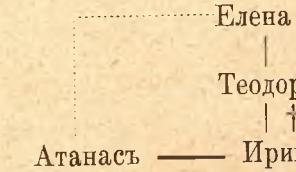
11) Дѣдото не може да вземе на своя внукъ *вдовицата*:

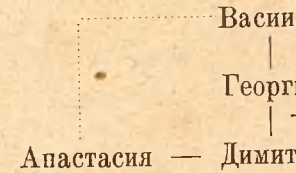
12) Бабата не може да вземе на своята внука *вдовеца*:

13) Никой, слѣдъ смъртьта на жена си, не може да вземе *нейната баба*:

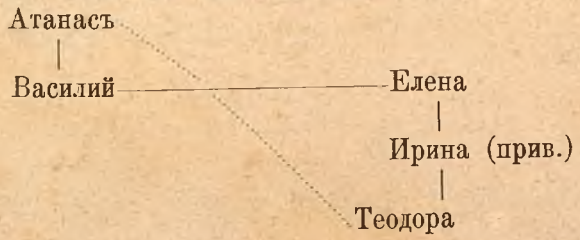

14) Никоя, слѣдъ смъртьта на мѫжа си, не може да вземе *неговия дѣда*:

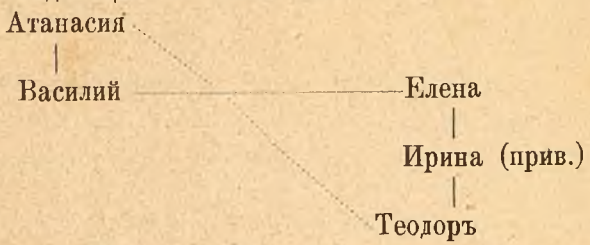

в) *Лицата, които съвпадатъ на* **третя степень** *въ двоекрѫвното сродство, и които не могѫтъ да се взематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

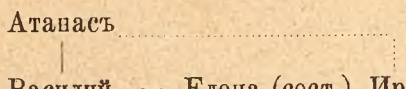
1) Бащата не може да вземе *дъщерята* на приведеника, или на приведеницата на своя синъ:

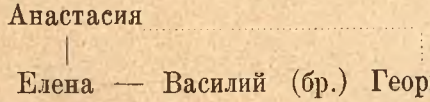
Майката не може да вземе *сина* на приведеника, или на приведеницата на своя синъ:

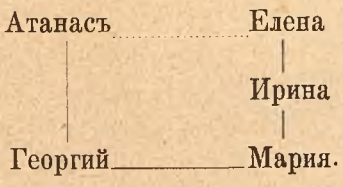
3) Бащата не може да вземе *свезката* на своя синъ, или *зълвата* на своята дъщеря:

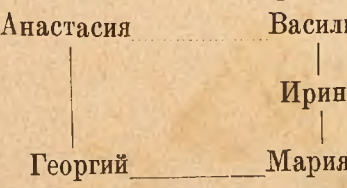
4) Майката не може да вземе *деверя* на дъщеря си:

5) Бащата не може да вземе *майката* на тъщата на своя синъ, или *майката* на свекървата на своята дъщеря:

6) Майката не може да вземе *бащата* на тъщата на своя синъ, или *бащата* на свекървата на дъщера си:

7) Синътъ не може да вземе *дъщерята* на бащиния си праведникъ, или приведеница:

Атанасъ — Елена
|
Ирина (прив.)
|
Василий — Мария.

8) Дъщерята не може да вземе *сина* на бащиния си приведникъ, или приведеница (или *сина* на майчината си заварница, или завареникъ):

Атанасъ — Елена
|
Ирина (прив.)
|
Теодора — Марко.

9) Синътъ не може да вземе *свезката* на поженившия се свой баща:

Атанасъ — Елена (сест.) Ирина
|
Василий

10) Дъщерята не може да вземе *дверя* на поженившата се своя майка:

Анастасия — Василий (бр.) Георгий
|
Елена

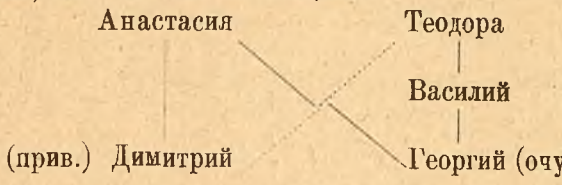
11) Синътъ не може да вземе *внуката* на своя очувъ, или на своята мащеха:

Анастасия — Василий (очувъ).
|
Елена
|
Георгий — Ирина.

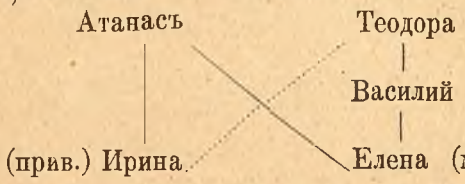
12) Дъщерята не може да вземе *внука* на своя очувъ, или на своята мащеха:

Атанасъ — Елена (мащ.)
|
Василий
|
Ирина — Георгий.

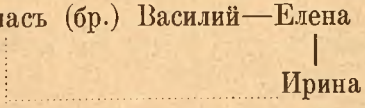
13) Приведникътъ не може да вземе *бабата* на своя очувъ, или на своята мащеха:

14) Приведеницата не може да вземе *дѣдото* на своя очувъ, или на своята мащеха:

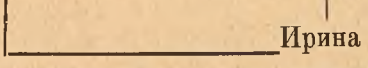
15) Братътъ не може да вземе на своя братъ *приведеницата*, или на своята сестра *завареницата*:

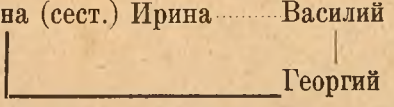
16) Сестрата не може да вземе на брата си *приведенка*, или на сестра си *завареника*:

17) Братътъ не може да вземе *тъщата* на своя братъ, или *свекървата* на своята сестра:

18) Сестрата не може да вземе *свекъра* на своята сестра, или *тъста* на своя братъ:

19) Чичата не може да вземе *вдовицата* на братанеца (или вуйката на сестринника) си:

Атанасъ (бр.) Василий
| †
Димитрий——Елена.

20) Тетката не може да вземе *вдовеца* на братаницата (или лелята на сестринницата) си:

Атанасъ (бр.) Елена
| †
Ирина——Василий.

21) Братанецътъ не може да вземе *вдовицата* на своя чича (или своята стрина), или сестринникътъ *вдовицата* на вуйка си (т. е. своята вуйна):

†
Атанасъ (бр.) Василий — Елена.
|
Георгий

22) Братаницата, или сестринницата не може да вземе *вдовеца* на своята тетка, или леля:

†
Атанасъ (бр.) Елена — Василий.
|
Мария

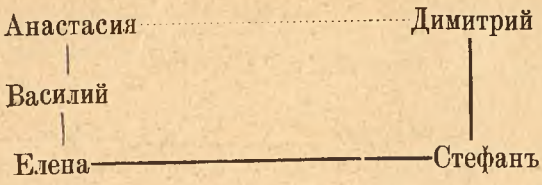
23) Дѣдото не може да вземе *тъщата* на своя внукъ

Атанасъ——Елена
|
Василий
|
Георгий——Ирина

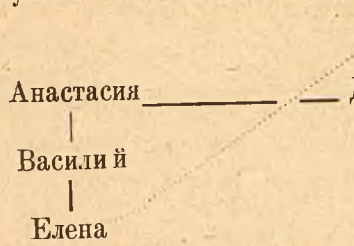
24) Внукътъ не може да вземе *тъщата* на свой дѣдо:

Елена
|
Атанасъ——Теодора.
|
Василий
|
Георгий

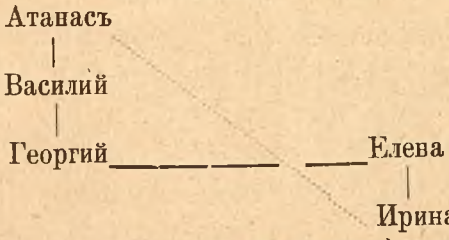
25) Бабата не може да вземе *свекъра* на своята внука:

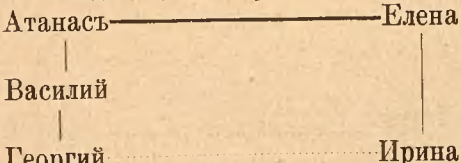
26) Внуката не може да вземе *свекъра* на баба си:

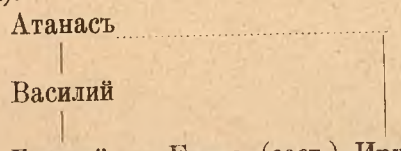
27) Дѣдото не може да вземе *приведеницата* на своя внукъ (или бабата *завареника* на своята внука:

28) Внукътъ не може да вземе *приведеницата* на поженившия се свой дѣдо (или внуката *завареника* на баба си):

29) Дѣдото не може да вземе *свезката* на внука си, нито *зълвата* на внуката си (нито бабата на внуката си дѣверя):

30) Внукътъ не може да вземе *свекърката* на оженившия се свой дѣдо, нито *зълвата* на баба си, нито внуката—*дъверя* на баба си:

Атанасъ — Елена (сест.) Ирина
|
Василий
|
Георгий

31) Прадѣдото не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си правнукъ (или прабабата — *вдовеца* на своята правнука):

Атанасъ
|
Василий
|
Георгий
| †
Димитрий — Елена.

32) Правнукътъ не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си прадѣдо (или правнуката — *вдовеца* на своята прабаба):

†
Атанасъ — Ирина.
|
Василий
|
Георгий
|
Димитрий

33) Никой, слѣдъ смъртьта на първата си жена. не може да вземе нейната *правнука*:

†
Атанасъ — Елена
|
Ирина
|
Теодора
|
Мария.

34) Нито нейната прабаба:

Мария
|
Ирина
|
Теодора
| †
Атанасъ — Елена.

35) Никой, слѣдъ смъртьта на жена си, не може да вземе нейната *сестринница*, или *братанница*:

†
Атанасъ———Елена (сест.) Ирина
|
Теодора.

36) Нито нейната тетка, или леля:

Атанасъ ..... Ирина (сест.) Мария
| | †
|_____Теодора.

г. *Лицата, които съвпадатъ на* **четвърта степень** *въ двоекрьвното сродство, и които не могжтъ да се взематъ, сж слѣдующитѣ*:

1) Бащата не може да вземе *лелята* на снаха си или *тетката* на зетя си:

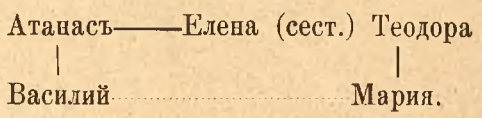
Атанасъ ..... Елена (бр.) Теодора
| |
Василий———————Ирина.

2) Майката не може да вземе на снаха си или на зетя ни *чичата* ни *вуйката*:

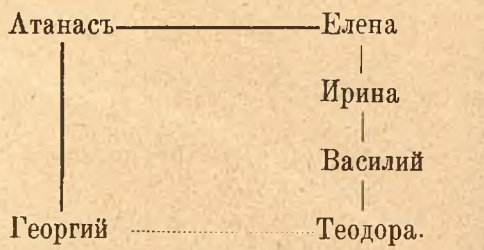
Анастасия ..... Василий (бр.) Теодоръ
| |
Мария———————Иванъ.

3) Баща и синъ не могжтъ да вземжтъ *леля* и *сестринница* (или *тетка* и *братанница*) отъ другъ родъ, сирѣчь: ако по-напрѣдъ бащата е взелъ едната отъ двѣтѣ — лелята, или сестринницата, тогава синътъ не може да вземе другата; тоже, ако по-напрѣдъ синътъ

е взелъ едната отъ двѣтѣ, тогава бащата не може да вземе другата:

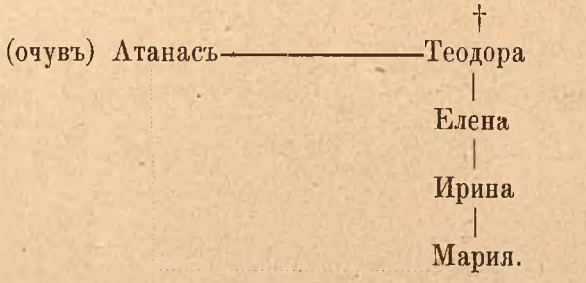

4) Баща и синъ не могжтъ да взематъ *прабаба* и *правнука* отъ другъ родъ, сирѣчь: ако бащата по-напрѣдъ е взелъ прабабата, тогава синътъ не може да вземе правнуката; тоже, ако синътъ по-напрѣдъ е взелъ правнуката, тогава бащата не може да вземе прабабата:

По същото правило майка и дъщеря не могжтъ да вземжтъ чича и внукъ, както и прадѣдо и правнукъ.

5) Очуватъ, слѣдъ смъртьта на втората си жена, не може да вземе нейната *правнука* (или мащехата — правнука):

6) Заварникътъ не може да вземе *правнуката* на мащеха си (или приведеницата *правнука* насвоя очувъ):

Атанасъ——————Теодора
|
Елена
|
Ирина
|
(зав.) Василий ..... Мария.

7) Приведеникътъ не може да вземе *братаницата*, или *сестрининцата* на своя очувъ:

Анастасия——Василий (бр.) Ирина
|
(прив.) Георгий ..... Елена.

8) Завареникътъ не може да вземе *братаницата*, или *сестрининцата* на мащеха си (нито заварницата не може да вземе братанеца, или сестринника):

Атанасъ———Ирина (бр.) Георги
|
(зав.) Василий ..... Елена

9) Братътъ не може да вземе *дъщерята* на приведеника, или на приведеницата на своя братъ:

Атанасъ (бр.) Василий———Елена
|
(прив.) Ирина
|
Теодора.

10) Сестрата не може да вземе *сина* на заварника, или на завареницата на своята сестра:

Анастасия (сест.) Ирина——Георгий
|
(зав.) Елена
|
Димитрий.

11) Братътъ не може да вземе *внуката* на братовата си жена (снахата,) или на сестриния си мжжъ (зетя):

Атанасъ (бр.) Василий——Добра
|
Елена
|
Ирина

12) Сестрата не може да вземе *внука* на сестрения си мѫжъ (зетя), или на братовата си жена (снахата):

Анастасия (сест.) Елена——Василий
|
Георгий
|
Димитрий.

13) Двама братья не могѫтъ да вематъ двѣ сестри отъ другъ родъ, сирѣчь: ако по-напрѣдъ единий е взелъ едната сестра, тогава другий не може да вземе другата:

Атанасъ (бр.) Василий—Елена (сест.) Ирина.

14) Двѣ сестри, по сѫщото правило, не могѫтъ да вземѫтъ двама братья отъ другъ родъ:

Анастасия (сест.) Теодора—Василий (бр.) Георгий.

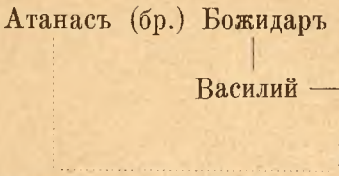
15) Чичата не може да вземе *свезката* на своя братанецъ, (ни вуйката—свезката на своя сестринникъ):

Атанасъ (бр.) Василий.....Теодора
| |
Георгий————————Елена.

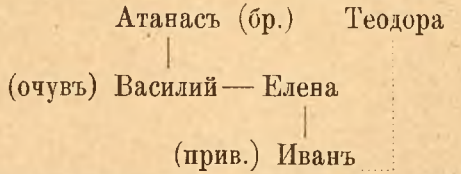
16) Тетката не може да вземе *свекъра* на своята братаница (ни лелята—свекъра на своята сестринница):

Атанасъ (бр.) Елена.....Иванъ
| |
Мария————————Теодоръ.

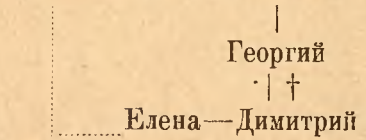
17) Чичата не може да вземе приведеницата на своя братанецъ (нито тетката, или лелята приведеника):

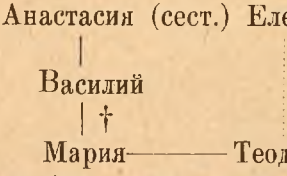
18) Приведеникътъ на братанеца не може да вземе *тетката* на своя очувъ (или приведеницата — *чичата* на своя очувъ):

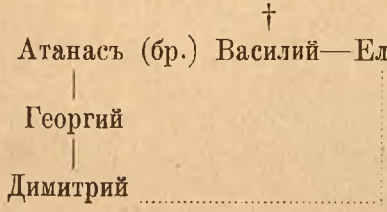
19) Голѣмий чича не може да вземе вдовицата на голѣмия свой братанецъ (или голѣмий вуйка вдовицата на голѣмия свой сестринникъ):

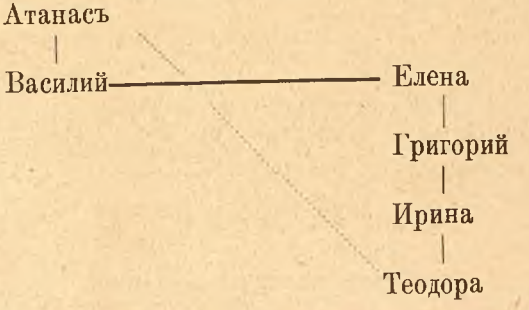
20) Вдовецътъ на голѣмата братаница, или сестринница, не може да вземе на умрѣлата си жена голѣмата *тетка* или *леля*:

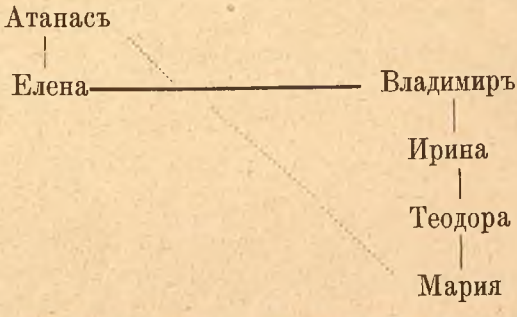
21) Голѣмий братанецъ не може да вземе *вдовицата* на голѣмия си чича (или голѣмата сестриница не може да вземе *вдовеца* на голѣмата си леля):

22) Свекърътъ не може да вземе на своята снаха (по синъ) *правнуката* (или тъщата — правнука):

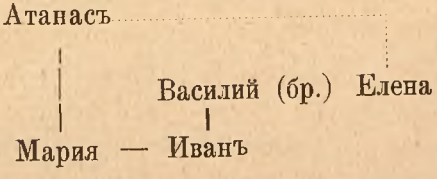

23) Тъстътъ не може да вземе на своя зеть *правнуката* (или свекървата не може да вземе правнука):

24) Правнукътъ неможе да вземе *тъщата* на своя прадѣдо (или правнуката *свекора* на своята прабаба): Чертежътъ е сѫщий както на горнитѣ.

25) Тъстътъ не може да вземе *лелята* или *тет_ката* на зетя, си или тъщата не може да вземе чичата или вуйката на снаха си):

26) Свекърътъ не може да вземе *тетката* или *лелята* на снаха си (или свекървата *чичата* или *вуйката* на снаха си):

Атанасъ

Владимиръ (бр.) Мария

Димитрий—Елена.

27) Първий братовчедъ не може да вземе вдовицата на първия си братовчедъ:

Атанасъ (бр.) Василий

†

Георги (1 брч.) Димитрий — Елена

28) Първата братовчедка не може да вземе *вдовеца* на първата си братовчедка:

Анастасия (сест.) Елена

†

Мария (1 брч). Теодора — Иванъ.

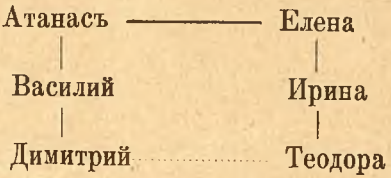
29) Дѣдо и внукъ не могжтъ да вематъ *двѣ сестри* отъ другъ родъ, сирѣчь: ако дѣдото по-напрѣдъ е взелъ едната сестра, тогава внукътъ не може да вземе другата; ако ли внукътъ по-напрѣдъ е взелъ едната, тогава дѣдото не може да вземе другата (сѫщото е: баба и внука не могжтъ да вематъ двама братья):

Атанасъ————Елена (сест.) Ирина

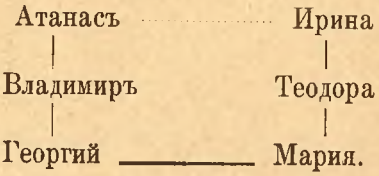
Владимиръ

Георгий

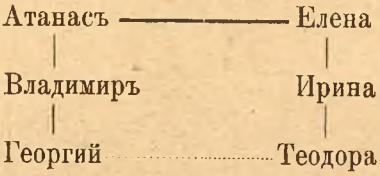
30) Дѣдо и внукъ не могжтъ да вематъ баба и внука отъ другъ родъ, сирѣчь: ако дѣдото по-напрѣдъ е взелъ бабата или внуката, тогава внукътъ не може нито едната отъ двѣтѣ; ако ли внукътъ по-напрѣдъ е взелъ едната отъ двѣтѣ, тогава дѣдото не може да вземе другата (сѫщото е: баба и внука не могжтъ да вематъ дѣдо и внукъ):

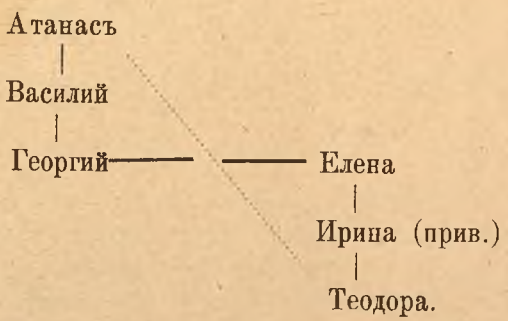
31) Дѣдото не може да вземе *бабата* на внуковата си жена:

32) Внукътъ не може да вземе *внуката* на дѣдовата си жена:

33) Дѣдото не може да вземе дъщерята на приведеницата или приведеника на своя внукъ (сѫщо и бабата не може да вземе сина):

34) Внукътъ не може да вземе дъщерята на приведеницата, или на приведеника на своя дѣда (ни внуката-сина на бабината си заварница, или заварникъ):

Атанасъ ——— Елена
|
Владимиръ
|
Георгий

Ирина (прив.)
|
Теодора.

35) Дѣдото не може да вземе *свезката* на внука си или *зълвата* на внука си:

Асѣнь
|
Владимиръ
|
Георгий — Елена (сест.) Ирина.

36) Внукътъ не може да вземе свезката на дѣда си (или зълвата на баба си):

Атанасъ — Елена (сест.) Ирина
|
Василий
|
Георгий

37) Прадѣдото не може да вземе тъщата на своя правнукъ, или свекървата на своята правнука:

Атанасъ
|
Василий
|
Георгий
|
Димитрий

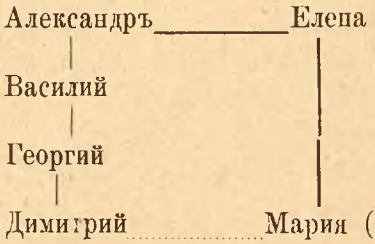
Елена
|
Теодора

38) Прабабата не може да вземе свекъра на своята правнука, или тъста на своя правнукъ:

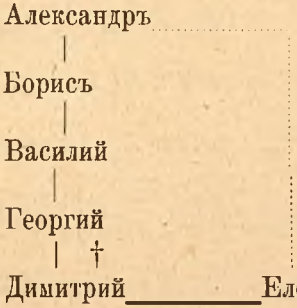
Анна
|
Владимиръ
|
Георгий
|
Елена

Иванъ (свекъръ)
|
Теодоръ.

39) Правнукътъ не може да вземе *приведеницата* на поженившия се свой прадѣдо (или правнуката — приведеника):

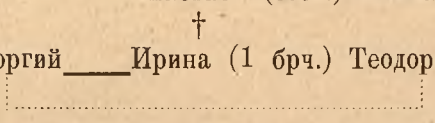

40) Прапрадѣдото не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си праправнукъ (нито послѣдний—вдовицата на първия):

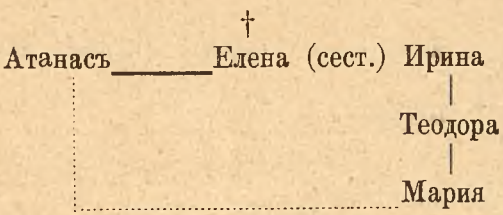

41) Сѫщото е, че прапрабабата не може да вземе *вдовеца* на своята умрѣла праправнука, нито послѣднята — вдовеца на първата: чертежътъ е сѫщий.

42) Никой не може да вземе двѣ първи братовчедки, сирѣчь, откато е взелъ едната и тя умре, не може да вземе другата (тоже никоя не може да вземе двама първи братовчеди):

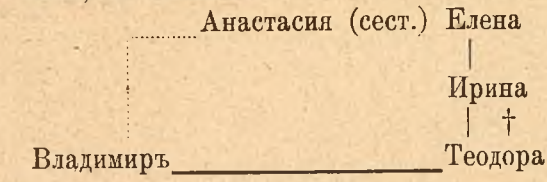
43) Никой не може да вземе на умрѣлата си жена *голѣмата сестринница*, или *братаница*:

44) Никоя не може да вземе на умрѣлия си мжжъ голѣмия братанецъ, или сестриникъ:

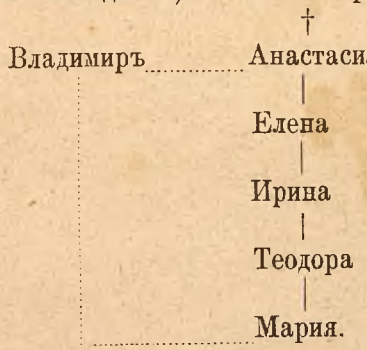
Чертежътъ е сжщий.

45 Никой не може да вземе на умрѣлата си жена *голѣмата леля*, или *тетка:*

46) Никоя не може да вземе на умрѣлия си мжжъ голѣмия чича, или вуйка: чертежътъ е сжщий.

47) Никой не може да вземе *прапрабаба* и *праправнука* слѣдъ смъртьта на едната, която по-напрѣдъ е взелъ:

д) *Лицата, които съвпадатъ на* **пета степень** *въ двоекрѣвното сродство, и които не могжтъ да се взематъ, сж слѣдующитѣ:*

1) Бащата не може да вземе *първата братовчедка* на снаха си, или на зетя си (или майката — първия братовчедъ):

Елена (сест.) Ирина
Атанасъ ..... Теодора (1 брч.) Мария.
|
Василий _____|

2) Синътъ не може да вземе на мащеха си първата братовчедка (нито дъщерята — първия братовчедъ):

Анастасия (бр.) Василий
Георгий _____ Елена (1 брч.) Ирина.
|
Димитрий .....

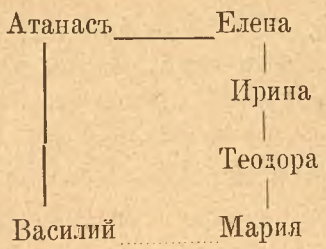
3) Баща и синъ не могѫтъ да вематъ двѣ първи братовчедки, сирѣчь: ако бащата по-напрѣдъ е взелъ едната, тогава синътъ не може да вземе другата, и ако синътъ е взелъ по-напрѣдъ едната, тогава бащата не може да вземе останѫлата (сѫщо: майка и дъщеря не могѫтъ да вземѫтъ двама първи братовчеди):

Анастасия (сест.) Елена
Димитрий _____ Ирина (1 брч.) Мария.
|
Теодоръ .....

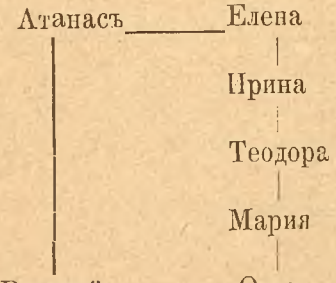
4) Баща и синъ, по сѫщото правило, не могѫтъ да вематъ *голѣма леля* (или тетка) и *голѣма сестринича* (или братаница) сѫщо: майка и дъщеря не могѫтъ да вематъ голѣмъ чича, или вуйка и голѣмъ братанецъ, или сестринникъ):

Василий _____ Анастасия (сест.) Елена
|
Ирина
|
Олга

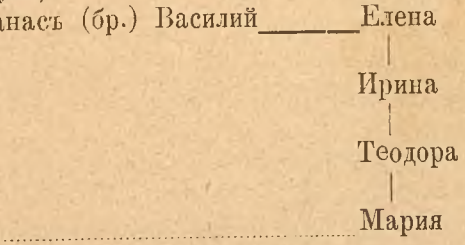
5) Баща и синъ, по сѫщото привило, не могѫтъ да вематъ *прабаба* и *правнука* (сѫщо: прабаба и правнука не могѫтъ да вематъ прадѣдо и правнукъ):

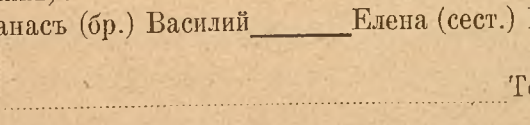
6) Заварникътъ, или приведенникътъ не може да вземе *праправнуката* на мащеха (или на очува) си: сѫщо и заварницата или приведенницата не може да вземе *праправнука*:

7) Двама братья, по 3-то правило, не могѫтъ да взематъ *прабаба* и *правнука* (или двѣ сестри — прадѣдо и правнукъ):

8) Двама братья, по сѫщото 3 правило, не могѫтъ да взематъ *тетка* и *братаница*, или *леля* и *сестринница* (сѫщо: двѣ сестри — чича и братанецъ, или вуйка и сестринникъ):

9) Слѣдователно, братъ не може да вземе на братовата си жена *сестреницата* или *братаницата* (или сестрата — на сестринния си мѫжъ сестриника, или братанеца):

Атанасъ (бр.) Василий_____Елена (сест.) Ирина
.....|
.....Теодора.

10) Нито *тетката* или лелята на жената на другия си братъ (или сестрата — чичата или вуйката):

Атанасъ (бр.) Владимиръ.....Елена (сест.) Ирина
|.....|
|_____Теодора

11) Братътъ не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си братовъ, или сестринъ правнукъ (или сестрата не може да вземе *вдовеца* на умрѣлата си сестрина, или братова внука):

Атанасъ (бр.) Василий
|
Георгий
|
Димитрий
| †
Теодоръ — Елена.....

12) Чичата не може да вземе *свезката* на братанеца, или на сестринника си, ни *зълвата* на братаницата, или на сестринницата си (сѫщото е: лелята не може да вземе дѣверя):

Атанасъ (бр.) Владимиръ.....
|
Георгий —— Елена (сест.) Ирина.

13) Братанецътъ не може да вземе *свезката* на чича си, или на вуйка си, ни *зълвата* на тетка, или на леля си (сѫщо е: братаницата или сестринницата не може да вземе дѣверя):

Атанасъ (бр.) Григорий — Елена (сест.) Ирина
|
Василий.....

14) Чичата (или вуйката) не може да вземе *бабата* на жената на своя братанецъ, или сестринникъ (ни лелята (или тетката) — дѣдото):

Атанасъ (бр.) Василий ..... Елена
|
Ирина
|
Георгий——————Теодора

15) Братанецътъ не може да вземе *внуката* на стрина си, или на вуйна си, или *дъщерята* на неговата приведеница:

Атанасъ (бр.) Василий ——— Елена
|
Ирина
|
Теодора ..... Георгий

16) Сестринницата или братаницата не може да вземе *внука* на мѫжа на леля си, или на тетка си, или *сина* на нейната заварница: чертежътъ е сѫщий.

17) Малкий братанецъ не може да вземе *вдовицата* на малкия си чича (или вуйка) (ни малката братаница, или сестринница *вдовеца* на леля си, или на тетка си):

Атанасъ (бр.) Василий
†
Георгий (1 брч.) Димитрий — Елена
|
Теодоръ .....

18) Първий братовчедъ не може да вземе *приведеницата* на другия си първъ братовчедъ (ни първата братовчедка *заварника* на другата си братовчедка.

Атанасъ (бр.) Василий

Георгий (1 брч.) Димитрий — Елена
|
.....Ирина

19) Първий братовчедъ не може да вземе *тъщата* на другия си първъ братовчедъ (ни първата братовчедка — *свекърва* на другата си първа братовчедка):

Атанасъ (бр.) Василий
.....Ирина
|
Георгий (1 брч.) Димитрий — Теодора

20) Първий братовчедъ не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си малъкъ братанецъ, или сестринникъ:

Атанасъ (бр.) Василий
Григорий (1 брч.) Димитрий
| †
Иванъ — Елена

.....

21) Дѣдо и внукъ не могѫтъ да взематъ *леля* (или *тетка*) и *сестринница*, или *братаница* по горѣприведеното 3 правило:

Атанасъ —— Елена (сес.) Ирина
|
Василий
|
Георгий ..... Теодора

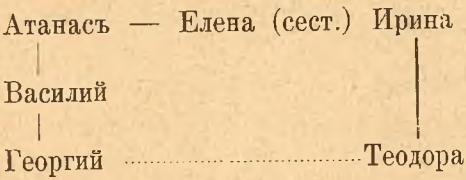
22) Сѫщото е: баба и внука не могѫтъ да взематъ чича, или вуйка, и братанецъ, или сестринникъ. Чертежътъ е сѫщий.

23) Дѣдото не може да вземе *лелята* (или *тетката*) на жената на внука си, или на мѫжа на внуката си:

Атанасъ ..... Елена (сестр.) Ирина
|
Василий
|
Димитрий ———————— Мария.

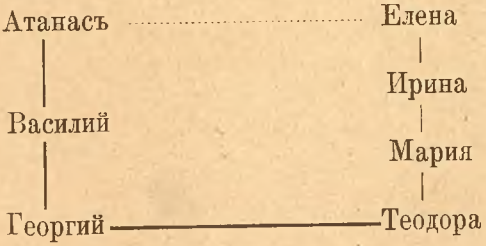
24) Бабата не може да вземе *чичата* (или вуйката) на мѫжа на внуката си, или на жената на внука си. Чертежътъ е сѫщий.

25) Внукътъ не може да вземе *сестринницата* (или *братаницата* на жената на дѣда си, или на мѫжа на баба си.

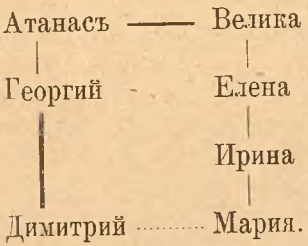

26) Внуката не може да вземе *братанеца* (или *сестринника*) на мжжа на баба си, или на жената на дѣда си. Чертежътъ е сжщий.

27) Дѣдото не може да вземе на внуковата си жена *прабабата*:

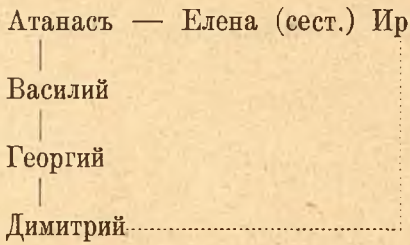
28) Внукътъ не може да вземе на дѣдовата си жена *правнуката*:

29) Бабата не може да вземе на правнукиния си мжжъ *прадѣдото*: чертежътъ е сжщий.

30) Внуката не може да вземе на бабиния си мжжъ *правнука*: чертежътъ е сжщий.

Прадѣдо и правнукъ не могжтъ да вземжтъ *двѣ сестри* (по 3-то правило):

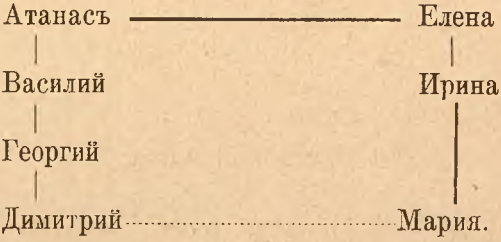
31) Прабаба и правнука (по сѫщото горѣприведено 3 правило) не могѫтъ да вематъ *двама братъя*: чертежътъ е сѫщий.

32) Прадѣдото не може да вземе *бабата* на правнуковата си жена:

33) Прабабата не може да вземе на правнукиния си мѫжъ *дѣдото*: чертежътъ е сѫщий.

34) Правнукътъ не може да вземе *дъщерята* на приведеницата, или на приведеника на своя прадѣдо:

35) Прадѣдото не може да вземе *свезката* на правнука си, или зълвата на правнуката си:

Атанасъ
|
Василъ
|
Георгий
|
Димитрий——Елена (сест.) Ирина.

36) Прабабата не може да вземе на правнуката си *дъверя*: чертежътъ е сжщий.

37) Правнукътъ не може да вземе *свезката* на прадѣда си, или зълва си:

Атанасъ ——Елена (сест.) Ирина.
|
Василий
|
Георгий
|
Димитрий

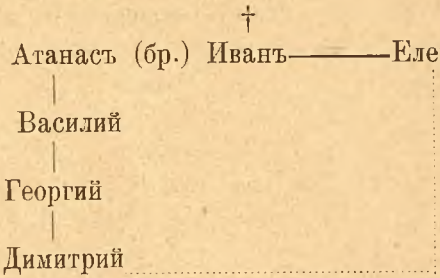
38) Правнуката не може да вземе *дъверя* на прабаба си: чертежътъ е сжщий.

39) Прадѣдовата сестра не може да вземе *вдовеца* на братовата си правнука:

Атанасъ (бр.) Елена
|
Василий
|
Гергий
| †
Ирина — Димитрий.

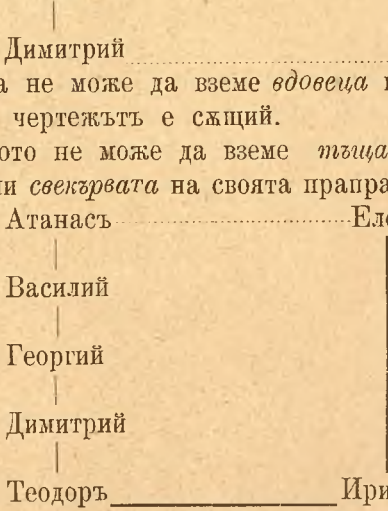
40) Прабабиний братъ не може да вземе *вдовицата* на сестринния си внукъ: чертежътъ е сжщий.

Правнукътъ не може да вземе *вдовицата* на прадѣдовия си братъ:

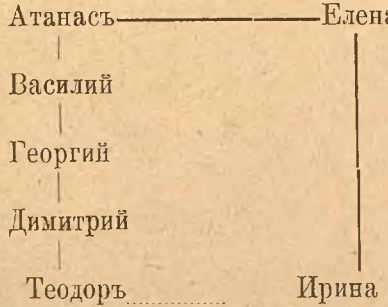
41) Правнуката не може да вземе *вдовеца* на прабабината си сестра: чертежътъ е сжщий.

42) Прапрадѣдото не може да вземе *тъщата* на своя праправнукъ, или *свекървата* на своята праправнука:

43) Прапрабабата не може да вземе *тъста* на своя праправнукъ, или свекърва на своята праправнука: чертежътъ е сжщий.

44) Праправнукътъ не може да вземе *приведеницата* на своя прапрадѣдо:

45) Праправнуката не може да вземе *приведеника* на своя прапрадѣдо, или *заведеника* на своята прапрабаба: чертежътъ е сжщий.

46) Никой не може да вземе малка леля или тетка, и, слѣдъ смъртьта ѝ, нейната *сестринница* или *братаница*:

Анастасия (сест.) Елена
†
Василий———Ирина (1 брч.) Ирина
|
Теодора.

47) Никой не може да вземе *голѣма леля*, (или *тетка*): и, слѣдъ смъртьта ѝ, *правнуката* на *нейната сестра*:

†
Атанасъ———Елена (сест.) Ирина
|
Теодора
|
Мария
|
Олга.

48) Никой не може да вземе *прабаба*, и, слѣдъ смъртьта ѝ, *внуката* на нейната правнука:

†
Марко———Анастасия
|
Владимиръ
|
Георгий
|
Елена
|
Ирина
|
Теодора.

49) Сѫщото е: никоя не може да вземе малъкъ чича и вуйка, нито голѣмъ чича или вуйка, нито прадѣдо, и слѣдъ неговата смърть *внука* на неговия правнукъ: чертежитѣ сѫ сѫщитѣ.

ж. *Лицата които съвпадатъ на* **шеста степень** *въ двоекръвното сродство и отъ които едни не могжтъ да се вематъ и други могжтъ да се вематъ, сж слѣдужщитѣ*:

а. *Лицата, които съвпадатъ на шеста степень, и които могжтъ да се вематъ, сж слѣдужщитѣ*:

1) Баща и синъ не могжтъ да вематъ *малка леля* (или *тетка*) и *сестринница* (или *братаница*), сирѣчь: ако по-напрѣдъ бащата е взелъ лелята или сестринницата, тогава синътъ не може да вземе останжлата; или, ако по-напрѣдъ синътъ е взелъ едната отъ тия, тогава бащата не може да вземе другата:

Анастасия (сест.) Елена
Василий——Ирина (1 бр.) Теодора
| |
Георгий.....Мария.

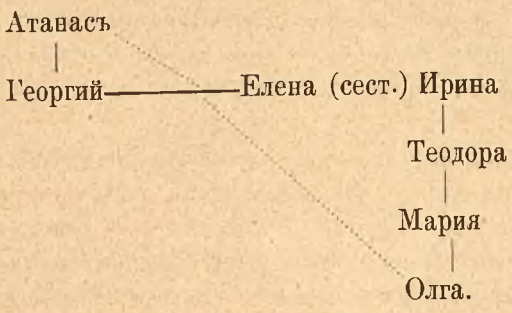
2) На майка и дъщеря, по сжщото правило, е позволено да вематъ *малкъ чича* (или *вуйка*) и *малъкъ сестринникъ* (или *браатнецъ*): чертежътъ е сжщий.

3) На баща и синъ, по сжщото правило, е позволено да вематъ голѣма леля (или тетка) и *дъщерята* на голѣмата нейна сестринница, или братаница.

Атанасъ—Елена (бр.) Василий
| |
| Ирина
| |
| Теодора
| |
Димитрий.....Мария.

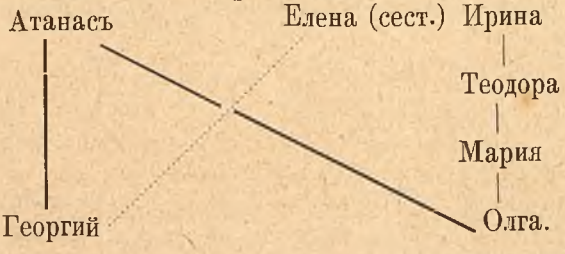
4) Майка и дъщеря могжтъ да вематъ *голѣмъ чича* (или *вуйка*) и *сина* на голѣмия неговъ братанецъ, или сестринникъ: чертежътъ е сжщий.

5) Бащата не може да вземе *правнуката* на синовата си свезка, или шурей, или на щеркината си зълва или дѣверь:

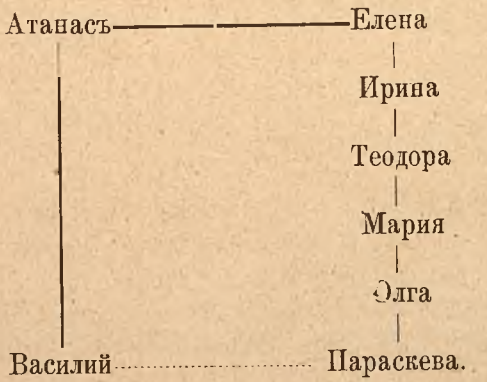
6) Майката не може да вземе *правнука* на щеркината си зълва, или дѣверь: чертежътъ е сѫщий.

7) Заварникътъ не може да вземе на своята мащеха *прабабината* ѝ *сестра*:

8) Приведеницата не може да вземе на своя очувъ *прадѣдовия му братъ*: чертежътъ е сѫщий.

9) Баща и синъ могѫтъ да взематъ по първото правило, *майката* на прабабата и *дъщерята* на нейната праправнука:

10) Двама братья не могѫтъ да взематъ двѣ *първи братовчедки* по насоченото първо правило (нито двѣ сестри — двама *първи братовчеди*):

Анастасия (сест.) Елена
Георгий (бр.) Василий — Ирина (1 брч.) Мария,

защото имената имъ се смѣсватъ, и първитѣ братовчедки ставатъ една на друга етърви, а братята единъ на други свояци (баджанаци).

11) Двата братья не могѫтъ да взематъ, по сѫщото правило, *голѣма леля* или *тетка*, и *голѣма сестринница*, или *братаница*:

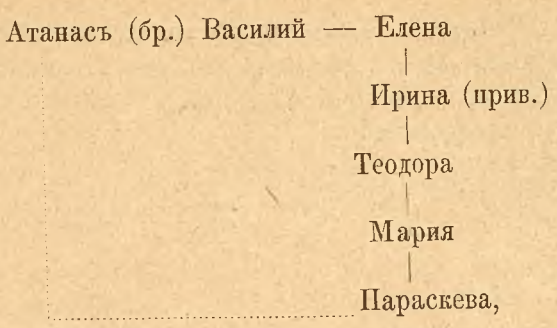
Атанасъ (бр.) Василий — Елена (сест.) Ирина
|
Теодора
|
Мария.

12) Двѣ сестри не могѫтъ да взематъ голѣмъ чича или вуйка и голѣмъ *братанецъ* или *сестринникъ*. Чертежътъ е сѫщий.

13) Двама братья, по сѫщото първо правило, не могѫтъ да взематъ прапрабаба и праправнука (сѫщо и двѣ сестри не могѫтъ да взематъ *прапрадѣдо и праправнукъ*):

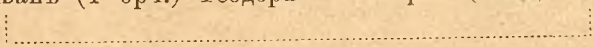
Атанасъ (бр.) Георгий — Елена
|
Мария
|
Теодора
|
Ирина
|
Олга.

14) Братътъ не може да вземе *правнуката* на приведеницата на своя братъ (нито сестрата *правнука* на заварницата на сестра си):

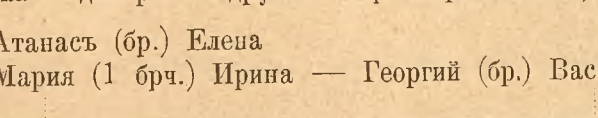

защото имената се смѣсватъ: прапрабабата и праправнуката щѣхѫ да станѫтъ една на друга етърви.

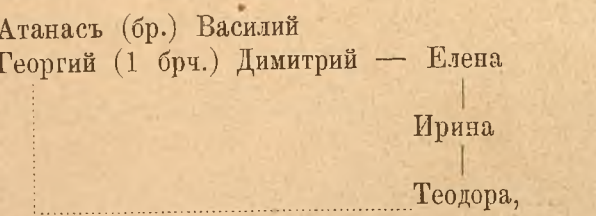
15) Двама първи братовчеди не могѫтъ да взематъ *двѣ сестри* (срав. 10 примѣръ; сѫщо и двѣ първи братовчедки не могѫтъ да взематъ двама братья):

16) Единъ първи братовчедъ не може да вземе свезката на другия си първи братовчедъ (нито първата братовчедка — дѣверя на другата първа братовчедка):

17) Двама първи братовчеди не могѫтъ да взематъ по първото правило, *баба* и *внука* (нито двѣ първи братовчеди — *дѣдо* и *внукъ*):

защото въ тоя случай Димитрий щѣше да стане дѣдо на своя първи братовчедъ Георгя.

18) Поради това първий братовчедъ не може да вземе *внуката* на жената на първия си братовчедъ (нито първата братовчедка — *внука* на мжжа на първата си братовчедка):

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий — Елена
|
Ирина
|
Мария.

19) Вторий братовчедъ не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си втори братовчедъ (нито втората братовчедка — *вдовецъ* на втората си братовчедка):

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
†
Теодоръ (2 брч.) Иванъ — Елена.

20 Чича и братанецъ (или вуйка и сестринникъ) не могжтъ да вематъ *сестринница* (или братаница) и *леля* (или тетка):

Атанасъ (бр.) Василий — Елена (сест.) Ирина
|
Георгий — Теодора,

защото се размѣсватъ имената.

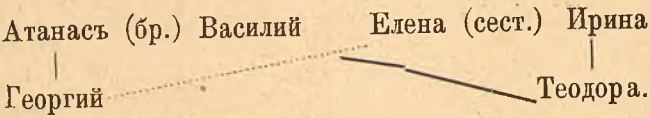
21) Леля и сестринница (или тетка и братаница) не могжтъ да вематъ *чича* и *братанецъ*: чертежътъ е сжщий.

22) Чичата, или вуйката не може да вземе *дъщерята* на братанецовата си свезка:

Атанасъ (бр.) Георгий — Елена (сест.) Ирина
|
Василий — Теодора

23) Лелята, или тетката не може да вземе сина на дѣверя на сестриницата си: чертежътъ е сѫщий.

24) И обратно: братанецътъ не може да вземе *лелята* или *тетката* на жената на чича си (т. е. на стрина си) или на вуйка си:

25) Двама чичовци отъ два различни родове не могѫтъ да взематъ единъ на други *сестринница* или *братаница*, по първото горѣприведено правило:

26) Двама вуйковци отъ два други родове не могѫтъ да взематъ единъ на други *сестринницата*: Чертежътъ е сѫщий.

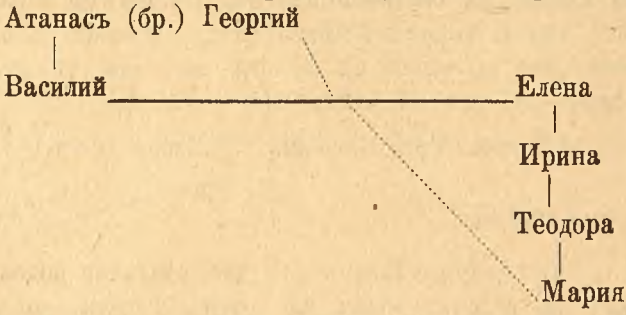
27) Двѣ лели или двѣ тетки не могѫтъ да взематъ една на друга *сестринника*, или *братанеца*: чертежътъ е сѫщий.

28) Сѫщото е: Чичата отъ единъ родъ, лелята отъ другъ родъ не могѫтъ да взематъ: Чичата *сестринницата*, или *братаницата* на лелята, а лелята братанеца или сестринника на чичата (по 1-то правило):

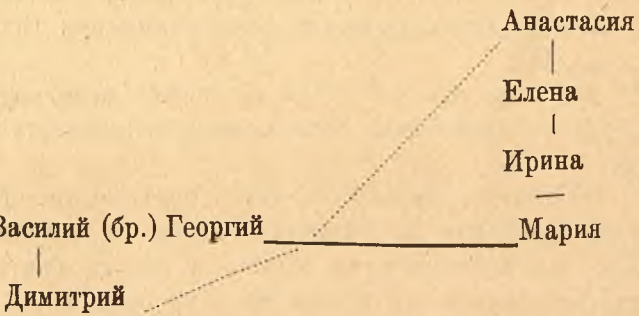
Забѣлѣжка. Тия четире сродства нѣкои, напримѣръ, Неофитъ Цариградский патриархъ и Теофанъ Иерусалимский (въ 1602 год.) не ги считатъ за нищо, но по самия смислъ на правилата се разбира, че не може да се разрѣшѫтъ, по причина, че се размѣсватъ имената: братаницитѣ, или сестриницитѣ щѣхѫ да станѫтъ лели, а чичовцитѣ, или вуйковцитѣ — сестринници, което е нелѣпость. Но тази причина Църквата забранява подобни бракосъчетания, а свещенницитѣ сѫ длъжни строго да нникаватъ и, въ случай на недоумѣние, да се допитватъ до своя архиерей.

29) Чичата, или вуйката не може да вземе правнуката на жената на своя братанецъ, или сестринникъ:

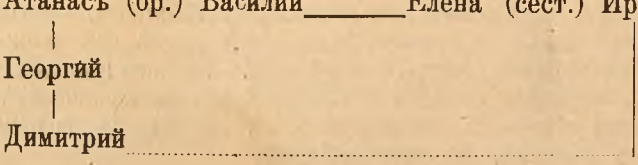
30) Лелята не може да вземе *правнука* на мжжа на сестринницата си (или тетката на братаницата си): чертежътъ е сжщий.

31) Братанецътъ, или сестринникътъ не може да вземе *прабабата* на чичовата или на вуйковата си жена:

32) Сестринницата или братаницата не може да вземе *прадѣдото* на лелиния си, или на теткиния си мжжъ: чертежътъ е сжщий.

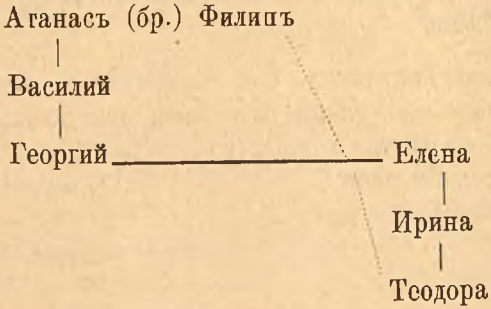
33) Голѣмъ чича, или вуйка, и голѣмъ братанецъ или сестринникъ не могатъ да вематъ двѣ сестри (по 1-то правило):

Защото, въ противенъ случай, едната сестра щѣше да стане на другата голѣма стрина, а другата голѣма нейна братаница или сестринница.

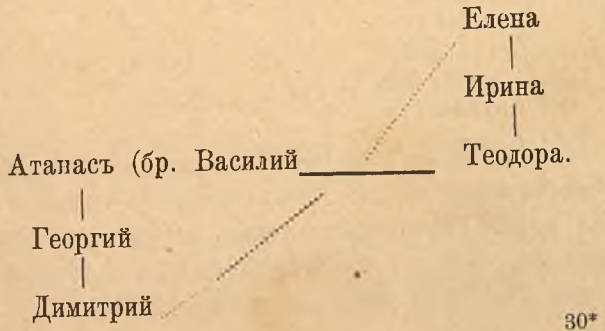
34) Голѣмата леля, или тетка, и голѣмата сестринница, или братаница, по сѫщата причина, не могѫтъ да взематъ *двама братья*: чертежътъ е сѫщий.

35) Голѣмъ чича, или вуйка не може да вземе *внуката* на жената на голѣмия си братанецъ или сестринникъ, или на мѫжа на голѣмата си братаница, или сестреница:

36) Голѣмата леля, или тетка не може да вземе *внука* на мѫжа на голѣмата си братаница, или сестринница, или на жената на голѣмия си братенецъ, или сестринникъ: чертежътъ е сѫщий.

37) Голѣмий братанецъ, или сестринникъ не може да вземе *бабата* на жената на голѣмия си чича, или вуйка си, сѫщото е: на мѫжа на голѣмата си леля, или тетка:

38) Малкий чича, или вуйка, и малкий братанецъ, или сестринникъ не могѫтъ да вземтаъ *майка* и *дъщеря* (по първото правило):

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
|
Теодоръ _____ Елена
|
Ирина

39) Малка леля или тетка, и малка братаница или сестриница не могѫтъ да вземѫтъ *баща* и *синъ*: чертежътъ е сѫщий.

40) Малкий братанецъ, или сестринникъ не може да вземе *тъщата* на малкия си чича или вуйка, или *свекѫрвата* на малката си леля, или тетка:

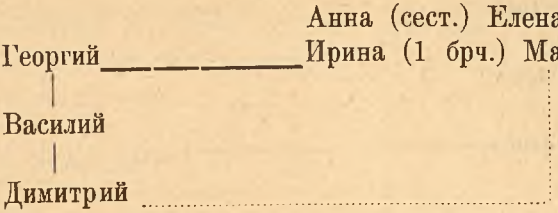
Атанасъ (бр.) Василий — Ирина
Георгий (1 брч.)Димитрий — Елена
|
Теодоръ

41) Малкий чича, или вуйка не може да вземе *вдовицата* на сина на малкия братанецъ, или сестринникъ:

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (брч.) Димитрий
|
Теодора
|
†Петръ _____ Елена.

42) Малката леля, или тетка не може да вземе *вдовеца* на дъщерята на малката си братаница, или сестриница: чертежътъ е сѫщий.

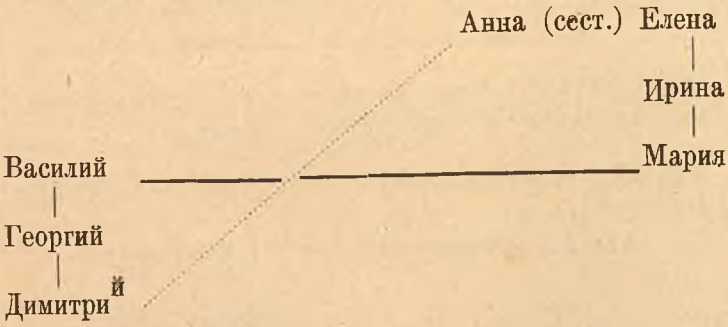
43) Дѣдо и внукъ не могѫтъ да взематъ двѣ първи братовчедки, сирѣчь: ако по-напрѣдъ дѣдото е взелъ едната първа братовчедка, тогава внукътъ не може да вземе другата: ако ли по-напрѣдъ внукътъ е взелъ едната, тогава дѣдото не мрже да вземе другата:

Защото се смѣсватъ имената: дѣдото и внукътъ ставатъ съзетьове, равни по честьта и по чина, а Ирина щѣше да стане на първата си братовчедка, Мария, баба, а послѣднята — на първата внука. Подобна нелѣпость не може да се допусне.

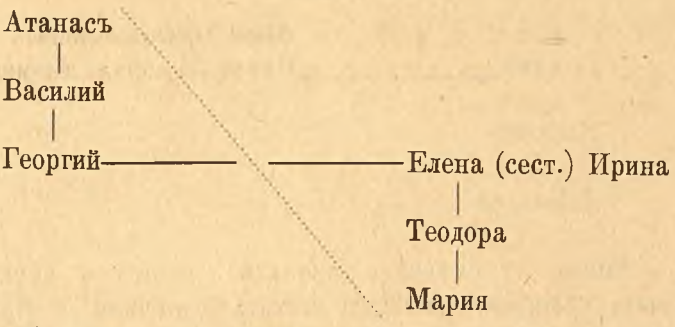
44) По сѫщата причина баба и внука не могѫтъ да взематъ двама първи братовчеди. Чертежътъ е сѫщий.

45) Дѣдо и внукъ, по приведеното 43 правило, не могѫтъ да вземѫтъ *голѣма леля* (или тетка) и *сестринница* (или братаница):

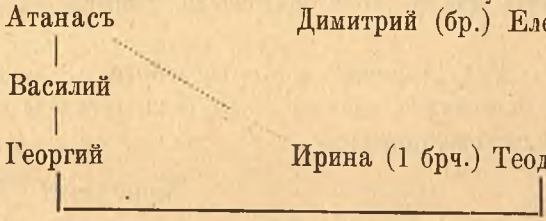
46) Бабата и внуката, по сѫщото правило, не могѫтъ да взематъ голѣмъ чича (или вуйка) и братанецъ (или сестринникъ); чертежътъ е сѫщий.

47) Дѣдото, по сѫщата причина на смѣсване имената, не може да вземе на внуковата си жена, или на внукинния си мѫжъ *голѣмата братаница* или *сестринница*:

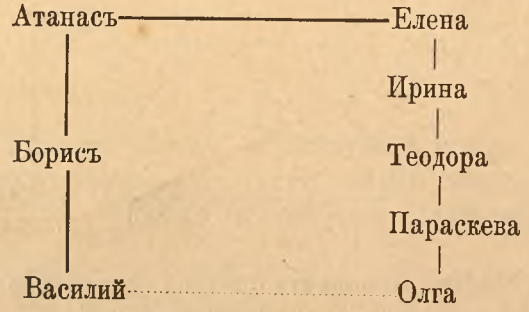
48) Бабата не може да вземе на внукинния си мжжъ или на внуковата си жена *голѣмия братанецъ*, или *сестринникъ*: чертежътъ е сжщий.

49) Дѣдото не може да вземе *първата братовчедка* на жената на внука си, или на мжжа на внуката си:

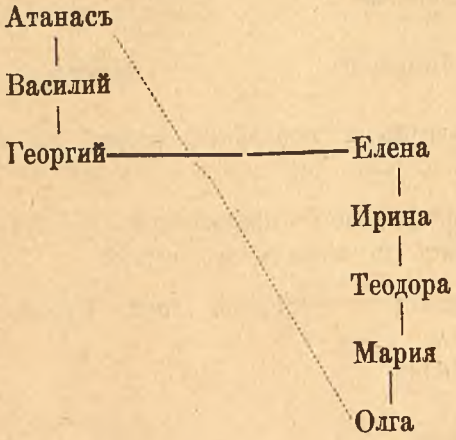
50) Бабата не може да вземе *първия братовчедъ* на мжжа на внука си: чертежътъ е сжщий.

51) Дѣдо и внукъ могжтъ да взематъ, *праправаба и праправнука*:

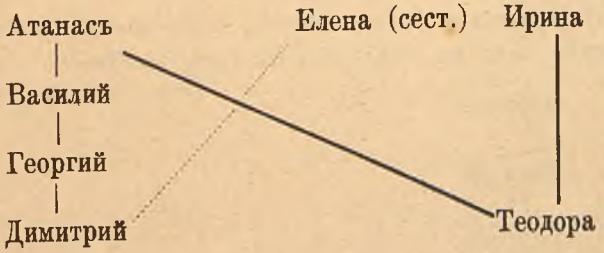
52) Баба и внука, по сжщото правило, могжтъ да взематъ прапрадѣдо и праправнукъ: чертежътъ е сжщий.

53) Дѣдото на може да вземе *праправнуката* на жената на своя внукъ ни бабата — праправнука на мжжа на своята внука:

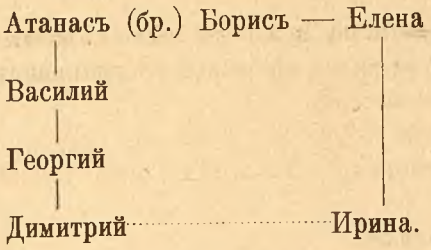
54) Внукъть може да вземе *праправнуката* на жената на своя дѣдо, или на мжжа на своята баба: чертежътъ е сжщий.

55) Прадѣдо и правнука не могжтъ да взематъ *братаница* (или сестриница) и *леля* (или тетка) по 43-то правило:

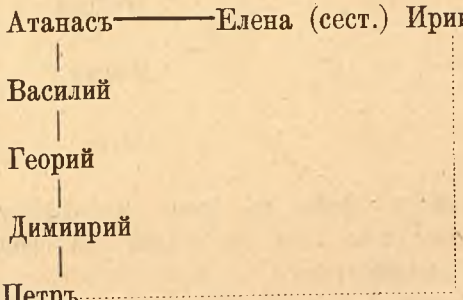
Защото се смѣсватъ имената.

56) Правнукь и прадѣдовъ братъ по 43-то правило не могжтъ да взематъ *майка* и *дъщеря*:

57) Правнука и прабабина сестра не могжтъ да вематъ *баба* и *синъ*: чертежътъ е сжщий.

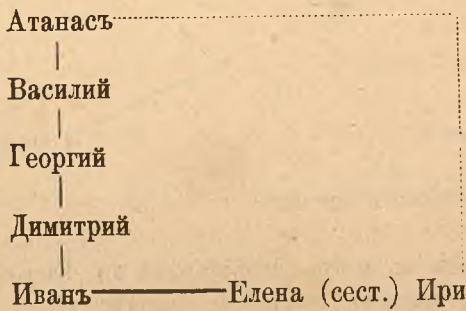
58) Прапрадѣдо и праправнукъ, по 43-то правило, не могжтъ да вематъ *двѣ сестри*:

Защото се смѣсватъ имената.

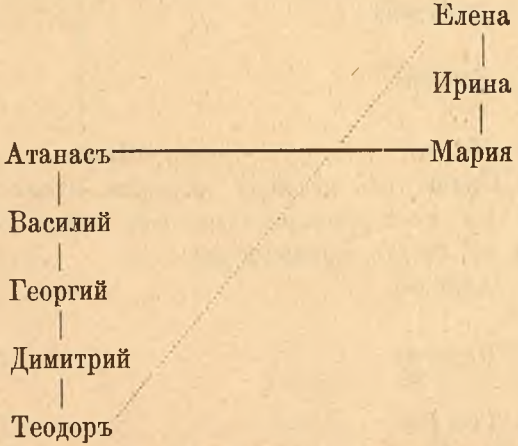
59) Прапрабаба и праправнука, по сжщата причита, не могжтъ да вематъ *двама* братья: чертежътъ е сжщий.

60) Прапрадѣдото не може да вземе на праправнука си *свезката*, или на праправнуката си *зълвата*:

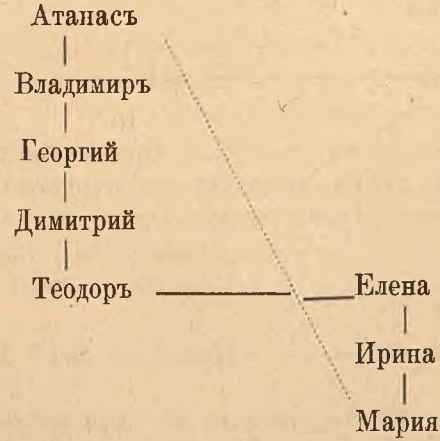

61) Прапрабабата не може да вземе на праправнуката си дѣверя, или на праправнуката си *шурята*: чертежътъ е сжщий.

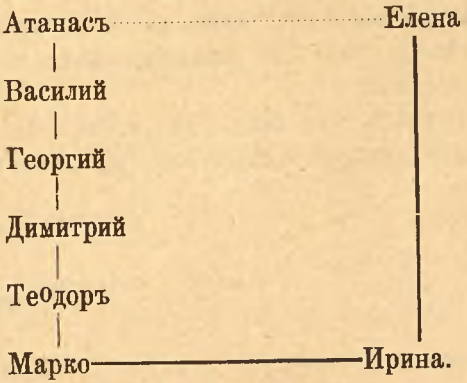
Праправнукътъ не може да вземе *бабата* на жената на своя прапрапрадѣдо (нито праправнуката — дѣдото):

62) Прапрадѣдото не може да вземе *внуката* на жената на своя праправнукъ, или на мжжа на своята праправнука:

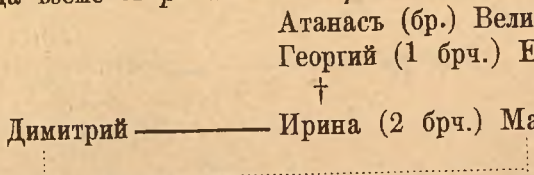
63) Пращуръ̀тъ, или бащата на прапрадѣдото, не може да вземе *тъщата* на сина на своя праправнукъ, или *свекървата* на дъщерята на своята правнука:

64) Пращурътъ не може да вземе *приведеницата* на сина на своя праправнукъ (или *заварницата* на дъщерята на своята праправнука:

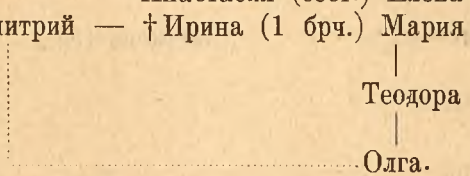
65) Никой, слѣдъ смъртьта на първата си жена, не може да вземе *втората нейна братовчеда*:

Забѣлѣжка. Понеже нѣкои си въ старо врѣме сѫ дозволявали това сродство, напримѣръ, Димитрий, архиепископъ Българский, а други сѫ го забранявали, напримѣръ, Николай, патриархъ Цариградский. (гледай у Алексия Спаноса при Арменопола стр. 378), то когато се появи нѣкоя, непрѣо-

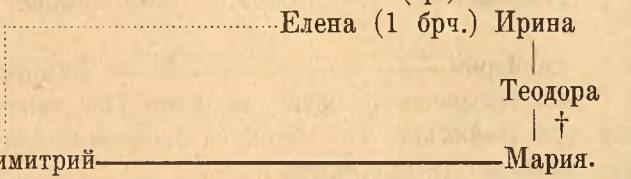
долима нужда, свещенницитѣ могѫтъ да се допитватъ до своя архиерей за разрѣшавание, или не.

66) Никой, който е водилъ малка леля, или тетка, слѣдъ нейната смъртъ, не може да вземе нейната *малка сестриниица*, или *братаница*:

Забѣлѣжка. И за сѫщото сродство, когато се прѣдстави нѣкоя необходимость, свещенницитѣ сѫ длъжни да се допитватъ до своя архиерей.

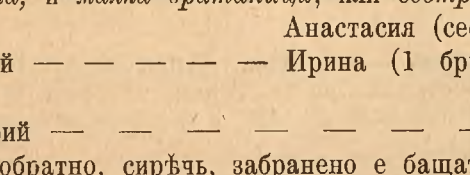
67) Никой, слѣдъ смъртьта на първата си жена, не може да вземе *малката леля* или *тетка* на тъста, или на тъщата си.

68) Никоя, слѣдъ смъртьта на първия си мѫжъ не може да вземе *малкия чича или вуйка* на *свекъра* си или на *свекървата си*: чертежътъ е сѫщий.

б) *Лицата, които съвпадатъ на* **шеста степень** *въ двоекръвното сродство и които могѫтъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

1) Баща и синъ могѫтъ да вземѫтъ *малка леля*, или *тетка*, и *малка братаница*, или *сестриница*:

но и не обратно, сирѣчь, забранено е бащата да вземе сестринницата, а синътъ лелята; защото, въ такъвъ случай, имената щѣхѫ да се смѣсѫтъ; слѣдователно, ако бащата по-напрѣдъ е взелъ сестринницата, или братани-

цата, тогава синътъ не може да вземе *лелята*, и, ако по-напрѣдъ синътъ е взелъ *лелята*, тогава бащата не може да вземе сестринницата или братаницата.

2) Баща и синъ могѫтъ да вземѫтъ *голѣма леля*, или *тетка*, и *дъщеря* на голѣмата нейна братаница или сестринница:

Василий — — — — Анастасия (сест.) Елена
|
Ирина
|
Теодора
|
Димитрий — — — — — — Мария.

3) Бащата може да вземе *първата бротовчедка* на тъщата на сина си, или на свекървата на дъщеря си:

Анна (сест.) Елена
Георгий — — — Ирина (1 брч.) Мария
|
Димитрий ——————— Теодора.

4) Заварникътъ може да вземе на мащехата си, или приведеникътъ на очува си *малката братаница*, или *малката сестринница*:

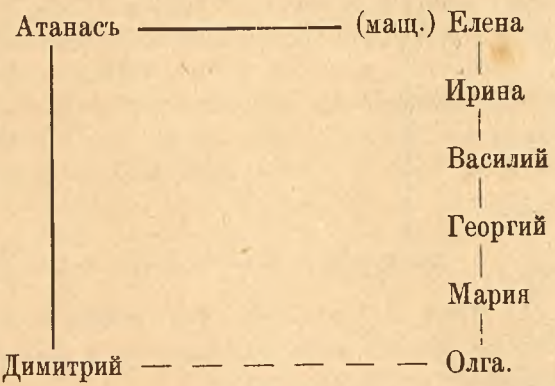
Анна (сест.) Елена
Георгий —— (мащ.) Ирина (1 брч.) Мария
|
(зав.) Димитрий — — — — — — Теодора

5) Приведеницата може да вземе на очува си малкия братанецъ или малкия сестринникъ: чертежътъ е сѫщий.

6) Заварникътъ може да вземе на мащеха си, или приведеникътъ на очува си *братовата*, или *сестрината правнука*:

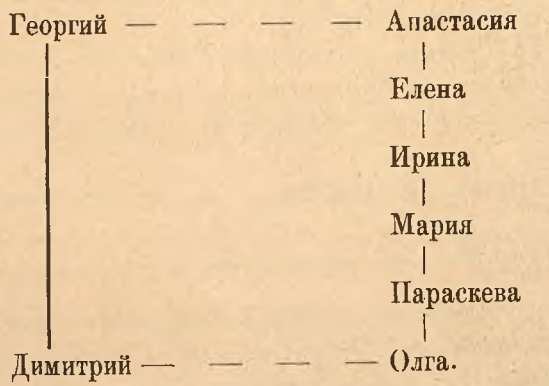
Василий —— (мащ.) Анна (сест.) Елена
|
Ирина
|
Мария
|
(завр.) Димитрий — — — — — — Теодора

7) Заварникътъ може да вземе на мащеха си, или приведеникътъ на очува си четвъртата внука:

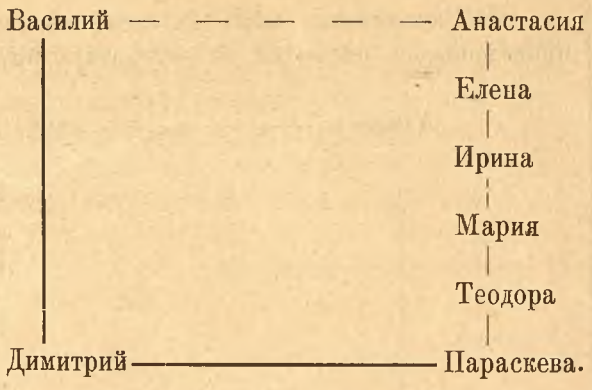
8) Приведеницата може да вземе на очува си, или заварницата на мащеха си четвъртия внукъ: чертежътъ е сжщий.

9) Баща и синъ могжтъ да вематъ *майката* на прапрабабата и *дъщерята* на *праправнуката*:

10) Майка и дъщеря могжтъ да вематъ на прапрадѣдото *пращура* и на праправнука сина: чертежътъ е сжщий.

11) Бащата може да вземе на снаха си, или на зетя си четвъртата баба (или майката пращура):

12) Чича и братанецъ, или вуйка и сестринникъ могѫтъ да вематъ *леля*, или *тетка*, и *братаница* или *сестринница* отъ другъ родъ:

Анастасъ (бр.) Василий — — — Елена (сест.) Иванъ
Георгий — — — — — — — — Теодора.

13) Лелята и сестринницата, или тетката и братаницата могѫтъ да вематъ чича, или вуйка, и братанецъ, или сестринникъ отъ другъ родъ. Чертежътъ е сѫщий.

14) Чичата или вуйката може да вземе *лелята* или *тетката* на братанецовата, или на сестринниковата си жена, или на братанецовия, или на сестричния си мѫжъ:

Антонъ (бр.) Василий — — — Елена (сест.) Ирина
Георгий——————Теодора.

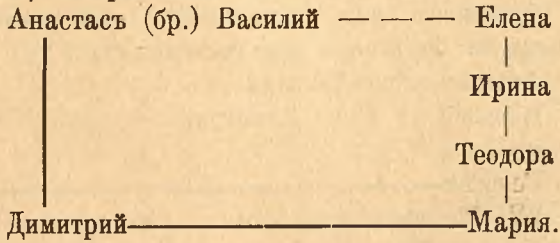
15) Братанецътъ, или сестринникътъ може да вземе *братаницата* или *сестринницата* на жената на чича си, или вуйка си, или на мѫжа на леля си, или тетка си:

Антонъ (бр.) Василий————Елена (сест.) Ирина
Георгий — — — — — — — — Мария.

Забѣлѣжка. Тия сродства, впрочемъ, се дозволяватъ условно, само ако по-старий вземе по-старата, и по-младий

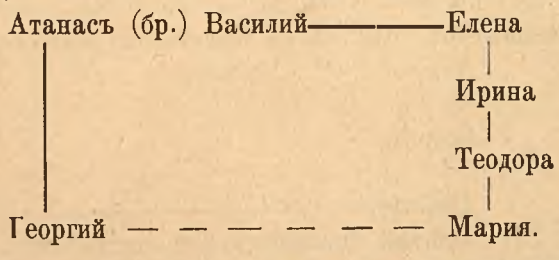
по-младата, както сѫ наредени въ чертежитѣ, но по никой начинъ и наопаки, сирѣчь: ако по-напрѣдъ по-старий е взелъ по-младата, тогава по-младий не може да вземе по-старата; или ако по-младий по напрѣдъ е взелъ по-старата, тогава по-старий не може да вземе по-младата, по причина на смѣсване имената.

16) Чичата може да вземе *прабабата* на жената на братанеца или сестринника си, или на мѫжа на братаницата, сестринницата си:

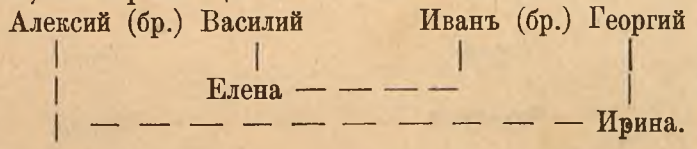

17) Лелята може да вземе *прадѣдото* на мѫжа на сестринницата или братаницата си, или на жената на сестринница, или братаница си: чертежътъ е сѫщий.

18) Братанецътъ може да вземе *правнуката* на чичовата си жена (т. е. на стрина си), или на лелиния си, или на тетиния си мѫжъ, (или сестринницата — правнука):

19) Двама чичовци, или вуйковци отъ различни родове, не могѫтъ да вематъ единъ на други сестринницитѣ, или братаницитѣ:

20) По сѫщия начинъ двама братаници или сестринници не могѫтъ да вематъ единъ на други *сестринницата* или *братаницата*:

Алексий (бр.) Георгий — Василий (бр.) Елена
Василий — — — Мария

21) Малкий чича може да вземе *тъщата* на малкия братанецъ или сестринникъ, или *свекървата* на малката си братаница или сестринница:

Атанасъ (бр.) Георгий
Василий (1 брч.) Димитрий — — — — Елена
Георгий — Ирина.

22) Малката леля може да вземе *свекъра* на малката си сестринница, или братаница: чертежътъ е сѫщий.

23) Малкий братанецъ може да вземе *приведеницата* на малкия си чича, или вуйка, или *заварницата* на малката си леля, или тетка:

Атанасъ (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий — Елена
Теодоръ — — — — — — — Ирина (прив.).

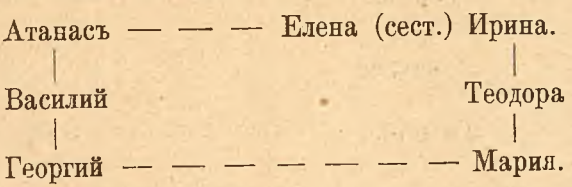
24) Голѣмий чича или вуйка може да вземе *бабата* на жената на голѣмия си братанецъ или сестринникъ:

Атанасъ (бр.) Василий — — — Елена
Георгий — Ирина
Димитрий — Теодора.

25) Голѣмий братанецъ или сестринникъ може да вземе *внуката* на жената на голѣмия си чича, или вуйка, или на мѫжа на голѣмата си леля или тетка:

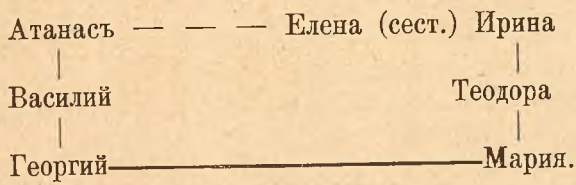
Атанасъ (бр.) Василий — Елена
Георгий — Ирина
Димитрий — — — — — Мария.

26) Дѣдо и внукъ могжтъ да вематъ *голѣма леля* или *тетка*, и голѣма *братаница* или *сестринница*:

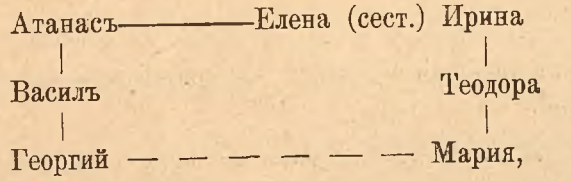

27) Баба и внука могжтъ да вематъ *голѣмъ чича* или *вуйка* и *голѣма сестринница* или *братаница:* чертежътъ е сжщий.

28) Дѣдото може да вземе *голѣмата леля* или *тетка* на жената на внука си, или на мжжа на внуката си:

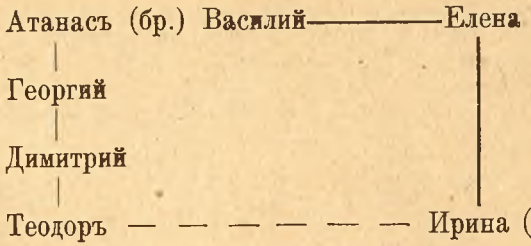

29) Внукътъ може да вземе *голѣмата братаница* или *сестринница* на дѣдовата си жена (бащина мащеха, или на бащиния си очувъ):

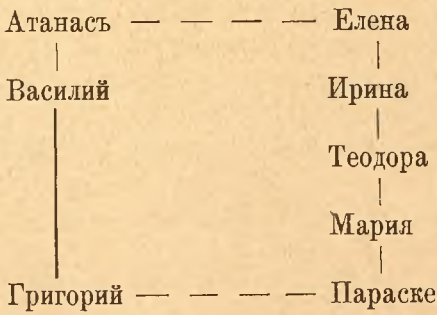

но и не наопаки, сирѣчь: внукътъ не може да вземе *голѣмата леля*, или *тетка*, ако дѣдото по-напрѣдъ е взелъ голѣмата нейна братаница, или сестринница; защото, въ такъвъ случай, щѣхж да се смѣсватъ имената.

30) Внукътъ може да вземе на дѣдовия си чича или вуйка *приведеницата*, или на бабината си леля или тетка *завареницата*:

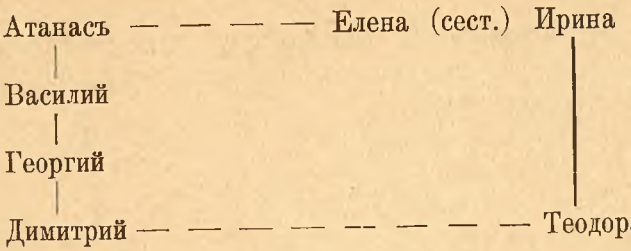
31) Дѣдо и внукъ могѫтъ да вематъ и *праправаба* и *праправнука*:

32) Дѣдото може да вземе на внуковата си жена или на внукиния си мѫжъ *праправабабата*: чертежътъ е сѫщий.

33) Внукътъ може да вземе на дѣдовата си жена или на бабиния си мѫжъ *праправнуката*: чертежътъ е сѫщий.

34) Прадѣдо и правнукъ могѫтъ да вематъ *леля* или *тетка*, и нейна *сестринница*, или *братаница* подъ единчкото условие, обаче, ако прадѣдото вземе лелята или тетката, но никакъ и обратно, сирѣчь: ако прадѣдото по-напрѣдъ е взелъ сестринницата, или братаницата, тогава правнукътъ не може да вземе лелята, или тетката; или, ако правнукътъ по-напрѣдъ е взелъ лелята, или тетката; тогава прадѣдото не може да вземе сестринницата, или братаницата, по причина на смѣсвание имената.

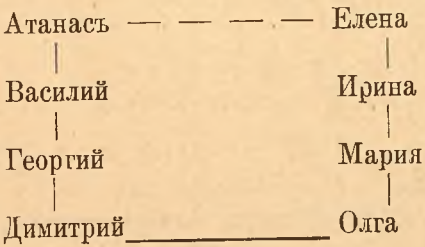

35) Прабаба и правнука, по вишеизложеното правило, могѫтъ да вематъ чича, или вуйка, и неговия братанецъ, или сестринникъ: чертежътъ е сѫщий.

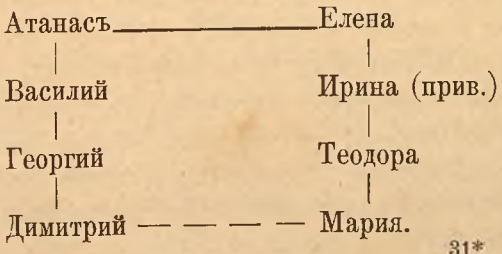
36) Прадѣдото може да вземе *лелята* или *тетката* на жената на правнука си, или на мѫжа на правнуката си: чертежътъ е сѫщий.

37) Подобно и правнукътъ може да вземе *братаницата* или *сестриницата* на жената на прадѣда си, или на мѫжа на прабабата си: чертежътъ е сѫщий.

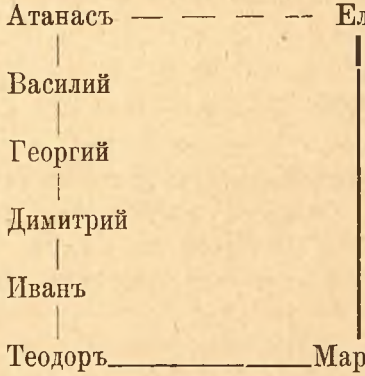
38) Прадѣдото на мѫжа, и прабабата на жената могѫтъ да се вематъ:

39) Правнукътъ може да вземе *внуката* на приведеницата на своя прадѣдо:

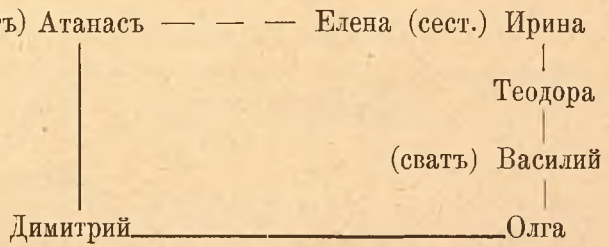

40) Пращурътъ, бащата на прадѣдото, може да вземе *тъщата* на четвъртия си внукъ, или *свекървата* на четвъртата си внука:

41) Четвъртий внукъ можа да вземе на пращура си *приведеницата*. Чертежътъ е сжщий.

42) Единъ сватъ може да вземе на другия свой сватъ, или сваха, *голѣмата леля* или *тетка*:

3) *Лицата, които съвпадатъ на* **седма степень** *въ двоекрѫвното сродство, и отъ които едни не могѫтъ да се вземѫтъ, и други могѫтъ, сѫ слѣдующитѣ*:

а) *Лицата, които съвпадатъ на седма степень, и които не могѫтъ да се взематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

1) Баща и синъ не могѫтъ да вземѫтъ *двѣ втори братовчедки*, сирѣчь: ако бащата по-напрѣдъ е взелъ едната втора братовчедка, тогава синътъ не може да вземе другата; ако ли синътъ по-напрѣдъ е взелъ едната, тогава бащата не може да вземе другата:

Анастасия (бр.) Василий
Елена (1 брч.) Ирина
Георгий_____Теодора (2 брч.) Параскева,
|
Димитрий.....

Защото, въ противенъ случай, имената щѣхж да се размѣсѫтъ: бащата и синътъ щѣхж да станѫтъ съзевьове — свояци (баджанаци), а братовчедкитѣ щѣхж да станѫтъ майка и дъщеря, което е нелѣпость.

2) Майка и дъщеря не могѫтъ да вематъ *двама втори братовчеди,* по сѫщата причина. Чертожътъ е сѫщий.

3) Бащата не може да вземе *втората братовчедка* на снаха си, или на зетя си:

Анастасия (сест.) Елена
Ирина (1 брч.) Теодора
Георгий.....Параскева (2 брч.) Олга.
|
Димитрий_____

4) Синътъ не може да вземе *втората братовчедка* на жената на баща си, или на мжжа на майка си.

Анастасия (сест.) Елена
|
Ирина (1 брч.) Теодора
|
Василий_____Параскева (2 брч.) Олга
|
Георгий.....

5) Двама братья, по 1-то правило, не могѫтъ да вематъ *малка леля* (или тетка) и *малка сестринница* (или братаница):

Елена (сес.) Ирина
Атанасъ (бр.) Борисъ_____Теодора (1 брч.) Параскева
|
.....Мария

Защото, въ такъвъ случай, щѣхж да се смѣсѫтъ имената.

6) Двѣ сестри, по сѫщата причина, не могѫтъ да взематъ *малки чича* (или вуйка) и *малъкъ сестринникъ* (или братанецъ): чертежътъ е сѫщий. Слѣдователно,

7) Единъ отъ двама братья не може да вземе на братовата си жена (или на сестринния си мѫжъ) *малката братаница*, или *сестринница*:

Елена (сест.) Ирина
Атанасъ (бр.) Василий—Тодора (1 брч.) Параскева
Мария

8) Нито на братовата си жена (или на сестриния си мѫжъ) *малката леля* (или тетка):

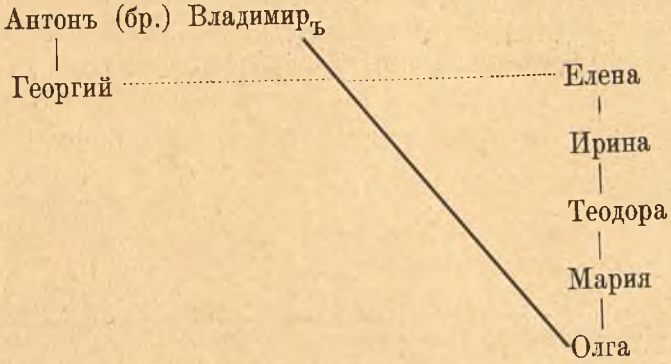
Елена (сест.) Ирина
Атанасъ (бр.) Владимиръ Теодора (1 брч.) Параскева
Мария.

9) Една отъ двѣ сестри не може да вземе на сестриния си мѫжъ (или на братовата си жена) малкия сестринникъ, или братанецъ, нито на сестриния си мѫжъ (или на братовата си жена) *малкия чича* (или вуйка): чертежитѣ сѫ сѫщитѣ. (Глед Пидалионъ стр. 451).

10) Чича и братанецъ, съгласно съ първото правило, не могѫтъ да взематъ *прапрабаба* и *праправнука*; слѣдователно, чичата (или вуйката) не може да вземе *праправнуката* на братанеца си, или на жената на сестринника си (или на мѫжа на своята братаница, или сестриница):

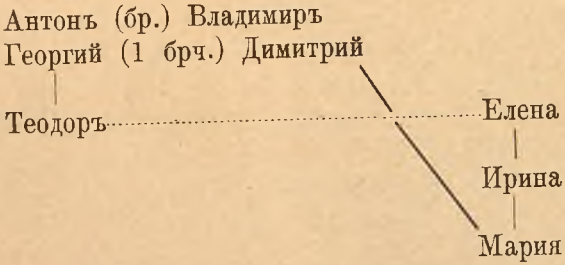
Антонъ (бр.) Владимиръ
Григорий—Елена
Ирина
Теодора
Мария
Олга

11) Братанецътъ не може да вземе *прапрабабата* на жената на чича си (на стрина си), или на вуйка си (или на мжжа на лелята, или тетката си):

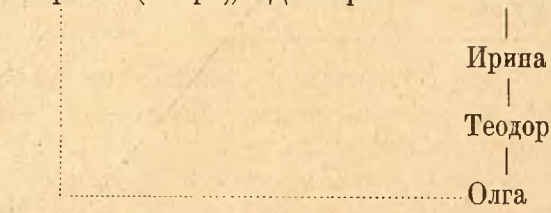
12) Лелята (или тетката) не може да вземе на мжжа на сестринницата, или братаницата си (или на жената на своя братанецъ, или сестринникъ) *прапрадѣдото*. Сжщо и сестринницата не може да вземе на мжжа на лелята, или тетката си (на жената на чича си, или на тетката си) *прапрадѣдото*: чертежитѣ и за двата случаи сжщитѣ.

13) Малкий братанецъ не може да вземе *бабата* на жената на малкия си чича, или вуйка (или на мжжа на малката си леля, или тетка):

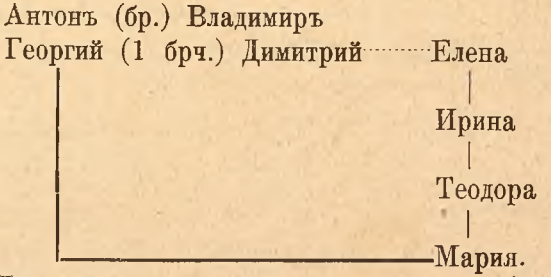
14) Малка сестринница не може да вземе *дѣдото* на мжжа на малката си леля, или тетка (или на жената на малкия си чича, или вуйка): чертежътъ е сжщий.

15) Двама първи братовчеди не могѫтъ да вематъ. по 1-то правило, *прабаба* и *правнука*, слѣдователно, единъ отъ първитѣ братовчеди не може да вземе *правнуката* на първобратовчедовата си жена (или първобратовчедения си мѫжъ):

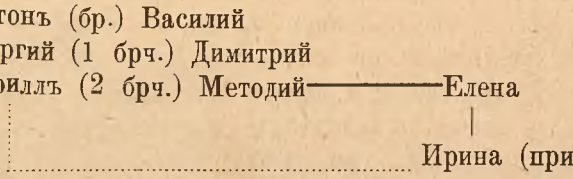

16) Двѣ първи братовчедки не могѫтъ да вематъ, по сѫщата причина, *прадѣдо* и *правнукъ*. чертежътъ е сѫщий.

17) Другий първъ братовчедъ не може да вземе *прабабата* на първобратовчедовата си жена (или на първобратовчедения мѫжъ), (ни първата братовчедка — *прадѣдото*):

18) Двама втори братовчеди не могѫтъ, (по 1-то правило) да вематъ *майка* и *дъщеря* (нито двѣ втори братовчедки — баща и синъ); слѣдователно, единий отъ вторитѣ братовчеди не може да вземе на втория си братовчедъ *приведеницата*:

19) Другий втори братовчедъ не може да вземе *тѣщата* на втория си братовчедъ, или *свекървата* на втората братовчедка:

Антонъ (бр.) Владимиръ
Георгий (1 брч.) Димитрий
Иванъ (2 брч.) Петръ ..... Елена
Теодора.

20) Една отъ вторитѣ братовчедки не може да вземе на другата си втора братовчедка *заварника*, нито *свекъра*: чертежитѣ сѫщитѣ.

21) Дѣдо и внукъ не могѫтъ да вематъ (по посочения начинъ въ 1-то правило) *малка братаница* (или малка сестриница) и *малка леля* (или тетка); слѣдователно, дѣдото не може да вземе на жената на внука, (или на мѫжа на внуката си) *малката братаница* (или сестриница):

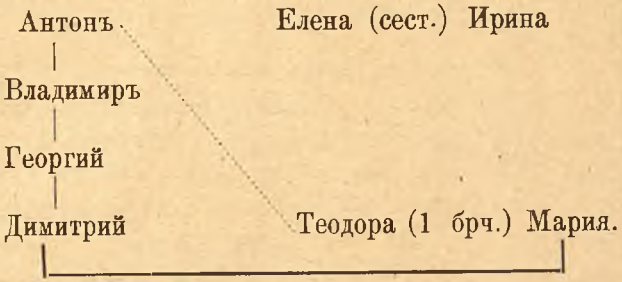
Антонъ — Владимиръ — Георгий
Елена (сест.) Ирина
Мария (1 брч.) Теодора — Олга

22) Внукътъ не може да вземе *малката леля* на (или тетка) жената на дѣда си:

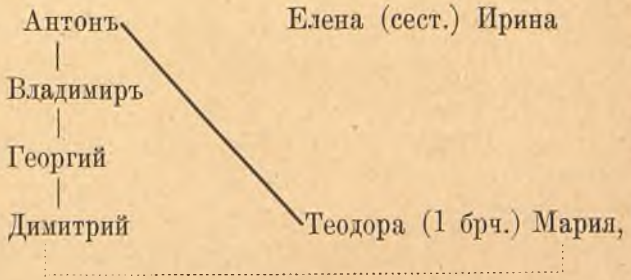
Антонъ — Владимиръ — Георгий
Елена (бр.) Димитрий
Ирина (1 брч.) Теодора — Олга.

23) Баба и внука не могѫтъ да вематъ малъкъ сестринникъ (или малъкъ братанецъ) и малъкъ чича (или вуйка); слѣдователно, бабата не може да вземе на мѫжа на внуката си (или на жената на внука си) малкия сестринникъ (или братанецъ). Сѫщо и внуката не може да вземе на жената и дѣда си *малкия чича* (или *вуйка*: чертежитѣ сѫ сѫщитѣ

24) Прадѣдо и правнукъ не могжтъ да вематъ (по 1-то правило) *двѣ първи братовчедки*; слѣдователно, прадѣдото не може да вземе *първата братовчедка* на жената на правнука си (или на мжжа на правнуката си):

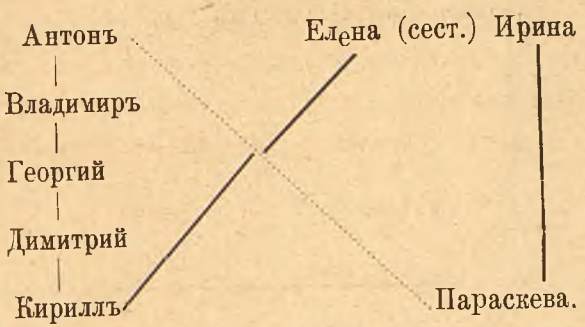

25) Правнукъ не може да вземе *първата братовчедка* на жената на своя прадѣдо (или на мжжа на прабабата си):

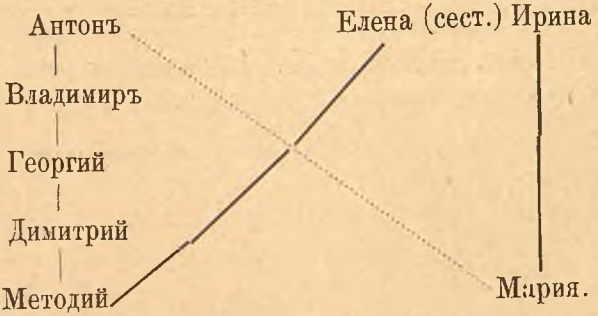

защото, въ противенъ случай, прадѣдото и правнукътъ щѣхж да станжтъ първи братовчеди, а първитѣ братовчедки щѣхж да станжтъ прабаба и правнука (глед. Пидалионъ стр. 450). Сжщото може да се каже за прабабата и правнуката. По сжщата причина.

26) Прапрадѣдото и праправнукътъ не могжтъ да вематъ *братаница* (или сестринница) и *леля* (или тетка :)

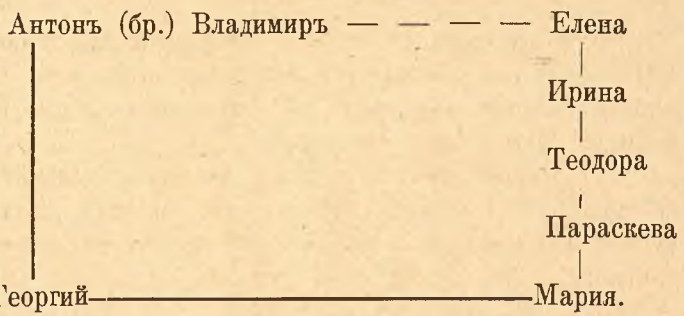
27) Прадѣдото не може да вземе *братаницата* (или *сестринницата*) на жената на своя праправнукъ (или на мѫжа на своята праправнука):

28) Праправнукътъ не може вземе *лелята* (или тетката) на жената на своя прапрадѣдо (или на мѫжа на своята прапрабаба): чертежътъ е сѫщий съ измѣнение на съединителната черта въ точки, а точкитѣ въ съединителна черта.

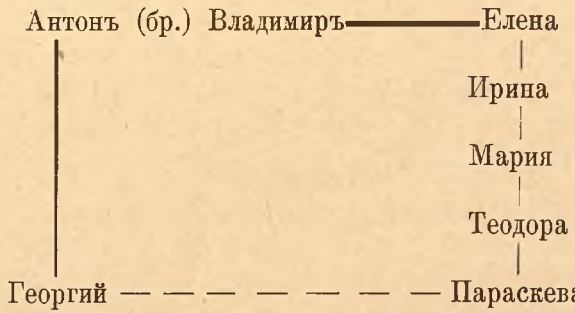
б. *Лицата, които съвпадатъ на* **седма степень** *въ двоекрѫвното сродство, и които могѫтъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

1) Чича (или вуйка) и братанецъ(или сестринникъ) могѫтъ да вематъ *прапрабаба и праправнука*; слѣдователно, чичата (или вуйката) може да вземе прапрабабата на жената на братанеца или сестринника си (или на мѫжа на братаницата или сестринницата си):

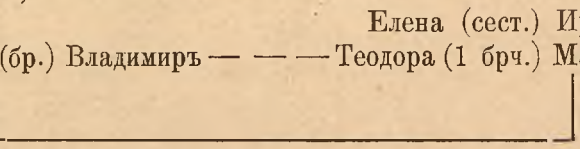
2) Леля (или тетка) може да вземе *прапрадѣдого* на мжжа на сестринницата си, или на жената на братаница си (или на жената на сестринника, или братанеца си): чертежътъ е сжщий.

3) Братанецътъ може да вземе *праправнуката* на жената на чича си (т. е. на стрина си), или на вуйка си (или на мжжа на леля или тетка си):

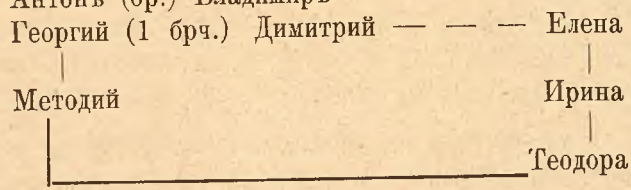
4) Сестринницата може да вземе *праправнука* на леля или тетка си (или на жената на чича или вуйка си): чертежътъ е сжщий.

5) Чичата, или вуйката може да вземе *първата братовчедка* на жената на братанеца или сестринника си (или на мжжа на братаницата, или сестринницата си):

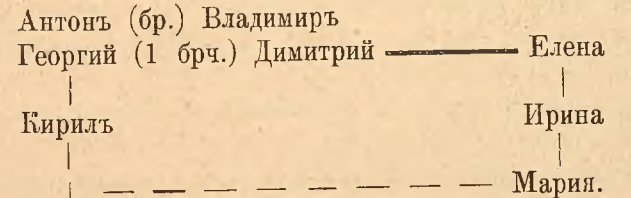
6) Лелята, или тетката може да вземе *първия братовчедъ* на мѫжа на сестринницата или братаницата си (или на жената на сестринника, или братанеца си): по сѫщия чертежъ.

7) Малкий чича и малкий братанецъ могѫтъ да взематъ *баба и внука*; слѣдователно, малкий чича (или вуйка) може да вземе *бабата* на жената на малкия си братанецъ, или сестринникъ (или на мѫжа на малката си братаница, или сестринница):

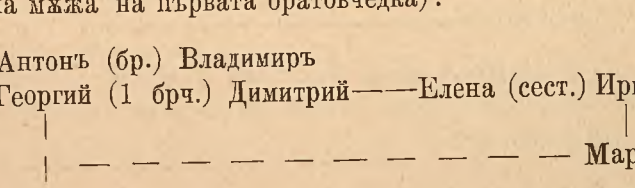

8) Малката леля и малката сестринница могѫтъ да взематъ *дѣдо и внукъ*: по сѫщия чертежъ.

9) Малкий братанецъ, или сестринникъ може да вземе *внуката* на жената на малкия си чича, или вуйка (или на мѫжа на малката си леля, или тетка):

10) Двама първи братовчеди могѫтъ да взематъ *леля* (или тетка) и *братаница*; слѣдователно, единий първи братовчедъ може да вземе *братаницата* или *сестринницата* на жената на другия първи братовчедъ (или на мѫжа на първата братовчедка):

11) Другий първи братовчедъ може да вземе *лелята* или *тетката* на жената на първия си братовчедъ (или на мжжа на първата си братовчедка):

Антонъ (бр.) Владимиръ
Георгий (1 брч.) Димитрий — — — Елена (сес.) Ирина
| |
|_____ Мария

12) Двѣ първи братовчедки могжтъ да взематъ чича (или вуйка) и сестринникъ (или братанецъ).

13) Едната първа братовчедка може да вземе *сестринника* или *братанеца* на мжжа на другата си първа братовчедка (или на жената на първия си братовчедъ);

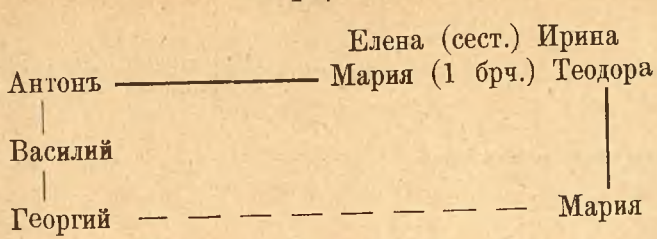
14) Другата първа братовчедка може да вземе *чичата* или *вуйката* на мжжа на първата си братовчедка (или на жената на първата си братовчедка): чертежитѣ и за тритѣ тия примѣри сж сжщитѣ горни.

(Гледай слав. кормч. гл. 50 и гръц. Пидалионъ стр. 452).

15) Дѣдо и внукъ могжтъ да взематъ *малка леля* (или тетка) и *малка братаница* (или сестринница), но не и обратно, сирѣчь: дѣдото да не вземе малката братаница, а внукътъ малката леля, защото въ такъвъ случай имената щжтъ да се смѣсжтъ; слѣдователно, подъ това условие дѣдото може да вземе *малката леля* (или *тетка*) на жената на внука си (или на мжжа на внуката си):

Елена (сест.) Ирина
Антонъ — — — — Мария (1 брч.) Теодора
|
Владимиръ
|
Георгий ——————— Параскева

16) Внукътъ може да вземе *малката братаница* (или *сестринница*) на жената на дѣда си (или на мжжа на баба си):

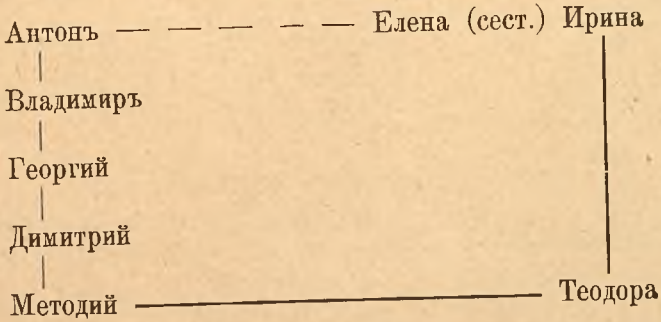

17) Баба и внука могѫтъ да вематъ, по вишеуказаното условие *чича и малки сестринникъ* (или *братанецъ*);

18) Бабата може да вземе *малкия чича* (или вуйка) на мѫжа на внуката си (или на жената на внука си);

19) Внуката може да вземе *малкия сестринникъ* (или братанецъ) на мѫжа на баба си (или на жената на дѣда си): чертежитѣ сѫ сѫщитѣ.

20) Прапрадѣдото и праправнукътъ могѫтъ да взематъ *леля* (или тетка) и *сестринница* (или братаница) съ единственото условие, обаче, ако прапрадѣдото вземе лелята, а праправнукътъ сестринницата, а не и обратно; слѣдователно, прапрадѣдото, подъ това условие, може да вземе *лелята* (или тетката) на жената на праправнука си (или на мѫжа на праправнуката си):

21) Праправнукътъ може да вземе на жената на прапрадѣдо си (или на мѫжа на прапрабаба си) *сестриницата* (или братаницата): чертежътъ е сѫщий съ измѣнение на разломената черта въ съединителна, и съединителната въ разломената.

22) Единъ може да вземе, слѣдъ смъртьта на първата си жена, *дъщерята* на втората нейна браточедка:

Анастасия (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Елена
†
Димитрий ——— Ирина (2 брч.) Теодора
| |
| — — — — — — — — — Олга

(Гледай Пидалионъ стр. 451. Алексия Спаноса у Арменопула 388, и сърб. номоканопъ стр. 94).

23) *Забѣлѣжка.* Когато се появятъ питания: 1) могатъ ли двама братья да вематъ *първа братовчедка* и *дъщерята* на другата първа братовчедка (или двѣ сестри да вематъ *първи братовчедъ* и сина на другия първи братовчедъ? т. е.

Елена (сест.) Ирина
Антонъ (бр.) Владимиръ ..... Анна (1 брч.) Мария
| |
|——— Олга

24). 2) Може ли единъ, слѣдъ смъртьта на първата си жена, да вземе на нейната майка, или на нейния баща *втората братавчедка* (или една — втория братовчедъ)? т. е.

Анастасия (бр.) Василий
Георгий (1 брч.) Димитрий
Иванъ ..... Теодора (2 брч.) Мария
| |
|——— Елена

25). 3) Може ли синътъ на втория братовчедъ да вземе *вдовицата* на бащиния си втори братовчедъ? т. е.

Антонъ (бр.) Владимиръ
Георгий (1 брч.) Димитрий
†
Теодоръ (2 брч.) Марко ——— Елена
|
Константинъ .....

26). 4) Може ли вторий братовчедъ да вземе *вдовицата* на сина на другия си втори братовчедъ (или втората братовчедка — *вдовеца* на дъщерята на другата си втора братовчедка? т. е.

Антонъ (бр.) Владимиръ
Георгий (1 брч.) Димитрий
Кириллъ (2 брч.) Методий
| †
Иванъ ——————————— Елена,

— тогава свещенницитѣ сѫ длъжни да не вѣнчаватъ нито едно отъ приведенитѣ сродства безъ прѣдварително разрѣшение отъ прѣдпоставления си архиерей, защото върху свойството на тия сродства мнѣнията сѫ различни (Славян. кормч. гл. 50; Пидалионъ стр. 451; Алексия Спаноса у Арменоп. стр. 388, и Сърб. номок. стр. 94).

к) *Лицата, които съвпадатъ на* **осма степень** *въ двоекръвното сродство и които безразлично на смъсване имената могѫтъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

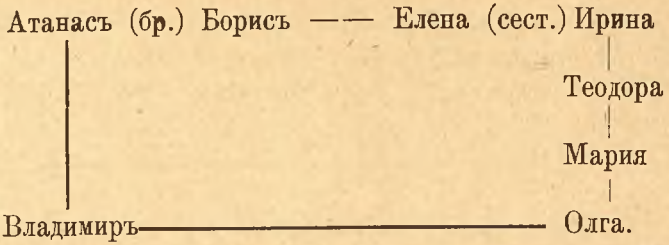
1) Двама братья могѫтъ да вематъ двѣ втори братовчедки отъ другъ родъ (или двѣ сестри двама втори братовчеди):

Анна (бр.) Владимиръ
Георги (1 брч.) Елена
Кириллъ (бр.) Методий —— Теодора (2 брч.) Ирина.
| |
| — — — — — — — — — — — — |

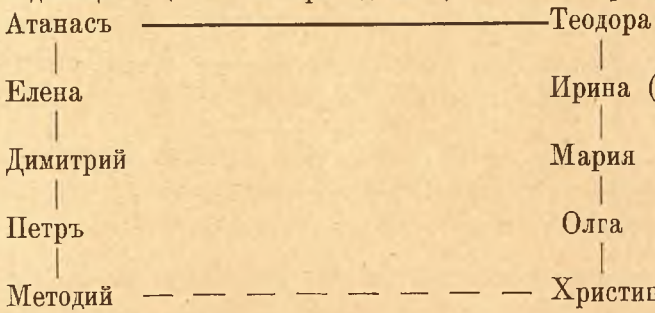
2) Двама първи братовчеди могѫтъ да вематъ двѣ първи братовчедки отъ други родъ (или първи братовчедки — двама първи братовчеди):

Антонъ (бр.) Борисъ Елена (сест. Ирина
Владимиръ (1 бр.) Георгий—Мария (1 брч.) Теодора.
| |
| — — — — — — — — — — — — |

3) Чича (или вуйка) и братанецъ (или сестринникъ) могѫтъ да вематъ *сестра* и *правнуката* на другата нейна сестра (или братъ); сѫщо леля и сестринница — брата и *правнука* на другия неговъ братъ (или сестра):

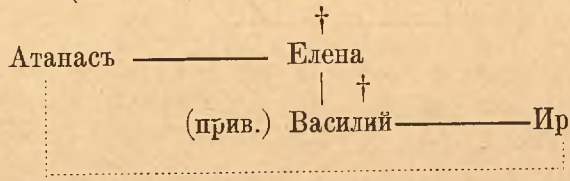
4) Правнукътъ може да вземе *правнуката* на приведеницата (или на приведеника) на своя прапрадѣдо:

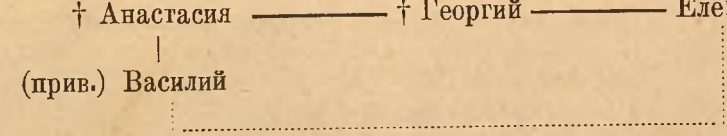
В) Изложение на примѣритѣ на троекръвното, или троеродното сродство.

а) *Лицата, които съвпадатъ на* **първа степень** *въ троекръвното сродство и които не могжтъ да се вематъ, сж слѣдующитѣ:*

Очувътъ не може да вземе *вдовицата* на своя приведеникъ (или мащехата *вдовеца* на своята заварница):

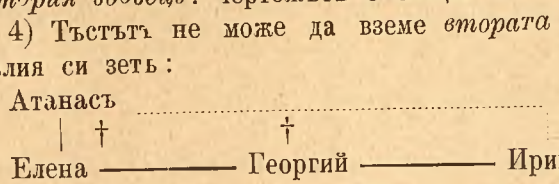

2) Приведеникътъ не може да вземе на очува си *втората жена*:

3) Заварницата не може да вземе на мащеха си *втория вдовецъ*: чертежътъ е сѫщий.

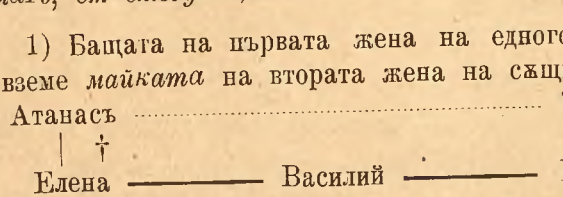
4) Тъстътъ не може да вземе *втората жена* на умрѣлия си зетъ:

5) Свекървата не може да вземе *втория мѫжъ* на умрѣлата си снаха: чертежътъ е сѫщий.

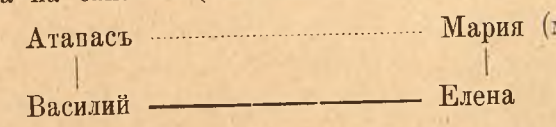
б) Лицата, които съвпадатъ на **втора степень** *въ троекрѣвното сродство, и които не могѫтъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ:*

1) Бащата на първата жена на едного не може да вземе *майката* на втората жена на сѫщия:

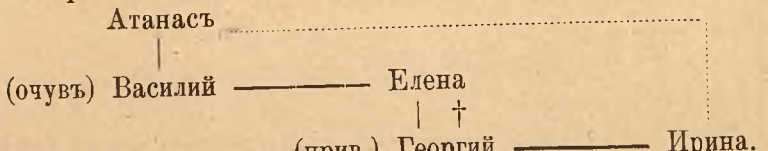

2) Майката на първия мѫжъ на една не може да вземе *бащата* на втория мѫжъ на сѫщата: по сѫщия чертежъ.

3) Бащата не може да вземе *мащехата* на жената на сина си (или майката — очува):

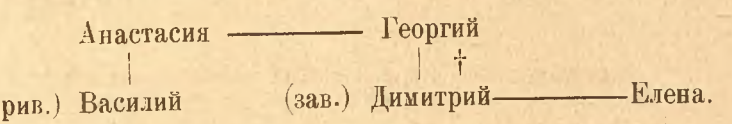

4) Бащата на очува не може да вземе *вдовицата* на приведеника на своя синъ:

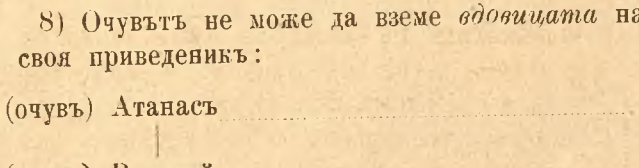

5) Майката на мащехата не може да вземе *вдовеца* на заварницата на дъщеря си: по сѫщия чертежъ.

6) Приведеникътъ не може да вземе *вдовицата* на своя заваренъ братъ (нито приведеницата не може да вземе *вдовеца* на своята заварена сестра:

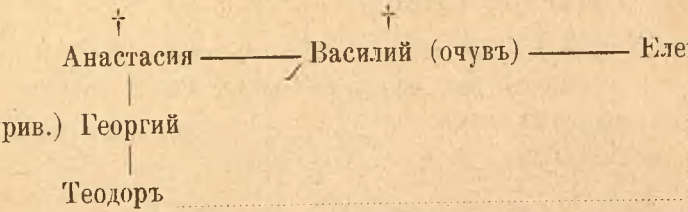

8) Очувътъ не може да вземе *вдовицата* на сина на своя приведеникъ:

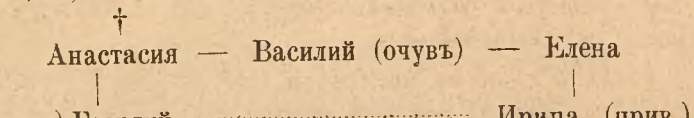
9) Мащехата не може да вземе *вдовеца* на дъщерята на своята заварница: чертежътъ е сжщий.

10) Синътъ на приведеника или приведеницата не може да вземе *втората жена* на бащиния си очувъ:

11) Дъщерята на заварницата или на заварника не може да вземе *втория мжжъ* на майчината си мащеха: по сжщия чертежъ.

12) Двама приведеници отъ двѣ жени на единъ очувъ (или двама заварници отъ двама мжжье на една мащеха) не могжтъ да се вематъ:

13) Приведеникътъ не може да вземе *майката* на втората или третята жена на очува си (или приведеницата — *бащата*):

Мария
|
† Елена
Анастасия — (оч.) Георгий ————
|
(прив.) Василий .....

14) Заварникътъ не може да вземе *майката* на втория, или третия мѫжъ на мащеха си (или заварницата — бащата): чертежътъ е сѫщий.

15) Шурята отъ първата жена на бившия неговъ зетъ, слѣдъ смъртьта на послѣдния, не може да вземе *неговата жена*.

† †
(шур.) Атанасъ (бр) (Елена — (зетъ) Георги — Ирина.
.....

16) Зетъ и снаха, слѣдъ смъртьта на брата и сестрата, не могѫтъ да се вематъ:

† †
(зетъ) Атанасъ — Елена (бр.) Георгий — Ирина (снаха).
.....

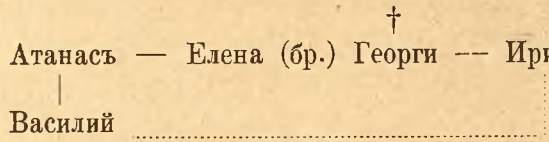
17) Дѣдото не може да вземе на внукиния си мѫжъ *втората жена*:

Атанасъ .....
|
Василий
| †
Елена — † Иванъ — Елена.

18) Бабата не може да вземе на внуковата си жена *втория мѫжъ*: чертежътъ е сѫщий.

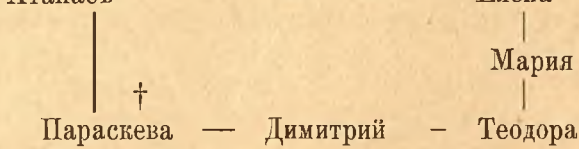
в) *Лицата, които съвпадатъ на* **третя степень** *въ троекрѫвното сродство, и които не могѫтъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ:*

Баща и синъ не могѫтъ да вематъ *зълва и снаха* (т. е. вдовицата на умрѣлия нейнъ братъ):

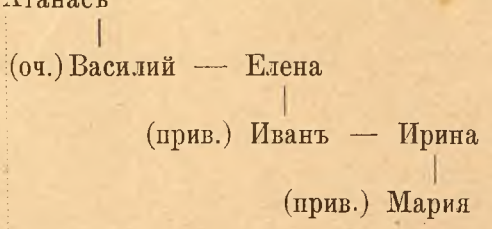

т. е. ако по-напрѣдъ бащата е взелъ зълвата, тогава синътъ не може да вземе снахата, или, ако синътъ по-напрѣдъ е взелъ едната отъ двѣтѣ, тогава бащата не може да вземе другата.

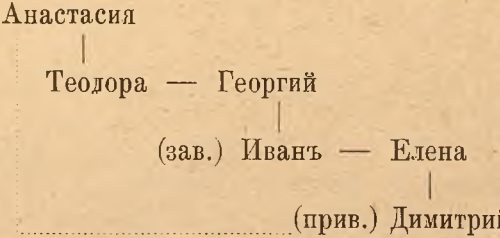
2) Бащата на първата жена на едного не може да вземе *бабата* на втората жена на сѫщия (или майката — дѣдото):

3) Бащата на очува на единъ приведеникъ не може да вземе *приведеницата* на послѣдния:

4) Майката на мащехата на единъ заварникъ не може да вземе *приведеника* на послѣдния:

5) Бащата на очува (или на мащехата) на единъ приведеникъ не може да вземе *снахата* на послѣдния:

Атанасъ
|
(оч.) Василий — Елена
|
(прив.) Георгий
| †
Иванъ — Теодора.

6) Майката на мащехата (или на очува) на единъ заварникъ не може да вземе *зетя* на послѣдния: чертежътъ е сѫщия:

7) Бащата на очува (или на мащехата) на единъ приведеникъ не може да вземе *тъщата* на послѣдния:

Атанасъ ..... Теодора
|
(очувъ) Василий — Елена
|
(прив,) Георгий ——— Мария

8) Майката на мащехата (или на очува) на една заварница не може да вземе *свекъра* на послѣднята: чертежътъ е сѫщий.

9) Очувъ и приведеникъ не могѫтъ да взематъ *двѣ сестри* (или мащеха и заварница — двама братья) по горнето първо правило:

†
(очув.) Атанасъ — Елена
|
(прив) Георгий Мария (сест.) Теодора

10) Очувътъ не може да вземе *свезката* на приведеника си:

(оч.) Атанасъ — Елена
|
(прив.) Георгий — Ирина (сест.) Олга.

11) Мащехата не може да вземе дѣверя на заварницата си:

(мащ.) Анастасия — Борисъ
|
(зав.) Елена — Василий (бр.) Димитрий.

12) Очувътъ на единъ приведеникъ не може да вземе *приведеницата* на сина на тоя послѣдния (и мащехата — приведеника):

(оч.) Атанасъ — Елена
|
(прив.) Василий
|
Георгий — Ирина
|
Мария (прив.).

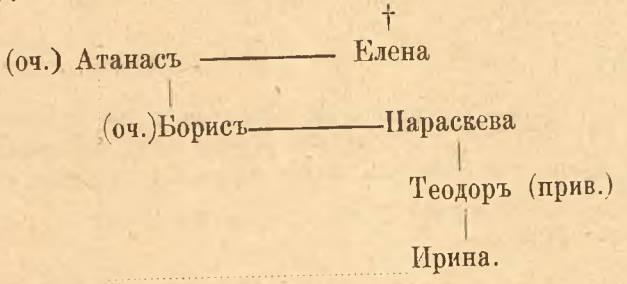
13) Очувътъ на жената на едного не може да вземе дъщерята на приведеника, или на приведеницата отъ втората жена на сжщия (или мащехата—сина):

(очув.) Атанасъ
| †
Елена — Георгий — Мария
|
(прив.) Иванъ
|
Теодора

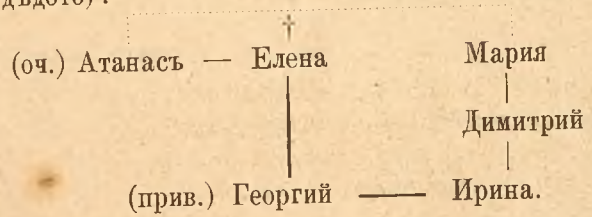
14) Очувътъ не може да вземе *вдовицата* на внука на своя приведеникъ (или мащехата — *вдовеца* на внуката на своята заварница):

†
(оч.) Атанасъ ——— Елена
|
Василий (прив.)
|
Георгий
| †
Мария — Димитрий.

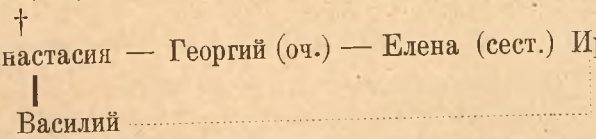
15) Очувътъ на очува не може да вземе *дъщерята* на приведеника на тоя послѣдния (или мащехата — сина):

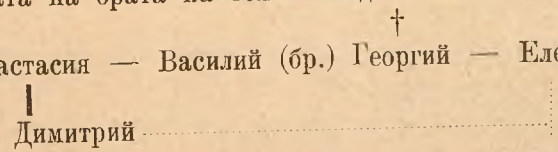
16) Очувътъ на единъ приведеникъ не може да вземе *бабата* на жената на тоя послѣдния (или мащехата — дѣдото):

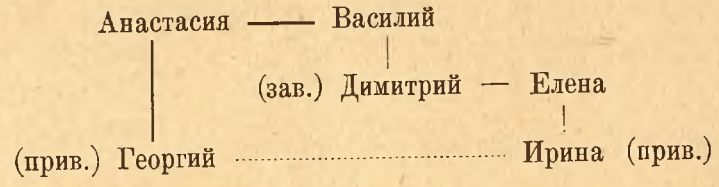
17) Приведеникътъ, слѣдъ смъртьта на майка си, не може да вземе *свезката* на поженившия се свой очувъ (нито заваренницата *дѣверя* на поженившата се своя мащеха):

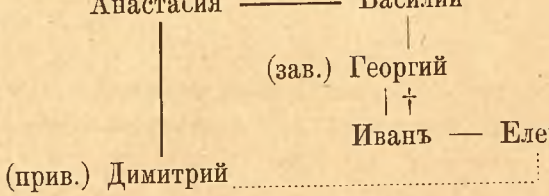
18) Приведеникътъ на едного не може да вземе вдовицата на брата на тоя послѣдния:

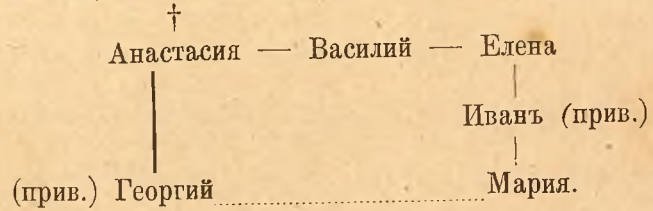
19) Приведеникътъ не може да вземе на своя заваренъ братъ *приведеницата*:

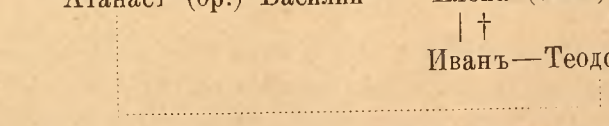
20) Приведеникътъ не може да вземе снахата на своя заваренъ братъ, слѣдъ смъртьта на сина на тоя послѣдния:

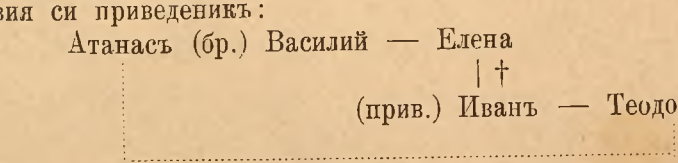
21) Приведеникътъ отъ първата жена на едного не може да вземе дъщерята на приведеника (или на приведеницата) отъ втората жена на сжщия:

22) Двама братья не могжтъ да вематъ *свекърва* и *снаха* (нито двѣ сестри—тъстъ и зеть), отъ като прѣдварително единий отъ нихъ е взелъ едната:

23) Братътъ не може да вземе вдовицата на братовия си приведеникъ:

24) Братътъ не може да вземе братовата си *приведеницата* (нито сестрата—сестриния си заварникъ):

†

Атанасъ (бр.) Василий — Елена — Ирина.

|

(прив.) Теодора

25) Братътъ не може да вземе *мащехата* на братовата си жена (или на сестринния си мѫжъ):

(мащ.) Мария — Теодоръ

|

Атанасъ (бр.) Василий ——— Елена

26) Братьть на втората жена на едного не може да вземе *снахата* на сѫщия (т. е. вдовицата на сина му):

†

Атанасъ (бр.) Едена — Георгий — Ирина

| †

Теодора — Иванъ.

27) Сестрата на втория мѫжъ на една не може да вземе *зетя* на сѫщата (т. е. вдовеца на нейната дъщеря):

†

Анастасия (бр.) Василий — Елена — Георгий.

| †

Димитрий — Мария

28) Братътъ на първата жена на едного не може да вземе *майката* на втората негова жена (или сестрата — бащата):

Мария

†

|

Атанасъ (бр.) Елена — Георгий — Ирина

29) Чичата на първата жена на едного не може да вземе, слѣдь неговата смърть, *втората негова жена*:

Атанасъ (бр.) Василий

| †

†

Елена — Георгий — Ирина.

30) Лелята на първия мѫжъ на една не може да вземе, слѣдъ нейната смърть, *втория нейнъ мѫжъ*:

Анна (сест.) Елена
| † †
Василий — Ирина — Димитрий

31) Зетьтъ, слѣдъ смъртьта на жена си, не меже да вземе *вдовицата* на шуревия си синъ:

†
Атанасъ — Елена (бр.) Георгий
| †
Иванъ — Мария

32) Зетьтъ, слѣдъ смъртьта на жена си, не може да вземе *свезката* на поженившия се неговъ тъстъ (ни *зълвата* на поженившата се негова тъща):

(тъстъ) Атанасъ — Мария (сест.) Ирина.
| †
Елена — Георгий (зеть)

33) Шурята отъ първата жена на зетя си не може да вземе *тъщата* отъ втората жена на послѣдния:

Мария (тъща).
† |
(шур.) Атанасъ (бр.) Елена—Георгий—Теодора

34) Тъстътъ, слѣдъ смъртьта на дъщеря си, не може да вземе *свезката* на поженившия се бивши неговъ зеть:

Атанасъ
| †
Елена — Георгий — Ирина (сест.) Мария.

35) Свекърътъ, слѣдъ смъртьта на сина си, не може да вземе зълвата на поженившата се бивша негова снаха: (или свекървата — дѣверя):

Атанасъ
| †
Василий — Евдокия — Георгий (бр.) Ирина.

36) Свекърътъ на дъщерята на свата (или на свахата) не може да вземе *приведеницата* на тоя послѣдния (или свекървата — приведеника):

(свек.) Атанасъ (сватъ) Василий — Мария.
| | |
Борисъ — Евдокия (прив.) Ирина

37) Дѣдото на първата жена на едного не може да вземе *приведеницата* отъ втората жена на сѫщия (или бабата — приведеника):

Атанасъ
|
Борисъ
| †
Евдокия —— Георгий —— Мария
|
Ирина (прив.)

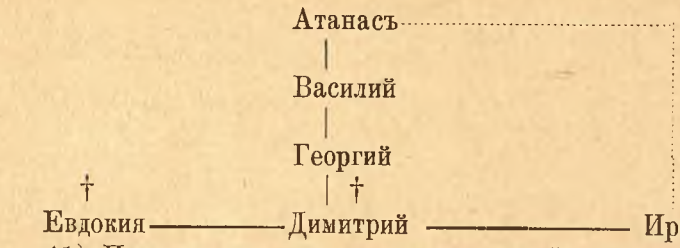
38) Дѣдото не може да вземе *вдовицата* на внуковия си приведеникъ:

Атанасъ
|
Василий
|
Георгий —— Евдокия
| †
(прив.) Иванъ Мария

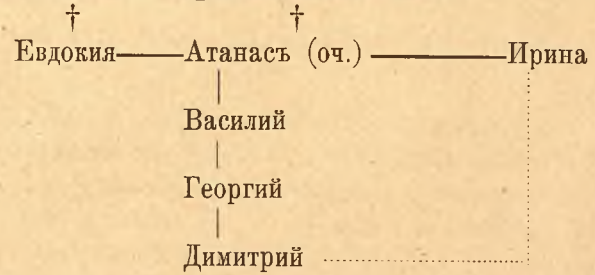
39) Внукътъ не може ка вземе *вдовицата* на дѣдовия си приведеникъ (или внуката — *вдовеца* на дѣдовата си приведеница:

Атапасъ ——————— Евдокия
|
Борисъ
|
Василий Мария ——— Теодоръ (прив.)

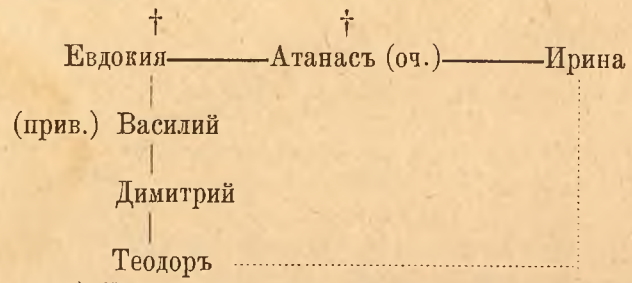
40) Прадѣдото не може да вземе, слѣдъ смъртьта на своя правнукъ, *втората негова жена*:

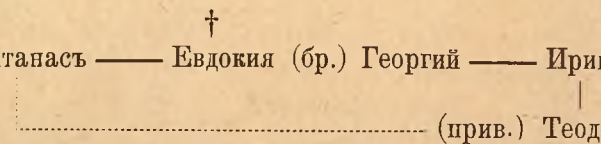
41) Правнукътъ не може да вземе, слѣдъ смъртьта на своя прадѣдо, *втората негова жена*:

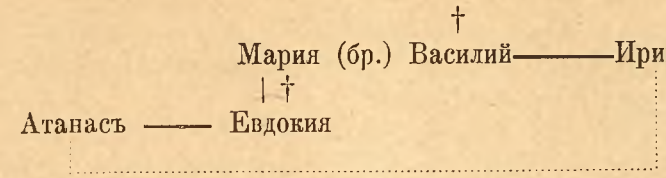
42) Внукътъ на приведеника на очува, слѣдъ смъртьта на послѣдния, не може да вземе *втората негова жена*:

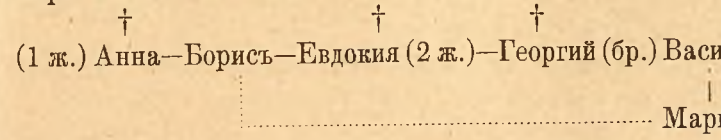
43) Никой не може да вземе на едного, или на една *сестрата* и, слѣдъ нейната смърть, *неговата приведеница*:

44) Никой не може да вземе *братаница* (или сестриница) и, слѣдъ нейната смърть, *вдовицата* на нейния чича или вуйка:

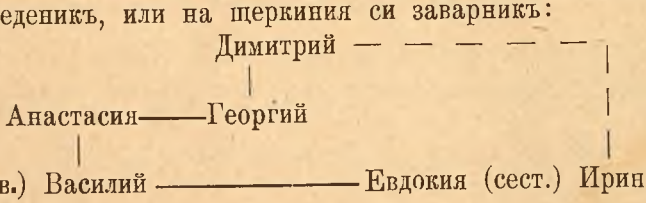

45) Никой, слѣдъ смъртьта на втората си жена, не може да вземе *братаницата* (или *сестринницата*) на първия нейнъ мжжъ:

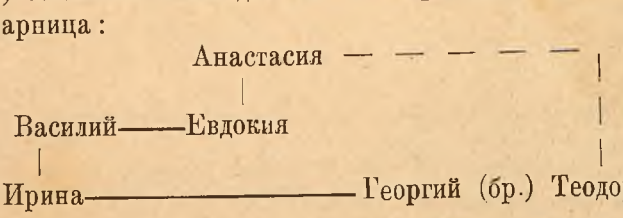

г) *Лицата, които съвпадатъ на* **четвърта степень** *въ троекрѫвното сродство и които могжтъ да зе взематъ, сж слѣдующитѣ*:

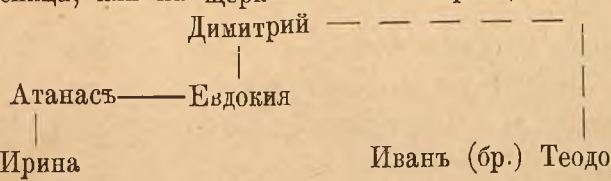
1) Бащата може да вземе *свезката* на синовния си приведеникъ, или на щеркиния си заварникъ:

2) Майката може да вземе *дъверя* на щеркината си заварница:

3) Бащата може да вземе *зълвата*на синовната си приведеница, или на щеркината си заварница:

4) Синътъ на приведеника отъ първата жена на едного може да вземе *дъщерята* на приведеницата отъ втората жена на сѫщия:

†
Анастасия ——— Димитрий ——— Елена
|
(прив.) Василий (прив.) Ирина
|
Георгий — — — — — — — — — — Теодора

5) Очувътъ на единъ приведеникъ може да вземе *бабата* на снахата (по сина) на сѫщия:

†
Анастасия———Василий (оч.)— — Елена
|
(прив.) Георгий Ирина
|
Димитрий ——————— Мария

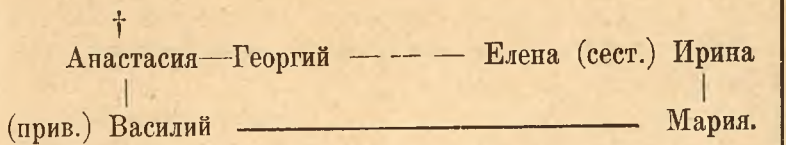
6) Очувътъ може да вземе *прабабата* на жената на своя приведеникъ (или мащехата да вземе прадѣдото):

†
Анастасия———Василий (оч.)— — — — Елена
| Ирина
| Теодора
Георгий (прив.)——————————Олга.

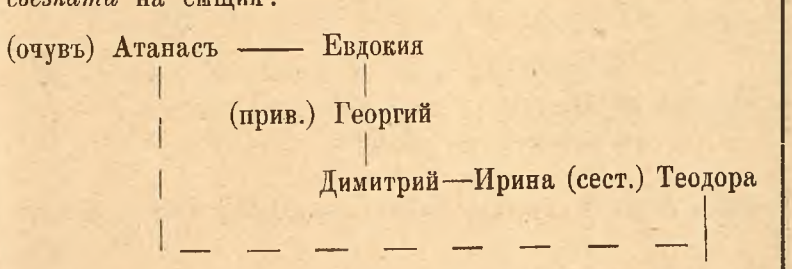
7) Очувътъ и приведеникътъ могѫтъ да взематъ *леля* (или тетка) и *сестринница* (или братаница):

†
Анастасия——Георгий (оч.)——Елена (сест.) Теодора
|
(прив.) Василий — — — — — — — — Мария

8) Очувътъ може да вземе *лелята* (или *тетката*) на жената на приведеника си, или на мѫжа на приведеницата си:

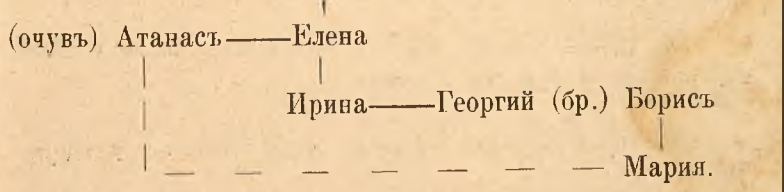

9) Очувътъ на бащата на едного може да вземе *свезката* на сѫщия:

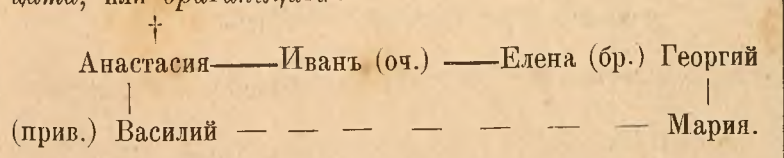

10) Мащехата на майката на една може да вземе *дъверя* на сѫщата: чертежътъ е сѫщий.

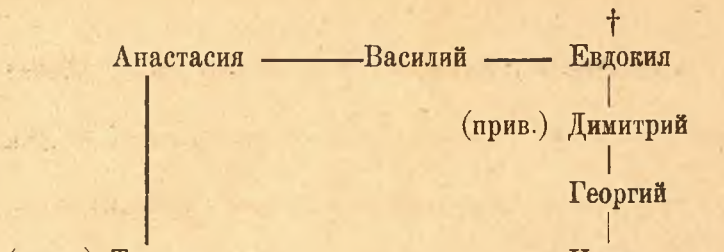
11) Очувътъ на жената на едного може да вземе *братаницата*, или *сестренницата* на тоя послѣдния:

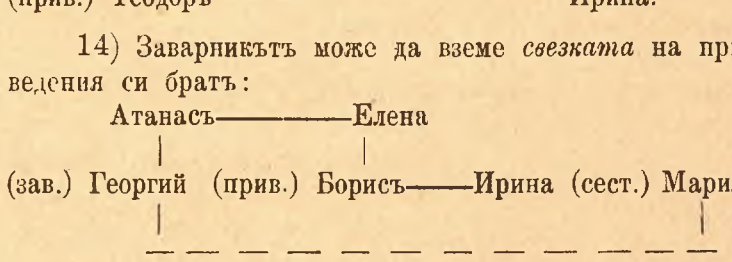
12) Приведеникътъ може да вземе на втората жена на очува си (слѣдъ сѫртьта на майка си) *сестренницата*, или *братаницата*:

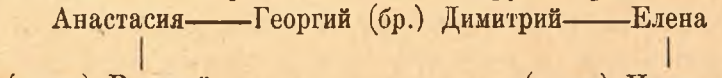
13) Приведеникътъ отъ втората жена на едного може да вземе *внуката* на приведеника отъ първата жена на сѫщия:

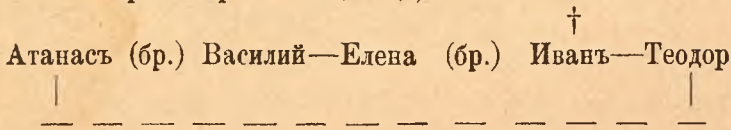
14) Заварникътъ може да вземе *свезката* на приведения си братъ:

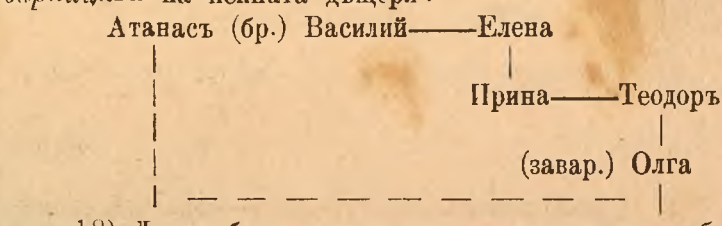
15) Приведеникътъ на единъ отъ двама братья може да вземе *приведеницата* на другия братъ:

16) Двама братья могатъ да вематъ *снаха* и *зълва* (или сестра и братова вдовица):

17) Двама братья могатъ да вематъ *майка* и *заварницата* на нейната дъщеря:

18) Двама братья могатъ да вематъ *мащеха баба* и *дъщерята* на пейната заварница:

†
Атанасъ (бр.) Василий——Елена——Димитрий
| |
| (прив.) Теодора
| |
| — — — — — — — — — Ирина.

19) Братъ и сестра могжтъ да вематъ *снаха* и *дъверь*:

†
Атанасъ (бр.) Вѣра—Георгий (бр.) Димитрий—Елена
| |
— — — — — — — — — — — — — — —

20) Двѣ сестри могжтъ да вематъ *зетъ* и *шуря:*

†
Анастасия (сест.) Вѣра—Георгий (бр.) Елена—Марко.
| |
— — — — — — — — — — — — — —

21) Зеть и шуря могжтъ да вематъ *дъ сестри*:

†
Атанасъ (бр.) Вѣра—Георгий—Елена (сест.) Ирина.
| |
— — — — — — — — — — — — — —

22) Шурята, слѣдъ смъртьта на сестра си, може да вземе *свезката* на поженившия се свой зеть:

†
Атанасъ (бр.) Вѣра—Георгий—Елена (сест.) Мария.
| |
— — — — — — — — — — — — — —

23) Шурята, слѣдъ смъртьта на зетевия си братъ, може да вземе *вдовицата* на тоя послѣдния:

†
Атанасъ (бр.) Вѣра—Георгий (бр.) Димитрий—Елена.
| |
— — — — — — — — — — — — — —

24) Първий братовчедъ на първата жена на едного, слѣдъ поженванието и смъртьта на послѣдния, може да вземе *неговата вдовица:*

Атанасъ (бр.) Василий
† †
Георгий (1 брч.) Елена—Димитрий—Ирина.
| |
— — — — — — — — — — —

25) Тъстътъ на единъ отъ двама братья може да вземе *тщцата* на другия братъ (или свекърътъ на една сестра може да вземе *сеекърата* на другата):

Атанасъ — — — — — — — — Ирина
| |
Вѣра——Георгий (бр.) Димитрий——Елена.

26) Тъстътъ отъ първата жена на едного може да вземе *сестринницата* или *братаницата* на втората жена на тоя послѣдния (или тъщата може да вземе сестринника, или братаника):

Атанасъ
| | †
| Вѣра—Георгий—Елена (сест.) Ирина
| |
| — — — — — — — — — Олга.

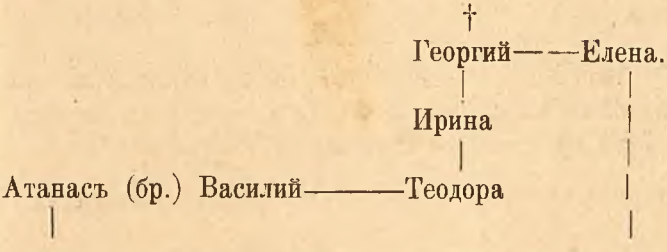
27) Тъстътъ отъ втората жена на едного може да вземе *прабабата* на умрѣлата първа негова жена:

Александръ — — — — — — Вѣра
| |
| Елена
| |
| Ирина
| | †
Теодора————Димитрий———Мария.

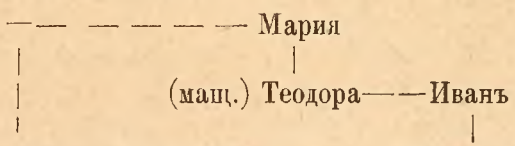
28) Единъ отъ двамата братья може да вземе на другия си братъ *шурната* (т. е. жената на братовия си шуря слѣдъ смъртьта на послѣдния):

†
Александръ (бр.) Василий—Елена (бр.) Иванъ—Теодора.
| |
— — — — — — — — — — — — —

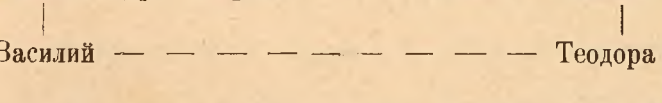
29) Единъ отъ двама братья може да вземе на снаха си (по брата) или на зетя си (по сестра) *мащехата баба*:

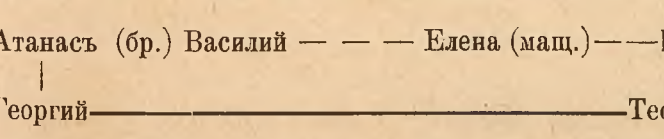
30) Единъ отъ двама братья може да вземе *майката* на снахината си (братова жена), или на зетевата си мащеха (или на очува):

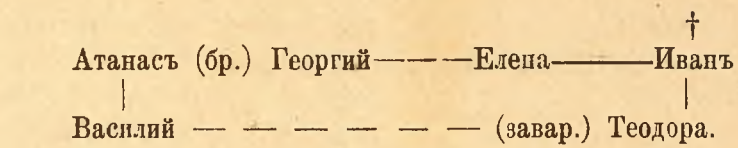
31) Чича и братанецъ (или вуйка и сестринникъ) могжтъ да вематъ *мащеха* и *заварница*:

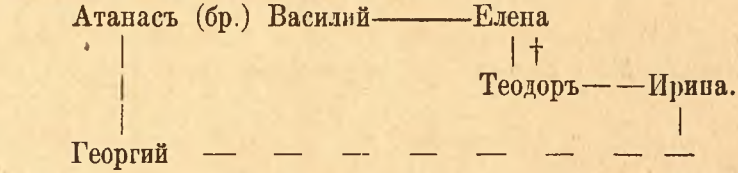
32) Чичата може да вземе *мащехата* на братанецовата или сестринниковата си жена (или на мжжа на братаницата, или на сестринницата си):

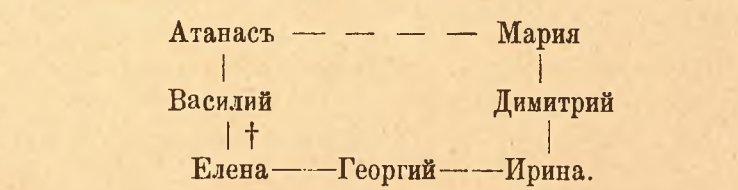
33) Братанецътъ може да вземе *заварницата* на чичовата си жена отъ първия нейнъ мжжъ:

34) Братанецътъ може да вземе *вдовицата* на чичовия си приведеникъ:

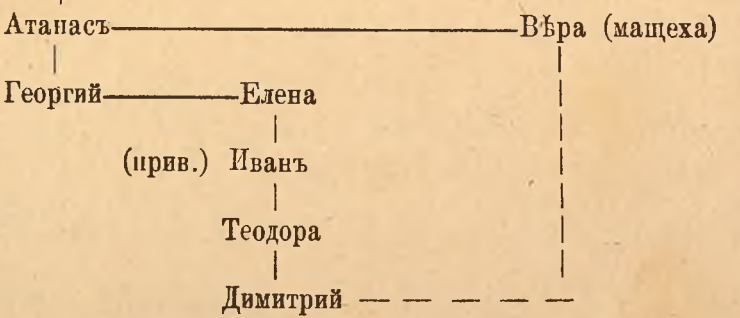

35) Дѣдото на първата жена на едного може да вземе *бабата* на втората жена на сѫщия:

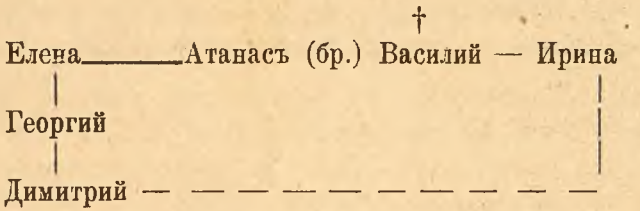

36) Бабата на първия мѫжъ на една може да вземе *дѣдото* на втория мѫжъ на сѫщата: чертежътъ е сѫщий.

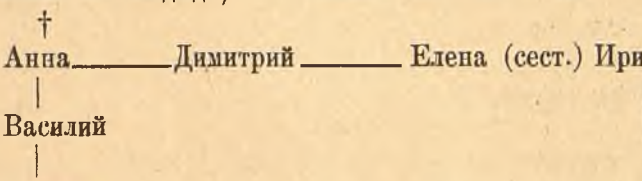
37) Внукътъ на единъ приведеникъ може да вземе *мащехата* на очува на сѫщия:

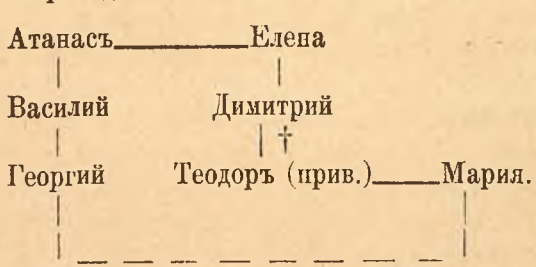
38) Внукътъ на втората жена на единъ отъ два мата братья може да вземе *вдовицата* на другия:

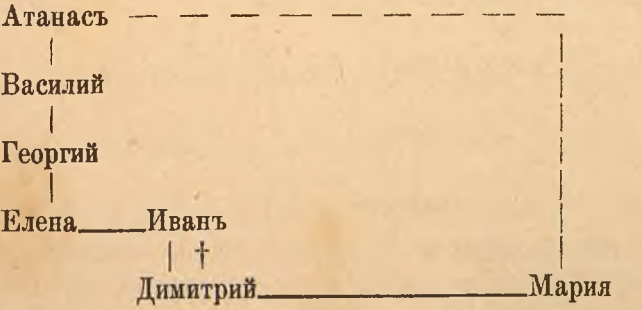
39) Павнукътъ може да вземе *свезката* на своя пожепивши се падѣда, или *зълвата* на баба си:

40) Внукътъ може да вземе *вдовицата* на сина на дѣдовия си приведеникъ:

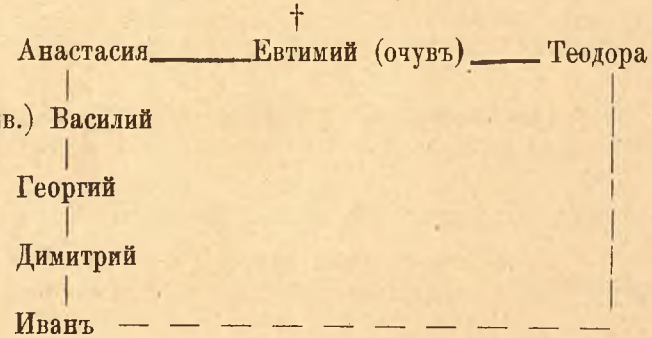

41) Прадѣдото на една може да вземе *вдовицата* на заварника на сжщата:

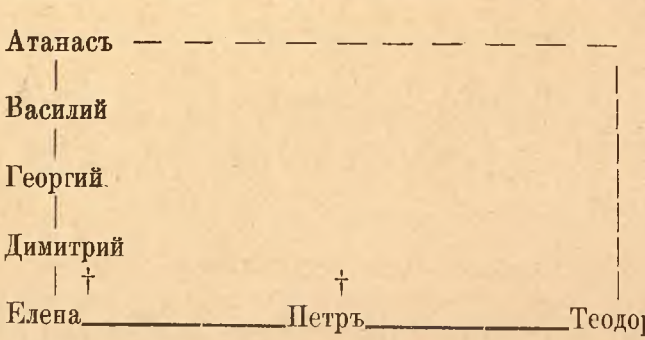

42) Прабабата на единъ може да вземе *вдовеца* на приведеницата на сѫщия: чертежътъ е сѫщий.

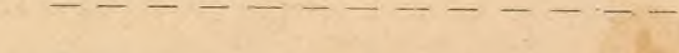
43) Правнукътъ на приведеника може да вземе *втората жена* на умрѣлия си очувъ:

44) Прапрадѣдото на първата жена на едного може да вземе *втората жена* на сѫщия слѣдъ смъртьта му:

45) Единъ може да вземе *сестра* и *зълвата* на сестра, слѣдъ смъртьта на първата:

46) Единъ може да вземе сестра, и, слѣдъ нейната смърть, *свез ата* на нейния братъ: чертежътъ е сѫщий.

д) Лицата, които съвпадатъ на **пета степень**, *въ троекрьвното сродство и които могжтъ да се взематъ, сж слѣдующитѣ:*

1) Бащата може да вземе *сестрата* на снахината си (по сина) снаха:

Атанасъ
| |
| Борисъ—Вѣра (бр.) Георгий—Елена (сест.) Ирина
| |
— — — — — — — — — — — — —

2) Синътъ на очувовия приведеникъ отъ втората жена на очува може да вземе *внуката* на приведеника отъ първата жена на сжщия:

†
Анастасия_____Богданъ (оч.)_____Елена
| |
Василий (прив.) (прив.) Димитрий
| |
| Ирина
| |
| Олга.
| |
Георгий — — — — — — — —

3) Приведеникътъ отъ първата жена на очува, слѣдъ смъртьта на майка си, може да вземе на другата жена на поженившия се очувъ *сестрината зълва*:

†
Ана—Георгий—Елена (сест.) Мария—Петръ (бр.)Теодора
| |
(пр.) Василий — — — — — — — — — —

4) Приведеникътъ на единъ отъ двама братья може да вземе *свезката* на другия:

Анна—Георгий (бр.) Димитрий — Елена (сест.) Ирина
| |
(прив.) Василий — — — — — — — — — —

5) Единъ отъ двама братья може да вземе *привеженицата* на шурята на другия си братъ (или *заварницата* на сестринната си зълва:

Атанасъ (бр.) Василий—Елена (бр.) Георгий — Мария
| |
— - — — — — — — — — (прив.) Теодора

6) Единъ отъ двама братья може да вземе *тъщата* на шурята на другия си братъ (или на сестриния си дѣверь):

— — — — — — — — — — — — — Вѣра
| |
Атанасъ (бр.) Василий — Елена (бр.) Теодоръ — Мария

7) Шуря и братъ на зетя (или братъ и дѣверь) могатъ да вематъ *майка* и *дъщеря*:

Атанасъ (бр.) Василий— —Елена (бр.) Георгий— —Ириия
| |
— — — — — — — — — — — — Мария

8) Шуря и зеть могатъ да вематъ *тетка* и *братаница* (или леля и сестринница):

†
Атанасъ (бр.) Вѣра—Георгий—Елена (бр.) Иванъ
| |
— — — — — — — — — — — — Теодора.

9) Шурята отъ втората жена на едного може да вземе на първата жена на сжщия *сестриницата* (или братаницата):

Атанасъ (бр.) Вѣра — Георгий — †Елена (сест.) Ирина
| |
— — — — — — — — — — — — Мария

10) Зетьтъ (по сестра), слѣдъ смьртьта на жена си, може да вземе на шурнаята си (т. е. на жената на своя шуря отъ първата жена) *сестриницата* (или братаницата):

†
Атанасъ — Елена (бр.) Георгий — Мария (сест.) Теодора
| |
— — — — — — — — — — — — Олга.

11) Зетьтъ (по сестра), слѣдъ смъртьта на първата си жена, може да вземе на шурнаята си (или на свезкинин си мжжъ) *лелята* (или тетката):

Мария (сест.) Ирина.

Атанасъ — Вѣра (бр.) † Георгий — Елена

12) Чича и братанецъ, или вуйка и сестрининкъ, могжтъ да вематъ *сестра* и *снахи*:

Атанасъ (бр.) Василий—Елена (бр.) † Теодоръ — Ирина.

Георгий — — — — — — — — — — — —

13) Чичата може да вземе *зълвата* на жената на братанеца си отъ първия нейнъ мжжъ, или *свезката* на мжжа на братаницата, (или на сестринницата си отъ другата му жена):

Атанасъ (бр.) Василий — — — — — — — —

Георгий _____ Елена _____ † Иванъ (бр.) Теодора.

14) Братанецътъ може да вземе на чичовия, или на вуйковия си шуря (или на лелиния си дѣверь) *вдовицата*:

Атанасъ (бр.) Василий — Елена (бр.) † Теодоръ — Мария

Георгий — — — — — — — — — — — —

15) Братанецътъ може да вземе *приведеницата* на чичовия си тъстъ, или на чичовата си тъща *заварницата*:

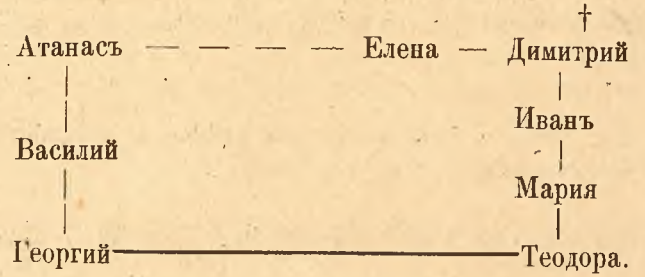
Димитрий — Елена

Атанасъ (бр.) Василий — Ирина

Георгий — — — — — — — (прив.) Мария

16) Сестрининцата може да вземе *приведеника* на лелиния си свекъръ, или *заварника* на лелината си свекърва: чертежътъ е сѫщий.

17) Дѣдото може да вземе на внуковата си жена *прабиба—мащехата*:

Атанасъ — — — — Елена — Димитрий †
Иванъ
Василий
Мария
Георгий — — — —

Атанасъ (бр.) Вѣра
Елена (1 брч.) Ирина Димитрий
| †
Георгий —— Мария.

21) 2) Може ли синътъ на приведеника на едного да вземе *бабата* на очува; или на мащехата на сѫщия (или внуката — дѣдото):

Анастасия
|
Вѣра
|
(очув.) Георгий——Елена
|
(очувъ) Иванъ——Мария
|
(прив.) Теодоръ
|
Стефанъ? —

Свещенницитѣ сѫ длъжни, безъ прѣдварително разрѣшение и благоусмотрѣние на своя свещеноначалникъ, да не благославятъ тия бракове, защото и въ двата случаи имената се смѣсватъ.

ж) Лицата, които съвпадатъ на **шеста степень** *въ троекрѫвното сродство, и които могатъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ:*

1) Двама братья могатъ да вематъ на единъ и на сѫщия *приведеницата* и *братаницата* (или сестринницата):

Елена—Георгий (бр.) Теодоръ
| |
Атанасъ (бр.) Василий--(пр.) Ирина |
| |
—— — — — — — — — — — — Мария

2) Двама братья могатъ да вематъ *приведеницитѣ* на други двама братья:

Елена—Георгий (бр.) Марко--Олга

Атанасъ (бр.) Василий—Ирина (прив.)

— — — — — — — — — — (прив.) Стефана.

Шуря и свезка на двама братья могжтъ да се взематъ:

Атанасъ (бр.) Вѣра-Иванъ (бр.) Геор.-Елена(сест.) Теодора

— — — — — — — — — — — — — —

г) Изложение на примѣритѣ на духовното сродство.

а) Лицата, които съвпадатъ на **първа степень** *въ духовното сродство и които не могжтъ да се вематъ, сж слѣдующитѣ.*

1) Кръстникътъ не може да вземе своята *кръщелница*:

Иванъ=Елена.

2) Кръщелникътъ не може да вземе своята кръстница:

Юрданка=Василий.

3) Мжжътъ на кръстницата, слѣдъ смъртьта на тая послѣднята, не може да вземе нейната *кръщелница*:

Василий——Иорданка

‖

Елена.

4) Жената на кръстника, слѣдъ смъртьта на тоя послѣдния, не може да вземе *неговия кръщелникъ*:

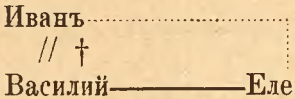
†

Анастасия——Иванъ

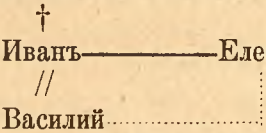
//

Василий.

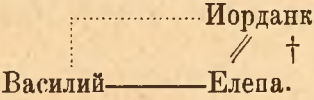
5) Кръстникътъ, слѣдъ смъртьта на кръщелника си, не може да вземе *неговата вдовица*:

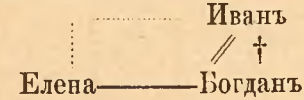
6) Кръщелникътъ, слѣдъ смъртьта на своя кръстникъ, не може да вземе *вдовицата* на послѣдния:

7) Мжжътъ на кръщелницата, слѣдъ смъртьта ѝ, не може да вземе *нейната кръстница*:

8) Жената на кръщелника, слѣдъ смъртьта му, не може да вземе *неговия кръстникъ*:

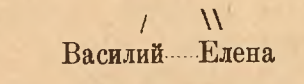

б) Лицата, които съвпадатъ на **втора степень** *въ духовното сродство, и които не могжтъ да се вематъ, сж слѣдующитѣ*:

1) Кръстникътъ не може да вземе *майката* на кръщелника, или на кръщелницата:

2) Плътский синъ на кръстника (или на кръстницата) не може да вземе духовната *дъщеря* на сжщия:

3) Двама духовни братъ и сестра отъ различни плътски родители, а възприети отъ единъ кръстникъ изъ св. купель въ светото кръщение, не могжтъ да се вематъ:

Александръ
// \\
Герасимъ ..... Иорданка.

4) Духовний братъ не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си духовенъ братъ (или духовната сестра—*вдовеца* на умрѣлата си духовна сестра):

Александръ
// \\ †
Василий Герасимъ — Елена.

5) Плътский синъ на кръстника не може да вземе *вдовицата* на умрѣлия си бащинъ, или майчинъ кръщелникъ:

Александръ
/ \\ †
Василий Герасимъ — Иорданка

6) Духовний синъ т. е. кръщелникътъ не може да вземе *снахата* (по сина) на своя кръстникъ (или кръстница):

Александръ
// \ †
Герасимъ Василий — Елена.

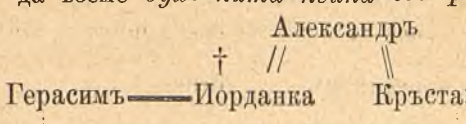
7) Зетьтъ (по дъщеря), слѣдъ смъртьта на първата си жена, не може да вземе на тъста си *кръщелницата*:

Александръ
/ † \\
Василий — Елена Иорданка.

8) Вдовецътъ не може да вземе за втора жена *плътската дъщеря* на кръстника, или на кръстницата, на първата си умрѣла жена:

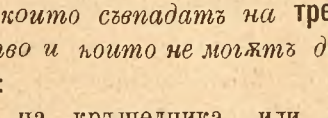
Александръ
//† \
Василий —— Иорданка Елена.

9) Никой, слѣдъ смъртьта на първата си жена, не може да вземе *духовната нейна сестра*:

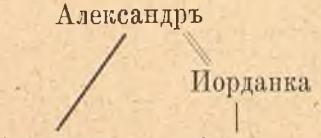

г) *Лицата, които съвпадатъ на* **третя степень** *въ духовното сродство и които не могатъ да се вематъ, сж слѣдующитѣ*:

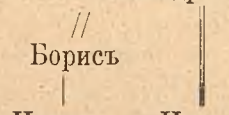
1) Бащата на кръщелника или кръщелницата не може да вземе *дъщерята* на кръстника или кръстницата на плътския свой синъ (или на плътската дъщеря):

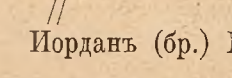
2) Плътский синъ на кръстника или кръстницата, не може да вземе *дъщерята* на бащиния или майчиния си кръщелникъ или кръщелница:

3) И обратно. Плътский синъ на кръщелника или кръщелницата не може да вземе *дъщерята* на бащиния или майчиния си кръстникъ или кръстница:

4) Кръстникътъ не може да вземе *плътската сестра* на своя кръщелникъ или кръщелница (или кръщелницата — плътския братъ):

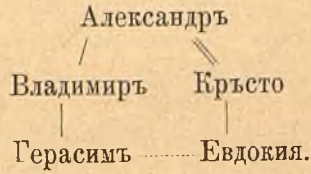
5) Плътский синъ на кръстника или кръстницата не може да вземе *майката* на бащиния или майчиния си кръщелникъ (или плътската дъщеря—*бащата*):

г) *Лицата, които съвпадатъ на* **четвърта степень** *въ духовното сродство и отъ които едни не могатъ, а други могатъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

1) *Лицата на четвърта степень, които не могатъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

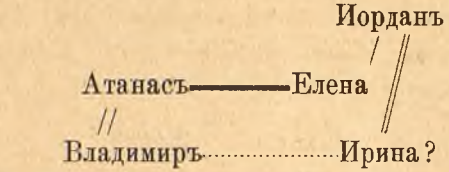
1) Плътский внукъ на кръстника (или плътската внука на кръстницата) не може да вземе *дъщерята* на кръщелника на сѫщия:

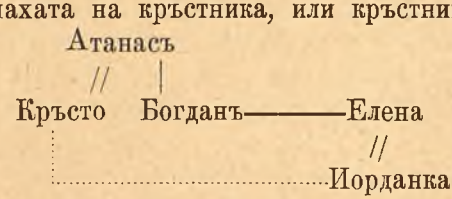
2) Мѫжътъ на плътската внука на кръстника или кръстницата, слѣдъ смъртьта на жена си, не може да вземе *дъщерята* на кръщелника:

3) *Забѣлѣжка.* Когато прѣдложѫтъ слѣдующитѣ двѣ питания: 1) може ли кръщелникътъ да вземе *кръщелницата* на кръстниковия си тъстъ, или тъща (свекъръ, или свекърва):

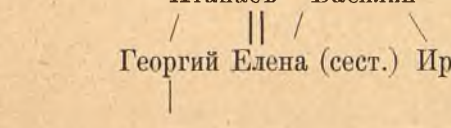
2) Може ли кръщелникътъ да вземе *кръщелницата* на снахата на кръстника, или кръстницата си:

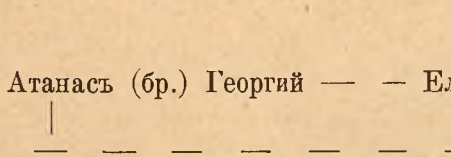
то, ако има голѣма нужда, свещенницитѣ могѫтъ да прѣдложѫтъ тия питания на благоусмотрѣнието на своя архиерей, и отъ него да учакватъ разрѣшение, или запрѣщение.

2) *Лицата на* **четвърта степень**, *които могѫтъ да се вематъ, сѫ слѣдующитѣ*:

1) Плътский синъ на кръстника може да вземе *плътската сестра* на бащиния си кръщелникъ:

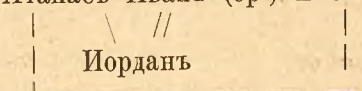
2) Двама плътски братья могѫтъ да вематъ двѣ духовни сестри отъ различни родове:

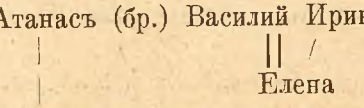
3) Плътский братъ на кръстника и плътската сестра на кръщелника могѫтъ да се вематъ:

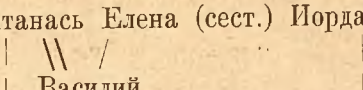
4) Бащата на кръщелника може да вземе *сестрата* на синовния си кръстникъ или кръстница:

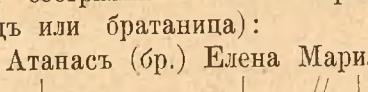
5) Братътъ на кръстника или кръстницата може да вземе *майката* на братовий или сестриния си кръщелникъ:

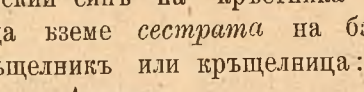
6) Кръстникътъ може да вземе на своя кръщелникъ, или кръшелница *лелята,* или *тетката*:

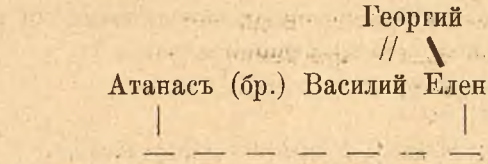
7) Вуйката (или чичата) може да вземе *кръстницата* на своя сестринникъ или сестринница (или на своя братанецъ или братаница):

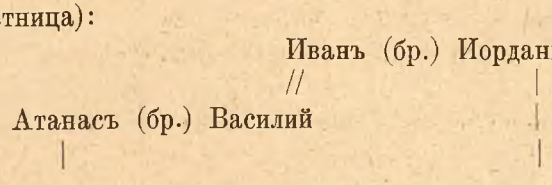
8) Плътский синъ на кръстника или кръстницата може да вземе *сестрата* на бащиния си или майчиния кръщелникъ или кръщелница:

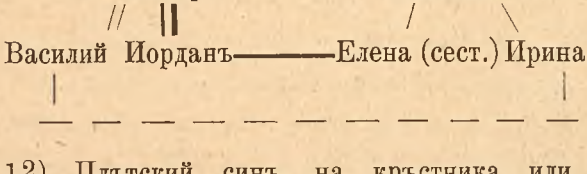
9) Единъ отъ двама братья може да вземе *духовната сестра* на другия си плътски братъ или сестра:

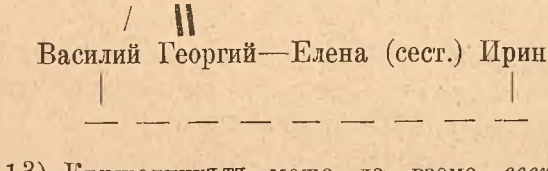
10) Братътъ на кръщелника или кръщелницата може да вземе *сестрата* на братовия или сестрия си кръстникъ (на братовата или сестрината си кръстница):

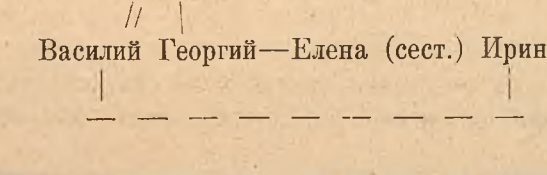
11) Двама духовни братья отъ различни родове могжтъ да вематъ *двѣ по плоти сестри*:

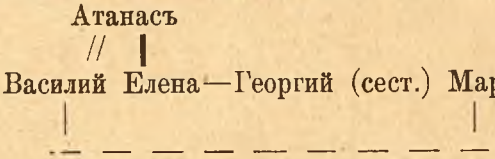
12) Плътский синъ на кръстника или кръстницата, меже да вземе *свезката* на бащиния или майчиния си кръщелникъ или кръщелница (или *зълвата* на бащината си или майчината си кръщелница):

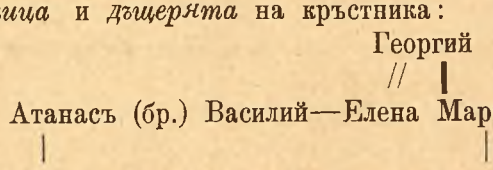
13) Кърщелникътъ може да вземе *сестрата* на снахата на кръстника или кръстницата:

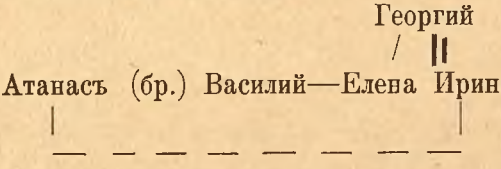
14) Кръщелникътъ може да вземе *зълвата* на дъщерята на кръстника или кръстницата си:

15) Двама по плоти братья могжтъ да вематъ *кръщелница* и *дъщерята* на кръстника:

16) Единъ отъ двама по плоти братья може да вземе *кръщелницата* на братовия си тъстъ, или тъща (или на сестриния си свекъръ или свекърва):

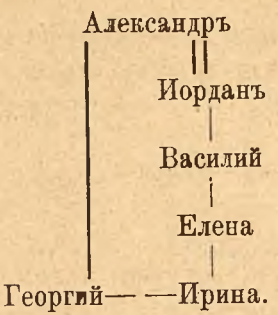

Забѣлѣжка. Само по себе се разбира, че по-нататашнитѣ степени по права черта сж дозволени, като напримѣръ на 5, 6, 7 и 8 степени:

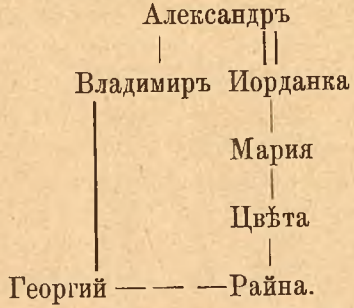
1) Плътский внукъ на кръстника може да вземе *внуката* на кръщелника или кръщелницата:

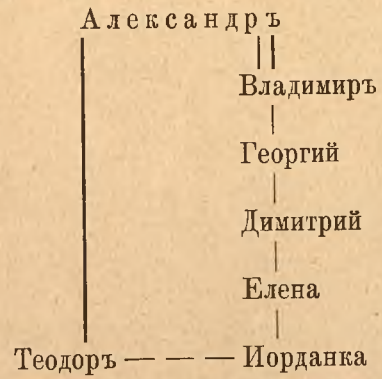
2) Синътъ на кръстника може да вземе *правнучката* на бащината кръщелница или кръщелникъ, съ прѣдварително разрѣшение отъ прѣдпоставления архиерей:

3) Внукътъ на кръстника може да вземе *правнуката* на кръщелницата на сжщия:

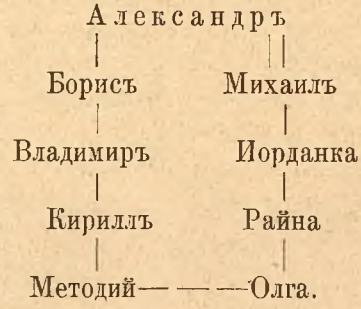
4) Плътский синъ на кръстника може да вземе *праправнуката* на бащината си кръщелница или кръщелникъ, съ прѣдварително архиерейско разрѣшение:

5) Внукътъ на кръстника може да вземе *праправнуката* на дѣдовата кръщелница или кръщелникъ:

6) Праправнукътъ на кръстника може да вземе на прадѣдовия си кръщелникъ, или кръщелница *правнуката*:

§ 145. Сродствата отъ осиновявание и побратявание. Тѣхнитѣ степени.

А) Отъ осиновявание Това сродство произлиза, както казахме по-горѣ отъ това, че, когато нѣма нѣкой отъ утробата си свое чадо, осиновява нѣкого или нѣкоя (които непрѣмѣнно трѣбва да сж православни, по-млади отъ него и на възрасть най-малко 15—16 год.) за утѣшение въ старостьта му и за наслѣдие на имота му. Когато това осиновлениесе утвърждава чрѣзъ църковно молитвословие и чрѣзъ особенъ писменъ актъ, тогава както осиновений, така и осиновителтъ се сродняватъ: осиновений става негово чадо, а осиновителтъ неговъ родитель, или отецъ, и, вслѣдствие на това, при

бракосъчетанието на единия и другия се пазятъ степенитѣ, както въ духовното сродство, включително до третя степень. Но, понеже въ духовното сродство сродници не наслѣдватъ, а сродницитѣ отъ осиновление ставатъ наслѣдници и влизатъ въ правата на осиновителя, то степенитѣ се сматрятъ, както въ кръвното сродство, по права черта, за да се видятъ ясно отношенията и правата на наслѣдницитѣ (Мат. Властаръ § 2, гл. 8; Армен. кн. 8, стр. 487). Споредъ казаното:

а) Осиновений не може да вземе: 1) *жената* на осиновившия го свой отецъ, защото се счита тя негова майка и е на първа степень спроти него; 2) нито *дъщерята*, или *приведеницата негова*, защото тя е негова сестра и е на втора степень; 3) нито *майката* на осиновившия го баща, защото тя е негова баба и е на втора степень; 4) нито *сестрата* на послѣднята, защото тя се счита негова леля и съвпада на четвърта степень, и 5) нито *внуката* отъ плътския синъ или дъщеря на осиновителя, защото тя се намира на третя степень съ него;

б) Плътский внукъ не може да вземе на своя дѣдо *осиновената*, която съвпада спроти него на третя степень;

в) Осиновителтъ не може да вземе *вдовицата* на своя осиновенъ, защото тя се счита негова снаха и е на първа степень спроти него. (Пидалионъ стр. 455).

Когато, впрочемъ, осиновлението не става съ църковно благословение, нито съ писменъ актъ отъ духовното началство а само съ устни обѣщания и отъ двѣтѣ страни, т. е. отъ страна на осиновителя и отъ страна на осиновения, тогава такова осиновление не се счита законно, и, слѣдователно, нѣма никаква сила за сродство при бракосъчетанието.

Б) Побратяването. Въ древнитѣ християнски врѣмена ставало е и другъ видъ сродство чрѣзъ особено чинопослѣдование и благословение. Това е било побратяването, или братотворението. Но тъй като многобройни опити, станжли въ различни врѣмена и мѣста, сж доказали, че такова едно сродство не служи за доброто на

человѣчеството, а напротивъ за зло и душевна пагуба, то както гражданскитѣ закони, така и църквата досущъ сж го отхвърлили (Пидалионъ стр. 456).

§ 146. Границитѣ на сродствата. Четверородно и петородно сродства.

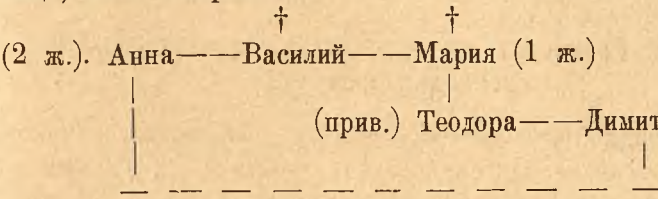
Казахме по-горѣ, че, кога въ разнородното сродство се съединява само единъ родъ съ другъ чрѣзъ брачна свързка на тѣхни два членове — мжжъ и жена, то такава свързка се нарича двоекрѣвно или двоеродно сродство, а когато въ това послѣднето влиза и трети родоначалникъ, пакъ чрѣзъ брачно съединение на двѣ лица, тогава това съединение се нарича троекрѣвно, или троеродно сродство. По този начинъ влизанието, или свършванието и на други родоначалници чрѣзъ брачни свързки може да се продължи още по-нататъкъ, напр. до 4, 5 и тъй нат. и оттука ще имаме четверородно, петородно и т. н. сродства. Но, понеже тия сродства се изродяватъ, тъй да речемъ въ еднокрѣвното окончателно на 8-а степень, въ двоекрѣвното на 6-а и па 7-а условно, а на 8-а окончателно, а въ троекрѣвното окончателно на 4-а степень, то, по възрѣнието и ученията на Православната Църква, въ приведенитѣ степени се разрѣшава бракътъ, а относително запрѣщението тя го простира само до троекрѣвното сродство включително, а четвъртия, петия и тъй нат. родове не припознава за сродства, затова и не ги вважда въ нѣкой законъ, който забранява бракосъчетанието на подобни сродници.

За по-голѣмо и нагледно разбиране на казаното, както и за любопитство, нека приведемъ отъ четверородното и петородното сродство нѣколко примѣри въ чертежи:

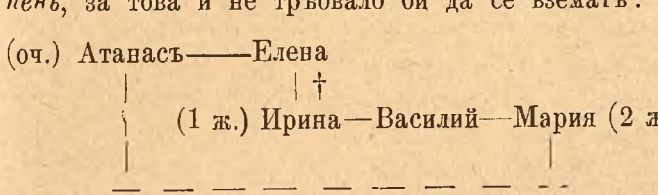
а) Примѣри отъ четверородно сродство.

1) Жената на моя приведеникъ (или мжжътъ на моята приведеница) отъ иървата ми жена се намира на *първи степень* спрямо втората ми жена; за това и

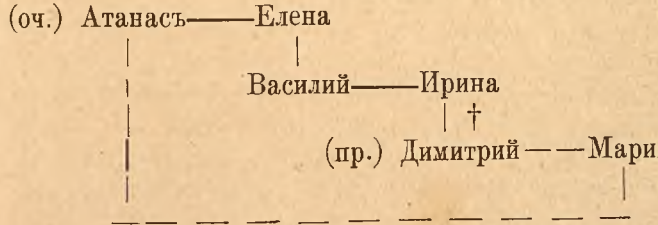
не трѣбвало би да се вематъ, но Цьрквата, като счита, че това сродство се намира вънъ отъ узаконенитѣ граници, не го забранява:

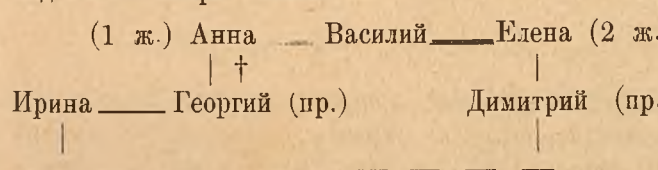
2) Очувътъ на първата ми жена и втората ми жена се намиратъ единъ спрямо други на *първа степень*, за това и не трѣбвало би да се вематъ:

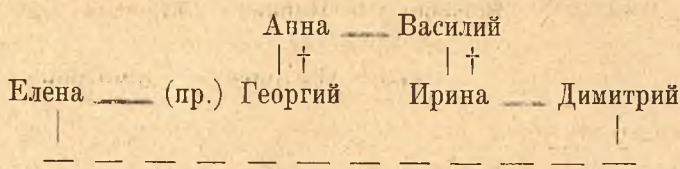
3) Мойтъ очувъ и жената на моя приведеникъ съвпадатъ на *втора степень* въ четверородно сродство:

4) Жената на моя приведеникъ (или мжжътъ на моята приведеница) отъ първата ми жена и приведеникътъ (пли приведеницата) отъ втората ми жена съвпадатъ на втора степень:

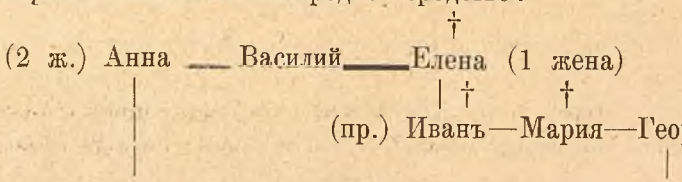

5) Жената на моя приведеникъ (или мѫжътъ на моята приведеница) и жената на моя синъ (или мѫжътъ на дъщеря ми) съвпадатъ на *втора степень* въ четверородно сродство:

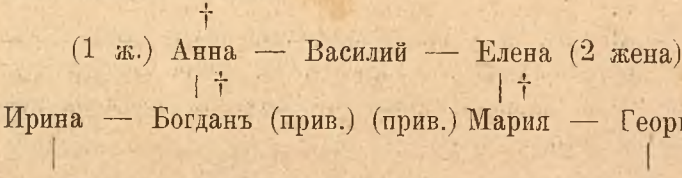

б) *Примѣри отъ петородно сродство.*

1) Втората ми жена съ втория мѫжъ на жената на моя приведеникъ отъ първата ми жена, когото тя е взела слѣдъ смъртьта на послѣднята, съвпадатъ на *първа степень* въ петородно сродство:

2) Жената на моя приведеникъ (или мѫжътъ на моята приведеница) отъ първата ми жена, и мѫжътъ на моята приведеница (или жената на моя приведеникъ) отъ втората жена съвпадатъ на *втора степень* въ петородно сродство:

По този начинъ могли би да приведемъ примѣри и за по-нататъшнитѣ и отъ двѣтѣ послѣдни сродства; но, тъй като тѣ не служѫтъ за упѫтване при сключа-

вание на нѣкой бракъ, и като считаме достатъчни приведенитѣ примѣри за разузнавание границитѣ на сродствата, то и се спираме тука по този прѣдметъ.

§ 151. Лошавитѣ сѣтнини отъ бракове, сключени при близки сродства.

Пазението на опрѣдѣленнитѣ отъ Св. Цьрква граници както въ броя на степенитѣ, така и въ броя на сродствата е твърдѣ важно и полезно за здравието въ тѣлесно, умствено и нравствено отношение за человѣческия родъ, а непазението, напротивъ, е твърдѣ много врѣдително, както това науката е открила съ поразителна очевидность. По наблюдението на Св. Григория Великаго такива бракове се наказватъ по-вече съ безплодие, а по свидѣтелството на съврѣменитѣ естествоиспитатели сетнината на подобни бракове е голѣма щета и поражданието отъ нихъ на различни болести душевни, умствени и тѣлесни — е голѣма врѣда за человѣческото потомство; защото отъ подобни бракове всѣкогажъ се раждатъ дѣца нѣми, глухонѣми, идиоти, луди, болни, безплодни и т. н. Така, напримѣръ, по наблюдението на Гобе, отъ 95 дѣца, родени отъ бракове, свързани между близки родства, излѣзли 44 идиоти, 12 болни (отъ сараджа), 1 глухонѣмъ, едно дрѣбно (джудже) и само 37 относително здрави. Другъ примѣръ. По изслѣдването на Хазерена въ единъ градъ отъ 65 дѣца, родени отъ подобни бракове, 36 излѣзли глухонѣми, и между нихъ имало двама братья глухонѣми и една уродлива сестра; други двама братья тоже сѫ били глухонѣми, а отъ останѫлитѣ всѣкое е имало по една глухонѣма сестра, или братъ боленъ отъ друга болесть, умствена или тѣлесна. Такива сѫ се родили отъ 11 бракове. *Деви* пише, че отъ 126 бракове, сключени при близки степени въ еднокръвиото сродство, имало 27 бракове безплодни; 17 сѫ имали неправилни рождения; едната четвърть отъ нихъ пометнѫли дѣцата, а роденитѣ дѣца отъ останѫлитѣ били се сакати, глухонѣми и идиоти.

Единъ френски статистикъ пише, че въ Франция има два на стотѣ кръвни бракове при близки степени сключени, и дѣцата, отъ нихъ родени, всички сж глухонѣми, сакати и болестни. Като осжжда тая постжпка на лицата, които сж се оженили при близко родство, казва: „щомъ се допусне бракътъ при близки степени на кръвното родство, то по-вече и по-вече ще се увеличава брой на глухонѣмитѣ, лудитѣ и сакатитѣ. За доказателство на казаното нека приведемъ една таблица, която показва броя на 1000 души съ тѣлесенъ, или душевенъ недостатъкъ, родени отъ бракове, които, по вѣротърпимость, сж се сключили при близкитѣ степени въ еднокръвното сродство:

Въ Берлинъ	на 1000 католици	3
„ „	на 1000 протестанти	7
„ „	на 1000 евреи	27
Въ Сѣвернитѣ Съединени Държави	на 1000 християне	2
Пакъ тамъ	на 1000 робье	113

Отъ тая таблица ясно се вижда, че у оня народъ се вижда да има по-вече сакати и глухонѣми, у който противъ закона по-вече се търпи сключавание бракове при близкитѣ степени на еднокръвното сродство, а най-малко тамъ, гдѣто най-много се забранява. Тъй, виждаме, че най-малко се падатъ сакати на хилядо души у християнетѣ, и най-много у евреетѣ и робьетѣ, които обичатъ да се взиматъ при близкитѣ степени на сродството.

Отъ приведенитѣ статистически данни се вижда, че сама природата се гнуси отъ бракове, сключени при непозволенитѣ отъ Църквата степени, наказва своитѣ насилители съ безплодие, а роденитѣ отъ нихъ съ умствени и тѣлесни болести, съ кратковрѣменъ животъ, разрушава цѣли домородства и поколѣния съ прѣдавание, прѣзъ кръвьта, зараза на чадата и потомцитѣ; тя е внушила на человѣческия родъ строго пазение брачнитѣ и родствени отношения между членоветѣ на домород-

ствата, като е опрѣдѣлила чрѣзъ ражданията на всѣкиго правата и мѣстото, напримѣръ, на баща и синъ, на майка и дъщеря, на дѣдо и баба, на внукъ и внука, на братъ и сестра, на чича и братанецъ, на леля и сестринникъ и т. н. названия, които се слушатъ у всички земни народи отъ врѣмето на тѣхното създание. Чрѣзъ пазение границитѣ на степенитѣ и на сродствата, понадалечъ се простира между человѣцитѣ любовьта и взаимното почитание, враждата се намалѣва и постепено се уничтожава, а чрѣзъ избѣгнувание на кръвосмѣшението запазва се въ человѣческия родъ здравието въ умствено и тѣлесно отношение. Велико, слѣдователно, благодѣяние е направила на человѣческия родъ Православната Църква съ опрѣдѣление границитѣ на степенитѣ и на родствата! Ето защо тя смѣло и строго наказва ония свещенници, които би дързнѫли да благославятъ бракъ, сключенъ при близки сродства, и подобенъ бракъ наказва съ покаяние или съвсѣмъ уничтожава. Прочее, голѣма отговорность лежи върху свещенницитѣ за точното запазване степенитѣ при сродствата, а за да бѫдѫтъ избавени отъ нея, тѣ сѫ длъжни добрѣ да изучаватъ изложенитѣ тука правила за брака, а гдѣто не разбиратъ длъжни сѫ да се допитватъ до прѣдпоставения тѣмъ архиерей.

§ 147. Испълнявание условията за встѫпването въ бракъ, прѣди неговото извършвание.

Свещенникътъ е отговоренъ за неправилното и противоканоническо извършвание на православния бракъ. За да е избавенъ отъ всѣка отговорность, изискува се отъ него, щото той, прѣди да пристѫпи да благослови брака, да испита прилежно, внимателно и подробно всичкитѣ ония природни и нравствени условия, които прѣпятствуватъ на встѫпването въ бракъ, сирѣчь, той е длъженъ направо и чрѣзъ други да узнае дали желаѫщитѣ да встѫпѫтъ въ бракъ сѫ: 1) умствено и тѣлесно способни за брачно съжителство, 2) иматъ ли законната

възрасть, 3) иматъ ли свободна воля и желание да се вематъ, 4) и двѣтѣ страни еднакво православни ли сж, 5) не се ли намиратъ на такива степени сродство, които прѣпятствуватъ да встжпятъ съ законенъ бракъ, и, изобщо, да испита притежаватъ ли всички ония условия, които сме изложили въ § 139; 6) лично да испита бракосъчетаващитѣ се: знаятъ ли Господнята молитва т. е. „отче нашъ“, Вѣрую“ и десетьтѣ заповѣди? Ако ги не знаятъ, трѣбва да ги увѣщае да ги изучятъ, защото, споредъ книгата за дължноститѣ на приходскитѣ свещенници (стр. 170), срамно и грѣшно е да встжпватъ въ бракъ, да искатъ да бждатъ отецъ и майка на чада, а да не знаятъ това, на което сж длъжни да научаватъ и поучаватъ своитѣ чада.

За по-голѣмо обезпечение на свещенника отъ отговорность привождаме тука буквално прѣдписанитѣ отъ Св. Синодъ наставления.

а) Когато желаящитѣ да постжпятъ въ бракъ сж отъ една и сжщата енория, енорийский свещенникъ е длъженъ, прѣди годежа, или прѣди издавание свидѣтелство за вула, да испита не само тѣхнитѣ родители, но и други лица отъ страна — да не би да иматъ нѣкакво сродство, което възбранява брака. И, ако се увѣри, че нѣматъ подобно сродство, тогава да извади свидѣтелство за вула, въ което непрѣмѣнно трѣбва да обозначава и *годинитѣ* на младитѣ, както и *врѣмето* отъ тѣхното овдовявание, ако би тѣ да сж на второ, или на трете вѣнчило.

б) Когато едното отъбракосъчетаваемитѣ лица е отъ друга енория, свещенникътъ, комуто се пада да благослови брака, длъженъ е, прѣди издавание свидѣтелство за вула, или прѣди годежа, ако би на такъвъ да е повиканъ, слѣдъ като испита, самъ да изисква отъ живущето въ другата енория лице писмено свидѣтелство, издадено нему отъ енорийския му свещенникъ въ удостовѣрение, че това лице нѣма въ мѣсторождението си никакви канонически прѣпятствия. За постжпающитѣ въ вторий, или третий бракъ отъ сжщата категория, т. е. които сж отъ друга

енория, въ издаваемитѣ тѣмъ отъ енориискитѣ имъ свещеници свидѣтелства трѣбва да се обозначава и врѣмето, откога тѣ сж овдовѣли.

в) Когато едно отъ бракосъчетаваемитѣ лица е отъ архиерейско намѣстничество въ сжщата, или въ друга епархия, свещеникътъ, който ще благослови брака, трѣбва да изисква чрѣзъ непосрѣдственото си духовно началство прѣдвидѣнитѣ въ втория параграфъ на настоящето свѣдѣния отъ оная духовна власть, отъ околията на която е чуждото лице. Въ тоя случай, обаче, въ запитването до тая духовна власть трѣбва да се обозначава и името на лицето, което има да постжпи въ бракъ съ чуждото лице, за да може да се узнае по-вѣрно и отъ мѣсторождението на това чуждо лице дали двѣтѣ лица не се намиратъ въ родствени връзки. По сжщитѣ указания ще се воджтъ духовнитѣ власти, когато едно отъ бракосъчетаваемитѣ лица е отъ друга държава.

г) Ако двѣ лица, желажщи да постжпжтъ въ бракъ, 9ило отъ сжщата или друга епархия или държава, пожелажтъ да се вѣнчажтъ въ чужда енория, никой свещеникъ не трѣбва да ги вѣнчава, прѣди да испита, чрѣзъ непосрѣдственото си духовно началство. причинитѣ, по които не сж се вѣнчали тѣ въ мѣсторождението си, и само тогава може да благослови брака, когато узнае, че нѣма никакво каноническо прѣпятствие и се снабди съ позволително отъ свещеника, комуто е надлежало да вѣнчае младитѣ.

д) Тъй като се явяватъ понѣкогажъ недоразумѣния помежду свещеницитѣ отъ сжщата мѣстность, кой свещеникъ да вѣнчае лицето, което нѣма опрѣдѣлено жилище въ мѣстностьта, Св. Синодъ признава, че вѣнчаванието подобно лице се пада на оня свещеникъ, отъ енорията на когото е момата (окржжно отъ 27 февр. 1887 год.).

§ 148. Врѣмето, въ което може да се заключи тайната на брака.

Относително врѣмето прѣзъ годината, въ което не се позволява да се сключватъ бракове, е слѣдующето: отъ 14 ноемврѝй до 21 сѫщи, т. е. до Въведение Пресвятыя Богородицы, отъ 20 декемврѝя до 6 януария, отъ Месопустната Недѣля до Томината Недѣля, отъ 1 до 15 августа, т. е. до Успѣніе Пресв. Богородицы. Освѣнъ горнитѣ дни Църквата забранява още сключването на бракове въ срѣда и петъкъ всѣка недѣля, на Усѣкновеніе честныя главы св. Иоанна Крестителя (29 августъ), въ навечериятa на тъй наречените велики и господски праздници, като, напр., прѣдъ деня Вознесение, прѣдъ Сошествие св. Духа, Рождество Пр. Богородицы, Кръстовдень и т. н.

Относително въпроса: въ кое врѣме прѣзъ деня трѣбва да се извърши тайната на брака, то, споредъ важността и светостьта негова, най-прилично и най-цѣлесъобразно е да се извършва вѣнчанието веднага слѣдъ отпуска на св. литургия, на която новобрачнитѣ по древнехристианския обичай даже трѣбва да се причастѩтъ съ Христовитѣ Тайни. Между тѣмъ строго е забранено вѣнчаванието късно врѣме и нощѣ. Впрочемъ, въ далечнитѣ и распръснѫтитѣ села позволява се, като изключение, да се извърши вѣнчанието и въ по-късно врѣме, но никакъ не по-късно отъ 2 часа слѣдъ пладнѣ и съ това условие, щото нито младоженцитѣ, нито сватоветѣ да не сѫ яли, и да не се допущатъ нетрѣзвени и крамолници человѣци, които сѫ способни да произвеждатъ безпокойствие и съблазнь при извършването тайната на брака, светостьта на който изисква отъ всички внимание и благоговѣние.

§ 149. Мѣстото, гдѣто тайната на брака трѣбва да се заключи.

Още въ първитѣ врѣмена Църквата е наредила да се извършва браковѣнчанието въ св. храмъ и то вед-

нага слѣдъ литургията, на която прѣдварително бракосъчетаваемитѣ се причастявали съ Хр. Тайни (Терт. послание до жен. кн. II, гл. 8 и 9). Редътъ да се извършва тайната на брака въ църква всѣкогажъ съ благочестива строгость трѣбва да се пази. Впрочемъ, имало е случаи, кокто и сега ги има, при които младоженцитѣ се вѣнчаватъ и вънъ отъ църква, въ частни домове и въ други чисти мѣста. Това, обаче, ставало и става като исключение по исторически, вънкашни причини, за да се избѣгнуватъ непрѣдвидѣни и неприятни нѣкои случаи.

Браковѣнчаванието, като църковно литургическо свещенодѣйствие, наредено е отъ Църквата да се извършва именно въ св. храмъ по слѣдующитѣ три причини: 1) Защото бракътъ е тайна на Новия Завѣтъ, а като тайна най-прилично е да се извършва на св. мѣсто, прѣдъ алтаря, гдѣто се приноси Богу великата безкръвна жертва въ тайната на св. причащение; 2) За да се покаже дълбокото почитание и важность на това свето устаповление, което се сключава въ името Господне; съ молитви и Божие благословение при свидѣтелството на Църквата, чрѣзъ която младоженцитѣ даватъ обѣщание прѣдъ Бога, че свето ще пазятъ чистотата на брачния съюзъ, и заповѣдитѣ Божии относително брака точно ще испълняватъ; и 3) да се подбудятъ въ присѫтствующитѣ чувства на почитание и уважение къмъ светостьта на брака, както и настроение да се помолятъ, щото Всевишний да благослови новобрачнитѣ съ доброплодие, благоденствие, съ изобилие на всѣко добро и благо за добръ поминъ; да ги съхрани Богъ прѣзъ цѣлия имъ животъ въ взаимна любовь и брачно съгласие, и най-сетнѣ да заслужятъ вѣчно спасение въ небесното царство.

По тази причина св. Църква прѣпорѫчва на свещенницитѣ съ особена грижливость и настроение на духа да извършватъ обреда на вѣнчаванието, да поучаватъ своитѣ прихожане какъ прилича тѣ да се отнасятъ при браковѣнчаванието, какъ сѫ длъжни да се молятъ Богу за младоженцитѣ. Ето защо твърдѣ не-

приятно е человѣкъ да слуша и да гледа при извършване обреда на брака какъ нѣкои отъ присѫтствуѫщитѣ се разговарятъ, кашлятъ, подсмиватъ се и шумъ подигатъ въ църквата. Въ обязаностъ е на свещеницитѣ да се грижѫтъ духомъ кротости да искоренѫтъ въ своитѣ прихожане това зловрѣдно немарение.

§ 155. Обручението.

Обручение не е нищо друго, освѣнъ прѣдверие, или първото дѣйствие на вѣнчанието. *Обручението* е било извѣстно още въ врѣмената до християнството, и, по греко-римското законодателство, се е извършвало въ споменъ на взаимното обѣщание на двѣ лица, че непрѣмѣнно ще встѫпѫтъ единъ съ други въ брачни връзки и испълнението на това обѣщание тогава *безусловно* е било задължително, и неговото нарушение понѣкогажъ е влѣкло подиръ себе парична глоба. Такова обручение се нарича *гражданско*, въ отличие отъ *църковното*. Християнската църква, като обръща своето материнско внимание по-вече на нравствената негова страна, утвърдила и осветила е това обручение съ своето благословение и молитви (глед. апол. Тертул. противъ езичницитѣ; „Педагогъ“ Климента Алекс.), като му е придала още по-голѣмо значение и сила. Тя паченѫла да гледа на обручението, по съвѣстьта и доброволното расположение и на двѣтѣ страни, като *тържествено обѣщание на брака*, слѣдователно, като на съчетание, ако и непълно. Съобразно съ такова понятие на Църквата за обручението тя вече не е могла да удобри легкомисленото негово расторжение само по произвола на обрученитѣ; при това не признава възможенъ брака ако обрученитѣ сѫ били по-напрѣдъ съ други лица обручени.

Въ тоя смисълъ отцитѣ на помѣстнитѣ и вселенски събори постановили сѫ правила (Анкир. съб. 11 пр. Васил. Вел. 22 пр. 6 Всел. съб. 98 пр.), съ които, като утвърждаватъ строго неразривностьта на обручението, разбиратъ не гражданското, а църковното обру-

чение. Но понеже на гражданското обручение се е дозволявало расторжението, а на църковното никакъ, то оттука сѫ произлизали безредици. За прѣдупрѣждение на тия безредици подиръ шестия Вселенский съборъ и гражданскитѣ власти постановили: 1) църковното обручение да се извършва слѣдъ достиганието на съвършенолѣтието т. е. мѫжътъ на 15 години, а момата на 13 год., (Лъва Философа Нов. 74); 2) Съ постановление, издадено отъ името на Алексия Комнина (въ 1064 год.), пояснено и подтвърдено е, щото църковното обручение да се признава равносилно съ брака и нерасторжимо, както и самий бракъ, а на обручението, което се е извършвало въ малолѣтство напр. (въ 5. 6, 7 и 8 год.) или и безъ църковни молитви (само съ едно устно изявление) да се гледа като на вънкашно гражданско дѣло, и за това да се допуща расторжение на такова обручение. А въ 1066—67 год. при патриарха Иоанна Ксифилина църковното обручение било съединено съ бракосъчетанието въз основа на 98 правило на 6 Всел. съборъ. Така щото подиръ обручението въ църковенъ смисълъ, ако и самий бракъ не стане, то обрученитѣ лица, когато встѫпѭтъ въ ново обручение и въ новъ бракъ, признаватъ се вече за второбрачни, и връхъ това основание лицето, което е встѫпило подиръ обручението въ бракъ съ друго лице, не се допуща да встѫпи въ свещенство, като второбраченъ. Освѣнъ това слѣдствията на обручението се распространяватъ и върхъ сродството на лицата, които сѫ съединени чрѣзъ обручението, и даже върхъ тѣхнитѣ роднини, като слѣдствия, произтекающи отъ извършенъ бракъ. Тия слѣдствия свещеннициитѣ сѫ длъжни да иматъ прѣдъ видъ при дирението и опрѣдѣлението степенитѣ на сродствата.

Както въ старо врѣме, вънъ отъ Християнската църква е ставалъ годежъ, така и доднесь като се наговорѭтъ прѣдварително и двѣтѣ страни, испращатъ си едни на други знакове и дарове (нишани), които служѫтъ за доказателство на взаимното съгласие, и които за това се показватъ на сродници и приятели.

Настоящето, обаче, църковно обручение се извършва или веднага слѣдъ подобенъ годежъ, или се оставя за по-послѣ да се извърши заедно съ вѣнчаванието. Отдѣлно то се извършва въ домове, или въ други частни мѣста, а прѣимуществено въ църква. Въ кое именно мѣсто въ църквата трѣбва да се извърши: въ входа, по срѣдата, или прѣдъ царскитѣ врата срѣщу светия прѣстолъ? Въ различни мѣста различно постжпватъ въ тоя случай. Женихътъ и невѣстата застжпватъ наредъ единъ до други по тоя начинъ: женихътъ отъ десната страна, а невѣстата отъ лѣвата въ знакъ на старшинството на мжжкия полъ надъ женския. Свещенникътъ, облеченъ въ свещенитѣ си одежди, се обръща къмъ младоженцитѣ, като ги благословя въ Христовото име, взема отъ нихъ пръстенитѣ, които служатъ за знакове на нерасторгаема вѣчна любовь и твърда връзка между нихъ. Подиръ това свещенникътъ подава на жениха и на невѣстата запалени свѣщи въ знакъ на духовната радость, както и за да се покаже че брачнитѣ лица сж свѣтли, чисти и свободни отъ всѣкакви прѣдубѣждения и нечисти смѣтки. Въ древне врѣме е имало обичай пръстенътъ за жениха да бжде желѣзенъ, въ знакъ на твърдостьта и мжжеството, а за жената златенъ въ знакъ на мегкостьта и чистотата нейна.

Като свърши това, свещенникътъ начева свещенодѣйствието на обреда. Откато се каже „*Благословенъ Богъ нашъ*“, диаконътъ, или самъ той произноси ектенията за обручажщитѣ се, като приглашава присжтствужщитѣ да се помолжтъ за нихъ Богу, щото Господь да испълни всички тѣхни молитви. По-нататъкъ той се моли за утвърждението на тѣхната съвършена любовь, единомислие, на твърдата вѣра, непорочень животъ и за благословено тѣхно потомство. Подиръ тия ектения свещенникътъ моли Бога, да излѣе своето благословение върху тѣхъ, и послѣ ги обручава: взима пръстен я отъ жениха, благословлява го три пжти и го подноси три пжти кръстообразно върхъ челото къмъ десното и лѣвото рамена първо на мжжа, и послѣ на не-

вѣстата, като при всѣки пѫть произноси: *обручается рабъ Божій* (имерекъ) *рабъ Божій* (имерекъ) *воимя Отца, и Сына и Святаго Духа*“, и веднага го надѣнува на малкия пръсть на десната рѫка на жениха. Послѣ взема сребърния пръстенъ и обручава невѣстата, като начева отъ нея както при обручението на жениха. Като се испълни това, приближава се въспріемникътъ, или кумътъ, и промѣнява пръстенитѣ на новоневѣстнитѣ: взема отъ жениха пръстеня и го дава на невѣстата, а отъ нея, взема другия и го дава на жениха, като ги надѣнова на малкитѣ пръсти на деснитѣ имъ рѫцѣ. Това размѣнение на пръстенитѣ въ духовенъ мисълъ означава, че отднесь новоневѣстнитѣ сѫ длъжни да се грижѫтъ единъ за други, че всичкитѣ нужди и потрѣби, бѣди и неволи заедно ще ги търпѣтъ, единъ за другиго ще живѣѭтъ и умиратъ. Мѫжътъ като приеме отъ невѣстата пръстеня, той съ това доброволно се задължава сърдечно да ѭ обича, свойски да ѭ пази и защищава отъ злини и бѣди, и всѣкогажъ да бѫде къмъ нея снисходителенъ като къмъ по-слаба по природа; а като даде на невѣстата своя пръстенъ, съ това явно засвидѣтелствова, че той ѭ приема у дома си напълно равна съ себе съучастница и спомощница въ домашнитѣ работи и изобщо въ всичкитѣ свои добрини, и злочестини. Невѣстата, като приема пръстеня отъ мѫжа си, съ това тя приема върху себе си задължението, че въ брачния животъ почита и уважава мѫжа си и въ всичко прѣзъ живота ще му подпомага. като вѣрна негова другарка; отъ това тя доброволно става съучастница въ всичкитѣ права и прѣимущества на мѫжа.

Въ това врѣме свещенникътъ чете молитвата, съ която моли Бога да благослови и утвърди тѣхното обручение въ вѣрата, въ единомислието, въ истината и любовьта, да имъ испрати ангела хранителя и пѫтоводителя въ брачния тѣхенъ животъ, за да не се спинатъ о каменя на нечестивитѣ. Слѣдъ тая гореща молитва свещенникътъ, като се помоли за властитѣ свещенона-

чалника, за новообручившитѣ се и за присѫтствуѭщитѣ, свършва обручението.

Този редъ за извършване обручението става когато обручението си извършва отдѣлно отъ вѣнчанието, т. е. нѣколко деня прѣди вѣнчанието. Нъ, ако слѣдъ обручението веднага става вѣнчанието, тогава обручението се извършва не въ църквата, както по-горѣ се каза, а въ притвора и, слѣдъ обручението брачущитѣ се ввождатъ въ срѣдата на църквата при приготовеното мѣсто, гдѣто се извършва вѣнчанието.

§ 156. Извършване тайнството на брака.

Прѣдварително се полага посрѣдъ църквата аналойницата или една маса покрита съ добъръ и чистъ църковенъ платъ, врѣхъ него се полагатъ кръстътъ, вѣнцитѣ, общата чаша и св. Евангелие, а прѣдъ аналойницата единъ свѣщникъ съ запалена голѣма свѣщь. Слѣдъ свършване обручението, ако младожепцитѣ искатъ веднага да се вѣнчаѭтъ, свещенникътъ тръгва напрѣдъ, а прѣдъ него диаконътъ съ кадилница въ ржка, а отподиръ женихътъ и невѣстата къмъ приготвената аналойница. Само по себе се разбира, че на полеилеитѣ свѣщитѣ трѣбва да сѫ запалени. Като тръгне свещенникътъ къмъ аналойницата, той или чтецътъ начева да чете 127 псаломъ, а въ сѫщото врѣме пѣвцитѣ припѣватъ на всѣки стихъ: *слава тебѣ, Боже нашъ, слава тебѣ.* Свещенникътъ или диаконътъ кади три пѫти кръстообразно аналойницата, иконитѣ, новоневѣстнитѣ и народа. Слѣдъ свършване псалома свещенникътъ е длъженъ да каже кратко, но поучително слово на новоневѣстнитѣ, въ което да имъ разясни що е съпружеска тайна и какъ сѫ длъжни въ съпружеството богоугодно и честно да живѣѭтъ. Веднага слѣдъ словото свещенникътъ се обръща. първо, къмъ жениха, и, второ, къмъ жената съ опрѣдѣленитѣ въ требника питания, и като получи отъ нихъ изисквания отговоръ пристѫпа

къмъ самото извършване на брака*). Като се обърни къмъ въстокъ взема Евангелието и, както кога се захваща литургията, казва: *Благословено Царство, Отца, и Сына. и Святаго Духа, нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ.* Пѣвцитѣ отговарятъ: *Аминь*! Казва се ектенията и подиръ нея наредениятѣ въ требника молитви.

Понѣкждѣ има обичай, по който, когато свещенникътъ произнесе въ третята молитва думитѣ: *и сочетай раба твоего сего* (имерекъ) *и рабу твою сію* (имерекъ), обръща се къмъ тѣхъ и скопчава малкитѣ пръсти на деснитѣ ржцѣ на младоженцитѣ, и послѣ пакъ се обръща къмъ въстокъ да довърши молитвата. Добрѣ би било да не се притурятъ нѣща, които не сж записани въ църковния уставъ; нъ благоразумието изисква, щото свещенницитѣ да се съобразяватъ съ подобни обичаи, които не противорѣчжтъ на тайнството на брака, и по този начинъ да избѣгнуватъ прѣдполагаема нѣкоя съблазнь. По наше мнѣние този обичай не противорѣчи, а напротивъ нагледно показва съвършено съединение на младоженцитѣ по между имъ.

Слѣдъ свършването на молитвата взема вѣнцитѣ и, както при обручението, благославя ги троекратно, подноси вѣнеца, първо, надъ жениховата глава или чело, послѣ надъ невѣстината, и това повтаря и потретя, както при обручението, и, като го цѣлуватъ женихътъ и невѣстата, възлага го върхъ главата на жениха; така сжщо прави и съ вѣнеца на невѣстата, като произноси три пжти установенитѣ въ требника думи: *вѣнчается рабъ Божій* и проч. *и вѣнчается раба Божія* и проч.

Полагането на вѣнцитѣ върхъ главитѣ на новобрачнитѣ означава, че тѣ се съединяватъ дѣвствени, чисти и непорочни, и поради това тѣ сж достойни за

*) Ако въ врѣме на свещеподѣйствието се открие нѣщо сжществено, което да прѣпятствува на законното встжпление въ бракъ. свещенникътъ е длъженъ веднага да прѣкрати свещенодѣйствието, и послѣ непосрѣдствено да извѣсти за това своя архиерей, и отъ него да учаква упжтване въ това дѣло (Тимоѳ. Алек. 11 пр.).

честь, и както сѫ се показали до брака побѣдители надъ плътскитѣ страсти, противъ които сѫ се борили, така и въ брачния имъ животъ занапрѣдъ ще бѫдѫтъ властители надъ похотитѣ. По тази причина тѣ се възнаграждаватъ отъ Църквата съ полагание врѣхъ главитѣ имъ вѣнци, като побѣдители, по примѣра на побѣдоносни войници и царье (2 Тим. 2, 5); за това и ги похвалява тя съ псаломскитѣ думи: *Господи Боже нашъ, славою и честію вѣнчай я.*

Кумътъ, който имъ промѣни пръстенитѣ, сега държи вѣнцитѣ имъ. Освѣнъ това, въ нѣкои мѣста се практикува, че кумътъ, слѣдъ вѣнчанието на младоженцитѣ, добива право да въспиема отъ св. купель тѣхнитѣ дѣца и да имъ става духовенъ отецъ, и, слѣдователно, чрѣзъ това той духовно се сроднява съ тѣхъ. По тази причина кумътъ и кумицата непрѣмѣнно трѣбва да бѫдѫтъ отъ православно исповѣдание. Подиръ прочитанието на Апостола, на Евангелието, и казванието на ектенията и на молитвата, свещенникътъ благословява *общата чаша* съ чисто вино, която и прѣподава по три пѫти, първо, на жениха, и, послѣ, на невѣстата.

Попѣкѫдѣ свещенникътъ, по мѣстенъ обичай, подноси чашата и на кума, и на дѣверя. Този обичай е противенъ на смисъла, по който се подноси чашата на младоженцитѣ. Тя означава, първо, че съчетавшитѣ се въ миръ и единомислие, ще получѫтъ отъ Бога духовно веселие, второ, че тѣ въ живота си ще сподѣлятъ взаимно добринитѣ и горчивинитѣ единъ на други, и *трете*, че тѣ отъ тази минута вече ставатъ едно тѣло по Божественото изречение: *и будѫте два въ плоть едину* (Бит. 2, 21). Освѣнъ този има другъ единъ обичай да разрѣзва свещенникътъ една просфора, или хлѣбъ, и отъ него по една малка частичка да потопява въ чашата и да подава на младоженцитѣ.

Подиръ прѣподаването на общата чаша свещенникътъ води новобрачнитѣ около стола три пѫти по този начинъ: свещенодиакопътъ кади, свещенникътъ подиръ него върви, послѣ новобрачнитѣ, задъ нихъ кумътъ държи

надъ тѣхъ вѣнцитѣ, а пѣвцитѣ при първото обхождение пѣятъ тропаря: *Исайе, ликуй*; при второто: *святіи мученицы*, и при третето: *слава тебѣ, Христе Боже*... Това троекратно обхождание около стола се прави въ честь на Прѣсвятая Тройца и за изразение на живата радость и похвала, които младоженцитѣ сж се удостоили да сполучатъ съ полагането на тлѣнни вѣнци върху главитѣ имъ въ приврѣмения тукашенъ животъ, а въ вѣчния, въ небесното Христово царство, нетлѣнни за съхранение отъ тѣхна страна цѣломудренъ животъ.

Въ старо врѣме новобрачнитѣ слѣдъ вѣнчанието си, носили врѣхъ главитѣ си вѣнцитѣ 7 дни и въ послѣдния день отивали въ църквата прѣдъ свещеника за да ги освободи отъ нихъ, понеже до този день трѣбвало да се свършатъ брачнитѣ съгласителни писма.

§ 151. Празднуването на брака или свадбата.

Браковѣнчаването е едно важно, радостно и единствено събитие въ живота на младоженцитѣ, а и утѣшително за тѣхнитѣ родители, роднини и приятели. Отъ такова важно събитие естествено произтича и желанието да се свикатъ роднини и приятели, за да участвуватъ въ празднествената радость. Примѣри за свадбено празднование намираме още въ Ветхия Завѣтъ. Така, напримѣръ, имало е обичай въ деня на бракосъчетанието младоженецътъ, облеченъ въ богати одѣяния, помазанъ съ благовонни масла (миро) и придруженъ отъ своитѣ приятели (Суд. 14. 1 Мак. 9, 39; Иоан. 3, 29) отивалъ въ дома на невѣстата, взималъ ж съ себе, сжщо тъй богато облѣчена и намастена (Ис. 61, 10; Откр. 21, 2), но съ покриено лице (Быт. 29, 23—25; Иер. 2, 32), и така съ голѣмо тържество при пѣение на псалми, свирение съ музикални инструменти, и съ играение (Иер. 7, 34. 16, 9; 1 Макк. 9, 37, 39), а въ нощно врѣме и съ свѣщи (Мат. 25, 1 и проч.) завождалъ ж у дома си. Въ тоя случай родителитѣ и на двамата молитствовали и благословлявали брака на своитѣ чада, благопожелавали имъ много чада и умножава-

ние на потомството имъ (Быт. 24, 60. Рутъ 4, 11 и 12; Товитъ 7, 11 и 12). Тази радость се придружавала отъ брачно угощение отъ страна на младоженеца и на неговитѣ родители (Суд. 14, 10; Иоан 2, 9 и 10), което обикновено се продължавало сѣдемь дни (Суд. 14, 10, 12 и 17; Тов. 11, 18) и на което мнозина се поканвали (Суд. 22. 22).

И у насъ сега, особено по селата, и по градовегѣ между ония, граждане, които патриархално още живѣжтъ, празднуването на свадбата се продължава около 4—5 дни, придружавано, особено въ послѣднитѣ дни, отъ богати угощения въ дома на младоженеца и на негова смѣтка при пѣсни, свирни и игри. Въ уречения день обикновено въ Св. Недѣля, прѣдн литургията, младоженецътъ богато облеченъ и придруженъ отъ роднини и сватове отива въ дома на невѣстата взима ѭ, прикрита съ платъ отпрѣдъ, понѣкъдѣ довакъ називаемъ, и заедно съ неѭ и поканенитѣ отива въ църква и тамъ, слѣдъ свършване на литургията, извършва се надъ нихъ браковѣнчаването. Подиръ това по сѫщия начинъ, а сега съ още по-голѣма радость, съ свирни връщатъ се въ дома на младоженеца, гдѣто и се прѣдлага угощение на приглашенитѣ, които заедно съ родата на младоженцитѣ се веселѭтъ.

Когато тия увеселения ставатъ въ границитѣ на приличието, и не причиняватъ огорчение, скарване и неприятности, дозволяватъ се; но, когато излизатъ изъ прѣдѣла на приличието, тогава губѭтъ своето значение, и Православната Църква осѫжда подобно празднуване, и, безъ да отказва приличното на християнетѣ увеселение, изисква отъ нихъ, щото въ врѣме на тия увеселения да пазѭтъ благочиние, скромность и въздържание отъ необуздана распущенность (Лаод. 53).

§ 152. Встѭпването въ вторий, третий бракъ и съвършеното забранение на четвъртия.

Словото Божие не забранява вторія бракъ подиръ прѣкѫсване на първия съ смъртьта на единъ изъ съ-

пръзитѣ (Рим. 7, 2—3. 1 Кор. 7, 39); но на втория бракъ гледа като на нѣкакво несъвършенство въ живота на християнетѣ. Отъ каноническа точка зрѣния на Христовата църква вторий бракъ е само врачество противъ блуда (87 Пр. Вас. Великаго). Съобразно съ такова понятие за вторитѣ бракове Църквата, отъ една страна, е опрѣдѣлила епитимия (отлучение отъ св. Причащение на една или двѣ години), като за дѣло на чувственость, което има нужда отъ очищение на съвѣстьта (Васил. Вел. 4; Лаод. 1 пр. Неокес. 7); отъ друга страна, забранила е на свещенослужителитѣ да участвуватъ въ угощението на двоеженеца, защото свещенослужителитѣ, ако би присѫтствували на пиршеството на двоеженеца, то съ това щѣхѫ да одобрѣтъ вторитѣ бракове" (Неок. 7); поради това Църквата не е дозволила да се приематъ двоеженцитѣ въ клиръ, даже и ония, които би се оженили само за вдовица (ап. пр. 17 и 18; Васил. Вел. 12; 6 Всел. 3 и други). Още по-вече Църквата не одобрява въ своитѣ правила третия бракъ. Отъ 50 правило на Василия Великаго се види, че третий бракъ макаръ нѣкакъ и да се припознава отъ Църквата за законенъ, но и не се подвергава на всенародно, т. е. на явно осѫждание като нѣщо, което е по-добро отколкото распутното любодѣяние; които сѫ встѫпили въ третий бракъ, ако и да не се отлучаватъ, но подлежатъ на епитимия отъ 3 до 5 години (Васил. Вел. 4 и 50 пр.). Четвероженството съвършено е запрѣтено въ Църквата, като многоженство, като плътеугодие, което е съвсѣмъ противно на християнския духъ (Васил. Вел. пр. 80; срав. 50 и 4; Неокес. 3 и др.).

Единъ руски светитель, митрополитъ Фотий, въ едно отъ своитѣ послания по слѣдующия начинъ се изразява за повторителнитѣ бракове: първий бракъ е по законъ; вторий по нужда на прощавание поради человѣческа слабость; третий е законопрѣстѫпление, а четвъртий е нечестие, защото подобно живѣение е свинско.

§ 153. Могжтъ ли да се полагатъ вѣнци на второбрачни и третебрачни?

Въ Църковния уставъ четемъ слѣдующето, въ послѣдованието *о двоебрачныхъ*: *и возмъ* (*священникъ*) *вѣнцы вѣнчаетъ жениха глаголя*: *вѣнчается рабъ Божій* и проч., т. е. съ сжщия начинъ и молитва, съ които се вѣнчаватъ и пързобрачнитѣ (срав. въ треб. вѣнчаването на второбрачнитѣ съ чина на вѣнчанието). Това изрично казване на Църковния уставъ кара всѣкиго да постжпва съгласно неговото прѣдписание; но тъй като мнозина, имащи прѣдъ видъ второто правило на Никифора, Цариградския патриархъ, който забранява полагането вѣнци върхъ двоебрачнитѣ, нахождатъ прямо противорѣчие между това правило и Църковния уставъ, и за това недоумѣватъ. Това недоумѣние и противорѣчие лесно се дигатъ, щомъ вземемъ прѣдъ видъ, че прѣдписанието на устава проистича отъ ученето на Църквата, а Никифоровото правило е като частно мнѣние въ неж, а не като правило на Вселенската Църква, и че тя не го е подтвърдила съ общия свой гласъ, защото то се намира въ разногласие съ нейното учение, съ което тя е заповѣдала да се извършва бракътъ въобще съ полагание на вѣнци върхъ главитѣ на бракосъчетаважщитѣ се (Догмат. Богосл. Макар. о тайнѣ брака). А най-важното е, че и самитѣ съврѣменни източни иерарси не сж признавали, нито сж усвоили това правило. За доказателство на това служжтъ думитѣ на Ираклийския митрополитъ Никита, който казва: Обичайтъ, който съ правилото си патриархъ Никифоръ е ввелъ въ Църквата и е заповѣдалъ да се съблюдава и по него постжпа, всѣкждѣ не е приетъ, нито пазенъ, и за това не е билъ мъмренъ (Велик. Треб. стр. 36). Слѣдователно, както се види, при самото появление на това правило появили се противъ него и противници; защото, наистина, е противно на ученето на Вселенската Църква, която е заповѣдала на свещенницитѣ да отхвърлятъ противо-законнитѣ обичаи, и строго да се придържатъ о нейного уче-

ние, сирѣчь да полагатъ вѣнци на второбрачнитѣ и третебрачнитѣ, защото вѣнцитѣ сж сжщественa принадлежность на законния бракъ.

§ 154. Кои лица се вѣнчаватъ по послѣдованію вѣнчанія, и кои по чину вѣнчанія второбрачныхъ?

По послѣдованието на вѣнчанието се вѣнчаватъ: 1) първобрачнитѣ, 2) когато едното лице отъ младоженцитѣ е първобрачно, а другото второбрачно. А по чина на вѣнчавание второбрачнитѣ се вѣнчаватъ: 1) второбрачнитѣ, 2) третебрачнитѣ и 3) когато едното лице е овдовѣло отъ първия бракъ, а второто отъ втория.— Първи ли, или втори е бракътъ; по този ли, или онзи чинъ се извършва; силата му е еднакво законна.

§ 155. Може ли да се повтори вѣнчаването надъ едни и сжщи лица?

Тайната на брака никогажъ не може да се повтори надъ едни и сжщи двама съпрузи, даже и въ такъвъ случай, когато брачнитѣ лица сж се развели отъ църковенъ сждъ по причина че единъ отъ съпрузитѣ е сторилъ прѣстжпление противъ съпружескитѣ си обязанности, и послѣ пакъ сж се съгласили да се събержтъ и да живѣжтъ съпружески. Въ послѣдния случай само се взиматъ отъ нихъ распустителнитѣ писма, а сжщитѣ се прѣпроваждатъ до епархийския архиерей съ докладъ, за да ги благослови на новъ брачевъ животъ. Подиръ такова архиерейско благословение бракътъ пакъ добива законна сила, както и другитѣ бракове, и като да не е имало разводъ.

§ 156. Може ли свещенникътъ тайно, или принудително да извърши бракосъчетание?

Тъй като безъ прѣдварително и подробно разузнаване прѣдъ свидѣтели за степенитѣ на сродството, не бива да се извърши бракосъчетание; тъй като по църковнитѣ правила се изисква съгласието на родителитѣ и свободната воля на младоженцитѣ; тъй като и църковний уставъ наржчва, щото свещенникътъ за послѣднь

пѫть и явно да пита за тѣхното рѣшение и доброволно съглашение, — то извършването на браковѣнчанието по никой начинъ не може да бѫде *тайно*. За това, съобразно съ правилата и практиката на Църквата, наржчва, се щото непрѣмѣнно трѣбва при присѫтствие на свидѣтели да стане извършването на брака. Въ противенъ случай свещеникътъ строго се наказва по църковнитѣ и граждански закони, и бракътъ, като беззаконенъ, се уничтожава.

Слѣдователно, като се изисква, отъ една страна, съглашението на родителитѣ, и взаимното и свободно съглашение на младоженцитѣ, а отъ друга страна свещеникътъ, като е законний прѣдставитель и блюститель на законитѣ на Църквата въ своя приходъ, то никой никѫдѣ и никогажъ не може да го накара *принудително* да благослови противозаконенъ бракъ. Въ противенъ случай, подобенъ бракъ се уничтожава, а принудителитѣ се прѣдаватъ на църковенъ и граждански сѫдъ.

§ 157. Кои бракове се наричатъ пристойни, кои непристойни, кои незаконни и кои прѣстѫпни?

Кога бракътъ се извърши споредъ изложенитѣ досега църковни наредби се нарича *законенъ*. Бракътъ се сключва за цѣлъ животъ; слѣдователно, неговото сключване изисква и двѣтѣ страни да сѫ здрави, но съ исключение на това правило се случава, че нѣкой, отъ желание да направи нѣкоя законна наслѣдница на имота си, може и въ болѣзнено състояние, разбира се при запазването на всички канонически прѣдписания, да се вѣнчае. Такъвъ бракъ се нарича *пристоенъ*. Когато, напротивъ, бракътъ се сключи при близкитѣ степени на сродство или съ еретици нарича се **непристоенъ или незаконенъ**. Когато опекунътъ се вѣнчава съ оная, надъ която е билъ настойникъ, или когато нѣкой грабнува и се вѣнчава съ обручницата на другиго (Апкир. соб. 11 прав), такъвъ бракъ се нарича *незаконенъ*. Такава дѣвойка, споредъ думитѣ на св. Василия, може да се върне при своитѣ родители, и, ако нѣма такива, при нейнитѣ род-

нини (пр. 22), а грабителтъ заедно съ съучастницитѣ да се отлучи отъ Църквата (тамъ же). Свещенникъ, който е участвовалъ прямо или косвено въ този грабежъ се извергава изъ свещеническия санъ; 4 Всел. съб. 27; 6 Всел. съб. 92); *незаконни* бракове се считатъ и слѣдующитѣ: 1) когато монахъ или монахиня или вдовецъ свещенникъ, диаконъ и иподиаконъ стжпи въ бракъ (Ап. 26; Анкир. 10; Неок. 1; 4 Всел. 16. 6 Всел. 6, 44); 2) когато въ врѣме на вѣнчаванието мжжътъ има жива нераспуснжта жена, или невѣстата има живъ нераспуснжтъ мжжъ (6 Всел. 93; Васил. Вел. 31 пр.); 3) когато младоженцитѣ нѣматъ изискуемото пълнолѣтие; 4) когато бракътъ се сключи между идиоти или безумни; 5) когато едното или двѣтѣ лица природно не сж способни за браченъ животъ; 6) когато момата подъ страхъ и заплашванне е вѣнчана; 7) когато при вѣнчаванието друго лице е подметнжто, а не онова, за което неьинната страна прѣдварително се е съгласила; 8) когато между христианинъ и нехристианка е сключенъ бракътъ; 9) когато тайно, безъ свидѣтели, е извършено вѣнчаванието.

Прьстжпенъ бракътъ се нарича, когато се сключва съ лице, което е дало обѣщание да постжпи въ иночески чинъ. За благославяние подобни бракове свещеникътъ се строго наказва отъ църковнитѣ закони.

§ 158. Браковетѣ на православни съ иновѣрни.

Бракътъ на православни христиане съ неправославни — еритици и расколници, по каноническитѣ постановления на Християнската Църква се запрѣщава, но съ нѣкаво условие. Православнитѣ могжтъ да встжпватъ въ бракъ съ неправославни само подъ това условие, ако послѣднитѣ напълно се съгласжтъ да влѣзнжтъ въ лоното на Православната Църква като пригърнжтъ нейното учение и се задължжтъ да въспитаватъ дѣцата си въ православието (Лаод. 10 и 31; Карт. 29 или 24; 4 Всел. 14. 6 Всел. 72). Основанието на такова ограничение не е трудно да се разбере. Бракътъ по понятието на

Христовата Църква, е тайнство: а какво участие може да има въ тайнството лице, което не принадлежи къмъ Църквата? При това, въ смѣсеното съпружество не може да има съвършено искрена, чиста и цѣломждрена любовь, която трѣбва да отличава християнския съпружески съюзъ. Ако всѣко, изобщо безразлично общение на православнитѣ съ люди, чужди по вѣрата, или отлучени отъ Църквата, не може да се одобри отъ неж, която се грижи да запази въ своитѣ синове нравствената чистота на мислитѣ, чувствата и на цѣлия животъ (Ап. Пр. 45, 65 и 71; Лаод. съб. 32—37, 39 и др.), то още по-малко тя може да дозволи между нихъ брачни съюзи, които по свойството трѣбва да съединяватъ съчетавшитѣ се, и, слѣдователно, ще съединяватъ разномислящитѣ въ важнитѣ прѣдмети (напр. въ вѣрата и благочестието) на душата, или, както се изразяватъ отцитѣ на 6 Вселенски съборъ, — да смѣсваме, чистото съ нечистото, свѣтлината съ тъмнината, прѣданостьта на вѣрата съ враждата противъ неж, вълка съ овцата". Най-послѣ Църквата не може да не се бои отъ това, че смѣсенитѣ съпружества могжтъ да отворжтъ пжть къмъ отклоняванис християнетѣ въ невѣрието, православнитѣ въ еретичество; а особено тя се бои за дѣцата, за да не се въспитажтъ подъ чуждо влияние въ лъжа и злочестие, и чрѣзъ такова въспитание на повитѣ поколѣния Христовата Вѣра намѣсто да се распространява, да оскудѣва, а невѣрието или лжевѣрието, намѣсто да се уничтожи, да се усили въ свѣта. Ето основания, или причини, по които Християнската Църква не прѣдоставлява свобода въ дѣлото на сключване бракове на православни съ неправославни, а е допустжла такива смѣсени бракове подъ това само условие, ако се отстранжтъ несъобразноститѣ и опасноститѣ отъ такива бракове по отношение къмъ православната вѣра, т. е. ако неправославнитѣ, които встжпватъ въ бракъ съ православнитѣ, даджтъ обѣщание, че ще се присъединжтъ къмъ Православната Църква, което

трѣбва да става прѣди вѣнчаванието, и че ще въспитаватъ всичкитѣ си дѣца въ православието.

Още по-вече бракътъ на християне съ нехристиане е признатъ отъ Църквата невъзможенъ, т. е. тя съвършено е забранила брака на християнетѣ съ нехристиане. Но отъ друга страна Църквата всѣкогажъ е търпѣла смѣсенитѣ бракове на християнетѣ съ нехристиане, сирѣчь, ония бракове, които сж сключени, — когато единий отъ съпрузитѣ се е обърналъ къмъ Църквата, а другий не, а между тѣмъ они пакъ искатъ да си останѫтъ въ брачния съюзъ. Въ подобенъ случай Църквата не расторгава такъвъ съюзъ. Така, още въ самото начало на Християнската Църква, когато се обръщали езичницитѣ въ християнството, необходимо се е пораждалъ въпросъ: какво да се прави въ тоя случай, когато единъ изъ невѣрнитѣ съпрузи се обръща въ християнството, а другий остава въ невѣрието? — Трѣбва ли да се расторгне тѣхното съпружество, или трѣбва да се остави, и врѣхъ какви условия? Апостолъ Павелъ по поводъ на такива дѣйствителни случаи рѣшилъ въпроса утвърдителпо, ако и съ уговорка (1 Кор. 7, 12—16). Апостолътъ допуща: 1) търпимость на смѣсенитѣ бракове. защото християнството не раскѫсва домочеледнитѣ свързки, не раздѣлява сърдцата на человѣцитѣ, не прави насилие на тѣхнитѣ чувства и на добрата воля. „*въ миръ бо призва насъ Богъ*“ — така се изразява учителътъ на езичницитѣ; 2) по допуща съ условие, щото такива да служѫтъ като срѣдство за обръщение на невѣрнитѣ съпрузи: „*что бо вѣси жено, аще мужа спасеши, или что вѣси мужу, аще жену спасеши*„“? 3) изисква, щото въ съпружеството на разновѣрнитѣ и въ домочадния тѣхенъ животъ да господствува Христовата вѣра, и да може да има нравствено, тъй да кажемъ, въспитателно влияние върху цѣлия съпружески битъ: по този начинъ ще се освети — нравствено ще се освети и очисти тоя смѣсенъ бракъ, и *мужъ невѣрный будетъ святится о женѣ вѣрнѣ* и обратно. Иначе, притуря Ап. Павелъ *чада ваша не чиста были бы, а сега*, при гос-

подството на християнската очищающа вѣра въ смѣсеното съпружество, *свята суть*. Оттука произтекава и това необходимо условие, 4) щото дѣцата отъ смѣсенитѣ бракове необходимо да се възпитаватъ въ християнската вѣра. Най-послѣ, 5) Апостолътъ заключава, ако невѣрний съпругъ не желае да остане въ брачния съюзъ съ повѣровавшия, то нека се распуснѫтъ; тогава онъ не се удържа въ съпружеството съ повѣровавшия, а вѣровавший съпругъ получава свобода да вступи въ новъ бракъ, разбира се вече съ лице принадлежаще на християнското вѣроисповѣдание. Така, Църквата е гледала на браковетѣ на християнетѣ съ нехристианетѣ и въ послѣдующитѣ врѣмена, т. е. никога не е дозволявала на християнетѣ да вступатъ въ бракъ съ нехристианетѣ, но въ сѫщото врѣме е допущала и смѣсенитѣ бракове т. е. когато единъ изъ съпрузитѣ се обрѫщалъ въ православието, а другий не, и когато и двамата оставатъ въ съпружество, сключено вънъ отъ Църквата, нъ съ условие, щото дѣцата отъ такъвъ бракъ да се възпитаватъ въ християнството (Лаод. 10 и 31; Карт. 30; 4 Всел. съб. 14; 6 Всел. съб. 72). Впрочемъ, и тия условия още не стигали, за да се признаѫтъ, или, по-добрѣ да кажемъ, да се допуснѫтъ смѣсенитѣ бракове: искало се още, щото смѣсенитѣ бракове, сключени вънъ отъ Църквата, да бѫдѫтъ *законни*, т. е. да не противорѣчѫтъ поне на основнитѣ естествени и нравствени условия на съпружеството; съпрузитѣ, напримѣръ, да сѫ въ дѣйствителенъ браченъ съюзъ, а не въ едно плътско съжителство, или наложничество, не въ многоженство, не въ разводъ, или разлучение между себе по своитѣ закони (до кръщението си); (6 Всел.съб. 72).

§ 159. Прѣкѫсноването и расторженіето на браковетѣ и причинитѣ за това.

Бракътъ, по ученіето на словото Божие и по правината на Църквата, се прѣкѫсва съ смъртьта на единъ отъ съпрузитѣ; на останѫлия живъ се прѣдоставлява

свобода да встѫпи въ новъ бракъ (Рим. 7, 2; 1 Кор. 7, 39; Васил. Вел. 41 пр.). Но ако нѣкой отъ съпрузитѣ, при сѫществуването на законния и нераспуснѫтия тѣхенъ бракъ, встѫпи въ новъ, то тоя послѣдний се признава за прѣлюбодѣяние: „ако нѣкоя жена, като оставя мѫжа си, казва св. Василий, отиде при другъ, то се счита за прѣлюбодѣйца; ако ли пакъ мѫжътъ отстѫпи отъ своята жена, и вземе друга, то и самъ той се счита за прѣлюбодѣй; защото ѭ прави да прѣлюбодѣйствова, и живущата съ него е прѣлюбодѣйца, за гдѣто е отвлѣкла къмъ себе чуждъ мѫжъ“ (пр. 9). Мѫжътъ и жената, ако и да сѫ напуснѫли *другъ друга на неопрѣдѣлено врѣме*, нѣматъ, обаче, право да встѫпватъ въ новъ бракъ. Въ църковнитѣ правила се казва: „встѫпилата. Въ новъ бракъ (по незнание) жена съ напуснѫтия врѣменно отъ своята съпруга, щомъ се възвърне послѣднята, отпуща се, и макаръ да е блудодѣйствовала съ такъвъ съюзъ; но защото е блудодѣйствовала по незнание, не ѝ се възбранява да встѫпи въ новъ бракъ (Вас. Вел. 46, 6 Всел. съб. 93). Оттука се види, че, ако мѫжътъ въ врѣме на разлука съ своята съпруга вземе съ измама въ съпружество, или увлече въ съжитие съ себе друга нѣкоя жена, то това ново съпружество, като незаконно, подиръ възвръщанието къмъ мѫжа на законната негова съпруга, трѣбва да се распустне; съюзътъ на новата жена съ него трѣбва да се счита не инакъ, освѣнъ за любодѣяние отъ страна на мѫжа. Но тъй като тая нова жена е виновна само по незнание, и нейний бракъ съ тоя мѫжъ не е могълъ да се счита законенъ, то, подиръ распущанието имъ, ней, не се възбранява да встѫпи въ новъ бракъ съ друго лице. Подобно и жената, която напусти на врѣме съпруга си, и встѫпи въ новъ бракъ, ще бѫде прѣлюбодѣйца, и това ѝ ново съпружество, като незаконно, трѣбва да се развърже, щомъ се възвърне при нея първий ѝ законенъ мѫжъ. И въ такъвъ даже случай, ако единъ отъ съпрузитѣ се е намиралъ на *дълго врѣме въ странство и нищо не е било извѣстно за него*, то и тогава дру-

гий съпругъ не може да встжпи въ новъ бракъ: „*жена мужа отлучившаго и пръбывающаго въ безизвъстности, прежде удостовъренія о смерти его вступившая въ сожитіе съ другимъ, прълюбодъйствуетъ*“ (Вас. Вел. 31). На ония жени, които сж встжпили въ бракъ безъ такова прѣдпазване по причина, че мжжьетѣ имъ сж се отлучили въ военно врѣме, наржчва се да имъ се прави снисхождение: „защото по-вече отъ вѣролтно заключение за смъртъ може да се прѣдполага (Вас. Вел. 36). Въ случай, че войникътъ, жената на когото, по причина на дълговрѣменното негово отсжтствие, се е съчетала съ другъ мжжъ, се възъърне, то той може, ако иска, отново да вземе жена си, откато тя се распусне съ втория си мжжъ, който е встжпилъ въ такъвъ бракъ по незнаение (6 Всел. съб. 93)*).

Понеже, по ученията на словото Божие (Мат. 5, 32) и по правилата на Църквата, се забранява на мжжа и жената да се напускатъ единъ други безъ законна причина (развѣ словесе прѣлюбодѣйна), то они не могжтъ да встжпжтъ въ новъ бракъ, макарѣ да сж допустжли произволенъ разводъ между си, и да сж се оставили *за всъкогажъ*. Ако нѣкой отъ тѣхъ встжпи въ новъ бракъ, то той се признава за прѣлюбодѣецъ (Васил. Вел. 9, 35, 77; Карт, 115; 6 Всел. съб. 87), т. е. новото му съпружество се отхвърля като незаконно, и първий тѣхенъ бракъ се счита за сжществужщъ. Впрочемъ, на невинното лице, което произволно е напустжто отъ другото, или е оскърбено отъ прѣстжплението на другото (съ нарушение на съпружеската вѣрность) се показва снисхождение, — дозволява се да встжпи въ новъ бракъ (Васил. Вел. 9; 6 Всел съб. 87). Но и въ тия случаи църков-

*) Нито св. Василий, нито 6 Вселенский съборъ не опрѣдѣлятъ срока на отсжтствието, подиръ истечението на който би се дало право на ожидажщата страна да встжпи въ новъ бракъ. Това опущение, тъй да речемъ, слѣдъ врѣме, съ съгласието на Църквата се исправило: гражданската власть опрѣдѣлила е тоя срокъ: у насъ, както и въ Россия, тоя срокъ се счита на 5 години.

нитѣ правила изискуватъ: 1) да се испита по законенъ редъ причината на оставянието жената отъ мѫжа, или на мѫжа отъ жената, и ако причината се докаже незаконна, сирѣчь такава, която не влиза въ разреда на причинитѣ, изискващи разводъ, тогава съпрузитѣ сѫ длъжни да се помирѧтъ и си останѧтъ въ съжителството, подиръ очищение съвѣстьта на виновнитѣ отъ Църквата чрѣзъ епитимия (Васил. Вел. 75); 2) даже ако единъ изъ съпрузитѣ наистина се покаже виновенъ въ нарушение съпружеската вѣрность, то и тогава жената е длъжна да си остане съ мѫжа, ако той се съгласи да не ѭ отхвърли, и мѫжа, който се раскае, жената не трѣбва да го отхвърля, но е длъжна отново да го приеме въ съжитие (Васил. Вел. 9, 21); 3) само когато прѣстѫплението стане явно, и се докаже отъ свидѣтели прѣдъ сѫда, и обиденъ съпругъ не склони подиръ това да живѣе наедно съ виновния, тогава бракътъ трѣбва да се расторгне, и на невинното, оскърбено лице, трѣбва да се покаже снисхождение като му се дозволи да встѫпи въ новъ бракъ. Освѣнъ доказаната невѣрность църковнитѣ правила посочватъ и други причини за распущение на законнитѣ бракове като напр. жестокото обръщание на единъ отъ съпрузитѣ съ другия, пиянство и разсипване имѣнието, разновѣрието, лудость, епилепсия, дълго и неизвѣстно отсѫтствие на мѫжа и др. т. (окрѫж. на Синодъ отъ 21 Мартъ 1895 г. № 220). По установлението на християнскитѣ римски царье разлучението на съпрузитѣ между себе могло е да се допусне на само по съпружеска невѣрность, но и по слѣдующитѣ уважителни причини: 1) По злоумишление на единъ изъ съпрузитѣ противъ живота на другия; 2) по неспособностьта за брачно съжитие, доказано въ продължение на три години отъ съпружеския животъ; 3) по участието на единъ изъ съпрузитѣ въ тежки углавни прѣстѫпления, които подвергаватъ виновния на заточение, или на насилствена работа; 4) По-послѣ къмъ тия причини била присъединена и заразителната болесть (Юст. Нов. 117; Василиконъ кн. 28. титлъ 7; Левъ и Конст.

църк. тит. 13). Най-сетнѣ, на расторжение трѣбвало да подлежатъ и ония бракове, които сж били сключени безъ запазване необходимитѣ и особено важнитѣ условия, както напримѣръ, сключенитѣ при близки и за това недозволителни степени на сродството.

ГЛАВА ДЕСЕТА.

Елеосвещението.

§ 160. Понятие за него и Божественото негово установление.

Елеосвещението е тайнство, при което, като се помазва болний съ благословенъ елей (маслично масло), призовава се врѣхъ него благодатьта, която лѣкува душевнитѣ и тѣлесни болѣзни.

Както другитѣ тайнства, така и това има своето начало отъ самого Спасителя. Това се вижда отъ дѣйствието на св. апостоли, които, испратени отъ Него да проповѣдватъ Царството Божие, гдѣто и да минуваxж по-градоветѣ и селата Иудейски, по Негово повелѣние, помазвали болнитѣ съ масло: *и мазаху маслом̀ мнози недужныя, и исцѣляваxу* (Мар. 6, 13). Подиръ Христовото възнесение сжщото сж правили Неговитѣ ученици, както това можемъ да видимъ отъ думитѣ на ап. Иакова: *„бо́литъ ли кто въ васъ, да призоветъ пресвитери церковныя, и да молитву сотворятъ надъ нимъ, помазавше его елеемъ во имя Господне, и молитва вѣры спасетъ болящаго и воздвигнетъ его Господь, и аще грѣхи сотворилъ есть, отпустятся ему* (Иак. 5, 14, 15).

Видимата принадлежность на това тайнство съставляватъ: 1) *веществото*, състояще отъ чисто маслично масло; 2) *словата*, или *молитвата на вѣрата*, която произносятъ съвершажщитѣ тайнството свещенници, и която така се начева: *„отче Святый, врачу душъ и*

тѣлесъ“ и проч.; 3) *еидимото* дѣйствие, състоящe въ седмократното помазване болния по челото, ноздритѣ, ланититѣ, устнитѣ, гржditѣ и рѫцѣтѣ. А невидимата негова страна *е благодатьта,* която се получава при тайнството и чрѣзъ неж прошката на грѣховетѣ и дарување на тѣлото (Догм. Бог. Ант. стр. 274).

§ 161. Кой има право да извършва тайнството на елеосвещението?

За тайнството на елеосвещението не се намиратъ нѣкои канонически постановления. Причината на това отсѫтствие е едно доказателство, че за извършването на това тайнство никакъвъ въпросъ въ църковната практика не е възниквалъ. А като вземемъ прѣдъ видъ яснитѣ думи на св. Апостола Иакова (5, 14, 15) ще видимъ, че правото на извършването принадлежи на каноническитѣ свещенници.

§ 162. Извършване елеосвещението.

По църковния уставъ за извършване елеосвещението се изискуватъ седемь свещенници; когато, обаче, не се намиратъ толкось, тогава могѫтъ и трима, а въ крайна нужда и единъ свещенникъ може да извърши това тайнство.

За извършването му обикновено се приготовлява единъ столъ, покритъ съ чистъ платъ, възлага се върху него кръстъ, св. Евангелие, единъ сѫдъ съ чиста пшеница, или, както понѣкѫдѣ иматъ обичай, съ чисто и прѣсѣено брашно, врѣхъ него поставятъ чаша пълна съ елей, въ който вливатъ и малко вино по подражание на благосърдния оня самаряпинъ, който, по свидѣтелството на Евангелието (Лук. 10, 34), се съжалилъ надъ человѣка, който билъ битъ отъ разбойници, и полѣлъ ранитѣ на злочестника съ масло и вино: маслото въ образъ на Христовитѣ щедроти, а виното въ образъ на Неговата кръвь, пролѣта на кръста за спасение на вѣрующитѣ (Нов. скр. 74, § 5). Зърната на житото, или брашното

не съставляватъ вещество на тайнството, тѣ служжтъ за да има гдѣ да се забоджтъ седемьтѣ пръчици, които, обвити откъмъ единия крайчецъ съ памукъ, се забодватъ около чашката. Освѣнь тия полага се врьхъ стола малко чистъ памукъ. Всичко това се приготовлява въ църквата, ако болний може да отиде тамъ, или, ако не може, въ стаята гдѣто той лежи.

Слѣдъ освещението на маслото и слѣдъ прочитанието на молитвата: *Безначална*, първенствующий свещенникъ, като натопи пръчицата въ осветеното масло, помазва болния и чете молитвата: *Отче Святый, врачу душъ* и *тѣлесъ*. Ако има и други болни, то и нихъ сжщо така помазва. Така, и седемьтѣ свещенници правьтъ и всѣки, като свърши помазанието, запалва пръчицата и ж забодва на сжщото мѣсто врьхъ пшеницата, за да изгори. Откато се изреджтъ всички свещенници съ помазванието, болний истрива помазанитѣ си мѣста съ памука, или още по-добрѣ щѣше бжде, ако подиръ всѣко помазвание се истривахж помазанитѣ мѣста. Подиръ всичко това първенствующий свещенникъ открива св. Евангелие съ писмата надъ главата на болния, и всички други свещенници го прихващатъ съ лѣва ржка, а десната възлагатъ врьхъ главата на болния (Марк. 16, 18). Въ такава обстановка първий свещенникъ умилително чете молитвата: *Царю Святый*, а въ това врѣме и другитѣ свещенници тихо прѣповтарятъ сжщитѣ думи на молитвата, или, което впрочемъ въ устава не е записано, умилно пѣятъ: *Господи, помилуй!* Слѣдъ ектенията, тропаритѣ и отпуста, болний, ако може, прави поклонъ, или, ако не може, просто си навежда главата и умилно три пжти казва: *Благословите, отци святіи, простите мя грѣшняго*. Остатъкътъ отъ маслото, се изгаря въ чашката както въ кандило, а сжщо и памукътъ, съ който се е отрилъ болний, както и мазалкитѣ; а пиното заедно съ пепеля отъ мазалкитѣ и памука се изливатъ въ чисто мѣсто, въ нѣкоя рѣка, или въ нѣкоя нарочно ископана яма. Пшеницата или брашното обикновено у насъ се даватъ на ближнята църква за просфори.

§ 163. Приемлющитѣ тайнството на елеосвещението.

Като вземемъ въ внимание значението на думата, употрѣбявана отъ св. Апостола Иакова „*болитъ ли кто въ васъ*“ трѣбва да разберемъ изобщо чековѣка, който е слабъ, истощенъ въ силитѣ, т. е. боленъ въ собсвенния смисълъ на думата (Марк. 5, 23). Такъвъ е билъ Лазарь, братътъ на Марта и Мария, който билъ близо на умиране (Иоан. 11, 1—7). Вслѣдствие на това учение на нашата Църква елеосвещението се извършва собствено надъ болнитѣ. Къмъ болнитѣ трѣбва да се отнесѫтъ и изнемощѣлитѣ, отпаднѫлитѣ старци, които по самия законъ на природата иматъ основание да чакатъ изъ день въ день смъртьта си, и за това по Христианска длъжность трѣбва да се готвѭтъ за нея. Но не може да се извърши това тайнство: 1) надъ младенцитѣ, които не сѫ испълнили седмогодишна възрасть; 2) надъ войници, тръгнѫли на война, или надъ търговци, тръгнѫли на дългъ пѫть; 3) надъ страждущи отъ нѣкакви рани; 4) надъ осѫденитѣ на смърть; 5) надъ нераскаенитѣ грѣшници; 6) надъ ония, които сѫ изгубили разсѫдъка и паметьта си; 7) надъ лудитѣ; и 8) надъ умрѣлитѣ.

Между тѣмъ у насъ има обичай, въ силата на който тайнството на елеосвещението тържествено се извършва въ църква на Великия Четвъртъкъ не само за болнитѣ, но и за здравитѣ, и въ тоя случай свещенницитѣ, които извършватъ тайнството, сами се помазватъ както и всички присѫтствуѭщи безъ разлика. За тоя обичий не намираме нищо въ църковния уставъ. Но въ катихизиса на св. Димитрия Ростовски въ петия отвѣтъ четемъ: „казахъ, че елеосвещението се прѣподава само на немощнитѣ, и, освѣнъ болнитѣ, никому другиму; само на Великия Четвъртъкъ, или на Великата Сѫбота могѫтъ да го приематъ и здравитѣ, по древния, впрочемъ, обичай, а не по писано прѣдание. И понеже на Великия Четвъртъкъ Христосъ установи Новия Завѣтъ на тѣлото и кръвьта Си, то не е неприлично да приеме, макаръ и здравъ, человѣкъ, който не знае нито деня,

нито часа на своята кончина“ (срав. Нов. Скр. ч. 4 гл. 14, § 3). Врѣхъ основа на тоя обичай много благочестиви христиане прѣзъ страстната седмица отъ Великия Четвъртъкъ до Великата Сѫбота нарочно поканвать свещенницитѣ, да имъ извършѫтъ маслоосвещението въ домоветѣ имъ за цѣлото тѣхно домочадие.

§ 164. Къмъ това тайнство присъединени исповѣдьта и причащението.

Наший народъ съ достопохвална вѣра, ревностно благочестие и дълбоко благоговѣние се относи къмъ извършването на елеосвещението. За това щомъ нѣкой и малко да се поболѣе, първата му грижа е да повика „църковнитѣ пресвитери“, за да му извършѫтъ елеосвещение, но съ това и свършва. Обаче, старъ благочестивъ обичай и положителнитѣ постановления на Църквата, изискватъ щото тайнството на елеосвещението непрѣмѣнно да се съединява за болния съ други тайнства, а именно съ тайнствата на исповѣдьта и св. причащение, както това, впрочемъ, става въ други православни страни, напримѣръ, въ единовѣрната намъ Россия. Това присъединение на тия тайнства става така. Най-напрѣдъ болний се исповѣдва, и веднага подиръ исповѣдьта се извършва елеосвещението, и слѣдъ него тутакси приевший двѣтѣ тайнства се причащава съ животворящитѣ тайни на Тѣлото и Кръвьта Христови.

Този обичай желателно е да се введе и у насъ, а длъжностьта за неговото введение лежи врѣхъ грижата на благоговѣйнитѣ свещенници, които трѣбва да разясняватъ на болнитѣ и на окрѫжаѫщитѣ ги, че за пълното успокоение на съвѣстьта си сѫ длъжни да се исповѣдватъ и причащаватъ съ животворящитѣ Христови Тайни.

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Длъжноститѣ на свещенника по извършване другитѣ свещенни трѣби.

§ 165. Обща бѣлѣжка за еднитѣ и другитѣ.

Свещенитѣ трѣби заедно съ указанието на устава сж изложени въ трѣбника, и на брой сж малко, споредъ нуждата на человѣка. Въ църковнитѣ правила за едни отъ нихъ прямо се говори, а за други само съ общи думи се забѣлѣжва. Прямо и най-повече се говори и се споменува за обреда на *погребението* или *опѣването* и *поминовението на усопшитѣ*, като се забѣлѣжва, че паметьта на усопшитѣ се чествува съ извършване за нихъ литургия, а по нужда само съ молитва (Карт. 50), съ исключение на самоубийцитѣ, които сами и насилствено сж свършили живота си, когато сж били не въ състояние на умопобърквание; по правилата за такива не могжтъ да се правжтъ приношения: молитви и литургии (Тим. Алек. пр. 14). Като говоржтъ правилата изобщо за църковнитѣ свещенодѣйствия, забѣлѣжватъ: 1) че за четение трѣбва да се употрѣбляватъ само книгитѣ на св. Писание, които сж поименовани въ правилата (Ап. 85; Лаод. 59 и 60; Карт. 33); 2) че освѣнъ молитвитѣ и пѣснитѣ, които сж приети отъ Църквата, не трѣбва да се произпасятъ въ врѣме на свещенодѣйствията никакви други произволно съставени (Лаод. 18 и 59; Карт. 116); 3) че въ пѣнието или четението на свещенитѣ пѣсни да се пази установения поредъкъ и да не се употрѣбляватъ нѣкакви прѣдосждителни напѣви — безчинни вопли (Лаод. 17; 6 Всел. съборъ 75). Прочее, по смисла на тия църковни наредби свещеникътъ когато пристжпа да извърши каквото и да е църковно Богослужение или обредъ, длъженъ е добрѣ да помни апостолската заповѣдь: *очистимъ себе отъ всякія оскверны плоти и духа, творяще святиню въ страсѣ Божіи* (2 Кор. 7.1). Слѣдователно, той не трѣбва да

се намира подъ нѣкой тежъкъ грѣхъ, да не е въ не трѣзвено състояние, или въ помрачение на ума, чиноследването на тайнствата и на обредитѣ църковни да извършва съ такова благоговѣние и тишина, които да предизвикватъ благоговѣйно настроение у молящитѣ се: четението да е ясно, разбрано, безъ опущения, по книга, а не наизустъ, съ правилно произношение на думитѣ, и, догдѣто не свърши единъ, другий да не започва, каквото прѣстжпно и достоосждително правятъ понѣкждѣ нѣкои свещенници особено при елеосвещение, или опѣване на покойникъ. Достойни за наказание сж подобни безчинници, защото тѣ съ такъвъ отвратителенъ постжпъкъ явно доказватъ, че вѣра нѣматъ въ това което четжтъ и извършватъ, крайно унижаватъ високото достойнство на православното Богослужение и безчестжтъ Христовата Църква прѣдъ вѣрнитѣ нейни чада. Безчинно и достойно за наказание е и навикновението у нѣкои свещенници съврѣмено да четжтъ едни канона или псалтира тайно, а други гласно да пѣжтъ или да четжтъ други части отъ сжщото правило съ намѣрение ужъ по-скоро да свършжтъ. Тѣ, като истински служители на Църквата, длъжни сж да прѣстанжтъ отъ този обичай и да постжпатъ по апостолското завѣщание: *вся же благообразно и по чину да бываютъ* (1 Кор. 14, 40). Това благочиние и благообразие при Богослужението Църквата точно е опрѣдѣлила въ своитѣ устави, за точното испълнение на които свещенницитѣ се награждаватъ, а за немарливостьта къмъ тѣхъ се наказватъ. Отъ свещенитѣ трѣби ний привеждаме тука слѣдующитѣ по-главни.

§ 166. Напутствование на болнитѣ и умирающитѣ.

Когато християнинътъ заболѣе и особено когато забѣлѣжи, че се намира на края на земния си животъ, тогава най-повече усѣща нуждата да се помири съ съвѣстьта си посрѣдствомъ исповѣдьта и приобщението съ св. Тѣло и кръвь Христови. По думитѣ на св. Златоуста, ако человѣкъ успѣе прѣдъ своята смъртъ да се

исповѣда и причасти съ св. Тайни, то, при разлучението на душата му отъ тѣлото, ще го придружатъ множество ангели поради оная светиня, съ която той се е сподобилъ прѣдъ смъртьта си. За това свещенникътъ, безъ да чака да го повикатъ, или щомъ го повикатъ къмъ болния, като добъръ стража, длъженъ е веднага да отиде при него, за да го удостои съ послѣднето християнско утѣшение. Въ тоя случай свещенникътъ трѣбва да помни слѣдующитѣ наставления относително исповѣдьта и причастието на болнитѣ: 1) послѣднитѣ могатъ да се причащаватъ въ всѣко врѣме въ домоветѣ си, безъ прѣдварително говѣние и изслушване правилото ко причащенію; 2) прѣдварително и кратко да се исповѣдватъ *наединъ* (гледай требника); 3) причащението на болника трѣбва да се извърши въ присѫтствие на домашнитѣ; 4) ако опасно болний се намира подъ епитимия, то, отъ когото и да е наложена, даже и отъ самия архиерей (Карт. 52), всѣки свещенникъ въ тоя случай има право и може да разрѣши каѫщия се; 5) когато болний оздравѣе ще продължава да си довърши епитимията (1 Всел. 13; Карт. 7; Григор. Нис. 2—5); 6) забранява се на свещенника да причащава болни, които сѫ изгубили съзнанието, както и умалишенитѣ и бѣсноватитѣ, особено кога въ припадкитѣ си богохулствуватъ (Тим. Алек. 3); 7) а още по-вече мъртвитѣ (Кар. 26; 6 Всел. 83. Срав. § 119), и 8) кога болний се намира въ постояно блювание, тогава свещенникътъ не трѣбва да варка, а да чака догдѣто прѣстане това блювание.

§ 167. Подкрѣпително и утѣшително наставление къмъ болнитѣ и умиращитѣ.

Напутствованието, на болнитѣ не трѣбва да се ограничава само съ исповѣдьта и причащението; понеже такова напуствование ще има свойство само на вънкашно испълнение на трѣбата. Между тѣмъ служението на свещенника всѣкѫдѣ и въ всичко постояно трѣбва да се запечатлѣва съ чисто нравствено свойство

и съ искрена грижа за нравственото благо и душевния миръ на своитѣ прихожане. Отъ подобна грижа иматъ нужда особено болнитѣ, у които съ мѫчителни страдания нерѣдко се съединяватъ най-тежкитѣ душевни скърби, които произтичатъ или изъ съжалѣние за печалното свое минѫло, или изъ страхъ за участьта на близкитѣ до сърдцето имъ, които оставатъ между живитѣ и т. н. Всички отъ подобенъ родъ скърби могѫтъ да бѫдѫтъ твърдѣ опасни за душата, която отхожда въ вѣчностьта и се готви да прѣдстане прѣдъ Божия сѫдъ. Дългъ е на пастиря да подкрѣпи, настави и утѣши болния, за да може той да умре въ добро и спокойно расположение на духа. Начинътъ на това утѣшение и нравствено подобрѣние на болнитѣ въ общи черти се посочва въ „светителското поучение къмъ новопоставения иерей". Тамъ се внушава на свещеника да говори съ болѣещитѣ: а) за безконечната Божия любовь, която прощава всички грѣхове, само ако става истинно раскаяние за нихъ; ако при това се покаже у болния смущение, когато си припомни грѣховетѣ, то нуждно е да го увѣри свещеникътъ, че милосърдий Богъ отпуснѫ и заглади всички негови грѣхове; б) ако умиращий боленъ исказва своята привързаность къмъ тукашния животъ, тогава нуждно е да му се раскрие непостоянството и нѣгкостьта на земнитѣ наслаждения, които за всѣкиго посѫтъ и извѣстна часть неприятность, исказвана, напримѣръ, въ уморително безпокойствие и т. н.; в) да обърне вниманието върху ония отрадни надежди, съ които се утѣшава християнството и всички истински синове на Православната Църква, които прѣминаватъ къмъ вѣчностьта примирени съ своята съвѣсть, съ Църквата и Бога; г) да го убѣждава да приеме тайството на елеосвещението, да се примири съ всички, да даде наставление на съпругата и дѣцата (ако болний има такива) и да направи своеврѣмено распореждание относително своето имущество, да му помогне въ това дѣло съ добрия си съвѣтъ, като се въздържа строго да не проси нѣщо за себе и даже за църква, защото въ тоя случай

лесно може да урони своя санъ, да огорчи болния, да подкопае въ него довѣрието къмъ пастирскитѣ думи и да ослаби въ душата му силата на направенитѣ нему увѣщания, увѣрения и утѣшения. А ако самъ болний пожелае да завѣщае нѣщо за църква, за монастирь или на него, тогава свещенникътъ е длъженъ да го помоли да обяви за това нѣщо на сродницитѣ и на други присѫтствуващи при постелята му, щото по тоя начинъ да отклони всѣкакъвъ поводъ за подозрѣние свещенника въ користолюбие и лихоимство.

Впрочемъ, за да има напутственний разговоръ сѫществена полза за всѣкий боленъ, свещенникътъ трѣбва да има голѣма пастирска опитность, която се приобрѣтява съ многогодишна дѣятелность, така и съ заимствование отъ другитѣ по-стари и по-опитни свои събратья. Не е нуждно и да се казва, че посѣщението и утѣшението на болнитѣ съставляватъ пряма длъжность на свещенника, който, мѣстото му е да кажемъ, никждѣ не може толкось да изрази пастирската си любовь, както и да добие толкось почить и довѣрие, както при постелята на болния. Ревностьта му въ това отношение може да го направи извѣстенъ и драгоцѣненъ за прихода (енорията), защото всѣки е способенъ да съзнае достойнството на това добро и самоотвержено дѣло отъ страна на свещенника; той става влиятеленъ и прѣдметъ на искрено почитание отъ мали и голѣми въ своя приходъ. Такъвъ свещенникъ, освѣнъ съ почить, и вещественo е обезпеченъ отъ своитѣ прихожане; това само отъ себе се разбира, а и Спасительтъ ни увѣрява като казва: *Ищите прежде царстія Божія и правды его, и сія вся вамъ предложатся* (Мат. 6, 33).

Едно отъ най-главнитѣ качества на свещенника при посѣщението на болнитѣ трѣбва да бѫде пълното участие и искреното състрадание къмъ болния. Понѣкогажъ едно горещо постисване на рѫката и сълзата на искреното участие дѣйствуватъ по-силно отъ най-краснорѣчивата но, по-вече или по-малко, безучастна дума. При това, за свещенника е крайно необходимо да се съобразява съ

възрастьта, пола, домашното и *обществено положение, съ умственото* и *нравствено развитие* и *настроение* и даже съ *самия видъ* на *болестьта на страждущия.* Така съ дѣцата трѣбва да говори съ езикъ на грижливата майка, да възбужда и поддържа въ възприемчивата тѣхна душа вѣрата въ Бога, любовьта къмъ Него и онази бодрость, съ каквато они по-вечето посрѣщатъ смъртьта. А върху нравствено развалените младежи нуждно е да дѣйствува по-строго и по-силно, за да разбуди въ нихъ заглъхнжлитѣ добри чувства, посадени въ тѣхъ още въ дѣтинството имъ.

По-тежко е да умири человѣкъ отъ *срѣдни години* (пс. 101, 24, 25), който е успѣлъ да спечели извѣстно положение въ обществото, вкусилъ е, тъй да речемъ, отъ сладостьта на живота, встжпилъ е въ близки житейки връзки на родство, дружба и познайнство. Такъвъ человѣкъ, въ врѣме на болестьта, неохотно допуща мисль за смърть и се нуждае отъ думи на ободрение и участие отъ страна на свещенника. Послѣдний трѣбва да му внуши прѣданость Богу, който не оставя сирачетата безъ Свое попечение; да внушава на болнитѣ родители да научжтъ и наставятъ своитѣ дѣца на вѣрата и благочестието, защото послѣднитѣ слова на умиражщитѣ се родители дѣцата не забравятъ прѣзъ цѣлия си животъ и, неотразимо като влияжтъ върху нихъ нравствено могжтъ да да бжджтъ за нихъ най-драгоцѣнно наслѣдие; да ги утѣшава съ христианската надежда, че ще се видятъ съ сродницитѣ си въ бжджщия животъ, гдѣто вече никогажъ нѣма да бжде нито разлучение, нито смърть, нито страхъ, нито скърбь. По наблюдението на опитни мжжье лесно не се раздѣляватъ отъ тукашния животъ и *старцитѣ.* При това тий нерѣдко изявляватъ свойственитѣ на тѣхната възрасть — скжперничество и гладность, както и мнителность, малодушие, строптивость, неудоволствие и т. н. Обращението съ нихъ изисква особена прѣдпазливость, скромность, търпѣние, внимание и почить къмъ нихъ. Не даромъ и Апостолътъ внушава: *старца не укоряти, но увѣщавати какъ отца* (1 Тим.

5, 1); нуждно е да влѣзне въ тѣхнитѣ мисли и понятия и даже въ оплакованията имъ, и като иска нѣщо отъ нихъ, то дружески да ги моли за това. Полезно е да имъ прѣдлага историята на благочестивитѣ старци, а сѫщо, въ случай когато имъ е паднѫлъ духътъ и нѣматъ расположение да говорѫтъ, тогава добрѣ е да почне да имъ говори за младитѣ имъ години, защото въспоминанието за нихъ обикновено окрилява и прави ги разговорчиви. *Женитѣ* се нуждаѭтъ отъ утѣшение по-вече и по често отколкото мѫжьетѣ; като се разговаря съ нихъ свещеникътъ трѣбва да дѣйствува главно върху тѣхното сърдце, което е расположено къмъ благочестиви пориви. Понеже касателно болестьта и смъртьта никой нѣма прѣимущество прѣдъ другиго, то свещенникътъ, поканенъ при богатъ боленъ, не трѣбва да си дозволява прѣдъ него нито ласкателство, нито унижение, които уронватъ пастирското достойнство. Тия удобства, съ които е заобиколенъ богатий въ врѣме на боледуването си, трѣбва да послужѫтъ за свещенника естественъ поводъ за възбуждение въ болния чувство на благодарность къмъ Бога и за напомняване както за болнитѣ, така и за здравитѣ сиромаси, цѣлий животъ на които прѣдставлява цѣлъ редъ отъ различни лишения, бѣдствия и страдания. Нека свещенникътъ докаже на богатия всичката безцѣлность, безползность и грубость на користолюбивото чувство, и чрѣзъ това да го подбуди къмъ християнската благотворителность, като го утѣшава съ отраднитѣ евангелски обѣщания. Въ разговора си съ сиромаха боленъ, свещенникътъ може да разсѫжда върху това, че да не би той самъ да е причина на своята сиромашия, да не би тая сиромашия да го е доводила до нѣкои прѣстѫпни мисли, чувства и дѣйствия, и, за негово утѣшение, да му покаже ближенната участь на сиромаха Лазаря (Лук. 16, 20. 22).

Не бива свещенникътъ безучастно да се относи и къмъ тъй наречените, *невѣрующи*, изъ които, по увѣрението на лѣкаритѣ и свещеницитѣ, рѣдко е нѣкой, който, като се приближава до смъртьта, да остане въ

своето невѣрие, а единъ знаменитъ лѣкарь казалъ е даже, че „безбожникътъ на смъртния одаръ е дѣло невъзможно“ *). Свещенникътъ е длъженъ, при теплото участие на сърдцето, да се обърне къмъ съвѣстьта на невѣрующия съ питание за това: Защо именно му е противно вѣроисповѣданието? Не за това ли, че то го вика къмъ строго-нравствения животъ и, по този начинъ, той отива противъ любимитѣ негови лошави наклонности, които се осѫждатъ не само отъ вѣроисповѣданието, но и отъ законитѣ на всѣко благоустроено общество? Погрижилъ ли се е този невѣрующий поне единъ пѫть да расположи живота си по началата на Евангелската любовь и истина (Іоан. 7, 17)?

По-лесно е да се наставлява и утѣшава человѣкъ, който, наистина се *съмнѣва*, и който, като оцѣнява скѫпо истината, готовъ бива да отдаде всичко: знание, своята сила и самия животъ, само и само да добие истинната вѣра. Като се разговори свещенникътъ съ упорититѣ и нераскаени грѣшници, трѣбва да бѫде той особено състрадателенъ къмъ нихъ, настойчиво да имъ показва, че Божията любовь е силна, за да ги спаси въ врѣме,— нуждно е само да побързатъ да се възползуватъ отъ това врѣме, понеже задъ гроба на вѣчностьта късно ще бѫде да се каятъ за грѣховетѣ си. Полезно е при това да подири и намѣри въ живота на такива болни, ако и твърдѣ малки искрици на добро, като залогъ на надежда за покаянието и обръщанието негово къмъ Бога. При това свещенникътъ по-рано трѣбва да е готовъ, за да прѣноси различни оскърбления и огорчения, каквито ще му се случи понѣкогажъ да испитва при посѣщението на раздражителни болни и особено онія изъ нихъ, които страдаятъ отъ различни остри, продължителни и тежки болести. Особено сѫ нуждни: присѫствие, твърдость и спокойствие на духа при постелята на *умиращия* боленъ, когато свещенникътъ, подоб-

*) Глед. соч. „Православ. священникъ при постелѣ болныхъ и умирающихъ“. стр. 67 и 68.

но на Аарона, стои между живитѣ и мъртвитѣ и извършва примирение (Числ. 16, 47 и 48).

Забълѣжка. Болнитѣ виждатъ много сънища, които нерѣдко имъ навождатъ уныние и страхъ, и ги правятъ дълбоко замислени. Ако има сънътъ символическо и поучително свойство, то, разбира се, за нѣкои лица той има дълбоко душесловно и даже нравствено значение (Иов. 33, 14—18). Често лицата за които расказватъ болнитѣ, проливатъ ярки свѣтлини върху тѣхното сърдце и именно върху прѣжния тѣхенъ животъ; прѣдъ нихъ може да се изяви онова, което е скрито въ тѣхното сърдце. — Такива сънища могжтъ да даватъ на духовника много поводи за да распита за душевното състояние на болнитѣ. Вслѣдствие на това, духовникътъ или свещенникътъ, ако му дозволяватъ врѣмето и обстоятелствата, може да изслуша сънищата, но съ прѣдпазливость, като се пази нѣкакъ да не даде поводъ за суевѣрие (Еккл. 5, 6), и като се старае, ако е възможно, да извлече изъ съня нѣкой нравственъ урокъ и да го приложи къмъ състоянието на душата на болния.

Ако болнитѣ се намиратъ въ трудна прѣдсмъртна борба, тогава нуждно е при одъра имъ да ги подкрѣплява, като имъ припомнева Христовитѣ страдания въ Гетсиманската градина и върху кръста, и като ги ободрява съ пастирската своя молитва..

Утѣшително дѣйствува върху умиражщитѣ и четението прощалната бесѣда на Спасителя съ Неговитѣ ученици (Иоан. гл. 14, 16 и 17), а равно и други нѣкои мѣста изъ Свещеното Писание, като, напримѣръ, псалмитѣ: 8, 15, 22, 26, 30, 41, 114, и 141. Както и покаяннитѣ; 6, 37, 8, 129 и 142. Ако болний, когато испитва прѣдсмъртно мжчение (агония) не усѣща, че това сж послѣднитѣ негови страдания врѣхъ землята, то нито свещенникътъ, нито окружажщитѣ болния не бива да му говорятъ за прѣдсмъртната негова борба, за да не го смутятъ. При постелята на умиражщия нуждно е да господствува най-дълбоко мълчание, и всички окржжажщи въ тия толкось скърбни, толкось и величествени минути трѣбва да бждатъ устремлени къмъ Бога съ молитвено въздишание за умиражщия (4 цар. 2, 5). И ако присжтствуящитѣ тука не могжтъ да се удржжатъ отъ горчивитѣ сълзи и ридания, то свещенникътъ

е длъженъ настоятелно да ги моли да се оттеглѧтъ отъ постелята на умиражщия.

Надъ умиражщия свещенникътъ прочита канона о *исходѣ души*, който се помѣщава въ требника. Ако не може да успѣе да прочете всичкия, то може да се ограничи само съ прочитанието на молитвата, положена при края на канона.

Слѣдъ упокоението на болния, у Православната Църква има обичай да удрятъ съ умиленъ тонъ нѣкоя камбана, или клепало при приходскитѣ църкви, за да се извѣстѧтъ останѫлитѣ живи за смъртьта на тѣхния събратъ, или сестра о Христѣ, и за да се помолѧтъ Богу за упокоението на душата на новопрѣставления. Впрочемъ, въ тържествени църковни дни, като на Великдень и прѣзъ цѣлата Свѣтла седмица, на Рождѥство Христово и прочая, за да не се помрачи общата духовна радость на християнетѣ въ тия дни, забранява се клепанието камбана или дъска, нито когато почне, нито когато се прѣноси покойний въ църква за опѣвание, нито оттамъ до гроба.

§ 168. Погребални обичаи и обреди.

Тѣлата на умрѣлитѣ у всички народи сѫ били прѣдметъ на особено внимание и попечение отъ страна на останѫлитѣ живи тѣхни сродници и познайници; и за това тѣхното погребение се е съпроваждало отъ различни обичаи и обреди, които у древнитѣ християне, като изражавали любовь къмъ мъртвитѣ, имали свое благочестиво свойство. По думитѣ на св. Дионисия Александрийскаго древнитѣ християне често взимали на рѫцѣтѣ и въ обятията си тѣлата на умрѣлитѣ християне, *закривали очитѣ* имъ, *затваряли устата* имъ, носили ги на рамената си, допирали се о тѣхъ, *приглъщали, и омивали* (Дѣян. 9, 37) и облачали ги, като ги съпроваждали до гроба съ тържествено шествие (Църк. ист. Евсев. кн. 7, глава 22). По свидѣтелството на Евсевия (тамъ же), на Григория Назианзина (слово 40) и на Зла-

тоуста (84 бес. аа Еван. отъ Иоанна), у древнитѣ християне имало още обичай да *балзамиратъ* тѣлата на умрѣлитѣ по подражние на това, че прѣчистото тѣло на Иисуса Христа е било помазано съ аромати; а Тертуллианъ въ своята апология (гл. 42) забѣлѣжва, че християнетѣ употрѣблявали при погребението на своитѣ умрѣли много по-вече аромати, отколкото езичницитѣ за кадение прѣдъ своитѣ богове*). При това надъ тѣлото на усопшия пѣели псалми, които съ изображаване най-разнообразнитѣ движения и състояния на душата утѣшавали и ободрявали сърдцата на скърбящитѣ за умрѣлия.

Всички тия обичаи и обреди, съ исключение на балзамирането, и въ сегашно врѣме се пазятъ при погребението на тѣлата на умрѣлитѣ православни християне. Освѣнъ това въ Православната наша Църква е прието тѣлата на умрѣлитѣ свещеннослужители (архиереитѣ, свещенницитѣ и диаконитѣ) да не се омиватъ съ вода, а да се отриватъ съ сюнгеръ, напоенъ съ дървено масло. Това отриване обикновено се извършва само отъ свещени лица (свещенници и диакони). Подобно, подиръ обикновеното облачение тѣлата на умрѣлитѣ свещеннослужители, обличатъ ги още и въ всичкитѣ свещени одежди, присвоени на тѣхния санъ, — които, колкото е възможно, трѣбва да бѫдатъ *нови* и които

*) Езичницитѣ, като приготовлявали тѣлата на умрѣлитѣ за погребение, имали обичай да украшаватъ главитѣ имъ съ вѣнци отъ цвѣтя, въ знакъ на побѣда, както расправя Климентъ Александрийски. Древнитѣ християне нѣмали този езически обичай, който въ езическия миръ е билъ въ свързка съ боготворението на умрѣлитѣ, и християнскитѣ апологети съ присмѣхъ се отнасяли къмъ него, а Тертуллианъ го нарича даже езическо суевѣрие (за вѣнеца на войницитѣ глава 10).

не сѫ се употрѣблѣвали при Богослужението*). Тѣлата на умрѣлитѣ отъ низшия клиръ, които сѫ посветени въ стихарь (анагноститѣ) тоже трѣбва да бѫдатъ облечени въ тази свещена одѣжда. Освѣнъ това у Православната Църква е прието въ лѣвата рѫка на умрѣлия архиерей да се полага евангелие, облегнато къмъ гръдитѣ, а десната рѫка се исправя и пръститѣ ѝ се слагатъ по начинъ, както обикновено благословлява; облеченъ въ пълно архиерейско облачание, сложенъ върху подвижния архиерейски станъ се впуща въ гроба. Така става, ако умре въ епархията си; ако ли умре вънъ отъ нея, тогава, облѣченъ въ всичкото си архиерейско облачение, се слага въ ковчега. Въ десната рѫка на свещеницитѣ се полага кръстъ, а на диакона кадилница; на единия и на другия връхъ гръдитѣ полага се евангелие, а лицата на всичкитѣ въобще свещенослужители се покриватъ съ въздухъ.

Тѣлата на усопшитѣ миряне трѣбва да се облачатъ въ обикновенитѣ имъ *нови одѣжди*, въ знание на това, че подиръ възкресението *все мертвенное облачится нетлѣніемъ*. Върхъ обикновеното облачение въ нѣкои мѣста у насъ е прието да покриватъ покойника, освѣнъ, лицето, съ тъй наз иваемия савванъ, който нищо друго не е, освѣнъ едно дълго бѣло платно, върхъ което е изображенъ, или свещеницитѣ сами изображаватъ при полагание покойния въ гроба, Христовия кръстъ съ копието и гѫбата (сюнгера), натикната на пръть. Така приготвено тѣлото на усопшия, полага се съ подобаѫща честь въ ковчегъ или на носило и се впуща въ гроба.

---

*) За облачанието умрѣлитѣ свещено-църковнослужители, както и за всички църковни принадлежности, употрѣблявани при тѣхното погребение (като свѣщи и тимианъ) както и за самото опѣло неприлично и несправедливо е да се дири плата, понеже тѣзи служители всичката си дѣятелность сѫ посвещавали въ полза на Църквата и на мѣстния храмъ, а отъ страна на самото мѣстно духовенство изисква това самата взаимна братска любовь, която трѣбва да се изразява както при смъртния часъ на своя съслужитель - братъ, тъй и подиръ гроба чрѣзъ молитви за него.

Тѣлата на умрѣлитѣ архиереи и свещенници износятъ изъ дома въ църква за опѣване, и оттамъ до гроба, носими отъ свещенници, съ прѣдпосение свещени хоругви, кръста, запалени свѣщи, при погребално звънение на камбанитѣ. Кога се погребе архиерей камбанитѣ на всички църкви биятъ, а кога — свещеникъ, само камбанитѣ на онія църкви, по край които мине мъртвецътъ, и оная, при която е служилъ. Тѣлото на мирянина трѣбва да се носи отъ миряне, но въ никой случай отъ свещенослужители.

§ 169. Опѣването на усопшитѣ.

Слѣдъ кратко богомолие въ дома на умрѣлия за упокоение неговата душа, тѣлото се прѣпася въ църква, и тамъ, ако е рано прѣди обѣдъ, се извършва литургия за упокой на умрѣлия, или ако не, веднага се извършва опѣването, при края на което, откато прочете свещеникътъ надъ него прощалната молитва: „Господь Иисусъ Христосъ", тѣлото се прѣноси до гроба и тамъ се впуща и заравя. Върху гроба надъ главата на покойния по християнския обичай се полага кръстъ.

Когато се прѣноси тѣлото, свещеникътъ непосрѣдствено върви прѣдъ носилото, прѣдъ него пѣвцитѣ, прѣдъ нихъ се носи голѣмъ кръстъ, а прѣдъ него вървятъ свѣщеносци; ако има, свещени хоругви и други, то они се носятъ прямо прѣдъ пѣвцитѣ задъкръста. Ако се поканятъ повече отъ единъ свещеникъ, тогава най-старий, първенствуящий, върви непосрѣдствено слѣдъ носилото, а другитѣ редомъ по двама, по-напрѣдъ по-старитѣ, и подиръ нихъ по-младитѣ,—благоговѣйно и чинно вървятъ безъ да се озъртатъ налѣво, или надесно, и безъ да се разговарятъ, а въ себе тихо да се молятъ Богу за упокоение душата на покойния. Когато пристигнятъ въ църква, първенствуящий застава откъмъ главата на покойния, а другитѣ свещенници заставатъ по половина отъ странитѣ на покойния, като всѣки запазва положението — надесно или налѣво — което е ималъ въ врѣме кога се е носѣло тѣлото отъ кѫщи

въ църква. Този редъ се пази при всѣко тържествено извършване на литургията и на всѣко друго богослужение.

Подиръ тѣлото на първо мѣсто вървятъ най-ближнитѣ роднини и подиръ нихъ приятелитѣ и познайницитѣ на покойния.

Съ християнско погребение трѣбва да се удостояватъ всички изобщо православни християне, умрѣли отъ естествена смъртъ и съ вѣра въ задгробния животъ. За това енорийский свещенникъ нѣма право да отказва никому испълнението на тоя обредъ, и безъ уважителни причини никакъ не може да не извърши погребението; въ противенъ случай, той се подвергава на законна отговорность прѣдъ Църквата.

§ 170. Видоветѣ на опѣваннието, и лицата които не могятъ да се удостоятъ съ опѣване безъ прѣдварително прѣгледване, и ония, които съвършено се изключаватъ.

Опѣванието па умрѣлитѣ се раздѣля на петь видове: на опѣвание 1) свещенницитѣ (както и на архиереитѣ); 2) монашествующитѣ (въ това число на игуменитѣ и архимандрититѣ); 3) мирянетѣ; 4) младенцитѣ и 5) особенъ видъ опѣвание въ всичката пасхална седмица.

Подиръ смъртьта на архиерея извѣщава се на Св. Синодъ, която, опрѣдѣлява съсѣдния архиерей да отиде и заедно съ мѣстното духовенство да опѣе почившия архиерей. Въ случай, обаче, на невъзможность да дойде нѣкой архиерей, опѣванието може да извърши почтеннѣйшето и старше мѣстно духовенство. Ако почивший светитель е билъ постриженъ въ *схима*, подиръ ржкоположението му въ архиерейския санъ, тогава неговото опѣвание се извършва по чина на онова, което е опрѣдѣлено за иноцитѣ, и се полага въ гроба не въ архиерейско облачение, а въ схимата.

Свещенникътъ, казахме въ прѣдидущия параграфъ, не може да се отклони отъ погребението на умрѣлия, ако нѣма за това законни причини; но не може и да

пристжпи къмъ погребението прѣди лѣкарско и полицейско прѣгледване на тѣлата: 1) на умрѣлитѣ отъ нѣкакво насилие, отъ падание, или осакатяване; 2) на умрѣлитѣ скоропостижно съ необикновени припадки, които даватъ поводъ на подозрѣние за отрова; 3) на умрѣлитѣ отъ вънкашно употрѣбление на врѣдителни мазила, бани, умивание, прахове и прочая; 4) найдено мъртво тѣло съ знакове на вънкашно насилие, или безъ нихъ; 5) изобщо тѣлата на человѣци, които, повидимому, сж били здрави, а умрѣли скоропостижно отъ неизвѣстна причина; 6) найденото тѣло на новорожденъ младенецъ; 7) когато възникне нѣкое оплаквание за случившата се смърть отъ непозволително лѣчение на шарлатани и други подобни лица, които нѣматъ отъ закона дозволение да лѣкуватъ; 8) тѣлата на мнимоумрѣлитѣ, удавени и т. н.

По църковнитѣ правила трѣбва да се лишжтъ отъ църковно опѣвание и християнско погребение въ православнитѣ гробища всички въобще *самоубийци*, ако само това самоубийство е произлѣзло не въ състояние на умоповрѣждение, или безпаметство вслѣдствие на нѣкои болѣзнени припадъци, както и ония, които умишлено сж се удавили въ вода, или обѣсвание, или свършили живота си съ самоубийство, или сж убиени въ двубой (Тим. Александ. 14; Номок. 178).

§ 171. Врѣме и мѣсто на погребението.

Колко врѣме трѣбва да мине отъ часа на смъртьта до погребението не е имало опрѣдѣлено правило въ древне-християнската дѣятелность. Понѣкогажъ погребението се отлагало на нѣколко дни, по извѣстни обстоятелства, напримѣръ за да се даде възможность на сродницитѣ на покойния да се събержтъ за погребение; а понѣкогажъ ги погребвали на третия и четвъртия и даже на осмия день; а тѣлата на царьетѣ, откато се балзамирали, погребавали се нѣколко мѣсеци слѣдъ смъртьта имъ. Общо правило се е считало опѣванието

и погребението да става денѣ. Отъ приведения обичай и правило и днесь въ нашето отечество се ржководятъ духовенството и народътъ, съ това исключение, че свещенницитѣ въ Княжеството, за сега въ градоветѣ само, не могатъ да дигнатъ никой мъртвецъ, безъ прѣдварително освидѣтелствование отъ мъртвопровѣрителя.

Умрѣлитѣ трѣбва да се погребаватъ въ отдѣлно нарочно за тая цѣль мѣсто, тъй нарѣчено *гробища*, но по никой начинъ — дома. Отнапрѣдъ у насъ по градоветѣ и по селата за такива мѣста сж служили по-вече църковнитѣ дворове; откато се разви, обаче, лѣкарската наука и се доказа, че е врѣдително за здравието да се погребаватъ въ градове и села мъртви тѣла при църковнитѣ дворове, даже и на отворено мѣсто, но вжтрѣ или твърдѣ близко до градове и села, законитѣ рѣшително забранихж това да става занапрѣдъ. За тая цѣль при всѣки градъ и село има нарочно отдѣлени мѣста—гробища, при които чтущитѣ и уважающитѣ покойнитѣ свои сродници въздигатъ църкви, въ които се служатъ литургии и парастаси за упокоение душитѣ на почившитѣ, или само молитвени храмове и други сгради за отпочивание на духовенството и за други нужди на християнетѣ.

По древнитѣ църковни правила (Ном. пр. 173) строго се е забранявало погребението на тѣла въ църквитѣ: свещенослужителскитѣ, обаче, тѣла и тѣлата на главнитѣ основатели на църквитѣ допростено е да се погребаватъ покрай алтаря вънъ отъ църквата, или, гдѣто това е невъзможно, въ общитѣ гробища на прилично и отдѣлно мѣсто. Тѣлата на почившитѣ архиереи у Православната Църква е прието изобщо да се погребаватъ въ придверието (нартиката) на църквитѣ.

Единъ пжть прѣдадени на земята тѣлата не трѣбва да се разравятъ, освѣнъ ако дотрѣбва това за нѣкое лѣкарско изслѣдвание, или ако искатъ въ сжщия гробъ да погребжтъ другиго. Понѣкждѣ, обаче, у насъ, особено въ Македония, иматъ обичай три години слѣдъ погребението да раскопаватъ гробоветѣ на покойницитѣ и надъ коститѣ да отслужватъ парастасъ, а по-богатитѣ

сродници поржчаватъ да се отслужи заупокойна литургия за почившия. Този обичай види се да е останълъ отъ това, гдѣто слѣдъ три и по-вече години сж раскопавали гробоветѣ въ старо врѣме, и сега на много мѣста на Въстокъ, главно въ Света Гора, коститѣ на покойницитѣ полагали въ общата усипалница (костарница), надъ която обикновено въздигали църкви. Въ православна Россия подобенъ обичай не сжществува, и това е естествено, защото раскопаването само по себе не помага никакъ на душитѣ на покойницитѣ, а усърднитѣ молитви и милостинитѣ.

Тѣлата на умрѣли не могжтъ да се прѣносятъ отъ едно далечно мѣсто, или отъ едно царство въ друго, безъ прѣдварително разрѣшение на мѣстнитѣ правителства.

За да не издаватъ заразителни миазми тѣлата се полагатъ въ гробове дълбоко исконани не по-малко отъ два метра, съ главн къмъ западъ а прямо къмъ въстокъ съ лицето.

Длъжни сж свещенницитѣ до настояватъ, щото гробоветѣ въ гробищата да сж наредъ и отъ единия до другия да има по права черта праздно мѣсто, по което свободно да се минува така, щото да не се тъпчжтъ гробоветѣ. За тая цѣль мѣстото за бждищитѣ гробове трѣбва прѣдварително да е планирано. Освѣнъ това тѣ сж длъжни да настояватъ да се оградяватъ гробищата съ каменни стѣни или обкопи, за да не ходжтъ по нихъ добитъци и други животни, и тъй тѣлата да не се подвергаватъ на оскърбление. А колко хубаво и красиво щѣше да бжде покрай тия ровове или стѣни отвжтрѣ се насадѣхж различни дървета. плодовити, или цвѣтущи и прочая! Постоянното усърдие всичко може да извърши.

§ 178. Поминовението на умрѣлитѣ.

Поминовението на умрѣлитѣ е всеобщъ обичай и твърдѣ древенъ. Той има нравствена основа въ душата на человѣка и се опира върху общечеловѣческото убѣждение въ дѣйствителностьта на задгробния животъ и въ

непрѣкѫснѫта свързка между живитѣ и умрѣлитѣ. У всички древни народи, евреетѣ и езичницитѣ, имало е особени дни на поминование, въ които сѫ се приносили молитви и жертви за умрѣлитѣ, слагали въ тѣхна честь трапези за сиромаситѣ; а самитѣ сродници на умрѣлия държели строгъ постъ, обричали себе на уединение, посипвали главитѣ си съ пепель, носѣли желейка (трауръ) и т. н. Всичко това доказва и свидѣтелствува за всеобщата вѣра на человѣчеството въ безсмъртието на душата.

Православната Църква своето учение за молитвитѣ по умрѣлитѣ главнимъ образомъ основава върху словата Иисусъ Христови, съ които Онъ е обличавалъ Садукеетѣ, които не вѣрвали въ възкресението на мъртвитѣ и подтвърдилъ истината на вѣчния животъ: *Богъ не есть Богъ мертвыхъ, но Богъ живыхъ*: — у Него всички сѫ живи (Лук. 20, 37—38); слѣдователно, по думитѣ на самаго Господа умиражщитѣ прѣминаватъ само въ другия вѣченъ животъ, — участьта на който зависи отъ врѣменния; чрѣзъ своята смърть тѣ ставатъ само причастници на новия животъ, като не прѣстановатъ отъ да живѣятъ задъ гроба и да иматъ духовна свръзка съ живущитѣ върху земята. Защото въ Иисуса Христа сѫ съединени съ неразривни таинствени връзки всички, — светиитѣ на небесата, живитѣ на земята и умрѣлитѣ, и сѫ само различни членове на едно духовно Христово тѣло. Тия членове, които живѣятъ на земята и задъ гроба, съединени сѫ съ свръзката на светата любовь, която смъртьта не уничтожава, а по-вече ѫ усилва (Лук. 16, 27—31), могатъ да ходатайствуватъ и ходатайствуватъ взаимно единъ за други, живитѣ за умрѣлитѣ (Иак. 5, 16), умрѣлитѣ за живитѣ (2 Мак. 15, 12; Лук. 16, 27—30), и най сетнѣ, живитѣ за умрѣлитѣ (2 Мак. 12, 46. Камень вѣры за благотворението на умрѣлитѣ). И това взаимно молитствено ходатайство на вѣруящитѣ, по свидѣтелството на Св. Писание, е истинско, за да се получи Божията благодать. Така Ап. Павелъ пише до римлянетѣ: *Молю вы, братіе,*

Господемъ нашимъ Іисусъ Христомъ, и любовію Духа, сподсп̀шествуйте ми въ молитвахъ о мнѣ къ Богу (Рим. 15, 30). Ап. Иаковъ, като прѣдписва на вѣрующитѣ, когато сѫ болни, да пристѫпатъ до молитвата на вѣрующитѣ, казва, че молитвата на вѣрата исцѣлява болния, и Господь ще го въздигне: и грѣховетѣ, каквито той е направилъ, ще му се простѫтъ (Иак. 5, 15). Но което Ап. Павелъ казва за силата на молитвата на вѣрующитѣ относително ония, които се подвизаватъ връхъ земята, а Ап. Иаковъ относително болнитѣ; това сѫщо и Евангелистъ Иоаннъ свидѣтелствува за молитвата на вѣрующитѣ относително всичко, което се проси отъ Бога по Неговата воля: „ето какво дързновение ние имаме къмъ Божия Синъ, казва Богословътъ, че когато ние просимъ нѣщо по Неговата воля, тогава Онъ ни слуша. А когато, ние знаемъ че Онъ ни слуша за всичко, което ние би попросили: знаеме и това, че получаваме отъ Него просѝмото. Ако нѣкой види брата, който съгрѣшава съ грѣхъ несмъртенъ; то нека се моли, и Богъ ще му даде животъ, сирѣчь, на оногось който не съгрѣшава смъртно (Иоан. 5, 14—16). И тъй, ако по думитѣ на Ап. Иакова много може усърдната молитва на праведния, ако она исцѣлява болния (Иак. 5, 16), и най-сетнѣ, ако, по словото на Самаго Господа, „всичко, каквото попросимъ въ молитвата, като вѣрваме, ще приемемъ (Мат. 21, 22); то Църквата връхъ основание на Св. Писание, връхъ учението на св. Отци и на прѣданието, въ името на Ходатая Бога и человѣковъ, Богочеловѣка Иисуса Христа, кръвьта на когото очищава насъ отъ всѣкакъвъ грѣхъ (1 Иоан. 1, 7), справедливо тя ходатайствува за усопшитѣ свои членове, щото они, по неизреченото Божие милосърдие, да се сподобѧтъ да бѫдѫтъ въ лоното Авраама, Исаака и Иакова, въ вѣчното жилище на прохлада, свѣтлина, миръ и покой, въ мѣстото, откѫдѣто отбѣже болѣзнь, печаль и воздыханіе Нов. Скр. 7, 4, глав. 28, § 1). Защото поради всемирната жертва, която връхъ кръста Спасительтъ принесе

на грѣшнитѣ, отпущатъ се винитѣ и беззаконията на вѣрующия въ кръстнитѣ заслуги на Искупителя. Съ дѣлата на вѣрата и покаянието христианинътъ може и длъженъ е да приобрѣте исходатайстваното нему отъ Сина Божия спасение. — Но тъй като поприще за добри дѣла е само тукашний земенъ животъ; понеже душата подиръ смъртьта на тѣлото сама не може да ги извършва; то вѣрующий като умира понѣкогажъ безъ плодове на вѣрата и покаянието, но съ раскаяние за своитѣ съгрѣшения, има нужда отъ ходатайството и застжничеството на Църквата, която за това, като чадолюбивѣйша майка, не оставя безъ своята грижа усопшитѣ свои чада, които не сж могли да принесжтъ плодове, достойни за покаяние. Она имъ прави добро то съ безкръвнитѣ жертви, то съ молитвитѣ си, то съ дѣла на милосърдие къмъ ближнитѣ, които живѣжтъ на земята (Правосл Исп. вѣры. гл. 1 воп. 62—65. Камень вѣры о благотвор. преставльшимся). „Душитѣ на человѣци, които сж впаднжли въ смъртни грѣхове, и при смъртьта не сж се отчаели, но които още до разлучението съ настоящия животъ сж се покаели, само че не сж могли да принесжтъ никакви плодове на покаяние, като: молитви, сълзи, колѣнопрѣклонение при молитвени бдѣния, съкрушение, утѣшение на сиромаситѣ и изражение на любовь въ постжпкитѣ къмъ Бога и ближнитѣ, всичко което Католическата Църква отъ самото начало признава за богоугодно и благопотрѣбно, — душитѣ на такива человѣци, по думитѣ на Патриарситѣ на Въсточно-Католическата Църква, слизатъ въ ада и търпжтъ за направенитѣ имъ грѣхове наказания, безъ да се лишжтъ, впрочемъ. отъ надеждата за облегчение отъ нихъ. А облегчение они получаватъ по безконечната благость чрѣзъ молитвитѣ на свещенницитѣ и благотворенията, които се правжтъ за умрѣлитѣ; а особено съ силата на безкръвната жертва, която въ частности приноси свещенослужителтъ за всѣки христианинъ за спасението на неговитѣ близки и сродници, и изобщо за всички

повседневно приноси Католическата и Апостолска Църква (послание на патр. чл. 18).

Впочемъ, връхъ основание на съборнитѣ постановления Църквата се моли не за всички умрѣли, но само за ония, които сѫ се скончали въ благовѣрие. Изъ броя на усопшитѣ, за които се приносятъ Богу молитви, Църквата изключава първо светиитѣ, които сѫ се прославили и които Тя ги призивава, като свои молитвеници и застѫпници прѣдъ Бога, и второ отчаенитѣ грѣшници, които сѫ изгубили надеждата да получатъ отъ Бога благодать и спасение: защото на тѣхъ „аще и всего міра богатство раздаси нищимъ, ни коея ползы сотвориши, нечестивому бо живу сущу, врагъ бѣ Богу; явѣ есть, яко и по смерти“.

Поминовението на усопшитѣ съ молитви, милости, съ безкръвни жертви и други благотворения, основано връхъ св. Писание, прѣданието, връхъ правилата на Съборитѣ, учението на св. Отци, е твърдѣ древне постановление на Църквата. „За умрѣлитѣ да се правѫтъ молитви, за да се очистѫтъ отъ грѣха, било е прѣподобно и благочестиво помишление още въ Ветхозавѣтната Църква (2 Макк. 12, 46).

Св. ходатайство на Православната Христова Църква за умрѣлитѣ во благовѣрие е толкось древне, както и нейното учение за нуждата и дѣйствителностьта на това ходатайство. То се е наченѫло още въ първитѣ врѣмена на християнството, както това се види изъ апостолскитѣ постановления, и съ своето начало е задлъжено на св. обикновение на първенствуѫщата църква ежегодно да извършватъ паметьта на мѫченицитѣ връхъ тѣхнитѣ гробове, въ деня на страдалската тѣхна кончина (Злат. 62 слово). Въ старо врѣме погребавали мъртвитѣ вънъ отъ градоветѣ между гробоветѣ на мѫченицитѣ (Амвросий слово 77) и ги поминавали въ *третия*, *деветия*, *четиредесетия* день и въ *края на годината* подиръ смъртьта имъ. — Поминовението на усопшитѣ въ тия дни съхранява Църквата и доднесь, което е извѣстно подъ название *третини*, *деветини*, *четиредесетини и годишнина*.

За поминовение на усопшитѣ имената имъ се записвали въ старо врѣме върхъ таблици и свитъци, направени отъ книга или отъ тънка изработена кожа, и слагани подобно на скрижалитѣ. На едната страна се записвали имената на живитѣ, а на другата страна имената на умрѣлитѣ. Тия таблици се наричатъ *диптихи* или *поменици* и сж стоели въ алтаря. На бѣлѣженитѣ тѣхни имена се произносили на литургията при проскомидията, при ектенииттѣ и прочая, както и сега това става.

Сродницитѣ и познайницитѣ на умрѣлитѣ въ днитѣ на поминовението имъ сж приносили къмъ алтаря дарове въ полза на духовенството, на присѫтствующитѣ и на сиромаситѣ (Злат. слово 62. Августина 7 слово за въскрес. на мъртвитѣ). Всичко това доднесь се е запазило. Освѣнъ това днесь се приготвева понѣкогажъ въ домоветѣ угощения за сродницитѣ и познайницитѣ, а въ храмоветѣ и при гробоветѣ се употрѣблява *коливо* т. е. варена пшеница, подправена съ сахарь или медъ. *Пшеницата* означава, че умрѣлитѣ ще въскръснѫтъ нѣкогажъ, както сѣмето, хвърлено въ земята оживѣва и приноси плодъ (Иоан. 12, 24; 1 Кор. 15, 36), а *сахарьтъ* или *медътъ*, който услаждава пшеницата, означава наслаждението на усопшитѣ въ надежда за въскресението на вѣчнитѣ блага (Камень вѣры о благот. преставлышимся).

Като е назначила за поминовение на усопшитѣ прѣимуществено *Сжбота*, като день на почивка, Църквата въ тоя день взивава къмъ Господа: „*помяни, Господи, якъ благъ, рабы Твоя, и елика въ житіи согрѣшиша, прости: никто же бо безгрѣшенъ, токмо Ты, могій и преставленнымъ дати покой*“. (Тропарь). Съ словата на заупокойния Апостолъ (1 Сол. 4,13—18) Църквата ни забранява да скърбимъ за умрѣлитѣ, както скърбѫтъ езичницитѣ, които нѣматъ падежда, а съ думитѣ на Иисуса Христа, въ заупокойното Евангелие, благовѣствува: „*истина, истина ви казвамъ, който слуша Моето слово, и който върва въ пославшия Ме, има*

животъ вѣченъ: и на сждъ не подлежи, а е прѣминѫлъ отъ смъртьта въ живота. Истина, истина ви казвамъ, иде врѣмето, и дойде вече, щото мъртвитѣ да чуѫтъ гласа на Сина Божия, и, като чуѫтъ, ще оживѣѫтъ. Защото както Отецъ има животъ въ Самъ Себе, така и на Сина е далъ да има животъ въ Самъ Себе“ (Иоан. 5, 24—29).

§ 173. Задушници.

Както въ сѫбботния день, прѣимуществено прѣдъ другитѣ дни, се извършва поминовението на умрѣлитѣ, така нѣкои отъ сѫбботитѣ се отличаватъ отъ другитѣ съ особено тържествено поминовение на усопшитѣ; тѣ се наричатъ по насъ обикновено *задушници*. Въ тия сѫбботи Църквата ни призивава да се молимъ не само за сродницитѣ, приятелитѣ и познайницитѣ, но и за всички изобщо, които сѫ умрѣли въ надежда за въскресението и животъ вѣченъ.

Въ двѣ главни сѫбботи, впрочемъ, Църквата извършва тържественп панихиди, наречени *общи вселенски;* тѣ сѫ двѣ: *Месопустната и Троицката сѫбботи.*

1) Задушницата, извършвана вб месопустната сѫббота.

Първата вселенска задушница се извършва въ сѫббота на месопустната недѣля. Църквата посвещава тая задушница за поминовение на всички отъ вѣка почивши православни християне, отци и братия наши, отъ всѣкакъвъ родъ и родъ, царье и князье, монашествуѫщи, миряне, юноши и старци, — всички, които вода покри, брань пожъна, трусъ погълнѫ, убийци погубихѫ, огънь изгори, звѣрове, птици и гадове изѣдохѫ, молния попалихѫ, отъ силни студове измръзнѫхѫ, мечъ порази, копь погази, които пръстъ притиснѫ, които загинѫхѫ отъ чаровни поилки, отрова, удавление, — всички, които внезапно сѫ умрѣли и останѫли безъ узаконено погребение (Синаксарь въ месоп. сѫббота).

Като въспоминава въ месопустната недѣля второто Христово пришествие, Църквата въ сѫббота прѣдъ тая

недѣля, като въ день, който прѣдшествува страшния Христовъ сѫдъ, ходатайствува за всички усопши въ благовѣрието, като умолява праведния Сѫдия да имъ яви Своята милость; въ деня, когато дойде да сѫди (тамъ же). При това като пристѫпа къмъ подвизитѣ на св. четиредесятница, въ днитѣ на която „всѣки е длъженъ за своитѣ съгрѣшения *разумъ имѣти*“, и къмъ седмодневното тържество на Пасхата, когато „*да се извършва поминовение за умрѣлитѣ е неблагопѣтно*“ (Нов. Скриж. за преждеосв. лит.), вѣрующитѣ надълго не ще иматъ вече удобно врѣме да се съберѫтъ на гробоветѣ на умрѣлитѣ свои братья за тържествено всеобщо моление за душитѣ имъ. И тъй, православнитѣ христиане прѣдъ светата и велика четиредесятница, прѣдъ прощалнитѣ дни, и прѣдъ въспоминанието на всеобщия сѫдъ, прѣдъ който ще прѣдстанѫтъ нѣкогажъ живитѣ и мъртвитѣ, стичатъ се въ месопустната сѫббота въ църква и тука, или на гробищата, тържествено като извършватъ поменъ за своитѣ умрѣли, прощаватъ се съ нихъ, сѫщо така, както въ прощалнитѣ дни взаимно се прощаватъ съ живитѣ свои сродници и познайници.

Установлението на тая вселенска задушница въ сѫббота прѣдъ месопустната недѣля се относи къмъ първитѣ християнски врѣмена. Защото въ Синаксаря, положенъ въ тая сѫббота, се казва, че божественитѣ отци узаконихѫ въ тоя день да поминаваме всичкитѣ усопши въ вѣрата, *отъ священныхъ Апостолъ пріемше.* Това свидѣтелство на Синаксаря се подтвърждава отъ отъ устава на Църквата, приетъ въ V вѣкъ отъ прѣподобнаго Савва освещенаго, и отъ обикновението на древнитѣ християне (Злат. слова 62 и 68) да се стичатъ въ опрѣдѣленитѣ отъ Църквата дни на гробищата, точно така, както и сега православнитѣ християне ходѫтъ въ задушнитѣ сѫбботи на гробоветѣ на ближнитѣ си.

3) *Забушница на Тройцката Сѫббота.*

Втората вселенска задушница се извършава въ сѫббота прѣдъ деня на Петдесятницата, прѣдъ деня на

Света Тройца, за това се нарича и *Тройцка*. Както първата вселенска задушница е положена въ сѫббота, една недѣля до Св. Четиредесятница, така втората прѣдваря Петровия постъ една недѣля. Деньтъ на Петдесятницата, въ който напълно се откри спасителната благодать на Новия Завѣтъ, за Христовата Църква е день на ново законоположение и на ново лѣто, което е настѫпило подиръ извършване тайната на искуплението, подиръ удържание духовна побѣда надъ грѣха, проклятието и смъртьта. „Войницитѣ иматъ обичай, подиръ побѣдата надъ варваритѣ, да износятъ и прѣдставляватъ на царя побѣднитѣ знакове, казва Матей Властарь, и послѣ да излизатъ на погребение на убититѣ. Така и за насъ е потрѣбно, подиръ побѣдата на въскресението, да прѣдставимъ побѣдния знакъ съ празднование Петдесятницата и да въспоеме побѣдителната пѣснь на Христа, чрѣзъ когото побѣдихме, и послѣ на лежащитѣ да отдадемъ дългъ, подиръ испълнението на Петдесятницата“ (Нов. Скриж. о св. четиред. § 12). И тъй Църквата, както въ Месопустната Сѫббота, която прѣдставлява послѣдния день на свѣта прѣдъ всемирния сѫдъ, моли Господа, за да се омилосърди къмъ своитѣ усопши въ деня на този страшенъ, всеобщи сѫдъ, така въ Сѫботата прѣдъ Петдесятницата, която прѣдставлява първия день на откривщето се во всичката сила Христово царство, като ходатайствува за искуплението на живитѣ да възвърне плѣнението на тѣхнитѣ души, проси да искупи и душитѣ на рабитѣ, които сѫ умрѣли и да ги упокои, на мѣсто прохладно: *„яко не мертвіи восхвалятъ Тя, Господи, ниже сущіи во адъ исповѣданіе дерзнушъ принести Тебѣ: но мы живіи благословимъ Тя и молимъ и жертвы приносимъ Тебѣ о душахъ ихъ* (молит. вечер. въ Троич. день). *Своею кровію человѣки, Спасе, искупивый смертію Твоею отъ смерти горкія избавивый насъ, и жизнь вѣчную подаяй намъ воскресеніемъ Твоимъ, вся упокой, Господи, усопшія благочестно*“ (цър. служ. въ Троиц. сѫбб.).

Началото на установлението на втората вселенска задушница тоже се относи къмъ древнитѣ християнски врѣмена. Както за установлението на месопустната задушница е казано, че „божественитѣ отци сѫ ѭ приели отъ свещенитѣ Апостоли“, така трѣбва да кажемъ и за происхождението на задушницата въ Тройцката Сѫббота. Въ IV вѣкъ Василий Великий въ своитѣ молитви, които сега Църквата въ Троичния день чете, присъединилъ е и моления за умрѣлитѣ въ вѣра братья. „*Упокой, Господи, душы рабовъ Твоихъ прежде усопшихъ отецъ и братій нашихъ, и прочихъ сродниковъ по плоти, и всѣхъ своихъ въ вѣрѣ, о нихъ же и память творимъ нынѣ*“, казва Великий Светитель въ една отъ своитѣ молитви. И тъй въ IV вѣкъ вече Св. Църква извършвала е въ Петдесятницата поменъ на своитѣ усопши.

3) *Задушници въ втората, третя, и четвърта сѫботи прѣзъ великитѣ пости.*

Въ по-послѣшно врѣме къмъ вселенскитѣ задушници Църквата е присъединила нѣколко такива дни за поминовение на умрѣлитѣ въ вѣра, въ които се извършватъ не вселенски, а общи панихиди. Отъ тия послѣднитѣ тя извършва во втората, третя и четвърта сѫботи. Както Божията заповѣдь, която ни повелява шесть дни да работимъ, а седмия день да посвещаваме на свети и богоугодни дѣла, похвалява и ония, които могѫтъ да вършѫтъ благочестиви дѣла въ работни дни, и не възбранява да вършѫтъ въ недѣлнитѣ и празднични дни работи отъ крайна необходимость: така и Църквата, като ни призивава да поминаваме умрѣлитѣ въ вѣра наши отци и братья, главно прѣдь поститѣ, не ни лишава отъ утѣшението да се молимъ за умрѣлитѣ и прѣзъ днитѣ на поста, ако и да иска тя, щото въ тия дни на покаянието, де се стараемъ най-повече за очищението на своитѣ грѣхове. И така, Църквата, безъ да свиква вѣрующитѣ прѣзъ четиредесятницата на гробищата, извършва общи панихиди во втората, третята и четвър-

тата сѫботи прѣзъ Великитѣ Пости. Като ходатайствува въ продължение на поста за прощението на кажщитѣ се, Църквата се и моли въ тия сѫботни дни за оставлеиието на волнитѣ и неволни прѣгрѣшения на упокоенитѣ съ вѣра человѣци (църк. въ 2, 3 и 4 соб. на 40-цата). Това ходатайство на Църквата въ св. четиредесятница е едно отъ христианскитѣ благотворителни дѣла, които, като ги изисква отъ насъ всѣкогажъ, изисква ги особено въ днитѣ на четиредесятницата, когато сме длъжни да се примиримe съ всички и да явимъ плодове достоiiни на покаяние (изъ Дни Богослуженiя ч. 4. стр. 92). Въ края на минѫлия, или въ началото на настоящия вѣкъ въ Св. Гора страшно негодование се прояви противъ този обичай, а въ православна Россия строго се пази древния обичай, по който нито тържествени *вселенски*, нито *общи*, нито частни панихиди не се извършватъ въ свети недѣлни дни. Въ г. Кюстендилъ всички исповѣдватъ, че покойний, на всички извѣстний отечестволюбецъ, Авксентий архиерей строго билъ забранилъ и частни парастаси да се правѣтъ въ св. Недѣля съгласно съ духа и ученiето на Църквата (пр. 169 Номоканонъ при Велик. требникъ).

4) *Задушница въ понедѣлникъ, или вторникъ прѣзъ Томината седмица.*

Изъ общитѣ панихиди една се извършва подиръ праздника на Великдень нѣкѫдѣ въ понедѣлникъ а нѣкѫдѣ въ вторникъ прѣзъ Томината седмица. Поминовението на умрѣлитѣ въ тоя день се прави отъ вѣруѫщитѣ, разбира се, съ сѫщото благочестиво намѣрение, съ каквото и другитѣ. Като извършихѫ поминовението на починѫлитѣ въ вѣра прѣдъ Четиредесятницата, вѣруѫщитѣ, и подиръ свършванието на Великия Постъ и недѣлята на страданията и въскресението на Господа, или подиръ малката отпочивка въ понедѣлникъ на Томината недѣля, или веднага слѣдъ Свѣтлата седмица па Пасхата, бързатъ въ вторникъ или въ понедѣлникъ на Томината недѣля къмъ гробоветѣ на умрѣлитѣ свои съ ра-

достното привѣтствие: Христосъ воскресе! Това, обаче, се практикува сѫщо въ православна Россия. Поминовението на умрѣлитѣ подиръ Пасха се е извършавало отъ вѣрующитѣ още въ древнитѣ врѣмена, както можемъ да заключимъ отъ словото, което е произнесълъ св. Амвросий Медиоланскн въ деня на паметьта на св. Мѫченици. „Достойно и праведно е, братья, казва той, подиръ тържеството на Пасха, което праздновахме, да раздѣлимъ нашата радость съ св. мѫченици и на тѣхъ, като на ученици на Господнитѣ страдания, да възвѣстимъ славата на Господнето въскресение“ (слово 74). Тия думи на св. Амвросия ако и да се отнасятъ къмъ паметьта на св. мѫченици, но они могѫтъ да се приведѫтъ и за доказателство на древностьта на православното наше обикновение да извършиваме поминовение на умрѣлитѣ подиръ Пасхата въ попедѣлникъ или вторникъ на Томината недѣля. Защото началото на тържественото поминовение на умрѣлитѣ въ вѣра е положено въ Новозавѣтната Църква отъ благочестивото обикновение да се извършва поменътъ на мѫченицитѣ, посрѣдъ които погребвали въ старо врѣме умрѣлитѣ (Амвр. слово 77). Древнитѣ христиане сѫ ходѣли на гробоветѣ на св. мѫченици сѫщо така, както сега ний ходимъ на гробищата на своитѣ заспали о Бозѣ. „Който пази своя животъ въ чистота отъ порока, той ежедневно празднува паметьта на мѫченицитѣ, казва св. Златоустъ. Азъ говорѫ това не за да не ходимъ на гробищата на мѫченицитѣ, но за да ходимъ тамъ съ такова усърдие, каквото е прилично не само въ тѣхнитѣ дни, но и въ всѣко врѣме“.

5). *Задушници въ сѫбботитѣ прѣдъ праздницитѣ на Апостолитѣ Петра и Павла, прѣдъ Успѣніе Пр. Богородицы и прѣдъ Рождество Христово.*

Най-сетнѣ Православната Църква извършва общи панихиди или задушни молитви, и прѣдъ нѣкои велики праздници. Така извършва панихиди прѣдъ праздницитѣ на Ап. Петра и Павла, прѣдъ успѣнието на Пр. Бого-

родици и прѣдъ Рождество Христово. Като споменаватъ въ тия дни своитѣ братья, вѣруящитѣ благотворѧтъ имъ съ това, прощаватъ се съ нихъ, и въ сѫщото врѣме светѧтъ своя постъ. Най-главната отъ тия задушници е Архангеловската, или оная, която се извършва въ сѫбота прѣдъ Архангеловдень.

Като сравнимъ по тържественостьта всичкитѣ задушници намираме, че въ Месопустната, Тройцката и въ прѣдъ Архангеловската сѫбботи най-повече християнетѣ се стичатъ у насъ въ църквитѣ и по гробищата и всички за неотложенъ свой дългъ считатъ да споменѧтъ имената на своитѣ умрѣли при божествената литургия и да се помолѧтъ па гробоветѣ имъ заедно съ своя свещенникъ, а въ другитѣ по-малко или по-вече, споредъ навикновението на страпата.

Като свършваме параграфа за поминовението на умрѣлитѣ, считаме за нуждно да забѣлѣжимъ, че въ църковнитѣ правила строго е забранено да се устройватъ пиршества, както и пиянство при гробищата, като противно нѣщо на християнския духъ, свойствено само на езичницитѣ (Карт. 71), и още по-вече се забрапява въ постнитѣ дни да се правѧтъ угощения за споменъ на умрѣлитѣ (Лаод. 56). При това на свещенницитѣ и на причетницитѣ строго е забранено, когато би се поканили на нѣкоя трапеза за споменъ на покойни, да изнасятъ или взиматъ съ себе си нѣкои нѣща отъ неѭ, защото съ това тѣ причиняватъ унижение и оскърбление на свещеническия свой санъ (Лаод. 27 пр.).

§ 174. Молебни, водосвети, панагия и литии.

Православний българинъ, когато е расположенъ откъмъ здравието си, та прѣдприема нѣкое дѣло, или тръгва на пѫть, обича съ вѣра въ Бога да отиде въ църква, или да повика дома си свещенника, за да му отслужи молебенъ (параклисъ). Освѣнъ това той има благочестиво желание на именния си день заедно съ водосветъ да му се отслужва и молебенъ на празднуемия светия, или просто *да си дига панагия* въ честь на све-

тията; тоже да му се свети вода въ началото на всѣки мѣсецъ, или просто поне да му се поръси домътъ съ светена вода и прочая. Свещенницитѣ охотно сж длъжни да испълняватъ това благочестиво желание на своитѣ прихожане, и при извършване свещеннитѣ обреди тѣ сж длъжни благоговѣйно да се отнасятъ, да похваляватъ своитѣ богомолци за такова християнско навикновение, а гдѣто е възможно, да се възползуватъ отъ случая да имъ пораскажатъ нѣщо изъ житието на празднуемия светия, или изъ историята на праздника. Благодарнитѣ и добри наши българе подиръ извършване обреда иматъ обичай да поканватъ да поседне свещенникътъ и му прѣдлагатъ чашка вино или ракия. Ако свещенникътъ въ тоя случай си позволи да угоди комуто и да е, той е изгубенъ, защото по тоя начинъ като не може да се откаже на друго мѣсто, длъженъ ще да е всѣкждѣ да се понапива. Слѣдствието на такова отвратително поведение е извѣстно, за избѣгнование на което трѣбва съ благоразумни слова да отклонява отъ себе такова прѣдложение. Като се научжтъ прихожанетѣ, че свещенникътъ имъ не пие при подобни случаи, нѣма да го безпокоятъ и намѣсто да му се сърдятъ, по-вече ще го почитатъ. Освѣнъ това въ разговоритѣ си при подобни случаи трѣбва да избѣгва да напомнева, макаръ и косвено, за да му подарятъ нѣщо, или да му дадятъ поголѣма плата.

Въ обществения животъ богобоязливитѣ българе, особено по селата, иматъ благочестивъ обичай да поканватъ свещенника си да излѣзжтъ на литии: да имъ свети вода и да имъ извърши молебенъ било противъ суша, било провивъ друга неволя, и послѣ всички гологлави взиматъ съ себе си иконитѣ и заедно съ него обхождатъ границитѣ на своето землище, като пѣятъ: *Господи, помилуй!*

§ 175. Привеждание къмъ клетва.

За да се потвърди дадено обѣщание или свидѣтелство, извършва се въ Божие име клетва по установенъ отъ закона редъ прѣдъ св. Евангелие и кръста, съ

подигание десната рѫка нагорѣ, като се слагатъ тритѣ първи пръста по сѫщия начинъ, както се слагатъ за извършване кръстното знамение. Свещенникътъ чете думитѣ, а кълнащий се ги прѣповтаря и слѣдъ свършването цѣлува словата на св. Евангелие и кръста.

Историческото происхождение на клетвата е твърдѣ древне, както това можемъ да видимъ въ Библията (Быт. 22, 16). Въ господарственния и обществения животъ тя се являва необходима за поддържание взаимното довѣрие между человѣцитѣ, а въ частности, въ дѣлото на сѫдопроизводството тя се являва като необходимо условие на правосѫдието.

Клетва даватъ: 1) постѫпающитѣ въ подданство; 2) чиновницитѣ когато постѫпватъ въ кое и да е вѣдомство на служба за вѣрното нейно испълнение; 3) новобранцитѣ, когато за първъ пѫть встѫпватъ на военна служба; 4) народнитѣ прѣдставители, когато за пръвъ пѫть встѫпѫтъ въ Народното Събрание и 5) свидѣтелитѣ по нѣкое углавно или гражданско дѣло.

Въ качество на свидѣтели за углавно или гражданско дѣло не се привождатъ безусловно: а) отлученитѣ отъ Църквата, явнитѣ прѣлюбодѣи, убийцитѣ, разбойницитѣ, крадцитѣ, ония които прѣди това сѫ склонили други да дадѫтъ лъжливо свидѣтелство, изгоненитѣ изъ царството, всенародно наказанитѣ за прѣстѫпления, загдѣто сѫ свидѣтелтсвували безъ да сѫ били очевидци, а така просто по слухъ; б) които не сѫ достигнѫли гражданско пълнолѣтие и в) безумнитѣ, глухонѣмитѣ и слабоумнитѣ, които не разбиратъ светостьта на клетвата.

Не се допущатъ къмъ свидѣтелство подъ клетва, въ случай че нѣкоя отъ странитѣ заяви отводъ: а) лицата, които сѫ пострадали отъ прѣстѫплението, ако и да не сѫ участвували въ дѣлото; в) лицата, които се намиратъ въ дружба съ подсѫдимия, или сѫ имали дотогава вражда, ако и да сѫ се помирили послѣ; г) дѣцата противъ родителитѣ; д) мѫжътъ или жената на подсѫдимото лице, неговитѣ сродници по права черта, неговитѣ братья и сестри; ж) другитѣ по косвенитѣ черти сród-

ници както на пострадавшето лице, тъй и на подсѫдимия, при 3-я и 4-а степень; з) сватоветѣ и на двѣтѣ страни при първитѣ двѣ степени.

Впрочемъ, всички тия лица или могѫтъ да дадѫтъ своитѣ показания безъ клетва, или, като не желаѫтъ да увеличѫтъ вината на своя родственикъ, могѫтъ съвсѣмъ да се отклонѫтъ и да пе дадѫтъ лжесвидѣтелство; и) лицата, които се намиратъ съ участвуѭщитѣ въ дѣлото при особени отношения, или по усиновление, или по опекунство. или по управлението отъ едного изъ нихъ дѣлата на другиго, както е ония, които иматъ тѫжба съ нѣкого отъ участвувавшитѣ въ дѣлото; и к) наслѣдницитѣ на подсѫдимия.

Забѣлѣжка. Отъ клетва се освобождаватъ: а) свещеницитѣ и иноцитѣ; първитѣ просто се попитватъ „по свещенството“, а вторитѣ — „по иноческото обѣщание“.

Относително до извършване самия обредъ на клетвата нѣма опрѣдѣлени постановления нито въ църковнитѣ правила, пито въ Богослужебнитѣ книги. Но по сложившата се църковна дѣятелность този обредъ се извършва по слѣдуѭщия начинъ: Когато дойдѫтъ въ църква лицата, които ще се кълнѫтъ, свещеникътъ си възлага епитрахиля, отваря царскитѣ двери, и износи изъ олтаря св. Евангелие и честния кръстъ, полага ги върхъ аналоя посрѣдъ църквата. Подиръ това свещеникътъ откато покапи кълнащитѣ се да направѭтъ пъленъ поклонъ прѣдъ Евангелието и кръста, да си дигнѫтъ десната рѫка и си сложѫтъ пърститѣ, както по-горѣ казахме, чете имъ клетвеното обѣщание и наблюдава, щото всички они непрѣмѣнно съзнателно, раздѣлно и твърдо да повтарятъ подиръ него всѣка дума на клетвата по установения редъ. Подиръ клетвеното обѣщание кълнащитѣ се цѣлуватъ св. Евангелие и честния кръстъ. Впрочемъ, при нѣкое тържествено даване клетва, напримѣръ, когато новобранци пристѫпватъ къмъ даване клетва, може по тѣхно желание да се свети вода прѣдварително, и, като се поръсѫтъ, да се новикатъ къмъ клетва.

Отреденият свещеникъ е длъженъ да увѣщава надлежнитѣ власти да испращатъ въ църква ония, които има да се подвеждатъ подъ клетва, за да се даде по-голѣма важность на клетвата, — но, гдѣто не може да се успѣе това да стане, може да се съгласи да приведе къмъ клетва и въ присѫтствено мѣсто. Въ тоя случай постѫпа както въ църквата. Върху чиста маса, покрита съ чистъ платъ, слага св. Евангелие и кръста, а самъ като надѣне епитрахиля привежда къмъ клетва. Но въ това врѣме, когато се произноси клетвата, длъженъ е свещеникътъ да изисква, щото всички присѫтствуѫщи да си свалѭтъ капитѣ и да стоѭтъ на нозѣ, догдѣто тя се произноси.

Въ църквата ли или въ присѫтствено мѣсто се извършва клетвата, свещеникътъ, по пастирската си обязаность, е длъженъ да настави пристѫпаѫщитѣ къмъ клетвата прѣди нейното извършване. Той е длъженъ да посочи смисъла, важностьта и значениито на тоя обредъ, да обясни, че който се кълне съ Божието име, той призивава да е свидѣтель самъ Богъ, който е *вездѣсущъ* и *всевѣдущъ*, за когото нѣма нищо тайно и скрито, и че клетвата, употрѣбляема въ такъвъ именно смисълъ не само не е противна Богу, но е освещена отъ Самаго Него (Быт. 22, 16; Евр. 6, 13, 16 и 17), и отъ светитѣ апостоли (2 Кор. 1, 23). При това необходимо е да разясни тежестьта на грѣха, който произтича отъ клетвопрѣстѫплението, което състои както въ лъжливото показание прѣдъ клетвата, тъй и въ неиспълнение на даденото подъ клетва обѣщание. Клетвопрѣстѫплението, като измама на самаго Бога, неминуемо влече подиръ себе си справедливия Божий гнѣвъ, защото *Богъ поругаемъ не бываетъ* (Гл. 6, 7): три тисещи изъ срѣдата на Израйлския народъ, който развалихѫ клетвеното си обѣщание да служѫтъ Единому Истинному Богу, и паднѫхѫ въ идолопоклонство, бидохѫ наказани съ смърть (Исх. гл. 10, 24); Ананий и Сапфира поразени бидохѫ отъ нечакана смърть, защото си позволихѫ *солгати Богу* (Дѣян. 5, 1—10); клетвопрѣстѫплението

най-сетнѣ се прѣслѣдва отъ Църквата (Вас. Вел. 64 пр.) и отъ правителството. Клетвопрѣстжпницитѣ и лжесвидѣтелитѣ безсрамно като цѣлуватъ Евангелието и кръста, уподобляватъ се на Иуда прѣдателя, който, посрѣдствомъ коварното цѣлование, прѣдаде своя Божественъ учитель на неговитѣ врагове.

Като разяснява на кълнащитѣ се важността на клетвата, както и условията и опасността на нейното нарушение, приводящий къмъ клетва свещенникъ не трѣбва да се касае до сжществото на самото дѣло, за което се извършава клетвата; но той може да посочи сетнинитѣ отъ лъжливата клетва: Църковнитѣ закони отлучаватъ клетвопрѣстжпницитѣ отъ Църквата, като езичници и митари, и запрѣщаватъ отъ св. Причащение до 10 години (Вас. Вел. 64 пр. Глед. Нечаева гл. 4).

ЧАСТЬ ШЕСТА.

§ 176. Правата на свещенницитѣ и тѣхното раздѣление.

Длъжность безъ право, или безъ възнаграждение е немислимо. По този всеобщъ законъ и свещенницитѣ съобразно съ високитѣ свои длъжности и отговорность иматъ свои права, които проистичатъ прямо отъ Бога и отъ естествения законъ. Тия права сж: духовни, нравствени и веществени. Слѣдователно, въ настоящата послѣдня часть ще кажемъ: за духовнитѣ, нравственитѣ и вещественитѣ права на свещенницитѣ.

§ 177. I) Духовнитѣ права.

Отдосега казаното читательтъ може да си състави пълно понятие за духовнитѣ права на свещенницитѣ. Като добавление къмъ него прилагаме още слѣдующето: Вѣковнитѣ опити на Историята и на Християнското учение прѣдставляватъ несъмнѣни доказателства, че само онния лица могжтъ и иматъ право да извършаватъ Богослужението, които по установения законъ въ Църквата, *канонически*, сж приели свещенството (Глед. Простр. Катих. Догмат. Богосл. Макар. или Филарета: О тайнствѣ свещ.). Свегитѣ Отци издревлѣ сж гледали на властьта на свещенника да извършва тайнствата и другитѣ свещенодѣйствия и молитвословия, като на едно изъ височайшитѣ права върху земята и въ това отношение мнозина изъ нихъ не само наричатъ достойнството на свещен-

ството „върхъ на всичко“ (Игн. Богон. послание до Смир.) и чудо страшно велико, безпримѣрно и безконечно (Ефр. Сир. о священствѣ), но и самитѣ свещеници турятъ по-више отъ царьетѣ (Амвр. Медиол. о достоинствѣ свящ.) и даже отъ самитѣ ангели; защото нито единъ отъ ангелитѣ пе може напр. нито да разрѣши грѣшника, нито да освети хлѣбъ и вино за прѣтворение въ тѣло и кръвь Христови, а въ ржцѣтѣ на свещенника, както казва блажений Августинъ, Самъ Синъ Божий се въплощава както въ чревото на Мария (Бесѣд. 2, на псал. 37). Св. Иоаннъ Златоустъ казва: „тоя, който се моли за цѣлъ градъ, — що казвамъ за градъ? — за цѣла вселенна, и умилостивлява Бога за грѣховетѣ на всички, не само на живитѣ, но и на мъртвитѣ — какъвъ трѣбва да е? Даже дързновението на Мойсея и Илия азъ считамъ недостатъчно за такава молитва. Той така пристжпа къмъ Бога, като да е той общи баща; той моли (Бога) за прѣставанието вредъ па войнитѣ и за усмиряванието на смятнитѣ, проси миръ, милосърдие, бързо на всички избавление отъ всички теготѣжщи и застрашажщи бѣдствия, частни и обществени. Слѣдователно, той трѣбва толкось да прѣвъсходи въ всичко другитѣ, за които проси, колкото защитникътъ трѣбва да прѣвъсходи защищаемитѣ. А когато свещенникътъ призовава Св. Духа и извършва страшната жертва, като се докоснува така часто къмъ общия на всички Владика; тогава кажи ми, гдѣ да му назначимъ мѣсто (слово 6 о свящ.)“?

§ 178. 2) Нравствени права.

Когато духовенството достойно е упражнявало по духовнитѣ си права, достолѣпно и прилично е испълнявало свещенитѣ си длъжности, тогава то се е ползовало съ огромни нравствени права прѣдъ благочестивитѣ християне. Тия права се изразявали отъ страна на пасомитѣ къмъ тъхнитѣ пастири въ различни знакове на почесть и почтителни названия. Колкото по-точно, по-ревностно и благоговѣйно сж испълнявали свещен-

ницитѣ своитѣ длъжности, колкото по-вече съ своитѣ поучения сѫ приносили велики нравствени ползи на пасомитѣ си, и колкото свето и по-примѣрно сѫ прѣкарвали благочестивъ животъ, толкось по-велики почести сѫ се въздавали тѣмъ, както въ Ветхозавѣтната, така и въ Новозавѣтната Църква. Така, напримѣръ, у древнитѣ израйлтяне въ отличие отъ другия народъ духовенството освѣнъ почеститѣ, които е получавано отъ вѣрнитѣ, било е освободено и отъ всѣкакъвъ данъкъ отъ всѣка военна и граждапска тегоба; никой не е можалъ и не е ималъ право и власть да налага на духовенството каквато и да е извънредна или редовна повинность.

Въ Христиапската Църква благовѣрнитѣ, за да искажѫтъ своята любовь и благоговѣние къмъ своитѣ пастири различни почтителни знакове и изражения сѫ употрѣблявали, отъ които нѣколко тука привождаме: 1) почтително приклонявали глава прѣдъ духовнитѣ пастири, или, просто, падали на земята правейки поклонъ, когато се доближавали къмъ тѣхъ за благословение, цѣлували имъ десницата; самитѣ императори приклонявали глава прѣдъ епископа и благоговѣйно цѣлували десницата (Иоан. Злат. 3 бесѣда), а когато Антиохийский епископъ Мелетий дошелъ въ Антиохия, христианетѣ обнимали позѣтѣ и цѣлували рѫцѣтѣ му; 2) освѣнъ знаковетѣ христианетѣ употрѣблявали и слѣдующитѣ названия: Боголюбивѣйший, Светѣйший, Отецъ, Свѣтитель, Блаженѣйший.

И православний Български народъ като помни Божествената заповѣдь: *иже васъ пріемлетъ, Мене пріемлетъ: и иже пріемлетъ Мене, пріемлетъ послaвшаго Мя* (Отца) (Мат. 10,40), не прѣстава доднесь да чествува своитѣ духовни пастири съ слѣдующитѣ вънкашни знакове: когато се срѣщне съ нѣкой свещенникъ, спира се и, като се приближи до него, покланя му се, или просто сваля капа и устно иска отъ него благословение, а много пѫти се приближава до него, покланя се и му цѣлува десницата. Когато българинътъ седи и се случи

да мине край него нѣкой свещеникъ, става, приклонява глава и правъ стои, догдѣто той измине. Когато се намѣри въ нѣкое събрание отъ миряне, непрѣмѣнно свещеникътъ занимава въ него първото мѣсто, а когато стане, за да си отиде, всички ставатъ и почтително му се поклоняватъ и прочая.

Освѣнъ тия и подобни почтителни знакове и названия и сама държавата, за да възвиси престижа на духовенството прѣдъ очитѣ на пасомитѣ, отстжпвала е нѣкои свои права, като го е освобождавала отъ нѣкои повинности. Така, напримѣръ, по законитѣ на Юстиниана (Нов. 123) нито единъ свѣтски сждия не е могълъ да привика при себе си епископа на сждъ, или просто за да свидѣтелствува за нѣщо, а длъженъ е билъ самъ да отиде, или другиго да проводи дома му, както това става днесь и въ Россия, за да го распита. Когато нѣкой свещеникъ се е привиквалъ на сжда, за да свидѣтелствува за нѣщо, той е отивалъ, но не се е подлагалъ подъ клетва, както другитѣ мирски свидѣтели, а давалъ е показанията си просто прѣдъ св. Евангелие по свещеническа съвѣсть, като свещеникъ Божи (Код. Теод. кн. 11. зак. 3). Епископитѣ и свещенпицитѣ били освободени отъ гражданския сждъ по прѣстжпления противъ вѣрата и църковното благочиние, отъ граждански и тжжебни дѣла между клира и миряне, както и отъ легки углавни дѣла. За това нѣщо ето какъ гласи издадений въ 355 год. законъ отъ императоръ Константина: „като слѣдвате внушението на нашата кротость, запрѣщаваме да се обвиняватъ епископитѣ въ сжда. Поради това прошения, които би се дали противъ нихъ, повеляваме да ги разглеждатъ други епископи, щото при распитването благоврѣменно и съ полза да се изслушватъ оплакванията“ (Код. Теод. кн. 6. Зак. 12). Законътъ на Теодосия Великаго казва: „Ний постановяваме завсѣкогажъ съ законъ, щото името на епископитѣ, или на онця, които служжтъ па църковнитѣ нужди, да не се влачжтъ по обикновенитѣ или извънредни сждилища; тий си иматъ свои сждилища, и нищо общо съ обществепитѣ закони,

а църковнитѣ дѣла епископската власть е длъжна да рѣшава (Код. Теод. кн. 11. закон. 30). Такива и подобни нравствени права продължава да въздава на духовенството доднесь и самото Турско правителство.

При това за възвишаване духовенството прѣдъ очитѣ на народа, то е било освободено и отъ нѣкои данъци и граждански служби и тегоби. Именно, то е освобождавано отъ личния данъкъ, нѣкои епископства отъ събиране на конье за война (Теод. Код. кн. 11); отъ събиране на петилѣтния *сборъ*, или данъка, който е извѣстенъ подъ название *златна и сребрена монета*, отъ който данъкъ никой гражданинъ не билъ свободенъ (Тамъ же кн. 16. Зак. 15); отъ извънредни данъци, събирани въ врѣме на държавни нужди (Тамъ же кн. 16, зак. 8); отъ пѫтна повинность, отъ даване пари за направа голѣми пѫтища и мостове; отъ всички граждански лични почетни длъжности, и отъ много други повинности, като, напримѣръ, отъ даване кола, конье за прѣнасяне военни нѣща, отъ поддържание улици, фенери и прочая въ градищата (Тамъ же кн. 1, зак. 22).

§ 179. 3) Веществитѣ права.

Нѣма трудъ безъ възнаграждение. По това правило на естественото право всѣки общественъ служитель за трудоветѣ си се възнаграждава отъ обществото, на което служи, или, тъй да кажемъ, поробува своитѣ способности и врѣме за ползитѣ на това общество, и въ отплата на това поробване получава съразмѣрна награда. Свещенникътъ, погледнѫтъ отъ тази точка, е единъ общественъ служитель; той, по църковнитѣ правила и ученето на Църквата, длъженъ е денѣ и нощѣ, всѣкогажъ, въ дѣлнични и празднични дни, да е посветенъ на своето служение, което за прѣдметъ има духовнитѣ ползи на своитѣ пасоми. За това на свещеника е забранено да употрѣблява врѣмето си въ търговски ползи, заповѣдано му е да води високъ нравственъ животъ; съ една дума, той е длъженъ непрѣкѫснѫто да посвещава духовнитѣ, умственитѣ и тѣлеснитѣ си способности на обществе-

ното служение. Слѣдователно, и на свещенника, като на общественъ служитель, по естественото право трѣбва да се възнаграждаватъ тия негови способности, врѣме и трудъ, защото, както всѣки общественъ служитель, и той има нужда отъ вещественo поддържание, отъ веществени срѣдства. Това вещественo право на свещенника за неговото служение подробно и юридически въ Вехтия, а нравственo само въ Новия Завѣтъ самъ Богъ е опрѣдѣлилъ, и вѣрующитѣ прѣзъ живота си сж испълнявали това божественo опрѣдѣление.

§ 180. Веществениото право на свещенницитѣ въ Ветхия Завѣтъ.

Веществениτѣ права на Ветхозавѣтното духовенство сж били разновидни и огромни, опрѣдѣлени отъ самого Бога. Тѣ сж състояли въ една десета часть отъ всички земни произведения, въ начаткитѣ на земнитѣ плодове, въ различни нѣща посвещавани Богу, въ откупване на първороднитѣ и въ други случайни доходи:

1) Десетата часть, или десетината (по евр. Маасаръ) Самъ Богъ опрѣдѣлява съ слѣдующитѣ думи: *и сыновомъ Левіинымъ се дахъ, всю десятиню во израили въ жребій за службы ихъ, елико служатъ тіи служеніе въ сѣнніи свидѣнія.* Отъ тая десетиня Левититѣ били длъжни да отдѣлявать една десета часть за съдържанието на великия архиерей и за свещенницитѣ: *и отдѣлите вы отъ нея участіе Господу, десятину отъ десятины ея; участіе Господу, Аарону жрецу* (Числ. 18, 21, 26 и 28. срав. Лев. 27, 30 и 32). Когато нѣкой би пожелалъ да откупи тази десетиня сирѣчь, да ѭ замѣни съ пари, дозволявало се съ условие да се притури къмъ нейното оцѣнение още една пета часть (Лев. 27,). По-послѣ тя се е събирала въ парочното направени складове, и отъ нихъ правилно се е раздавала на духовенството (2 Парал. 31, 4 — 21. Неем. 12, 44, 13, 10 — 23).

2) *Начатки плодовъ* (викуримъ; или трумотъ) отъ всички мѣстни произведения въ естественото тѣхно съ-

стояние, или приготрени за человѣческо употрѣбление, като напримѣръ: *пшеница, царевица, елей* и други подобни. Количеството отпървомъ е зависѣло отъ свободното произволение, но въ послѣднитѣ врѣмена се опрѣдѣлила шестьдесетата часть отъ произведенията (Исх. 13, 3. 7—16; Числ. 3, 12—14; Втор. 26, 1—12).

3) *Доходитѣ отъ искупване първороднитѣ мѫжки дѣца и на животни.* Когато се испълнявали 40-тѣ дни на дѣтето слѣдъ раждането, тогава майката заедно съ дѣтето длъжна била да се яви въ храма. Въ този случай свещенницитѣ трѣбвало да опрѣдѣлѧтъ количеството за искупване на първородния младенецъ. Това количество най-малко могло е да бѫде двѣ гърлици, или двѣ врабчета, а най-много 4 сикли (Числ. 18, 15; Лук. 2, 22—24). А първороднитѣ отъ безсловеснитѣ животни: телци, ягнета и ярета, една година слѣдъ раждането имъ се приносили въ жертва: отъ нихъ само тлъститѣ нѣща се изгаряли, а остатъкътъ, както и кожитѣ отъ нихъ принадлежали на свещенницитѣ (Лев. 27, 26; Числ. 18, 17—19), а ония първородни животни, които не сѫ били за жертва или се замѣнявали съ овци, или сѫ се оцѣнявали, и паритѣ отъ нихъ сѫ се прѣдавали на свещенницитѣ (Втор. 15, 19—23; Исх. 13, 13; Лев. 27. 27).

4) *Доходитѣ отъ обѣтитѣ* тоже сѫ принадлежали на свещенницитѣ. Тѣ сѫ били доброволни и тържествени обѣщания, чрѣзъ които человѣкъ се задължавалъ да посвети нѣщо Богу, или да направи нѣщо за Божия слава, или да се отклонява отъ нѣщо приятно на чувствата. Тѣ се раздѣлявали на *положителни* и *отрицателни*. Чрѣзъ първитѣ израйлтенинътъ се обѣщавалъ да посвети пари, ниви, домове, чисти и нечисти животни, слуги, дѣца и самого себе. Всички тия скупомъ вземени съставлявали тъй наречената „Корванъ“ (корбанъ), който означава *посвещение*. Отъ нихъ които сѫ били годни за жертва приносили въ жертва, а които не, то, вмѣсто нихъ трѣбвало да се внесе извѣстно количество пари. Така мѫжътъ отъ 60 годишна възрасть пла-

щалъ 50 сикли*), а жената отъ сѫща възрасть 30; мѫжкото дѣте отъ 15—20 год. плаща 20, а женското—10; отъ единъ мѣсецъ до петь години — 5, женското—3; старцитѣ отъ 60 години нагорѣ плащали 15, а женитѣ 10. Чрѣзъ вторитѣ человѣкъ се обѣщавалъ да се въздържава отъ нѣкои нѣща, като отъ вино и отъ всѣко опивателно питие, да не стриже космитѣ си, да живѣе въ безбрачно състояние прѣзъ цѣлия си животъ, или до извѣстно врѣме. По истечение на това врѣме обѣщавший се билъ длъженъ да се яви въ храма и принесе на свещенника единъ безпороченъ овенъ, или непорочна овца за очистителна жертва, и за благодарителна — една коза, а за безкръвна жертва хлѣбове отъ семигдали и възлияние (Лев. 5, 18. 13 — 18. 27, 1—9. 11—16, 19—21).

5) *Доходитѣ отъ случайни трѣбоизвѣршивания.* Така, напримѣръ, *кожитѣ*, *гръдитѣ* и *плѣшкитѣ* отъ принесенитѣ въ жертва животни, които сѫ достигали до огромно количество, а понѣкогажъ и цѣли овни и кози принадлежали на свещенницитѣ (Лев. глава 5 и 7. 8). Семидальтъ, който се приносилъ за жертва, като взимали отъ него една шепа за жертва, всичкия останѫлъ принадлежалъ на свещенницитѣ (Лев. 2, 2. 6, 25); приносимитѣ хлѣбове влагани въ кошове при двернтѣ на Скинията, тоже принадлежали на свещенницитѣ (Лев. 7, 1—21) и много други подобни (1 Цар. 22, 14, Числ. 31, 26—34).

§ 181 Вещественото право на свещенницитѣ въ Новия Завѣтъ

Вещественото право на свещенницитѣ за издържанието имъ въ Вѣтхозавѣтната Църква имало е по-вече

*) Единъ сикълъ се сравнява съ около два лева и 86 ст. Евреитѣ имали различни монети, отъ които нѣкои сѫ служили и като мѣрки за опрѣдѣление тяжесть, напр. сиклъ, аматалантъ и овалъ, а статиръ е билъ само монета (гръцка, употрѣбляема и у евреитѣ): 20 овалона съставлявали единъ сикълъ; 3000 сикли единъ талантъ (Клакаръ): 100 сикли една миа: Статиръ̀тъ е билъ равносиленъ съ сикла.

свойство на външкашно правовѣдно (юридическо) задължение, а онова въ Ново Завѣтната — нравствено, вжтрѣшно задължително значение, защото тука между другото не се опрѣдѣляватъ и видоветѣ на това право. Това можемъ да видимъ отъ Спасителевото узаконение за издържанието на своитѣ служители. Когато Онъ испращалъ Своитѣ апостоли на проповѣдь казалъ имъ: *Въ онь же още домъ внидете . . . въ томъ пребывайте, ядуще и пиюще, яже суть у нихъ: достоинъ бо дѣлатель изды своея. И въ онь же аще градъ входите и пріемлютъ ви; ядите предлагаямая вамъ* (Лук. 10,6,7.9) като имъ прибавилъ, че тѣ не трѣбва нищо да взиматъ съ себе си: нито влагалища, нито пира, нито сапоги, нито хлѣбъ, нито нари, нито ризи (тамъ же); защото всичко това ще намѣрятъ у християнетѣ. И, наистина, тѣ всичко намѣрили, когато се възвърнжли отъ проповѣдь, и Спасителъ ги попиталъ да не сж се лишили отъ нѣщо, отговорили съ удоволствие, че отъ всичко сж били доволни (Дѣян. 16, 15. Лук. 22, 35). По тълкованието на блаженаго Теофилакта Български Иисусъ Христосъ като поржчавалъ на Своитѣ ученици да не взиматъ съ себе си нищо, съ това Онъ ги прави да се грижятъ главно за распространението на Неговото Евангелие, за проповѣдване и служение на Неговото слово, да не биватъ стяжателни, нито увлѣчени отъ земни ползи, а колкото за тѣхното издържание грижата Онъ възлага върху вѣрующитѣ. Видътъ количеството и качеството на това издържание Спасителъ не опрѣдѣлява а оставя на доброто расположение на вѣрующитѣ като застрашава, впрочемъ, противницитѣ, които би не приели неговитѣ служители съ участьта на Содомлянетѣ. Това Спасителево узаконение относително издържанието на свещенницитѣ, или изобщо на Неговитѣ служители е ржководило св. апостоли, или първоначалната, послѣдующата Църква; оно и доднесь служи за главна основа, върхъ което се опира веществено право на свещенницитѣ.

§ 182 Вещественото право на свещенницитѣ въ първоначалната Църква.

Отъ вишеприведеното узаконение на Спасителя явно се вижда, че той е възложилъ грижата за издържанието на свещен ослужителитѣ върху вѣрующитѣ. И, наистина, подаянията на вѣрующитѣ въ първенствующата Църква бивали изобилни. Така, напримѣръ, още при Богочовѣка Господа Нашего Иисуса Христа при самото начало на Църквата, богати мжжье и жены, които повѣрвали въ Божественото Негово послание принасяли сж подавания за неговото и на апосталитѣ му издържание. „*И жены нѣкія*, казва Евангелистъ Лука, *яже бяху исцѣлени отъ духовъ злыхъ и недугъ, Марія, нарицаемая Магдалина . . . и Иоанна, жена Хузана, приставника Иродова, и Сусана и ини много, яже служаху ему отъ имѣній своихъ* (Лук. 8, 2—4) Така е било при самия основатель на Църквата. Слѣдъ възнесението на Спасителя, сърдцето и душата на вѣрующитѣ членове на новоустроената Иерусалимска Църква бѣше едно и никой не считаше нѣщо за свое, нъ всичко имъ бѣше общо. Тѣ съставлявахж една община и иманието на всѣкиго бѣше общо, отъ което се ползуваше всѣки членъ. Отъ това сжщо общо имѣние, седемьтѣ избрани диакони отдѣлявали една часть и за проповѣдницитѣ на словото Божие — Апостолитѣ и др. Така е било въ Иерусалимъ у първоначалната Църква. Св. Апостоли, обаче, при Божието поспѣшение ик распространихж и вънъ отъ Иерусалимъ и Палестина, по цѣлата Римска тогавашна империя; гдѣто и да минувахж основавахж християнски общества — Църкви, като ржкополагахж за пихъ и свещенослужители. Тия църкви по Спасителевата заповѣдь (Лук. 10, 6, 7) и по учението на св. Апостоли били длъжни да ги издържатъ, и за тая цѣль тѣ, по наставлението на Ап. Павла, всѣка св. недѣля събирали измежду членоветѣ си по едно количество пари (1 Кор. 16, 1—3 Рим. 15, 25—30. 2 Кор. 9, 1—6). Отъ събиранитѣ количества, въпрочемъ, давали или испращали и на самитѣ

Апостоли за тѣхното издържание както и за сиромаситѣ въ Иерусалимъ. Въ Коринтската църква въ врѣмето на Ап. Павла се появили нѣкои си лжеапостоли, които, като прѣпоржчвали себе си за истински апостоли, извличали изъ християнитѣ не малки подаяния и въ сѫщото врѣме пръскали различни клевети противъ Божествения Апостолъ, а по този начинъ съблазнявали повѣрвавшитѣ и правили спънки на распространението и утвърждението на Христовото Евангелие. Св. Ап. Павелъ, като опровергава тѣхното лжеучение съ апостолска власть, между другото, пряко и ясно говори по този поводъ, че Християнетѣ сѫ длъжни, по Божия законъ, да възнаграждаватъ своитѣ свещенослужители и проповѣдници, вещественно да ги поддържатъ, за да могатъ послѣднитѣ напълно да се посвещѣтъ на извършвание своитѣ длъжности, и че тѣ иматъ право всѣкогажъ това да очакватъ отъ нихъ, защото сѫ достойни дѣлатели за своята мзда. Той казва: *кто войнствуетъ своими оброки (съ свои срѣдства, когда? или кто насаждаетъ виноградъ и отъ плода его не ястъ? или кто пасетъ стадо и отъ млека стада не ястъ? Еда по человѣку сія глаголю? не законъ ли сія глаголетъ? въ Моисеевѣ бо законѣ писано: да не заградиши устенъ вола молотяща. Еда о волѣхъ радитъ Богъ? или насъ ради всяко глаголетъ; насъ бо ради написася, яко о надежде долженъ есть оряй орати, и молотяй съ надеждою своего упованія причащатися. Аще мы духовная сѣяхомъ вамъ, велико ли аще мы ваша тѣлесная пожнемъ? аще иніи власти вашея причащаются, не паче ли мы? но не сотворихомъ по области сей, но вся терпимъ да не прекращеніе кое дамы благовѣствованію Христову. Не вѣсте ли, яко и дѣлающіи свещенная отъ святилища ядятъ? и служащіи олтарю, со олтаремъ дѣлятся? Тако и Господь повелѣ проповѣдающимъ благовѣстіе отъ благовѣстія жити* (1 Кор 9, 7—15. срав. 1, Тим. 5, 18).

За да станѫтъ по-ясни на читателя тия апостолски слова, считаме за нуждно да приведемъ тука и тълкователното тѣхно изложение: кой става нѣкогажъ вой-

никъ съ свои срѣдства за живѣние? Разбира се, че никой, защото всички войници се хранѫтъ съ обществени пари. Както, прочее, войникътъ има бой съ видимитѣ врагове, и полага живота си въ опасность и смъртъ; така сѫщо и имѣющий апостолско или свещенническо звание се сражава съ невидими врагове, и испитва опасности въ живота си. Кой насажда лозие и отъ неговия плодъ не яде? Разбира се, че никой. Така сѫщо и имѣющитѣ апостолско или свещенническо звание испитватъ трудове, злострадания въ грижитѣ си за благото на пасомитѣ, а за посрѣщание на житейскитѣ свои нужди пасомитѣ сѫ длъжни да имъ дадѫтъ потрѣбнитѣ срѣдства, защото тий заслужаватъ, както и пасадителтъ на лозието. Кой пасе овци и отъ млѣкото имъ не яде? Разбира се, че никой. Както овчарътъ внимателно пасе овцитѣ, брани ги отъ вълцитѣ и не ги пуща на митилява трева, така апостолътъ, архиерейтъ, учителтъ и свещенникътъ като учѫтъ словесното свое стадо на Евангелскитѣ истини, бранѫтъ го отъ различни хищни вълци — еретици, свещеподѣйствуватъ му и изобщо прилежно се грижѫтъ за духовното негово просвѣщение и спасение; за това тѣ иматъ право да чакатъ веществената си издържка отъ християнетѣ, съ която като бѫдѫтъ обезпечени, ще могѫтъ свободно да испълняватъ своитѣ обязаности. Мигаръ само съ человѣчески примѣри могѫ да прѣпоржчвамъ и доказвамъ това, за което говорѭ, че апостолътъ и свещенникътъ трѣбва да се поддържатъ отъ ония, които се учѫтъ у нихъ? или нѣмамъ и свидѣтелство отъ Св. Писание? Да, могѫ да ви кажѫ, че и на Бога тъй е благоугодно, и законътъ, който не е человѣчески, а е божественъ, това свидѣтелствува. Писано е въ Мойсеевия законъ, че който върши гумното си, длъженъ е да не туря никаква спънка на устата на воловетѣ, които му вършѫтъ гумното, но да ги оставя свободни, за да ядѫтъ и тий отъ труда си. Както, слѣдователно, волътъ търпѣливо на слънцето, дъжда и въ вѣтровито врѣме се труди, така и проповѣдницитѣ и изобщо свещенослужителитѣ непрѣстанно се трудѫтъ

въ богослужението и учението; и както волътъ е спечелилъ правото си да яде отъ гумното, така и Христовитѣ служители иматъ право да получаватъ срѣдства за поддържанието си отъ своитѣ пасоми. Но мигаръ Богъ се грижи за воловетѣ? Да, но не така много, колкото позволява законътъ за нихъ, — така щото Богъ являва друго нѣщо гадателно, — съ человѣколюбието си къмъ безсловеснитѣ животни иска да научи вѣрующитѣ да иматъ грижа за поддържанието на ония служители, които имъ свещенодѣйствуватъ и ги учатъ. Всичко това, казва Апостолътъ, за насъ и за наше наставление се написа. Учителтъ и свещенослужителтъ като се трудятъ, обработовайки человѣческитѣ души съ проповѣди и поучение, иматъ надежда, че ще получатъ плата и възнаграждение, както орачътъ и гумнарътъ се трудятъ съ надежда, че трудоветѣ имъ ще се възнаградятъ. Ако пий посѣехме въ васъ духовното сѣме на Евангелието, то голѣма работа ли е, ако пожнемъ отъ васъ тѣлеснитѣ, сир. ако получимъ отъ васъ срѣдства за живѣение? — Разбира се, че не е, защото не сж подобни ония, които вий получавате отъ насъ; но защото ний посѣехме и ви дадохме духовнитѣ и небеснитѣ нѣща, а вий за нихъ ни въздавате тѣлесни и земни нѣща. И това велико нѣщо ли е?

По-натамъ Апостолътъ като изобличава Коринтянетѣ за това, че нѣкои лжеучители, като злоупотрѣблявали простодушното тѣхно довѣрие, получавали отъ нихъ срѣдства за живѣение, — право, което на истинскитѣ проповѣдници принадлежи, казва: Азъ имамъ власть и право да получа отъ васъ потрѣбнитѣ нѣща за поддържание на своитѣ ученици; това, обаче, не направихъ, за да не туря съ това искание нѣкоя спънка на проповѣдание Евангелието Христово, а не че не съмъималъ нужда отъ срѣдства. Не знаете ли, продължава Апостолътъ, че ония, които служатъ на светилището, отъ светилището ядатъ и се поддържатъ? Понеже по-горѣ иносказателно говори за свидѣтелството отъ Ветхия Завѣтъ за воловетѣ, сега казва, че Законътъ явно заповѣдва да се под-

държатъ ония, които служѫтъ на алтаря, т. е. както Левититѣ, които бѣхѫ по-долни по степенъта отъ свещенницитѣ, и които имахѫ образа на днешнитѣ диакони при свещенницитѣ, така и архиереитѣ и свещенницитѣ, като служѫтъ на алтаря на благодатьта Хри това, взиматъ часть отъ приносимитѣ на него, и това изражава съ думата *дѣлятся*, за да покаже че само часть, а не всичко взиматъ. Така, продължава, и Господь повелѣ на проповѣдницитѣ на благовѣстието отъ благовѣстието да живѣѫтъ. Съ тия думи сега прѣдлага най-силното доказателство. Защо, казва, да привождамъ този и онзи примѣръ изъ человѣческия животъ и изъ Библията? Самъ Господь така ни е научилъ въ Новия Завѣтъ съ узаконението, съгласно съ онова въ Ветхия Завѣтъ, че *достойнъ е дѣлателъ за своята заплата* (Лук. 10, 7), защото както тамъ узакони свещенослужителитѣ да живѣѫтъ отъ алтаря, така и тука заповѣда да се хранѫтъ проповѣдницитѣ и служителитѣ на Неговото слово, което они проповѣдватъ, и съ това иска да увѣри христианетѣ, че тѣ не хранѫтъ, не поддържатъ своитѣ свещеници, но ги храни и поддържа работата и служението, които тѣ извършватъ на васъ, а вий което давате за това служение, длъжни сте да го давате, защото така самъ Богъ заповѣдва (Тълкование Никодима Светогорца на посланието до Коринтянетѣ).

§ 183. Какъ се е осѫществлявало това право въ църковния животъ на христианетѣ.

Историята ни отговаря, че твърдѣ усърдно се е осѫществлявало това право въ живота на христианетѣ, и свещенницитѣ, особено до послѣднитѣ години, съ удоволствие могѫтъ да се похвалѫтъ, както св. Апостоли, че отъ нищо не сѫ се лишили (Лук. 22, 35). Наистина Иисусъ Христосъ отмѣни обрядовия законъ, и кървавитѣ жертви прѣстанѫхѫ (Лук. 22, 20), изрично опрѣдѣленитѣ отъ закона доходи за храма и духовенството прѣстанѫхѫ, но усърдието на христианетѣ къмъ испълнение Божия законъ (1 Кор. 9,15) сега по-силно се появи въ прино-

шението на различни видове помощи въ полза на църквитѣ и на служащето при нихъ духовенство. Тия приношения се изразявали: 1) *въ десетинята* отъ земни произведения. Този видъ приношение, обаче, не може на въстокъ напълно да се осѫществи, защото и самото духовенство го отхвърлило (Злат. бесѣда 4 на послан. до Ефес.). Въ Россия, обаче, може би по влиянието на Западъ, отъ врѣме на приемание християнството въ неѭ страна по много мѣста е билъ въ дѣйствие до XVII вѣкъ (Церк. Ист. Иоан. Гпп. ч, 2 стр. 152).

2) *Начатки плодовъ* т. е. различни видове подаръци отъ земни плодове и человѣчески издѣлия. Този видъ приношения е билъ твърдѣ великъ и съставлявалъ главния доходъ за подържка на духовенството. Тѣ били: жито, масло, вино, хлѣбъ, гроздье, медъ, млѣко, овощия, птици, пари, платна и др. такива (Ап. 3 и 4 прав. 6 Всел. 28, Карт. 46). Всичко това се трупало отпървомъ прѣдъ алтаря срѣщу проскомидията, а послѣ се опрѣдѣлило да се полагатъ прѣдъ църковнитѣ врата. Тамъ нарочито е стоялъ нѣкой отъ свещенницитѣ, за да приема приносимитѣ дарове и за да записва имената на приносителитѣ, които послѣ на литургията се споменували. Тия приношения, споредъ църковнитѣ писатели, били главний изворъ за поддържка на духовенството (Оригенъ противъ Целсия кн. 8. Ириней кн. 4) и дотолкось много били, щото трѣбвало нарочито да се назначѫтъ особени църковни чиновници или длъжностни свещени лица, наречени икономи, за да надзиравatъ приношенията на дароветѣ, прибирането имъ и правилното имъ расподѣление по принадлежность (Ант. 25 пр. Гангр. 7 пр. и други).

3) Освѣнъ това Църквата е имала за тая цѣль доходи и отъ *недвижими имоти*, подарявани отъ богати християне. Тѣзи имоти, по причина на гоненията отпървомъ не сѫ били много, но послѣ, когато Великий Константинъ се покръсти и Християнската вѣра станѫ господствуѭща, бройтъ имъ се увеличилъ твърдѣ много, както отъ нови подарявани, така и отъ причислението:

4) на имоти, останѫли отъ мѫченици и исповѣдници; 5) на имоти останѫли отъ умрѣли безъ наслѣдници, 6) отъ духовни лица, които не сѫ имали наслѣдници; 7) на имоти, принадлежащи отпървомъ на еретически капища и 8) на мѣста и помѣстия, принадлежащи отпървомъ на еретически събрания (Теод. Код. кн. 1 гл. 11, Созоменъ кн. 4, гл. 5; Сокр. Ц. Ист. кн. 7 гл. 7. Евсев. жит. Конст. Вел. кн. 2, гл. 36. срав. Бълг. Период. Списание кн. XVII, год. 1886 стр. 283).

Забѣлѣжка. Правителството на Негово Величество Султана днесь припознава правдинитѣ на Църквата, означени горѣ подъ 4 и 6, които или съ особени *буйрултии*, или нарочито въ бератитѣ за владицитѣ се отбѣлѣжватъ.

§ 184. Расподѣлението на доходитѣ между духовенството и постепенното образување на приходитѣ (енориитѣ).

Докогато бройтъ на христианетѣ въ приходитѣ е билъ такъвъ, че отъ приношенията имъ не е могло нито църква, нито свещенникъ да се поддържа, дотогава всички свещенници се броили при главната църква на окрѫга и оттамъ сѫ получавали принадлежащата тѣмъ часть, по право, отъ приходитѣ. Тѣзи приходи отъ подарявания или отъ недвижими имоти се събирали въ окрѫжното църковно съкровище. Отъ тѣхъ се отдѣлявало потрѣбното вещество за Богослужението, напримѣръ: елей, тимиамъ, восъкъ, вино и просфори. Останѫлото се раздѣлявало между епископа, свещенницитѣ, диаконитѣ и другитѣ низши клирици. Отъ това количество епископътъ вземалъ четири части, свещен. три, диаконитѣ двѣ и поддиаконитѣ четири пѣвцитѣ и диакониситѣ по една. Всичко това се е правило подъ главния надзоръ на епископа чрѣзъ каноническия икономъ (ап. 41 пр. Ант. 25 пр Гангр. 7; 7 Всел. съб. 11 и други). По-послѣ, обаче, откато се умножавахѫ християнетѣ въ извѣстенъ приходъ дотолкось, щото да могѫтъ да си поддържатъ църква, свещенникъ и диакони, пѣвци и четци при неѫ, то свещенникътъ на тая енория се отказвалъ да взима часть

отъ окржжното църковно съкровище, и съ благословението на епископа той се ползувалъ отъ приношенията на църквата, при която е отреденъ да служи. По този начинъ се образуваха приходитѣ, и всѣки свещеникъ си запази право върху доходитѣ на църквата си. Тия църкви сж били обезпечени, както видѣхме въ свое мѣсто (§ 78 и 79), съ постояни доходи отъ принадлежащитѣ тѣмъ недвижими имоти, освѣнъ извънреднитѣ приношения на усърднитѣ християне. Слѣдъ врѣме, обаче, когато се умножи по-вече среброто и златото между человѣцитѣ, и търговията захванж по-вече съ пари да се върши отколкото съ мѣнявание на вещи, нѣкои отъ видоветѣ на приношенията или възнагражденията трудоветѣ на свещеницитѣ почнжли да се замѣняватъ съ пари. Въ този случай, обаче, гледало се е щото количеството на паритѣ достатъчно да замѣнява онова, което отнапрѣдъ въ извѣстни подаръци се е давало.

§ 185. Длъжностьта на християнетѣ да отдаватъ вещественото и нравствено право на свещеницитѣ.

Видѣхме, че самъ Богъ въ Вехтия и Новия завѣти (Числ. 18, 21, 26 и 28; Лука 10, 6; 1 Кор. 9, 15) законополага за вѣрующитѣ задължения да отдаватъ вещественото и нравствено право на свещеницитѣ за требоизвършването и прочая. За тази длъжность св. Отци ето що казватъ: така св. Григорий казва: „срамно е и на насъ да просимъ за това, и на васъ да отдѣлявате“ (Гр. въ руски пр. ч. 2, стр. 297). „Да не високомудрствуваме, пише св. Златоустъ, когато даваме нѣщо на свещеницитѣ, и да не мислимъ, че въ този случай ги надаряваме. Защото пий сме длъжни това да правимъ на свещеницитѣ. Както опия, които се памиратъ въ войската и воюватъ, сж спокойни, защото онія, които не воюватъ, даватъ имъ съдържание, и както тий за тѣхъ се грижжтъ, така и тука. Ако Апостолъ Павелъ не бѣше училъ, то кой щѣше да го хвърли тогава въ тъмница? Слѣдователно, длъжни сме да служимъ съ по-

даяния на свещенницитѣ. Защото ономува, който се опълчава за земния царь, трѣбва да му се дава всичко, и одежда и пища, не колкото трѣбва, но и съ избитъкъ; то какъ да не даваме даже необходимо потрѣбното на войнствующия за Небесния Царь, и борющия се съ по-страшни врагове (Еф. 6,12)? Каква непризнателность! Каква неблагодарность! Какво скѫперничество! Което се изисква съ принуждение и побуждние, като отъ робье и неволници, това се испълнява съ велика готовность; а онова, което се прѣдоставлява на добрата воля и свобода, всичко се изоставя. Говорѭ не противъ всички, но противъ ония, които отричатъ подаянието. Нима Богъ не може да постави това въ неизбѣжно задължение? Но не иска. Защото васъ по-вече жали, отколкото ония, които вий храните. Той иска, щото вий да правите това, но не по принуждение; защото за такова нѣщо нѣма награда. Помисли колко десятини сѫ давали Иудеетѣ,— и никой не е говорилъ, че свещенницитѣ много изиждатъ... Докога ще постѫпаме така неразумно?.. Дѣда и прадѣда (казватъ) му на еди-кого-си сѫ били еди-какви си; а той съ такава одежда се е накичилъ? Та що? Кажи ми, голъ ли трѣбва да ходи? Гледай! Тия твои думи да не се обърнѫтъ противъ тебе. Слушай увѣщанието Христово: *не судите, да не судими будете* (Мат. 7,1). Той е могълъ, ако е искалъ, да се занимава съ кръчмарство и търговия, и разбира се, не щѣше да тегли недостатъкъ; но не е сакалъ... А мигаръ трѣбваше да ходи по свѣта и да проси подаяния? И не ще ли да бѫде това срамно за тебе, неговия ученикъ, кажи ми? Ако правѣше това и твойтъ плътски отецъ, ти това щѣше да вземешъ за безчестие на тебе; а ако духовний отецъ е принуденъ това да прави, мигаръ не щѣше да бѫде за тебе срамно? Не ще ли да прѣдпочетешъ по-добрѣ да се скриешъ?... Господь е направилъ това за тебе.... Той ти е далъ способъ да се лѣкувашъ. Защото, кажи ми, той самъ не може ли да ги прѣхрани? Ако всичко, що е нуждно, е далъ на тебъ, оскърбителя, то не повече ли би далъ на Павла? Който даде храна на ро-

потливитѣ израйлтяне, не е ли могълъ да даде по-вече на Павла?... Който е допуснѫлъ да иматъ нуждното беззаконницитѣ, Той не е ли могълъ да повѣрява по-вече на Иоанна; но той не е искалъ, а чрѣзъ тебе ги храни, за да се осветишъ ти. Той е благоволилъ да бѫдѫтъ негови ученици мѫжье уничижени, щото ти донѣгдѣ да се въодушевлявашъ... Той е искалъ, щото тий да бѫдѫтъ неславни, но по-вече уничижени, за да се спасишъ ти... Защото както Той Самъ не е дирилъ Своята слава и не е ималъ прѣдъ видъ своето; но, бидейки въ славата, поискалъ да бѫде въ безславие за тебе, така и въ отношение къмъ учителитѣ. Като е ималъ сила да ги направи славни, благоволилъ е да бѫдѫтъ прѣзираеми за тебе, за да можешъ да се обогатишъ; той има недостатъкъ въ житейското, за да спечелишъ ти въ изобилие духовното“ (Злат. бесѣда 3, тъл. на посл. до Ефес.).

Сѫщий Великъ Светитель за длъжностьта да почитаме свещенницитѣ казва слѣдующето: „който почита свещеника, той почита Бога, а който не почита свещенника, малко по-малко ще достигне дотамъ, щото противъ Бога да възстане: *Пріемляй васъ*, казва Господь, *Меня приемлетъ*. По тази причина Иудеитѣ наченѫли и отъ Бога да не се бояѫтъ, прѣзирали Мойсея, и съ каменье побивали пророцитѣ. Защото, който благочестно почита свещенницитѣ, той по-вече ще благоговѣе къмъ Бога. Ако и да не е добръ свещеникътъ, Богъ като види, че ти заради Него и недостойния за почитание почиташъ съ честь, Самъ ще те награди за това; защото ако, който приеме пророка въ името на пророкъ, ще получи награда на пророка (Мат. 10, 41), то явно е, че почитаѫщий свещенника и повинуѫщий се нему сѫщо така нѣма да се лиши отъ своята награда . . . Свещеникътъ е ангелъ Господень; той не възвѣщава свое учение, а Божие. Ако ти го прѣзирашъ, то не прѣзирашъ него, а Бога, който го е ржкоположилъ. . . Ако и брата си не трѣбва да осѫждашъ, то колко по-вече учителя. . . Всѣки за своето да помишлява. . . не испитвай пастиря, за да не отговаряшъ за това, за което укорявашъ. . . Той трѣбва да бѫде по-

добръ отъ мене, казвашъ, защото той е свещеникъ. Но пима той не е по-добръ? Не по-вече ли има той грижи! Не по-вече ли опасности? Не по вече ли подвизи? Не по-вече ли страдания? Послушай що казва Христосъ: *Глаголю вамъ, яко всяко слово праздное, еже аще рѣкутъ человѣци, воздадятъ о немъ слово въ день судный.* Послушай що говори Павелъ: *дѣло свое да искушаетъ кійждо, и тогда въ себе точію похваленіе да иматъ, а не во иномъ. . .* и тъй, молѫ ви, да не говоримъ зло за учителитѣ, и да не испитваме за пихъ, за да не причинимъ сами на себе си по вече врѣда. Да испитваме себе си и никого да не злословимъ. Да се засрамиме отъ онзи день, въ който ни просвѣтихѫ (наставихѫ и кръстихѫ). Който има отца, ако и да има послѣдний и безбройни недостатъци, той всичко му покрива, защото, казва Прѣмѫдрий: *Не словися въ безчестіи отца твоего; нѣсть бо ти слава отчее безчестіи; и, аще разумомъ оскудѣваетъ, прощеніе имѣй.* Ако за тѣхнитѣ отци така е казано, то толко по-вече трѣбва да кажемъ това за духовнитѣ. И така, засрами се, защото заради тебе всѣки день той служи, възвѣщава Писанието, за тебе украшава храма, за тебе бодрствува, за тебе се моли, за тебе стоейки призивава Бога, за тебе извършва моления, за тебе е всѣко негово служение. И така, засрами се отъ това, размисли за това и съ всѣко почитание пристѫпи" (Злат. на 2 Тим. бесѣда и нравоуч.). Св. Григорий Богословъ казва: „овци! не пасѣте пастиря и не излизайте изъ своитѣ граници; за васъ е доволно, ако се намирате па добра паша. Не сѫдѣте сѫдиитѣ, не давайте закони на законодателитѣ, нѣсть бо нестроенія и безпорядка Богъ, но мира и порядка" (ч. 2 стр. 152 въ рус. прѣв.). Сѫщий св. Григорий се оплаква отъ несправедливитѣ обвинепия па нѣкои като казва: „обвинението не се спира само върху насъ, но се простира даже върху високото досточтимо наше тайнство (сир. Християнската Вѣра); защото едни отъ пашитѣ сѫдии сѫ доволно снисходителни и человѣколюбиви, а други твърдѣ жестоки и немилосърдни. И първитѣ само насъ укоряватъ за

пороци, като оставятъ безукоризнено нашето учение, а другитѣ, особено когато се посрѣщатъ много лошави человѣци между удостоени съ прѣдстоятелство, обвиняватъ самия законъ, като той да учи на злоправие“ (тамъ же стр. 238). Св. Тихонъ Задонски казва: „когато чуешъ нѣкой клевета или лошавъ слухъ за пастиря, не му вѣрвай, и загради своитѣ уста, за да не кажешъ другиму това нѣщо. Тежко е простий человѣкъ да се наклевети и обезслави, а колко по-вече пастирьтъ“. А св. Апостолъ Павелъ увѣщава всички да отдаваме едното и другото право на свещенницитѣ съ слѣдующитѣ думи: *Молимъ же вы, братіе, знайте труждающихся у васъ, и настоятелей вашихъ о Господѣ, и наказующихъ вы: и имѣйте ихъ по преизлиха въ любви за дѣло ихъ* (1 Сол. 5, 12 и 13). *Повинуйте ся наставникомъ вашимъ и покоряйте ся: тіи бо бдятъ о душахъ вашихъ, яко слово воздати хотяще: да съ радостію сіе творятъ, а не воздыхающе: нѣсть бо полезно вамъ сіе* (Евр. 13, 17). Най-сетнѣ, Господь нашъ Иисусъ Христосъ за едното и другото обѣщава заплата на благочестивитѣ творци, защото едното и другото счита като на Самаго Него направени: *Пріемляй пророка во имя пророче, мзду пророчу пріемлетъ; и пріемляй праведника во имя праведниче, мзду праведничу пріимлетъ: Иже аще напоитъ единаго отъ малыхъ сихъ чашею студены воды, токмо во имя ученика, аминь глаголю вамъ, не погубитъ мзды своея* (Мат. 10, 41 и 42). *Аминь, аминь глаголю вамъ: пріемляй аще кого послю, мене пріемлетъ: а пріемляй Мене, пріемлетъ послащаго Мя* (Иоан. 13, 20).

Конецъ.

ПО-ВАЖНИ ПЕЧАТНИ ПОГРѢШКИ.

Страница	Редъ	НАПЕЧАТАНО	ЧЕТИ:
4	18	патриархалската	патриархалпата
5	4	(Нов.	(Иов.
9	35	христовыхъ	Христовыхъ
12	25	новото	неговото
13	8	потолившеся	помолившеся
14	13	Тимотся	Тимотея
15	3	Лаодийския	Лаодикийския
17	1	соноветѣ	синоветѣ
„	11	Зонера	Зонара
27	13	на	прѣдъ
31	24	началството,	началство, могатъ
„	28	сещенници	свещенници
34	18	Неронимъ	Иеронимъ
„	33	Писние	Писапие
35	4	Отпа:	Отца:
64	18	за	
66	11	отъ	въ
71	13	ненавестны-	ненавадни-
77	13	прѣдопрѣ-	прѣдопрѣдѣ-
80	36	въ,	въ
82	13	па духа	на духа
85	5	прѣоумѣе	проумѣе
„	10	творитѣ	творитъ
87	32	Свещенникитъ	свещенникътъ
88	26	сърдето	сърдцето
91	21	своборно,	свободно,
„	22	у съ	съ
„	23	сърдие.	усърдие.
101	11	нятъ	нява
105	21	убисцъ	убиецъ
109	34	за за	за да
111	18	ошъ	отъ
113	32	но	но съ
115	8	чпстаго	чистаго
„	12	пеговяя	пеговия

Страница	Редъ	НАПЕЧАТАНО	ЧЕТИ:
116	1	стратенъ	страстенъ
127	14	зъ	за
129	21	учи	учи въ
135	8	позание	познание
„	17	за	на
„	26	придадена	прѣдадена
138	28	питливостьта	питливостьта (любознателностьта)
144	20	папомн-	папомина-
„	23	съприкасева	съприкасава
150	31	че въ	че
154	12	проповѣдва	проповѣдватъ
155	29	не	ни
„	29	образъ,	образи,
156	7	умерг-	умерщ-
„	36	хвалешися	хвалишися
175	36	и дома	на дома
183	19	не	на
185	35	псалтарь	псалтирь
188	22	но	то
194	1	канопи	канони
204	15	храма,	светеца,
„	15	които	когото храмътъ
208	17	допуща.	испуща.
212	5	кръщава	кръщаватъ
213	26	страхи	страха
217	37	причасщiиоя	причащающiися
220	17	църква,	църквата
223	6	вѣроисповѣданата	вѣроисповѣдната
229	13	трисно	присно
233	11	пърху	върху
„	13	Совокръстений	повокръстений
„	14	впасителя.	Спасителя.
240	17	съединението	присъединението
244	30	просвѣтилея	просвѣтился
245	24	въцърковленжия	въцърковления
246	15	милитва.	молитва.
247	24	неово	негово
248	32	извършватъ	извършва
250	5	првъргне	подвъргне
„	20	конона,	канона,
252	15	нѣви	гнѣви

Страница	Редъ	ПАПЕЧАТАНО	ЧЕТИ:
253	14	Наегош	Нашего
259	36	причана,	причина,
260	17	иодината,	годината,
265	20	аряие-	архие-
268	27	изображанието	изображението
290	1	е да	е
302	21	и	и съ
303	9	иелицеприятно	нелицеприятно
304	6	отъѣлно	отдѣлно
„	26	прѣдставлява	прѣдоставлява
310	35	за грѣховетѣ	грѣховетѣ
319	2	исповѣданее	исповѣданіе
322	37	бласкаво	ласкаво
324	20	слово	олово
330	4	ми	ли
340	32	клелъ често е	е клелъ често
350	22	многоглаголива	многоглаголиви
„	23	ни	на
352	17	жалѣние	съжалѣние
„	22	зи	си
386	25	ебнокръвно	еднокръвно
403	3	смщата:	смщата
410	12	при примѣритѣ	примѣритѣ
425	27	праведникъ	приведеникъ
433	6	сестртниницата	сестринницата
452	6	могжтъ	пе могжтъ
453	16	могжтъ	не могжтъ
445	22	братовчеди	братовчедки
457	33	инимаватъ	внимаватъ
477	6	съзевьове	съзетьове
481	32	и дѣда	на дѣда
508	13	братаника	братанеца
521	7	г) Лицата	в) Лицата
530	14	скончеванието	скопчеванието
539	6	кокто	както
543	2	рабъ Божій.	раба Божія
549	32	н чинъ	начинъ
550	26	усвооли	усвоили
456	35	правината	правилата
557	15	встжпилата. Въ новъ	встжпилата въ новъ
559	29	на само	не само
565	11	иоминовението	поминовението

Страница	Редъ	НАПЕЧАТАНО	ЧЕТИ:
565	35	оскверны	скверны
570	23	умиражщитѣ се	умиражщитѣ си
581	29	покрай	ако покрай
585	3	Впочемъ,	Впрочемъ,
588	35	Забушница	Задушница
589	31	дерзпушъ	дерзнутъ
600	30	упражпявало по	упражнявало
607	7	още домъ	аще домъ
609	19	(съ свои срѣдства,	(съ свои срѣдства)
»	32	дѣлающц свещенная от	дѣлающіи священная отъ
612	5	Хри това,	Христова,